

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ
ΚΑΙ Η ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΡΥΦΩΝΟΣ Π. ΤΣΟΜΠΑΝΗ

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ
ΚΑΙ Η ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΤΡΥΦΩΝΟΣ Π. ΤΣΟΜΠΑΝΗ
ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟ ΚΑΙ Η ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

© Τρύφων Τσομπάνης

©2020
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ
Παναγίας Δεξιάς 7
546 35 Θεσσαλονίκη
2310·200·376
www.ek.gr
info@ek.gr

ISBN: 978-960-599-;-;-;

Κατά τον ν. 2121/1993 και τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, (ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο), τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

*Ἰωάννη Φουντούλη ἀγάπης
καί σεβασμοῦ ὄφλημα*

Περιεχόμενα

Πρόλογος	
Είσαγωγή	

Α΄

1. Έννοια καί σκοπός τοῦ κηρύγματος
2. Ἱστορική ἐπισκόπηση τοῦ κηρύγματος
3. Πηγές, θέματα, εἶδη καί μορφές τοῦ κηρύγματος
4. Ὁ Διάκονος καί ἡ διακονία τοῦ Λόγου

Β΄

1. Τό μυστήριο τοῦ κεκλασμένου λόγου. Τό κήρυγμα
στή θεία λειτουργία
2. Ἡ αἰσθητική τοῦ Λόγου

Γ΄

- «Λόγος ἐν ἀήχῳ φωνῇ. Εἰκόνα καί κήρυγμα
- Ἡ μυσταγωγία τοῦ λόγου κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο
τόν Θεολόγο
- Ὁ λόγος τῆς σιωπῆς
- Ἡ δύναμη τοῦ λόγου
- Δέκα βήματα καί τρεῖς συμβουλές γιά μία σωστή ὁμιλία ...
- Κατωτέρα ὁμιλία
- Ἄνωτέρα ὁμιλία
- Λόγος
- Κατωτέρα ὁμιλία (συνοπτικά σχεδιαγράμματα)

Σχεδιάγραμμα λόγου	
Ἡ δεοντολογία τοῦ κηρύγματος καί ὁ ἅγιος Δαμασκηνός ὁ Στουδίτης ἐπίσκοπος Λητῆς καί Ρεντίνης	
Δ΄	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	163
1. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ Λόγος ἐπί τῷ καθαγιασμῷ τοῦ Ἰ. Ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας	164
2. ΗΛΙΑ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ Λόγος ἸΘ΄ εἰς τόν Ἅγιον Νικόλαον	169
3. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΨΗΜΑ Λόγος Α΄, Ἐγκωμιαστικός εἰς Ἱερομάρτυρα καί Ἰσαπόστολον Κοσμάν τόν Αἰτωλόν	181
4. ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΟΥ Ἰ΄ Λόγος Ἐπιμνημόσυνος Εὐθυμίου Παπαῖωάννου	190
5. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Λόγος Ἐπιτάφιος εἰς τόν Πατριάρχη Γρηγόριον Ε΄	197
6. ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ ΖΑΧΟΥ Λόγος ἠθικοκοινωνικός πρὸς τοὺς ἐν φυλακαῖς Καρδίτης Κρατουμένους	219
7. ΚΟΣΜΑ ΑΙΤΩΛΟΥ Διδαχή Τρίτη	235
8. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ Λόγος ΚΖ΄ τῆ Ε΄ Κυριακῆ τῆς Ἁγίας Τεσσαρακοστῆς	253
9. ΤΙΜΟΘΕΟΥ, ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΚΑΙ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ Αἱ δύο σημαῖαι	273
10. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Ἡ γυναικεία χειραφέτησις	282
11. ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΜΟΣΧΑΚΗ Τό νέον Ἔτος	287
12. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ, (ΑΡΧΙΜ. ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ) Περί τοῦ φωτός καί τῆς ἀληθείας	297

13. ΠΑΝΤΕΛΗΜΟΝΟΣ ΦΩΣΤΙΝΗ, (ΜΗΤΡ. ΧΙΟΥ) Χριστιανική ζωή	301
14. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΘΕΟΤΟΚΗ Ἐπιτομή Α΄ Κορινθίους τῆς ΛΕ΄ Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεω	307
15. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Ἐπιτομή ΝΖ΄, Τόν λύχνον ἐπί τήν λυχνίαν	319
16. ΦΩΤΙΟΥ ΕΙΡΗΝΟΥΠΟΛΕΩΣ Χειροτονητήριος λόγος	332
17. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ (ΜΗΤΡ. ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ) Τό ἅγιον Εὐχέλαιον	338
18. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΔΕΣΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΛΛΗΣ Ἐπιτομή εἰς τήν Β΄ Κυριακῆ τοῦ Ματθαίου, Ἀπόστολος Ρωμ. Β΄ 10-16	345
19. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΟΥΪΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Ἄνθρωπον οὐκ ἔχω	353

Πρόλογος

Ἡ διακονία τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ εἶναι ἓνα ἔργο στό ὁποῖο δεκάδες ψυχές ἀνάλωσαν τή ζωή τους, ἔδωσαν ὅλη τή ζωντάνια καί ἔστρεψαν ὅλη τή δραστηριότητά τους στήν διδαχή τοῦ λαοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Ἔργο δύσκολο καί βαρειά ἡ εὐθύνη αὐτῶν πού διακονοῦν ἀκόμη τό Μυστήριο τοῦ λόγου· ὅμως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ πού θεραπεύει τά ἀσθενή καί ἀναπληρώνει τά ἐλλείποντα δέν παύει νά καθοδηγεῖ τό νοῦ καί τή γλώσσα τῶν δασκάλων τοῦ λαοῦ καί δέν σταματᾷ νά διανοίγει τά μάτια καί τά αὐτιά τῶν πιστῶν «εἰς τήν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων κατανόησιν». Οἱ σκέψεις πού ἀκολουθοῦν συνοψίζουν τήν ἱστορία τῆς διακονίας τοῦ κηρύγματος καί ὑπογραμμίζουν γιά μία ἀκόμη φορά τόν σύνδεσμο λόγου καί πράξης, δηλαδή κηρύγματος καί θείας Λειτουργίας. Ὁ γράφων δέν ἔχει νά προσφέρει μεγάλη προσωπική ἐμπειρία ἀπό τή διακονία τοῦ ἄμβωνος, ὅμως ἡ μαθητεία του κοντά στόν σεβαστό δάσκαλο, καθηγητή Ἰωάννη Φουντούλη, ἡ ἐνασχόλησή του μέ τά φροντιστηριακά μαθήματα τῆς Λειτουργικῆς καί τῆς Ὀμιλητικῆς καί ἡ διακονία αὐτοῦ τοῦ Ἐπιστημονικοῦ ἀντικειμένου, στήν Θεολογική σχολή τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ἀγώνας καί ἡ ἀγωνία ἐδῶ καί 20 χρόνια, γιά τή σωστή προετοιμασία τῶν αὐριανῶν θεολόγων καί κληρικῶν γιά τή διακονία τοῦ λόγου, τόν ὀδήγησαν στή σύνταξη αὐτοῦ τοῦ πονήματος, τό ὁποῖο καλύπτει καί μέρος τῶν διδακτικῶν ἀναγκῶν τοῦ μαθήματος τῆς ὀμιλητικῆς καί τῆς αἰσθητικῆς τῆς θείας Λατρείας.

Τ. Π. Τ.

Εἰσαγωγή

Το κέντρο μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος καί ὁ τόπος, ἀλλά καί ὁ τρόπος τῆς ὑπαρξῆς της, εἶναι ἡ θεία Λειτουργία.

Μέσα στή θεία Λειτουργία σπάζουν τά ὄρια τοῦ ἐγώ καί ὁ πιστός γίνεται μέλος Χριστοῦ καί μέλος τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας· σύσσωμος καί σύναιμος τοῦ Χριστοῦ¹, σύσσωμος καί σύναιμος τῶν ἄλλων πιστῶν², ἀδελφός τοῦ Χριστοῦ καί συγκληρονόμος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ³. Μέσα στή λατρεία ὁ πιστός κοινωνεῖ τοῦ Χριστοῦ καί τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ καί λαμβάνει ἔτσι τή δυνατότητα τῆς ἀπόκτησης τῆς αἰωνιότητος «ὁ τόν λόγον μου ἀκούων καί πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον»⁴. Ὁ λόγος τοῦ Κυρίου εἶναι ὀργανικά δεμένος μέ τή θυσία· καί τό κήρυγμα τῶν ἀποστόλων, καί ὁ λόγος τῶν ἀγίων Πατέρων κινεῖται ἀργότερα πάνω στά ἴδια ἴχνη. Σήμερα τό κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας δέν ἔχει ἄλλο χῶρο καί τρόπο ὑπαρξῆς καί προσφορᾶς, παρά μόνο τόν τρόπο καί τόν τόπο τῆς λατρείας.

Σέ μία ἐποχή, ὅπου εἶναι διάχυτη ἡ κρίση τοῦ λόγου, ἡ κρίση τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό καί τόν διπλανό του καί ἡ κρίση τοῦ πνεύματος, πρέπει ἡ Ἐκκλησία νά ἐπανεύρει τόν λόγο τῆς Πεντηκοστῆς, τόν λόγο που θά ἔχει τή δυνατότητα νά θρέψει καί νά ξεδιψάσει τόν λαό της.

1 Ἐφεσ. 3, 6.

2 Ἐφεσ. 4, 4-6.

3 Ἐφεσ. 3, 6, πρβλ. Προηγουσμένη θ. Λειτουργία, εὐχή εἰς τό συστεῖλαι τά ἅγια.

4 Ἰω. 5, 24.

Ὄνομάσαμε τό κήρυγμα «μυστήριον τοῦ λόγου»⁵, γιατί γεννιέται μέσα στό μυστήριον τῶν μυστηρίων, τή θεία Λειτουργία, γιατί βιώνεται ἐν μυστηρίῳ, ἀλλά καί λειτουργεῖ μυστηριακά, δηλαδή ὀδηγεῖ στή σωτηρία, ὅπως καί ὅλα τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας.

Στήν παρούσα μελέτη καταβάλλεται προσπάθεια νά παρουσιαστεῖ ὅσο πῶς συνοπτικά γίνεται ἡ θεολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας σχετικά μέ τό κήρυγμα, ἡ ἔννοια καί ὁ σκοπός τοῦ κηρύγματος, πῶς οἱ Πατέρες καί ἡ Ἐκκλησία γενικότερα βίωσαν καί διακόνησαν τόν λόγο. Στή συνέχεια γίνεται, ἐπίσης, σύντομη ἐπισκόπηση τῆς ἱστορικής διαδρομῆς τοῦ κηρύγματος ἀνά τούς αἰῶνες καί ποιοί ἦταν οἱ κύριοι ἐκπρόσωποι τῆς διακονίας τοῦ ἁμβωνος, ἐνῶ στό τρίτο μέρος παρουσιάζονται οἱ πηγές, τά θέματα καθῶς καί τά εἶδη καί οἱ μορφές τοῦ κηρύγματος. Τέλος γίνεται συνοπτική ἀναφορά στά προβλήματα τοῦ διακόνου καί τῆς διακονίας τοῦ λόγου, στήν πράξη τῆς Ἐκκλησίας καί στίς ἀνάγκες καί τίς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης πραγματικότητας, ἐπισημαίνοντας καί ἐπιμένοντας πῶς μπορεῖ νά ἀλλάξουν οἱ ἐποχές καί οἱ ἄνθρωποι, μπορεῖ νά ἀλλάζουν οἱ ἀπαιτήσεις καί οἱ ἀνάγκες τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, μπορεῖ νά ἀλλάξει ὁ τρόπος τῆς προσφορᾶς τοῦ λόγου, ὅμως ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ παραμένει ὁ αὐτός «χθές καί σήμερον καί εἰς τούς αἰῶνας», ὅπως καί ὁ Χριστός· οἱ δέ διάκονοι τοῦ λόγου εἶναι ἀπόστολοι Ἐκείνου, ὄργανα τῆς χάριτος του καί δοχεῖα τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, πού καλοῦνται νά προσφέρουν στό λαό ὅ,τι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τούς ἔχει προσφέρει.

1. Ἐννοια καί σκοπός τοῦ κηρύγματος

Τό κέντρο γύρω ἀπό τό ὁποῖο στρέφεται ἡ ζωή τῶν πιστῶν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ λατρευτική ζωή καί ἰδιαίτερα ἡ θεία Λειτουργία.

Ἐδῶ γίνεται φανερό καί αἰσθητοποιεῖται τό λυτρωτικό γεγονός τοῦ Κυρίου, ἀναγγέλεται δοξολογικά ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὡς πραγματικότητα «ἐλθοῦσα» καί «ἐρχομένη».

5 Γιά τόν ὄρο «μυστήριον τοῦ λόγου» βλ. Ἀλεξ. Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, ἐκδ. «Ἀκρίτας», Ἀθήνα 1987, σ. 71.

Μέ τήν χάρι καί τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μεταβάλλονται οἱ διαστάσεις τοῦ χρόνου, γινόμαστε μάρτυρες καί κοινωνοί τῶν γεγονότων πού συνθέτουν τό μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας, ἀπό τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ ἕως τήν Πεντηκοστή καί τή Δευτέρα Παρουσία.

Μέσα σέ αὐτό τό μυστήριον, πού κορυφώνεται στή θεία εὐχαριστία, ἡ καθημερινότητα μεταμορφώνεται, ὁ κόσμος γίνεται Ἐκκλησία καί ἡ ζωή ὑψώνεται ἀπό τό βιολογικό ἐπίπεδο τῆς συνυπάρξεως ἀτόμων σέ μιᾶ κοινωνία ἀγάπης προσώπων κατὰ τό πρότυπο τῆς Ἁγίας Τριάδος⁶.

Κάθε βαπτισμένος χριστιανός εἶναι «χρισμένος», σφραγισμένος μέ τίς δωρεές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού τόν ἐνσωματώνουν στόν Χριστό, ὥστε νά γίνει «κοινωνός θείας φύσεως»⁷, «εἰς τό μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ»⁸ καί μέ αὐτή τήν συμμετοχή νά ἐξαγιασθεῖ, νά γίνει ἅγιος.

Ἡ ἐνέργεια τῆς διατηρήσεως τοῦ κόσμου μέσα στό κλίμα τῆς ἀγιότητος ἀνήκει στά μυστήρια καί κατ' ἐξοχήν στό κορυφαῖο τῶν μυστηρίων, τή θεία Εὐχαριστία. «Ἡ θεία Λειτουργία ἀποκαθιστᾷ τίς πῶς συγκεκριμένες πράξεις τῆς ζωῆς, δηλαδή τή βρώση, τήν πόση, τήν χερνιψία, τήν ὀμιλία, τήν κίνηση, τήν ζωή, στήν πραγματική τους κλήση νά εἶναι μέρη τῆς πρὸς τόν Θεό δοξολογίας καί πράξεις ἀναφορᾶς στόν Θεό»⁹.

Στήν παρούσα μελέτη θά θέλαμε νά ἀσχοληθοῦμε μέ μιᾶ ἀπ' αὐτές τίς δοξολογικές πράξεις, τόν λόγο.

Στή λειτουργική καί πνευματική παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἀκριβῶς στήν ἀδιάκοπη σχέση λόγου καί μυστηρίου,

6 Ἀναστασίου ἐπισκ. Ἀνδρούσης, Πρόλογος στό «Προσευχή τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας», Π. Εὐδοκίμωφ, ἐκδ. «Ἄπ. Διακονίας», Ἀθήνα 1982, σ. 7. Βλ. καί Γ. Μαντζαρίδη, *Χρόνος καί Ἄνθρωπος*, ἐκδ. «Πουρναρά», Θεσσαλονίκη 1991, σ. 150.

7 *Β' Πέτρ.* 1, 4.

8 *Ἐβρ.* 12, 10.

9 Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ προσευχή τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας», Ἀθήνα 1982, σ. 46.

πραγματώνεται ή ουσία της Ἐκκλησίας ως ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου, ως θεία ἐνσάρκωση πού πραγματοποιεῖται στὸν χῶρο καί τὸν χρόνο, ἔτσι πού γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία γράφουν οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὅτι «καί ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἤϋξαν»¹⁰. Ὁ Λόγος συναθροίζει τὴν Ἐκκλησία γιὰ νὰ ἐκκεντρισθεῖ μέσα της. Εἶναι μιά μυστηριακή σπορά πού καλεῖται νὰ καρπίσει «ἐν μυστηρίῳ». Ἄν ἀποκόψουμε τὸν λόγο ἀπὸ τὸ μυστήριο, τότε τὸ μυστήριο ἀπειλεῖται νὰ καταλήξει μαγική τελετή, καί χωρὶς τὸ μυστήριο ὁ λόγος ἀπειλεῖται νὰ ὀδηγηθεῖ στό δόγμα ἢ στήν τυραννική φλυαρία¹¹.

Τελικά μέ τὸ μυστήριο, ἀκριβῶς, ὁ λόγος μεταβάλλεται σέ ἐρμηνεία, καί ἐρμηνεία σημαίνει μαρτυρία γιὰ τὸ πῶς γίνεται ὁ Λόγος ζωή¹². «Καί ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καί ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»¹³.

Ἔτσι μόνο σέ τούτη τὴν ἀδιάσπαστη περιχώρηση καί ἐνότητα λόγου καί μυστηρίου μπορούμε πραγματικά νὰ καταλάβουμε τὴ σημασία τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι μόνον ἡ Ἐκκλησία διατηρεῖ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς γραφῆς.

Ἄλλωστε καί στήν λειτουργική πράξη τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς ἡ ἀδιάσπαστη αὐτὴ ἐνότητα βιώνεται κατ' ἐξοχὴν στή θεία Λειτουργία, ὅπου στό μὲν πρῶτο μέρος ἡ λεγομένη Λειτουργία τῶν κατηχομένων εἶναι ἀφιερωμένη καί κατ' ἐξοχὴν στὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, στά ἀναγνώσματα, στή διδαχὴ καί στό δεύτερο μέρος, ἡ λεγομένη Λειτουργία τῶν πιστῶν, περιλαμβάνει τὴν προσφορά, τὸν καθαγιασμό καί τὴ μετάδοση τῶν τιμίων Δώρων. Ὅμως στήν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας αὐτὴ ἡ πραγματικότητα ἀγνοεῖται παραμελεῖται καί ὑποτιμᾶται τὸ πρῶτο μέρος καί ὑπερτονίζεται τὸ δεύτερο σὰν νὰ εἶναι αὐτοτελές καί μὴ σχετιζόμενο μέ τὸ πρῶτο. Αὐτὴ ἡ μείωση ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἐπίδραση στήν ἀκαδημαϊκὴ μας θεολογία ἰδεῶν πού προωθοῦσαν τὸν ἀποχωρισμὸ τοῦ λόγου ἀπὸ τὸ μυστήριο, τὴ διάσπασή του καί τὴν ἀποκοπὴ του ἀπὸ τὴ λατρεία, τὴν αὐτονό-

10 Πράξ. 6, 7.

11 Ἄλεξ. Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1987, σ. 74.

12 Ὅπ.π., σ. 74.

13 Ἰω. 1, 14.

μηση τοῦ λόγου, ως ἐνέργεια ὄχι καρδιάς καί μυστικῆς ἐμπειρίας, ἀλλὰ διανοητικῶν διεργασιῶν καί δικανικῆς σκέψης.

Ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν ἐπεσήμανε μιά «ἀποσύνθεση» τῆς γραφῆς καί μιά πρακτικὴ πού περιορίζεται στήν εἰδικὴ καί ἀρνητικὴ κριτικὴ ἢ σέ μιά ἐξωτερικὴ προσέγγιση τοῦ κειμένου της καί αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ως καρπὸ καί ἀποτέλεσμα τοῦ ἀποχωρισμοῦ της ἀπὸ τὴν εὐχαριστία, πού στήν πραγματικότητα σημαίνει ἀποχωρισμὸ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Καί τοῦτος ὁ ἀποχωρισμὸς στερεῖ τὸν εὐαγγελικὸ λόγο ἀπὸ τὸ μυστήριο καί τὸ μυστήριο ἀπὸ τὸ εὐαγγελικὸ του περιεχόμενο, μεταβάλλοντάς το σέ ἀνεξάρτητο καί αὐτοτελές «μέσο ἐξαγιασμοῦ». Ἡ Ἁγία Γραφή καί ἡ Ἐκκλησία, σημειώνει ὁ π. Ἀλέξ. Σμέμαν, μειώνονται στήν κατηγορία δύο ἐπισήμων αὐθεντιῶν, «τῶν πηγῶν τῆς πίστεως», ὅπως ὀνομάζονται στίς ἀκαδημαϊκὲς πραγματεῖες, καί ἔτσι γίνεται λόγος μόνο γιὰ τὸ ποιά αὐθεντία εἶναι ἀνώτερη, ποιά «ἐρμηνεύει» ποιά... στήν πραγματικότητα ἡ ἀντιμετώπιση αὐτῆ, βάσει τῆς ὑποκειμενικῆς λογικῆς, χρειάζεται νὰ μειωθεῖ. Ἔτσι ἂν ἀνώτατη ἐρμηνευτικὴ αὐθεντία τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως στήν Ἐκκλησία ἀνακηρυχθεῖ ἡ Ἁγία γραφή, τότε ποιὸ θὰ εἶναι τὸ κριτήριο τῆς γραφῆς; αὐτὸ ἀργά ἢ γρήγορα θὰ γίνῃ ἡ «βιβλικὴ ἐπιστήμη», δηλαδή σέ τελικὴ ἀνάλυση, ὁ καθαρὸς λογισμὸς. Ἐάν ἀντίθετα τελικὸς ἀνώτατος καί πνευματικὸς ἐρμηνευτὴς τῆς γραφῆς ἀνακηρυχθεῖ ἡ Ἐκκλησία, τότε ἀπὸ ποιόν, πού καί πότε θὰ πραγματοποιεῖται αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία¹⁴;

Αὐτὸ λοιπὸν πού χρειάζεται εἶναι ὀργανικὴ σύνδεση λόγου καί μυστηρίου, κατὰ τὸ πρότυπο τῆς ἀδιακόπου Ὁρθοδόξου παραδόσεως ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων μέχρι σήμερα. Ἀποκομμένα ἀπὸ τὸν λόγο τὰ μυστήρια ἀποκόπτονται ἀπὸ τὸν Χριστό «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ἐκεῖναι εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»¹⁵. Ἀλλὰ ἀποκομμένος καί ὁ λόγος ἀπὸ τὸ μυστήριο εἶναι λόγος φτωχὸς καί ἀνήμπορος νὰ δώσει ζωὴ, νὰ θρέψῃ λαὸ πεινῶντα καί διψῶντα γιὰ σωτηρία. Τὸ μυστήριο τῆς μετανοίας, ἀπὸ πράξη συμφιλίωσης καί

14 *Εὐχαριστία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1987, σ. 72.

15 Ἰω. 5, 39.

ἐπανασύνδεσης μέ τήν Ἐκκλησίαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, βγαίνοντας ἔξω ἀπό τή λατρεία ἔμεινε νά μοιάζει σάν μιὰ διαδικασία συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν· τό ἴδιο καί τό μυστήριό τοῦ γάμου ὅπου «ξέχασε» τή βάση του ὡς «μυστήριό μέγα εἰς Χριστόν καί εἰς ἐκκλησίαν»¹⁶, ἢ τό μυστήριό τοῦ βαπτίσματος ὅπου ἀπό μυστήριό πού ἀφοροῦσε ὅλη τήν κοινότητα, ἀφοῦ ὑποδέχονταν τά νέα μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἔμεινε νά μοιάζει σάν διαδικασία ἀπλῆς ὀνοματοδοσίας καί ληξιαρχικῆς τακτοποιήσεως τρεχουσῶν ἐκκρεμοτήτων.

Σέ λειτουργικά χειρόγραφα¹⁷ ἐντοπίζουμε τήν ἀρχαία πράξη τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου κλήρος καί λαός εἰσέρχονται μαζί στόν ναό γιά τήν ἔναρξη τῆς θείας Λειτουργίας. Καί ἡ εἴσοδος στόν ναό γινόταν μέ τήν εἴσοδο τοῦ εὐαγγελίου, αὐτό πού σήμερα ἀποκαλοῦμε «μικρή εἴσοδος»¹⁸. Ἀκολουθοῦσε ἡ ἄνοδος τοῦ κλήρου στή θέση του, τήν «καθέδρα», γιά τήν ἀνάγνωση τῶν περικοπῶν καί τή διδασκαλία. Μιὰ διαδικασία πού βαθμιαία ἐκπληρώνονταν καί τελειώνονταν στήν προσφορά, τόν ἐξαγιασμό καί στή μετάδοση τῶν εὐχαριστιακῶν δώρων στό λαό τοῦ Θεοῦ. Ὁ κλήρος ἔμπαινε στό ἱερό βῆμα μόνον γιά νά προετοιμάσει τά δῶρα καί γιά τή θυσία.

Κατά τήν εἴσοδο μετέφερε μαζί καί τό ἅγιο εὐαγγέλιο τό ὁποῖο τοποθετοῦσε πάνω στήν ἁγία τράπεζα¹⁹. στόν τόπο τῆς θυσίας, στόν τόπο πού σέ λίγο θά τελοῦνταν ἡ ἀναίμακτη μυσταγωγία, ὁ μελισμός καί διαμερισμός καί ἡ μετάδοση τοῦ σώματος καί τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Ἡ μία προσφορά ἀκολουθεῖ καί ὀλοκληρώνει τήν προ-

16 Ἐφεσ. 5, 32.

17 Π.χ. κώδικες 752 καί 765 Ἀθηνῶν. Βλ. Π. Τρεμπέλα *Αἱ Τρεῖς Λειτουργίες κατά τούς ἐν Ἀθήναις κώδικας*, ἐκδ. Σωτήρ, Ἀθήνα 1982, σ. 39.

18 Περί τῆς λιτανείας τοῦ Εὐαγγελίου βλ. Τρεμπέλα, ὅπ.π., σ. 38. Ἐπίσης βλ. Ἱερομ. γρηγορίου, *Ἡ θεία Λειτουργία σχόλια*, ἐκδ. «Δόμος», Ἀθήνα 1987, σσ. 177-178. Βλ. J. Mateos, «Ἡ μικρά Εἴσοδος τῆς θείας Λειτουργίας», στό *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 56 (1973), 365-381.

19 Κατά τήν ἀρχαία τάξη ὅταν ὁ ἄμβωνας ἦταν στό μέσο τοῦ ναοῦ τό εὐαγγέλιο παρέμεινε ἐκεῖ, ὅμως ἀργότερα οἱ τυπικές διατάξεις προβλέπουν τήν τοποθέτηση ἐπί τῆς ἁγ. Τραπέζης βλ. Π. Τρεμπέλα, ὅπ.π., σ. 39, σωφρονίου Ἱεροσολύμων, *Λόγος περιέχων τήν ἐκκλησιαστικὴν ἅπασαν ἱστορίαν...*, PG 87, 3997, καί Νικολάου Καβάσιλα, *Ἑρμηνεία τῆς θείας Λειτουργίας*, PG 150, 404.

σφορά τοῦ λόγου. Πρὶν ἀπό τήν προσφορά τῶν εὐχαριστιακῶν δώρων στούς πιστούς καί τόν καθαγιασμό τους προηγεῖται ἡ προσφορά καί ἡ τοποθέτησή τους στήν ἁγία τράπεζα, μέ τή μεγάλη εἴσοδο.

Καί πρὶν ἀπό τήν προσφορά τοῦ λόγου στόν λαό, προηγεῖται ἡ φανέρωσή του καί ἡ πανηγυρική εἴσοδος του στό ναό, μέ τή Μικρή Εἴσοδο. Ἡ χαρακτηριστική αὐτή τοποθέτηση τοῦ εὐαγγελίου πάνω στήν ἁγία τράπεζα σημαίνει πῶς τό εὐαγγέλιο ἱερουργεῖται μέσα στή λατρεία. Ἐξω ἀπό τήν Ἐκκλησία καί πέρα ἀπό τά μυστήρια τό εὐαγγέλιο εἶναι ἕνα ἀκατανόητο βιβλίο. Ὅσοι νομίζουν ὅτι γνωρίζουν τόν Χριστό ἔξω ἀπό τήν Ἐκκλησία καί τά μυστήριά της στήν πραγματικότητα γνωρίζουν ἐλάχιστα στοιχεῖα γι' αὐτόν· ὅσοι ἀνήκουν στήν Ἐκκλησία ζοῦν «ἐν αὐτῷ»²⁰. «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καί ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν»²¹. αὐτό ἀποτελεῖ τή βάση καί τή χαρά τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά καί τό μήνυμα πού ἀπευθύνεται στόν σύγχρονο κόσμο. αὐτό εἶναι τό «εὐαγγέλιο», μήνυμα χαρᾶς²².

* * *

Τό χριστιανικό κήρυγμα ἀρχίζει ἀπό τήν ἡμέρα πού ὁ Ἰησοῦς «ἤρξατο κηρῦσαι καί λέγειν· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γάρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»²³. «Ἔτσι πηγὴ, περιεχόμενο, σκοπός, ἀλλά καί πρῶτος διάκονος, τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός Λόγος. Ὁ Χριστός εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ἀπόλυτα μέγας κήρυκας τοῦ εὐαγγελίου καί τό πρότυπο κάθε δασκάλου τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ»²⁴.

Ὁ λόγος μόνο τοῦ Χριστοῦ ἀνιστᾶ νεκρούς, σταματᾶ τρικυμίες, ἐγείρει ἀσθενεῖς. «Εἰπέ λόγον καί ἰαθήσεται ὁ υἱός μου»²⁵, λέει ὁ ἑκατόνταρχος. Εἶναι λόγος ζωοποιός. Ὁ ἀπ. Παῦλος ἀκούει φωνή, καθὼς ὀδεύει πρὸς τή Δαμασκό, καί αὐτὴ ἡ φωνὴ εἶναι ἀρκετὴ γιά

20 Πράξ. 17, 28.

21 Ἰω. 1, 4.

22 Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου, *Ἡ Ζωὴ Του Ζωὴ μου*, Θεσσαλονίκη 1998.

23 Ματθ. 4, 17.

24 Ἰω. Φουντούλη, *Ὁμιλητική*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 26.

25 Ματθ. 7, 8.

νά αλλάξει πορεία στην ζωή του. Ὁ Μ. Ἀντώνιος ἀκούει τόν λόγο τοῦ εὐαγγελίου: «Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ υπάρχοντα, δὸς πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι»²⁶ καὶ γνωρίζει τόν Θεό.

Ἔτσι ὁ λόγος τοῦ σημερινοῦ δασκάλου τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πρέπει νά ἔχει ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ ὅλη τή δυναμική τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου. Εἴμαστε εἰκόνες Θεοῦ δημιουργοῦ καὶ ὁ λόγος μας πρέπει νά εἶναι «λόγος δημιουργός», λόγος πού νά μπορεῖ νά τρέφει, νά στηρίζει, νά μεταποιεῖ φρένας, νά δημιουργεῖ προϋποθέσεις γιὰ τή θέωση. Χρειάζεται πάνω ἀπ' ὅλα νά εἶναι λόγος ἀγάπης καὶ ἐμπειρίας, λόγος πρακτικός. Ἄλλωστε ἡ θεωρία μόνη της δέν ἔχει τή δυνατότητα τῆς δημιουργίας. Καί ὁ λόγος τοῦ κηρύγματος μας σήμερα ἀπαιτεῖται νά εἶναι λόγος πού γράφεται πάνω στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων· «οὐκ ἐν πλαξί λιθίνας, ἀλλ' ἐν πλαξί καρδίαις σαρκίνας»²⁷.

«Ὁ Λόγος σαρκοῦται καὶ ἡ θεολογία ἱεουργεῖται στην ζωή τῶν πιστῶν. Ἡ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι θεολογία τῶν χριστοκηρύκων Πατέρων μιᾷ γιὰ τήν ζωή μας, τόν Χριστό. Οἱ μεγάλοι Πατέρες δέν διδάξαν ἀπλῶς τόν λόγο τοῦ Κυρίου· ἔγιναν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὄργανα χάριτος, «τόποι» θεολογίας, μάρτυρες τῆς πίστεως. Εἶναι μεγάλοι, γιατί προχώρησαν ὄχι μόνο βαθειά, ἀλλά πέρα ἀπό κάθε βάθος στην ἴδια τήν ἀφάνεια, τήν ὀλική ἀπώλεια. Ἐκεῖ ὁδηγεῖ ἡ κραταιὰ ὡς ὁ θάνατος ἀγάπη»²⁸. Ἄφησαν τόν λόγο τοῦ Θεοῦ νά προσλάβει καὶ νά ἀλλοιώσει τήν ζωή τους καὶ αὐτοὶ πλέον δέν εἶχαν τίποτε ἄλλο νά προσφέρουν στόν λαό πού ἐποίμαναν, παρά τήν «καλήν ἀλλοίωσιν» πού δέχτηκαν ἀπό τήν χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἔτσι, ἄν τό σύγχρονο κήρυγμα δέν προσλάβει καὶ δέν ἀλλοιώσει τή ζωή μας, θά τήν ἀφήσει ἔξω ἀπό τή γεύση τῆς ὄντως ζωῆς, στό σκότος τῆς ἀγνωσίας, ἄρα ἔξω ἀπό τό μυστήριο τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας²⁹. Αὐτή ἐπομένως ἡ κατάσταση τῆς ζωῆς τῶν ἁγίων, ἀλλά καὶ ἡ δική μας ὁδός σωτηρίας, δέν μποροῦν νά ἔχουν κάποια προοπτική, ἄν

26 Μάρκ. 1, 21. Βλ. Μ. Ἀθανασίου, *Βίος ἁγίου Ἀντωνίου*, PG 26, 841.

27 Β' Κορ. 3, 3.

28 Ἀρχιμανδρίτου Βασιλείου, *Εἰσοδικόν*, Ἁγιον Ὄρος 1978, σ. 22. Ἄσμ. Ἄσμ. 8, 6.

29 Γ. Φλωρόφσκυ, *Τό σῶμα τοῦ ζώντος Χριστοῦ*, Π.Ι. Π.Μ., Θεσσαλονίκη 1981, σ. 67.

δέν εἶναι ἢ ἄν δέν γίνουν γεγονός μυστηριακό, πράξη ποτισμένη μέσα στά νάματα τῆς λατρείας. Στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἡ λειτουργία τοῦ λόγου εἶναι τόσο μυστηριακή, ὅπως καὶ τό μυστήριο εἶναι «εὐαγγελικό»³⁰.

Ἡ λειτουργία εἶναι τό φανέρωμα τοῦ Λόγου. Τό κήρυγμα τοῦ Λόγου εἶναι μιὰ πράξη μυστηριακή, ἐπειδή εἶναι πράξη μετασηματισμοῦ. Μετασηματίζει τὰ λόγια τοῦ εὐαγγελίου σέ λόγο Θεοῦ καὶ στή φανέρωση τῆς βασιλείας Του. Καί ἀκόμα μετασηματίζει τόν ἄνθρωπο, πού ἀκούει τόν λόγο, σέ δοχεῖο τοῦ Λόγου καὶ σέ ναό τοῦ Πνεύματος. Εἶναι μιὰ παρουσία μαρτυρίας, πού δέν ἐπιφέρει δεσμά δυσβάστακτα στούς ἀνθρώπους, γιὰ νά τούς σύρει δέσμιους στή σωτηρία, ἀλλά τούς καλεῖ στην ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, σέ μιὰ κοινωνία μέ τόν Θεό, πού συνεπάγεται τήν ἀνακαίνιση τοῦ κόσμου³¹.

Ἄλλωστε πρὶν ἀπό τήν ἀνάγνωση τοῦ εὐαγγελίου ὁ ἱερεὺς διαβάζει τήν εὐχή: «Ἐλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλόανθρωπε Δέσποτα, τὸ τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς, καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν ὀφθαλμοὺς διάνοιζον, εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν..., σὺ γὰρ εἶ ὁ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν». Αὐτή ἡ εὐχή θά μπορούσαμε νά ποῦμε πῶς κατέχει τήν ἴδια θέση πού ἔχει στην εὐχαριστιακὴ εὐχή ἡ «ἐπίκληση», δηλαδή ἱκεσία γιὰ τήν κατάπεμψη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ γιὰ τήν καρποφορία τοῦ λόγου.

Μαρτυρία γιὰ τήν ἀκρόαση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, γιὰ τήν ἀποδοχὴ καὶ τήν κατανόηση του, εἶναι τό κήρυγμα, τό ὁποῖο ἀκολουθεῖ μετά τήν ἀνάγνωση τοῦ εὐαγγελίου καὶ τό ὁποῖο στην ἀρχαία Ἐκκλησία ἀποτελοῦσε οὐσιαστικὴ λειτουργικὴ πράξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας. Καὶ τοῦτο γιατί τό λειτουργικὸ δράμα ἐμπεριέχει ἔργο καὶ λόγο Θεοῦ. Μέσα ἀπ' αὐτό ὁ Χριστὸς μιᾷ, ἀλλά καὶ μέσα ἀπ' αὐτό ὁ Χριστὸς μελίζεται, διαμερίζεται καὶ γίνεται ἡ βρῶσις καὶ ἡ

30 Ἀλεξ. Σμέμαν, *Γιὰ νά ζήσει ὁ κόσμος*, Ἀθήνα 1970, σ. 50.

31 Ἴω. Ζηζιούλα (Μητρ. Περγάμου), *Ἡ Κτίσις ὡς Εὐχαριστία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, 1992, σ. 32.

πόσις τῶν πιστῶν· δαπανᾶται ὅλος αὐτός γιά νά σώσει τόν ὅλο ἄνθρωπο. Τό «ποιεῖν καί διδάσκειν» δέν ἀφορᾶ μόνο στήν ἐπίγεια ζωή Του, ἀλλά στήν κάθε ἐνέργειά Του πού φανερώνεται στόν ἄνθρωπο. Θά ἀρκοῦσε νά πεῖ «ὅς ἂν ποιήσει» μόνον ἢ «ὅς ἂν διδάξει»³², ὅμως ἔργο ἄνευ λόγου ἢ λόγος ἄνευ ἔργου θά ἦταν καταδικασμένος νά καταλήξει σέ τέλμα ἀπραξίας.

Ἄν σήμερα ἐπισημαίνεται κάποια κρίση στή διακονία τοῦ κηρύγματος, εἶναι γιατί ἔλειψε ἀκριβῶς αὐτή ἡ μίμηση τοῦ Χριστοῦ στό διδασκαλικό του ἔργο. Ἔπαψε ὁ σύγχρονος δάσκαλος τοῦ λαοῦ νά «ποιεῖ καί νά διδάσκει». Αὐτονομεῖται ἔτσι ἡ διδασκαλία ἀπό τήν πράξη, ἀπομένει ἕνας θεωρητικός λόγος πού φαντάζει ἀδύναμος νά γίνει πράξη θυσίας καί προσφορᾶς, δόσιμο ὀλοκληρωτικό στόν Θεό καί στόν ἀδελφό. Παραμένει λόγος δημοσιογραφικός ἢ λόγος διανόησης, χωρίς νά περνᾶ ἀπό τήν καρδιά. Λησμονοῦμε πολλές φορές ὅτι γιά τήν Ὁρθόδοξη ἀνατολή ὁ χῶρος τῆς πράξης εἶναι ὁ χῶρος τῆς καρδιάς τοῦ ἀνθρώπου, τό κέντρο αὐτό τῆς σωματικῆς καί πνευματικῆς του ὑπαρξης. Ὁ Φ. Κόντογλου ἔλεγε χαρακτηριστικά ὅτι ὁ ὀρθόδοξος Ρωμηός σκέφτεται μέ τήν καρδιά· καί τοῦτο γιατί ἐκεῖ τό Πνεῦμα πραγματοποιεῖ τήν «καινή κτίσις»³³.

Προσφορά στόν ἄλλο τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ σημαίνει ὅτι ὁ ἴδιος ζῶ, ἀλλοιοῦμαι ἀπ' αὐτόν, μεταμορφώνομαι· ὅτι ἔχει ὁ ὀργανισμός μου τή δυνατότητα νά τόν ἀφομοιώσει καί νά τόν προσφέρει στόν ἄλλον³⁴. «Τοῦτο γάρ ποιῶν καί σεαυτὸν σώσεις καί τοὺς ἀκούοντάς σου»³⁵.

Λόγος ἄσαρκος καί λόγος χωρίς πρακτική θεμελίωση εἶναι λόγος πού προσφέρει θάνατο. Ὁ λόγος τοῦ εὐαγγελίου εἶναι λόγος ζωοποιός· «οἱ ἀκούσαντες ζήσονται»³⁶ καί «ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καί πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον»³⁷.

32 Ἰω. Χρυσοστόμου, *Περί ἱερωσύνης*, Λόγος 4, PG 48, 671.

33 Κορ. 5, 17.

34 Ἀ. Σμέμαν, *Γιά νά ζήσει ὁ κόσμος*, ἐκδ. Ἀθηνᾶ, Ἀθήνα 1970, σ. 14.

35 Α΄ Τιμ. 4, 16.

36 Ἰω. 5, 25.

37 Ἰω. 5, 24.

Ἡ κρίση ἐπομένως δέν εἶναι κρίση τοῦ λόγου, ἀλλά κρίση τοῦ λαλοῦντος τόν λόγο, ἴσως γιατί ξεχάστηκε τό τί σημαίνει κήρυγμα στή σύναξη τῆς Ἐκκλησίας. Ἴσως γιατί πολλοί πίστεψαν ὅτι τό κήρυγμα εἶναι προσωπική τους ὑπόθεση καί θέμα ρητορικῆς ικανότητος ἢ θεολογικῶν θεωρητικῶν γνώσεων. Πολλοί κάνουν κήρυγμα πάνω στό εὐαγγέλιο (ἐπί τοῦ θέματος τοῦ εὐαγγελίου), ἀλλά λίγοι κηρύττουν τό ἴδιο τό εὐαγγέλιο. Δέν φτάνει τό χάρισμα τοῦ λόγου γιά νά εὐαγγελίσεις τόν λαό, γιατί τό χάρισμα τοῦ εὐαγγελίζεσθαι δέν εἶναι ἔμφυτο στόν ἱεροκήρυκα, ἀλλά δῶρο τοῦ Πνεύματος, χαρισμένο στήν Ἐκκλησία καί τό ὅποιο πρέπει νά διακονεῖται μέ φόβο Θεοῦ καί νομίμως. Νόμιμο δέ εἶναι αὐτό πού γίνεται ταπεινά καί μέ τήν εὐλογία τοῦ ἐπισκόπου³⁸.

Παρακολουθώντας τίς φάσεις τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ κηρύγματος, ἐδῶ καί δύο χιλιετίες, ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι αὐτή ἡ διαχρονική ἐνότητα τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Χριστοῦ μέχρι σήμερα, δέν εἶναι δυνατό νά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρώπινης δυνατότητας.

«Τό γεγονός ὅτι μετά τόν Χριστό διακόνησαν στό ἔργο αὐτό χιλιάδες ἄνθρωποι, πού χρησιμοποίησαν διάφορες γλώσσες, διαλέκτους, μορφές διδασκαλίας, σχήματα καί ρητορικούς τρόπους, οὔτε διέσπασε οὔτε μπορεῖ νά διασπάσει τήν ἐνότητα αὐτή, ἀφοῦ οὐσιαστικά ὁ ἴδιος λόγος τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεται καί τό Πνεῦμα τό Ἅγιο λαλεῖ μέσα στόν κόσμο οἰκονομώντας ἔτσι τή σωτηρία τοῦ κόσμου»³⁹.

2. Ἱστορική ἐπισκόπηση τοῦ κηρύγματος

Ἐπιχειρώντας μιά ἱστορική ἐπισκόπηση τοῦ θείου κηρύγματος ἀναπόφευκτα ἀναγόμεστε πρῶτα στήν ἐποχή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί στό κήρυγμα τῶν προφητῶν, τό ὅποιο θά λέγαμε ὅτι ἦταν ἡ προπαρασκευή τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου.

38 Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικά θέματα γ΄*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 64.

39 Ἰω. Φουντούλη, *Ὀμιλητική*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 57.

«Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῶ...»⁴⁰. Ἔτσι οὐσιαστικά τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας μας ἀρχίζει μὲ τὸν Πρόδρομο καὶ τοὺς ἄλλους προφήτες, τοὺς κριτές καὶ τοὺς φωτισμένους ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι δέχονται νὰ γίνουν ἀγωγοὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο.

Πρόκειται βεβαίως τὶς περισσότερες φορές γιὰ κήρυγμα ἐλεγκτικό κατὰ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς πλάνης τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ «περὶ πάντων τῶν ἔργων τῆς ἀσεβείας»⁴¹.

Ἀλλὰ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μὴν σημειώσῃ τὸν τρόπο τῆς ἀποστολῆς τους, τὴν ἀποδοχὴ ἐκ μέρους των τῆς ἱερᾶς διακονίας καὶ τὴν ὑπακοή τους στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Ὁ Πρόδρομος γίνεται ὁ λύχνος πού φωτίζει τὸν δρόμο πού θὰ διαβεῖ ὁ Χριστός⁴² καὶ καλεῖ τὸν λαὸ σὲ ἐγρήγορηση, προετοιμασία καὶ μετάνοια.

Ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Προδρόμου παίρνει ὁ Χριστὸς τὸ «μετανοεῖτε· ἡγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»⁴³ καὶ ἀρχίζει τὸ διδασκαλικὸ τοῦ ἔργο πάνω στὴ γῆ. Σὲ σχέση μὲ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἔρχεται ὄχι σάν ἀναίρεση, ἀλλὰ σάν «πλήρωση» τοῦ «καιροῦ» τῆς ἡ τοῦ περιεχομένου τῆς⁴⁴.

«Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ πού ἦταν «ἐν ἀρχῇ» καὶ πρὸς τὸν Θεόν καὶ Θεός, γίνεται σὰρκα γιὰ νὰ ἔλθῃ στὰ «ἴδια» καὶ νὰ δεῖ ὁ κόσμος τὴ δόξα Του καὶ τὸ φῶς Του καὶ νὰ λάβῃ «χάριν ἀντὶ χάριτος»⁴⁵.

Ἔτσι ὁ πρῶτος καὶ αὐθεντικὸς διάκονος τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, ὁ ὁποῖος εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἡ πηγή, τὸ περιεχόμενο καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματος. Οἱ λόγοι του εἶναι γεμάτοι σοφία καὶ χάρι· «...τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομέ-

40 Ἐβρ. 1, 2.

41 Ἰουδ. 15.

42 Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ φράση τῆς ὑμνογραφίας: «Πῶς φωτίζει ὁ λύχνος τὸ φῶς...», Ἀκολουθία ὡρῶν Θεοφανείων, δοξαστικὸ Α' ὥρας.

43 Ματθ. 4, 17.

44 Ἰω. Φουντούλη, Ὁμιλητικὴ, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 25.

45 Ἰω. 1, 1-17. Βλ. Ἰω. Φουντούλη, ὅπ.π., σ. 26.

νοὶς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ»⁴⁶ καὶ «οὐδέποτε ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος»⁴⁷. Ἄν καμιά φορά ὁ λόγος εἶναι ἐλεγκτικός καὶ βαρὺς, τότε οἱ ἴδιοι οἱ ἀκροατές ὁμολογοῦν πῶς ἄκουσαν «ρήματα ζωῆς αἰωνίου»⁴⁸. Τὸ κηρυκτικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ ἀναλαμβάνουν νὰ συνεχίσουν οἱ ἀπόστολοι κατὰ τὴν Πεντηκοστή, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπιφοίτηση. Τοῦτο εἶναι διπλά σημαντικό: πρῶτα γιὰτὶ οἱ ἀπόστολοι ἦταν ἀγράμματοι ψαράδες, ἐπομένως τὸ ἔργο τους δὲν εἶναι ἔργο δικῆς τους σοφίας, ἀλλὰ θεόδοτη χάρι, καὶ δεύτερο, τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα μὲ τὴν φωτιστικὴ καὶ ἀγιαστικὴ του δύναμη γεννᾷ στὶς ψυχές τους τὴν παρρησία καὶ τὴν δύναμη νὰ εὐαγγελίσουν τὸν λαὸ καὶ νὰ γίνουν διάκονοι στὸ ἔργο τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Μὲ αὐτές τὶς προϋποθέσεις ἀσκεῖται τὸ κήρυγμα κατὰ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχή. Ὅσο κι ἂν τὰ κείμενα πού μᾶς παραδόθηκαν δὲν ἀποδίδουν κατὰ λέξη τὶς ὁμιλίες τῶν ἀποστόλων, ὡστόσο εἶναι ἐμφανῆ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού κάνουν ξεχωριστὸ τὸν ἀποστολικὸ λόγο.

Καὶ πρῶτα, ἔχουν τὸν χαρακτήρα τῆς ζωντανῆς, τῆς προσωπικῆς μαρτυρίας τῶν «αὐτοπτῶν τοῦ λόγου»⁴⁹, ὕστερα δέ, φέρουν τὸ βάρος τῆς βιωματικῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς προσωπικῆς γνώσης τῶν πραγμάτων πού κηρύττουν. Εὐαγγελίζονται τὸν λαὸ, ἀφοῦ προηγουμένως εὐηγγελίσθησαν οἱ ἴδιοι, καλοῦν στὴ σωτηρία αὐτοὶ πού βάδισαν μὲ τὸν σωτήρα ἕως τὸν γολγοθᾶ καὶ ἕως τὸ κενὸ μνημεῖο, βίωσαν τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάσταση σάν δικὸ τους πάθος καὶ ἀνάσταση καὶ δὲν ὁμίλησαν ποτέ «καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας»⁵⁰, γιὰτὶ ἤξεραν ὅτι ὁ Θεὸς ἐμῶρανε τὴν σοφία τοῦ κόσμου καὶ ὅτι αὐτοὶ ἦσαν τὰ εὐλογημένα «μωρά», πού «ἐξελέξατο ὁ Θεὸς ἵνα τοὺς σοφούς καταισχύνη»⁵¹.

* * *

46 Λουκ. 4, 22.

47 Ἰω. 20, 46.

48 Ἰω. 6, 68.

49 Λουκ. 1, 2.

50 Α' Κορ. 2, 1.

51 Α' Κορ. 1, 27.

Μετά τόν α΄ αιώνα συνεχίζεται ή ίδια παράδοση στό κήρυγμα. αυτό πού θά πρέπει νά τονίσουμε εἶναι ὅτι βεβαίως δέν διαμορφώθηκαν κάποιοι κανόνες ρητορικής, ἴσως γιατί αυτό πού κυρίως ἐνδιέφερε δέν ἦταν ή ἐξωτερική μορφή καί ή ρητορική δομή τοῦ κηρύγματος, ἀλλά τό περιεχόμενο τοῦ εὐαγγελίου. Ἀναμφίβολα κάποιοι Πατέρες διέθεταν ρητορικό τάλαντο καί συγκινούσαν τά πλήθη (π.χ. ὁ Χρυσόστομος)· ὅμως αυτό πού κυρίως σαγήνευε τούς πιστούς ἦταν ὁ τρόπος τῆς ἐκφορᾶς τοῦ λόγου καί ὁ τρόπος τῆς βιώσεώς του καί τῆς νοήσεώς του. Οἱ Πατέρες τῶν πρώτων αἰώνων, πού χαρακτηρίζονται ὡς «χρυσοί αἰῶνες» τοῦ κηρύγματος⁵², δέν μιλοῦσαν οἱ ἴδιοι, ἀλλά ἦταν «τά στόματα τοῦ Λόγου»⁵³ καί τά «δοχεῖα τῆς θείας χάριτος». Ἔτσι θά λέγαμε πώς ἀπλῶς παροχέτευαν τήν χάρη τῶν λόγων τοῦ Κυρίου στόν λαό.

Ἦδη ἀπό τόν Β΄ αἰώνα ἀρχίζει σιγά-σιγά νά ἐκλείπει τό χάρισμα τῆς προφητείας καί τῆς γλωσσολαλίας, γιά τό μέν πρώτο, ή Ἐκκλησία ἔγινε ἀρκετά ἐπιφυλακτική ἐξ αἰτίας τῶν ψευδοπροφητῶν καί γιά τό δεύτερο ὁμοίως, ἐπιπρόσθετα δέ ή γλωσσολαλία ἔγινε ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἀπό τίς διάφορες αἰρετικές ὁμάδες τῶν Μοντανιστῶν, τῶν γνωστικῶν κ.λπ.⁵⁴

Τό κήρυγμα πάντως παρουσιάζεται πολύ ἐνωρίς συνδεδεμένο μέ τή λατρεία, ὅπως συνάγεται ἀπό τήν Α΄ Ἀπολογία τοῦ Ἰουστίνου⁵⁵, ἀπ' ὅπου ἀντλοῦμε πληροφορίες γιά τόν τρόπο τῆς διακονίας του. Λέει λοιπόν ὁ Ἰουστίνος ὅτι μετά τήν ἀνάγνωση τῶν περικοπῶν καί τῶν ἀπομνημονευμάτων τῶν ἀποστόλων, «ἀ καλεῖται εὐαγγέλια», καί τῶν συγγραμμάτων τῶν προφητῶν, ὁ προεστῶς «διὰ λόγου τήν νουθεσίαν καί πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν μιμήσεως ποιεῖται»⁵⁶. Ἀνάλογες πληροφορίες μᾶς δίδει καί ὁ Τερτυλλιανός (Ἀπολογητικός, κεφ. 39) γιά τόν τόπο τῶν συνάξεων καί τῆς διδασχῆς.

52 Βλ. Π. Τρεμπέλα, *Ὀμιλητική*, σ. 39, Ἰω. Φουντούλη, *Ὀμιλητική*, σ. 35. Ἄ. Κορακίδη, *Κήρυγμα καί Λατρεία*, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1999, σ. 36.

53 *Δοξαστικό Κυριακῆς ἁγίων Πατέρων*.

54 Βλ. Β. Στεφανίδη, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, Ἀθήνα 1948, σσ. 42-46.

55 PG 6, 328 κ.ἑξ.

56 Ἰουστίνου, ὅπ.π. Βλ. Π. Χρήστου, *Ἐκκλησιαστική Γραμματολογία*, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 50.

Ἀπό τά συγγράμματα τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων ή φερόμενη ὡς Β΄ ἐπιστολή πρὸς Κορινθίους πού ἀποδίδεται στόν Κλήμεντα⁵⁷ θεωρεῖται ὡς ή παλαιότερη ὁμιλία, ἀπό τήν ἀποψη ὅτι παρουσιάζεται ὡς ή μετάβαση ἀπό τήν προφητεία στό κήρυγμα, διότι ἐμφανίζεται μέ τεχνικότερη μορφή ἀπ' ὅτι ή προφητεία, ἀλλά καί ἐμπνέεται ἀπό ἕναν γνήσιο ἐνθουσιασμό. Βέβαια δέν ἔχει κοινά στοιχεῖα πρὸς τά προϊόντα τῆς ρητορικής τέχνης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅμως θά λέγαμε μιμεῖται τόν τρόπο πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ στωϊκοί στίς πρακτικές διδασκαλίες τους.

Ἀπό τά συγγράμματα τοῦ Ἐρμᾶ καί τοῦ Βαρνάβα συνάγεται τό συμπέρασμα ὅτι κατά τήν ἄσκηση τῆς διδασχῆς ἔλειπαν οἱ ρητορικοί τόνοι καί ή εὐγλωττία, ἀλλά δέν ἔλειπαν οἱ ἀλληγορικοί ὑπαινιγμοί καί τό ἐνθουσιαστικό πνεῦμα, πού εἶχαν συνήθως οἱ νέοι χριστιανοί τῆς ἐποχῆς⁵⁸.

* * *

Κατά τόν γ΄ αἰώνα ή μεγάλη ὥθηση στήν ἀνάπτυξη τοῦ κηρύγματος δόθηκε ἀπό τήν Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας. Μεγάλες μορφές τῆς Κατηχητικῆς σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπως ὁ Πάνταινος καί ὁ Κλήμης, μέ εὐρύτατη παιδεία, «κοσμική» καί θεολογική, δίδουν μία λογικότερη μορφή στό κήρυγμα. Ἐμφανεῖς εἶναι οἱ ἐπιδράσεις ἀπό τή ρητορική τέχνη τῆς ἐποχῆς τους, τή στωϊκή καί κυνική πρακτική καί τή νέα σοφιστική πού τότε ἀνθεῖ.

Ὅμως ἐκεῖνος πού ἐπάξια θά χαρακτηρίζοταν ὁ πατέρας τῆς χριστιανικῆς Ὀμιλητικῆς εἶναι ὁ Ὠριγένης (†254). Διακόνησε τό κήρυγμα καί ὡς λαϊκός καί ὡς κληρικός καί συνέβαλε σημαντικά στή διαμόρφωση τῆς κηρυγματικῆς πρακτικῆς. Τό ὕφος του καί τό ἦθος του ἦταν αὐτά πού χαρακτήριζαν τόν διδάσκαλο Ὠριγένη, μέ ἀπο-

57 Π. Τρεμπέλα, *Ὀμιλητική*, σ. 36. Βλ. Κλήμεντος Ρώμης, *Ἐπιστολή Κορινθίους Β΄*, PG 1, 329. Βλ. καί Γ. Δράγα, Ὑπόμνημα στήν Ἑλληνική ἔκδοση τῆς Πατρολογίας (Ἐπιμέλεια π. Ἰ. Διώτη), τ. 1, σ. σπζ΄.

58 Τρεμπέλα, ὅπ.π.

τέλεσμα νά λέγουν γι' αὐτόν: «οἶον τὸν λόγον τοιόνδε τὸν τρόπον καὶ οἶον τὸν τρόπον τοιόνδε καὶ τὸν λόγον ἐπεδείκνυτο»⁵⁹.

Ἄκαταπόνητος ἐργάτης καὶ διάκονος τοῦ λόγου ὀμιλοῦσε πολὺ συχνά. σώζονται ἀρκετές ὀμιλίες του, στήν Ἑλληνική καὶ στήν Λατινική, κρατημένες ἀπὸ στενογράφους μαθητές του.

Τὸ κήρυγμά του ἦταν κυρίως ὑπομνηματισμός στίς περικοπές τοῦ εὐαγγελίου, πού ἀναγινώσκονταν στίς λατρευτικές συνάξεις. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐρμηνεία πού ἀκολουθεῖ πιστά τὸ κείμενο καὶ τὰ νοήματά του καὶ ἀκολουθεῖ τὴ θεωρία του περί τοῦ τριπλοῦ νοήματος τῆς γραφῆς, δηλαδή:

α) σωματικοῦ ἱστορικοφιλολογικῆ ἐρμηνεία, β) ψυχικοῦ ἠθικῆ καὶ πνευματικῆ ἐρμηνεία γ) πνευματικοῦ ἀλληγορικῆ ἐρμηνεία⁶⁰.

Ἄρκετές φορές παρατηροῦμε στίς ὀμιλίες του τὸν πολεμικὸ ἢ τὸν ἀπολογητικὸ χαρακτήρα, ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς του.

Δέν μᾶς κατέλιπε κάποιους συστηματικούς κανόνες γιὰ τὴ θεωρία καὶ τὴν πράξη τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὅλο ἔργο του μποροῦμε εὐκόλα νά συμπεράνουμε ὅτι πίστευε πὼς μέ τὸ χριστιανικὸ κήρυγμα δέν πρέπει νά ἐπιχειρεῖται ἐπίδειξη κοσμικῆς σοφίας, γιατί ἔτσι ἐπισκιάζεται ἡ ἀπλότητα τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, ἀλλὰ θά πρέπει ὁ ὀμιλητὴς νά συνδυάζει καθαρότητα βίου γιὰ νά μὴν ἀντιφάσκει μέ τὸν λόγο του⁶¹.

Διακρίνουμε δέ δύο εἶδη διδακτικοῦ λόγου, τὸν καθαρὰ διδακτικὸ καὶ τὸν παραινεντικό.

Λαμπρές μορφές τῆς ἱστορίας μαθήτευσαν κοντὰ στὸν Ὁριγένη, πού ἀκολούθησαν τίς ἀρχές του. Ὁ Γρηγόριος Νεοκαισαρείας ὁ θαυματουργός (†265), τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου φέρουν κάποιες ἐπιστολές, ἀμφιβόλου γνησιότητος καὶ ἓνα ἐγκώμιο πρὸς τὸν διδάσκαλό του

59 Π. Χρήστου, Ἑκκλησιαστικὴ Γραμματολογία, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1981, σ. 115.

60 Ἰω. Φουντούλη, Ὁμιλητικὴ, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 31.

61 Ὁπ.π., σ. 34.

παρέχει καλὴ ἐντύπωση γιὰ τὴν προσωπικότητά του καὶ τὴν εὐγλωττία του⁶².

Ὁ Διονύσιος Ἀλεξανδρείας (†265), φημισμένος ἐπίσης γιὰ τὴν εὐγλωττία του, ὁ Πιέρος (†303) καὶ ὁ Μεθόδιος Τύρου (†311), ὑπῆρξαν ὀνομαστοὶ μαθητές τοῦ Ὁριγένη. Ὅλοι αὐτοὶ γνώριζαν καλὰ καὶ χρησιμοποιοῦσαν τοὺς κανόνες τῆς ρητορικῆς, καὶ σέ κάποιες περιπτώσεις γινόνταν δέσμιοι τῆς ρητορείας τους⁶³.

Γενικά ὁ γ' αἰώνας θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ σάν μεταβατικὴ περίοδος γιὰ τὸ κήρυγμα, ἐπειδὴ ὑπάρχει μιὰ τάση συστηματοποίησέως του καὶ μιὰ ἐναλλαγή ἀπὸ τὸ χαρισματικὸ χαρακτήρα στὴ νέα ἔκφραση λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τίς πρακτικὲς ἀνάγκες καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματικότητος τῆς ἐποχῆς.

Ἀξίζει νά μελετήσῃ κανεὶς τὴ σκέψη τοῦ Ὁριγένη σχετικὰ μέ τὸ πρόβλημα τῆς φιλολογικῆς ἢ μὴ ἐρμηνείας τῶν περικοπῶν. Ἔχει ἐπίσης ἰδιαίτερο νόημα ἡ θέση του ὅτι τὸ κήρυγμα εἶναι δωρεὰ τοῦ Θεοῦ καὶ στὸν διδάσκαλο καὶ στὸν ἀκροατὴ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ⁶⁴.

* * *

Ὡς χρυσὴ ἐποχὴ τῆς διακονίας τοῦ λόγου θά μπορούσαν νά χαρακτηρισθοῦν ὁ Δ' καὶ Ε' αἰώνας.

Ἡ ἀναγνώριση τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἐπίσημης θρησκείας, ἡ ἴδρυση μεγάλων ναῶν, ἡ θέσπιση λαμπρῶν ἑορτῶν, ἡ εἴσοδος στὸν κλῆρο ἀνθρώπων μέ μεγάλη παιδεία, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ἔδωσαν μιὰ ἄλλη ὥθηση καὶ ἄλλη μορφή στοῦ παραδοσιακοῦ χριστιανικοῦ κήρυγμα· καὶ ἦταν μιὰ προσαρμογὴ ἀπαραίτητη, ἀλλὰ καὶ σωστή. Τὸ θρησκευτικὸ καὶ τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ καθημερινὰ ἠῤῥξανε καὶ οἱ ἀπαιτήσεις του ἐπίσης γίνονταν πιὸ μεγάλες. Στίς κατηχητικὲς σχολές τῆς Ἀλεξανδρείας

62 Γρηγορίου Νεοκαισαρείας, Λόγος εἰς Ὁριγένην προσφωνητικὸς καὶ πανηγυρικὸς, PG 10, 1049.

63 Π. Τρεμπέλα, Ὁμιλητικὴ, σ. 37.

64 Βλ. Ὁριγένους, Εἰς Ρωμ. PG 14, 837, Βιβλ. 9, 2 (μτφρ. ἀπὸ τὰ Λατινικά Π. Σωτηροῦδη), βλ. Ἰω. Φουντούλη, Ὁμιλητικὴ, σ. 226.

καί τῆς Ἀντιοχείας διδάσκονταν ἡ ρητορική καί ἡ διαλεκτική, ἀλλά ὁ κληρὸς ὄχι λίγες φορές ἦταν κάτοχος καί τῆς «θύραθεν σοφίας» τῶν ἐθνικῶν σχολῶν⁶⁵. Ἔτσι στήν ἀναγκαία προσαρμογή τοῦ κηρύγματος χρησιμοποιήθηκαν ὅλα τὰ μέσα πού ἦταν στή διάθεση τῶν ὁμιλητῶν. Τό κήρυγμα πῆρε τεχνικότερη καί ρητορικότερη μορφή, ἔγινε γλαφυρότερο καί πιό συστηματικό καί ἐπηρεάστηκε σαφῶς ἀπό τό ἀσιανό ρητορικό ὕφος.

Δέν ἦταν λίγες οἱ φορές πού οἱ ὁμιλητές ἦταν ὑποχρεωμένοι νά ἀπαντήσουν σέ κακοδόξους καί σοφιστές καί ὄντας οἱ ἴδιοι κάτοχοι μιᾶς λαμπρῆς παιδείας καί ρητορικῆς τέχνης, ἀναπόφευκτα χρησιμοποίησαν καί τὰ μέσα αὐτά προκειμένου νά φέρουν τό ποθητό ἀποτέλεσμα.

Ὅμως εὐτυχῶς οἱ ἔχοντες τήν εὐθύνη τοῦ κηρύγματος κατά τήν περίοδο αὐτή ὑπῆρξαν προσωπικότητες μεγάλες καί φλεγόμενες ἀπό ἔνθεο ζήλο, διαπρέψαντες ὄχι μόνο στόν λόγο, ἀλλά καί στήν ἀρετή καί στήν ἀγιότητα τοῦ βίου.

Συστηματικά τήν περίοδο αὐτή καλλιιεργήθηκε τό εἶδος τῆς ὁμιλίας πού ἐρμήνευε εἴτε περικοπές, εἴτε κατά συνέχεια τὰ βιβλία τῆς Ἀγίας γραφῆς. Ἐδῶ οἱ Πατέρες ἐπέδειξαν τήν μεγάλη ἐρμηνευτική τους ἰκανότητα καί μᾶς κατέλιπαν λαμπρά δείγματα τοῦ ἔργου τους.

Τόν συγχρονισμό τοῦ θέματός τους μέ τήν πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς τους ἐπιτυγχάνουν μέ δογματικές, ἀντιρρητικές ἢ ἐποικοδομητικές παρεκβάσεις⁶⁶.

Παράλληλα ἡ διδασκαλία τῶν κατηγουμένων γινόταν ἀπό καθηγητές Πατέρες μέ συστηματικά κηρύγματα, στά ὁποῖα δίδασκαν τό ἦθος, τό δόγμα, καί τὰ ἐπί μέρους τῆς χριστιανικῆς λατρείας.

Ἀπό τούς Πατέρες τῆς ἀνατολῆς, τῶν ὁποίων λόγοι σώζονται ὑπό μορφήν δοκιμίων ἀσκητικοῦ καί μυστικοῦ περιεχομένου, θά μπορούσαμε νά ἀναφέρουμε τὰ ὀνόματα τῶν αἰγυπτίων ἀββάδων

65 Π. Χρήστου, *Ἐκκλησιαστική Γραμματολογία*, τ. Α', σ. 107, 131. Βλ. καί π. Θ. Ζήση, *Ἐπόμενοι τοῖς θεοῖς Πατράσι*, ἐκδ. «Βρυέννιος», Θεσσαλονίκη 1997, σ. 62 κ.έξ.

66 Ἴω. Φουντούλη, ὅπ.π., σ. 36.

Ἡσαΐου (380) καί Μακαρίου (410), τοῦ Νείλου (450) καί Μάρκου, τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου, τοῦ Εὐσεβίου Ἀλεξανδρέα καί ἄλλων.

Δέν πρόκειται βέβαια γιά συστηματικά κηρύγματα, ἀλλά γιά ὁμιλίες πού ἀφοροῦν στούς μοναχοὺς καί πραγματεύονται ζητήματα τῆς μοναχικῆς πολιτείας καί ἐν μέρει τῆς χριστιανικῆς κοινω- νίας. αὐτοὶ ὅμως πού λαμπρύνουν ἀκόμα περισσότερο «τόν χρυσό αἰῶνα» εἶναι οἱ μεγάλοι Καππαδόκες Πατέρες, ὁ Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ λίγα χρόνια ἀργότερα δράσας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅπως ἀκόμα ὁ Ἀθανάσιος ὁ Μέγας, ὁ Ἀστέριος Ἀμασειας, ὁ Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ὁ Βασίλειος Σελευκείας, ὁ Ἀντίπατρος Βόστρων, χωρίς νά ὑποτιμᾶται τό ἔργο ὅσων Πατέρων ἔζησαν κατά τήν ἐποχή ἐκείνη καί τὰ ὀνοματὰ τους δέν ἀναφέρονται ἐδῶ.

Δεσπόζουσα μορφή καί λαμπρός διάκονος τοῦ λόγου ὁ Ἰωάννης ὁ ἐπικαλούμενος Χρυσόστομος ἔδωσε τήν ἰδεωδέστερη μορφή στό πρόβλημα τοῦ θεωρητικοῦ προβληματισμοῦ τοῦ κηρύγματος καί ἔθεσε τή σφραγίδα του στό κηρυκτικό ἔργο τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

Καλλιέργησε μέ ἄνεση πολλή καί τήν ὁμιλία καί τόν λόγο, ἄριστος ἐρμηνευτής καί δεινός διδάσκαλος πού ἐκλαϊκεύει καί τίς πιό δύσκολες θεολογικές ἔννοιες, ἐμποτίζει τούς λόγους του μέ βιβλικό περιεχόμενο, πιάνει τό σφυγμό τῆς ἐποχῆς του, ἐμφανίζει μιᾶ Ἐκκλησία πού ἔχει λόγο γιά ὅλα τὰ θέματα πού ἀφοροῦν στόν λαό καί προτείνει λύσεις καί συμβουλές γιά θέματα πού ἀπασχολοῦν τούς συγχρόνους του. Ἡ ἀμεσότητα καί ἐπικαιρότητα τῶν λόγων του δέν σταματᾶ στόν αἰῶνα του, ἀλλά ἔχει μιᾶ θαυμαστή διαχρονικότητα, τήν ὁποία δυστυχῶς πολλοί σήμερα ἀγνοοῦν. Πλήθος λόγων καί ὑπομνημάτων στή γραφή εἶναι τό πλούσιο ἔργο τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου. στό ἴδιο ὕψος κινήθηκαν καί ὁ Βασίλειος ὁ Μέγας, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί ὁ Γρηγόριος Νύσσης, οἱ ὁποῖοι ἄφησαν ἐπίσης πλούσιο καί θεόπνευστο ἔργο πού πλουτίζει ἀληθινά τή θεολογική γραμματεία, ἀλλά καί τήν ἀνθρώπινη σκέψη πού τό μελετᾷ⁶⁷.

* * *

67 Γιά περισσότερα βλ. Π. Τρεμπέλα, *Ὁμιλητική*, σσ. 43-47.

Μετά τή μεγάλη άκμή τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος κατά τόν Δ΄ καί Ε΄ αἰώνα ἀκολουθεῖ μιά περίοδος ὑφέσεως. Ἡ τυποποίηση τοῦ κηρύγματος ὀδηγεῖ στήν ἔλλειψη πρωτοτυπίας καί τό κύριο βάρος πέφτει στή ρητορεία παρά στό κήρυγμα.

Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ὅτι πρέπει νά ληφθοῦν μέτρα πού θά ὀριοθετοῦν τό κήρυγμα· καί ὁ 10^{ος} κανόνας τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης συνόδου ἐπιβάλλει στούς «τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας, ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς Κυριακαῖς πάντα τὸν κλῆρον καί τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους...»⁶⁸.

Παρακάτω ὁ ἴδιος κανόνας συνιστᾷ νά ἐρμηνεύεται ἡ γραφή μέ βάση τήν πατερική παράδοση καί νά ἀποφεύγονται οἱ αὐθαίρετες ἐρμηνεῖες καί οἱ προσωπικές ἀπόψεις καί νά μὴν συντάσσονται «οἰκεῖοι λόγοι» ἀπό νέους κήρυκες, ἐμποδίζοντας ἔτσι τήν αὐτόνομηση τοῦ λόγου ἀπό τήν πατερική παράδοση καί διδασκαλία. Ἡ ἴδια σύνοδος στὸν ΞΔ΄ κανόνα τῆς ἀπαγορεύει τό κήρυγμα στούς λαϊκοὺς, λέγοντας ὅτι «οὐ χρῆ δημοσίᾳ λαϊκὸν λόγον κινεῖν ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα ἑαυτῶ διδασκαλικὸν ἐντεῦθεν περιποιούμενον...»⁶⁹.

Στὴν ὁμιλητική παραγωγή τοῦ ΣΤ΄ καί Ζ΄ αἰώνα παρατηρεῖται μιά σαφής ἐξάρτηση τῶν ὁμιλητῶν ἀπό τοὺς παλαιότερους Πατέρες σέ συνδυασμό μέ τό κείμενο τῆς γραφῆς. Οἱ ἐρμηνευτικές σειρές καί οἱ ἀνθολογίες⁷⁰ πού κυκλοφοροῦν τήν ἐποχή αὐτή καί λίγο ἀργότερα βοηθοῦν σημαντικά τοὺς νεώτερους ὁμιλητές, τὰ δὲ κυριακοδρομία κάνουν τήν ἐμφάνισή τους ἀμέσως μετά τήν παγίωση τοῦ συστήματος τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων τῶν Κυριακῶν.

Μεγάλα ὀνόματα θά διακονήσουν τὸν λόγο μετά τὸν Ζ΄ αἰώνα ἕως τὸν ΙΔ΄. Μεταξὺ αὐτῶν θά πρέπει νά ἀναφερθοῦν τὰ ὀνόματα τοῦ σωφρονίου Ἱεροσολύμων, Ἀνδρέου Κρήτης, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Θεοδώρου Στουδίτου, Μεγάλου Φωτίου, Νικήτα Παφλαγόνο, Γεωργίου Νικομηδείας, Παντολέοντος τοῦ διακόνου, Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, Συμεῶν Μετα-

68 Πηδάλιον, σ. 235.

69 Πηδάλιον, σ. 277 καί Ράλλη-Ποτλῆ, ὅπ.π., σσ. 453-454.

70 Βλ. ἔργα: Νικήτα Ἡρακλείας, Νικήτα Σεργῶν, Νικολάου Μυστικοῦ κ.ἄ.

φραστοῦ, Πέτρου Ἄργου, Ἰωάννου Ξιφιλίνου, Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου, Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, Ἰσιδώρου καί Ἰωάννου Κασταμονίτου, Γαβριήλ Θεσσαλονίκης, Φιλοθέου Κοκκίνου, Γρηγορίου Παλαμᾶ καί Νικολάου τοῦ Καβάσιλα.

Ἡ ἐπίδραση ἐπίσης τῶν συναξαρίων καί τῆς ὑμνογραφίας ἢ καί τῶν ἀποκρύφων εὐαγγελίων εἶναι ἐμφανῆς, ἐνῶ ὑπάρχει μιά πληθὺς ὁμιλιῶν καί ἐγκωμιαστικῶν λόγων σέ μνήμες ἁγίων⁷¹.

* * *

Μετά τὸν ΙΕ΄ αἰώνα, τό κήρυγμα συνεχίζει νά ἀκούγεται, ἀλλά προσαρμοσμένο σέ ἄλλο ὕψος προκειμένου νά ὑπηρετήσῃ τίς ἀνάγκες τοῦ ὑποδούλου πλέον γένους.

Ἱεροκήρυκες εἶναι οἱ ἐπίσκοποι, κληρικοί καί μοναχοί, πού σκοπὸ ἔχουν ὄχι μόνο νά διδάξουν τὸν λαὸ τοὺς λόγους τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ καί νά κρατήσουν ἄσβεστη τὴ φλόγα τῆς πίστεως, νά διατηρήσουν τὴ συνείδηση ἀνόθευτη, νά κρατήσουν πάση θυσίᾳ τὴ γλῶσσα καί τὴν παράδοση τῆς Ρωμιοσύνης.

Οἱ συλλογές Λόγων καί τὰ Κυριακοδρομία τῆς περιόδου αὐτῆς μᾶς δίδουν σαφὴ εἰκόνα τοῦ ἔργου πού ἐπιτελεῖται. Τό βάρος πέφτει στὰ κείμενα τῶν εὐαγγελίων καί τῶν συναξαρίων ὅπως καί στὰ θέματα τοῦ ἑορτολογίου.

Ἀναμφίβολα ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ λείπει ἡ θεολογική ὑποδομή τῶν παλαιότερων· δὲν χρησιμοποιοῦνται πολὺ οἱ ἀρχαῖοι Πατέρες, ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα τους δὲν εἶναι κατανοητὴ ὑπάρχει μιά συνειδητὴ λαϊκότητα καί ἀπλότητα στήν ἔκφραση καί στὰ νοήματα καί εἶναι ἐμφανῆς σέ κάποιους συγγραφεῖς ὁμιλητές ἢ ἐπίδραση τῆς Δύσης.

Ἀπὸ τὴ συγγραφικὴ κηρυκτικὴ παραγωγή τῆς περιόδου αὐτῆς θά μπορούσαν νά ἀναφερθοῦν τό ἔργο «Θησαυρός» τοῦ Δαμασκηνοῦ τοῦ στουδίτου (1528), «Διδαχές» τοῦ Ἀλεξίου Παρτούρου (1560), τὰ Κυριακοδρομία τοῦ Ἀγαπίου τοῦ Κρητός (1766) καί τοῦ Ἰωάσαφ Κορηλίου (1788) καί τό ἔργο «Ἀποστολικὴ σαγήνη» τοῦ Ἰωάννου

71 Βλ. ἔργα: Σωφρονίου, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Θεοδώρου Στουδίτου, Νικήτα Παφλαγόνο, Συμεῶν Μεταφραστοῦ καί μιᾶς πλειάδος ἀκόμη ὀνομαστῶν Πατέρων.

του ἔκ Λίνδου (1785). Σημαντικές προσωπικότητες πού διακόνησαν τόν ἄμβωνα εἶναι ὁ Ἡλίας Μηνιάτης (1669-1714), ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800). Οἱ «Διδαχές καί Λόγοι» τοῦ Μηνιάτη καί τό «Κυριακοδρόμιο» τοῦ Θεοτόκη γνώρισαν μεγάλη κυκλοφορία κυρίως μεταξύ τῶν μοναχῶν καί ἐπηρεάσαν ἀρκετούς κήρυκες. Τό κύριο χαρακτηριστικό τους εἶναι ὁ ρητορισμός καί ὁ συναισθηματισμός, καθώς καί τό νοσηριαρχικό πνεῦμα πού ἐπικρατοῦσε στή Δύση τήν ἴδια ἐποχή, ὅπως καί ὁ ἔντονα βιβλικός χαρακτήρας τους. Ἡ μορφή ὅμως πού κυριαρχεῖ στά μέσα τοῦ 17^{ου} αἰώνα εἶναι ἡ προσωπικότητα τοῦ ἰσαποστόλου καί ἱερομάρτυρα Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, πού γιά δύο περίπου δεκαετίες διασχίζει τόν Ἑλλαδικό χώρο καί κηρύττει στό υπόδουλο γένος. Φλογερός κήρυκας καί ἄνθρωπος μεγάλης θυσίας, φωτισμένος κατά Θεόν, κατεβαίνει μέσα στόν λαό, μιλά ἀπλοϊκά τή γλώσσα του, γνωρίζει τά προβλήματά του καί γίνεται ὁ ἐμψυχωτής τῶν χριστιανῶν καί ὁ πνευματικός τους καθοδηγητής. Χρησιμοποιεῖ τόν διάλογο, νοουθετεῖ, διδάσκει, προφητεύει, χτίζει σχολεῖα, διδάσκει τή σοφία τοῦ Θεοῦ, μά καί τή σοφία τῶν ἀνθρώπων καί ἀσκεῖ μιά θαυμαστή γοητεία ἀκόμη καί στούς κατακτητές. Τέλος σφραγίζει τό κηρυκτικό του ἔργο μέ τό αἷμα τοῦ μαρτυρίου του.

Παράλληλα σέ κάποιες ἄλλες στιγμές τῆς περιόδου πού σχετίζεται μέ τόν 17^ο αἰώνα ἐμφανίζονται οἱ πρῶτες θεωρητικές σχολαστικές τάσεις, μέ σκοπό τή συστηματοποίηση τοῦ κηρύγματος. Ἔτσι ἐμφανίζονται τά πρῶτα ἐγχειρίδια «Ρητορικής». Ἀξίζει νά μνημονεύσουμε τά ὀνόματα κάποιων συγγραφέων, ὅπως τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλλέως, Φραγκίσκου Σκούφου, Μακαρίου Καλογερά, Κορνηλίου Ἰωάσαφ καί ἄλλων⁷². Τά περισσότερα ἐπηρεασμένα ἀπό

72 Γιά περισσότερα βλέπε Π. Τρεμπέλα, *Ὀμιλητική*, σ. 70 κ.ἑξ. καί Ἰω. Φουντούλη, *Ὀμιλητική*, σσ. 45-48. Ἐπίσης Ἀ. Γουσίδη, *Ὁ Ἡλίας Μηνιάτης ὡς ἱεροκήρυξ*, Θεσσαλονίκη 1969, τοῦ ἴδιου, *Ἡ Ὀμιλητική ἐν Ἑλλάδι κατά τόν 19ο αἰώνα, ὑπό τό πρίσμα τῆς Θεανδρικής μορφῆς*, Θεσσαλονίκη 1970, τοῦ ἴδιου, *Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης ὡς φυσικός ἐπιστήμων καί ἐκκλησιαστικός ρήτωρ*, Θεσσαλονίκη 1972. Χρ. Γιανναρά, *Ὁρθοδοξία καί Δύση Ἡ θεολογία στήν Ἑλλάδα σήμερα*, Ἀθήνα 1992. Ἐπίσης βλ. Θ. Παπαδόπουλου, *Ἑλληνική βιβλιογραφία*, [Πραγματεῖα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 48], τ. 1 καί 2, Ἀθήνα 1984.

τά ἀντίστοιχα ἐγχειρίδια τῆς Δύσης, μερικά δέ κυκλοφόρησαν ὡς μεταφράσεις των, χωρίς νά μπορούν νά ξεφύγουν ἀπό τόν σχολαστικισμό καί τήν τεχνική σχηματοποίηση τοῦ λόγου.

Κατά τούς νεώτερους χρόνους, καί μάλιστα μετά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος ἀπό τόν Τουρκικό ζυγό, τό κήρυγμα καλλιιεργεῖται μέ τήν ἴδια ἔνταση, ἔχοντας πότε πρακτικές καί πότε θεωρητικές κατευθύνσεις.

Σημειώνεται μιά ιδιαίτερη τάση γιά ἀναζωογόνηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς πράξης καί διδασκαλίας καί κάποιες μορφές θά ἀναλάβουν νά διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο κατ' αὐτήν τήν περίοδο. Στά 1813 ἐκδίδονται δύο ἐγχειρίδια ρητορικής τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων: «Τέχνης ρητορικής βιβλία γ'», καί τοῦ Νεοφύτου Βάμβα: «Ρητορική ἐκ τῶν ἐνδοξότερων τεχνογράφων παλαιῶν καί νεωτέρων ἐρανισθεῖσα καί συνταχθεῖσα». Καί οἱ δύο συγγραφεῖς ἐντάσσουν τό κήρυγμα στά πλαίσια τῆς ρητορικής, ἐξαρτῶνται καταφανῶς ἀπό τά κλασικά πρότυπα καί κυρίως ἀπό τόν Ἀριστοτέλη ὁ Οἰκονόμος καί ἀπό τόν Ἑρμογένη τόν Ταρσεά ὁ Βάμβας⁷³. Ὡς συμβολή στό κήρυγμα θά μπορούσαν νά χαρακτηρισθοῦν καί οἱ μεταφράσεις καί συμπληρωματικές ὁμιλίες πού ἔχουν ὡς βάση τά ἔργα τῶν Πατέρων, ὅπως «Βίοι ἀγίων ἐκ τῶν συναξαρίων μεταφρασθέντες» (Βενετία 1630), «Νέος Παράδεισος» τοῦ Ἀγαπίου, «Καλοκαιρινή» βίοι ἀγίων πού ἐορτάζουν τό θέρος (1657), «Νέον Ἐκλόγιον» ἀγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου (1803)⁷⁴.

Μορφή κινήματος πνευματικῆς ἀναγέννησης πῆρε στά τέλη τοῦ 18ου αἰώνα ἡ κίνηση τῶν λεγομένων Κολλυβάδων Πατέρων. Σημαντικές ἐκκλησιαστικές φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς συσπειρώθηκαν γιά νά προασπίσουν ἀρχικά τό θεολογικό βάθος καί νόημα κάποιων πτυχῶν τῆς Ὁρθόδοξης λατρείας. Μέσα σέ λίγο χρονικό διάστημα οἱ στόχοι διευρύνθηκαν σέ μιά πολύμορφη δυναμική προσπάθεια ἀφύπνισης τῆς πνευματικῆς συνείδησης τοῦ λαοῦ. Λαμπρές μορφές αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ὁ ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης, ὁ

73 Ἰω. Φουντούλη, *Ὀμιλητική*, σ. 49.

74 Ὁπ.π., σ. 122.

Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, ὁ Ἀθανάσιος Πάριος, ὁ Μακάριος Νοταρᾶς (1731-1805)⁷⁵.

Στά 1815, ὁ Βικέντιος Δαμωδός⁷⁶ ἐκδίδει τό «Πρᾶξις κατά συντομίαν εἰς τὰς ρητορικές ἐρμηνείας» καί τό «Περί συνθέσεως διδασκῶν», τὰ ὁποῖα κινοῦνται στίς ἴδιες ἀρχές μέ τὰ προηγούμενα.

Ἐκτός ὅμως τῶν ἐγχειριδίων καί τῶν Κυριακοδρομιῶν κυκλοφοροῦν καί αὐτοτελεῖς λόγοι σέ περιστατικά θέματα· καί μία πληθώρα τέτοιων λόγων ἐκφωνεῖ καί δημοσιεύει ὁ Κ. Οἰκονόμος, ὅπως: «Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τόν ἀείμνηστον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως γρηγόριον», «Λόγοι ἐκκλησιαστικοί, ἐκφωνηθέντες ἐν τῇ γραικικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ὁδησοῦ κατά τὰ ἔτη 1821-1822», «Λόγος Ἐπιτάφιος εἰς Ζωσιμάδας», «Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τόν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην» καί πολλούς ἄλλους πού ἀποτελοῦν δείγματα τοῦ ρητορικοῦ ὕφους τοῦ Οἰκονόμου.

Παράλληλα στή Δύση τήν ἐποχή αὐτή παρατηρεῖται μιᾷ ἔντονη κίνηση γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ κηρύγματος, πού βεβαίως δέν ἄφησε ἀνεπηρέαστη τήν Ἑλληνική σκέψη καί κυρίως τούς ἐκτός Ἑλλάδος διακονοῦντες κληρικούς.

Ἔτσι τό 1838 δημοσιεύεται τό «Λόγοι Ἐκκλησιαστικοί ἐκφωνηθέντες εἰς τόν ἐν Μασσαλία ναόν τῶν ἀνατολικῶν χριστιανῶν ὑπό τοῦ Καλλινίκου Κρεατσούλη» καί συνεχίζονται νά μεταφράζονται «Λόγοι ἐκκλησιαστικῶν ρητόρων ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ, ὑπό Ἐδουάρδου Μάσσωνος καί τοῦ αἰδεσίμου Ι. Ε. Χίλλ, ἐν Ἀθήναις 1840», ὅπως καί «Λόγοι δι' ἀνάγνωσιν κατά τὰς Κυριακάς ἐν οἰκογενεῖαις ἢ ἐπ' ἐκκλησίαις, ὑπό Φ. Μόνφορτ» καί μία ἀρκετά μεγάλη σειρά παρομοίων λόγων⁷⁷.

Τό 1851 κυκλοφορεῖ τό: «Ἐγχειρίδιον τῆς τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος ρητορικῆς» τοῦ Νεοφύτου Βάμβρα καί τό: «Ρητορεία τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων» τοῦ Βενιαμίν Ἰωαννίδη (1869), καθὼς καί

75 Χρ. Γιανναρᾶ, *Ὁρθοδοξία καί Δύση στή Νεώτερη Ἑλλάδα*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1992, σσ. 176-190.

76 Γ. Μεταλληνοῦ, *VIKENTIOS DAMODOS: Θεολογία Δογματική κατά συντομίαν ἢ τε Συνταγματίον θεολογικόν*, Ἀθήνα 1980.

77 Βλ. Π. Τρεμπέλα, *Ὁμιλητική*, σ. 148.

τό «Πεζογραφική Καλλιλογία ἢ ρητορική ἢ ρητορεία» τοῦ Χρήστου Παμπούκη (1857-1866)· ὅμως καί σέ αὐτά κυριαρχεῖ ἡ τάση νά εἶναι ὑποταγμένη ἢ ὁμιλητική στή ρητορική, τήν κλασσική ἢ τή Δυτική.

Κατά τίς ἀρχές τοῦ 19 αἰῶνα ζεῖ καί διδάσκει ὁ γεράσιμος Ἰαννούλης, ὁ Ζακύνθιος, ὁ ὁποῖος ἐκδίδει στά 1844 τό δικό του «Κυριακοδρομιο», ἐνῶ στά 1875 κυκλοφοροῦν «Αἱ ἠθικαί ὁμιλίες ἐπὶ τῶν Κυριακῶν Εὐαγγελίων» τοῦ Λ. Μελά.

Στό μεταίχμιο τοῦ 19 καί 18 αἰῶνα διακονοῦν τό κήρυγμα ἐπίσης ὁ Ἀγάπιος Λεονάρδος (1741), ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πάριος (†1813), ἐξαιρετος διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς καί μεγάλη μορφή τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Γρηγόριος ὁ Σίφνιος (†1825), ὁ Χριστόδουλος Κεφαλάς, ὁ Διονύσιος Πύρρος (†1853) καί μιᾷ μεγάλῃ μορφή τῆς νεώτερης ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ὁ ἐθνομάρτυρας Γρηγόριος ὁ Ε', Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1745-1821)⁷⁸.

Στό β' μισό τοῦ 19 αἰῶνα δρᾷ ὁ Κοσμάς Φλαμιᾶτος (†1852), ὁ Ἰγνάτιος Λαμπρόπουλος (†1869), μέλη τῆς «Ἐταιρείας τῶν φιλορθοδόξων» πού ἀσχολοῦνται μέ τό κήρυγμα καί τή θρησκευτική ἀγωγή τοῦ λαοῦ. Μαζί τους ξεκινᾷ καί ὁ Χριστόφορος Παπουλάκος (†1861), ὁ ὁποῖος ἄν καί ὀλιγογράμματος περιόδευε στήν Πελοπόννησο μέ ἄδεια τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκήρυττε μέ ζέση Θεοῦ⁷⁹. Ἐν τῷ μεταξύ στίς 26 Ἰουνίου 1858 προωθοῦνται νόμοι τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας καί δημιουργοῦνται τακτικές θέσεις ἱεροκηρύκων, κατ' ἀρχήν στίς μεγάλες πόλεις καί ἀργότερα σέ ὅλες τίς ἐπισκοπές.

Κατά τό διάστημα αὐτό δημοσιεύονται καί οἱ «Λόγοι συνταχθέντες καί ἐκφωνηθέντες ἐν Πατριαρχείοις καί ἀλλαχοῦ παρά τοῦ Ἱεροδιδασκάλου Εὐσεβίου τοῦ Πανᾶ τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας», ὁ ὁποῖος ἦταν ἱεροκήρυκας τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἐνα ὄνομα πού συχνά ἀκούγεται τό διάστημα αὐτό εἶναι τοῦ Ἀποστόλου Μακράκη, ἐνός λαϊκοῦ ἱεροκήρυκα, τοῦ ὁποῖου τό κήρυγμα εἶχε χαρακτήρα βιβλικό, ἀλλά καί θεωρητικό καί φιλο-

78 Ὁπ.π., σ. 149.

79 Κ. Μπαστιά, *Ὁ Παπουλάκος*, Ἀθήνα 1963.

σοφικό στοχασμό, ὕφος ἀνεπιτήδευτο· ὅμως ἡ περί αὐτόν κίνηση δημιούργησε ἀρκετές συζητήσεις, διότι προωθοῦσε ἕνα πνεῦμα φιλοσοφικῆς θεώρησης τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναμεμιγμένο μέ πολλά στοιχεῖα λαϊκῆς εὐσέβειας. Παλαιοὶ συνεργάτες τοῦ Μακράκη, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα ἔγιναν κληρικοί καί συνέχισαν τό δικό τους δρόμο, ἦταν ὁ Ἱερόθεος Μητρόπουλος, ὁ Ἡλίας Βλαχόπουλος, ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος καί οἱ συνεργάτες τῆς «Ἀναπλάσεως», λαϊκοὶ αὐτοί, ὁ Κωνσταντῖνος Διαλησμάς καί ὁ Μιχαήλ Γαλανός.

Κατά τόν Κ' αἰώνα, ὁ σύλλογος τῆς «Ἀναπλάσεως» ἐνισχύθηκε μέ ἀρκετά στελέχη πού διακόνησαν τό κήρυγμα, τό γραπτό καί τό προφορικό. Ἀπό τό τέλος τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ αἰώνα ἐμφανίζεται ἡ πρώτη «Χριστιανική ἀδελφότης θεολόγων Ζωή», ἰδρυτῆς τῆς ὁποίας εἶναι ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος. Ἐπίλεκτα στελέχη τῆς κινήσεως αὐτῆς ὑπῆρξαν ὁ Διονύσιος Φαραζουλῆς, ὁ Σεραφεῖμ Παπακώστας καί ἕνα πλῆθος ἄλλων θεολόγων, κληρικῶν καί λαϊκῶν, οἱ ὁποῖοι στήν οὐσία κατηύθυναν τίς τύχες τοῦ κηρύγματος στόν Ἑλλαδικό χῶρο⁸⁰.

Τό κήρυμά τους ἦταν κυρίως βιβλικό, ἀπλοϊκό, στηριγμένο πολλές φορές στή δυτική ἐρμηνευτική σκέψη καί χωρίς νά χρησιμοποιεῖται ἀρκετά ὁ πατερικός λόγος καί ὑπομνηματισμός. Ἡ ἐπίδρασή τους πάντως στίς λαϊκές μάζες ἦταν μεγάλη καί μάλιστα σέ μιά ἐποχή πού ἡ Ἑλλαδική Ἐκκλησία μόλις καί εἶχε ἀρχίσει νά συνέρχεται ἀπό τήν πίεση τῆς δυτικῆς σκέψης καί τῆς Βαυαρικῆς πρακτικῆς. Ἡ ἀδελφότης θεολόγων «Ζωή» θά διασπασθεῖ καί ἕνα μέρος τῶν μελῶν της, μέ πρῶτο τόν ἀείμνηστο καθηγητή Παναγιώτη Τρεμπέλα, θά δημιουργήσουν τή δεύτερη θεολογική ἀδελφότητα «Ὁ σωτήρ», μέ τίς ἴδιες πάντα καταστατικές ἀρχές. Στά ἴδια πλαίσια κινοῦνται καί οἱ ἀδελφότητες πού θά δημιουργηθοῦν στά νεώτερα χρόνια «σταυρός», «Ἀπολύτρωσις» καί «Λυδία», μέ βασικό πάντα ἔργο τους τήν κατήχηση καί τό κήρυγμα, ἐνταγμένο βέβαια τώρα στό ἔργο τῶν κατά τόπους Μητροπόλεων.

80 Γιά περισσότερα βλέπε στό: Γ. Μεταλληνῶ, *Παράδοση καί ἀλλοτρίωση*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1986.

Ἄλλα ὀνόματα, ὅπως τοῦ Μελετίου Μεταξάκη, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, τοῦ γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως Ἰωάννη, τοῦ Τρίκκης καί σταγῶν Πολυκάρπου, τοῦ Θεσσαλονίκης γενναδίου⁸¹, τοῦ Χίου Παντελεήμονος (Φωστίνη), τοῦ Ἀμερικῆς Μιχαήλ, τοῦ Τρίκκης καί σταγῶν Διονυσίου ἄφησαν πλούσιο συγγραφικό καί κηρυκτικό ἔργο.

Ἐν τῷ μεταξύ δημοσιεύονται, μεταξύ ἄλλων, συλλογές Λόγων τοῦ Κωνσταντίνου Κοῖδάκη, τοῦ Κωνσταντίνου Καλλινίκου οἱ «Πρακτικές ὁμιλίες» καί οἱ «52 ὁμιλίες» (1927), οἱ «Ἀντίλαλοι ἀπό τόν ἄμβωνα» τοῦ καθηγητοῦ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τῆς Χάλκης Ἰω. Παναγιωτίδη, καθώς καί Λόγοι τῶν Μητροπολιτῶν Κοζάνης Φωτίου, Κασσανδρείας Εἰρηναίου, Λαοδικεῖας Δωροθέου, Ἡλιούπολεως γενναδίου κ.ἄ.⁸².

Αὐτό πού θά πρέπει ἐδῶ νά ὑπογραμμίσουμε εἶναι ὅτι μέ τή σύσταση τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους καί τήν ἴδρυση τῶν θεολογικῶν σχολῶν ἡ διδασκαλία τῆς Ὀμιλητικῆς ἔχει μιά σημαίνουσα θέση ἀνάμεσα στά μαθήματα τοῦ πρακτικοῦ κλάδου τῆς θεολογίας. Ὁ θεωρητικός καταρτισμός, ἀλλά καί ἡ πρακτική ἄσκηση στή διακονία τοῦ λόγου ἔδωσε καί δίνει ἄλλες προοπτικές στή διακονία τοῦ κηρύγματος.

Οἱ σχολές ἢ τά σεμινάρια ἱεροκηρύκων, πού ὀργανώνουν οἱ κατά τόπους Ἱερές Μητροπόλεις, βοηθοῦν στήν ἐξέταση τῶν προβλημάτων καί στήν ἐπίλυσή τους, καθώς καί στήν ἀντιμετώπιση τοῦ κυρίου προβλήματος, νά ἀκούγεται ὁ λόγος τοῦ εὐαγγελίου σέ ὅλους τούς ναούς καί σέ κάθε λατρευτική σύναξη.

81 Γενναδίου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, *Περιστατικά κηρύγματα*, Θεσσαλονίκη 1969. Βλ. Ἀ. Ἀγγελοπούλου, «Οἱ πηγές τοῦ βίου καί τῶν ἔργων τοῦ γενναδίου Ἀλεξιάδου», στόν τόμο Ἐπιστημονική ἡμερίδα: Ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος Ἀλεξιάδης 1912-1951, ΚΙΘ, Θεσσαλονίκη 1992, στόν ἴδιο τόμο βλέπε: Ἀ. Καραθανάση, Ἡ πρώτη δωδεκαετία, ἐν μέσω θυέλλης, τῆς ἀρχιερατίας τοῦ Μητροπολίτου Γενναδίου Ἀλεξιάδου (1912-1924), ὅπ.π., σσ. 153-163.

82 Ὅπ.π., σ. 161.

Τά ἐκκλησιαστικά περιοδικά τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων, τὰ ἐπίσημα δημοσιογραφικά ὄργανα καί ἐκκλησιαστικά ἔντυπα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πού ἐκδίδονται ἀπό τήν «Ἀποστολική Διακονία», τροφοδοτοῦν τούς κληρικούς μέ ἄρκετό ὕλικό γιά τήν ὑποβοήθηση τοῦ ἔργου τους.

Τό γραπτό κήρυγμα πού ἀποστέλλεται σέ ἀπομακρυσμένες ἐνορίες, ὅπου οἱ κληρικοί δέν ἔχουν τή δυνατότητα νά προετοιμάσουν τό κήρυγμά τους σωστά, εἶναι ἕνας τρόπος ἄρκετά καλός καί ἀποδοτικός, ἀρκεῖ τό κήρυγμα αὐτό νά εἶναι γραμμένο μέ πολύ ἀγάπη καί διάκριση, γιά τίς ἀνάγκες, τούς προβληματισμούς καί τίς ἀπαιτήσεις τῶν ἀκροατῶν, κυρίως τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου.

Ἡ ἀνθηση τῶν πατερικῶν σπουδῶν⁸³ στήν Ἑλλάδα σήμερα εἶναι ἕνας σημαντικός παράγοντας, πού μπορεῖ νά βοηθήσει στήν σωστή ἐπιτέλεση τῆς διακονίας τοῦ λόγου, ὅταν ὁ πατερικός λόγος καί σκέψη περάσουν μέσα στόν λόγο, στή σκέψη καί στήν ζωή τοῦ διακόνου τοῦ λόγου. Στίς δύο θεολογικές σχολές, τῶν Ἀθηνῶν καί τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ σπουδή τῆς Ὀμιλητικῆς κατέχει καίρια θέση σέ συνδυασμό πάντα μέ τή λειτουργική.

Ὁ ἀείμνηστος Παναγιώτης Τρεμπέλας, μέ τὰ συγγράμματά του «Ὀμιλητική», «Ὀμιλητικῆς πρόχειρα ὑποδείγματα» καί «Πρόχειρα ὑποδείγματα ἐκκλησιαστικῆς ρητορικῆς», ἔδωσε μεγάλη ὠθηση στή μελέτη τῆς θεωρίας καί τῆς πρακτικῆς τοῦ κηρύγματος, ὁ ἴδιος ἄλλωστε διακόνησε ὡς λαϊκός ἱεροκήρυξ τόν ἄμβωνα ἐπί πολλά ἔτη.

Στή Θεολογική σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης διδάχτηκε ἡ Ὀμιλητική ἀπό τούς καθηγητές Δημήτριο Κουϊμτσόπουλο,

83 Καθοριστικό ρόλο σέ αὐτήν τήν ἀνθηση διεδραμάτισε ἡ Θεσσαλονίκη μέσω τῆς Θεολογικῆς τῆς σχολῆς, μέ προεξάρχοντα τόν Καθηγητή Π. Χρήστου καί τή χορεία τῶν μαθητῶν του. Βλ. Θ. Ζήση, *Ἐπόμενοι τοῖς θείοις Πατράσι*, ἐκδ. «Βρυέννιος», Θεσσαλονίκη 1997, σ. 103. Βλέπε ἀκόμη τίς ἐξειδικευμένες μελέτες τῶν καθηγητῶν, Χ. Κρικῶν, Β. Φανουργάκη, Γ. Θεοδωρούδη, Δ. Τσάμη, Β. Ψευτογκᾶ, οἱ ὅποιοι διακονοῦν τόν χῶρο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς γραμματολογίας στή Θεσσαλονίκη τὰ τελευταῖα τριάντα περίπου ἔτη.

Δημήτριο Μωραΐτη καί Εὐάγγελο Θεοδώρου, οἱ ὅποιοι συνέταξαν καί θεωρητικά ἔχειρίδια. Τήν τελευταῖα τριακονταετία διδάσκεται τό μάθημα τῆς Ὀμιλητικῆς ἀπό τόν καθηγητή Ἰωάννη Φουντούλη, ὁ ὁποῖος καί μέ ὁμάδα ἄλλων πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν (σ. Ἀγουρίδη, Ἰ. Καραβιδόπουλο, Σ. Σάκκο, καί Β. Στογιάννο) εἶχε τήν εὐθύνη τοῦ φροντιστηρίου ἱεροκηρύκων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ἀπό τό 1968 ἕως τό 1974.

Καρπός αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν ἦταν ἡ ἔκδοση δύο τόμων τῶν ἐρμηνειῶν τῶν Εὐαγγελικῶν Περικοπῶν τῶν Κυριακῶν καί δύο τόμων γιά ἔσπερινά κηρύγματα, μέ ἐρμηνεῖα τῆς ἀ΄ Πέτρου («Ἐλπὶς ζωῆς» 1973) καί τῶν κεφαλαίων κβ΄ καί κγ΄ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου («Τό σωτήριον πάθος» 1974).

Μακρά καί πλούσια ἡ ἱστορία τοῦ κηρύγματος στήν Ἑλλάδα⁸⁴, ἔγιναν πολλά, ἴσως μπορούσαν νά γίνουν περισσότερα ἢ καί λιγότερα, ἀλλά «καλά λίαν»⁸⁵.

Τό θέμα ὅμως παραμένει ἕνα· ἡ κάθε ἐποχή ἔχει τὰ προβλήματά της, ἔχει τήν κρίση της καί ἔργο τοῦ ἄμβωνα εἶναι νά δώσει ἀπάντηση στά προβλήματα καί νά ξεπεράσει τήν κρίση, καί ὄχι νά ἀναπαράγει τό πρόβλημα καί τήν κρίση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καί τῆς κοινωνίας του.

Αὐτό σημαίνει πῶς πρέπει νά συνειδητοποιήσει πῶς ἡ ἀπάντηση σέ αὐτή τήν κρίση πρέπει νά εἶναι ἀπάντηση ζωῆς καί ὁ λόγος, λόγος δημιουργικός.

Τό γεγονός τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι πάντα ἐπίκαιρο καί διδακτικό, ἀρκεῖ νά ἀφεθοῦμε ἐλεύθερα στήν χάρι τοῦ Πνεύματος γιά νά γίνουμε «φορεῖς τῆς χάριτος» καί τοῦ εὐαγγελισμοῦ.

84 Βλ. Εἰρηναίου Μητροπολίτου Σάμου, *Τό κήρυγμα τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα 1957, σ. 10 κ.ἑξ. Ἰω. Φουντούλη, «Παράδοσις καί ἀνανέωσις εἰς τό κήρυγμα», *Λειτουργικά θέματα Γ΄*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 21.

85 *Γεν.* 1, 31.

3. Πηγές, θέματα, είδη και μορφές του κηρύγματος

α) Πηγές και θέματα

Μελετώντας την ιστορία του κηρύγματος γίνεται φανερό πώς η έρμηνεία της Άγιας γραφής και η ανάλυση των διδαγμάτων της είναι τό κύριο μέλημα του κηρύγματος.

Ο Χριστός στή συναγωγή διαβάζει τόν προφήτη Ήσαΐα και τόν έρμηνεύει στους άκροατές του⁸⁶. τό ίδιο κάνουν οι άπόστολοι και ή ίδια παράδοση συνεχίζεται στις συνάξεις τής πρώτης Έκκλησίας⁸⁷.

Έτσι ή Άγία γραφή θεωρείται ή πρώτη και κύρια πηγή του χριστιανικού κηρύγματος. Βέβαια κατ' άρχήν δέν ύπήρχε ένα προκαθορισμένο σύστημα περικοπών, αλλά ό προεστώς ήταν αυτός πού ανάλογα μέ τίς περιστάσεις και τίς ανάγκες τής κοινότητας καθόριζε τά άναγνώσματα και τό θέμα του κηρύγματος του.

Άργότερα, μέ τήν εξέλιξη τής λατρείας, ήταν έπόμενο νά δημιουργηθεί ένα σύστημα περικοπών, τό όποιο άποσκοπούσε στην άνάγνωση όλόκληρης τής γραφής και άπ' όλα τά βιβλία τής Παλαιάς και Καινής Διαθήκης⁸⁸.

Μεταγενέστερα όμως και στους περισσότερους λειτουργικούς τύπους, άπομένουν νά άναγινώσκονται μόνο τό Άποστολικό και τό Εύαγγελικό άνάγνωσμα μέ μία τάση παραγκωνισμού τής Παλαιάς Διαθήκης, μέ άμεση συνέπεια ό λόγος τής προφητείας και γενικά ό λόγος τής Παλαιάς Διαθήκης νά πάψουν νά άπασχολούν τους κήρυκες, αλλά και τόν λαό⁸⁹.

Η παγίωση αυτή των άναγνωσμάτων σέ κλειστό σύστημα περικοπών, άπό όμιλητικής πλευράς, μπορεί νά θεωρηθεί πώς έχει κάποια πλεονεκτήματα, δεδομένου ότι τά θέματα είναι γνωστά και ό όμιλητής έχει τή δυνατότητα τής έγκαιρης και σωστής προετοιμασίας του θέματος του όμως δέν είναι λίγα και τά μειονεκτήματα πού παρουσιάζονται έξ αιτίας του γεγονότος ότι ή κατανομή των

86 Λουκ. 4, 16 έξ.

87 Πράξ. 3, 12-26.

88 Βλ. στό Άλεξανδρινό Λειτουργικό τύπο όπου υπάρχουν.

89 Βλ. Ίω. Φουντούλη, Όμιλητική, σ. 92.

περικοπών έγινε μέ κριτήρια μιās άλλης έποχής και έκτοτε τό σύστημα δέν άλλαξε, άδιαφορώντας για τίς ανάγκες τής σύγχρονης πραγματικότητας. Τό ύπάρχον σύστημα προϋποθέτει καθημερινές συνάξεις, ένω σήμερα κάτι τέτοιο δέν συμβαίνει, και έτσι ή προσφορά στον λαό του εύαγγελικού λόγου περιορίζεται σέ 52 περικοπές πού άνακυκλούνται κάθε χρόνο, μέ άποτέλεσμα τή μοιραία τυποποίηση του λόγου.

Τό κήρυγμα μέ θέματα τής Παλαιάς Διαθήκης περιορίστηκε στους έσπερινούς των μεγάλων έορτών, γιατί εκεί δύο άναγνώσματα τής Παλαιάς και δύο τής Καινής Διαθήκης. Ίδιαίτερα βλ. Ίω. Φουντούλη, *Θεία Λειτουργία του άποστόλου Μάρκου*, Θεσσαλονίκη 1977.

Έχουμε άναγνώσματα άπό τήν Παλαιά Διαθήκη, κατά τίς ήμέρες τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής και τής Μεγάλης Έβδομάδος.

* * *

Μιά βασική πηγή του κηρύγματος θά μπορούσε νά χαρακτηριστεί ή θεία λατρεία, ή όποία έχει άφθονο πλούτο πού μπορεί νά «δαπανηθεί» για τήν οίκοδομή του λαού.

Η στροφή στό μυσταγωγικό κήρυγμα θά ήταν σωτήρια και για τό κήρυγμα, γιατί εμπλουτίζεται θεματολογικά, και για τά μυστήρια, τά όποια θά ξαναέβρισκαν τήν αρχαία τους αίγλη, γιατί θά δένονταν μέ τόν λόγο πιό ούσιαστικά, αλλά και για τόν λαό, γιατί του παρέχεται ή δυνατότητα νά εισχωρήσει στό βάθος και στό νόημα των τελουμένων, νά μνηθεί στή θεωρία και στην πράξη τής λατρείας και νά του άποκαλυφθεί ό πλούτος τής λειτουργικής μας παράδοσης.

Όλες οι ιερές τελετές και οι συνάξεις έχουν άφθονο ύλικό (εύχές, ύμνοι, τελούμενα) για νά άποτελέσουν τόν κορμό κάποιου κηρύγματος.

Η λατρεία προσφέρει στό κήρυγμα ύλικό και έποπτεία. Προβάλλοντας τά τελούμενα και έρμηνεύοντάς τα βοηθοΰμε τόν λαό νά βιώσει τή λατρεία του και νά τήν κατανοήσει, γιατί πρόκειται για μιá «λογική λατρεία» πού άπευθύνεται στον όλο άνθρωπο. Ο συμβολισμός τής λατρείας και τά σύμβολα των μυστηρίων, ή έρμηνεία

των εὐχῶν καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν ὕμνων προσφέρουν ἐξαιρετικές εὐκαιρίες γιὰ κήρυγμα πού θά ἔχει καὶ βαθειὰ θεολογία, ἀλλὰ καὶ καλλιπέπεια λόγου, μιά καὶ ἔχουμε νά κάνουμε μέ κείμενα κατ' ἐξοχὴν ποιητικά.

Τά σκεύη, τὰ ἄμφια, ὁ ναός, οἱ ἁγιαστικές πράξεις, οἱ ἀκολουθίες ἀνοίγουν μεγάλους ὀρίζοντες στό μυσταγωγικό κήρυγμα, πού θά ὑπηρετήσῃ ἀληθινά τόν λαό καὶ θά τόν μυσταγωγῆσῃ σωστά. Ἡ πληρότητα τῆς θεολογικῆς σκέψης τῆς Ἐκκλησίας βρίσκεται ἀκριβῶς στή θεία λατρεία καὶ τοῦτο εἶναι τό πιό σημαντικό διακριτικό στοιχεῖο τῆς ἀνατολικῆς παραδόσεως⁹⁰.

Οἱ λειτουργικές τέχνες, ἡ ἐκκλησιαστική μουσική, ἡ εἰκονογραφία, ἡ ἀρχιτεκτονική τοῦ ναοῦ καὶ ἡ θεολογία της μποροῦν νά ἐμπλουτίσουν τόν λόγο καὶ τό θεματολόγιό του. Ἰδιαίτερα ἡ θεολογία τῆς Ὁρθόδοξης εἰκόνας καὶ ἡ ἀνάλυσή της θά βοηθοῦσε τόν πιστό νά κατανοήσῃ κάποιες δικές του, μηχανικές ἴσως, ἐνέργειες, ὅπως ἡ προσκύνηση καὶ ἡ τιμὴ τους, καὶ νά προσδώσῃ ἕνα πιό συνειδητό χαρακτήρα στίς πράξεις του, ἀλλὰ καὶ νά μάθει νά διαβάζει τὴν Ὁρθόδοξη εἰκόνα, πάνω στήν ὁποία εἶναι ζωγραφισμένη ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου πού θεώθηκε, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία καὶ θεολογία τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν γεγονότων πού τιμοῦμε.

* * *

Τό ἑορτολόγιο τῆς Ἐκκλησίας δέν θά μπορούσε βέβαια νά παραγκωνισθεῖ ἀπό τὴ θεματολογία τοῦ κηρύγματος, ἀρκεῖ τό ἑορτολογικό ἢ τό ἀγιολογικό κήρυγμα νά εἶναι δομημένο μέ σοφία καὶ διάκριση, ἀλλὰ καὶ σεβασμό στόν ἅγιο καὶ στόν πιστό λαό.

Πολλές φορές θέματα ἑορτολογικά, πού ἀφοροῦν στίς ἑορτές τῆς Θεοτόκου καὶ στῶν ἁγίων, στηρίζονται σέ κείμενα λαϊκῆς προελεύσεως, δηλαδή στά Ἀπόκρυφα, σέ κάποια Μαρτυρολογία καὶ στά συναξάρια⁹¹. Ἀπό αὐτά ἐμπνεύστηκαν καὶ οἱ ὕμνογράφοι καὶ

90 Γ. Φλωρόφσκυ, *Θέματα Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, Ἀθήνα 1989, σ. 159.

91 Ἰω. Φουντούλη, ὅπ.π., σ. 107. Βλ. καὶ Ἀ. Κορακίδη, *Κηρυγματική Λατρεία*, σσ. 218-220, ὅπου ἀναφέρεται σέ περιπτώσεις ὑπερβολῶν στά συναξάρια, τοῦ ἁγίου γεωργίου, ἁγίων Κηρύκου καὶ Ἰουλίττης. Ἄλλωστε ὁ Συμεών

βρῆκαν χῶρο καὶ στή λατρεία ἀκόμη τὰ κείμενα αὐτά. Ἄναμφίβολα ἡ λαϊκὴ προέλευση κάποιων κειμένων ἀπό αὐτά καὶ οἱ διάφορες ἐπεξεργασίες πού ὑπέστησαν κατὰ καιροῦς τὰ μετέβαλε σέ εὐλαβὴ μυθιστορήματα⁹². Ἡ ἄνευ κρίσεως χρῆση τῶν κειμένων αὐτῶν δέν δικαιολογεῖται, οὔτε ἀπό τὴ λογική, οὔτε ἀπό τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας.

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ προσοχὴ μέ τὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία ἐνέταξε ἢ ἀπέβαλε ἀπὸ τόν κανόνα τῆς Ἁγίας γραφῆς βιβλία πού φέρονταν μέ ὀνόματα μεγάλων ἀνδρῶν τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, ἀλλὰ ἐλέγχονταν ὡς ἀνακριβῆ ἱστορικῶς (βλ. τόν Ε' ἀποστολικό κανόνα). Ἔτσι καὶ γιὰ τὰ συναξαριστικά κείμενα εἶναι ἐπίσης ἀύστηρός.

Ὁ ξγ' κανόνας τῆς ἐν Τρούλλῳ Πενθέκτης συνόδου, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ὡς ποιήματα τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ αἰτία ἀπιστίας τῶν ἀνθρώπων⁹³.

Ἀντίθετα μέ πολύ σεβασμό ἀντιμετωπίζει τὰ γνήσια κείμενα, πού συμπλέουν μέ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ πράξη, καὶ μέ τόν νδ' κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου ἐπιτρέπει τὴν ἀνάγνωσή τους κατὰ τίς ἐτήσιες συναξεῖς πρὸς τιμὴ τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἁγίων.

Ἄλλωστε ἡ πράξη αὐτὴ συνεχίζεται καὶ σήμερα, ὅταν καθημερινὰ στήν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου διαβάζεται τό συναξάριο τῶν ἁγίων πού ἑορτάζουν, στὰ δέ μοναστήρια διαβάζεται καὶ ὁ βίος τους ἐκτενῶς. Πρέπει νά τονιστεῖ ὅτι τὰ κείμενα αὐτά κρύβουν μέσα τους πλούσιο κηρυκτικὸ ὕλικό.

ὁ Μεταφραστὴς ἐκαθάρισε ἀπὸ ὑπερβολές πολλά ἀγιολογικά κείμενα καὶ τοῦτο ἀναγνώρισε καὶ ὁ Βαλσαμών. Βλ. Ράλλη-Ποτλιῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τ. Β'*, σ. 453.

92 Ὅπ.π., σ. 108. Βλ. *Juris Ecclesiastici graecorum historia et monumenta*, Ρώμη 1868, τ. Β', σ. 332. Βλ. καὶ τόν ξγ' κανόνα τῆς Πενθέκτης, *Πηδάλιον*, σ. 276.

93 Ὅπ.π., σ. 109. Κανόνας ξ' τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, «Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα βιβλία τῶν ἀσεβῶν, ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ, καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω» (βλ. *Πηδάλιον*, σ. 76). Βλ. καὶ κανόνας ξγ' τῆς Πενθέκτης (*Πηδάλιον*, σ. 726). Κανόνας β' καὶ γ' Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως (*Πηδάλιον*, σ. 732).

Ἡ χρήση ἀκόμα τῶν ἀποκρύφων βιβλίων ὡς πηγή τοῦ κηρύγματος θά πρέπει νά γίνεται μέ σύνεση· εἶναι γνωστό ὅτι τά βιβλία αὐτά ἀποκλείστηκαν ἀπό τόν κανόνα, ὅμως στήν πράξη βλέπουμε ὅτι ἐπηρέασαν καί τήν ὑμνολογία καί τή λατρεία καί τήν τέχνη.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα τό Εὐαγγέλιο τοῦ Νικοδήμου, ἀπό τό ὅποιο ἐμπνέεται ἡ ὑμνολογία καί ἡ εἰκονιστική παράσταση τῆς καθόδου τοῦ Χριστοῦ στόν Ἄδη. Ἐνας κανόνας γιά τήν σωστή χρήση τῶν κειμένων αὐτῶν θά ἦταν νά χρησιμοποιεῖται μόνο τό ἱστορικό ὑλικό ἢ τό ὑλικό πού πέρασε μέσα στήν ὑμνογραφία τῆς Ἐκκλησίας καί τό ὅποιο ἡ σοφία τῶν Πατέρων καί τῶν ὑμνογράφων τό ἐνέταξε στήν ζωή της⁹⁴.

* * *

Ἡ χριστιανική Κατήχηση εἶναι ἕνας ἄλλος τομέας πού καλεῖται τό κήρυγμα νά διακονήσει, μιά καί σήμερα ἡ κατήχηση, δηλαδή οἱ ἀλήθειες τῆς πίστεως, ἡ θεωρία τοῦ βίου καί τοῦ δόγματος τῆς Ἐκκλησίας, δίνονται ἐντελῶς ἀποσπασματικά στόν λαό.

Στίς προβαπτισματικές Κατηχήσεις πού μᾶς παρέδωσαν οἱ Πατέρες (Κύριλλος Ἱεροσολύμων, Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων, Ἰωάννης Χρυσόστομος) γίνεται μιά συστηματική ἔκθεση τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως καί τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ζωῆς τοῦ χριστιανοῦ.

Μετά ὅμως τήν ἐπικράτηση τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ (Δ΄-Ε΄ αἰ.) ἔχουμε μιά ἀνατροπή τῆς τάξης αὐτῆς καί τό ἔργο τῆς κατήχησης καί τῆς ἐνημέρωσης μεταφέρεται μετά τό βάπτισμα⁹⁵.

Πάντως δυνατότητες, ὑλικό, ἀλλά καί ἀνάγκη γιά τέτοιο κήρυγμα ὑπάρχει ἀκόμα, δεδομένου ὅτι πολλοί χριστιανοί ἀγνοοῦν βασικές ἀρχές τῆς πίστεως καί εἶναι ἀνημέρωτοι γιά θέματα πού ἀποτελοῦν τήν προϋπόθεση γιά νά ἀνήκουν σέ μιά ἐκκλησιαστική κοινότητα.

Καί ἄλλες ἀκόμη ἐπιστήμες πού ἐξετάζουν πτυχές τῆς ζωῆς μποροῦν νά ἀποτελέσουν πηγή τοῦ κηρύγματος, ὅπως ἡ κοινωνιολογία, ἡ ἱστορία, ἡ ψυχολογία, ἡ ἰατρική κ.λπ.

94 Κ. Καλοκώρη, *Πηγαί τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 158.

95 Ἰω. Φουντούλη, *Ὀμιλητική*, σ. 114.

Ἄς μήν ξεχνοῦμε πῶς τό κήρυγμα εἶναι ὁ λόγος μιᾶς Ἐκκλησίας ζώσας, μιᾶς κοινότητας πού ζεῖ στήν ἱστορία μέ τά προβλήματα τῆς, τίς ἀνάγκες τῆς, τίς κοινωνικές μεταρρυθμίσεις καί τίς μεταλλαγές τῆς, τό πλήθος τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων καί τῶν οικολογικῶν καταστροφῶν, ἀλλά καί τῆς ψυχολογικῆς ἐξουθένωσης τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Ζεῖ ἀκόμα σέ ἕναν κόσμο πού ἀμφισβητεῖ τήν ἴδια τήν ὑπαρξή του, μέ ἕνα πλῆθος θεωριῶν καί φιλοσοφικῶν ἀναζητήσεων, πού ἀναπαράγουν γιά χρόνια τώρα τό ἄγχος καί τή δουλεία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου σέ ἰδεολογήματα καί συστήματα πού καθημερινά γκρεμίζονται καί διαλύονται «εἰς τά ἐξ ὧν συνετέθησαν».

Ἐδῶ λοιπόν ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νά εἶναι παρῶν καί δυναμικός.

Ἡ Ἁγία γραφή καί ὁ λόγος τῶν Πατέρων σφύζουν ἀπό κοινωνικό δυναμισμό καί ἀξιοποιούμενα κατάλληλα μποροῦν νά ἀπαντήσουν στά σύγχρονα προβλήματα. Τά κοινωνικά συνθήματα τοῦ Πατρικοῦ λόγου καί τοῦ Εὐαγγελίου δέν πρέπει νά ἀφεθοῦν σέ ξένα χέρια ἢ νά μείνουν ἀνενεργά.

Χρειάζεται μελέτη καί γνώση αὐτῶν τῶν πηγῶν καί τῶν κειμένων γιά νά μπορέσει νά ἀρδευτεῖ ὁ ἀμπελώνας τοῦ Κυρίου. Ὁ ἀληθινός ἱεροκήρυκας εἶναι πραγματικός πότης τοῦ θείου κρασιοῦ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καί ὄχι μεταφορέας του.

Πρέπει νά μιᾶ σάν εὐαγγελιστής καί στόμα Χριστοῦ⁹⁶, ἀπό τό περίσσειμα τῆς δικῆς του καρδιάς καί τῆς προσωπικῆς του ἐμπειρίας, σάν ὑπεύθυνος διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας, μέ φιλοτιμία καί ὑπευθυνότητα καί ὄχι σάν κλεπταποδόχος ξένων διδασκαλιῶν⁹⁷.

β) *Εἶδη τοῦ κηρύγματος*

Ἄν μᾶς ἐπιτρεπόταν νά χρησιμοποιήσουμε τεχνική ὀρολογία, θά μιλούσαμε γιά «εἶδη» τοῦ κηρύγματος καί τή «μορφή» τους καί θά

96 «Τά πάγχρυσά στόματα τοῦ Λόγου», *Δοξαστικό τῶν αἰῶνων τῆς ἐορτῆς τῶν ἁγίων Πατέρων*.

97 Ὅπ.π., σ. 122.

λέγαμε πώς υπάρχουν όρισμένοι έξωτερικοί παράγοντες πού «κατ' ἄνθρωπον» πάντα λαμβανόμενοι ὑπ' ὄψιν ἔχουν ἄμεσες ἢ ἔμμεσες ἐπιπτώσεις στήν ἐπιτυχία τοῦ κηρύγματος.

Κάνοντας λόγο γιά «εἶδη» τοῦ κηρύγματος ἀναφερόμαστε πάντα στίς συνθήκες καί τίς περιστάσεις πού ἐπιβάλλουν ἢ πού διαμορφώνουν ἕνα συγκεκριμένο ὁμιλητικό εἶδος.

Ἔτσι θά μπορούσαμε κάλλιστα νά μιλήσουμε γιά τό κήρυγμα κατά τή θεία Λειτουργία, τό ὁποῖο θεωρεῖται καί τό πιο κλασσικό εἶδος κηρύγματος· ὅμως καί ἐδῶ θά πρέπει νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ὁρισμένες παράμετροι, γιά νά εἶναι ὅσο τό δυνατόν πιο τέλειο.

Πρέπει λοιπόν τόσο τό περιεχόμενο, ὅσο καί τό ὕφος τοῦ κηρύγματος νά εἶναι δεμένο μέ τό πνεῦμα τῆς θείας Λειτουργίας, ξένο ἀπό φωνασκίες καί στόμφο, ἀπό ἐπιδείξεις καί ἄτακτες κινήσεις, νά εἶναι σεμνό καί ἱεροπρεπές, ὅπως σεμνή καί ἱεροπρεπής εἶναι καί ἡ λειτουργική τάξη⁹⁸.

Ὁ καταλληλότερος χρόνος τῆς ἐκφώνησης σίγουρα εἶναι ἀμέσως μετά τά ἀναγνώσματα· αὐτό εἶναι καί παλαιά καί σωστή παράδοση, ἀλλά ἔχει καί παιδαγωγική βάση.

Ἡ μετάθεση τοῦ κηρύγματος κατά τήν ὥρα τοῦ «κοινωνικοῦ», δηλαδή τήν ὥρα πού κοινωνοῦν οἱ λειτουργοί καί προετοιμάζονται οἱ πιστοί πού θά προσέλθουν στήν θεία κοινωνία, δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἡ καταλληλότερη, γιατί διασπᾷ τήν προσοχή τῶν πιστῶν καί διότι χωρίζει τόν λαό ἀπό τόν κληρο σέ δύο κατηγορίες, δηλαδή τῶν πιστῶν πού πρέπει νά παρακολουθοῦν τό κήρυγμα καί τῶν κληρικῶν πού δέν ἔχουν ἀνάγκη διδαχῆς, ἐνῶ τό κήρυγμα ἀφορᾷ πάντοτε ὅλη τήν ἐκκλησιαστική κοινότητα. Ἐπίσης ἡ σχετική πείρα ἔχει καταδείξει πώς ὁ χρόνος ἑνός κηρύγματος μέσα στή θεία Λειτουργία δέν θά πρέπει νά ὑπερβαίνει τά 15' λεπτά τῆς ὥρας χρόνος ἴσως λίγος γιά ἀνάπτυξη μεγάλων θεμάτων, ἀρκετός ὅμως γιά ἕναν καλά προετοιμασμένο ὁμιλητή⁹⁹.

98 Γ. Φλωρόφσκυ, *Θέματα Ὁρθόδοξου Θεολογίας*, σ. 159. Βλ. καί Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ πάλη μέ τόν Θεό* (μτφρ. Ἰ. Κ. Παπαδόπουλου), Θεσσαλονίκη ²1991, σ. 267 κ.έξ.

99 Ἰω. Φουντούλη, ὅπ.π., σ. 130. Βλ. Ε. Θεοδώρου, *Τό Ὁρθόδοξο λειτουργικό*

Ἐκεῖ ἴσως πού θά μπορούσε νά χρησιμοποιηθεῖ μέ μεγαλύτερη ἄνεση ὁ χρόνος εἶναι τό ἑσπερινό κήρυγμα, δηλαδή αὐτό πού γίνεται κατά τίς ἑσπερινές συναξεις τοῦ λαοῦ, μέ ἀφορμή τήν ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ ἢ τοῦ παρακλητικοῦ κανόνα καί μέ μοναδικό σκοπό τή διδασκαλία.

Ἐδῶ ἄνετα μπορεῖ νά ἐκταθεῖ ὁ χρόνος μέχρι καί 45' λεπτά τῆς ὥρας, δεδομένου ὅτι τό ἀκροατήριό ἦρθε μέ ἀποκλειστικό σκοπό τήν παρακολούθηση τῆς διδαχῆς, συνήθως εἶναι μικρό σέ ἀριθμό καί μπορεῖ νά παρακολουθεῖ καθήμενο καί κυρίως ἔχει προσωπικόν ἐνδιαφέρον γιά τό ἀναπτυσσόμενο θέμα.

Βεβαίως ἡ ἐπιτυχία ἑνός τέτοιου κηρύγματος ἐξαρτᾶται ἀπό τή διδακτική ικανότητα καί τήν προσωπικότητα τοῦ ὁμιλητή, ἀλλά καί ἀπό τήν ἐπιλογή καταλλήλων θεμάτων πού προκαλοῦν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

Καί πρέπει νά ποῦμε πώς οἱ θεματολογικές δυνατότητες τοῦ ἑσπερινοῦ κηρύγματος εἶναι ἀνεξάντλητες καί μποροῦν νά συνδυαστοῦν ἄνετα μέ ἐποπτεία, π.χ. εἰκόνων, λειτουργικῶν ἀντικειμένων, διάνθηση μέ ψαλμωδία ὕμνων, ὅταν γιά παράδειγμα ἀναλύονται θέματα ὕμνογραφίας κ.λπ.

Τό ἑσπερινό κήρυγμα σίγουρα προσφέρει πολλές ἀνέσεις στόν ὁμιλητή, μπορεῖ νά χρησιμοποιεῖ χειρόγραφες σημειώσεις, ἔχει ἀρκετό χρόνο καί ἀρκετές προϋποθέσεις γιά ἐπιτυχία καί καρποφορία¹⁰⁰.

* * *

Ἐπὶ αὐτῶν ὅμως καί κάποιες στιγμές στήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν πιστῶν, πού ἔκτακτες περιστάσεις ἀπαιτοῦν κάποιο λόγο· ἔτσι διαμορφώθηκε τό «περιστατικό κήρυγμα» καί ἀφορᾷ σέ κάποιες συγκεκριμένες στιγμές τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν, ἢ τῆς

ἢ μυσταγωγικό κήρυγμα, Ἀθήναι 1960, σ. 20. Ἰω. Φουντούλη, *Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ θείᾳ Λατρείᾳ*, Θεσσαλονίκη 1965, τοῦ ἰδίου, *Λειτουργική Α'*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 225.

100 Ἀ. Κορακίδη, *Κήρυγμα καί Λατρεία*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1994, σσ. 36-42.

ἐπαγγελματικῆς τους δραστηριότητας, ἢ τῆς ἀτομικῆς, ἢ τῆς οἰκογενειακῆς καί τῆς κοινωνικῆς τους ζωῆς¹⁰¹.

Ἡ γέννηση, ἡ βάπτισμα, ὁ γάμος, ἡ ἑναρξη τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ἡ ἀσθένεια, τὰ ἐγκαίνια ἐνός καταστήματος θά μπορούσαν νά γίνονται καί γίνονται συχνά ἀφορμή γιά μιὰ ὁμιλία. Τό θέμα εὐκόλα ἀντλεῖται ἀπό τό ἴδιο τό γεγονός ἢ ἀπό τό λειτουργικό περιεχόμενο τῆς περιστατικῆς ἀκολουθίας· ἀρκεῖ νά ληφθεῖ ὑπ' ὄψιν ὅτι στή συγκεκριμένη περίπτωση δέν ἔχουμε νά κάνουμε ἀνάπτυξη θέματος, ἀλλά νά ἐκφράσουμε κάποιες εὐχές, νουθεσίες, σκέψεις, καί πάντως ὄχι ἀναπτυγμένες καί σέ χρόνο πού νά ὑπερβαίνει πέντε λεπτά τῆς ὥρας.

* * *

Οἱ πανηγυρικοί καί ἐγκωμιαστικοί λόγοι εἶναι ἕνα ὁμιλητικό εἶδος πού καλλιεργήθηκε ἀρκετά· πολλοί πατερικοί λόγοι ἀνήκουν σέ αὐτό τό εἶδος καί σέ πολλές συλλογές βρίσκουμε παρόμοια δημοσιεύματα. Καί στίς ἡμέρες μας συχνά ἐκφωνοῦνται πανηγυρικοί ἢ ἐγκωμιαστικοί λόγοι γιά θρησκευτικά, ἐθνικά ἢ ἄλλα θέματα.

Πρόκειται γιά εἶδος πού κύριο χαρακτηριστικό ἔχει τό ἐπιμελημένο καί ρητορικό ὕφος, καί πολλές φορές προκαλεῖ εὐχάριστη ἀκουστική ἐντύπωση ἢ ψυχική εὐφορία καί ἐνθουσιασμό. Ἐδῶ βρίσκεται καί ὁ μέγας κίνδυνος τοῦ ἐκτροχιασμοῦ τοῦ λόγου, ἔξω ἀπό τὰ ὅρια τῆς ὁμιλητικῆς δεοντολογίας, ὅπως αὐτή τήν θέλει ἡ ἐκκλησιαστική παράδοση.

Μιά μελέτη τῶν πανηγυρικῶν λόγων πού ἐξεφώνησαν οἱ Πατέρες θά ἦταν μιὰ καλή σπουδή γιά τό πῶς ἡ ἐκκλησία ἐννοεῖ αὐτό τό εἶδος τοῦ λόγου, ὅπου μέ σοβαρότητα καί σοφία ἐξαίρεται κάποιον γεγονός ἢ κάποιος ἐορταζόμενος ἅγιος· ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι συχνά στήν ἐκκλησιαστική γραμματεία κάποιον ἐγκωμιαστικοί λόγοι προβάλλονται ὡς τά καλύτερα προϊόντα τῆς χριστιανικῆς διδασχῆς¹⁰².

101 Π. Τρεμπέλα, *Ὁμιλητική*, σσ. 285-231.

102 Μ. Βασιλείου, *Ὁμιλία εἰς Βαρλαάμ τόν μάρτυρα*, PG 31, 484, τοῦ ἰδίου, *Εἰς*

Δέν εἶναι ὅμως λίγες οἱ φορές πού ὁ ὁμιλητής ἔχει νά ἀντιμετωπίσει ἕνα ἀμιγές ἀκροατήριον, ὅπως μαθητές, φοιτητές, στρατιῶτες, ἀσθενεῖς, φυλακισμένους κ.λπ.: ἡ ὁμοιογένεια αὐτή τοῦ ἀκροατηρίου ἀπαιτεῖ μιὰ διαφορετική ἀντιμετώπιση κατά τήν ἄσκηση τοῦ κηρυκτικοῦ ἔργου.

Τό αἶτημα γιά ἐκσυγχρονισμό τοῦ κηρύγματος ἐπιβάλλει νά προσαρμόσει ὁ ὁμιλητής τόν λόγο του στίς πνευματικές ἀνάγκες τοῦ ἀκροατηρίου, ἄν θέλει ὁ λόγος του νά εἶναι μιὰ ἐπωφελῆς διδασχῆ.

Μιά προσεκτική προσέγγιση καί γνωριμία μέ τὰ προβλήματα αὐτῶν τῶν ἀκροατηρίων, ἡ κατανόηση τῶν εἰδικῶν κυρίως ἀπαιτήσεών τους, τό μορφωτικό τους ἐπίπεδο, ἡ κατάσταση τήν ὁποία βρίσκονται (π.χ. ἀσθενεῖς, φυλακισμένοι) θά βοηθοῦσε νά ἔλθει ὁ λόγος ὡς «καλή σπορά» στίς καρδιές αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων καί νά θεραπεύσει τή δίψα τους γιά ἀγάπη καί κατανόηση.

* * *

Ἡ ἀδυναμία πολλές φορές τοῦ ἐνοριακοῦ κλήρου νά ἀνταποκριθεῖ στή διακονία τοῦ κηρύγματος ἢ ἡ ἔλλειψη εἰδικῶν ἱεροκηρύκων ὁδήγησε τήν Ἐκκλησία νά υἱοθετήσῃ τό γραπτό κήρυγμα. συντάσσεται ἀπό τόν ἐπίσκοπο ἢ τούς συνεργάτες του καί ἀποστέλλεται στίς ἐνορίες.

Εἶναι σίγουρα μιὰ λύση ἀνάγκης, γιατί στερεῖ ἀπό τόν λαό τήν προσωπική ἐπικοινωνία μέ τόν ὁμιλητή, δέν μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ πάντα στίς ἀνάγκες καί στόν προβληματισμό τῆς συγκεκριμένης ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας, ἴσως ὁ ἀναγνώστης τοῦ κηρύγματος τό ἀδικήσει κατά τήν ἐκφώνηση, ὅμως παρ' ὅλα αὐτά καλύπτει μιὰ ὑπαρκτή ἀνάγκη· ἀρκεῖ ὁ συγγραφέας τοῦ γραπτοῦ κηρύγματος νά

Γόρδιον τόν μάρτυρα, PG 31, 489, τοῦ ἰδίου, *Εἰς τούς τεσσαράκοντα μάρτυρας*, PG 31, 508, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Ἐγκώμιον εἰς τόν Μ. Ἀθανάσιον*, PG 36, 1081, Γρηγορίου Νύσσης, *Ἐγκώμιον εἰς τόν ἅγιον Στέφανον*, PG 46, 701, Ἰω. Χρυσόστομου, *Εἰς τόν ἀπόστολον Παῦλον*, Ὁμιλ. 1-7, τοῦ ἰδίου, *Εἰς τόν μάρτυρα Λουκιανόν*, τοῦ ἰδίου, *Εἰς τόν ἱερομάρτυρα Βαβύλα*, τοῦ ἰδίου, *Εἰς τήν ἁγίαν Παναγίαν*, τοῦ ἰδίου, *Εἰς τόν ἱερομάρτυρα Ἰγνατίου Θεοφύρου κ.ἄ.*, PG 50, 473-745.

έχει τήν αίσθηση ότι γράφει κήρυγμα και όχι θεολογική πραγματεία· να είναι απλό, σύντομο, διδακτικό, μέ περιεκτικό περιεχόμενο και σωστή γλώσσα.

Ένα είδος γραπτού κηρύγματος πού καλλιεργείται από τήν Έκκλησία είναι ή διανομή φυλλαδίων, όπου φιλοξενούνται κείμενα πού επέχουν θέση κηρύγματος και αναλύουν τίς περικοπές ή αναφέρονται στά πρόσωπα πού τιμά και έορτάζει ή Έκκλησία. Η «Φωνή Κυρίου» εκδίδεται από τήν «Αποστολική Διακονία» τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, αλλά και πολλές επισκοπές εκδίδουν παρόμοια φυλλάδια ή έντυπα.

* * *

Σέ μιά εποχή τεχνολογικής εξέλιξης, σίγουρα ανοίγονται νέοι δρόμοι στην επικοινωνία τών ανθρώπων. Η εξέπλωση τής τηλεπικοινωνίας και ή είσοδος τών όπτικοακουστικών μέσων σέ κάθε σπίτι αναμφίβολα δέν θά μπορούσαν νά αφήσουν τήν Έκκλησία άμετοχη στην προσφορά του σωστού ήχου και τής καλής εικόνας. Ήδη στον Έλλαδικό χώρο λειτουργεί επίσημος ραδιοφωνικός σταθμός τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, αλλά και πολλές Μητροπόλεις έγκατέστησαν ραδιοφωνικούς σταθμούς μέ σκοπό τή συχνότερη και καθημερινή επικοινωνία μέ τόν λαό τής έπαρχίας τους.

Μέ έκπομπές πού διακονείται και τό κήρυγμα, αλλά και ή λατρεία, ή Όρθοδοξη μουσική και καλλιτεχνική παράδοση, ό λόγος τής Έκκλησίας φθάνει σέ κάθε σπίτι. Πέρα όμως από τό ραδιόφωνο, ή Έκκλησία έχει ήδη κάνει τή δική της παρέμβαση στά τηλεοπτικά προγράμματα. Επίσημα πλέον εκπρόσωπος τής Έκκλησίας τής Ελλάδος συμμετέχει στό τηλεοπτικό συμβούλιο τής κρατικής τηλεόρασης, αλλά και έχει κάποιες δικές της έκπομπές ή Έκκλησία¹⁰³.

103 Ραδιοφωνικοί σταθμοί λειτουργούν στην Αθήνα ή Αρχιεπισκοπή και οι Μητροπόλεις Πειραιώς. Επίσης υπάρχουν οι σταθμοί στις μητροπόλεις Κερκύρας, Φλωρίνης, Λαγκαδά, Καστορίας, Δημητριάδος, Πατρών, Μονασβασίας και Σπάρτης, ενώ ή Ι. Μ. Θεσσαλονίκης σέ συνεργασία μέ τήν Χριστιανική Αδελφότητα «ΛΥΔΙΑ» λειτουργούν τόν τηλεοπτικό σταθμό 4Ε. Ένδιαφέρουσα επίσης από κάθε άποψη είναι ή έκπομπή «Αρχοντα-

Επίσης όλα σχεδόν τά ιδιωτικά τηλεοπτικά κανάλια έχουν τουλάχιστον τήν πρόθεση νά φιλοξενούν πρόσωπα τής εκκλησιαστικής ιεραρχίας, προσοντούχους κληρικούς ή εκπροσώπους τής ακαδημαϊκής θεολογίας και παρουσιάζουν επίκαιρα εκκλησιαστικά θέματα. Ήδη τό 1990 ή Έκκλησία τής Ελλάδος όργάνωσε τό πρώτο σεμινάριο έπιμόρφωσης στελεχών της, όπου συζητήθηκαν οι δυνατότητες σωστής πληροφόρησης του λαού από τά μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Ακόμα ειδική συνοδική έπιτροπή έχει έπιφορτιστεί μέ τή σύνταξη μελέτης για τή δημιουργία τηλεοπτικού σταθμού τής Έκκλησίας τής Ελλάδος. Τό ενδιαφέρον τής Έκκλησίας για τόν καλό ήχο και τήν καλή εικόνα δέν σταματά μόνο ως έδώ τόν Αύγουστο του 1991 τελείωσαν τά ειδικά μαθήματα του σεμιναρίου, πού όργάνωσε ή Ήρα Μητρόπολη Καλύμνου και Αστυπалаίας, μετά από οικονομική έπιχορήγηση τής Εύρωπαϊκής Ένωσης, στό όποιο σεμινάριο έπιμορφώθηκαν, μέ τή φροντίδα τής Έκκλησίας, όλοι οι δημοσιογράφοι τών κρατικών και ιδιωτικών ραδιοφωνικών σταθμών τών νησιών τής Δωδεκανήσου.

Πιστεύουμε πώς ή Έκκλησία μπορεί νά προσφέρει πολλά και σέ αυτόν τόν τομέα τής ενημέρωσης και τής ιδιότυπης αυτής διδασχής. Άλλωστε ό σεβασμός και ή τιμή πού τρέφει ή Έκκλησία για τήν εικόνα, ως συμβόλου, ως καλλιτεχνικής έκφρασης, αλλά και ως μέσου παιδαγωγίας είναι ή καλύτερη έγγύηση για τή νέα αυτή προοπτική.

Η Κυριακή τής Όρθοδοξίας, ως ήμέρα τιμής και άνύψωσης τών εικόνων, είναι ή ήμέρα πού ή Έκκλησία θεμελιώνει τή θεολογία τής ωραιότητας, τής όμορφιάς τής εικόνας και του ανθρώπινου άγιασμένου προσώπου.

Είναι ή ήμέρα πού ίσως τά μέσα μαζικής ενημέρωσης, πού προσφέρουν εικόνα, θά έπρεπε νά τή θεωρούν σαν ήμέρα δικής τους γιορτής, γιατί τήν ήμέρα αυτή τιμούμε τήν ωραιότητα τής Έκκλη-

ρίκι» πού παρουσιάζει ό Αρχιμ. Ιγνάτιος Γεωργακόπουλος στην κρατική τηλεόραση τής ET 1, μιά όμορφη παρέμβαση τής Έκκλησίας στα τηλεοπτικά πράγματα τής χώρας μας.

σίας, τιμοῦμε τό ἰδανικά ὠραῖο, καί ὠραῖο γιά τόν σύγχρονο ἄνθρωπο θά πρέπει νά εἶναι αὐτό πού ἔχει μιά ἐσωτερική ὁμορφιά καί εἶναι ἀληθινό¹⁰⁴.

γ) *Μορφή τοῦ κηρύγματος*

Ὅσο καί ἄν τό βάρος στήν προσφορά τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ δικαιωματικά ἀνήκει στό περιεχόμενο, γράφει ὁ Καθηγητής Ἰω. Φουντούλης, καί ὅσο καί ἄν ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ δρᾷ στήν ψυχή τοῦ πιστοῦ γιά τήν ἀποδοχή τοῦ εὐαγγελίου κατά ἀστάθμητο τρόπο, ἡ μορφή ἀποτελεῖ πάντα τό ἀνθρώπινο ὄχημα καί τό σκεῦος ἔστω τό «ὄστράκινο» πού μεταφέρει τό θεῖο μήνυμα ἀπ' τόν Θεό στόν ἄνθρωπο μέσω ἀνθρώπου¹⁰⁵.

Ἔτσι, λοιπόν, παρά τή σχετικότητα τῶν κανόνων τῆς Ὁμιλητικῆς, οἱ ὅποιοι βέβαια δέν διατυπώθηκαν ἀυθαίρετα, ἀλλά μετά ἀπό πολλή μελέτη καί μακραίωνη ἐμπειρία, ἡ συνέπεια σέ αὐτούς τούς κανόνες θά λέγαμε πώς ἐξασφαλίζει τίς σωστές προϋποθέσεις, ἀπό τεχνικῆς ἀπόψεως, γιά τή διακονία τοῦ λόγου.

Βασικά διακρίνουμε δύο μορφές κηρύγματος, τήν «ὁμιλία» καί τόν «λόγο».

Ἡ ὁμιλία θεωρεῖται ἡ πιό παραδοσιακή μορφή καί τήν συναντᾶμε κατ' ἐξοχήν στόν τρόπο κηρύγματος τῶν Πατέρων· ἔχει δέ σκοπό νά ἐρμηνεύσει τίς γραφές καί νά ἐξάγει τά ἀνάλογα διδάγματα πού ἀπορρέουν ἀπό τίς περικοπές τοῦ εὐαγγελίου.

Ὅμως καί ἡ ὁμιλία παρουσιάζεται μέ δύο μορφές, μία ἀναλυτική, τήν «κατωτέρα ὁμιλία», καί μία κάπως πιό σύνθετη μορφή, τήν «ἀνωτέρα ὁμιλία».

Μπορεῖ οἱ ὅροι νά μὴν εἶναι ἀπόλυτα ἐπιτυχεῖς, ὅμως χρησιμοποιοῦνται «κατά συνθήκην» ἀπό τά ἐγχειρίδια Ὁμιλητικῆς καί ἔτσι χρησιμοποιοῦμε καί ἐμεῖς τήν ἴδια ὀρολογία.

Ἡ κατώτερη ὁμιλία ἔχει τίς λιγότερες ἀπαιτήσεις ἀπό τεχνικῆς ὁμιλητικῆς ἄποψης καί παρουσιάζει κάποια ἀπλότητα στή μορφή

104 Β. Καντίσκου, «γιά τό πνευματικό στήν Τέχνη», ἐκδ. Νεφέλη, Ἀθήνα 1981, σ. 149.

105 Ὁμιλητικῆ, σ. 161.

της, ἔχει κάποια λαϊκότητα καί ἐπαγωγικότητα καί εἶναι εὐκόλη στήν παρακολούθηση ἀπό ὅλους τούς ἀνθρώπους.

Βασικά στοιχεῖα τῆς κατώτερης ὁμιλίας εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῆς περικοπῆς καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν διδαγμάτων.

Ἔτσι, ἔχοντας μιά περικοπή, τήν χωρίζουμε σέ ἐνότητες, τίς ὁποῖες ἀναπτύσσουμε κάθε μία ξεχωριστά, βγάζοντας ἀπό τήν κάθε ἐνότητα τό ἀνάλογο διδάγμα. Μπορεῖ βεβαίως τά διδάγματα νά μὴν ἔχουν καμιά σχέση μεταξύ τους, ὅμως γίνεται μιά ἀναλυτική παρουσίαση καί ἐρμηνεία τῆς περικοπῆς.

Ἐνας τρόπος εἶναι τά διδάγματα νά παρουσιάζονται ἀμέσως μετά τήν ἀνάλυση τῆς κάθε ἐνότητας, καί ὁ ἄλλος, ἀφοῦ ἀναλυθοῦν ὅλες οἱ ἐνότητες, στό τέλος νά δώσουμε τά διδάγματα, τά ὅποια σημειωτέον δέν θά πρέπει νά ξεπερνοῦν τά τρία, γιατί ἀλλιῶς εἶναι πολύ δύσκολο νά συγκρατηθεῖ ἕνας μεγάλος ἀριθμός διδαγμάτων.

Αὐτό ἐπομένως πού χρειάζεται εἶναι νά γίνει μιά σωστή κατανομή καί διαίρεση τῆς περικοπῆς, γιά νά μὴν πέσουμε στή φλυαρία.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῆς περικοπῆς θά πρέπει νά ἔχει πραγματικά ἐρμηνευτικό χαρακτήρα μέ βάση τά ὑπομνήματα τῶν Πατέρων καί τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας καί ὄχι νά ἀρκοῦμαστε σέ γενικόλογες θέσεις πού δέν προσθέτουν τίποτε ἢ πού δέν ἐρμηνεύουν τό κείμενο.

Ἡ ἐμβάθυνση στά πνευματικά νοήματα τῆς περικοπῆς πρέπει νά εἶναι καρπός προσευχῆς, μελέτης καί αὐτοσυγκέντρωσης· χρειάζεται ἐπομένως μιά καλή προετοιμασία, ἀλλά καί μιά προσωπική βίωση αὐτῶν πού θά ἐρμηνεύσουμε στόν λαό.

Σχετικά μέ τήν ἀνώτερη ὁμιλία πρέπει νά ποῦμε πώς θεωρεῖται τό τελειότερο εἶδος τοῦ κηρύγματος, συνδυάζει πολλά πλεονεκτήματα τοῦ συνθετικοῦ κηρύγματος καί ἀποφεύγει τά μειονεκτήματα τοῦ λόγου.

Ἐρμηνεύει τήν περικοπή, ὅπως καί ἡ κατώτερη ὁμιλία, ἀλλά δέν ἔχει ἄσχετα μεταξύ τους διδάγματα. Ἐδῶ ἀντίθετα ἡ ὁμιλία γίνεται ἀναλυτική, ἀλλά καί συνθετική συγχρόνως. Ἔχουμε ἕνα κεντρικό διδάγμα, μιά «θεματική πρόταση», στήν ὁποία ὑποτάσσονται οἱ ἐπί μέρους διακλαδώσεις ἢ ὑποδιαίρεσεις τοῦ θέματος.

Πάνω σέ αὐτή τή «θεματική πρόταση» στηρίζεται ὅλη ἡ ἔρμηνεία καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν διδαγμάτων τῆς περικοπῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ στή μορφή τοῦ «λόγου», πρέπει νά ποῦμε πῶς πρόκειται γιά νεώτερη ὁμιλητική πρακτική.

Βέβαια τόν χρησιμοποιοῦσαν καί οἱ Πατέρες, ἀλλά ὄχι συχνά, πάντως ἀναπτύχθηκε κυρίως στούς χρόνους τῆς Ἀναγέννησης, χρησιμοποιήθηκε πολύ ἀπό τή Ρωμαιοκαθολική καί τήν Προτεσταντική Ἐκκλησία. Πατέρας τοῦ εἴδους θεωρεῖται ὁ Μελάχθονας, πού καί μόνο τό ὄνομά του δηλώνει τίς ἀναγεννησιακές καί ἀνθρωπιστικές του καταβολές¹⁰⁶.

Ἡ μορφή του εἶναι καθαρά συνθετική. Τό θέμα του ἀντλεῖται τόσο ἀπό τά ἀναγνώσματα, ὅσο καί ἀπό τήν ἑορτή ἢ τά ἐνδιαφέροντα τοῦ ἀκροατηρίου ἢ τήν τρέχουσα πραγματικότητα. Ἐδῶ ὁ ὁμιλητής χτίζει τό δικό του οἰκοδόμημα μέ βάση τίς πηγές του, τά στοιχεῖα του, τίς μορφωτικές καί πνευματικές προϋποθέσεις, τόσο τίς δικές του, ὅσο καί τοῦ λαοῦ.

Τά ἐπί μέρους στοιχεῖα τοῦ λόγου εἶναι τό ρητό, τό προοίμιο, ἡ πρόταση, ἡ ἐπίκληση, τό κύριο θέμα καί ὁ ἐπίλογος.

Βέβαια ἡ πρόταξη τοῦ ρητοῦ δέν εἶναι πάντα ἀπαραίτητη, κυρίως ὅταν τό θέμα δέν εἶναι ἀγιογραφικό, ἀλλά συνήθως διατυπώνει μιὰ βασική ἀρχή ἀπό τήν ὁποία ἀπορρέει ἡ ὅλη διαπραγμάτευση τοῦ θέματος καί ἐξυπηρετεῖ ὀργανικά τή δομή τοῦ λόγου.

Σέ ἀκροατήριό πού δέν εἶναι σέ στενά ἐκκλησιαστικά ὄρια, ἀλλά εὐρύτερα, ἡ πρόταξη ρητοῦ συνήθως προδιαθέτει ἀρνητικά τό κοινό γιατί ἴσως τό συνδέει μέ μιὰ κακῶς νοούμενη «θηρησκευτική εὐσεβιστική ρητορεία». Τό προοίμιο στή συνέχεια σκοπό ἔχει νά συνδέσει τό ρητό μέ τόν λόγο καί συνήθως προσπαθεῖ νά ἐρμηνεύσει τό ρητό στήν πρώτη ἐντύπωση πού δημιουργεῖ.

Μέ τήν πρόταση καί τήν ἐπίκληση τέλος κλείνει τό εἰσαγωγικό μέρος τοῦ λόγου. Μέ τήν πρόταση ἐξαγγέλουμε τό θέμα καί τίς ὑποδιαρέσεις του καί τονίζουμε τά θέματα πού θά μᾶς ἀπασχολήσουν, ἐνῶ μέ τήν ἐπίκληση, πού πολλές φορές ἀποφεύγεται γιατί ἐνέχει

106 Ὅπ.π., σ. 176. Βλ. Π. Τρεμπέλα, Ὁμιλητική, σσ. 232-316.

τόν κίνδυνο τῆς ἐπιτήδευσης καί τοῦ ἐξεζητημένου, ἀναφερόμαστε στό ἀκροατήριό, ἢ στόν ἐπίσκοπο, ἢ στόν Θεό γιά νά φωτίσει ὁμιλητή καί λαό γιά τήν ὀρθή κατανόηση τοῦ λόγου.

Κατόπιν ἐρχόμαστε στό κύριο θέμα πού ἀποτελεῖ τόν κορμό τοῦ λόγου.

Ἐδῶ δηλαδή ἀναπτύσσεται τό θέμα μέ βάση τόν χωρισμό πού ἔχουμε κάνει καί τή σειρά πού θέλουμε νά ἀκολουθήσουμε· παρουσιάζουμε ὅλα τά διαπραγματευτικά στοιχεῖα, δηλαδή τήν ἐξήγηση, τήν ἀπόδειξη, τήν ἐφαρμογή καί στό τέλος χρησιμοποιοῦμε τά ἐπιχειρήματά μας, κυρίως τά ἰσχυρότερα, γιά νά πεισθεῖ ὁ λαός νά περάσει ἀπό τή θεωρία στήν πράξη. Τέλος ὁ ἐπίλογος κλείνει σύντομα τόν λόγο συνοψίζοντας ἢ ἀνακεφαλαιώνοντας τά λεχθέντα.

Βέβαια ὅλα αὐτά πού ἀναφέραμε παραπάνω δέν ἀποτελοῦν θέσφατα, ὅμως δέν εἶναι καί ἀμελητέα στοιχεῖα, γιατί εἶναι καρπός ἔρευνας καί μελέτης πολλῶν χρόνων, κυρίως ἀνθρώπων πού ἐργάστηκαν καί στόν στίβο τῆς διακονίας τοῦ λόγου, ἀλλά καί τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, ὅπως καί τῆς ἐπιμόρφωσης τῶν στελεχῶν τῆς Ἐκκλησίας, γιά ὅσο τό δυνατόν καλύτερη παρουσίαση τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως καί τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου.

Σέ μιὰ ἐποχή ἔκρηξης τοῦ πληθωρισμοῦ, δέν ἦταν δυνατόν ὁ λόγος νά μείνει σέ «σταθερές τιμές» καί νά μήν ἐπηρεαστεῖ πληθωριστικά. Ἔτσι ἔρχεται ἡ Ἐκκλησία, ἡ ἐπιστήμη τῆς Ὁμιλητικῆς, οἱ ἄνθρωποι πού πονοῦν γιά τή διακονία αὐτοῦ τοῦ λαοῦ νά ὑπενθυμίσουν σέ ὅλους μας τόν λόγο τοῦ ἀγίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου: «Βίος ἄνευ λόγου μᾶλλον ὠφελεῖν πέφυκε, ἢ λόγος ἄνευ βίου. Ὁ μὲν γάρ καί σιγῶν ὠφελεῖ, ὁ δὲ καί βοῶν ἐνοχλεῖ. Εἰ δὲ καί λόγος καί βίος συνδράμοιεν, φιλοσοφίας ἀπάσης ἀποτελοῦσιν ἄγαλμα»¹⁰⁷.

4. Ὁ διάκονος καί ἡ διακονία τοῦ λόγου

«Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμη, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἔκρυσεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὄλον. Καθάπερ γὰρ

107 Ἐπιστολαί, βιβλ. 2, 275, PG 78, 708.

αὕτη τὸ πολὺ ἄλευρον μεθίστησιν εἰς τὴν ἑαυτῆς ἰσχύν, οὕτω καὶ ὑμεῖς τὸν πάντα κόσμον μεταστήσετε. Πολλὴ γὰρ τοῦ κηρύγματος ἡ δύναμις· καὶ τὸ ζυμωθὲν ἄπαξ, ζύμη γίνεται τῷ λοιπῷ πάλιν. Καὶ καθάπερ ὁ σπινθήρ, ὅταν ἐπιλάβηται ξύλου, τὰ ἤδη κατακαυθέντα ποιήσας τῆς φλογὸς προσθήκην, οὕτω τοῖς ἄλλοις ἔπεισιν· οὕτω δὴ καὶ τὸ κήρυγμα. Εἰ δὲ ἄνθρωποι δώδεκα τὴν οἰκουμένην ἄπασαν ἐζύμωσαν, ἐνόησον ὅση ἡμῶν ἡ κακία, ὅταν τοσοῦτοι ὄντες τοὺς ὑπολειπομένους μὴ δυνηθῶμεν διορθοῦν...»¹⁰⁸.

Αὐτές οἱ συγκλονιστικές σκέψεις τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου νομίζουμε πὼς εἶναι ὁ κανόνας τοῦ διακόνου τοῦ λόγου καὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Τό «οὕτω καὶ ὑμεῖς τὸν πάντα κόσμον μεταστήσετε» εἶναι μιὰ δυναμικὴ πρόκληση καὶ πρόσκληση γιὰ τοὺς ὑπευθύνους τῆς χριστιανικῆς διδασχῆς. Ἐδῶ ὁ σπινθήρας καὶ ἡ ζύμη, δὺο ἔννοιες ὑλικές καὶ ταπεινές, γίνονται τὰ σύμβολα τοῦ ἔργου τοῦ κηρύγματος καὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τοῦ κόσμου.

Ὁ σπινθήρας ὄχι μόνο δυναμώνει τὴ φλόγα καὶ ἀυξάνει τὴ φωτιά, ἀλλὰ κατακαίει κάθε τι φαῦλο καὶ καθαίρει, ἡ δὲ ζύμη ὄχι μόνο «ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ»¹⁰⁹, ἀλλὰ τρέφει κατόπιν ὄλο τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ.

Πρέπει λοιπὸν νὰ δοῦμε τὸν εὐαγγελισμό τοῦ λαοῦ μέσα στὴν ὄλη δυναμικὴ πορεία τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμον, ὅπου οἱ ἀπόστολοι, οἱ Πατέρες, οἱ ἅγιοι, συνεχίζουν τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ στὸ διηνεκές καὶ ἐργάζονται τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων.

Ἔτσι μέ ἄλλα λόγια μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ὁ εὐαγγελισμὸς δέν εἶναι οὔτε παλαιό, οὔτε νέο, οὔτε μελλοντικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ παλαιό καὶ νέο καὶ μελλοντικό¹¹⁰, εἶναι τὸ ἀποκλειστικό ἔργο, γιατί εἶναι τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας, εἶναι τὸ ἔργο πού λειτουργεῖ ὡς χάρισμα, ὡς φανέρωση καὶ μερισμὸς τοῦ

108 Ἰω. Χρυσοστόμου, *Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμιλία, PG 58, 478 κ.ἑξ.

109 Α΄ Κορ. 5, 6.

110 Ἰω. Φουντούλη, «Ὁ σύγχρονος εὐαγγελισμὸς τῶν πιστῶν», *Λειτουργικά θέματα Γ΄*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 24.

Πνεύματος, καὶ ἔρχεται στὸν λαὸ ὡς ἐκχύλισμα χάριτος καὶ ἐμπειρίας Θεοῦ· «Ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται· οὐαὶ δὲ μοί ἐστιν ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι»¹¹¹. Ἡ χριστιανικὴ διδασχῆ δέν ἔχει καμιά σχέση μέ τὴν οἰαδήποτε διδασχῆ τῆς κατὰ κόσμον ἀγωγῆς. Δέν ἀγνοεῖ βέβαια τὰ αἰτήματα τῆς κοσμικῆς ἀγωγῆς γιὰ τὴ γνώση καὶ τὴν κατάκτηση τοῦ «καλοῦ κάγαθοῦ», ἀλλὰ ξεπερνᾷ κατὰ πολὺ τὴν τυπικὴ μὀρφωση τῆς κοσμικῆς γνώσης καὶ φτάνει στὴ «μὀρφωση» τοῦ Χριστοῦ στὸν ἄνθρωπο· «ἄχρισ οὐ μὀρφωθεῖ Χριστὸς ἐν ὑμῖν»¹¹².

Ἐδῶ βρίσκεται ἀκριβῶς καὶ ἡ διαφορὰ τῆς διδασχῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν κατὰ κόσμον παιδεία. Ἡ χριστιανικὴ διδασχῆ δέν διδάσκει ἀπλῶς, ἀλλὰ «ἀσκεῖ» τὸν ἄνθρωπο στοὺς ὄρους καὶ στὶς συνθήκες τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Μέ τὴν ἔννοια τῆς ἀσκήσεως ἡ χριστιανικὴ διδασχῆ εἶναι πράξη λειτουργικῆ τῆς ζωῆς καὶ ὄχι ὑπηρετικὴ μιᾶς κάποιας, ἔστω καὶ νόμιμης, σκοπιμότητας¹¹³.

Εἶναι ὁμως αὐτονόητο ὅτι ἡ οὐσιαστικὴ αὐτὴ ἀποψη τῆς χριστιανικῆς διδασχῆς δέν τεκμηριώνεται μέ τίς ἀρχές καὶ τίς προοπτικές μιᾶς ὀποιασδήποτε «παιδαγωγικῆς», ἀλλὰ μέ τὴν πράξη καὶ τὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας πού εἶναι καὶ τὸ γεγονός τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ¹¹⁴.

Στὶς Πράξεις ἀναφέρεται πὼς οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἦταν μόνιμα «προσκαρτεροῦντες τῇ διδασχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς» (2, 42) αὐτὸ σημαίνει πὼς ἡ ζωὴ τῶν πιστῶν τῆς πρῶτης Ἐκκλησίας ἦταν μιὰ συνεχῆς μυσταγωγία, μιὰ διαρκῆς μετοχὴ στό γεγονός τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος, μιὰ ἀδιάλειπτη ἄσκηση ἐν Χριστῷ.

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε ὁμως τὴ λειτουργία τῆς διδασκαλίας τοῦ λαοῦ στὴν πρῶτη Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε δύο ὄρους, πού χαρακτηρίζουν καὶ προσδιορίζουν τὸ κήρυγμα καὶ τὴν πράξη

111 Α΄ Κορ. 9, 16.

112 Γαλ. 4, 19.

113 Ἰω. Παναγόπουλου, «Ἡ λειτουργία τῆς διδασχῆς στὴν πρῶτη Ἐκκλησία», *Σύναξη*, τεῦχ. 8 (1983), 62.

114 Ὁπ.π., σ. 62. Βλ. καὶ Ἰω. Φουντούλη, «Παράδοσις καὶ ἀνανέωσις εἰς τὸ κήρυγμα», *Λειτουργικά θέματα Γ΄*, Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 41-52.

της διδασχης. Πρώτα ή έντολή για μαθητεία «εις πάντα τά έθνη»¹¹⁵, πού σημαίνει ότι τή θέση του διδασκάλου Χριστου παίρνουν τώρα οι απόστολοι και ότι τό Πνεύμα θά είναι εκείνο πού θά τους διδάξει και θά τους ύπομνήσει όσα είπε και έπραξε ό Χριστός¹¹⁶.

Καί δεύτερο ή διδασχή είναι πάντοτε «άποστολική» ό όρος αυτός ύπονοεί τρεις βασικές αλήθειες:

α) Οι απόστολοι είναι οι άυθεντικοί μάρτυρες του προσώπου και του έργου του Χριστου.

β) Μέ τήν άποστολική μαρτυρία κατοχυρώνεται ή ιστορικότητα του περιεχομένου της διδασχης. Οι απόστολοι συνδέουν τήν έποχή του Χριστου μέ τήν έποχή της Έκκλησίας ως μάρτυρες της αναστάσεως. Τήν ιστορικότητα δέ αυτή έγγυάται ή διαδοχή των προσώπων πού έμπνέονται και φωτίζονται από τό Άγιο Πνεύμα.

γ) Τό ευάγγελιο, ως άποστολική μαρτυρία, συνταυτίζεται ουσιαστικά μέ τήν παράδοση, γιατί «παραλαμβάνεται» και «παραδίδεται» ως πράξη ζωτικής ένσωματώσεως μέσα στό γεγονός πού έξαγγέλει και ζωτικοποιεί¹¹⁷.

Τό κήρυγμα στην πρώτη Έκκλησία λειτουργεί ως χάρισμα, φανέρωση, ένέργεια και μερισμός του Πνεύματος, αυτό σημαίνει ότι μεταμορφώνει και αυτούς πού τό δέχονται και αυτούς πού τό «ποιούν», σέ τύπο, είκόνα και ζωντανή φανέρωση της ίδιας της αλήθειας. Κι αυτό είναι βασικό κριτήριο του κηρύγματος: «ό μένων έν τή διδασχή ούτος και τον Πατέρα και τον υιόν έχει»¹¹⁸. Ένώ «πās ό μη μένων έν τή διδασχή του Χριστου Θεόν ούκ έχει»¹¹⁹.

Η διδασχή στην Όρθόδοξη άνατολή είναι μία συνεχής πρόσκληση και πρόκληση για άμεση σωματική μετοχή στην αλήθεια της ζωής, πού άναιρεί τον θάνατο της προσωπικής έλευθερίας από τήν άναγκαιότητα της φύσεως, στον χώρο της Έκκλησίας, πρέπει να τό τονίσουμε, ή σωματική άσκηση είναι ό μόνος δρόμος θεολογι-

115 Ματθ. 28, 18.

116 Ίω. 14, 26.

117 Ίω. Παναγόπουλου, όπ.π., σ. 62.

118 Β΄ Ίω. 2, 9.

119 Όπ.π., 9.

κής γνώσης. Δέν είναι ποτέ δυνατόν ό άνθρωπος να γνωρίσει τήν αλήθεια της ύπαρξης του μόνο μέ κατηγορίες νοητικές ή καθολική αλήθεια της άποκαλύψεως του Θεου είναι μία καθολική γνώση προσωπικής έμπειρίας.

Η ζωή των πιστών είναι μυσταγωγία και οι θεωρίες των θεολόγων είναι ιερουργίες: «Πρᾶξις έστι θεωρία ένεργουμένη, και θεωρία έστι πρᾶξις μυσταγουμένη»¹²⁰ λέει ό άγιος Μάξιμος Όμολογητής.

Η πίστη δέν είναι ύπόθεση άπλης διάνοησης, αλλά πράξη ολοκληρωτικής έμπιστοσύνης και ένγκατάλειψης στα χέρια του Θεου, μία ουσιαστική ταύτιση μέ τήν άγάπη πού είναι αυτός ό Θεός. Άγαπώντας λοιπόν προσφέρεις και προσφέρεις στον λαό της Έκκλησίας αυτό πού σου προσφέρθηκε τόσο άμεσα και τόσο πλουσιοπάροχα: και τουτο είναι σημαντικό, γιατί διδασχή και κήρυγμα του Χριστου σημαίνει πρώτα άπ' όλα ότι ζεις αυτό πού είναι ό ίδιος ό Θεός, τήν Άγάπη: άλλωστε, αν ύπάρχει στην Άγία γραφή ένας «όρισμός» του Θεου, αυτός βρίσκεται στην Α΄ Ίω. 4, 8 πού λέγει πως «ό Θεός άγάπη έστιν».

Άκόμα ό άπ. Παύλος, όταν άπευθύνεται στους Κορινθίους (α΄ 14, 1-33) και άναφέρεται στον τρόπο διδασχης του λαου και στα χαρίσματα της γλωσσολαλιās και της προφητείας, τους προτρέπει χαρακτηριστικά: «διώκετε τήν άγάπη· ζηλουτε τα πνευματικά» δέν είπε άπλά ακολουθείτε τήν άγάπη αλλά «διώκετε» «ζητείτε αυτήν φεύγουσαν»¹²¹, όπως λέγουν οι Πατέρες. Και αυτή ή άγάπη είναι ή όδός της γνώσης και της έλευθερίας μας: δέν μπορείς να αγαπās και να δουλώνεις και τουτο γιατί ή άγάπη καταργεί τήν έννοια της δουλειας, δεδομένου ότι αυτός πού αγαπά γίνεται τά «πάντα τοις πασι».

«Έλεύθερος γάρ ών εκ πάντων πασιν έμαυτον έδούλωσα, ίνα τους πλείονας κερδήσω· και έγενόμην τοις Ίουδαίοις ως Ίουδαίος, ίνα Ίουδαίους κερδήσω· τοις ύπό νόμον ως ύπό νόμον, ίνα τους ύπό νόμον κερδήσω· τοις άνόμοις ως άνομος, μη ών άνομος Θεω, αλλά

120 Κεφάλαια θεολογικά και οικονομικά, έκατοντάς Δ΄, PG 90, 1344α.

121 Ίω. Χρυσοστόμου, Είς Α΄ Κορινθίους, Όμιλία 41, PG 56, 263 κ.έξ.

έννομος Χριστῶ, ἵνα κερδήσω ἀνόμους, ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω· τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω»¹²². Ποιά ἀνθρώπινη λογική θά μπορούσε νά ἀντιπαραβληθεῖ μέ αὐτή τήν «ἀγία σαλότητα» τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, τοῦ λόγου τῆς θυσίας καί τῆς ὀλοκληρωτικῆς προσφορᾶς, πού θυμίζει ὅ,τι ἀκριβῶς πράττει ὁ Χριστός σέ κάθε λειτουργία, πού μελίζεται καί διαμερίζεται καί γίνεται «τοῖς πᾶσι τὰ πάντα», ἡ «βοήθεια τῶν ἀβοηθήτων, ἡ ἐλπίς τῶν ἀπηλπισμένων, ὁ τῶν χειμαζομένων σωτήρ, ὁ τῶν πλεόντων λιμὴν, ὁ τῶν νοσοῦντων ἰατρός» (εὐχὴ ἀναφορᾶς Μ. Βασιλείου). Ἄν λοιπόν τό κήρυγμά μας δέν εἶναι καρπὸς ἀποστολῆς καί Πνεύματος Ἁγίου, δέν ἔχει δυνατότητα ζωῆς, γιατί θά ταφεῖ κάτω ἀπὸ τήν ταφόπλακα τῆς αὐτάρκειας τοῦ ὀμιλητοῦ, γιατί θά εἶναι λόγος ἀνελεύθερος, ὑποταγμένος σέ νοητικά σχήματα καί ἀτομικές ἀπόψεις, γιατί θά εἶναι λόγος ἐγωπαθῆς, πού θά σκλαβώνει καί τὸν λαλοῦντα τὸν λόγο καί τοὺς ἀκροατές του, γιατί τέλος δέν θά εἶναι λόγος ἀγάπης καί ὀλοκληρωτικῆς θυσίας. Μέσα σέ μιὰ σύναξη καί κυρίως στή θεία Λειτουργία, πού εἶναι ἡ συγκλονιστικότερη ἔκρηξη τῆς θείας ἀγάπης, δέν μπορεί νά ἀκούγεται λόγος πού δέν ξεκινᾷ μέ τήν προοπτική τῆς θείας ἀγάπης: μιᾶς ἀγάπης πού ἔρχεται ὡς πλήρωμα τοῦ νόμου καί ὄχι μιᾶς ἀγάπης πού ἀποσκοπεῖ στήν ἀτομική ἀρετή καί σέ κάποια μέτρα συμβατικῆς ἠθικῆς, «ἀλλοτροῦσμοῦ», «κοινωνικῆς δικαιοσύνης», «ἀγαπισμοῦ», δηλαδή μιᾶς θρησκευοποιημένης ἀγάπης.

Τό χριστιανικό κήρυγμα ἔχει πάντοτε λυτρωτική προοπτική· δέν ἀποσκοπεῖ ἀπλῶς νά πληροφορήσει γιά τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀποστόλων, τῶν ἁγίων· ἀλλά ἐπιζητεῖ τήν σωτηρία τοῦ λαοῦ, ὅπως ἀκριβῶς κάθε λόγος καί κάθε πράξη τοῦ Χριστοῦ ἀφοροῦσε στή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Τό σωστό κήρυγμα εἶναι στήν οὐσία πράξη λειτουργική καί ἔχει τὸν ἴδιο σκοπὸ πού ἔχει ἡ θεία Λειτουργία καί ὅλα τὰ μυστήρια, δηλαδή τήν ἀνακαίνιση, τήν οἰκοδομή, τήν αὐξηση τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν οἱ Πατέρες μιλοῦν γιά τό κήρυγμα τό ταυ-

122 Α΄ Κορ. 9, 19-23.

τίζουν μέ τό μυστήριο, καί εἶναι χαρακτηριστικό αὐτό πού λέει ὁ ἅγιος Μάξιμος «γιά μετάληψη τοῦ κεκλαμένου λόγου καί πόση τοῦ ἀπορρήτου λόγου»¹²³. Τό περίφημο χωρίο τοῦ Ἰωάννη (6, 54): «ὁ τρώγων μου τήν σάρκα καί πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον», ἔχει τήν ἴδια κατάληξη μέ ἓνα ἄλλο χωρίο τοῦ Ἰωάννη (5, 24) πού λέγει: «ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καί πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον».

Ἐξω ἀπὸ τήν προοπτική τῆς σωτηρίας, κανένας λόγος καί καμιά κηρυκτική προσπάθεια δέν τελεσφορεῖ, γιατί αὐτονομεῖται ἀπὸ τό παρελθόν, τό παρόν καί τό μέλλον τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή τήν παράδοση, αὐτονομεῖται ἀπὸ τό μυστήριο, αὐτονομεῖται ἀπὸ τὴ ζωὴ καί ὁδηγεῖ σέ ἄλλου εἶδους «γνώση», πάντως ὄχι σέ γνώση Θεοῦ.

Γιά τήν Ἐκκλησία δέν ὑπάρχει οὐσιαστική διάκριση ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τὴ γνώση. Ἡ γνώση δέν εἶναι πράξη καθαρὰ νοητική, ἀλλὰ ὑπαρξιακή κατάσταση καί χαρισματικὴ ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας τοῦ γινωσκομένου· «ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου»¹²⁴. Μέ τήν ἔννοια αὐτή ἡ γνώση ἔχει σχέση μέ τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καί μέ ὅλη τήν ὑπαρξή του, γιατί ἡ Ἁγία γραφή δέν κάνει κάποια δυαλιστικὴ διάκριση ἀνάμεσα στό σῶμα καί τήν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει σῶμα καί ψυχὴ, ἀλλὰ εἶναι σῶμα καί ψυχὴ καί οἱ πνευματικὲς του λειτουργίες ἢ ἡ σωτηρία του δέν ἀφοροῦν μόνο στό πνεῦμα του, ἀλλὰ σέ ὅλο τό εἶναι του¹²⁵.

Ἔτσι παίρνει ἀπάντηση ὁ σουηδὸς σκηνοθέτης Ingmar Bergman, χαρακτηριστικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ θρησκευτικοῦ ἀδιεξόδου τῆς ἐποχῆς μας, ὁ ὁποῖος ρωτᾷ: «Εἶναι λοιπόν τόσο ὀδυνηρὰ ἀδύνατο νά συλλάβει κανεὶς τὸν Θεὸ μέ τίς αἰσθήσεις;»¹²⁶. Ἡ πράξη καί

123 Πρὸς Θαλάσσιον, ἀπόκρ. PG 90, 396.

124 Λουκ. 24, 35.

125 Βλ. Ἰω. Παναγόπουλος, «Ἡ λειτουργία τῆς διδαχῆς στήν πρώτη ἐκκλησία», *Σύναξη*, τεύχ. 8 (1983), 74.

126 Βλ. *Τὰ σενάρια τοῦ Ἰ. Μπέργμαν*, μτφρ. Ρ. Σώκου, Ἀθήνα 1962, ἐκδ. Γαλαξίας, σ. 110.

ή λατρεία της Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας εἶναι ἄμεση ἀπάντηση στήν ἀναζήτηση τῆς ἐμπειρικής γνώσης τοῦ Θεοῦ, πέρα ἀπό ἀφηρημένα διανοητικά σχήματα καί ἀνθρωποκεντρικές συναισθηματικές ἀναγωγές. στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί θεολογία τίποτα δέν εἶναι θεωρία, αὐτονομημένη διδαχή· ὅλα εἶναι πράξη, αἰσθητή ἐμπειρία, καθολική σωματική συμμετοχή¹²⁷.

Ὅσες φορές ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ αὐτονομήθηκε ἀπό τήν ἀγάπη καί τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ὁδηγήθηκε ἔξω ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἔφτασε ἕως τήν κόλαση. Ἄλλωστε «κόλαση εἶναι τό μαρτύριο τοῦ νά μὴν ἀγαπάει κανεὶς», λέει ὁ Ντοστογιέφσκυ στοὺς Ἀδελφούς Καραμαζώφ.

Μέχρι τήν ἐποχή τοῦ Ὀριγένη οἱ δάσκαλοι τοῦ λαοῦ παραμένουν ὁ γνωστός χαρισματικός θεσμός τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ λίγο ἀργότερα ἀρχίζουν νά ἰδρύνονται τὰ πρῶτα «διδασκαλεῖα», π.χ. τοῦ Ἰουστίνου, τοῦ Λουκιανοῦ στήν Ἀντιόχεια, τοῦ Πάνταινου στήν Ἀλεξανδρεία, τὰ ὅποια ἡ Ἐκκλησία δέν τὰ ἐπιδοκιμάζει, γιατί συχνά ἀποτέλεσαν κέντρα κακοδοξιῶν καί αἰρετικῶν τάσεων, ἀφοῦ κατά κανόνα ὁδηγοῦν στόν χωρισμό «ἐπιστήμης καί ἀρετῆς»¹²⁸.

Γι' αὐτό τό λόγο ἡ Ἐκκλησία ἀπαιτεῖ νά παραμένουν στενά συνδεδεμένοι μέ τόν ἐπίσκοπο οἱ κήρυκες τοῦ λόγου, γιά νά διαφυλάσσεται «ἡ τοῦ δόγματος ἔνωση»¹²⁹. Οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν ἀναφέρονται στήν διδαχή τοῦ λαοῦ, δέν ἀναφέρονται σέ οἰονδήποτε διδάσκαλο, ἀλλά στοὺς «τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας» (ἰθ' τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου)· ὁ νη' ἀποστολικός κανόνας μιλά γιά «ἐπίσκοπο ἢ πρεσβύτερο»¹³⁰.

Κατά τόν Δ' αἰῶνα, σύμφωνα μέ τὰ κρατοῦντα στήν Ἀνατολή, μετά τὰ ἀναγνώσματα τόν λόγο ἔπαιρναν οἱ πρεσβύτεροι καί στό τέλος ὁ ἐπίσκοπος· «Καί ἐξῆς παρακαλεῖτωσαν οἱ πρεσβύτεροι τόν

127 Χρ. Γιανναρά, *Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἥθους*, ἔκδ. «γρηγόρη», Ἀθήνα 1979, σ. 123.

128 Ἰω. Παναγόπουλος, ὅπ.π., σ. 72.

129 Εὐσεβίου Καισαρείας, *Βίος Μεγάλου Κωνσταντίνου*, II 71, ΒΕΠΕΣ, 24, 140.

130 «Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἀμελῶν τοῦ κλήρου ἢ τοῦ λαοῦ καί μὴ παιδεύων αὐτοὺς τήν εὐσέβειαν, ἀφορίζέσθω».

λαόν, ὁ καθεὶς αὐτῶν, ἀλλὰ μὴ ἅπαντες, καὶ τελευταῖος πάντων ὁ ἐπίσκοπος»¹³¹.

Εἶναι ἀναντίρρητο γεγονός ὅτι ὁ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλος τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ ἐπίσκοπος καί ἐπίκουροι στό ἔργο του οἱ πρεσβύτεροι.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης συμεών (1429), στήν ἐπιστολή του πρὸς τόν πρωτοπαπᾶ τοῦ Χάνδακος τῆς Κρήτης, ἀναφερόμενος στό θέμα τοῦ κηρύγματος καί τῶν ὁμιλητῶν γράφει: «Τοῦτο μὲν οὖν, ὃ φῆς, περὶ τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου ὡς οὐ πᾶσιν ἐφεῖται, ἐκ πολλῶν δῆλον καί μάλιστα τῶν ἱερῶν κανόνων αὐτῶν καί οὐ λαϊκοῖς μόνον οὐ δεδομένου, ἀλλ' οὐδὲ μοναχοῖς οὐδὲ πρεσβυτέροις αὐτοῖς παρ' ἐπισκοπικὴν προτροπήν...»¹³².

Καί ἀπ' ἐδῶ βεβαίως ἀρχίζει ἡ εὐθύνη τοῦ ἐπισκόπου, σέ ποιούς θά ἀναθέσει τή διδαχή τοῦ λαοῦ. Βρισκόμαστε σέ μιὰ ἐποχή πού ἡ φθορά καί ἡ παρακμή τῶν ἀρχῶν καί τῶν ἀξιῶν ἔγιναν κανόνας καί μάλιστα κανόνας πού φαντάζει σάν φυσικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς ζωῆς του· κανόνας πού δυστυχῶς πολλές φορές «σχετικοποιεῖ» τήν ἀλήθεια, μέ τὰ δεδομένα τῆς σημερινῆς λογικῆς.

Ὁ ΞΔ' κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου δέν φαίνεται νά προβληματίζει πολλούς καθὼς ὑπογραμμίζει: «ταύτην αἰδοίμεθα τήν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττοιμεν. Ὁ μὲν ἔστω τις ἀκοή· ὁ δὲ γλῶσσα· ὁ δὲ χεὶρ· ὁ δὲ ἄλλο τι· ὁ δὲ διδασκέτω· ὁ δὲ μαθανέτω... μὴ πάντες ὦμεν γλῶσσα, τὸ ἐτοιμότατον· ... τί σεαυτὸν ποιεῖς ποιμένα πρόβατον ὦν; τί γίνῃ κεφαλή, ποῦς τυγχάνων; τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις;...».

Ὅμως πολλοὶ αὐτοχειροτονοῦνται διδάσκαλοι καί πνευματικοὶ Πατέρες ἐπειδὴ «τοσαῦτα ἔτη» δουλεύουν. Ξεχνώντας καί τήν ἀποστολή καί τή διαδοχή, πού εἶναι οἱ προϋποθέσεις αὐτῆς τῆς πορείας, γίνονται γλῶσσες «τό ἐτοιμότατον» ὁ προσωπικὸς τους ἀγῶνας γιά

131 PG 1, 729 ἐξ.

132 Βλ. Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικά θέματα Γ'*, σ. 55 κ.ἐξ. Βλ. D. Balfour, *Ἁγίου Συμεών Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17-1429) Ἔργα Θεολογικά*, [Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 34], Θεσσαλονίκης 1981.

μετάνοια και ταπείνωση έχει, κατά τὰ λεγόμενά τους, τελειώσει. Ἔτσι ἀσχολοῦνται μέ τὰ προβλήματα τῶν ἄλλων, αὐτόκλητοι πατέρες και διδάσκαλοι· ἡ φωνή και ἡ συμπεριφορά τους εἶναι ξένη πρὸς τὴ φωνή τοῦ γνήσιου ποιμένα, πού θυσιάζει τὴν ψυχὴ του ὑπὲρ τῶν προβάτων¹³³.

Δέν εἶναι λίγες οἱ φορές πού χρησιμοποιοῦν τό ἄλλας ὄχι γιά νά «ἀρτύσουν» τόν λόγο τους, ἀλλά γιά νά τό ἐπιθέσουν πάνω στίς πληγές τῶν πονεμένων ἀδελφῶν πού ζητοῦν παρηγορία, ἢ ἐξαντλοῦν τό κηρυκτικό τους ἔργο σέ ἔντονες κριτικές ὑπογραμμίσεις, στηλιτεύουν, καυτηριάζουν μέ ὕφος και φωνή πού εἶναι παντελῶς ξένα μέ τό μυστήριο τοῦ λόγου και τῆς λατρείας. Τούς διαφεύγουν δύο βασικά πράγματα πού ἔχει μέσα της ἡ λατρεία: ἡ διάκριση και ἡ ἀγάπη· ἀλλά τούς διαφεύγει και τό γεγονός πῶς ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κολυμβήθρα τοῦ σιλωάμ και γύρω της ὑπάρχει πλῆθος χωλῶν, τυφλῶν, ξηρῶν, πού ζητᾶ θεραπεία, βοήθεια, ἀγάπη. Ἡ ὅποια ράβδος ἐξουσίας ἔχει δοθεῖ, δόθηκε γιά νά ταραξεί τό ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας και νά προσφέρει τὴν ἴαση και ὄχι γιά νά ξύσει πληγές τραυματισμένων ἀπό τὴν ἁμαρτία ἀνθρώπων.

Ὁ λόγος σάν αὐθύπαρκτη ἔννοια, σήμερα τουλάχιστον, ἔχει χρεοκοπήσει, γιατί ἔχασε τό πνεῦμα του, ἀλλά και τόν προορισμό του, δηλαδή ἔπαψε νά γίνεται πράξη και ἔμεινε «ὁ λόγος γιά τόν λόγον».

Αὐτὴ ἡ ὀδυνηρὴ πείνα πού μαστίζει τόν κόσμο, ὑπογραμμίζει τὴν ἀπουσία τῆς χάριτος, τῆς πράξης, τῆς βίωσης τοῦ λόγου, τῆς ἐμπειρίας· ἀλλά και αὐτὴ ἡ ὀδυνηρὴ πείνα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού ἐναγώνια ψάχνει γιά τόν Θεό, δέν χορταίνεται μέ τὰ ξυλοκέρατα τῶν χοίρων, παρά μόνο μέ τό «ὕδωρ τὸ ζῶν»¹³⁴ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ και τό κρασί και τό ψωμί τῆς ἀγάπης Του, τό σῶμα Του και τό αἷμα Του.

Εἶναι ἀπόλυτα σίγουρο πῶς ἡ ἐμφανιζόμενη αὐτάρκεια τῶν δασκάλων καταδικάζει ὄχι μόνο τόν Θεό στή μοναξιά, ἀλλά ἀποκό-

133 Ἀρχιμανδρίτου Βασιλείου, Ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου υἱοῦ, ἐκδ. «Δόμος», Ἀθήνα 1990, σ. 37. Βλ. και Ἰω. Φουντούλη, «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ θεῖᾳ Λατρείᾳ», *Λειτουργικά θέματα Α'*, σσ. 39-66 και τοῦ ἰδίου, «Ὁ σύγχρονος εὐαγγελισμός τῶν πιστῶν», *Λειτουργικά θέματα Γ'*, σσ. 21-37, 60-70.

134 Ἰω. 4, 11.

πτει κάθε γέφυρα μαζί του· στερεῖται ἡ ζωὴ και τοῦ δασκάλου και τοῦ λαοῦ ἀπό τὴν ἀληθινὴ κοινωνία και χάνεται ἔτσι ἡ δυνατότητα τῆς μετοχῆς στό ἔργο και στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ· ὅπως ἐπίσης εἶναι ἐξακριβωμένο ὅτι ἡ προσωπικὴ κρίση τοῦ διδασκάλου ὀδηγεῖ στήν χρεωκοπία τοῦ λόγου ἢ στόν ἐπαγγελματισμό τοῦ ἄμβωνα. Τό πρόβλημα συνήθως παίρνει ἡ ἠθικὴ διδασκαλία και ἡ μετατροπὴ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ σέ κανόνες και παραγγέλματα, πού σκοπὸ ἔχουν τόν ἠθικὸ καθαρό τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου· ὄχι πῶς ἡ ἠθικὴ εἶναι ξένη στήν Ἐκκλησία, ἀλλά τό ἦθος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἓνα ἦθος πού λάμπει, φωτίζει, καθοδηγεῖ, ἀγαπᾶ, σώζει, «κλαίει μετά τῶν κλαιόντων και χαίρει μετά τῶν χαιρόντων»¹³⁵, εἶναι ἦθος λειτουργικό, ἦθος ἐνότητας και κοινωνίας.

Ὁ θρησκευτικὸς βερμπαλισμός, οἱ ἀφελεῖς φωνασκίες και ὁ στόμφορ τοῦ ἄμβωνα, εἶναι στοιχεῖα ξένα πρὸς τό κήρυγμα και τὴ λατρεία, τὴν γεμάτη ἀγάπη και ταπείνωση λειτουργικὴ πράξη. στόχος τοῦ λόγου δέν εἶναι νά ἐνημερώνει, ἀλλά νά μεταμορφώνει· δέν εἶναι νά κραυγάζει γιά τὴν ἁμαρτία και νά πνίγεται ἀπό αὐτὴν· δέν εἶναι νά ἐπισημαίνει τὴν ἀσθένεια και νά εἶναι τό πρῶτο θῦμα τῆς δέν εἶναι νά μιλᾷ στόν λαό γιά τόν χορτασμό τῶν πεντακισχιλίων και νά πεθαίνει ὁ ἴδιος ἀπό ἀσιτία. Ἄν ὁ λόγος δέν γεννηθεῖ μέσα στή μυστικὴ σιωπὴ τῆς καρδιάς, θά εἶναι λόγος φλύαρος και λόγος τυραννικός.

Τό θέμα γιά ἓναν κήρυκα δέν εἶναι νά βρεῖ τί θά πεῖ, ἀλλά τό πῶς θά σωπάσει αὐτός, γιά νά ἀκουστεῖ ἡ φωνὴ τοῦ Πνεύματος· τό πῶς θά γίνει αὐτός ὄργανο τοῦ Πνεύματος και οἱ πιστοὶ κοινωνοὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικό αὐτό πού γράφει ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Νεὸς Θεολόγος: «και ἤθελον τοῦ σιωπᾶν (εἶθε και ἐδυναμην!) ἀλλά τὸ θαῦμα τὸ φρικτὸν κινεῖ μου τὴν καρδίαν και ἐξανοίγει στόμα μου τὸ κατεσπιλωμένον»¹³⁶. Ἔρχεται ἡ δύναμη τοῦ λόγου σάν ξεχείλισμα ζωῆς, σάν περίσσειμα Πνεύματος, σάν ἀκούσια κίνηση.

135 Ρωμ. 12, 15.

136 Σ.Σ. 156, 160.

Ἐπίσης καί πολύ χαρακτηριστικές εἶναι οἱ ἱστορίες πού ἀναφέρει τό *Γερωντικό* καί ἡ *Λαυσαϊκή ἱστορία* τοῦ Παλλαδίου, ὅπου πολλές φορές ἅγιοι ἀσκητές δίδασκαν τόν λαό χωρίς νά ἀρθρώσουν λόγο· οἱ ἄνθρωποι πού μιλοῦν στόν Θεό συχνά σιωπαίνουν στούς ἀνθρώπους, καί τούτη ἡ σιωπή εἶναι ὁ πιό ἐκωφαντικός λόγος· εἶναι ἴσως ἀντίφαση, ὅμως, εἶναι ἡ σιωπή πού σπάζει τά ὅρια τοῦ ἤχου, γιατί εἶναι γεμάτη ζωή, νόημα καί οὐσία¹³⁷.

Ἡ κρίση τοῦ λόγου στίς μέρες μας εἶναι συνέπεια τοῦ πληθωρισμοῦ τοῦ λόγου· ποτέ, ἴσως, ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι δέν μιλοῦσαν τόσο πολύ καί δέν ἐπικοινωνοῦσαν τόσο λίγο· οἱ πάντες μιλοῦν, φωνασκοῦν, γράφουν, κηρύττουν, καί ἡ φωνή τοῦ ἀνθρώπου πού διψᾷ τόν Θεό μόλις καί καταφέρνει νά ἀκουστεῖ· πνίγεται ἀπ' τίς φωνές καί ἀπ' τήν ἀγωνία του.

Δέν ἔμεινε χώρος γιά σιωπή, γιατί ἡ σιωπή εἰσάγει στό μυστήριο τῆς κοινωνίας καί τῆς γνώσης, καί ὁ κόσμος σήμερα ἔχει διάφορη ἀντίληψη γιά τό τί εἶναι κοινωνία, γιά τό τί εἶναι γνώση. Ὁ θρησκευτικός ἀποχρωματισμός τοῦ κόσμου ἔγινε πλέον τό δόγμα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καί τοῦτο σάν ἀντίδραση στό δόγμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀγνοώντας ὅμως ὅτι τό δόγμα στή ζωή τῆς χριστιανικῆς κοινότητος δέν εἶναι οὔτε νομικός τύπος οὔτε φιλοσοφική θέση, γιατί πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ζωή, εἶναι πράξη, εἶναι συμβολική διατύπωση μιᾶς ἐμπειρικῆς πραγματικότητας, πού μόνο μέ τήν καρδιά μπορεί νά προσεγγίσει ὁ ἄνθρωπος. Ὅσο λοιπόν τό κήρυγμα δέν ἀπευθύνεται στήν καρδιά, ἀλλά στό νοῦ τοῦ ἀνθρώπου μόνο, τόσο θά ἐπιτείνεται ἡ καθημερινή ἀγωνία καί ἀμφισβήτηση τῶν πάντων, καί ἄλλο τόσο θά κραυγάζει ἐναγώνια ἡ ἀνθρωπότητα, ψάχνοντας μέσα στήν ἀχλή ἐγωπαθῶν ἰδεολογημάτων καί θεωριῶν, νά βρεῖ τόν δρόμο τῆς σωτηρίας της. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει μία ἀποστολή: νά ὑπάρχει στόν κόσμο καί μέ τήν παρουσία της καί τόν τρόπο ὑπάρξεώς της νά ὁμολογεῖ: «Ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ», ζῆ ἐν ἐμοί ἡ Ἁγία

137 Καλλίστου Ware, «Τό νόημα τῆς ἡσυχίας», στό *Ἡ ἐντός ἡμῶν Βασιλεία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1994, σσ. 12-43.

Τριάς¹³⁸. Ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκη ἀπό τήν αἴσθηση ὅτι ὁ Θεός τόν ἀγαπᾷ καί ζεῖ ἐν αὐτῷ καί ὅτι αὐτός μπορεί νά ζεῖ ἐν Θεῷ.

Αὐτή ἡ ἐσωτερική ἐνότητα καί ἀρμονία τῆς ζωῆς καί τῆς Ἀλήθειας εἶναι ἡ δύναμη καί ὁ χαρακτήρας τῆς Ἐκκλησίας¹³⁹. Τά πάντα ὑπάρχουν μέ ἕναν τρόπο θεανθρώπινο καί ἔργο τοῦ κηρύγματος εἶναι νά μυήσει τόν πιστό σέ αὐτή τή ζωή καί σέ αὐτόν τόν τρόπο ζωῆς, πού δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τή θεία Λειτουργία. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ζεῖ λειτουργικά, κινεῖται λειτουργικά, ἀναπνέει λειτουργικά, ἀγαπᾷ λειτουργικά ζεῖ δηλαδή τήν ὄντως Ζωή.

Τό εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ δέν εἶναι μόνο λόγος καλῆς ἀγγελίας, ἀλλά ἔργο σωτηρίας, παρηγοριά τῶν φτωχῶν, φῶς τῶν τυφλῶν, ἐλευθέρωση δαιμονιζομένων, στήριξη χωλῶν, καθαρισμός τῶν λεπρῶν, ἀνάσταση νεκρῶν, κόπος, πόνος, πάθος, ἀνάσταση, ἔκχυση Πνεύματος Ἁγίου, ἔτσι καί τό ἔργο τῆς σημερινῆς διακονίας τοῦ λαοῦ εἶναι συνέχεια ὅλων αὐτῶν¹⁴⁰. Δέν μπορεί σήμερα ὁ λόγος μας νά τά ἀγνοεῖ ὅλα αὐτά, δέν μπορεί νά καταδικάζει στήν ἀπελπιστική μοναξιά τῆς ἀμαρτίας, τήν πόρνη, καί τόν ληστή, δέν μπορεί νά ἀδιαφορεῖ καί νά ἀφήνει μόνο του τόν σύγχρονο νέο στήν πάλι του μέ τά κύματα τῆς ζωῆς καί τῶν προβλημάτων του.

Ὁ Χριστός βεβαιώνει ὅτι «οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλά ἁμαρτωλούς εἰς μετάνοιαν»¹⁴¹ καί οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς φράσης εἶναι ἀρκετά καθοριστικές καί προσδιοριστικές τοῦ ἔργου τοῦ κηρύγματος.

Πρέπει νά βρεθεῖ ὁ τρόπος καί ἡ γλώσσα, πού θά μιλήσει τό κήρυγμα στόν κόσμο τῆς φθορᾶς, στόν κόσμο τῆς ἀδιαφορίας, στόν κόσμο πού ἀρνεῖται νά δεχτεῖ ἕναν χριστιανικό εὐσεβισμό, ἀπομίμηση ἀνατολικῶν θρησκευτιῶν, πρέπει νά βρεθεῖ ὁ τρόπος νά μιλήσουμε στό νέο πού τρέχει ἰλιγγιωδῶς ἀψηφώντας τήν ζωή καί τόν θάνα-

138 Γαλ. 2, 20 βλ. καί Ἀρχιμανδρίτου Βασιλείου, *Εἰσοδικό*, Ἅγιον Ὄρος 1978, σ. 62.

139 Ὁπ.π., σ. 17.

140 Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικά θέματα Γ'*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 25.

141 Ματθ. 9, 13.

το, πρέπει νά πάψει ὁ ἄνθρωπος νά ζεῖ σάν νά μήν ὑπάρχει Θεός καί πρέπει νά πάψει αὐτή ἡ νωχελική μακαριότητα τοῦ ἄμβωνα· τό «ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐ δὲ θερίζουσιν»¹⁴² ἀφορᾷ τήν ἐκδήλωση τῶν ἐνεργειῶν καί τήν ἔκφραση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιά τό πλάσμα του· ὅμως οἱ «ἀπεσταλμένοι» διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἔχουν χρέος νά σπεύρουν τόν λόγο Του καί ἔχουν εὐθύνη γιά τήν καλή ἢ τήν κακή σπορά.

Ἡ εὐθύνη αὐτή εἶναι ἀμείωτη, γιατί ἀφορᾷ στό σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Κανείς δέν μπορεῖ νά οἰκοδομήσει πέρα ἀπό τόν ἀκρογωνιαῖο λίθο, τόν Χριστό, καί ἔξω ἀπό τό θεμέλιο τῶν ἀποστόλων, τῶν προφητῶν, καί τῶν Πατέρων καί ὅλης τῆς οἰκοδομικῆς ἐργασίας τῶν περασμένων γενεῶν, τῆς παραδόσεως. Ἡ οἰκοδομή τοῦ ἁγίου ναοῦ τοῦ Θεοῦ συναρμολογουμένη καί συνοικοδομουμένη διά τῶν αἰῶνων ἔχει ἀύξηθεῖ. Ἔτσι λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτά γιά τό σήμερον «ἕκαστος ἡμῶν βλέπω πῶς ἐποικοδομεῖ»¹⁴³. Ἀναντίρρητα τό ἔργο τῆς διακονίας τοῦ λόγου καί τοῦ εὐαγγελισμοῦ τοῦ λαοῦ εἶναι ἔργο βαρῦ γιά τά ἀνθρώπινα μέτρα· οἱ συγκυρίες εἶναι δύσκολες, θά λέγαμε καί ἐχθρικές ἀπέναντι στήν Ἐκκλησία, ὅμως ἡ δύναμη τοῦ σταυροῦ «ἡ νικήσασα τόν κόσμον», ἐνεργεῖ θαυμαστά πάντοτε· ἡ ταπείνωση καί ἡ μετάνοια, τό «ἀμήν» στήν ἐντολή τῆς ἀποστολῆς καί τῆς διακονίας, ἡ βίωση τῆς θυσίας τοῦ κατ' ἐξοχήν διδασκάλου, τοῦ Χριστοῦ, εἶναι οἱ προϋποθέσεις μιᾶς καλῆς ἀρχῆς καί ἑνός εὐλογημένου ἔργου. Ἡ κρίση μας καί ἡ κρίση τοῦ κόσμου καί τοῦ λόγου ξεπερνῶνται πάντα μέ τήν ἐπέμβαση καί τήν χάρι τοῦ Πνεύματος: «γλώσσαι ποτε συνεχύθησαν, διά τήν τόλμαν τῆς πυργοποιίας, γλώσσαι δὲν νῦν ἐσοφίσθησαν διά τήν δόξαν τῆς θεογνωσίας...» (δοξαστικόν ἐσπερινοῦ Πεντηκοστῆς). Ἀρκεῖ αὐτός πού ἀναλαμβάνει μέ φόβο Θεοῦ τό ἔργο τῆς διακονίας τοῦ λόγου νά ἔχει πάντοτε κατά νοῦν τήν ἐπιγραμματική φράση τοῦ ἁγίου γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, πού περικλείει ὅλο τό πνεῦμα ἑνός σωστοῦ κηρυκτικοῦ ἔργου:

¹⁴² Ματθ. 6, 26.

¹⁴³ Α΄ Κορ. 3, 10. Ἰω. Φουντούλη, ὄπ.π., σ. 29.

«Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον, εἴτα καθᾶραι· σοφισθῆναι καί οὕτω σοφίσαι· γενέσθαι φῶς, καί φωτίσαι· ἐγγίσαι Θεῷ καί προσαγαγεῖν ἄλλους· ἁγιασθῆναι, καί ἁγιάσαι· χειραγωγῆσαι μετὰ χειρῶν· συμβουλευῆσαι μετὰ συνέσεως...»¹⁴⁴

¹⁴⁴ Ἀπολογητικός τῆς εἰς Πόντου Φυγῆς, ΡG 35, 480.

«Τὸ μυστήριον τοῦ κεκλασμένου λόγου» τὸ κήρυγμα στὴ θεία Λειτουργία

Ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι ἡ ἐκκλησία, ἐν Λόγῳ καὶ ἐν μυστηρίῳ εὐχαριστίας»¹. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο παλαιότερα μιλοῦσε μετὰ τοὺς προφῆτες καὶ δίδασκε τὸν λαόν, τώρα μιλάει μετὰ τὴν Λειτουργία, φανερώνει τὸν Χριστό, τὸν κάνει παρόντα καὶ μᾶς βοηθάει νὰ κατανοήσουμε ὅτι κυρίως ἡ λειτουργικὴ μας παράδοση εἶναι ὁ λόγος, ὁ ὁποῖος σχολιάζει καὶ διερμηνεύει ἀδιάκοπα τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου διὰ μέσου ὄλων τῶν στοιχείων τῆς παραδόσεώς μας.

Ὁ παραλληλισμὸς ποὺ γίνεται μεταξὺ τῆς «μικρῆς» καὶ τῆς «μεγάλης εἰσόδου», ὅτι ἡ πρώτη ἐπέχει τὴν θέσιν τῆς «θείας εὐχαριστίας» γιὰ τοὺς κατηχούμενους, ἐνῶ ἡ δεύτερη εἶναι ἡ ἔναρξις τῆς λειτουργίας τῶν πιστῶν, πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἰδιαίτερα².

Μιλοῦμε δηλαδὴ γιὰ μιὰ εὐχαριστιακὴ «μετάληψιν τοῦ Λόγου» τὸ Εὐαγγέλιον λέει πολὺ χαρακτηριστικά: «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἶμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον»³, ἀλλὰ ἀναφέρει ἀκόμη πῶς «ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον»⁴.

Μιὰ ἀναδρομὴ στὴν ἱστορίαν τῆς λατρείας καὶ τοῦ κηρύγματος θὰ μᾶς ἔδινε πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐνόητος θείας Λειτουργίας καὶ διδαχῆς. «Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν»⁵. Οἱ ἀπόστολοι προτιμοῦν τὸ ἔργον αὐτὸ ἀπὸ κάθε ἄλλης διακονίας⁶. Οἱ πρῶτοι πιστοὶ συνάγονται «προσκαρτεροῦντες

1 Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ προσευχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», Ἀθῆνα ²1982, σ. 43.

2 Π. Εὐδοκίμωφ, σ. 164.

3 Ἰω. ζ' 54.

4 Ἰω. ε' 24.

5 Πράξ. ζ' 4.

6 Πράξ. ζ' 2.

τῆ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῆ κοινωνία καὶ τῆ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς»⁷.

Ἀπὸ τὸν ἀ΄ λοιπὸν αἰῶνα ἀλλὰ καὶ τὸν β΄, στὴν ἀπολογία τοῦ Ἰουστίνου⁸ τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος, ἔχουμε στοιχεῖα τῆς ἀπ' ἀρχῆς συμπορεύσεως διδασκαλίας καὶ προσευχῆς: «Τῆ τοῦ Ἡλίου λεγομένη ἡμέρα πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγρούς μενόντων, ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνέλευσις γίνεται καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκειται μέχρις ἐγχωρεῖ. Εἶτα παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νοουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. Ἐπειτα ἀντιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν· καὶ ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ· καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας ὅση δύναμις αὐτῷ ἀναπέμπει... καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστῳ γίνεται...».

Αὐτὸ πού ἰδιαίτερα μᾶς ἐνδιαφέρει, καὶ θὰ ἐπιμείνουμε, ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω κείμενα εἶναι οἱ φράσεις: «τῆ διδαχῇ... καὶ τῆ κλάσει τοῦ ἄρτου», καθὼς καὶ τὸ «εἶτα παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νοουθεσίαν... ποιεῖται... καὶ... ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων γίνεται...». Τὸ θέμα μας δηλαδὴ ἐπικεντρώνεται στὴ θέση τοῦ κηρύγματος μέσα στὴ θεία λειτουργία.

7 Πράξ. β΄ 42, 46-47. κ΄ 11.

8 Ἰουστίνου Ἀπολογία Α΄, 67 ΒΕΠΕΣ 3, σ. 198. Πρβλ. Κ. Καλλινίκου, Ὁ χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1969, σσ. 292-294. Ἐπίσης βλ. Ἄλ. Κορακίδη, Κήρυγμα καὶ Λατρεία, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1994, σσ. 19-25. Π. Τρεμπέλα, Ὁμιλητικὴ, ἐκδ. Σωτήρ, Ἀθήνα 1976, σσ. 29 κ.έξ., τοῦ ἰδίου, Αἱ τρεῖς λειτουργίαι, Ἀθήνα 21982, σ. 56. Ἰω. Φουντούλη Ὁμιλητικὴ, Θεσσαλονίκη 1980 σσ. 25-32, τοῦ ἰδίου Λειτουργικὰ θέματα τόμ. Α΄, Θεσσαλονίκη 1976, σσ. 41-46. Πρβλ. Ἄ. Σμέμαν, Εὐχαριστία, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1987, σ. 71 (μεταφρ. Ἄνδ. καὶ Μαρ. Χελιώτη, κ.έξ. Βλ. ἀκόμη Β. Στεφανίδη, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήνα 1948, σσ. 50 καὶ 100, J. Daniélou, Bible et liturgie. La Theologie biblique des sacrements et des fetes d' apres des peres de l' Eglise, Paris 21958. Ε. Θεοδώρου, Μαθήματα Λειτουργικῆς, Ἀθήνα 1986, σσ. 117-144, τοῦ ἰδίου, ἄρθρο «Ἀνάγνωσμα» ΘΗΕ, τ. 2, σσ. 460-462.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ ζήτημα αὐτό, μέχρι καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ εικοστοῦ αἰῶνα δὲν ἀπασχόλησε τὴν Ἐκκλησία, γιατί τό «μυστήριον τοῦ λόγου»⁹ κατεῖχε τὴ φυσικὴ του θέση μέσα στὴν θεία λατρεία, δηλαδὴ ἀκολουθοῦσε τὰ ἀναγνώσματα.

Ὅμως κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες ἄρχισε νὰ διασαλεύεται ἡ τάξι μὲ τὴν μετάθεσι τοῦ κηρύγματος στὴν ὥρα τοῦ κοινωνικοῦ ἢ καὶ ἀκόμη χειρότερα πρὸ τῆς ἀπολύσεως, ἐξωβελίζοντας ἔτσι τὴν διδαχὴ ἀπὸ τὴν καρδιὰ τῆς λατρείας, στὰ ἀκρότατα ὄριά της. Καὶ ἡ διασάλευσις αὐτὴ δυστυχῶς ὄχι μόνο βρῆκε ἔδαφος καὶ καλλιεργήθηκε, ἀλλὰ ἔγινε πλέον «κανόνας», μὲ ἀποτέλεσμα, ὅταν κάποιος τολμήσει νὰ κηρύξει στὴ φυσικὴ θέση τοῦ λόγου, νὰ θεωρεῖται ὅτι παρατυπεῖ, ἢ ὁ λαὸς πού συχνὰ ἀργοπορεῖ νὰ προσέλθει στὴ θ. Λειτουργία νὰ λέει πῶς «μόλις καὶ προλάβαμε τὸ κήρυγμα», δηλαδὴ τὴν ἀπόλυση. Ὁ Ὀριγένης, ὁ δικαίως χαρακτηριζόμενος ὡς ὁ πατέρας τῆς χριστιανικῆς διδαχῆς, πού διακόνησε ὅσο λίγο τὸ κήρυγμα¹⁰, ὁμιλεῖ γιὰ θεία κοινωνία δύο εἰδῶν στὴ θεία λειτουργία. Ἡ πρώτη εἶναι αὐτὴ τοῦ θείου λόγου, τοῦ κηρύγματος, καὶ ἡ δεύτερη τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ πρώτη προηγεῖται καὶ μᾶς ὁδηγεῖ στὴν εὐχαριστιακὴ θυσία καὶ στὴν ἔνωση. Μεταλαμβάνουμε «εὐχαριστιακά», λέει, τοῦ «μυστηριακῶς κεκλασμένου λόγου»¹¹ καὶ φυσικὰ ἢ παράδοσι πού τὸν ἀκολουθεῖ στοιχίζεται στὴν ἴδια ἀρχή.

Ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος τονίζει: «ἐσθίουμε τὴν σάρκα του καὶ πίνουμε τὸ αἶμα του στὴν θεία εὐχαριστία, ἀλλ' ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ἀνάγνωσι τῶν Γραφῶν»¹², ἐνῶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς παρομοιάζει τὴν ἀνάγνωσι καὶ διερμηνεῖα τῶν Γραφῶν μὲ τὴν βρῶσι τοῦ πασχαλίου ἄμνου.

9 Βλ. Ἄ. Σμέμαν, Εὐχαριστία, σ. 71. Βλ. καὶ π. Κωνσταντίνου Παπαγιάννη, «Λειτουργικῶν ἀτόπων ἐπισημάνσεις», Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, 767 (1997), σσ. 222-223, Ἰω. Φουντούλη, Λειτουργικὴ Α΄, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 225-226.

10 Ἰω. Φουντούλη, Ὁμιλητικὴ, σ. 33.

11 Ὀριγένης, Εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν, κη΄ ΒΕΠΕΣ 15, σ. 51. Εἰς τοὺς Ψαλμούς, ριη΄, ΒΕΠΕΣ 16, σ. 126.

12 Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, γ΄ 13.

Ἄναφερθήκαμε στὴν ἀρχὴ στὸν παραλληλισμὸ τῶν δύο «εἰσόδων», «μικρῆς» καὶ «μεγάλης», οἱ ὁποῖες δὲν ἐκφράζουν τίποτα ἄλλο παρὰ τὸν παραλληλισμὸ τῆς λειτουργίας τοῦ λόγου (λειτουργία τῶν κατηχουμένων) καὶ τῆς λειτουργίας τῶν πιστῶν, μὲ ἀποκορύφωμα τὴν θεία μετάληψη.

Ἡ μὲν πρώτη εἴσοδος ὁλοκληρώνεται στὴν ἀνάγνωση καὶ στὴ διερμηνεία τῶν Γραφῶν, στή «μετάληψη τοῦ κεκλασμένου λόγου» ἢ στὴν «πόση τοῦ ἀπορρήτου λόγου»¹³, ἢ δὲ δεύτερη στὴ μετάληψη αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἀποστολικῆς περικοπῆς ὁ ἀναγνώστης ἀπαγγέλλει τὸ προκειμένο¹⁴. Καὶ τοῦτο γιατί τὸ προκειμένο μᾶς εἰσάγει στὸ μυστήριό τοῦ Λόγου. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητῆς γράφει ὅτι ἡ τερπνότητα αὐτῶν τῶν ψαλλομένων ὕμνων τοῦ προκειμένου φανερώνει «τὴν γλυκύτητα τῶν θείων ἀγαθῶν»¹⁵ καὶ τοῦτο γιατί ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ἀπευθύνεται στὸ νοῦ μόνο τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ στὸν ὅλο ἄνθρωπο καὶ κυρίως στὴν καρδιά του.

Ἡ ἀκρόαση καὶ κατανόηση τοῦ λόγου προϋποθέτουν «νοῦν ἀνεωγμένον» «τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς»¹⁶. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, γράφει ὁ π. Ἀλ. Σμέμαν ὅτι ἡ ἐπαναληπτικὴ ἐκφώνηση τοῦ προκειμένου ἐκφράζει στὴ θεία λατρεία τὴ στιγμή τῆς «διανοίξεως τοῦ νοῦ»¹⁷.

13 Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, PG 90, 396.

14 «Τὰ προκειμένα τῶν προφητικῶν καὶ ἀποστολικῶν γραφῶν προτάττονται. Στίχοι δὲ εἰσι ὡς τὸ πολὺ παρὰ ψαλμῶν, συγγενεῖς τῇ ἐννοίᾳ τῶν ἀναγινωσκομένων καὶ οἷον προσμαρτυροῦντες αὐτοῖς, ἅμα δὲ καὶ λιαίνουσί πως τὴν ἀκοὴν ἀδόμενα καὶ τῇ ἀναγνώσει παρασκευάζουσι», Μάρκου Ἐφέσου, Ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας, PG 160, 1189D. Πρβλ. Γρηγορίου Ἱερομονάχου, Ἡ θεία Λειτουργία, σχόλια, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1987, σ. 185. Ἐπίσης βλ. Π. Εὐδοκίμωφ, Ἡ προσευχή... σ. 167. Βλ. καὶ Τρεμπέλα, Αἱ Τρεῖς Λειτουργίαι, σσ. 47-48.

15 Μάξιμου Ὁμολογητοῦ PG 91, 689, πρβλ. Γρηγορίου Ἱερομονάχου, ὁπ.π., σ. 185.

16 Λουκ. κδ' 25.

17 Εὐχαριστία..., σ. 79.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς ἀποστολικῆς περικοπῆς ἀκολουθεῖ τὸ ἀλληλουάριο καὶ ἡ ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου. Τὴ στιγμή αὐτή, αὐτὸ ποῦ βαρύνει περισσότερο στὰ τελούμενα εἶναι ἡ εὐχή τοῦ προεστῶτος «ἔλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλάνθρωπε Δέσποτα... καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν ὀφθαλμοὺς διάνοιξον εἰς τὴν τῶν Εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν...», ὅμως τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι ξεκομμένο καὶ αὐτονομημένο.

Τὸ «ἀλληλούϊα» μπορεῖ τυπικὰ νὰ θεωρεῖται ἕνας εὐσχημος τρόπος γιὰ νὰ δοθεῖ ὁ χρόνος στὸν διάκονο νὰ μεταβεῖ στὸν ἄμβωνα, ὅμως τὸ ἀλληλούϊα, ποῦ σημαίνει «αἰνεῖται τὸν Θεόν», ἐκείνη τὴν ὥρα γίνεται τὸ τραγούδι τοῦ λαοῦ ποῦ ἀλλάλαζει ἀπὸ χαρὰ προσμένοντας τὸν Χριστό. Τὴν ὥρα ποῦ ὁ Χριστὸς ἐρχόταν -μὲ τὴ μικρὴ εἴσοδο στὴν σύναξή μας ὁ λαὸς ἔψαλλε: «Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ», καὶ αὐτὴ ἡ ἀγαλλίαση, γίνεται πλεον στάση ζωῆς μέσα στὴ θ. λειτουργία. Γιατί ἄραγε; Τὴν ἀπάντηση μᾶς δίνει ὁ ἱερός Καβάσιλας λέγοντας πῶς «τὰ ἀναγνώσματα δηλώνουν τὴ φανέρωση τοῦ Κυρίου»¹⁸.

Ὁ ἀπόστολος καὶ τὸ Εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ: Θεολογία. Ἐνῶ στὴ συνέχεια ἡ ἁγία ἀναφορὰ εἶναι τὸ ἔργο τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ: Θεουργία.

«Καὶ ἔστι τῆς θεολογίας ἡ θεουργία συγκεφαλαίωσης»¹⁹. Ἡ εὐχή πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἡ «βιβλικὴ ἐπίκληση». Εἶναι ἡ μυστηριακὴ μεταβολὴ τῆς ἀνάγνωσης τῶν Γραφῶν σὲ λόγο Θεοῦ, ποῦ προσφέρεται σὰν τροφή, εἶναι ἡ βιβλικὴ εὐχαριστία τῶν κατηχουμένων²⁰. «Φῶς θεογνωσίας» ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου χρειάζεται χάρι γιὰ τὴν «κατανόησή του». Δὲν εἶναι μιὰ κατανόηση τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τῆς καρδιάς· εἴσοδος στὸ «νοῦ» ὁ ὁποῖος στὴ φυσικὴ του λειτουργία ἐδράζεται στὴν καρδιά²¹.

18 Νικολάου Καβάσιλα, Ἐρμηνεία εἰς τὴν θεϊαν λειτουργίαν, PG 150, 416CD.

19 Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, PG 3, 432B. Βλ. καὶ Γρηγορίου Ἱερομ., σ. 187.

20 Π. Εὐδοκίμωφ, Ἡ προσευχή, σ. 167.

21 Βλ. σχετικὰ, π. Γεωργίου Μεταλληνοῦ, Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς λατρείας, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1995, σ. 134.

Ἡ χάρις ποὺ προσφέρουν τὰ ἀναγνώσματα προαπαιτεῖ χάρις, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ κατοικήσει στὴν καρδιὰ τοῦ πιστοῦ. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη ἡ ἀνάγνωση τῆς Γραφῆς εἶναι ἓνα εἶδος θεωρίας. Αὐτὸ ἄλλωστε δηλώνει καὶ ἡ εὐλογία τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν διάκονο λίγο πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου: «Ὁ διάκονος ὑποκλίνας τὴν κεφαλὴν, κρατῶν τὸ ὄραριον σὺν τῷ Εὐαγγελίῳ... λέγει: «Εὐλόγησον Δέσποτα τὸν Εὐαγγελιστὴν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ (τοῦ δε)», καὶ ὁ ἱερεὺς σφραγίζων αὐτὸν λέγει: «Ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ (τοῦδε) δώη σοι ρῆμα τῷ εὐαγγελιζομένῳ δυνάμει πολλῇ εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» ὁ διάκονος αὐτοχαρακτηρίζεται

«Εὐαγγελιστής», διότι μὲ τὸ ἔργο του μετέχει στὸ ἔργο τοῦ εὐαγγελισμοῦ, τῆς προσφορᾶς τοῦ μηνύματος τῆς σωτηρίας²². Εἶναι κήρυγμα πίστεως καὶ ἀληθείας· ὁ διάκονος διὰ τῆς χάριτος τῆς ἱερωσύνης γίνεται φορέας τῆς θείας χάριτος. Στὴ θεία λειτουργία ἀντὶ τοῦ λειτουργοῦ βλέπουμε τὸν Χριστό²³. Ὁ ἅγιος Γερμανὸς Κωνσταντινουπόλεως γράφει ὅτι «τὸ Εὐαγγέλιόν ἐστι παρουσία του Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ὠράθη ἡμῖν, ὡς πότε τῷ Μωσεῖ διὰ φωνῶν καὶ ἀστραπῶν καὶ σαλπύγγων, ἤχῳ καὶ γνόφῳ καὶ πυρὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους· ἀλλ' ἐμφανῶς ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς ἐφάνη, καὶ ὠράθη ἡμῖν, ὡς πρᾶϋς καὶ ἡσύχιος βασιλεύς... δι' οὗ ἐλάλησεν ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ στόμα πρὸς στόμα καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων»²⁴. Ἔτσι διὰ τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου βλέπουμε τὸν Χριστὸ νὰ ἀναστρέφεται ἀνάμεσά μας καὶ νὰ μᾶς καλεῖ στὴ βασιλεία του. Γι' αὐτὸ οἱ πιστοί, τὰ λογικά του πρόβατα, «αὐτῷ ἀκολουθεῖ ὅτι οἶδασι τὴν φωνὴν Αὐτοῦ»²⁵, δεδομένου ὅτι ἔγιναν δέκτες τῆς χάριτος καὶ τῆς εἰρήνης Του. Μὴ λησμονοῦμε ὅτι πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου ὁ ἱερεὺς ἀπηύθυνε στὸν λαὸ τὸν λειτουργικὸ χαιρετισμὸ «εἰρήνη πᾶσι». Ἡ εἰρήνη εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ μετοχή μας στὸ μυστήριον

22 Ὁπ.π., σ. 135.

23 Γρηγορίου Ἱερομονάχου, *Θεία Λειτουργία*, σ. 194.

24 Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, PG 98, 412-413.

25 Ἰωάν. ι' 5.

τοῦ Χριστοῦ. Ὁ χαιρετισμὸς αὐτὸς ἀκούγεται στὴ θεία λειτουργία τρεῖς φορές: πρὶν ἀπὸ τὸν ἀσπασμὸ τῆς εἰρήνης καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν θεία Κοινωνία. Μόνο ἔτσι, δηλαδὴ εἰρηνεύοντας, ὁ πιστὸς μπορεῖ νὰ «κληθεῖ υἱὸς Θεοῦ», γιὰ τὸ τότε θ' ἀνατείλει μέσα του «δύναμις, σχολάζονται νῶ καὶ γαληνιώση καρδιά, ξεναγοῦσα πρὸς ἀποκάλυψιν...» ὅσων εἶναι πιὸ πάνω ἀπ' τὸν ἀνθρώπινο νοῦ²⁶.

Τὸ κήρυγμα ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου²⁷ ἔχει ὡς ἔργο αὐτὴ τὴν ξενάγηση ἐπικαιροποιεῖ τὸ μήνυμα τῆς ἀγίας Γραφῆς στὴ λειτουργικὴ σύναξη. Συνδέεται ἄλλωστε ὀργανικὰ μὲ τὴν ἀνάγνωση τῆς Γραφῆς καὶ στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία ἀποτελοῦσε ἀπαραίτητο μέρος τῆς «σύναξης», οὐσιαστικὴ λειτουργικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας²⁸ «Καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον (ἐννοεῖ τὸν Ἐπίσκοπο)... ἀναστάντων ἀπάντων ὁ διάκονος, ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἀνελθὼν, κηρυττέτω» «μη τις τῶν ἀκροομένων μὴ τις τῶν ἀπίστων...»²⁹. Ἡ πληροφορία ποὺ μᾶς δίνει ὁ Κλήμης Ρώμης, καὶ μᾶς ἐνδιαφέρει ἄμεσα, εἶναι ὅτι ἡ θέση τοῦ κηρύγματος ἦταν πρὶν ἀπὸ τὴν εὐχὴν ὑπὲρ τῶν κατηγουμένων. Ἄλλωστε καὶ ὁ ἀείμνηστος Π. Τρεμπέλας μᾶς δίνει τὴν ἴδια πληροφορία, ὡς καταστάλαγμα τῆς ἔρευνας καὶ τῆς γνώσης του, ὅτι: «ὡς καὶ ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ συναγωγῇ οὕτω καὶ ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ τοῖς ἀναγνώσμασιν ἐπηκολούθει τὸ κήρυγμα»³⁰, συνήθως δὲ γινόταν

26 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, PG 74, 304D.

27 Κλήμεντος Ρώμης, PG 1, 1076B. Ε. Θεοδώρου, *Τὸ ὀρθόδοξον λειτουργικὸν ἡ μυσταγωγικὸν κήρυγμα*, Ἀθήνα 1960. Ἰω. Φουντούλη, *Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ... ὅπ.π.*, τοῦ ἴδιου, *Παράδοσις καὶ ἀνανέωσις εἰς τὸ κήρυγμα, Λειτουργικὰ θέματα τ. Γ'*, Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 39-52. Ἀρχιμ. Νικοδήμου Σκρέττα, «Προϋποθέσεις καὶ στόχοι τοῦ Κηρύγματος χθὲς καὶ σήμερον», στὴν *ΕΕΘΣΠΘ* (Τμ. Ποιμαντικῆς) 3 (1993) 295-312. Γ. Πατρώνου, *Τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα στὴν πρώτη Ἐκκλησία...*, Θεόδωρος Β' (1985) 55-140. Ἄλ. Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, σ. 7186. Π. Τρεμπέλας, *Αἱ τρεῖς λειτουργίαι*, ὅπ.π., σ. 56 καὶ 61 π. Γ. Μεταλληνοῦ, *Θεολογικὴ Μαρτυρία*, ὅπ.π., σ. 136. Βλ. καὶ Ἀ. Κορακίδη, *Κήρυγμα...*, ὅπ.π., σσ. 30-34.

28 Ἄλ. Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, σ. 82. Γεωργ. Μεταλληνοῦ, αὐτόθι.

29 Κλήμεντος Ρώμης, PG 1, 1076B.

30 Π. Τρεμπέλας, *Αἱ τρεῖς λειτουργίαι...*, σ. 56. Βλ. καὶ Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α'*, ὅπ.π., σ. 225, Κορακίδη, *Κήρυγμα...*, σ. 33.

ἀπὸ τὴν ἴδια θέση πού γινόταν καὶ ἡ ἀνάγνωση τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ ἄμβωνας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ θέση ὅπου τελεῖται τὸ «μυστήριον τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ»³¹. Τὰ ἀναγνώσματα δέ, πρέπει νὰ σημειωθεῖ, εἶναι ἐπιλεγμένα καὶ σὲ πλήρη ἀντιστοιχία πρὸς τὴν ὅλη δομὴ τῆς ὑμνογραφίας καὶ τοῦ ἑορταστικοῦ πλαισίου κάθε Κυριακῆς καὶ κάθε γιορτῆς, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ προσαρμοστοῦν στὸν καθημερινὸ λειτουργικὸ κύκλο καί, ἀποκτώντας ἔτσι λειτουργικὸ χαρακτήρα, νὰ μποροῦν νὰ ἐπηρεάσουν τὴν ζωὴ ὅλης τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος³². Καὶ φυσικὰ ἕνας τρόπος «ἐπηρεασμοῦ» τοῦ λαοῦ εἶναι τὸ κήρυγμα πὸν ἔπεται τῶν ἀναγνωσμάτων.

Ἔτσι λοιπὸν δὲν εἶναι ἄμοιρη εὐθυνῶν ἡ πρακτικὴ πού ἔχει ἐπικρατήσῃ σήμερα, νὰ μετατίθεται τὸ κήρυγμα στὴ θέση τοῦ κοινωτικοῦ ἢ πρὸ τῆς ἀπολύσεως. Καὶ ὅταν λέμε εὐθύνες ἐνοοῦμε φυσικὰ αὐτὲς πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ διασάλευση τῆς τάξης, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπέμβαση τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς στὴ «λογικὴ τῆς λατρείας». Ἡ λογικὴ τῆς λατρείας λέει πὼς «τὸ διδακτικὸ μέρος τῆς θείας λειτουργίας ἐπιζητεῖ τὴν ὀλοκλήρωσή του μὲ τὸ κήρυγμα καὶ πὼς ἡ μίξις τῆς διδασκαλίας μὲ τὴν ἐπακολουθοῦσα τέλεση τοῦ μυστηρίου μόνο σύγχυση προκαλεῖ παρά ὠφέλεια»³³.

Προφανῶς ἡ λειτουργικὴ πρακτικὴ ἀκολουθεῖ μιὰ δική της «λογικὴ», ἡ ὁποία ἴσως νὰ μὴ συμπίπτει μὲ τὴν λογικὴ τῆς δικῆς μας. Ἔτσι ἡ ἐπέμβασή μας ὄχι μόνο ἐξωβελίζει τὴ «λογικὴ τῆς λατρείας» ἀλλὰ εἰσάγει μιὰ ἀληθινὰ ξένη λογικὴ³⁴. Βέβαια δὲν ὑποστηρίζουμε πὼς διασάλευση τῆς λειτουργικῆς τάξης σημαίνει ἀνατροπὴ τῆς ὀρθοδοξίας, ὅμως ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος φαίνεται πὼς ἡ «ἀπὸ καλῆ πρόθεσης» αὐτὴ ἡ διασάλευση δὲν ὠφέλησε κανέναν· καὶ τοῦτο διότι κάποιες κατ' ἐξοχὴν κορυφαῖες στιγμὲς τῆς θείας λειτουργίας

31 Ἐφ. α' 9.

32 Ἰω. Φουντούλη, Περὶ τῶν περικοπῶν τοῦ κατὰ Λουκᾶν, Εὐαγγελίου, «Δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ἐκδ. Ἀπ. Διακονίας, 1997, σ. 91. Τοῦ ἴδιου, Ἀπαντήσεις, τ. Δ', Ἀποστολικῆς Διακονίας, σ. 163.

33 Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α'*, σ. 226. Τοῦ ἴδιου, Ἀπαντήσεις, τ. Α', ἐκδ. Ἀπ. Διακονίας, σ. 249.

34 Ἀ. Σμέμαν, *Ἐκκλησία προσευχομένη*, σ. 43.

πὸν χάνουν τὴ συνάφειά τους μὲ τὴ δομὴ τῆς ἀκολουθίας τείνουν νὰ γίνουν αὐτοσκοπός· καὶ ἐδῶ εἶναι τὸ μειονέκτημα. «Ὅταν», γράφει ὁ π. Σμέμαν, «ἕνα σπουδαῖο στοιχεῖο τῆς δομῆς τῆς λατρείας ἀποσυνδέεται ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ καθολικὸ σχῆμα τῆς λατρείας, ἀπὸ τὴ δομὴ της, καὶ παύει νὰ τὴν ἐκφράζει, τότε πολὺ συχνὰ ἐκφράζει μόνον ὅ,τι εἶναι ἀνθρώπινο, ... πολὺ ἀνθρώπινο»³⁵.

Οἱ λόγοι πού ἐπικαλοῦνται πολλοὶ γιὰ τὴν μετάθεση τοῦ κηρύγματος εἶναι: α) ἡ βραδύτητα προσέλευσης τοῦ λαοῦ καὶ β) ἡ ἐξοικονόμηση χρόνου.

Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν δεῦτερο λόγο πρέπει νὰ ποῦμε πὼς δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ οὔτε θεολογικά οὔτε σύμφωνα μὲ τὴ «λογικὴ τῆς λατρείας», ἡ ὁποία μᾶς καλεῖ μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια της τὰ κείμενα νὰ ἀποθέσουμε «πᾶσαν νῦν βιοτικὴν μέριμναν», νὰ παραθέσουμε «πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ», καθὼς καὶ ὅλον «τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν» ὅταν λοιπὸν ἡ ἴδια ἡ λατρεία μας ζητᾷ τὸ ἅπαν, τὴν ζωὴν μας, ἐμεῖς σκεφτόμαστε πὼς νὰ ἐξοικονομήσουμε ἕνα 15λεπτο, τὸ ὁποῖο μπορούμε κάλλιστα νὰ τὸ οἰκονομήσουμε ἂν ἀντιληφθοῦμε πὼς ἡ λατρεία ἔχει ἕναν δικό της ρυθμὸ καὶ ἕνα δικό της μέτρο, τὸ ὁποῖο συχνὰ παραβιάζουμε μὲ τὰ ἀργὰ μουσικὰ μαθήματα τοῦ τρισαγίου, τοῦ χερουβικοῦ καὶ ἄλλων μελῶν ἢ καὶ τῶν ἐκφωνήσεων. Ἀκόμα τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ γίνεται ἀσθενέστερο, ὅταν ὀμιλητῆς εἶναι ὁ ἴδιος ὁ λειτουργὸς ἱερεὺς. Καὶ βέβαια δίνεται ἡ χαριστικὴ βολή, ὅταν «ὁ θέλων νὰ ἐξοικονομήσῃ χρόνον» ὀμιλητῆς χάνει τὴν αἴσθησιν τοῦ χρόνου, τοῦ χώρου καὶ τοῦ μέτρου καὶ τὸ κήρυγμά του ξεπερνᾷ πολλὰς φορές τὰ ὅρια τῆς ἀντοχῆς τοῦ ἐκκλησιάσματος (ἀκούγονται πολλὰς φορές κηρύγματα 30' ἢ καὶ 45'. Περὶ αὐτοῦ τοῦ προβλήματος βλ. Ἰω. Χρυσόστομος, Πρὸς τοὺς ἐγκαλέσαντας ὑπὲρ τοῦ μήκους τῶν προοιμίων PG 51, 123 ἐξ.). Ἐπομένως τὸ ἐπιχείρημα τοῦ χρόνου δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ καὶ ἔτσι ἡ συνεχιζόμενη ἐμμονὴ καὶ «ἡ πεισμονὴ οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς»³⁶.

35 Ὁπ.π., σ. 45.

36 Γαλ. ε', 8.

Ὁ πρῶτος λόγος τῆς μετάθεσης τοῦ κηρύγματος, ἴσως φαίνεται ὡς πειστικότερος, ὅμως δὲν εἶναι³⁷. Ἡ βραδύτητα προσέλευσης στὴ θεία λειτουργία εἶναι ἓνα σοβαρὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν λύνεται μὲ τὴ δημιουργία ἑνὸς ἄλλου προβλήματος· ἀντίθετα πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθεῖ καθ' αὐτὸ καὶ ἔργο τῆς ποιμαίνουσας Ἐκκλησίας, εἶναι νὰ βρεῖ τὴν αἰτία καὶ βεβαίως τὴ δέουσα λύση. Ἄν δὲν μπορεῖ νὰ πεισθεῖ ὁ λαὸς νὰ μετέχει στὴ θεία λατρεία, τότε τί εἶναι αὐτὸ ποῦ μπορεῖ νὰ τὸ καταφέρει· ὅμως τότε φαίνεται στὴν πράξη ὅτι ἡ ὅλη κατάσταση πάσχει· καὶ πάσχει γιατί ὁ μὲν ὁμιλητὴς ψάχνει νὰ βρεῖ τὸ «ἐκλεκτόν» κοινὸ του ἢ τὸ πολυπληθὲς ἀκροατήριον, τὸ δὲ κήρυγμά του δὲν εἶναι «μυστήριον Χριστοῦ»³⁸, ἀλλὰ λόγος ἀτομικός, αὐτονομημένο ἀπὸ τὴν κοινὴ λατρεία. Καὶ μὴ λησμονοῦμε πὼς τὸ «προσφέρειν» καὶ τὸ «δέχεσθαι» τὸ κήρυγμα εἶναι ἔργο καὶ χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος³⁹ καὶ χρειάζεται ὀλοκληρωτικὴ μετοχὴ καὶ πραγματικὸ δόσιμο. Ἄλλωστε ἂν σήμερα μιλοῦμε γιὰ τὴν κρίση τοῦ λόγου κηρύγματος, ἡ κρίση αὐτὴ βρίσκεται στὸ ὅτι τὸ κήρυγμα ἔγινε προσωπικὴ ὑπόθεση τοῦ ἱεροκήρυκα, γιὰ τὸν ὁποῖον λέμε ὅτι ἔχει ἢ δὲν ἔχει ρητορικὸ τάλαντο, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τὸ χάρισμα τοῦ λόγου δὲν εἶναι ἔμφυτο ἢ κατόρθωμα ἀτομικὸ ἀλλὰ δῶρο τοῦ ἁγίου Πνεύματος⁴⁰. Καὶ βέβαια ἡ οὐσία τοῦ κηρύγματος βρίσκεται στὴ ζωὴ καὶ τὴ σχέση του μὲ τὸ Εὐαγγέλιον ποῦ διαβάζεται στὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας⁴¹. Τὸ κήρυγμα ὅμως δὲν εἶναι μετάδοση θεολογικῶν γνώσεων καὶ στοχασμῶν πάνω στὸ Εὐαγγελικὸ κείμενο· δὲν εἶναι κἂν κήρυγμα πάνω στὸ Εὐαγγέλιον (ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ Εὐαγγελίου), ἀλλὰ κήρυγμα τοῦ ἴδιου τοῦ Εὐαγγελίου⁴². «Εἶτα τὸ ἱερὸν ἐπ' ἄμβωνος μετὰ τὸ ἀλληλουῖα κηρύττεται Εὐαγγέλιον, ὅτι τοῦτο ἀπελθόντες ἐκήρυξαν οἱ ἀπόστολοι, ὅτι δὲ τὸ

37 π. Κωνσταντίνου Παπαγιάννη, *Λειτουργικῶν ἀτόπων ἐπισημάνσεις*, ὅπ.π., σ. 223.

38 Κολ. δ' 3.

39 Α' Κορ. β' 11-14.

40 Α. Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, σ. 83.

41 *Αὐτόθι*.

42 *Αὐτόθι*.

κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς λειτουργὸς Χριστοῦ, ὁ ἀρχιερεὺς...»⁴³, σημειώνει ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης· μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ «διδαχὴ» λαμβάνει μυστηριακὸ χαρακτήρα καὶ περιεχόμενο⁴⁴.

Θὰ μπορούσαμε λοιπὸν νὰ ποῦμε ὅτι, μεταθέτοντας τὸ κήρυγμα, μεταθέτουμε τὸ κέντρο βάρους τῆς θείας λειτουργίας κατὰ προτεσταντικὴ νοοτροπία ἀπὸ τὸ μυστήριον στὸν λόγο⁴⁵ καὶ μάλιστα σ' ἓναν λόγο αὐτονομημένο, ἀτομικὸ καὶ ὑπερτονισμένο· ξέρουμε δὲ πολὺ καλὰ ποῦ ὀδήγησε τὴ Δύση αὐτὸς ὁ ὑπερτονισμὸς καὶ ἡ ἀποκοπὴ τοῦ λόγου ἀπὸ τὸ μυστήριον. Θὰ μπορούσαμε ἄραγε μὲ τὴν ἴδια εὐκολία νὰ μεταθέσουμε πρὸς τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας τὰ ἀναγνώσματα ἢ ὅτιδήποτε πιστεύουμε πὼς ἄξιζε τὸν κόπο νὰ ἀκούσουν καὶ νὰ δοῦν ἀπὸ τὰ τελούμενα οἱ ἀργοπορημένοι πιστοί; Ὅμως τότε δὲν θὰ μεταβάλαμε τὴ λατρεία μας σὲ θέαμα καὶ ἀκρόαμα; Στόχος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος εἶναι νὰ πείσει τὰ παιδιά της ὅτι ὁ ἄνθρωπος τότε μόνο πραγματοποιεῖ τὴν ὑπόστασίν του ὡς πρόσωπο, ὅταν βρίσκεται σὲ κοινωνία ἀγάπης μὲ τὰ ὑπόλοιπα πρόσωπα, καὶ ὅτι ἡ βασικὴ προτεραιότητα εἶναι μετοχὴ στὴ λειτουργικὴ πράξη, γιατί μόνο ἐκεῖ μέσα βιώνεται ἡ πραγματικότητα τοῦ μυστικοῦ σώματος ποῦ ἔχει κεφαλὴ τὸν Χριστὸ καὶ μέλη τοὺς πιστοὺς. Τὸ κήρυγμα ἀπὸ μόνο του, αὐτονομημένο καὶ αὐτόνομο, δὲν ἔσωσε κανέναν πιστό. Ἴσως λησμονεῖται πὼς «ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι λέξις, ἀλλὰ πρόσωπο· δὲν εἶναι φωνή, ἀλλὰ ζωντανὴ παρουσία· μιὰ παρουσία, ποῦ ἐνσαρκώνεται κατ' ἐξοχὴν στὴν εὐχαριστία, σὲ μιὰ εὐχαριστία ποῦ εἶναι σύναξη καὶ κοινωνία», γράφει ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιουλάς⁴⁶, καὶ συνεχίζει: «ἡ κοινωνία αὐτὴ, ποῦ μεταμορφώνεται γιὰ νὰ μεταμορφώσει, δὲν ὑπάρχει πιά. Τὴ διέλυσε ἡ εὐσεβιστικὴ ἀτομοκρατία μας, ποῦ πίστευε ὅτι δὲν χρειάζεται τὴν ἐνορία, τὴν εὐχαριστιακὴ αὐτὴ κοινότητα γιὰ

43 Συμεὼν Θεσσαλονίκης, PG 155, 293.

44 Χρ. Βούλγαρη, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 439.

45 π. Κ. Παπαγιάννη, *Λειτουργικῶν ἀτόπων...*, σ. 223.

46 *Ἡ κτίσις ὡς Εὐχαριστία*, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1992, σ. 33.

νά δράση στὸν κόσμο. Τὴν ὑποκατέστησεν ἡ διδακτικὴ λογοκρατία μας ποὺ πίστεψε ὅτι ἀρκεῖ νὰ μιλήσουμε στὸν κόσμο, γιὰ νὰ τὸν μεταβάλουμε. Ἡ Ἐκκλησία μας ὡς παρουσία στὸν κόσμο ἔγινε ἄμβωνας χωρὶς θυσιαστήριο καὶ ἄθροισμα χριστιανῶν χωρὶς ἐνότητα καὶ σύναξη»⁴⁷. Ζώντας λοιπὸν ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος σ' αὐτὸν τὸν διχασμὸ εἶναι ἐπόμενο νὰ «λειτουργεῖ» ὅπως «λειτουργεῖ». Ἡ θεία Λειτουργία ἀπὸ ἔργο τοῦ λαοῦ, ἔγινε ἔργο μόνο τῶν κληρικῶν ἢ «τῶν παρακολουθούτων» ὅπως κακόηχα καὶ ἀντιιδεοντολογικὰ μνημονεύεται. Στὴ θεία λατρεία ὅμως κανεὶς δὲν δικαιώνεται ὡς ἀκροατὴς ἢ θεατὴς. Ἴσως ὁ τονισμὸς αὐτοῦ τοῦ στοιχείου ἀρχίσει μὲ τὸν καιρὸ νὰ ξυπνᾷ τίς συνειδήσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ποὺ ἔχει ἔμφυτη τὴν ἀνάγκη τῆς λατρείας. Εἶναι γνωστὸ ὅτι συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ οἱ ἄνθρωποι λαχταροῦν τὴν αὐθεντικὴ λατρεία· γι' αὐτὸ καὶ εἶναι εὐθύνῃ τῆς ἐνορίας νὰ προσφέρει κατὰλληλες καὶ ἀποτελεσματικὲς λειτουργικὲς ἐμπειρίες, ἱκανὲς νὰ προκαλέσουν τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ⁴⁸. Μόνο ἔτσι ὁ πιστὸς ἀποκτᾷ «ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα»⁴⁹ καὶ μπορεῖ νὰ βιώσει καὶ τὴ λατρεία καὶ τὸ κήρυγμα⁵⁰. Ἄλλωστε εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ λατρεία κινεῖται σὲ δύο κατευθύνσεις, τὴν κάθετη καὶ τὴν ὀριζόντια, ἐνώνοντας τὰ μέλη τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος μὲ τὸν Θεὸ (κάθετη) καὶ μεταξύ τους (ὀριζόντια). Ἐνισχύοντας τὴν ὀριζόντια διάσταση τῆς λατρείας προωθοῦμε τὴν κάθετη. Ὅσο δὲ ἡ κάθετη διάσταση γίνεται βίωμα βαθύτερο, αὐξάνει ἡ αἴσθησις τῆς κοινωνίας καὶ ἡ πίστις δυναμώνει⁵¹.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴ σχέση τῆς «κάθετης» καὶ «ὀριζόντιας» διάστασης τῆς λατρείας, πρέπει νὰ ληφθεῖ μέρημα, ὥστε νὰ γίνῃ ἀγώνας πρῶτα γιὰ σύνδεση λαοῦ καὶ θείας λειτουργίας, ὕστερα γιὰ βελ-

47 Αὐτόθι.

48 π. Ἀλκιβιάδης Καλύβας, «Μερικὲς σκέψεις γιὰ τὴν λειτουργικὴ ἀνανέωση καὶ μεταρρύθμιση», *Σύναξη* 61 (1197) 21.

49 Αὐτόθι.

50 Βλ. Paul Meyendorff, *The Liturgical Path of Orthodoxy in America*, st. Vladimir's Theological Quarterly 40, 1 καὶ 2 (1996), σσ. 43-64.

51 π. Ἀλ. Καλύβας, ὅπ.π., σ. 24.

τίωση τοῦ λόγου τῆς διδαχῆς καὶ τέλος νὰ βιωθεῖ ὅτι ἡ θεία λειτουργία εἶναι ἡ «συγκεφαλαίωσις τῆς ὅλης οἰκονομίας»⁵², ὅπου καμιὰ δική μας σοφία ἢ ἀνταρσία αὐτονόμησης ἢ «διόρθωσις» καὶ «οἰκονομία», ὅσο κι ἂν προσπαθεῖ γιὰ τὸ «καλὸ» (κατ' ἄνθρωπον), δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσει τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ μέρημά του ἢ νὰ καταστεῖλει τὴ φωνὴ τῶν Πατέρων: «Ταύτην αἰδοίμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττομεν...»⁵³ ἢ αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης: «δεῖ γὰρ τὴν τάξιν τηρεῖσθαι...»⁵⁴ καὶ τοῦτο ὄχι γιὰ κανέναν ἄλλο λόγο, παρὰ γιὰτὶ ὅλη ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας μας, συμφωνεῖ πῶς «λατρεία ἐστὶ, ὡς λογίζομαι, ἡ συντεταγμένη»⁵⁵. Ἐχοντας ἐπομένως αὐτὴ τὴν αἴσθησις, θὰ ἀποφεύγονταν ἀκόμη περισσότερο ἢ μεταφορὰ τοῦ κηρύγματος στὴν ὥρα τοῦ κοινωνικοῦ, γιὰτὶ τὸ κοινωνικὸ ὡς ὀργανικὸ στοιχεῖο τῆς θείας λειτουργίας, εἶναι χρόνος ὠφέλιμος γιὰ τὴν προπαρασκευὴ στὴ θεία κοινωνία κι ὄχι νεκρὸς χρόνος γιὰ εὐσεβεῖς διδασκαλίαις⁵⁶. Ἀκόμη ἡ ἔννοια τῆς φιλανθρωπίας, ποὺ πρέπει νὰ διακατέχει τὸ κήρυγμα, δὲν φαίνεται νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψην τὴν σωματικὴ καταπόνησις τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀταξία τῶν φωνασκούντων μικρῶν παιδιῶν, τὴν κινητικότητα ποὺ παρατηρεῖται καθὼς οἱ πιστοὶ πλησιάζουν πρὸς τὴν ὠραία πύλη γιὰ τὴν θεία Κοινωνία, τὸν ἐρχομὸ κάποιων ἀδελφῶν ποὺ δὲν «ἐφοβήθησαν τὴν βραδύτητα» καὶ προσῆλθαν στὴν θεία λειτουργία ἔστω καὶ τὴν «δωδεκάτην» ὅλα αὐτὰ δὲν νομίζουμε πῶς συνηγοροῦν στὴν ἀλλαγὴ θέσης τοῦ κηρύγματος, οὔτε καὶ βέβαια πῶς διαμορφώνουν τίς καλύτερες δυνατὲς συνθήκες γιὰ ἕνα «καλὸ» κήρυγμα γιὰ ἕνα «ἰδανικὸ» ποιοτικὰ καὶ ποσοτικὰ ἀκροατήριον. Ἄραγε τί εἶναι αὐτὸ ποὺ καθορίζει τὴν ποιότητα ἐνὸς ἀκροατηρίου; «Οἱ τὰ πάντα καλῶς διαταξάμενοι θεῖοι πατέρες» εἶ-

52 Θεοδώρου Στουδίτου, PG 99, 340C.

53 Γρηγορίου Θεολόγου, Ὀμιλία περὶ τῆς ἐν ταῖς διαλέξεσιν εὐταξίας, PG 36, 173 κ.έξ.

54 Ἰω. Φουντούλη, Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Περὶ θείου Κηρύγματος, στό: *Λειτουργικὰ θέματα*, τ. 3, Θεσσαλονίκη 1977.

55 Βασιλείου τοῦ Μεγάλου PG 31, 1236.

56 Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικὴ Α'*, σ. 226.

χαν εύτυχώς γνώση και τής πραγματικότητας και τών προβλημάτων τής καθημερινότητας και όταν διαμόρφωναν την λειτουργική τάξη δέν είχαν την αίσθηση ότι νομοθετούσαν, αλλά ότι εξέφραζαν την εμπειρία και την σοφία όλου του εκκλησιαστικού σώματος και ή τάξη αυτή δέν ήταν άσχετη πρὸς την πραγματική φύση τής χριστιανικής λατρείας, ὡς «λατρείας λογικής», δηλαδή ὡς λατρείας μετὰ λόγου και έννοίας⁵⁷. Ἄς σημειωθεί δέ ότι ή γραπτή τάξη έμφανίστηκε μετὰ τή λατρεία και δημιουργήθηκε ὄχι ὡς έπεξήγηση τής θεωρίας της, αλλά ὡς τὸ πλαίσιο μιᾶς λειτουργικής τελετῆς κάτω ἀπὸ ὀρισμένες συνθήκες ή ἀκόμη ὡς βοήθημα για τήν επίλυση ἀμφισβητούμενων θεμάτων λειτουργικής πρακτικῆς⁵⁸.

Ἐπομένως θά ήταν φυσικό νά ποῦμε πὼς ή σχέση γραπτῆς τάξης πρὸς την λατρεία καθαρτήν εἶναι ἀνάλογη με τή σχέση πὸς ἔχουν οἱ κανόνες πρὸς τή δομή τής Ἐκκλησίας. Οἱ κανόνες δέν δημιούργησαν την Ἐκκλησία και την δομή της, ὅμως δημιουργήθηκαν για τήν προάσπιση, τή διασάφηση και τὸν καθορισμὸ τής δομῆς της, πὸς ἤδη υπάρχει και εἶναι οὐσιαστική για τή φύση τής Ἐκκλησίας⁵⁹.

Τέλος δέ ἄς τονιστεῖ ότι ή ἀληθινή λατρεία χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ δική της δυναμική. Ἐξελίσσεται και βεβαίως μεταβάλλεται. Ὡστόσο οἱ ἀύθεντικές, ἀποτελεσματικές και μόνιμες λειτουργικές ἀλλαγές δέν πρέπει νά προέρχονται ἀπὸ συγκινησιακές ἀνταποκρίσεις, σέ μιὰ δεδομένη κατάσταση, συνθήκη ή κρίση, αλλά νά ὀφείλονται σέ γνήσιες κοινὰ ἀποδεκτῆς και ποιμαντικά δοκιμασμένες ἀνάγκες, τὼν ὁποίων τήν ἀύθεντικότητα ἐγγυᾶται ή Ἐκκλησία⁶⁰.

Ἄναμφίβολα τὸ πρόβλημα ὑπάρχει και πάντα ή Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ θά ψάχνει νά βρεῖ τρόπους για νά οἰκονομήσει ὅλους τοὺς πιστοὺς ή εὐθύνη εἶναι μεγάλη και ἀμείωτη, γιατί ἀφορᾶ τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ για τή σωτηρία τοῦ κόσμου ὅμως κανείς δέν μπορεί

57 Ἄ. Σμέμαν, *Ἡ εὐχαριστία*, σσ. 46-47.

58 *Αὐτόθι*. Βλ. και Ἰω. Φουντούλη, *Σύγχρονα λειτουργικά προβλήματα*, Ἀθήναι 1993, σσ. 16-17.

59 Βλ. π. Ἄλ. Καλύβα, ὅπ.π., σσ. 20-24 και Ἄλ. Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, σ. 47.

60 Βλ. π. Ἄλ. Καλύβα, ὅπ.π., σ. 14.

νά οἰκοδομεῖ πέρα ἀπὸ τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο, τὸν Χριστό, και ἔξω ἀπὸ τὸ θεμέλιο τὼν ἀποστόλων, τὼν πατέρων και τής παραδόσεώς μας⁶¹, γι' αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος σημειώνει «ἕκαστος ἡμῶν βλεπέτω πὼς ἐποικοδομεῖ»⁶².

Ἀποκομμένα τὰ μυστήρια ἀπὸ τὸν λόγο ἀποκόπτονται ἀπὸ τὸν Χριστό «έρευνᾶται τὰς Γραφὰς ὅτι ἐκεῖναι εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»⁶³. Καὶ ἀποκομμένος ὁ λόγος ἀπὸ τὸ μυστήριο, ἢ ἔξωβελισμένος ἀπὸ τήν καρδιά τοῦ μυστηρίου, μεταβάλλεται σέ ἀνεξάρτητο και αὐτοτελεές μέσο ἔξαγιασμοῦ, σέ τυραννική φλυαρία ή λογοτεχνική καλολογία. «Οὐ γάρ πρὸς ὠφέλειαν, αλλά πρὸς τέρψιν ἀκούειν εἰθίσθησαν οἱ πολλοί, καθάπερ τραγωδῶν ή κιθαρωδῶν καθημένοι δικασταί...»⁶⁴.

Παρακολουθώντας τις φάσεις τής ιστορικής πορείας τοῦ κηρύγματος, ἐδῶ και δύο χιλιάδες χρόνια, ἀντιλαμβανόμεστε ὅτι ή διαχρονική ένότητα θείας λειτουργίας και λόγου δέν εἶναι δυνατόν νά εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνθρωπίνων δυνατοτήτων. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τής Κροστάνδης ἔλεγε πὼς «ή θεία λειτουργία εἶναι ἕνα συνεχές θαῦμα»⁶⁵. Ἄς ἀφήσουμε λοιπὸν αὐτὸ τὸ θαῦμα νά ἔξακολουθεῖ νά μᾶς τρέφει και νά μᾶς σώζει.

61 Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικά θέματα*, τ. 3, σ. 25.

62 Ἀ΄ Κορ. γ΄ 10.

63 Ἰωάν. ε΄ 39.

64 Ἰω. Χρυσόστομο, *Περὶ ἱερωσύνης*, Λόγος Ε΄, PG 48, 673.

65 Βλ. Καλλίστου Ware (Ἐπισκ. Διοκλείας), *Ἐνορία και Εὐχαριστία*, σὸ Ἐνορία πρὸς μιὰ νέα ἀνακάλυψή της, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα, α.χ., σ. 134.

Η ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ἡ αἰσθητική τοῦ λόγου

Συχνά λέμε πώς ἡ Ἐκκλησία ἀσκεῖ μέσω τῆς λατρείας καί τῶν λειτουργικῶν τεχνῶν μία ἀγωγή στούς πιστούς, παιδαγωγία ἢ μυσταγωγία μέσω τῶν διαφόρων μορφῶν τέχνης, πού πλαισιώνουν τό τελετουργικό τυπικό καί τή ζωή μας. Αὐτή ἡ ἀγωγή ἔχει νά κάνει μέ αὐτό πού ὀνομάζουμε αἰσθητική ἀγωγή καί στόχο ἔχει νά στηρίξει καί νά ὑποβοηθήσει τό ἔργο τοῦ Ποιμένα καί νά συμβάλλει, ἐποπτικά, στή διακονία τῶν μυστηρίων.

Ἡ αἰσθητική σάν ἔννοια ἔχει νά κάνει μέ τό καλό καί τό ὠραῖο¹, εἴτε στήν τέχνη καί τήν εἰκαστική θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας, εἴτε στό λόγο (λόγο+τεχνία), εἴτε στή ναοδομία, ἀκόμη καί στόν διάκοσμο τοῦ ναοῦ. Ἡ προσευχή τῆς συνάξεως «ἀγίασον Κύριε τούς ἀγαπώντας τήν εὐπρέπεια τοῦ Οἴκου σου» δείχνει τή στάση τῆς Ἐκκλησίας σέ ὅποιον συμβάλλει σέ αὐτήν τήν αἰσθητική ἀγωγή τοῦ λαοῦ. Ὁ λόγος τοῦ Ντοστογιέφσκι ὅτι «ἡ ὁμορφιά θά σώσει τόν κόσμο»², φαντάζει προκλητική ἴσως στή θεολογική μας σκέψη, ἄν τήν ἀποσυνδέσουμε ἀπό τήν ἐσωτερική-πνευματική ὁμορφιά ἢ ἀπό Αὐτόν πού εἶναι «ὁ ὠραῖος κάλει παρά τούς υἱοῦς τῶν ἀνθρώπων»³.

Ἡ «εὐχή εἰς ἀγιογράφον»⁴ μάς δίνει τήν πληροφορία ὅτι ἡ εἰκόνα ἔχει καί ἕναν ξεχωριστό μαζί μέ τούς πολλούς ἄλλους στόχους, τόν «ὠραϊσμό καί τή φαιδρότητα τῆς Ἐκκλησίας». Γιατί τάχα ἡ ναοδομία, ἡ αἰσθητική τῶν σκευῶν καί τῶν ἀμφίων, ἡ ἕμνηλογία καί ἡ ψαλτική, ἀλλά καί τό κήρυγμα νά μὴν ἔχουν τόν αὐτό στόχο; Ἡ λατρεία μας ἔχει τή δική της λογική, τήν ὁποία πρέπει νά σεβαστοῦμε ἀπό τή μιά καί νά τήν ὑπηρετήσουμε πιστά, ἐφόσον ἐμφανιζόμαστε

1 Γιάννη Καφούση, *Αἰσθητική ἀγωγή*, Ἀθήνα 1974, σ. 11.

2 Ὅπ.π., σ. 9.

3 *Ψαλμ.* 44, 3.

4 Διακονίου ἐκ Φουρνᾶ, *Ἑρμηνεία τῆς Ζωγραφικῆς Τέχνης*, Ἑρμηνεία Ἁγίου Ὁρους 2007, σ. 44.

ὡς οἱ ἐργάτες καί οἱ διάκονοι καί ὄχι ὡς οἱ κύριοι καί ἀποκλειστικοί «προεστῶτες». Ἔχει ὁμοῦ καί τή δική της αἰσθητική τήν ὁποία ὀφείλουμε νά γνωρίσουμε, νά σπουδάσουμε, νά βιώσουμε γιατί τελικά ἡ αἰσθητική τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἕνας τρόπος ἔκφρασης καί προβολῆς τῆς ἐμπειρίας της. Ὁ λειτουργικός λόγος εἶναι ἕνας λόγος ποιητικός, δηλαδή αἰσθητικά ἄρτιος, λόγος πνεύματος καί ὄχι κοινοῦ νοῦ ἢ «κοιλίας», κατά τόν ἅγιο Συμεών Θεσσαλονίκης⁵ τό γλωσσικό δέ ἰδίωμα τῆς λατρείας εἶναι ἀναντικατάστατο καί εἶναι ἀναντικατάστατο γιατί ὁ κοινός νεοελληνικός λόγος δέν διαθέτει τήν ἱεροπρέπεια τοῦ λειτουργικοῦ λόγου⁶.

Αὐτοῦ λοιπόν τοῦ λειτουργικοῦ λόγου συνέχεια εἶναι τό κήρυγμα, τό ὁποῖο οἱ Πατέρες μας μέ πολλή σοφία τοποθέτησαν στήν καρδιά τῆς λατρείας καί ὡς συνέχεια τῶν ἀναγνωσμάτων γιά νά ὑπογραμμίσουν τήν βαρύτητα, τήν ἀξία, τήν δύναμη καί τό μυσταγωγικό της χαρακτήρα.

Αὐτόν τόν χαρακτήρα πού πολλές φορές παραθεωροῦμε, γιατί πιστεύουμε πῶς ἡ διακονία τοῦ Λόγου μέσα στή λατρεία ἔχει ἀπλά ἕναν ἐπικοινωνιακό χαρακτήρα, πού μᾶς δίνει τήν εὐκαιρία ἴσως νά ἀποπροσανατολίσουμε τό λαό ἀπό τή σωτηρία του καί τήν μετοχή του στή Βασιλεία, μέ τό νά τοῦ ἀναλύσουμε τά κοινωνικά, καθημερινά, ἐθνικά ἢ ἄλλα εἶδους θέματα ἐν μέσῃ λατρείᾳ.

Ὁ ἱεροκήρυκας δέν εἶναι ὁ ἐπικοινωνιολόγος πού ἀνάλαβε τό management τῆς ἐνορίας γιά προσέλκιση πιστῶν ἢ τῆς διαφήμισης τοῦ ἔργου της, ἀλλά ὁ ταπεινός ἐκεῖνος ἐργάτης πού δανεῖζει τόν ἑαυτόν του στόν Χριστό γιά νά κηρυχθεῖ τό Εὐαγγέλιό του, νά μεταφέρει τήν ἐμπειρία τῶν Πατέρων καί τῶν Ἀγίων, νά θέσει πρότυπα ζωῆς, νά δείξει δρόμο, νά συνεχίσει ἡ ζωή νά πορεύεται κατά τό ἦθος τῶν Ἀγίων, μέσα ἀπό τήν ἄμμετρη ἀγάπη καί τό ἔλεος, μέσα ἀπό τήν προσφορά καί τή μετάνοια.

Εἶναι ἐμπειρία ἀγάπης πού θά ἐπιτρέψει στούς πιστούς νά λάβουν αἴσθηση καί ἀντίληψη τοῦ Θεοῦ, βέβαια ὁ καθεῖς στό μέτρο

5 Ἁγ. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περί θείου κηρύγματος*. Βλ. Ἰω. Φουντούλη, *Λειτουργικά θέματα*, Θεσσαλονίκη 1997, τ. Γ', σσ. 56-57.

6 Π. Σινόπουλου, *Ἡ θεία λειτουργία*, Μετάφραση Σχόλια, σ. 112.

τῶν δυνατοτήτων του καί τῶν πνευματικῶν του προϋποθέσεων. Ἔτσι λοιπόν αὐτός ὁ χαρισμένος ἀπό τόν Θεό λόγος, πού ἐκπέμπεται ἀπό τό στόμα τοῦ κάθε ἱεροκήρυκα, πού τεμαχίζεται καί μοιράζεται στούς ἀνθρώπους ὡς αἴσθηση ζωῆς ἀθανάτου, ὡς ἀντίδωρο εὐχαριστιακό, ὡς «κεκλασμένος λόγος» πού χορταίνει τήν πείνα τῶν πτωχῶν σέ ἐμπειρίες ἀνθρώπων, πρέπει νά συμβαδίζει μέ τή λογική καί τήν αἰσθητική τῶν λειτουργικῶν κειμένων, πού εἶναι γεμάτα εὐγένεια, ἀγάπη, ἀλήθεια, φιλανθρωπία, χορτασμό πνευματικό.

Αὐτός ὁ λόγος χτίζει γέφυρες ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους, γιατί σπάει τήν ἀπομόνωση καί μοιράζεται ἀγαπητικά καί θυσιαστικά, καθώς διέρχεται ἀπό τό καθαρτήριο τῆς γνησιότητας καί τῆς αὐθεντικότητας, τῆς βεβαιωμένης ἐμπειρίας πού τόν ἀναζωογονεῖ διαρκῶς.

Ἴσως δικαιολογημένα ὁ μακαριστός Φώτης Κόντογλου ἔγραφε πρῖν ἀπό 60 χρόνια περίπου, ὅτι «τό κήρυγμα παρά τό ὅτι ἀνθεῖ ἐσχάτως εἰς τήν χώραν μας, παρουσιάζει καί σημεῖα κάθε ἄλλο παρά εὐχάριστα»⁷, καί ὅτι πολλές φορές «προκαλεῖται δυσφορία, πλήξη, ἀγανάκτηση καί σκανδαλισμός»⁸, ἔχουμε δέ ἔτοιμη τήν ἀπάντηση, ὅτι ὁ διάβολος φέρνει αὐτή τή δυσφορία. Εἴμαστε ἀπόλυτα βέβαιοι γι' αὐτό; Πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι τό κήρυγμα πού ἀκολουθεῖ τά ἱερά ἀναγνώσματα, δέν μπορεῖ νά ἀναιρεῖ ἢ νά διαστρεβλώνει τό ὕφος καί τό ἦθος τους, δέν μπορεῖ νά ἰδεολογοποιεῖται ἢ νά ἠθικοποιεῖται, ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδή ὁ διδάσκων κατατρύχεται ἀπό ἰδεοληψίες πού προσπαθεῖ νά τίς κάνει κοινό κτῆμα ὅλων τῶν ἀκροατῶν.

Ὁ πιστός πού βρίσκεται στό Ναό καί ψάχνει τήν ἀλήθεια καί μία νέα πρόταση ζωῆς, δέν ἔχει ἀνάγκη νά ἀκούει βερμπαλισμούς γιά τήν πορεία τῆς κακῆς κοινωνίας, τῆς ψεύτρας καί ἄδικης, πού ὀδεύει στόν κατήφορο· ξέρεי τί εἶναι, ξέρει πού βρίσκεται, ξέρει καί τί ζητᾶ. Ὅχι περιγραφή τῆς ἀμαρτίας, ἀλλά προσφορᾶ ζωῆς

7 Φ. Κόντογλου, *Διά τό Θεῖον Κήρυγμα*, ΚΙΒΩΤΟΣ, φ. 35.

8 Ὅπ.π.

καί ἀληθινῆς ἐμπειρίας. Ὅχι ρητορισμούς καί ἀνέξοδους λεονταρισμούς κατά τοῦ κακοῦ καί ἀναζήτηση πολλές φορές ἀποδιοπομπαίων τράγων, γιά νά τούς φορτώσουμε τήν ἀποτυχία μας (ἐπιστήμη, τεχνολογία, ΜΜΕ, Εὐρώπη, αἰρετικοί), ἀλλά βιωμένη ἐλπίδα, δοσμένη μέ τρόπο πατερικό, ἀγαπητικά, μέ γλῶσσα κατανοητή καί ὕφος λειτουργικό. Πολλές φορές προσπαθώντας νά δείξουμε ἀπλότητα καί συγχρονισμό, ἐπιλέγουμε μία γλῶσσα πού ἀπέχει πολύ ἀπό τό λειτουργικό γλωσσικό ἰδίωμα. Χρησιμοποιοῦμε μία γλῶσσα πού ἐγγίζει τά ὄρια τοῦ λαϊκισμοῦ καί τοῦ ξύλινου πολιτικοῦ θρησκευτικοῦ λόγου, πού ἔχει μέν ὅλα ἐκεῖνα τά στοιχεῖα τῆς ρητορικότητας καί τῆς «σύγχρονης αἰσθητικῆς» τῆς γλώσσας μας, ἀλλά τό «γλωσσικό ἄλας» εἶναι λίγο καί ὁ λόγος ἄνοστος. Καί ὅταν λέμε «γλωσσικό ἄλας» ἐννοοῦμε τό ὕφος καί τή γλῶσσα ἐκεῖνη, πού ἔρχεται μετά τό λόγο τοῦ Ἀποστόλου καί τοῦ Εὐαγγελιστοῦ νά διερμηνεύσει τή Γραφή, νά παραμυθίσει καί νά παρηγορήσει τόν λαό, νά τόν πάρει πατρικά ἀπό τό χέρι καί νά τόν ὀδηγήσει στή χαρά τῆς Βασιλείας, τή Θεία Λειτουργία. Ἄν ἔχουμε τή δύναμη νά σιωπήσουμε ἐμεῖς ταπεινά καί νά ἀφεθοῦμε, ἄνευ ὄρων, στόν Χριστό νά μιλήσει μέσα ἀπό τό στόμα μας, τότε ὁ λόγος μπορεῖ νά ὀδηγήσει «εἰς τήν τῶν Εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων κατανόηση...» καί ὁ κόσμος νά χαρεῖ τήν παρέμβασή μας, νά νιώσει χαρά καί λαχτάρια γιά τό κήρυγμα, νά αἰσθανθεῖ ὅτι ἦταν λόγος γι' αὐτόν προσωπικά, τοῦ ἔδωσα ἐλπίδα κι ἀπαντήσεις καί φεύγει ἀπό τό Ναό ἀναπαυμένος καί ἀνάλαφρος, νοιώθει ὅτι τό κήρυγμα τοῦ ἔδωσε τή σχέση πού ἔψαχνε μέ τήν Ἐκκλησία, τοῦ ἔδωσε τό μέτρο νά ἀνακαλύψει τίς δυνατοτήτές του, τοῦ καλλιέργησε τό αἰσθητήριο καί τοῦ πρόσφερε ἀγωγή. Τό κήρυγμα εἶναι πάντα μία ἀφορμή γιά προσωπική σχέση ἀνθρώπου καί Θεοῦ καί μία σχέση ποιμένα καί ποιμνίου, ὄχι στά πλαίσια μιᾶς δημοσιοσχετίστικης λογικῆς, πού ἐπιχειρεῖ νά βρεῖ ἐπαφή μέ τόν κόσμο καί νά βρεῖ τό ρυθμό τοῦ κόσμου μέσα ἀπό ρητορικά σχήματα, ἢ λογικά ἐπιχειρήματα καί φιλοσοφικά τερτίπια, ἀλλά μέσα ἀπό τό βλέμμα τοῦ Πατέρα τῆς παραβολῆς τοῦ Ἀσώτου, μέσα ἀπό τή λαχτάρια τοῦ πατέρα αὐτοῦ πού τρέχει πρὸς τόν υἱό γιά νά σμικρύνει τήν ἀπόσταση τῆς ἐπιστροφῆς. Αὐτή εἶναι ἡ βαθεῖα

καί αὐθεντική σχέση πού ψάχνει ὁ λαός, πού μέ λιγοστές λέξεις καί μέ τή γλῶσσα τοῦ σώματος ἀκόμα, πού φέρει τούς δικούς της συμβολισμούς, ὀδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν κατανόηση τῆς ἀλήθειας καί τήν ἀναζήτηση τῆς νέας Ἐμπειρίας.

«Τό κήρυγμα μπορεῖ νά γίνει ἡ εὐλογημένη ὥρα πού ὁ ἱερέας, ἔχοντας ἐπίγνωση τοῦ μεγέθους, τῆς ἀτομικῆς του ἀποτυχίας, μά καί τήν ἐμπειρία τοῦ ἀπείρου ἐλέους τοῦ Θεοῦ, ἔρχεται νά μοιραστεῖ τήν βιωμένη ἀγάπη μέ τούς ἀδερφούς του»⁹.

Ἡ χρήση τῆς γλῶσσας καί τῆς αἰσθητικῆς της, στή διακονία τοῦ κηρύγματος μπορεῖ νά γίνει ὄχημα αὐτῆς τῆς σχέσης πού ψάχνουμε ὅλοι μας.

«Τήν παράδοσή μας τήν βλέπουμε ὡς μιᾶ αἰσθητή πραγματικότητα μέσα στή Θεία Λειτουργία, ὄχι στήν ξεπερασμένη καί κουραστική μεγαλοπρέπεια ἀλλά στή διατήρηση λέξεων, ἐκφράσεων, στήν ποίηση τοῦ λειτουργικοῦ λόγου καί στό ἀκίνητο πνεῦμα τῆς κοινωνίας καί τῆς ἐνότητος μέσα στή σύναξη τῆς Ἐκκλησίας»¹⁰, ὅλα «συντεταγμένα καί συναριθμούμενα», τίποτε περιττό, κανένας λόγος κενός, ὅλα ἕνας διάλογος ἤχων, κίνησης, φωτός, πού εἰσχωρεῖ στά κατάβαθα τῆς ψυχῆς τοῦ πιστοῦ¹¹, αὐτή τή λογική, αὐτή τή τάξη, αὐτή τήν αἰσθητική, αὐτό τό ἦθος, αὐτό τό ὕφος, ὀφείλουμε νά τό περάσουμε στό κήρυγμα, ὄχι μέ ἀρχαϊσμούς καί γλωσσικούς βαρβαρισμούς, πού ὀρθώνουν τείχη ἀνάμεσα στόν ἄμβωνα καί τόν λαό, ἀλλά μέ πνεῦμα ἀληθινά διδασκαλικό κατά τό πρότυπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ λαός τοῦ Θεοῦ δέν ψάχνει στόν Ναό τόν δάσκαλο μέ τό τεντωμένο δάχτυλο καί τήν «ἐπηρμένην ὀφρύν», γιά νά τόν μαλώσει γιά τήν ἁμαρτία του ἢ τήν ἀποστασιοποίησή του ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἀλλά ἀναζητεῖ ἕναν πατέρα γιά νά γλυκάνει τήν ὀρφάνια πού ἔνοιωσε μακράν τῆς οἰκίας τοῦ Πατρός του, ἕνα σπίτι πού

9 Δημήτρη Καραγιάννη, Κήρυγμα: ἀπό τό ρητορικό μονόλογο στή διακονία τοῦ προσώπου, *Σύναξη*, τ. 83, σ. 26.

10 Διονυσίου Ψαριανοῦ (Μητρ. Κοζάνης) *Ἡ Θεία Λειτουργία*, Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 19821, σ. 1γ'.

11 Ὅπ.π.

νά τόν ὑποδεχτεῖ μέ ἀγάπη, χωρίς τόν γογγυσμό τοῦ μεγαλύτερου ἀδελφοῦ, ἕνα τραπέζι στρωμένο γιά χάρη του.

Εἶναι πολύ χαρακτηριστική μιά εἰκονιστική ἀπόδοση τῆς παραβολῆς τοῦ Ἀσώτου τοῦ Υἱοῦ πού ἀπαντάται σέ μιά μεταβυζαντινή τοιχογραφία, ὅπου ὁ ζωγράφος καθώς ἱστορεῖ τίς διάφορες φάσεις τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀσώτου ἔχει καί μιά τελευταῖα λεπτομέρεια κατά τήν ὁποία εἰκονίζει τόν ἄσωτο, συνεσταλμένο καί ἔκπληκτο γιά ὅσα συνάντησε στό σπίτι του ἀπό τήν ἄμμετρη ἀγάπη τοῦ πατέρα του. Πλησιάζει καθαρός καί στολισμένος τόν πατέρα του ὁ ὁποῖος τόν ὑποδέχεται στό τραπέζι κρατῶντας στά χέρια του ἕνα δισκοπότηρο γιά νά τοῦ μεταδώσει τή θεία Εὐχαριστία, τήν ὀλοκλήρωση τῆς συνάντησης τῆς ἀγάπης, τό ἀποκορύφωμα τῆς πραγματικῆς κοινωνίας. Ἔτσι ὁ λαϊκός ζωγράφος φαντάστηκε αὐτή τή συνάντηση.

Ἀντιλαμβάνεται λοιπόν κανεῖς ὅτι μέσα σέ ἕνα τέτοιο λειτουργικό κλίμα, τό ὕφος τοῦ λόγου μας καί τό ὕψος τῆς φωνῆς μας, θά πρέπει νά συμβαδίζει μέ τά τελούμενα καί τά γενόμενα στό Μυστήριον. Εἶναι πολύ χαρακτηριστική ἡ Ὀμιλία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου¹² «ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἔξω εὐρεθεῖς ὁ Εὐτρόπιος...», ὅπου μιλάει γιά τή σχέση Χριστοῦ καί ἀνθρώπινης φύσης τήν ὁποία παρομοιάζει μέ πόρνη. «Ἐπειδή δέν μποροῦσε ἐκεῖνη (ἡ ἀνθρώπινη φύση) νά ἀνέβει ψηλά, κατέβηκε ὁ ἴδιος στά χαμηλά. Ἔρχεται στήν καλύβα της, τήν βλέπει μεθυσμένη. Καί μέ ποῖο τρόπο ἔρχεται; Ὅχι μέ φανερή τή θεότητα Του... μήπως βλέποντάς τον τρομοκρατηθεῖ, μήπως λαχταρήσει καί τοῦ φύγει... καί ἔπειτα λέγει: δέν σέ φύτεψα στόν παράδεισο;

Τοῦ λέγει, ναί.

Καί πῶς ζέπεσες ἀπό ἐκεῖ;

Ἦρθε καί μέ πῆρε ὁ διάβολος ἀπό τῶ παράδεισο.

Φυτεύτηκες στόν παράδεισο καί σ' ἔβγαλε ἔξω. Νά σε φυτέψω μέσα μου. Δέν τολμᾷ νά πλησιάσει ἐμένα.

Ἀλλά εἶμαι, λέει, ἀμαρτωλή καί βρώμικη.

12 PG 52, 404A 411B.

Μή μοῦ σκοτίζεσαι, εἶμαι γιατρός.

Αὐτό χαρακτηρίζει τόν Νυμφίον Χριστό, τό νά μή ζητάει εὐθύνες γιά λάθη καί ἀμαρτήματα, ἀλλά νά συγχωρεῖ καί λάθη καί ὅλα τά παραστρατήματα. Αὐτό χαρακτηρίζει καί τόν κάθε πατέρα.

Τό διδασκαλικό ἔργο καί ὁ τρόπος τοῦ Χριστοῦ, εἶναι αὐτονόητο ὅτι, βρίσκεται τώρα σέ ἄλλα χέρια καί σέ ἄλλα χεῖλη· μέ ποιά δικαιολογία ἄραγε «διορθώνουμε» αὐτά πού μᾶς παρέδωσε ὁ Χριστός ὡς παρακαταθήκη;

Μιά ἀνάγνωση καί μόνο τῆς εὐχῆς τῆς χειροτονίας, θά μᾶς ἐπανεφέρε ἴσως στόν ρόλο πού ἔταξε ὁ Χριστός τοῦς διαδόχους τῶν Ἀποστόλων Του, ὡς «εἰς τύπον καί τόπον» τῆς αἰσθητῆς παρουσίας Του.

Εἶναι χαρακτηριστικός ὁ λόγος τοῦ Ἱεροῦ Νικολάου Καβάσιλα πού λέει πῶς ὁ διάκονος τοῦ λαοῦ πρέπει νά εἶναι «ἰλαρότερος φίλων, ἀκριβέστερος τυράννων, πατρός φιλοστοργώτερος, μελῶν συμφύεστερος, καρδίας ἀναγκαιότερος»¹³. Κατά τό κήρυγμα ὁ ἀνθρώπινος λόγος τῶν Γραφῶν, τό κείμενο, μεταβάλλεται σέ Λόγο τοῦ Θεοῦ γιά νά δοθεῖ στό λαό. Ὁ Ὁριγένης ἦταν ὁ πρῶτος πού δίδαξε γιά δύο εἰδῶν θεία Κοινωνία στή λειτουργία: ἡ πρώτη τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καί ἡ δεύτερη τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματός Του¹⁴.

Μέ ὅση λοιπόν προσοχή καί εὐλάβεια ὁ ἱερεὺς μεταδίδει τό Σῶμα καί τό αἷμα τοῦ Κυρίου, μέ τόν αὐτό τρόπο πρέπει νά μεταδίδεται καί ὁ Λόγος Του, γιατί τελικά καί τά δύο ὁδηγοῦν στήν αἰωνιότητα καί τή Σωτηρία.

13 Νικολάου Καβάσιλα, PG 150, 373.

14 Ὁριγένης, *Εἰς τό κατά Λουκᾶν*, κη' ΒΕΠΕΣ 15, σ. 51 καί *Εἰς τούς Ψαλμούς*, ρη' ΒΕΠΕΣ 16, σ. 126.

«ΛΟΓΟΣ ΕΝ ΑΗΧΩι ΦΩΝΗι».
ΕΙΚΟΝΑ ΚΑΙ ΚΗΡΥΓΜΑ

Λόγος ἐν ἀήχῳ φωνῆ. Εἰκόνα καὶ κήρυγμα

Ἡ εἰκόνα, γράφει ὁ Λεωνίδας Οὐσπένσκυ, «μαῖς ἀνοίγει μιὰ ἀπέραντη θέα πού ἀγκαλιάζει ὅλο τὸν κόσμο, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον μέσα σ' ἓνα συνεχές παρόν. Καὶ ἡ ἀνθρώπινη δημιουργία, ὅσο φτωχὴς καὶ ἂν εἶναι οἱ δυνατότητές της, χρησιμεύει στὴν Ἐκκλησία σὰν γλῶσσα γιὰ ν' ἀποκαλύψει στὸν κόσμο τὸ μυστήριο τοῦ μέλλοντος αἰῶνος»¹.

Τὸ γεγονός αὐτὸ καταγράφει μὲ τὸν πιὸ ἐναργῆ καὶ δυναμικὸ τρόπο ἡ θεολογία πού διετύπωσε ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (787), ἀλλὰ καὶ ἡ σύνοδος πού καθιέρωσε τὸ 843 τὴν «εὐχρῆ τῆς Ὁρθοδοξίας». Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας συχνὰ ἐπισημαίνουν ἓναν ἀπεικονιστικὸ χαρακτήρα τῆς θείας λατρείας καὶ μὲ προεξάρχοντα τὸν ἅγιο Χρυσόστομο τονίζουν ἰδιαίτερα τὴ δύναμη τῆς εἰκόνας καὶ τῆς παροντοποίησης τοῦ παρελθόντος. Ὁ λόγος τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου εἶναι λόγος γεμάτος εἰκόνες καὶ συμβολισμούς, τόσο στὸ κείμενο τῆς θείας λειτουργίας², ὅσο καὶ στὰ ἄλλα κείμενά του, ὅπου γράφει: «πάρεστιν ὁ Χριστός, καὶ νῦν ἐκεῖνος ὁ τὴν τράπεζαν διακοσμήσας ἐκείνων, οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος ἔστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός. Σχῆμα πληρῶν ἔστηκεν ὁ ἱερεύς, τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα· ἡ δὲ δύναμις καὶ ἡ χάρις Θεοῦ ἔστι»³.

Τὸ ἴδιο ἐπισημαίνουν καὶ ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας καὶ ὁ Θεόδωρος Ἀνδίδων ἀργότερα, ὅτι κάθε φάση τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ θὰ πρέπει νὰ ἐξεικονίζεται στὴν εὐχαριστιακὴ τελετουργία⁴, καὶ τοῦτο

1 Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας*, ἔκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1993, σ. 487.

2 Βλ. *Εὐχρῆς τῆς Μικρῆς καὶ Μεγάλης Εἰσόδου τῆς θ. Λειτουργίας ἁγ. Χρυσοστόμου*.

3 Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Περὶ τῆς Ἰούδα προδοσίας*, PG 49, 382B.

4 Θεοδώρου Μοψουεστίας, *Ὁμιλίαι 15*, ἔκδ. R. Tonneau R. Devreesse,

έπιτυγχάνεται όχι μόνο μέσα από τὰ λειτουργικά ὑμνολογικά κείμενα ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ὄλο διάκοσμο τοῦ ναοῦ. Ἡ *Νέα Ἐκκλησία* ἐμφανίζεται ὡς ἕνας ἱεραρχικὰ διατεταγμένος κόσμος⁵, στὸν ὁποῖο κυρίαρχη θέση κατέχουν ὁ Χριστός, ἡ Θεοτόκος, οἱ οὐράνιες καὶ ἀγγελικὲς δυνάμεις.

Ἀπὸ τὸν 9ο μὲ 10ο αἰώνα ἀρχίζει νὰ φαίνεται ἐντονώτερα αὐτὸς ὁ ἀφηγηματικὸς χαρακτήρας τῆς εἰκονογραφίας, ἀφοῦ τὰ θέματα πού κυριαροῦν στὴ «διακόσμηση» τῶν ναῶν εἶναι ἡ ἱστορία θεμάτων ἀπὸ τὸν κύκλο τοῦ Δωδεκαόρτου, ἀλλὰ καὶ θεμάτων πού δὲν ἔχουν ἐορτολογικὸ χαρακτήρα καὶ ἀπλὰ καταγράφουν ἱστορικὰ γεγονότα. Τὸ ἴδιο θὰ συμβεῖ καὶ μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ λεγόμενου λειτουργικοῦ εἰκονογραφικοῦ κύκλου, ὅπου ἐκεῖ πλέον ἔχουμε μιὰ εἰκαστικὴ ἱστορία τοῦ εὐχαριστιακοῦ γεγονότος καὶ κυρίως τῆς διαρκῆς μνήμης «πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Πάθους, τῆς τριήμερου Ἀναστάσεως, τῆς εἰς Οὐρανοῦ ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας»⁶. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία γίνεται «ἐπίγειος οὐρανὸς ... ἀντιτυποῦσα τὴν σταύρωσιν καὶ τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν», ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Γερμανός⁷.

Ἡ ἀνταπόκριση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὰ λειτουργικά κείμενα, τὸν εὐαγγελικὸ λόγον καὶ τὴν εἰκονογραφία εἶναι βασικὴ καὶ πάγια ἀρχὴ τῆς ἱερῆς τέχνης πού καλλιεργήθηκε ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ εἰκόνα γίνεται ὑπόμνημα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν λειτουργικῶν ὑμνολογικῶν κειμένων, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐρμηνεύει τὸν λόγον, ἄλλοτε τὸν ὑπογραμμίζει ἐντονώτερα καὶ ἄλλοτε βοᾷ ἀφώνως μέσα ἀπὸ τὴ συμφωνία χρωμάτων καὶ σχημά-

Les homelies Catechetiques de Theodore de Mopsuestie [Studi e Testi 145] Vaticano 1949. Ἐπίσης βλ. Θεοδώρου Ἀνδίδων, *Προθεωρία κεφαλαίων περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ γινομένων συμβόλων τε καὶ μυστηρίων*, PG 140, 417-468, βλ. καὶ Σούλτς, *Ἡ βυζαντινὴ λειτουργία*, μτφρ. π. Δ. Τζέρπος, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 1997, σ. 127.

⁵ Σούλτς, ὅπ.π., σ. 128.

⁶ *Εὐχὴ ἀναφορᾶς τῆς θείας Λειτουργίας ἀγ. Ἰ. Χρυσόστομου*.

⁷ Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, *Ἱστορία ἐκκλησιαστικὴ καὶ μυστικὴ θεωρία*, PG 98, 381 κ.έξ.

των, τὸν λόγον τῆς Ἀληθείας, τὸν λόγον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Χριστοῦ καὶ τὸ σωτήριο γεγονός τῆς θείας Οἰκονομίας.

Οἱ Πατέρες, γνῶστες αὐτῆς τῆς πρακτικῆς καὶ τῆς ὠφελιμότητος τῆς εἰκόνας γιὰ τὸν ἄνθρωπον, συχνὰ ἐκφράστηκαν μὲσω τῶν εἰκόνων καὶ δὲν ἦταν λίγες οἱ φορὲς πού τόνισαν στὴν κηρυκτικὴ τους διακονία τὴν μαρτυρία τῆς τέχνης γιὰ τὴ ζωὴ τῶν πιστῶν.

Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε μόνο τὴν περιγραφή τῶν χριστιανικῶν Βασιλικῶν στὶς Ἀποστολικὲς Διαταγές, τὶς πληροφορίες πού δίνει ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας⁸ στὴν *Ἐκκλησιαστικὴ τοῦ ἱστορία*, τὴν περιγραφή τῆς Βασιλικῆς τῆς Τύρου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως στὰ Ἱεροσόλυμα, τὸ *Ἐγκώμιον τοῦ Χορικού Γαζαίου*⁹ εἰς τὸν *Μαρκιανὸν ἐπίσκοπον Γάζης*, τὸ *Περὶ κτισμάτων* κείμενο τοῦ Προκοπίου¹⁰, τὴν *Ἐκφραση τῆς ἁγίας Σοφίας* τοῦ Παύλου Σιλεντιάρχου¹¹, τὴν *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία καὶ μυστικὴ θεωρία* πού ἀποδίδεται στὸν Γερμανὸ Κωνσταντινουπόλεως¹², τὶς Μυσταγωγικὲς κατηχήσεις τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων¹³, τὰ ὑπέροχα κείμενα τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου Κύπρου¹⁴, τὴν Ἐπιστολὴ τοῦ ἀββᾶ Νείλου πρὸς τὸν ἑπαρχὸν Ὀλυμπιδῶρον¹⁵, ὅπου ἀναφέρεται σὲ θέματα παράδοσης καὶ εἰκονογραφίας, ἀκόμα καὶ λόγους τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσόστομου¹⁶, Μ. Βασιλείου¹⁷ καὶ Γρηγορίου Θεολόγου¹⁸, καθὼς καὶ τὰ κείμενα τοῦ

⁸ Εὐσεβίου Καισαρείας, *Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου Βασιλέως*. Λόγος Γ', PG 20, 1096.

⁹ Χοροίκιος Γαζαῖος, *Ἐγκώμιον εἰς Μαρκιανὸν Γάζης*, βλ. Κ. Καλοκώρη, *Πηγαὶ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας*, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 46.

¹⁰ Προκοπίου Καισαρείας, *Μυστικὴ Ἱστορία*, Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, PG 89, 170 κ.έξ.

¹¹ Παύλου Σιλεντιάρχου, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, PG 86, 2133 κ.έξ.

¹² Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ὅπ.π., 381 κ.έξ. 384D.

¹³ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις* (σποραδικὰ στὶς Α', Β' καὶ Γ'), PG 33, 1077-1084.

¹⁴ Ἐπιφάνιος Κύπρου, *Εἰς τὸ Μέγα Σάββατον*, PG 43, 452-464.

¹⁵ Νείλου Μοναχοῦ, *Ὀλυμπιδῶρον Ἐπάρχω*, PG 79, 577-580.

¹⁶ Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Εἰς Ματθαῖον*, Ὀμιλ. 49, 4, PG 58, 504.

¹⁷ Μ. Βασιλείου, *Εἰς τοῦ μ' μάρτυρας*, PG 31, 509 κ.έξ. καὶ Ὀμιλία Γ' εἰς τὴν ἐξαήμερον, PG 29, 52.

¹⁸ Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος Ε', λβ', PG 36, 173.

ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ¹⁹ καὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου²⁰, καὶ μιὰ ἀτέλειωτη σειρά ἀναφορῶν σὲ λόγους καὶ ἐπιστολὲς Πατέρων καὶ ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μας.

Στὰ κείμενα αὐτὰ φαίνεται ἡ πρόθεση τῶν συγγραφέων νὰ διδάξουν ὄχι μόνο τὸν λόγο τῆς χάριτος, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ τὴ χρήση τῶν εἰκόνων ὡς ἐποπτικῶν μέσων νὰ παραδώσουν στὸν λαὸ τὴν αἰσθητικὴ, τὸ ἦθος, τὸ ἀσκητικὸ ἰδεῶδες, τὸ μαρτυρικὸ φρόνημα. Τὰ μέλη τῆς εὐχαριστιακῆς κοινότητος συνέρχονται στὸ ναὸ μὲ σκοπὸ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν κοινὴ λατρεία καὶ μὲ στόχο τὴ σωτηρία τους. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀγωνία τῶν ἁγίων Πατέρων μας καὶ αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀγωνία καὶ ἡ μέριμνα τῶν συγχρόνων ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας.

Εἴπαμε πὼς στὸ ὀρθόδοξο ναὸ τὰ πάντα ἀλληλοπροϋποτίθενται καὶ ἀλληλοπεριχωροῦνται, συνυπάρχουν καὶ συλλειτουργοῦν στὸ μυστήριό τῆς σωτηρίας, τὸ καθεὶν μὲ τὸν δικό του τρόπο. Κοιτάξτε λίγο τὴ διάταξη τοῦ ναοῦ στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία. Ἡ ὅλη λειτουργία τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶχε δύο κέντρα: τὸν κυρίως ναὸ, μὲ τὸν ἄμβωνα στὸ κέντρο, ὅπου καὶ ἦταν συναγμένο τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν καὶ τῶν κατηχομένων, καὶ τὸ δεύτερο μέρος ἦταν ἡ ἁγία Τράπεζα. Στὸ πρῶτο γινόταν ἡ ἀκρόαση τῆς Γραφῆς καὶ τῶν ἀναγνωσμάτων καθὼς καὶ τὸ κήρυγμα, δηλαδὴ ἡ διερμηνεία τοῦ λόγου τῶν Γραφῶν καὶ ὡς φυσικὴ συνέχεια ἐρχόταν ἡ θεία Εὐχαριστία²¹.

Σήμερα, ἀρκετοὺς αἰῶνες μετὰ τὴν πρώτη ἀκμὴ, τὸ πρῶτο μέρος ἔχασε τὴν αἴγλη του, ἀφ' ἐνὸς γιατί ὁ ἄμβωνας ἔπαψε νὰ εἶναι τὸ κέντρο τῆς «εὐχαριστίας τοῦ κεκλασμένου λόγου»²² καὶ ἀφ' ἑτέρου γιατί τὸ κήρυγμα ἔχασε τὸν μυσταγωγικὸ καὶ παιδευτικὸ του χαρακτήρα. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν

19 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λόγοι ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων*, PG 94, 1232 κ.ἑξ.

20 Θεοδώρου Στουδίτου, *Κατὰ εἰκονομάχων λόγος ἀντιρρητικός* α', PG 99, 328 κ.ἑξ.

21 Ἰωάννου Ζηζιούλα, Μητρ. Περγάμου, *Εὐχαριστίας Ἐξεμπλᾶριον*, Μέγαρο Ἀττικῆς 2006, σ. 75.

22 Γεωργίου Μεταλληνοῦ, *Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1995, σ. 143.

περικοπῶν ὁ ἱερεὺς διαβάζει τὴν εὐχή, «ἔλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλάνθρωπε Δέσποτα, τὸ τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιξον ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν...»²³. Γιατί ἄραγε ὁ ἱερεὺς συγγραφέας τῆς εὐχῆς νὰ ζητᾷ τὴ διάνοιξη τῶν ὀφθαλμῶν γιὰ κάτι ποὺ λογικὰ εἶναι μόνο ὑπόθεση ἀκοῆς ἢ διανοητικῆς; Εἶναι σίγουρο πὼς καὶ ὁ ἅγιος Χρυσόστομος καὶ οἱ ἄλλοι μυσταγωγοὶ Πατέρες ζοῦσαν τὸν Θεὸ στὴ θεία Λειτουργία, μὲ ὅλες τους τὶς αἰσθήσεις, καὶ φυσικὰ ἡ ὄραση δὲν μπορούσε νὰ ὑστερήσει σ' αὐτὴ τὴ μέθεξη τῶν θείων γεγονότων. Μὴ ξεχνᾶμε πὼς ὁ ὀφθαλμὸς εἶναι ὁ «λύχνος τοῦ σώματος» καὶ ἐὰν αὐτὸς εἶναι καθαρὸς τότε ὅλο τὸ σῶμα εἶναι καθαρὸ, ἐὰν δὲ εἶναι φωτεινός, τότε ὅλο τὸ σῶμα εἶναι φωτεινὸ καὶ μετέχει τοῦ θείου φωτισμοῦ²⁴. Γι' αὐτὸ τὰ κείμενα τῶν ἁγίων βρῖθουν ἀπὸ λόγο ἀπεικονιστικὸ, ἀλλὰ καὶ ὁ ναὸς μέσα ἀπὸ τὶς μορφές τῶν ἱστορημένων προσώπων καὶ γεγονότων συμπληρώνει τὸ ἔργο τῆς διδασχῆς. «Ἄ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ ἀκοῆς παρίστησιν, ταῦτα γραφικὴ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν»²⁵.

Θεωροῦμε λοιπὸν ὅτι τὰ χαρίσματα ποὺ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο καὶ τὰ καλλιέργησε πρὸς σωτηρίαν τώρα ἔρχονται καὶ σ' Αὐτὸν τὸν ἴδιο τὴν «εὐχαριστίαν προσάγουν» ἢ ἀρχιτεκτονικὴ τὸν ναὸ, ἢ μουσικὴ τὴ μελωδία, ἢ ποίηση τὸν ὕμνο, ἢ γλυπτικὴ τὸν ἄμβωνα καὶ τὸ κιβώριο, ἢ ζωγραφικὴ τὴ θέα τῶν «οὐχ ὀρωμένων» καὶ ὅλα αὐτὰ μαζὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἀντήχηση τῆς οὐράνιας μελωδίας, τὴν ὁποία οἱ «τὰ μέλη πλέξαντες» πατέρες καὶ μαῖστορες μετέφεραν στὴν ἐπίγεια λατρεία μας. Γι' αὐτὸ παρατηρεῖ ὁ κάθε πιστὸς πὼς ἡ τέχνη μέσα στὴν Ἐκκλησία ἀποκτᾷ ρυθμὸ, μέλος, τάξη, κάλλος καὶ πὼς διατηρεῖ μιὰ ὁμοουσιότητα μὲ τὸ δόγμα καὶ τὴν πίστη²⁶.

Ἄν ὅλη ἡ ἐκκλησιαστικὴ λατρεία φαίνεται νὰ κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν συμβολισμὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τοῦτο εἶναι κατ' ἐξοχὴν

23 Εὐχὴ πρὸ τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς θείας Λειτουργίας.

24 Ματθ. ζ', 22.

25 Μ. Βασιλείου, *Εἰς τοὺς μ' μάρτυρας*, PG 31, 509A.

26 Γεωργίου Μεταλληνοῦ, ὅ.π. σ. 147.

αίσθητο στην έμπειρία του εικονογραφημένου ὀρθόδοξου ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι εἰκονιστική, οἱ εἰκόνες εἶναι τὸ ἐκφραστικώτερο καὶ δυναμικώτερο μέσο τῆς λειτουργικῆς θεολογίας, καὶ ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος πρὸς τὴ θεία γνώση²⁷. Ἄλλωστε γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ Ἐκκλησία πολέμησε τοὺς εἰκονοκλάστες, γιὰτὶ μέσα στὴν ἐγωτική τους αὐτάρκεια καὶ μανία θέλησαν νὰ καταργήσουν τὴν εἰκόνα καὶ νὰ ὑποτιμήσουν τὸν ρόλο τῆς στὴν πνευματικὴ σχέση κτιστοῦ καὶ ἀκτίστου²⁸.

Αὐτὴ λοιπὸν τὴν εἰκόνα, τὸ «γλωττοφόρον βιβλίον» τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ διδάσκει τὴν ἄλλη βιοτή, στὶς μέρες μας τὴν ἔχουμε ὑποτιμήσει μὲ μιὰ ἄλλου εἴδους «εἰκονοκλαστικὴ πρακτικὴ», τὴν τοποθετήσαμε στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς, παρὰ τὸ ὅτι ἡ τάξη τῆς λατρείας ἐπιβάλλει τὴν χρῆση τῆς στὴ λατρεία, τὴν τοποθέτησή της στὸ κέντρο τῆς σύναξης γιὰ νὰ τιμηθεῖ προσκυνηματικὰ τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς, τὴν περιφορά της ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, τὴ θυμίασή της, τὴν τιμητικὴ της προσκύνηση. Ἐπιπλέον καὶ κυριώτερο, πάψαμε νὰ τὴν χρησιμοποιοῦμε ὡς ἐποπτικὸ μέσο διδασκαλίας στὸ κήρυγμά μας, ὡς ὑπόμνημα στὴν Ἁγία Γραφή, ὡς ἐρμηνεία στὴν ἑορτή, ὡς θεολογικὸ σχόλιο στὸν ὕμνο, ὡς ἀγιασμὸ στὰ «ὄμματα τῶν ὀρώντων»²⁹.

«Ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι εἰκόνα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, εἰκόνα τῶν ἐσχάτων. Τίποτα δὲν εἶναι τόσο φανερὸ στὴν ὀρθόδοξη λειτουργία ὅσο αὐτό»³⁰. Καὶ ὁμως στὶς μέρες μας φαίνεται νὰ λησμονήθηκε αὐτὴ ἡ ὄντολογικὴ σχέση εἰκόνας καὶ λατρείας ἢ, ἂν θέλετε, αἰσθητικῆς καὶ ὄνολογίας καὶ μᾶλλον «δὲν ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἐπαρκῶς καὶ δὲν ἔχουν ἐξαχθεῖ οἱ αἰσθητικὲς συνέπειες τῆς θεολογίας μας»³¹.

27 Ὁπ.π., σ. 149.

28 Ὁπ.π.

29 *Συνοδικὸν τῆς Ὀρθοδοξίας, Τριῶδιον*, ἐκδ. Φῶς, 1992, σ. 155.

30 Ἰωάννη Ζηζιούλα, «Εὐχαριστία καὶ Βασιλεία», *Σύναξη* 49 (1994) 7.

31 Μ. Σκλήρη, Συμβολὴ στὴ διδασκτικὴ τῆς βυζαντινῆς εἰκόνας, *Σύναξη* 13 (1985) 95.

Ζώντας σὲ μιὰ ἐποχὴ εἰκονιστικὴ, ἀλλὰ καὶ εἰκονολαστικὴ συγχρόνως, πιθανὸν νὰ διστάζουμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴν εἰκόνα καὶ τὸν λόγο τῆς ὡς τρόπο ἀγωγῆς, γιὰτὶ μᾶς φοβίζει ὁ γενικὸς ξεπεσμὸς τῆς εἰκόνας καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς αἰσθητικῆς καὶ τοῦ μέτρου. Ἐνῶ ὅλοι πιστεύουν ὅτι «μιὰ εἰκόνα εἶναι ἴση μὲ χίλιες λέξεις», οἱ ἱεροκήρυκες θεωροῦν πῶς ἡ εἰκόνα ἔχασε τὴ δύναμη τοῦ λόγου τῆς, ἐξαιτίας μᾶλλον «τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων».

Ὅμως ἡ εἰκόνα εἶναι μιὰ ζωντανὴ γλώσσα, ἰσότημη μὲ τὸν πατερικὸν λόγο, καὶ μάλιστα πρὸ ἄμεση γιὰ τὸν λαό. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ ὅτι ἀποκόπτεται ἀπὸ τοὺς Πατέρες, ἐπειδὴ δὲν κατανοεῖται ἡ γλώσσα καὶ τὰ διδάγματά της; Ὅσο ἀναγκαῖα εἶναι ἡ μελέτη τῶν πατερικῶν λόγων καὶ τῆς Γραφῆς, τόσο χρῆσιμη θεωρεῖται καὶ ἡ σπουδὴ τῆς γλώσσας τῶν εἰκόνων.

Ἄς μὴ λησμονοῦμε πῶς ἡ ὀρθόδοξη ἄσκηση εἶναι ἐκείνη ποὺ ἔκαμε νὰ γεμίσουν οἱ τοῖχοι καὶ τὰ τόξα καὶ οἱ τροῦλοι τῶν ναῶν μας μὲ εἰκόνες ἁγίων καὶ μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα πρέπει νὰ βλέπουμε καὶ ἐμεῖς ὅλοι τὶς τοιχογραφίες καὶ τὶς εἰκόνες τῶν ἁγίων μας καὶ αὐτὸ τὸ ἀσκητικὸ καὶ ἡρωϊκὸ πνεῦμα εὐχόμεστε νὰ ἐμπνέει ὅλους τοὺς πιστοὺς. Ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα, ἐπομένως, δὲν διανθίζει ἀπλὰ τὴ θεωρία μὲ τὴν πράξη τῆς ζωῆς τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καλεῖ τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς θεατὲς νὰ σταθοῦν κριτικὰ ἀπέναντι στὴν ποικιλότητα τῶν εἰκόνων ποὺ πλημμυρὶ ζουν τὴ ζωὴ μας.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπανεύρει ἡ εἰκόνα τὸν διδασκτικὸν τῆς χαρακτῆρα, νὰ συνειδητοποιήσει ὁ πιστὸς ὅτι βρίσκεται μέσα στὸ σπίτι του, στὸ σπίτι τοῦ Θεοῦ πατέρα, ὅπου τελεῖται ἡ θεία Λειτουργία καὶ αὐτὸς εἶναι ἕνας συνδαιτημόνας ἀνάμεσα στοὺς τόσους ἄλλους ποὺ ζοῦν ἢ θριαμβεύουν στὸν οὐρανό, καὶ σ' αὐτὴ τὴ σύναξη ζεῖ καὶ πορεύεται μέσα στὸν ἀναστάσιμο χωροχρόνο τῆς Βασιλείας³².

Ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία βρῆκε σοφοὺς τρόπους νὰ παραστήσει τὴν μεταμόρφωση τοῦ κόσμου, τῆς κτίσης καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ χρησιμοποιεῖ ἴσως τὴν πρὸ αἰσθητὴ καὶ βέβαιη γλώσσα γιὰ νὰ

32 Στ. Σκλήρη, *Ἐν ἐσόπτρῳ*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1992, σ. 186.

δείξει τὸ τέλος, τὸ φτάσιμο στὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴ, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κτίσης.

«Ὁ ὀρθόδοξος ζωγράφος ἔχει μιὰ ἰδιάζουσα ὄραση ποὺ προβάλλει τὴν ἱστορία στὰ ἔσχατα. Βλέπει ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλὰ πίσω ἀπ' αὐτὰ ὀραματίζεται τὸ ἐσχατολογικὸ τους “τέλος”, τὴν ὀλοκλήρωσή τους»³³.

Στόχος του εἶναι νὰ μᾶς χειραγωγῆσει ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ δισκελίου καὶ τοὺς ἀγίους τῶν κάτω διαζωμάτων στὰ ψηλότερα διαζώματα τῶν τοιχογραφιῶν, νὰ μᾶς κάνει νὰ αἰσθανθοῦμε ὅτι εἴμαστε μέρος τῶν παραστάσεων τοῦ Δωδεαόρτου, προσκυνητὲς τῆς γέννησης, τὴν ὥρα ποὺ ψάλλει ὁ ψάλτης τὸ «σήμερον γεννᾶται ἐκ Παρθένου», μέρος τῆς βάπτισης καὶ συνδαιτημόνες στὸν γάμο τῆς Κανᾶ, πανηγυρίζοντες στὴν εἴσοδο στὰ Ἱεροσόλυμα μετὰ βαίῶν καὶ κλάδων, μαζί μὲ τοὺς ἀκροατὲς νὰ γευόμαστε τὴν εὐλογία τῶν πέντε ἄρτων «ἐν τῇ ἐρήμῳ», νὰ μετέχουμε στὴν πορεία του πρὸς τὸ Πάθος, ἢ αὐτοὶ ποὺ ὡς ἄλλοι Θωμάδες ψηλαφοῦμε τοὺς τύπους τῶν ἡλῶν Του.

Εἶναι σημαντικὸ τοῦτο, γιατί ἡ παρουσία τοῦ πιστοῦ στὸν ναὸ καὶ ἡ σχέση του μὲ τὶς εἰκόνες εἶναι ἓνα βασικὸ ὄντολογικὸ γεγονός, τὸ ὁποῖο βέβαια δὲν συνδυάζεται τόσο στὴν προσωπικὴ σχέση μὲ τὴν εἰκόνα ὅταν τὴν προσκυνᾷ, ἀλλὰ στὸ ὅτι βρίσκεται μέσα στὸν ναὸ σὲ μιὰ σύναξη πιστῶν καὶ ἀγίων, σὲ μιὰ κοινωνία.

Πρέπει μέσα στὸν ναὸ νὰ γνωρισθεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἀγίους, νὰ δεῖ τοὺς ἀγίους ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν οἰκογένειά του, νὰ βρεῖ τὸν προστάτη του ἅγιο, τὸν πολιούχο τῆς πόλης του, τοὺς νεομάρτυρες τῆς πατρίδας του, μὲ τὶς γραφικὲς τοπικὲς τοὺς ἐνδυμασίες ποὺ θὰ τοῦ θυμίζουν τὴν ντόπια παράδοση καὶ τὴν ἱστορία τοῦ γένους, νὰ βρεῖ τοὺς προσωπικούς του φίλους ποὺ θὰ τὸν συντροφεύουν στὶς ὥρες τῆς ἀγωνίας του ἢ τῆς χαρᾶς του, νὰ καταλάβει ὅτι ὅλοι οἱ εἰκονιζόμενοι εἶναι κομμάτι τῆς ζωῆς του καὶ πῶς καὶ ἡ δική του ζωὴ τείνει στὸ νὰ βρεῖ ἓνα χῶρο ἀνάμεσά τους.

33 Ὁπ.π., σ. 221.

Αὐτὴ τὴ ζωντανὴ αἴσθηση τῆς οἰκογένειας βιώνει ὁ καθένας μας, μέσα σὲ ἓνα μικρὸ ναὸ, ὅπου στοὺς τοίχους του ἱστοροῦνται οἱ μορφὲς τῶν ἀγίων, καὶ ὁ μικρῶν διαστάσεων χῶρος, καθὼς οἱ ἅγιοι ζωγραφίζονται στὰ φυσικὰ ἀνθρώπινα μέτρα, βοηθᾷ νὰ νοιώσουμε αὐτὴ τὴ σχέση, ἢ ὁποία γίνεται πολὺ κοντινὴ καὶ οἰκεία. Αἰσθάνεσαι σὰν νὰ συλλειτουργεῖς ἢ νὰ συμπάλλεις μαζί τους στὶς ἀκολουθίες, βρίσκεσαι δίπλα τους καὶ ἀκουμπᾷς τὰ ἄμφιά τους, βιώνοντας αὐτὴ τὴν τρυφερότητα ποὺ ζεῖς στὴ θεία λατρεία καθὼς προσεύχεσαι γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα.

«Νοιώθεις πραγματικὰ ὅτι οἱ εἰκόνες μέσα στὸν ναὸ δὲν εἶναι μιὰ ἔγχρωμη πολυτέλεια γιὰ νὰ διακοσμεῖ τοὺς τοίχους καὶ νὰ ἀπομακρύνει τὸ αἶσθημα τοῦ ἄδειου καὶ τοῦ κενοῦ τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας, ὅπως συμβαίνει στὸ σπίτι μας, ὅταν τὸ στολίζουμε μὲ τὶς φωτογραφίες τῶν ἀγαπημένων μας προσώπων, ἀλλὰ εἶναι ἡ δυνατότητα ποὺ ἀποκτᾷ ὁ ἀνθρώπος νὰ πραγματώνει τὴν κοινωνία, νὰ καλλιεργεῖ μιὰ σχέση πραγματικὴ μὲ τὸν συνάνθρωπο, μὲ τὸ περιβάλλον, μὲ τοὺς ἀγίους του»³⁴. Εἶναι αὐτὸ ποὺ γράφει ὁ Γ. Σεφέρης καὶ τὸ σχολιάζει εὐστοχα ὁ Γ. Κόρδης πῶς «ἡ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ ἔχει μιὰ ροπή πρὸς τὸ ζωντανό, τὸ πραγματικὸ, τὸ συγκεκριμένο, τὸ χειροπιαστό, τὴ ζωντανὴ λεπτομέρεια», ποὺ δὲν εἶναι ψιλὰ σημεῖα καὶ ἀφηρημένα σύμβολα κάποιων ποὺ προϋπήρξαν ἢ δὲν θὰ ξαναὑπάρξουν, ἀλλὰ ἅγιοι συγκεκριμένοι, ὑπάρξεις μοναδικές, ζωντανοί, ποὺ σὲ κοιτοῦν κατάματα καὶ σὲ καλοῦν νὰ ὑπερβεῖς τὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο ὅπως καὶ αὐτοί³⁵.

«Ἡ τέχνη ἐπομένως μέσα στὴν Ἐκκλησία ἀποκτᾷ τὸν καλὸ καὶ δημιουργικὸ τῆς ρόλο, μὲ τὴν πρώτη σημασία τῆς λέξεως. Γίνεται δηλαδὴ διαδικασία μὲ τὴν ὁποία ὁ ζωγράφος ἀναλαμβάνει νὰ βρεῖ δεσμούς καὶ σχέσεις ἀνάμεσα σὲ μιὰ φυσικὴ μορφή καὶ στὸν θεατῆ, ἀναγκαίους τρόπους ποὺ θὰ φέρουν σὲ σχέση τὸ ἔργο μὲ τὸν νοῦ, τὴν καρδιά, τὴν αἴσθηση τοῦ θεατῆ»³⁶. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ σχέση εἶναι

34 Γ. Κόρδης, *Ἡ ζωγραφικὴ ὡς τρόπος*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2005, σ. 17.

35 Ὁπ.π., σ. 56 καὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἡ τῶν εἰκόνων προσκύνησις θεοῦ καὶ φίλων θεοῦ ὀνόματι ἀγιαζομένων*, PG 94, 1300A.

36 Γ. Κόρδης, Ὁπ.π., σ. 56. πρβλ. τοῦ ἰδίου, *Ἡ παραμυθία τῆς καθ' ἡμᾶς ζωγραφικῆς*, ἐκδ. Ἀρμός, 2001, σ. 925.

πού χάθηκε σήμερα και αυτή πρέπει να αναζητήσει και να ξαναβρεί ό πιστός.

Το κήρυγμα, ή διδαχή και ή κατά Χριστόν αγωγή μπορούν να βοηθήσουν κάλλιστα. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου οι όρθόδοξοι άγιογράφοι έμπνεύστηκαν και ιστόρησαν κάποια έργα τους με όδηγό όχι μόνο τον εύαγγελικό λόγο, αλλά τον ποιητικό λόγο της ύμνολογίας. Έτσι γνωστές παραστάσεις όπως το θέμα «Έπί σοι χαίρει», το «Τί σοι προσενέγκωμεν, Χριστέ», ό «Ακάθιστος ύμνος», το «Μέγας εϊ, Κύριε», το «Σιγησάτω πᾶσα σάρξ» και άλλα, μάς έδωσαν καταπληκτικά έργα όπου ιστορείται με κάθε λεπτομέρεια και διαχρονικότητα το ιστορικό γεγονός της έορτης. Επίσης τὰ λειτουργικά κείμενα και το τυπικό ένέπνευσαν πολλές φορές τους ζωγράφους στο έργο τους. Αναφέρουμε ένδεικτικά τή «θεία Λειτουργία», τή «μεγάληψη τών Άποστόλων» και τή «Μεγάλη είσοδο». Κυρίως όμως και κατ' έξοχήν οι άγιογράφοι προσπάθησαν να ζωντανέψουν τον εύαγγελικό λόγο μέσα από τὰ σχήματα και τὰ χρώματά τους. Το Δωδεκάορτο κατέχει τήν πρώτη θέση και φυσικά ακολουθούν θέματα από τή ζωή και τὰ θαύματα του Χριστού, τής Θεοτόκου, τών άποστόλων. Επίσης, όταν το επιτρέπει ό χώρος και οι διαστάσεις του ναού, ιστορούνται και σκηνές από τους βίους τών άγίων.

Όλα αυτά θα λέγαμε ότι αποτελούν όχι μόνο τις πηγές και τὰ βοηθήματα για τὸ κήρυγμα, αλλά και εικαστικά ύπομνήματα, κυρίως όμως έποπτικά μέσα διδαχής. Πόσο σημαντικό είναι για όλους, κληρο και λαό, όταν τὸ κήρυγμα έχει μυσταγωγικό και λειτουργικό χαρακτήρα;

Έπικεντρώνουμε τὸ ενδιαφέρον μας στην εικόνα τής «κοινωνίας τών άγίων Άποστόλων», για να διδαχτούμε όχι μόνο τὸ ήθος, τή σεμνότητα και τήν εύλάβειά της, αλλά και τὸν πρακτικό τρόπο τής θείας μεταλήψεως. Πόσο ώφελιμένη θα έβγαινε ή Έκκλησία αν στρέφαμε τὸ βλέμμα μας στη συλλειτουργία τών άγίων ιεραρχών, οι όποιοι σεβίζοντας και πλήρεις «φόβου και τρόμου» μετέχουν του εύχαριστιακού γεγονότος με τάξη, ιεροπρέπεια, εύλάβεια, συνοχή, αίσθηση κάλλους, περιβεβλημένοι τις άρχιερατικές τους στολές, χωρίς να προκαλούν με πολυχρωμίες ή να ένοχλούν με τή στάση τους.

Η παράσταση τής «ουράνιας θείας λειτουργίας», όπου γύρω από τὸν δεσπότη Χριστό, ό όποιος λειτουργεί μπροστά στην άγία Τράπεζα, βρίσκονται οι συλλειτουργούντες άγιοι άγγελοι με τὰ ιερατικά και διακονικά τους άμφια, στολισμένοι με τήν ουράνια όμορφία, τους διακόνους με τους άέρες και τὰ ιερά σκεύη, τήν περιφορά του έπιταφίου άμνου, τους ύποδιακόνους με τὰ ριπίδια και τὰ θυμιάτά. Είναι ή παράσταση που πραγματικά διδάσκει τήν εύταξία τής λατρείας και ότι ό Θεός που λατρεύουμε «δεν είναι άκαταστασίας, αλλά ειρήνης και τάξεως»³⁷.

Πρέπει να διδαχθεί ό πιστός πώς μέσα στη θεία Λειτουργία όλοι και όλα εικονίζουν κάτι: ό λαός όλόκληρη τήν οικουμένη, ό έπίσκοπος τὸν βασιλέα Χριστό, οι ιερείς τους άποστόλους, οι διάκονοι τους άγγέλους. Πρέπει να συνειδητοποιήσει ό λαός ότι αυτό που συμβαίνει στον ουρανό και εικαστικά αποδίδεται στην κόγχη του ιεροῦ βήματος γίνεται κάθε φορά στη δική του ένοριακή σύναξη, όπου ό έπίσκοπός του είναι εικόνα Θεοῦ, ό έφημέριός του άπόστολος Χριστοῦ και αυτός τέκνο τής βασιλείας του Θεοῦ³⁸. Μόνο έτσι μπορεί να συλλάβει τὸ νόημα και να βιώσει τή θεία Λειτουργία σε όλη της τήν ένταση, να συμπάλλει, να προσευχηθεί για όλο τὸν κόσμο, να νοιώσει τὸ ρίγος τής αδελφότητας στην άπαγγελία του «Πάτερ ήμῶν...», να άγκαλιάσει τὸν αδελφό του στο «άγαπήσωμεν άλλήλους», μόνο τότε ξαναβρίσκει τὸ πραγματικό νόημα τής ζωής του.

Δυστυχώς αυτό τὸ πνεῦμα του έξεικονισμού άτόνησε, και από τότε που άτόνησε χάθηκε ή ένότητα τής λειτουργικής κοινωνίας.

Οί Προτεστάντες άπέριψαν τὸν εικονισμό και υπερτόνισαν τὸν λόγο, με συνέπεια να καλλιεργήσουν άλλη αντίληψη περι ιερωσύνης και λειτουργῶν³⁹. Τὸ ίδιο έκαναν και οι Ρωμαιοκαθολικοί, οι όποιοι μετέτρεψαν τήν εικόνα σε στοιχείο τής διακόσμησης του ναοῦ, κάτω από τήν πίεση του προτεσταντισμοῦ. Όμως στην Όρ-

37 Συμεών Θεσσαλονίκης, *Διάλογος*, PG 155, 680 κ.έξ.

38 Ίωάννη Ζηζιούλα, *Εύχαριστίας Έξεμπλάριον*, σ. 81.

39 Όπ.π., σ. 82.

θόδοξη παράδοση ή εικόνα έχει ακόμα τη δική της ουσιαστική διακονία. «Ἡ εἰκόνα δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἀπλὴ εἰκονογράφηση τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀλλὰ εἶναι μιὰ γλώσσα πού ἀντιστοιχεῖ στὴ γλώσσα τῆς Γραφῆς, καὶ εἶναι ἰσότιμη μ' αὐτήν»⁴⁰. Πρέπει μάλιστα νὰ τονίσουμε πὼς ἡ εἰκόνα ἔχει κάποιες δυνατότητες πού δὲν ἔχει ὁ λόγος. Εἶναι κατ' ἀρχὴν ἐκφραστικὸ μέσο πῶς ἀμείνω ἀπὸ τὸν λόγο. Ὁ λόγος πολ- λές φορές πλατιάζει καὶ ἴσως φλυαρεῖ. Ἡ εἰκόνα εἶναι πλατύτερη τοῦ λόγου ἀλλὰ συγχρόνως καὶ λακωνικὴ. Σὲ μιὰ εἰκόνα μπορούμε νὰ δοῦμε ὅ, τι ἐκφράζει μιὰ λειτουργία καὶ μιὰ γιορτὴ, μὲ πολὺ ἀμείνω καὶ σύντομο τρόπο⁴¹.

Ἄς λάβουμε γιὰ παράδειγμα τὴν εἰκόνα τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ· στὸ θέμα αὐτὸ συνυπάρχουν γεγονότα πού ἐξελίχθησαν σὲ διαφορετικὸ χρόνο, ὅμως ὁ ζωγράφος μὲ τὴν διαχρονικὴ του ἰστο- ρηση συνοψίζει τὸ γεγονὸς τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως σὲ μιὰ μόνο εἰκόνα, γιατί αὐτὸ τελικὰ εἶναι τὸ οὐσιῶδες. Τὸ σπήλαιο, ἡ σκοτεινιά του (σύμβολο τῆς πνευματικῆς κατάστασης τῆς ἐποχῆς), ἡ φάτνη μὲ τὸ σπαργανωμένο βρέφος, ὁ ὄνος καὶ ὁ βοῦς (ἀναφορὰ στὴν προφη- τεῖα τοῦ Ἡσαΐα 1, 3), ἡ Θεοτόκος κυρίαρχη μορφή στὴν εἰκόνα, οἱ ἄγγελοι καὶ ἡ συνομιλία τους μὲ τοὺς ἀγραυλοῦντες ποιμένες, τὸ λουτρὸ τοῦ παιδίου, ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ πειρασμὸς του, ἡ πορεία τῶν μά- γων καὶ ἡ προσκύνησή τους, ὅλα μαζί μὲ τὴ συνεργασία προφητῶν, ὕμνογράφων, ποιητῶν, πατέρων, εὐαγγελιστῶν καὶ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ταπεινοῦ ζωγράφου κηρύττουν τὸ θαῦμα τῆς θείας Οἰκονομίας. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν εἰκόνα τῆς Βαπτίσεως. Μὲ παρόμοιο λα- κωνικὸ καὶ διαχρονικὸ τρόπο εἰκονογραφοῦνται ἡ Μεταμόρφωση, ἡ Βαΐοφόρος, ἡ Σταύρωση, ἡ Ἀνάσταση, ἡ Ἀνάληψη, ἡ Πεντηκοστή, ὅλα τὰ γεγονότα τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας Του, ἀλλὰ καὶ τὰ μαρτύρια καὶ οἱ βίοι τῶν ἁγίων μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καταγράφονται.

«Πρέπει νὰ μείνουμε σὲ μιὰ σιωπηλὴ περισυλλογή, πρὶν ἀρχί- σει νὰ μιᾶ ἡ εἰκόνα», λέει ὁ Παῦλος Εὐδο κίμωφ. «Πρέπει νὰ πα- ραδοθοῦμε στὴ χάρι τῆς πού ὀδηγεῖ προοδευτικὰ στὴν καρδιά τοῦ

40 Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1993, σ. 177.

41 Ὅπ.π.

μηνύματός της. Ἡ σύνθεση μὲ τὸ λιτὸ καὶ ἰσχυρὸ λυρισμὸ της εἶναι ἓνα θαῦμα ἀρμονίας ὅπου κάθε λεπτομέρεια ψάλλει. Μὲ τὸ σύνο- λό της ἐλευθερώνεται καὶ ὑποβάλλεται σὲ μιὰ σπουδαία μουσικὴ συμφωνία: *Ἄνω τὰς καρδίας*⁴². Ἀπὸ τότε πού ἀρνηθήκαμε ἢ ἀμελή- σαμε νὰ γίνουμε «ἀκροατὲς» τοῦ λόγου τῆς εἰκόνας, ὀδηγήθηκε σὲ παρακμὴ καὶ ὁ λόγος τῆς διδασχῆς μας, τὸ κήρυγμα, γιατί εἶναι οὐ- σιαστικὴ καὶ κεφαλαιώδης ἡ ἐνότητα τῆς λειτουργικῆς εἰκόνας καὶ τοῦ λειτουργικοῦ λόγου. Αὐτὸ συνέβη μὲ τοὺς εἰκονομάχους τὸν 8ο καὶ 9ο αἰῶνα, πού ὑποτίμησαν τὴν εἰκόνα, ἐνίσχυσαν τὸν λόγο, τὴν ποίηση, καὶ εἰσήγαγαν σὲ ἀντικατάσταση τῆς εἰκόνας κάθε εἴδους μουσικῆ, καὶ πάνω σ' αὐτὸ ὁ πάπας ἅγιος Γρηγόριος Β', ἔγραψε στὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Γ': «ἠσχόλησας αὐτούς», δηλαδὴ τὸν λαό, «εἰς ἀργολογίας, καὶ ὕθλους, καὶ κιθάρας καὶ κροτάλια τε καὶ αὐλὰς καὶ λήρους, καὶ ἀντὶ εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας εἰς μύθους αὐτούς ἐπέβαλας»⁴³.

Τί κάνουμε ἐμεῖς ἄραγε ἀπὸ μέρους μας; Χάσαμε τὴν αἴσθηση τοῦ κάλλους καὶ τοῦ μέτρου στὴ ναοδομία, στὴ μουσικὴ, στὴν τελε-ουργία, στὸν λόγο.

Ἐπειδὴ δὲν μάθαμε νὰ διαβάζουμε τὸν λακωνικὸ λόγο τῆς εἰκό- νας, ἀναλισκόμαστε σὲ κηρύγματα πομπώδη μὲ φλύαρες ρητορίες, ἐξατομικεύσαμε τὸ κήρυγμα πιστεύοντας ὅτι μεταφέροντάς το στὸ τέλος τῆς θείας Λειτουργίας θὰ ἔχουμε περισσότερο ἀκροατήριο καὶ ἄρα μεγαλύτερη ἐπιτυχία ὡς ὀμιλητὲς· εἶναι δὲ χαρακτηριστι- κὸ ὅτι δὲν μεταφέραμε στὸ κοινωνικὸ τὸ εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα, πού εἶναι λόγος Κυρίου, καὶ θεωρητικὰ καὶ οὐσιαστικὰ αὐτὸς σώζει («οἱ ἀκούοντες ζήσονται») ἀλλὰ μόνο τὸν δικό μας λόγο, τὸν ἀν-θρώπινο, πού ἀγωνίζεται νὰ διερμηνεύσει τὸ Εὐαγγέλιο, ἀλλὰ μὲ ἀνθρώπινη λογικὴ καὶ ὄχι μὲ τὴ λογικὴ τῆς λατρείας. Ἡ λογικὴ τῆς λατρείας θέλει τὴν εἰκόνα νὰ εἶναι ὀρατὴ ἀποκάλυψη τῆς κένω-σης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ σημεῖο ἐκκίνησης τῆς ὀρμῆς

42 Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ τέχνη τῆς εἰκόνας*, μτφρ. Κ. Χαραλαμπίδη, ἐκδ. Π. Πουρ- ναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 245.

43 Mansi, SCC 13, 978B.

τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεό. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς λέγει πὼς «ἐνθα γὰρ ἂν ἦ τὸ σημεῖον ἐκεῖ καὶ αὐτὸς (ὁ εἰκονιζόμενος) ἔσται»⁴⁴ καὶ συμπληρώνει: «εἶδον οἱ ἀπόστολοι τὸν Κύριον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοὺς ἀποστόλους ἕτεροι καὶ τοὺς μάρτυρες ἕτεροι. Ποθῶ κἀγὼ τούτοις ὄραν ψυχῇ τε καὶ σώματι... Ἐπεὶ ἄνθρωπός εἰμι καὶ σῶμα περίκειμαι, ποθῶ καὶ σωματικῶς ὀμιλεῖν καὶ ὄραν τὰ ἅγια»⁴⁵. αὐτὸ δηλαδὴ πὸν λέγαμε προηγουμένως, πὼς ἡ εἰκόνα βοηθᾷ στὴ συνάψη σχέσης κοινωνίας, πὸν μπορεῖ νὰ φτάσει μέχρι τὸν προσωπικὸ διάλογο, τὴν προσευχή.

Μήπως σκεφθῆκαμε ποτὲ ὅτι ὁ δικὸς μας λόγος λειτουργεῖ ἀποτρεπτικὰ σ' αὐτὴ τὴ σχέση; μήπως διχάζει ἢ προτείνει τὴν ἀτομικὴ σχέση μὲ τὸν ἀκροατὴ, παρὰ τὴν προσωπικὴ κοινωνία πὸν ἔχει πάντοτε ἕναν τριαδικὸ χαρακτήρα, γιατί περνᾷ μέσα ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ Θεοῦ;

Ὅπως καὶ νὰ ἔχουν τὰ πράγματα, οἱ γραμμὲς αὐτὲς γράφονται ὡς ἕνας προβληματισμὸς γιὰ νὰ κεντρίσει τὸ ἐνδιαφέρον ὧσων διακονοῦν τὸν Λόγο μὲ τὸ λόγο τους. Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ πὸν ἡ εἰκόνα καὶ τὸ βλέμμα καθορίζουν τὰ πάντα στὴν καθημερινότητά μας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ. Τὸ κήρυγμά μας μπορεῖ νὰ καλύπτει ὅλα τὰ θέματα τῆς ἐπικαιρότητας καὶ προσπαθεῖ νὰ δώσει λύση καὶ ἀπαντήσεις σὲ ὅ, τι ἀπασχολεῖ τὸ παρόν, ξεχνώντας πὼς ἡ λειτουργία μᾶς καλεῖ σὲ μιὰ ἄλλη βιοτὴ καὶ μᾶς εἰσάγει στὴ βασιλεία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἄλλωστε ἡ θεία λειτουργία εἶναι ἕνα ταξίδευμα στὴν αἰωνιότητα, μιὰ πορεία πρὸς τὰ ἔσχατα.

Πολλὲς φορὲς στὶς μέρες μας διαπιστώνουμε πὼς καὶ ἡ ἴδια ἡ τέχνη, ὅπως καὶ ὁ λόγος, δὲν ζεῖ πιά ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀπὸ τὴ δογματικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, τὸ βίωμα καὶ τὴν ἐμπειρία τῶν ἁγίων της, ἀλλὰ τρέφεται ἢ προσκολλᾶται στὸν πολιτισμὸ τῆς ἐποχῆς καὶ τὶς ἀπαιτήσεις της. Δὲν διδάσκει πιά, ἀλλὰ ἀναζητᾷ καὶ ψάχνει στὰ τυφλὰ μαζί μὲ τὸν κόσμῳ⁴⁶.

44 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως Βιβλίον Δ', ΠΔ', ΡΓ 94, 1132B.

45 Ὅπ.π., 1264 B, C.

46 Λ. Ουσπένσκυ, Ἡ εἰκόνα, μτφρ. Φ. Κόντογλου, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήναι 1952, σ. 22.

Ὅμως ἐμεῖς, ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλησία, πὸν γνωρίσαμε τὸν Θεὸ καὶ υἰοθετηθήκαμε ἀπὸ Αὐτὸν καὶ εἴμαστε τέκνα τῆς Βασιλείας του καὶ συγκληρονόμοι αὐτῆς, πὼς μποροῦμε νὰ ἐπιστρέφουμε «ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα»⁴⁷; Τὰ δόγματα καὶ τὰ κηρύγματα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ συμπυκνωμένος λόγος καὶ ἡ ἐμπειρία τῶν ἁγίων μας: «οὐ μόνον γράμμασι τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμοθεσίαν παρέδωκαν, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως τισὶ παραδόσεσι... πολλῶν τοιγαροῦν καὶ τοσοῦτων ἀγράφως τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένων, καὶ μέχρι τῶν νῦν πεφυλαγμένων, τί περὶ τὰς εἰκόνας σμικρολογεῖς»⁴⁸; Γιατί ἡ ἀγνόηση τοῦ θησαυροῦ;

Θεωροῦμε πὼς δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ξαναβρεῖ τὸ κήρυγμά μας τὴν εἰκονιστικὴ του διάσταση, νὰ ξαναγίνει μυσταγωγικὸ καὶ διερμηνεῖα τοῦ λόγου τῆς Γραφῆς, νὰ θέσουμε μποροστὰ στὰ μάτια τῶν πιστῶν πρότυπα ζωῆς αἰωνίου, τοὺς ἁγίους, τοὺς μάρτυρες, τοὺς ὁσίους, τοὺς ἀσκητές, τοὺς ὁμολογητές, τὶς εἰκόνες πὸν δὲν ἔγιναν γιὰ ἄλλο λόγο παρὰ γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσουν νὰ σωθοῦν.

«Εἶδον εἶδος Θεοῦ τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ», λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ συμπληρώνει «Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τὸ ἄυλον... ἐγὼ τῷ σαρκὶ ὀφθέντος, μνήμης ἐμπύρευμα. Ἡ τῶν ἀποστόλων σκιά... νόσους ἀπήλαυνε, δαίμονας ἐφυγάδευε· καὶ πὼς ἡ σκιά καὶ εἰκὼν τῶν ἁγίων οὐ δοξασθήσεται; ἢ πάσης ὑλῆς προσκύνησιν ἄνελε, τί μὴ καινοτόμει, μηδὲ μέταιρε ὄρια αἰώνια, ἃ ἔθευτο οἱ πατέρες σου»⁴⁹.

Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεὸς ἔγραψε τὸν νόμο στὶς πλάκες καὶ τὶς παρέδωσε στὸν Μωϋσῆ καὶ τὶς τοποθέτησε μὲ τὴ στάμνο καὶ τὴ ράβδο στὴν Κιβωτό, εἰς μνημόσυνο, «οὔτω καὶ νῦν τὰς εἰκόνας τῶν γεγονότων διαγράφομεν»⁵⁰.

Ὅλα λοιπὸν καὶ ὅλοι οἱ πατέρες συνηγοροῦν στὴ θέση τῆς εἰκόνας στὴ ζωὴ μας καὶ στὴ λατρεία μας.

47 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐπερ τῶν ἁγίων εἰκόνων, Λόγος Α', ΡΓ 94, 1322, κβ'.

48 Ὅπ.π., κγ'.

49 Ὅπ.π. κβ'.

50 Ὅπ.π. ιγ'.

Ὁ ρόλος της καὶ ὁ λόγος της ὑπομνηματιστικὸς τῆς Γραφῆς, τῆς ὕμνολογίας, τῶν λειτουργικῶν κειμένων.

Στὶς μέρες μας δὲν ἔχουμε δικαιολογία νὰ ἐπικαλοῦμαστε ὅτι ἀδυνατοῦμε νὰ γνωρίσουμε τὸν εἰκονικὸ λόγο τῆς εἰκόνας. Ὑπάρχει μιὰ πλούσια βιβλιογραφία πέρα ἀπὸ τὰ πατερικὰ κείμενα, στὴ σύγχρονη βιβλιογραφία, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ στηρίξουν ἓνα δάσκαλο τοῦ λαοῦ στὸ ἔργο τῆς διδασχῆς.

Τὰ ἔσπερινὰ κηρύγματα σίγουρα προσφέρονται γιὰ μιὰ πιὸ ἀναλυτικὴ ἀναφορὰ καὶ διερεύνηση τοῦ κόσμου τῶν εἰκόνων, ὅμως καὶ στὴ θεία Λειτουργία, μπορούμε στὴν ἐπεξεργασία τοῦ θέματος καὶ τὴν ἀνάπτυξή του νὰ στρέψουμε τὴν προσοχή τῶν ἀκροατῶν καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς ἑορτῆς, αὐτὴ ποὺ ἴσως μηχανικὰ προσκύνησαν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν τί εἰκονίζει, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν εἰκονογραφικὸ διάκοσμο τοῦ ναοῦ, βοηθώντας τους νὰ συλλαβίσουν καὶ νὰ ἀναγνώσουν, ἴσως ἀργότερα, τὸ σωτήριο λόγο τῆς ἀγιασμένης τέχνης.

Ὁ νὰ κανόνας τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τονίζει τὸ χρέος τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν πρεσβυτέρων νὰ μὴ ἀμελοῦν τὸν κληρὸ καὶ τὸν λαὸν καὶ νὰ τοὺς «παιδεύουν εἰς τὴν εὐσέβειαν»· ὅμως παιδεία χωρὶς σωστὴ διδασχὴ καὶ σωστὰ ἐποπτικὰ βοηθήματα μᾶλλον θὰ μειοεκτεῖ.

Ζοῦμε στὴν ἐποχὴ τῆς εἰκόνας, ὁ κόσμος σήμερα καθηλώνεται γιὰ ὧρες ὀλόκληρες μπροστὰ σὲ μιὰ εἰκόνα, ποὺ μὲ μιὰ γρήγορη ἐναλλαγὴ τοῦ περνάει τὰ μηνύματά της. Ὅμως μὲ ποιῆς προϋποθέσεις γίνονται αὐτά; Ποιὰ πρότυπα προβάλλουν; Ποιὰ κοινωνία προωθοῦν; Ποιὰ ἀγωγή προσφέρουν;

Μόνον τὴν εἰκόνα τῆς διαφήμισης νὰ προσέξει κανεὶς αἰσθάνεται νὰ τὸν πνίγει τὸ κύμα ἀπὸ τὰ ἀπόνερα τοῦ σύγχρονου «πολιτισμοῦ», τίποτα δὲν εἶναι «εἰς ὠραϊσμόν καὶ φαιδρότητα», ὅπως θέλει ἡ Ἐκκλησία τὴν εἰκόνα.

Ἡ εἰκόνα γιὰ τοὺς πατέρες μας ἦταν δρόμος ἐπικοὶ νωνίας καὶ λόγος ζωῆς· ἦταν ἡ ἔκφραση τῆς θείας Οἰκονομίας, ἡ ἀπόδοση τῆς ὠραιότητος, τῆς «ὁμορφιάς ποὺ θὰ σώσει τὸν κόσμον», ὅπως ἔλεγε ὁ Ντοστογιέφσκυ. Δὲν ἔχουμε λοιπὸν ἄλλη ἐπιλογή παρὰ νὰ ξαναβροῦμε τὸν βηματισμὸ μας σ' αὐτὴ τὴν ἰχνηλασία καὶ νὰ ἀνακαλύψουμε ξανὰ τὴν ὠραιότητα.

Ἡ μυσταγωγία τοῦ λόγου κατὰ τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο

Τά τελευταῖα χρόνια ἐπισημαίνεται ἀπό πολλούς μία κλιμακούμενη λειτουργική κρίση, ἡ ὁποία μπορεῖ βέβαια νά εἶναι ἀπότοκος τῆς γενικῆς ἀντίληψης τῶν ἀνθρώπων περί Θεοῦ καί Ἐκκλησίας, ἀλλά ὅσοι κυρίως ἐπισημαίνουν αὐτή τήν κρίση, τήν ὀριοθετοῦν μέσα στά ὅρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος¹.

Ἡ λειτουργική αὐτή κρίση, ἐπισημαίνει ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν, συνίσταται κυρίως καί κατ' ἐξοχήν στή λαθεμένη ἀντίληψη καί γνώση πού ἔχουμε ὅλοι μας, γιά τό ρόλο τῆς ἐκκλησίας καί τῆς θείας Λατρείας εἰδικότερα, στήν γενικότερη ἐκκλησιαστική ζωή². Καί δέν πρόκειται βέβαια γιά μία κρίση πού ἔχει ὡς ρίζα τήν παρανόηση τῶν κειμένων καί τῆς γλώσσας τῆς λατρείας, πού συνήθως προβάλλεται ἀπό πολλούς, ἀλλά ἐστιάζεται κυρίως στό γεγονός ὅτι ὑπάρχει μία κατ' ἀρχήν ἀσυμφωνία, ἀνάμεσα στόν βασικό σκοπό καί ρόλο τῆς λατρείας καί στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο τά μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καί οἱ ποιμένες τοῦ, κατανοοῦν αὐτόν τόν σκοπό³. Ἔχουμε λησμονήσει προφανῶς ὅτι ἡ λατεία ὑπάρχει γιά τήν ἐκκλησία καί ὄχι ἡ ἐκκλησία γιά τήν λατεία καί στόχος αὐτῆς τῆς σχέσης ἐκκλησίας-λατρείας, εἶναι ἡ ἄνοδος τῆς ἐκκλησίας «εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»⁴.

Αὐτή ἡ κρίση βέβαια τῆς λατρείας στή σύγχρονη ζωή, ἀναπόφευκτα ὀδήγησε καί τήν κρίση τοῦ κηρύγματος, πού εἶναι οὐσι-

1 Βλ. Ἀ. Σμέμαν, *Ἡ Ἐκκλησία προσευχομένη, εἰσαγωγή στή λειτουργική θεολογία*, Ἀκρίτας 1991, σ. 31 κ.ἐξ. Βλ. καί τοῦ ἰδίου, *Εὐχαριστία*, Ἀθήνα 1978, σ. 82. Χ. Γιανναρά, *Τίμοι μέ τήν Ὀρθοδοξία*, Ἀστήρ, Ἀθήνα 1968, σ. 23 καί Ἰ. Φουντούλη, *Ὀμιλητική*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 79

2 Ἀ. Σμέμαν, *Ἐκκλησία προσευχομένη*, σσ. 32-33.

3 Ὅπ.π.

4 Ἐφес. 4, 13.

αστικό και αναπόσπαστο μέρος της λατρείας. Και έδω ό λόγος εἶναι ό ἴδιος, ότι δηλαδή ξεχάστηκε ή παραθεωρήθηκε ό ρόλος του κηρύγματος στή θεία λατρεία ή άλλοτε πάλι, κατά προτεσταντική αντίληψη και θεώρηση του λόγου, υπερτιμήθηκε ό λόγος και αυτονομήθηκε από τό εύχαριστιακό γεγονός. Μία απόδειξη αὐτῆς τῆς λογικῆς εἶναι ότι κάποτε στήν ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, δημιουργήθηκε «εἰδικό σῶμα ἱεροκηρύκων κληρικῶν», πού εἶχαν ὡς αποκλειστική και κύρια εὐθύνη μόνο το κήρυγμα, σάν νά αποδεχόταν δηλαδή κανείς ότι ό κάθε ἱερεύς λειτουργός νά μήν εἶχε ex officio τήν ἐντολή τῆς διδασκαλίας. Σίγουρα ὅλοι δέν ἔχουν τό χάρισμα του λόγου ή τῆς διδακτικῆς και ρητορικῆς δεινότητας, ὅμως ὅταν ή ἐκκλησία ἀναθέτει σέ ἕναν ἄνθρωπο νά τελεῖ τή θεία εύχαριστία, του ἀναθέτει ταυτόχρονα και «νά ἱεουργεῖ τόν λόγον τῆς ἀληθείας»⁵. Αὐτό κυρίως τό γεγονός τῆς αὐτονόμησης του λόγου από τή λατρεία, ἔκανε τό κήρυγμα κατά κάποιο τρόπο ἀτομική ὑπόθεση του ἱεροκήρυκα και ἐνῶ ἔπρεπε νά μένουμε και νά ἀπολαμβάνουμε τήν πνευματική χάρη του προσφερόμενου ἀγιοπνευματικά λόγου, μένουμε νά σχολιάζουμε τά κηρυκτικά και ρητορικά χαρίσματα του ὁμιλητου ή τόν «ἐκσυγχρονιστικό» του λόγο, ὅπως και τήν εύκολία του σέ μία δεκάλεπτη ὁμιλία και διεξέρχεται πέντε θέματα. Προφανῶς λησμονεῖται ότι τό «εὐαγγελίζεσθαι» δέν εἶναι ἔμφυτο χάρισμα, ἀλλά δωρεά του ἀγίου Πνεύματος, σέ ἕναν ἄνθρωπο πού ἔγινε τό σκεῦος τῆς ἐκλογῆς του Θεου και δάνεισε τό σῶμα του, τά χέρια του, τά πόδια του, τό στόμα του, στή διακονία τῆς ἱεουργίας του μυστικοῦ σώματος του Χριστου. Δέν εἶναι κοντολογίς, οἱ ὅποιες θεολογικές ή ἄλλες θύραθεν γνώσεις πού καταξιώνουν τόν ὁμιλητή και τό κήρυγμα ὡς καλό, διότι ό ὁμιλητῆς δέν ἔρχεται στή μέση της λειτουργικῆς σύναξης «καθ' ὑπεροχήν λόγου ή σοφίας, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος και δυνάμεως, ἵνα ή πίστης ὑμῶν μή εἰ ἐν σοφία ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεου», ὅπως ἐμφαντικά τονίζει ό Θεός Παῦλος⁶. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ό Θεολόγος στον λόγο ΑΒ' «περί τῆς

5 Εὐχή χειροτονίας.

6 Α' Κορ. 2, 1-5.

ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας», σημειώνει ότι «τό διαλέγεσθαι περί Θεου οὐ παντός ἀνθρώπου, οὔτε παντός καιροῦ»⁷, ἀλλά βέβαια θά πεί κανείς τί θά γίνει μέ τή σπορά του λόγου; πῶς ή αἴνεσις του Θεου θά παραμείνει «διά παντός ἐν τῷ στόματι» ἡμῶν; Ὅχι, λέει ό ἴδιος Πατέρας, «οὐ σιωπησόμεθα περί Θεου... πρὸς ὃν δεῖ πράως και μή χαλεπῶς, ἀπαντῆσαι τοῖς λόγοις, ἐντεῦθεν διδάσκοντας εὐταξίαν. Οὐ σιωπᾶν διακελεύομαι, ἀλλά μή φιλονείκως ἴστασθαι. Οὐ κρύπτειν τήν ἀλήθειαν ἀλλά μή διδάσκειν παρά τόν νόμον. Ἐγώ πρῶτος των ἐπαινούντων εἰμί σοφίαν, κᾶν τοῖς θείοις λόγοις ἀσχολουμένων, ή ἀσχολεῖσθαι γέ βουλομένων... φεύγω δ' ὅμως τό ἄμετρον και κολάζω τήν ἀπληστίαν»⁸ και συμπληρώνει παρακάτω «ἔστω σοί λόγος συνέσεως, ἀποκρίθητι και οὐδεῖς ό κωλύων, εἰ δέ μή δεσμός κείσθω τοῖς χεῖλεσι. Πόσον μᾶλλον ἀρμόζει τοῦτο τοῖς εἰς τό διδάσκειν ἐτοίμοις; Εἰ μέν ἐστί καιρός δίδαξον, εἰ δέ μή, τήν γλῶτταν πεδήσας, λύσον τήν ἀκοήν. Μελέτα ἐν τοῖς θείοις, ἀλλ' εἴσω τῶν ὄρων μένων. Φθέγγου μέν τά του πνεύματος και εἰ δυνατόν μηδ' ἄλλο τί. Καί φθέγγου μᾶλλον ή ἀναπνεῖ, καλόν γάρ τουτο και ἔνθεον, ή μνήμη τῶν θείων, ἀεὶ κεντρίζεσθαι πρὸς Θεόν, ἀλλ' ἄ προσετάχθης διανοούμενος»⁹.

Αὐτό πού οὐσιαστικά τονίζει ό ἅγιος Γρηγόριος, ἀλλά και ἄλλοι Πατέρες, εἶναι ή συνειδητοποίηση τῆς εὐθύνης τῆς ἀποστολῆς, ότι δηλαδή τό κήρυγμα δέν εἶναι μία ἀκόμη εύκαιρία νά μιλήσουμε και νά ἐπικοινωνήσουμε μέ τόν λαό, ἀλλά μία ἀκόμη εύκαιρία σωτηρίας τῶν ἀκροατῶν και τῶν ὁμιλητῶν φυσικά, και ἄν χαθεῖ και αὐτή ή εύκαιρία, τότε ή εὐθύνη αὐτονόμητα εἶναι μεγάλη αὐτου πού κατά κύριο λόγο ἔχει τήν εὐθύνη τῆς διδασχῆς. Ὁ λόγος πρέπει νά ἀληθεύει, δηλαδή νά εἶναι γνήσιος, και ή γνησιότητα ενός λόγου διαπιστώνεται από τό ἐάν εἶναι εύκολο νά μετατραπεῖ σέ πράξη. Ὁ λόγος πάντα εἶναι πράξη στήν παράδοσή μας, δηλαδή δέν παραμένει ἀπλά μία ἀφηρημένη ἔννοια πού αἰωρεῖται σέ διανοητικά ἐπί-

7 Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος ΑΒ', ΡΓ, 36, 173.

8 Ὅπ.π., 179.

9 Ὅπ.π., 179.

πεδα, αλλά σαρκώνεται κατά τό μέτρο τῶν δυνατοτήτων καί τῆς χάριτος καί ὁ λόγος αὐτός τῆς ἀληθείας, ἔχει τή δυνατότητα «νά ἐκπαιδεύει καί νά συναρμῶζει μέ τό Πνεῦμα», ἐπισημαίνει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος¹⁰, δεδομένου ὅτι μέ «τήν πολλήν φλυαρίαν καί τάς βεβήλους κενοφωνίας» ἀπομακρύνουμε ἀπό τήν ἐκκλησία τούς πιστούς¹¹. Χρειάζεται κατά τόν ἴδιο Πατέρα, ζέσις τοῦ πνεύματος καί νήψις, διότι ὁ ἐχθρός «ἐπισπείρει τά πονηρά σπέρματα» καί συμπληρώνει: «μῆτε διάπυροι σύν ἀλογία καί φυλαυτία, ἵνα μή ἐκφερώμεθα, μηδέ τῆς ὁδοῦ τῆς βασιλικῆς ἔξω πίπτωμεν»¹². Ἡ εὐθύνη αὐτή τοῦ ἱεροκήρυκα συχνά ἐπαναλαμβάνεται σ' αὐτόν τόν λόγο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, πού προφανῶς θέλει νά πείσει τόν διάκονο τοῦ λόγου γιά τό μέγα ὑπόργημα τῆς διδασχῆς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἄς ἀποφύγουμε λέει τήν ἀκαρπία καί τό θράσος, τήν περιττολογία καί τήν ἀπρακτη νωθρότητα, καθώς καί τήν ἀπαίδευτη θερμότητα, δηλαδή τόν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλο¹³. Εἶναι ἐξόχως συνταρακτικό αὐτό πού τονίζει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, «μέγα το περί Θεοῦ λαλεῖν, ἀλλά μεῖζον το ἑαυτόν καθαίρειν Θεῶ, ἐπειδή εἰς κακότεχνον ψυχῆν σοφία οὐκ εἰσελεύσεται»¹⁴, καί βεβαίως, λέει, ἔχουμε κληθεῖ νά διδάξουμε δικαιοσύνη καί νά τρυγήσουμε τόν καρπό τῆς ζωῆς, καί νά φωτιστοῦμε μέ τό φῶς τῆς γνώσεως, ὅπως ὁ Θεῖος Παῦλος, ὁ ὁποῖος ὅμως πρῶτα ἔφτασε στή γνώση τοῦ Θεοῦ καί αὐτή ἡ γνώση τόν ὁδήγησε στή διδασκαλία τοῦ θελήματός Του. «Μέγα το διδάσκειν ἀλλά τό μανθάνειν ἀκίνδυνον... καί εἰ μὲν ἀνὴρ, εἰ κατά Χριστόν, καί γεγύμνασται σοί τά αἰσθητήρια, καί λαμπρόν σοί τό φῶς τῆς γνώσεως, λάλει Θεοῦ σοφίαν τήν λαλουμένην ἐν τοῖς τελείοις καί τήν ἀποκεκρυμένην ἐν μυστηρίῳ καί ταύτην ὅταν καιρόν λάβῃς καί πιστευθῆς»¹⁵, γιατί στά ἀλήθεια τί ἔχουμε δικό μας, πού δέν μᾶς ἔχει δοθεῖ; Γιά ποιό λόγο, λέει ὁ Θεολόγος, ἀφοῦ εἶσαι νήπιος

10 Ὁπ.π., 176.

11 Ὁπ.π., 130.

12 Ὁπ.π.

13 Ὁπ.π.

14 Ὁπ.π., 188.

15 Ὁπ.π., 189.

καί χαμερπῆς τήν διάνοιαν, προσπαθεῖς νά δείξεις στούς ἀνώτερους ἀπό σένα ὅτι εἶσαι ἱκανός; Γίνε, συμβουλευεῖ, Κορίνθιος, «ἀνατράφηθι γάλακτι... καί μίλα μόνο ἐφόσον ἔχεις νά πείς κάτι καλύτερο ἀπό τήν σιωπή... ἀγάπα δέ τήν ἡσυχία ἢ ὁποία εἶναι προτιμότερη τοῦ λόγου κάποιες φορές»¹⁶. Τό νόημα ὅλων αὐτῶν εἶναι ὁ λόγος καί ἡ πράξη καί τό πηλίκον τοῦ Θεοῦ εἶναι το νά μή μιᾶς συνεχῶς ἀλλά νά ἀποταμιεύεις τόν λόγο καί τήν σιωπή. Εἶναι χαρακτηριστά τά ἐρωτήματα πού θέτει ὁ ἅγιος Γρηγόριος σέ κάθε ὁμιλητή λέγοντάς του ὅτι καί ὁ ἴδιος ὁ Μωυσῆς, ὅσο μπόρεσε εἶδε τήν δόξα τοῦ Θεοῦ, καί μόνο γι' αὐτό πού εἶδε μίλησε, ἐσύ πού ἀκόμα νηπιάζεις στά πνευματικά, τί περισσότερο θά μποροῦσες νά κάνεις; «σύ τίνας ἔθρεψας ἐξ οὐρανοῦ, ποῖον ὕδωρ ἐκ πέτρας δέδωκας; Ποίαν ἔρρηξας θάλασσαν ράβδω; τίνα λαόν διήγαγες ὡς διά ξηρᾶς τῆς ὑγρᾶς; τίνας ἐχθρούς κατεπόντισας; τίνας στύλω καί νεφέλη ὁδήγησας; τίνα κατεπολέμησας Ἀμαλήκ εὐχή καί χειρῶν ἐκτάσει;»¹⁷. Καί ἐπειδή λέει ὁ ἅγιος, θυμηθήκαμε τόν Μωυσῆ, ἄς μάθουμε ὅτι ὑπάρχει ἡ δωρεά τοῦ χαρίσματος καί ὁ νόμος τῆς τάξεως. Ἄν νομίζεις ὅτι εἶσαι Μωυσῆς μπές μέσα στή νεφέλη καί μίλα μέ τόν Θεό. Ἀλλά καλύτερο θά ἦταν νά μείνεις κάτω στούς πρόποδες τοῦ ὄρους καί νά περιμένεις νά ἀκούσης τήν φωνή καί τότε καθάρισε τόν ἑαυτό σου, ὅπως σέ διέταξε ὁ Θεός¹⁸. Τά χαρίσματα δίνονται ἀπό τόν Θεό κατά τό μέτρο τῶν δυνάμεών μας καί στήν Παλαιά Διαθήκη ἄλλο ἦταν τό ἔργο τοῦ Μωυσῆ, ἄλλο τοῦ Ἀαρῶν, ἄλλο τῶν Λευϊτῶν. Ἐμεῖς δέν εἴμαστε κᾶν ὄργανα τῆς χάριτος, παρά ἓνα μικρό δοξάρι καί ἐλάχιστα μποροῦμε νά διδάξουμε ἀπό τό ἐναρμόνιο μέλος τῆς ἐκκλησίας. Εἶναι ἐνδιαφέρον σ' αὐτό τό σημεῖο ὁ λόγος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου πού μιᾶ γιά τήν τάξη τοῦ οὐρανοῦ καί τῆς γῆς, ὅτι αὐτή ἡ «τάξη εἶναι ἡ μητέρα καί ἀσφάλεια τῶν πάντων»¹⁹. Ὅπως στό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου τό κάθε τί κινεῖται ὅπως τό ὄρισε ὁ Θεός, ἔτσι καί στήν

16 Ὁπ.π.

17 Ὁπ.π., 192.

18 Ὁπ.π., 193.

19 Ὁπ.π., 185.

ἐκκλησία ἄλλος «ἄρχει καί προκαθέζεται καί ἄλλος ἄγεται καί εὐθύνεται»²⁰, ἀλλά ὁ Θεός συναρμύζει τὰ πάντα καί τὰ συνθέτει ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Τὰ πάντα γίνονται «εὐτάκτως καί ὁμοτίμως»²¹ ἀκολουθώντας τήν ἴδια ὁδὸ πού ἔστησε ὁ Θεός εἰς τοὺς αἰῶνας, «πρόσταγμα ἔθετο καί οὐ παρελεύσεται», καί ἄν, λέει ὁ ἅγιος, ἀκολουθηθεῖ αὐτή ἡ ὁδὸς πού ὄρισε ὁ Θεός, «κόσμος τό πᾶν καί τό κάλλος ἀκίνητον»²². Ἡ τάξις συνδέει καί ὁμονοεῖ ἡ δέ ἀταξία καταλύει δεσμούς καί σχέσεις. Αὐτή ἡ ἐμμονή τοῦ ἀγίου στήν τάξη τῆς ἐκκλησίας, δέν ἀναφέρεται ἀπλά στή λειτουργική τάξη, ἀλλά στήν εὐταξία πού πρέπει νά ὑπάρχει πρῶτα στή ζωή τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία κατόπιν προβάλλεται καί μέσα στή λατρεία. «Μή ἀτιμάζωμεν εὐταξίαν» λέει, «ἐμβλέψατε εἰς τόν οὐρανόν ἄνω καί εἰς τήν γῆν κάτω καί ἐννοήσατε πῶς συνέστη τό πᾶν... τάξει διεκοσμήθη τὰ πάντα καί ὁ διακοσμήσας Λόγος... Τάξις οὖν τό πᾶν συνεστήσατο. Τάξις συνέχει καί τὰ οὐράνια καί τὰ ἐπίγεια, τάξις ἐν νοητοῖς, τάξις ἐν αἰσθητοῖς, τάξις ἐν ἀγγέλοις, τάξις ἐν ἄστροις, καί κινήσει καί μεγέθη καί σχέσει τή πρὸς ἄλληλα καί λαμπρότητι»²³. Αὐτή ἡ τάξη εἶναι πού κάνει τόν ἄνθρωπο νά ξεχωρίζει ἀπό τὰ ἄλογα ζῶα καί σημειώνει ὁ ἅγιος ἐμφαντικά «ἀλλήλοις ὑποχωροῦμεν ἐν τάξει νόμῳ καί λόγῳ φύσεως»²⁴. Μέσα στά πλαίσια αὐτῆς τῆς ἁρμονίας καί τῆς τάξεως, ὁ Θεός ἔδωσε στήν ἐκκλησία μὲν ἓνα πνεῦμα, ἀλλά πολλά χαρίσματα, ὄχι ἴσα, γιατί δέν εἶναι ἴδια καί τὰ δοχεῖα τοῦ πνεύματος, σέ ἄλλους ἔδωσε λόγο σοφίας καί θεωρίας, σέ ἄλλους λόγο γνώσεως καί ἀποκαλύψεως, σέ ἄλλον πίστη βεβαῖα, σέ ἄλλον ἐνεργήματα δυνάμεων καί θαυμάτων ὑψηλοτέρων, σέ ἄλλους χαρίσματα ἱαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, παιδαγωγία σαρκός, γένη γλωσσῶν, ἐρμηνεῖες γλωσσῶν, καί ὅλα αὐτά τὰ χαρίσματα, μεγάλα καί μεγαλύτερα, κατὰ τήν ἀναλογία τῆς πίστεως τοῦ κάθε ἀνθρώ-

20 Ὁπ.π., 185.

21 Ὁπ.π., 183.

22 Ὁπ.π., 183.

23 Ὁπ.π., 181.

24 Ὁπ.π., 188.

που²⁵. Ἐπομένως καί μέσα στίς τάξεις τοῦ κλήρου, εἶναι μὲν ὅλοι χαρισματοῦχοι κατὰ τό μέτρον τῆς πνευματικῆς ἡλικίας, ἀλλά δέν μποροῦν ὅλοι νά εἶναι διδάσκαλοι καί προφήται. Οἱ ἴδιοι οἱ μαθητές τοῦ Χριστοῦ, ἀπολαμβάνουν τῆς χάριτός Του καί τῆς ἀγάπης Του ἀνάλογα μέ τήν πνευματική τους διάθεση καί κατάσταση, ἀλλιῶς λειτουργοῦσε ὁ Πέτρος, ἀλλιῶς ὁ Ἰωάννης, ἄλλη συμπεριφορὰ τοῦ Φιλίππου καί ἄλλη τοῦ Ἀνδρέα. Ὅμως στήν ἀποστολική τους δράση ἔδειξαν τελικά ὅτι ἦταν μαθητές «τοῦ πράου καί ταπεινοῦ τήν καρδίαν καί δούλου δι' ἡμᾶς τοῦ αὐτοῦ δούλους, καί πᾶσαν τῷ Πατρὶ τήν δόξαν ἀναπέμποντες, ἵνα δῶ τύπον εὐταξίας»²⁶. Ἡ ταπεινότητα τοῦ Χριστοῦ καί ὁ ἀγαπητικός τρόπος προσέγγισης τοῦ λαοῦ, ἦταν τό βασικό χαρακτηριστικό των ἀγίων Ἀποστόλων. Δέν ταπεινολογοῦσαν ἀλλά ἦταν ταπεινοί στήν πράξη, γιατί δέν μπορεῖς ταπεινολογεῖς καί νά εἶσαι «τύραννος ὅταν μιᾶς γιά τόν Θεό, ἢ νά ἔχεις σηκωμένο τό φρύδι σάν τόν μεγαλύτερο νομοδιδάσκαλο»²⁷. Τό «ταπεινό φρόνημα μετά τῆς εὐδοξίας ἔχει καί τήν ἀσφάλειαν», συμπληρώνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος²⁸. Ὁ λόγος τῆς σύνεσης καί τῆς σοφίας εἶναι τὰ διαπιστευτήρια τοῦ δασκάλου. Νά ἔχεις λέει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, τήν δυνατότητα νά τρέφεις τό λαό μέ τόν λόγο Του, ἀρκεῖ νά ἔχεις γερά θεμέλια, ἐσύ βάλε τὰ θεμέλια, καί ὁ τεχνίτης Θεός θά οἰκοδομήσει. Κανείς δέ θά κρίνει τόν δάσκαλο τοῦ λαοῦ, γιατί δέν προσφέρει πολυτελεῖς τροφές καί πλούσια γεύματα, ἀλλά θά τόν κρίνουν ἐάν δέν δίνει στοὺς ἀνθρώπους ψωμί καί νερό, ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο ζητᾷ ὁ λαός²⁹. Σοφός δάσκαλος κατὰ τόν Θεολόγο Γρηγόριο, εἶναι αὐτός πού γνωρίζει τόν ἑαυτό του καί δέν «υπεραίρεται», οὔτε φωνασκεῖ, οὔτε χάνει τό μέτρο, ἀλλά ἐκφράζεται μέ ἐπιείκεια καί ἀπωθεῖ τήν θρασύτητα. Δέν πρέπει νά σέ ἀπασχολεῖ τό γεγονός ὅτι μπορεῖ κάποια στιγμή νά βρεθεῖ κάποιος ἄλλος καλύτερος στόν

25 Ὁπ.π., 188.

26 Ὁπ.π., 196.

27 Ὁπ.π., 196.

28 Ὁπ.π., 196.

29 Ὁπ.π., 197.

λόγο καί πίο σοφός από σένα. Αυτό ἴσως εἶναι τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ, «τῷ Θεῷ χάρις καί ὅτι τά ἐξαίρετα δίδωσι καί διά τῶν κοινῶν σώζειν ἐπίσταται»³⁰. Στή δημιουργία Τοῦ ἄλλωστε ὁ Θεός ἀνατέλλει τόν ἥλιο ὁμοτίμως, βρέχει καί γιά πλούσιους καί γιά φτωχούς, ἡ νύχτα, ἡ ἡμέρα, ἡ στέγη, τά ἐνδύματα, παρέχονται σέ ὅλους, ὅμως ἄλλοι τά ἀπολαμβάνουν καί ἄλλοι τά στεροῦνται, ἀνάλογα μέ τή δική τους στάση ἀπέναντι στή ζωή καί τά πράγματα. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ δωρεά τοῦ Μάννα, στούς ἀχάριστους καί ἀγνώμονες Ἰσραηλίτες, ὅσοι προλάβαιναν ἔτρωγαν, ἄλλοι πεινοῦσαν καί ἄλλοι ἀποθήκευαν³¹.

Τό ἴδιο συμβαίνει καί στά πνευματικά χαρίσματα τοῦ λόγου, κάποιος εἶναι πλούσιος στή θεωρία καί διακρίνεται ἀπό τούς ἄλλους, αὐτός ἄς προσέχει νά μήν πέσει σέ ἔπαρση, οὔτε νά αἰθεροβατεῖ γιά τή σοφία του. Κάποιος ἄλλος δέν ἔχει χάρισμα τοῦ λόγου, οὔτε μπορεῖ νά ἀπαγγέλει ρήσεις σοφῶν ἀνδρῶν ἀπ' ἕξω, ὅμως ἔχει κι αὐτός τή δυνατότητα νά σωθεῖ, γιατί ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἶναι τόσο πλούσια πού σώζει τούς πάντες³². Ἄλλωστε στόχος τοῦ κηρύγματος εἶναι νά σωθοῦμε καί ὄχι νά σώσουμε. Ἄρκεῖ νά ὁμολογήσει τόν Χριστό, νά τόν πιστέψει ὅτι Αὐτός εἶναι πού ἀνεστήθη ἐκ νεκρῶν καί θά σωθεῖ, γιατί αὐτή εἶναι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, τό νά ὁμολογεῖς μέ παρρησία τήν Ἀνάστασή Του καί μόνο αὐτό σώζει³³. Ἀμφίβολα δέν θά ὑπῆρχε πίο ἄδικο πράγμα στόν κόσμο ἀπό τήν πίστη, ἄν αὐτή ἦταν κτῆμα μόνο των σοφῶν ἢ αὐτῶν πού ἤξεραν νά μιλοῦν καί νά ἔχουν ἀποδείξεις. Ὅμως ἡ σοφία τοῦ Σολομῶντος «κρεῖσον μικρά μερίς μετά ἀσφαλείας ἢ μεγάλη μετά σαθρότητος καί κρεῖσον ἄπορος πορευόμενος ἐν ἀπλότητι»³⁴ εἶναι τό στίγμα τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ πού συχνά ἐπανέρχεται ὁ ἅγιος Γρηγόριος, εἶναι ἡ γνώση τῆς πνευματικῆς μας κατάστασης: «γνώθι σαυτόν πρῶτον, τά ἐν

30 Ὅπ.π., 200.

31 Ὅπ.π., 201.

32 Ὅπ.π., 204.

33 Ὅπ.π., 204.

34 Ὅπ.π., 204.

χερσί κατανόησον, τίς εἶ καί πῶς ἐπλάσθης καί πῶς συνέστης, ἴνα εἰκῶν εἰς τοῦ Θεοῦ»³⁵. Δέν μπορεῖ νά εἶσαι πεζός καί νά θέλεις νά πετᾶς στά οὐράνια, οὔτε νά θέλεις νά χτίζεις ἐνώ δέν γνωρίζεις τά ἀπαραίτητα γιά τήν οἰκοδομή, οὔτε μπορεῖς νά μετράς τόν οὐρανό μέ τήν παλάμη σου καί τήν γῆ μέ τά χέρια σου καί τό νερό τῆς θάλασσας μέ τίς χοῦφτες σου. Μάθε πρῶτα τόν καταμερισμό τῶν αἰσθήσεων, γνώρισε πῶς ὁ λόγος γίνεται γέννημα τοῦ νοῦ καί πῶς μέ τό λόγο παίρνουν νόημα τά πράγματα καί τρέφουν τήν ψυχή, πῶς στεριώνει ὁ φόβος καί λύεται τό θάρρος, πῶς συστέλλεται ἡ λύπη καί ποιοί εἶναι οἱ χαρακτῆρες τῶν παθῶν καί ἄν κατανοήσεις κάτι ἀπό αὐτά, ἄνθρωπε, λέει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, νά φοβηθεῖς νά πᾶς σέ ψηλότερα πού μᾶλλον ξεπερνοῦν τήν δύναμή σου³⁶.

Οἱ συμβουλές τοῦ ἀγίου, εἶναι ἰδιαίτερης βαρύτητας, διότι θεωρεῖ ὅτι ἡ διακονία τοῦ λόγου μπορεῖ νά εἶναι πραγματικά ὠφέλιμη, μόνον ἄν συνδυάζεται μέ τήν ἀγάπη καί τόν τύπο τοῦ Χριστοῦ. Ξέρει ὅτι ἡ γλώσσα συχνά δέν ἔχει χαλινό καί ὅτι ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ, εἶναι τό μέτρο καί τό συμφέρον τῶν ψυχῶν γι' αὐτό συμβουλεύει: «σύ μή κατακρίνεις τόν ἀδελφόν, μηδέ τήν δειλίαν ἀσέβειαν ὀνομάσεις, μηδέ ἀπέλθης προπετῶς καταγνοῦς ἢ ἀπογνοῦς ὁ τήν ἐπιείκειαν ὑπισχνούμενος, Ἄλλ' ἐνταῦθα φάνηθι ταπεινός, ἕως ἕξεστιν. Ἐνταῦθα τόν ἀδελφόν προτίμησον, μή μετά τῆς σεαυτοῦ βλάβης, ἔνθα τό κατακρίναι καί ἀτιμᾶσαι, ἐκβαλεῖν ἐστί Χριστοῦ τῆς μόνης ἐλπίδος»³⁷. Ἐάν δέν κινηθεῖ μ' αὐτό τό πνεῦμα ὁ ὁμιλητής, τότε θά εἶναι σάν τόν γεωργό πού πάει νά ξεριζώσῃ τά ζιζάνια καί ξεριζώνει καί τό σιτάρι μαζί. Πρέπει, τονίζει, ὁ ἱεροκήρυκας νά ἔχει κατά νοῦν ὅτι «εἰκῶν Θεοῦ εἶ καί εἰκόνι Θεοῦ διαλέγη καί κρίνει αὐτός ὁ κρίνων καί κρίνεις ἀλλότριον οἰκέτην καί ὄν ἄλλος οἰκονομεῖ. Οὕτω δοκίμαζε τόν ἀδελφόν σου, ὡς καί αὐτός ἐν τοῖς αὐτοῖς μετροῖς κρινόμενος»³⁸. Διά τοῦτο, συνεχίζει, μή κάνεις βιαστικές το-

35 Ὅπ.π., 204.

36 Ὅπ.π., 208.

37 Ὅπ.π., 208.

38 Ὅπ.π., 208.

μές, μὴν κόψεις τὸ μέλος γιατί μπορεί νά γίνει καλά, ἀλλά νουθέτησε, ἐπιτήμησε, παρακάλεσε, ἔχεις παράδειγμα ἱατροῦ, εἶσαι μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, τοῦ πράου καὶ φιλάνθρωπου πού βασιτάζει τίς ἀμαρτίες ὄλων μας. Καί ἂν στὸν πρῶτο λόγο ἀντιδράσει ὁ ἀσθενής, δεῖξε μακροθυμία, καί ἂν καί στοῦ δευτέρου ὁμοίως μὴν ἀπελπίζεσαι, ὑπάρχει ἀκόμη καιρός θεραπείας, καί ἂν καί στὸν τρίτο λόγο σου δέν ἀντιδράσει σωστά, γίνε φιλάνθρωπος γεωργός καί παρακάλεσε τὸν Θεό, νά μὴν κόψεις τὴν ἄκαρπο συκὴ, ἀλλὰ προσπάθησε νά τὴν θεραπεύσεις, βάζοντας κοπριά καί φάρμακα θεραπείας, τὴν ἐξαγόρευση, ποιός ξέρει ἴσως αὐτὴ ἢ ἄκαρπη συκιά ξαναδώσει καρπὸ καί θρέψει τὸν Ἰησοῦ, ὅταν θά ξαναπεράσει ἐπανερχόμενος ἀπὸ τὴν Βυθανία³⁹.

Ὁ λόγος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου πραγματικά συγκλονιστικός, λόγος εὐθέως ἀνάλογος τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸ πλάσμα Του. Πόσες φορές ἄραγε οἱ σκέψεις αὐτές περνοῦν ἀπὸ τὸ μυαλό μας, ὅταν ἀναλαμβάνουμε τὴν διακονία τοῦ λόγου;

Καί μία ἀκόμη σκέψη τοῦ ἁγίου δείχνει τὴν σοφία τοῦ Πατρός καί τὸν τρόπο τῆς δικῆς του θεραπείας. Ἄν λέει, σοῦ φέρουν ἕναν ἀδελφὸ πού οἱ πράξεις του εἶναι δυσώδεις, μετέδωσέ του τὴν δική σου εὐωδία καί, ἴσως ἔτσι κερδίσεις ἕναν ἀδελφὸ πού ἢ σκληρότητα σου μπορεί νά τὸν ἔδιωχνε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, καί ἔτσι χανόταν ἕνας ἄνθρωπος γιὰ τὸν ὁποῖον πέθανε ὁ Χριστός⁴⁰. Ὁ λόγος τῆς παραινέσεως εἶναι πάντοτε χρήσιμος καί δοκιμασμένος ὡς ἀσφαλῆς τρόπος θεραπείας.

Ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖον σώζεται τελικά ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι ἕνας, οὔτε ὁ δρόμος τῆς σωτηρίας εἶναι ἕνας, ἀλλὰ «οὐχ ἕν τί τὸ σωζόν ἐστι, οὐδέ μία τῆς ἀρετῆς ἢ ὁδός, ἀλλὰ πλείονες, καί τοῦ πολλὰς μονὰς εἶναι παρά τῷ Θεῷ... καί ἡ τροφή τῆς σωτηρίας οὐχ ἢ αὐτὴ πᾶσι κατάλληλος, ἄλλω δέ ἄλλη κατά διαφορὰν καί τῶν ἡλικιῶν καί τῶν ἕξεων»⁴¹. Τὸ θέμα ποῦ ἀνακύπτει τελικά γιὰ τὸν

39 Ὁπ.π., 209.

40 Ὁπ.π., 209.

41 Ὁπ.π., 212.

κάθε ὁμιλητὴ, εἶναι ποιὸ ἐν τέλει εἶναι τὸ συμφερότερο, ὁ λόγος ἢ ὁ βίος; Ἄναμφίβολα ὁ ἱεροκήρυκας πού θά συνδυάσει τὴν ζωὴ του μέ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ἔχει ἐλπίδα νά σωθεῖ καί αὐτὸς ἀλλὰ καί τούς ἀκροατές του νά ὀδηγήσει στὴ σωτηρία. Ὁ φιλοκαλικὸς λόγος εἶναι πάντα ἐπίκαιρος καί οὐσιαστικός: «δίδαξε τὸ στόμα σου νά λαλεῖ ὅσα ἔχει ἢ καρδιά σου»⁴². Αὐτὴ ἢ ἐκφορὰ τοῦ ἐμπειρικοῦ λόγου, κἀνει τὸν ἱεροκήρυκα δοκιμότερο καί πιὸ ἀγαπητικό, γιατί προσφέρει αὐτὸ πού τοῦ χάρισε ὁ Θεός, μοιράζει τὸν πλοῦτο τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι τὴν πενία τῆς ἀτομικότητάς του. Ἔτσι θά ἔχουν οἱ ἀκροατές τὴν χαρὰ νά ἀναφωνήσουν «εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν πνεῦμα ἐπουράνιον, εὐρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον τριάδα προσκυνοῦντες, αὕτη γάρ ἡμᾶς ἔσωσεν»⁴³.

42 Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καί Ἀσκητικῶν, ΕΠΕ, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 553.

43 Ἀπὸ τὴν ἀπόλυση τῆς θείας Λειτουργίας.

Ὁ λόγος τῆς σιωπῆς

Φαντάζει ὀξύμωρο καί ὅμως δέν εἶναι. Εἶναι πολλές φορές πού τά λόγια, τά πολλά λόγια, φέρνουν τήν νοσταλγία τῆς σιωπῆς καί τήν καθιστοῦν ὄχι μόνο ζητούμενη ἀλλά καί ἐπιτακτικά ἀναγκαῖα. Ζοῦμε σέ μιά ἐποχή ὅπου ὁ πληθωρισμός τοῦ λόγου συναγωνίζεται τά οἰκονομικά πληθωριστικά ἀδιέξοδα. Παλιά φθαρμένα χαρτονομίσματα, γεμάτα μηδενικά, πού δέν προσφέρουν τίποτα, παρά μόνο τήν μηδενικότητά τους, σέ ἓνα νόμισμα πού ἔχασε κάθε ἀξία γιατί ἔπαψε νά ἔχει ἀντίκρισμα. Βομβαρδιζόμαστε καθημερινά ἀπό λόγια, δυστυχῶς ὄχι λογίων, πού χτίζουν τήν ἀ-λογία τους πάνω στήν ἄμμο τῆς κινούμενης καθημερινότητας. Πολιτικός καί θρησκευτικός βερμπαλισμός, ἀφελεῖς φωνασκίες –μερικές φορές καί ἀπό ἄμβωνος– στόμφοι πού ὄχι μόνο δέν πείθει, ἀλλά δημιουργεῖ καί ἀπέχθεια σ' αὐτούς πού ἀναζητοῦν ἀληθινά τήν σοφία τῶν σοφῶν καί τήν σύνεση τῶν συνετῶν. Οἱ ἀσχολούμενοι μέ τήν παγκόσμια κρίση ἰσχυρίζονται ὅτι αὐτή ὀφείλεται στίς πληθωριστικές πιέσεις. Ἄραγε ἡ πνευματική κρίση τῆς ἐποχῆς μας δέν ὀφείλεται καί στόν πληθωρισμό τοῦ λόγου, ὅπου ποτέ ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι δέν ἐπικοινωνοῦσαν τόσο εὐκόλα καί γρήγορα, καί ποτέ ἄλλοτε δέν παρατηρήθηκε τό φαινόμενο νά κοινοῦν τοῦ λόγου καί τῆς ζωῆς τόσο λίγο καί τόσο φτωχικά; Κάποτε ὁ λόγος ἦταν ζωή, «οἱ ἀκούσαντες ζήσουσι»¹, (Ἰωάν. 5, 25) «τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν» (Ψαλμ. 32, 6) καί σήμερα φτωχύνουμε τόσο πολύ καί ἐκδαπανήσαμε τόσο ἄσκοπα αὐτόν τόν θησαυρό τοῦ λόγου, πού τό μόνο πού καταφέρνουμε εἶναι ἡ ἐπιβεβαίωση τοῦ ἐγώ μας. Ὁ λόγος σάν ἀνθύπαρκτη ἔννοια ἔχει πλέον χρεοκοπήσει, γιατί ἔχασε τό πνεῦμα του, τόν προορισμό του, στήν δέ παράδοσή μας ὁ λόγος πάντα ἦταν ἐμπειρία καί πράξη, σήμερα ἔπαψε νά γίνεται πράξη, ἔδωσε τή θέση του στήν

1 Ἰω. 5, 25.

«ἠθική» διδασκαλία, σέ παραγγέλματα καί κανόνες, ἔγινε λόγος πού δέν «μιλάει» ἀλλά καί πού δέν «ἀκούει» τήν κραυγή τῆς ἐποχῆς μας. Ἕνας ἀκόμη θόρυβος κοντά στους τόσους ἄλλους. Μία ἀτέλειωτη λογομανία, ὑπεροπτική, αὐθάδης πολλές φορές, ἀταπείνωτη, ἐπιβάλλεται στανικῶς ἐπί πάντων καί περιμένει νά δρέψει τούς καρπούς τῆς ματαιοδοξίας. Παρακολουθεῖστε μία τηλεοπτική συζήτηση γιά νά ἐπιβεβαιώσετε τά παραπάνω. Λόγια πού δέν μποροῦν νά φτάσουν οὔτε στήν ἀπέναντι πλευρά τῆς στρογγυλῆς τράπεζας. Λόγος πού ἔχει μήκος ἀλλά δέν ἔχει βάθος, καί ἀπό τήν ἄλλη, ἱεροκήρυκες ἀνεβασμένοι στό ὕψος τοῦ «ἄμβωνά τους» ἀδυνατοῦν νά καταλάβουν ὅτι γιά νά μιλήσουν σήμερα στόν λαό, πρέπει ὅπως-δήποτε νά σιωπήσουν αὐτοί γιά νά ἀφήσουν νά μιλήσει ἐπιτέλους ὁ Θεός. Ὅμως αὐτό θέλει ταπείνωση, πολύ ταπείνωση καί ἀρετή. Ἡ σιωπή, εἶναι ἀποτέλεσμα ὑπαρξης, ἐνῶ οἱ φωνασκίες μας καί ὁ δῆθεν λόγος μας, εἶναι ἀπόδειξη τῆς ἀνυπαρξίας μας. «Ἄν ἀποκτήσεις τήν ἀρετή τῆς σιωπῆς, μήν καυχηθεῖς ὅτι κατόρθωσες κάτι σπουδαῖο. Πείσε καλύτερα τόν ἑαυτό σου, πώς δέν εἶσαι ἄξιος οὔτε νά μιᾶς», λέει ὁ ἄββᾶς Ποιμῆν². Ἡ ἐκκλησία συχνά ἐκφράστηκε μέ τή σιωπή, δίδαξε μέ τή σιωπή, θαυματουργήσε μέ τή σιωπή. Ὅταν κάποτε προέτρεψαν τόν Ἀββᾶ Σισώη νά πεῖ κάποιο λόγο γιά νά ὠφεληθεῖ ὁ ὑψηλός ἐπισκέπτης του, ἀπάντησε: «γιατί μέ προκαλεῖτε νά φλυαρήσω; Ἰδού κάνε ὅ,τι βλέπεις»³, δηλαδή τό παράδειγμα τῆς ζωῆς εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς. Ἄλλωστε ἄν δέν μπορεῖ κανεῖς νά ὠφεληθεῖ ἀπό τήν σιωπή, οὔτε ἀπό τά λόγια μπορεῖ νά ὠφεληθεῖ. Εἶναι αὐτή ἡ ἐκκωφαντική σιωπή πού διαπερνᾷ τήν ὑπαρξή μας καί τήν μπολιάζει μέ πνεῦμα Θεοῦ. «Ἡ σιωπή φαίνεται νά ἔχει μία ἄγνωστη, μυστική, ἰσχυρή δύναμη, πού δέν ἀγαπᾷ τή φθορά τῆς ἐπιπόλαιης συζητήσεως, τῆς πρόχειρης κουβέντας, τοῦ ἄστατου ρευστοῦ λόγου. Ὁ ἄββᾶς Ἰσαάκ ὁ Σύρος πα-

2 Μωυσέως Μοναχοῦ, *Ἡ εὐλαλή σιωπή*, ἐκδ. Ἐν Πλῶ, 2008, σ. 28.

3 Ἀββᾶ Σισώη, *Ἀποφθέγματα, Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καί Ἀσκητικῶν, ἀποφθέγματα Γερόντων*, ἐκδ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ΕΠΕ, μτφρ. Π. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 685.

ραγγέλει, ὄχι μόνο στους μοναχοῦς, νά ἀγαπήσουνε τή σιωπή, γιατί εἶναι ἡ γλώσσα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τῆς πανευφρόσυνης, οὐράνιας βασιλείας»⁴. Συχνά οἱ Πατέρες, ἀδυνατοῦν νά ἐκφράσουν τά βιώματά τους μέ ἀνθρώπινα λόγια, γιατί ὁ λόγος δέν μπορεῖ νά ἐκφράσει τά μεγάλα καί θαυμαστά. Ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν Παῦλος γράφοντας στους Κορινθίους ἐξομολογεῖται τήν ἀδυναμία τοῦ λόγου του, νά μιλήσει γι' αὐτά πού ἔζησε ὅταν «ἠρπάγη εἰς τόν παράδεισον» καί ἄκουσε ρήματα πού δέν μπορούσε νά ἐκφέρει κανένας ἀνθρώπινος λόγος (Α' Κορινθ. 2, 9)⁵. Στήν ἀσκητική μας παράδοση συχνά οἱ ἅγιοι κρύβουν τίς ἐμπειρίες τους, σιωποῦν, κι ὅμως βρίσκεται ἄλλος τρόπος νά κοινωνήσουν αὐτά τά βιώματά τους στόν λαό. Εἶναι γνωστή ἄλλωστε ἡ διήγηση τοῦ Γεροντικοῦ, ὅπου κάποιος ἀπό τούς ἐπισκέπτες τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου, ὄση ὥρα ἦταν στό κελί τοῦ ἀγίου, δέν τοῦ ἀπηύθυνε καμιά ἐρώτηση, καί ὅταν ὁ ἅγιος τόν παρατήρησε γιατί δέν ρωτᾷ κάτι, ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι, ἀπάντησε πώς «ἀρκεῖ μοί μόνον τοῦ βλέπειν σοί Πάτερ»⁶. Τήν δυναμικότητα τοῦ λόγου καί τῆς σιωπῆς τοῦ Χριστοῦ, τήν βλέπουμε συχνά στήν Ἁγία Γραφή, ἐκεῖ ὅπου μιᾶ, ὁ λόγος Του κάνει θαύματα, ἐγείρει νεκρούς, «εἰπέ λόγον καί ἰαθήσεται ὁ παῖς μου»⁷, ἢ «νεανίσκε σοί λέγω ἐγέρθητι»⁸, καί ἐκεῖ ὅπου σιωπᾷ, «ὁ δέ Ἰησοῦς ἐσιώπα», αὐτή ἡ σιωπή εἶναι ἐκκωφαντική καί τυραννική γιά τούς ἀποδέκτες της. Δέν μποροῦν νά σηκώσουν τό βάρος τῆς σιωπῆς τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, λέγει πώς «ἡ σιωπή πού ἀσκεῖται μέ ἐπίγνωση καί διάκριση εἶναι μητέρα τῆς προσευχῆς, ἀνάκληση ἀπό τήν αἰχμαλωσία τῶν παθῶν, ἐπιστάτης τῶν λογισμῶν, σύζυγος τῆς ἡσυχίας, μυστική πνευματική πρόοδος»⁹. Ὁ δέ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γράφει χαρακτηριστικά: «σιωπῶμεν τῷ λόγῳ, τό λαλεῖν ἄχρη διδασκόμενοι καί τῶν παθῶν ἐπικρατεῖν

4 Μωυσέως Μοναχοῦ, ὅ.π., σσ. 23-31.

5 Α' Κορ. 2, 9.

6 Φιλοκαλία, ὅ.π., σ. 61.

7 Λουκ. 7, 7.

8 Λουκ. 7, 14.

9 Μωυσέως Μοναχοῦ, σ. 32.

γυμναζόμεθα»¹⁰. Θέλει ἀλήθεια πολύ δύναμη γιά νά μπορέσει κάποιος νά σιωπήσει καί νά ἀσκηθεῖ στό μυστήριον τῆς σιωπῆς, «Χριστῷ συνενέκρωσα τήν γλώσσαν, ἡνίκα ἐνήστευον καί ἀναστάντι συνήγειρα. Τοῦτό μοι τό τῆς σιωπῆς μυστήριον, ἵνα ὡσπερ ἔθυσαν οὖν ἀνεκκλήτων, οὕτω θύσω καί λόγον κεκαθερμένον»¹¹, σημειώνει ὁ ἴδιος Πατέρας, πού σέ ἄλλο σημεῖο λέγει πώς τό πιό χρήσιμο καί ἐπωφελές γι' αὐτόν εἶναι νά «φιλοσοφεῖ καθ' ἡσυχίαν»¹². Θέλει ἀγώνα νά δαμάσεις τά αἰσθητήρια καί νά ἀποκτήσεις τό λαμπρό φῶς τῆς γνώσης, καί ἄν χρειαστεῖ νά μιλήσεις μίλα, ἀλλά μόνο ἄν ἔχει νά πείσ κάτι καλύτερο τῆς σιωπῆς. Ἀγάπα λέει τήν ἡσυχία, «ἔνθα κρεῖτον λόγου τό σιγᾶν»¹³, ἀλλά νά θυμᾶσαι νά «ταμιεύεις στόν ἑαυτό σου καί λόγον καί σιωπήν»¹⁴ καί νά μήν ξεχνᾶς ὅτι ἡ σιωπή εἶναι τό δῶρο τοῦ Θεοῦ¹⁵. Ἄλλωστε τίποτε δέν εἶναι πιό καταστροφικό ἀπό μία κακιά γλώσσα, ἐπισημαίνει ὁ ἴδιος Πατέρας¹⁶, καί πάντως, ὁ βίος εἶναι τό μοναδικό πράγμα πού εἶναι τελικά συμφέρον, παρά ὁ λόγος¹⁷. Ὅταν ρώτησε κάποτε ὁ ἀββᾶς Ἀρσένιος πώς μπορεῖ νά σωθεῖ, ἄκουσε μία φωνή πού τοῦ ἔλεγε: «Ἀρσένιε, φεῦγε, σιώπα, ἡσύχαζε»¹⁸. Ὁ ἄνθρωπος πού μπορεῖ νά βιώνει τό «μυστήριον τῆς σιωπῆς»¹⁹ μιλά στόν Θεό καί σιωπαίνει στούς ἀνθρώπους διδάσκοντας μέ τίς πράξεις του καί τήν σιωπή του. Ἀφήνει στήν ἄκρη «τήν πολλήν φλυαρίαν καί τάς βεβήλους κενοφωνίας καί τό τῆς ἐπιστήμης ἄσχετον»²⁰ γιατί ἡ ζωή τοῦ καταντᾷ «πλοῦς ἀκυβέρνητος»²¹. Συχνά συμβαίνει οἱ ἄνθρωποι καί κυρίως οἱ δάσκαλοι τοῦ

10 Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Ἐπιστολαί*, Κληδονίω 64, PG 37, 208.

11 Ὅπ.π., 213.

12 PG, 36, 189.

13 Ὅπ.π.

14 Ὅπ.π.

15 Ὅπ.π.

16 PG 37, 1309.

17 Ὅπ.π., στ. 211.

18 *Φιλοκαλία*, ὄπ.π., σ. 67.

19 Γρηγορίου Θεολόγου, *Ἐπιστολή λβ'*, Παλαδίω, PG 37, 213.

20 Γρηγορίου Θεολόγου, PG 36, 180.

21 Ὅπ.π.

λαοῦ, νά ζητοῦμε ἀπό τούς ἄλλους τήν τελειότητα, ἐνῶ ἐμεῖς δέν κάνουμε τόν παραμικρό ἀγώνα καί ἀρκούμαστε στά ἐξωτερικά καί σ' αὐτά πού δέν ἀνταποκρίνονται σέ κάποια μορφή πνευματικότητας. Λόγια φτωχά, οὐσιαστικά, πού κυρίως ἐλέγχουν καί ἐκθέτουν τόν ὁμιλητή καί διδάσκαλο, ἐπιβεβαιώνοντας τήν λαϊκή ρῆση, περί τοῦ δασκάλου πού δέν τηροῦσε τόν νόμο. Ἄλλωστε ὁ λόγος δέν εἶναι πάντοτε ὁ οὐσιαστικός τρόπος ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Οἱ δρόμοι πομποῦ-δέκτη δέν εἶναι πάντοτε ἀνοικτοί καί χωρίς προβλήματα. Ἀκόμα καί ἡ γλώσσα τοῦ σώματος ἢ τό ὕφος καί ἡθός τῆς φωνῆς εἶναι δυνατόν νά διαταράξουν αὐτή τή σχέση. Ὁ ἐλλειμματικός λόγος καί χωρίς πνευματικότητα, μᾶλλον διασπᾷ τήν ἐνότητα καί τό πλησίασμα τῶν ἀνθρώπων, παρά τούς ἐνώνει²². Ἐτσι συχνά οἱ Πατέρες καλοῦν τούς πιστούς νά μαθητεύσουν στόν διδακτικό λόγο τῆς σιωπῆς, γιατί αὐτός εἶναι ὁ μόνος μεστός καθαρός καί ὠραῖος λόγος, ἐπειδή δέν ἐκφράζει μία ἀτομική ἄποψη ἢ ἕναν αὐτονομημένο ἀπό τήν ἐκκλησία λόγο, ἀλλά εἶναι λόγος δωρεᾶς καί χάρισμα στούς ταπεινούς τῆ καρδία. Οἱ ἅγιοι Πατέρες καλλιέργησαν τήν ἔλλογη σιωπή καί τόν ἔνθεο λόγο²³, γι' αὐτό βλέπουμε πώς πάντα ὁ λόγος τους εἶχε ἀντικρυσμα στή σιωπή τους, πού γι' αὐτούς ἦταν πραγματικά χρυσός. Οἱ ἡσυχαστές Πατέρες ὄχι μόνο βίωσαν τό μυστήριον τῆς σιωπῆς, ἀλλά δίδαξαν στούς ἀνθρώπους αὐτές τίς ἐμπειρίες τους καί ἐξέφρασαν τήν ἀγάπη τους στόν Θεό, μέσα ἀπό τήν ἀσκηση τῆς σιωπῆς. Ἡ ἀληθινή ἀγάπη δέν διατυπώνεται μέ λόγια, ἀλλά ἐκφράζεται πάντα μέσα ἀπό τή σιωπή. Ἡ ἡσυχαστική παράδοση πού θέλει τόν ἀσκητή «μόνον μόνῳ Θεῷ», δεῖχνει ἀκριβῶς αὐτή τή συγκλονιστική ἐμπειρία ἀγάπης καί θείου ἔρωτος πού βίωσαν οἱ ἅγιοι καί ἀσκητές τῆς ἐκκλησίας μας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, εἶναι χαρακτηριστικό παράδειγμα αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας τοῦ λόγου, ὅταν ἔζησε τήν ἀρπαγή του στόν παράδεισο καί γράφει πώς «ἤκουσα ἄρρητα ρήματα, ἃ οὐκ ἐξόν ἀνθρώπῳ λαλήσαι»²⁴, δηλαδή οἱ μεγάλες πνευματικές ἐμπειρίες δέν ἐκφράζονται

22 Βλ. Μωυσέως Μοναχοῦ, ὄπ.π., σ. 22.

23 Ὅπ.π., σ. 20.

24 Β' Κορ. 12, 4.

μέ λόγια, γιατί θεωρείται ότι τά λόγια μειώνουν τό γεγονός τῆς ἐμπειρίας. Κρατοῦν κρυφό τό μυστικό τοῦ θείου ἔρωτά τους, ἀλλά αὐτός ὁ ἔρωτας τούς ἔκανε νά λάμπουν ἀπό τήν χάρη τοῦ ἀνθρώπου πού ἀγαπᾷ τόν Θεό μανικά. Αὐτό θέλει πολύ δύναμη, πολύ ταπεινωση καί πολύ σιωπή, διότι ὅπως ἔλεγε ὁ Ἀββᾶς Σισώης ὁδηγεῖ στήν μακαριότητα²⁵. Ὁ ἀββᾶς Ποιμένας πίστευε πώς τό νά διδάσκει τόν πλησίον εἶναι σάν νά τόν ἐλέγχεις²⁶, γι' αὐτό ἔλεγε «δίδαξέ με τό στόμα σου, μόνο ὅσα ἔχει ἡ καρδιά σου»²⁷. Ἀκόμη μέ πολύ σοφή διάθεση συμβούλευαν τούς ἀνθρώπους, ὥστε ἀπέναντι σέ κάθε πόνου πού θά τούς εὔρη, ἡ μόνη νίκη εἶναι ἡ σιωπή²⁸ καί τοῦτο εἶναι σημαντικό νά τό προσέξουμε σήμερα, ὅταν προσπαθοῦμε μέ λόγια τελειῶς ἀνθρώπινα νά ἀνακουφίσουμε τό βάρος ἑνός μεγάλου πόνου, ἑνός θανάτου, μιᾶς βαριάς ἀσθένειας, νομίζοντας ὅτι ὄχι ὁ Θεός, ἀλλά ἐμεῖς εἴμαστε ἡ παρηγορία τῶν ἀνθρώπων. Ἐάν θυμηθεῖ κανεῖς τό γραμμένο ρητό «ὅτι ἀπό τά λόγια σου θά δικαιωθεῖς καί ἀπό τά λόγια σου θά κατακριθεῖς» τότε λέει ὁ ἀββᾶς Ποιμὴν θά προτιμήσει τή σιωπή. Γι' αὐτό εἶναι σημαντικό ὁ ἄνθρωπος πού διδάσκει, νά μπορεῖ πρῶτος νά ἐκτελεῖ αὐτά πού λέει, γιατί ἀλλιῶς εἶναι ὁμοιος μέ βρῦση πού ὅλους τούς πλένει καί τούς καθαρίζει, ἀλλά δέν μπορεῖ νά καθαρίσει τόν ἑαυτό της²⁹. Ἡ κατηγορία τῆς ὑποκρισίας πού ἀπευθύνεται μερικές φορές στους δασκάλους τοῦ λαοῦ, ἔγκειται στό ὅτι διδάσκει τόν πλησίον κάτι στό ὅποιο αὐτός δέν ἔφτασε ἀκόμη³⁰. Αὐτό φανερώνει καί τό μεγάλο καί ὑπεύθυνο διακόνημα τοῦ ἱεροκήρυκος, καί τήν βαρεῖα εὐθύνη τῆς ἀποστολῆς. Βέβαια τό νά διδάσκει κανεῖς τούς ἀνθρώπους, λέγει πάλι ὁ ἀββᾶς Ποιμένας, εἶναι ιδιότητα ἀνθρώπου ὑγειοῦς καί ἀπαθοῦς. Διότι ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει νά οἰκοδομήσει κανεῖς τό σπίτι τοῦ ἄλλου ἀν-

25 Φιλοκαλία, ὅπ.π., σ. 685.

26 Ὅπ.π.

27 Ὅπ.π., σ. 553.

28 Ὅπ.π., σ. 543.

29 Ὅπ.π., σ. 537.

30 Ὅπ.π., σ. 581.

θρώπου καί νά καταστρέψει τό δικό του³¹; Ὅπως εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Χριστός πρῶτος δίδει τήν ἐντολή τῆς διδασχῆς στους Ἀποστόλους Του νά μαθητεύσουν σέ ὅλα τα ἔθνη, ἀλλά καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει στους Κορινθίους ὅτι πρέπει νά εἶναι «ζηλωταί πνευμάτων, πρὸς οἰκοδομήν τῆς ἐκκλησίας»³², ἀλλά σημειώνει: «ζητεῖται ἵνα περισσεύητε», δηλαδή νά σᾶς δοθεῖ πλοῦσια ἢ χάρις, ὅπως παράλληλα καί οἱ κανόνες τῆς ἐκκλησίας μᾶς ἐπιτιμοῦν τόν ἐπίσκοπο ἢ τόν πρεσβύτερο (κανών νῆ ἁγίων Ἀποστόλων) οἱ ὅποιοι δέν διδάσκουν καί δέν παιδεύουν τόν κληρο καί τόν λαό στήν εὐσέβεια. Ἀκόμα καί στήν Παλαιά Διαθήκη στόν Προφήτη Ἰεζεκιήλ (γ' 17), δίνει ἐντολή « Ἰέ ἀνθρώπου σκοπόν τέθεικα σέ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καί τῷ οἴκῳ Ἰούδα, εἰ μή διαστείλει, μηδέ λαλήσης, ἀποθανεῖται ὁ ἄνομος ἐν τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ καί τό αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρός σου ἐκζητήσω». Ὁ ἱεροκήρυκος εἶναι ὁ οἰκονόμος τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, καί ὅπως ἕνας οἰκονόμος μιᾶς οἰκίας φροντίζει γιά τήν σωστή καί καλή διατροφή τῶν οἰκείων, ἔτσι καί ὁ οἰκονόμος τῶν μυστηρίων καί τοῦ λόγου, δέν μπορεῖ νά προσφέρει στόν λαό τά ξυλοκέρατα τῆς ἀτομικῆς του διατροφῆς, ἀλλά τόν ζωντανό λόγο τοῦ Θεοῦ πού θεοποιεῖ. Γι' αὐτό χρειάζεται πολύ περίσκεψη στό ἄν θά μιλήσουμε γιά τόν Θεό ἢ ἄν θά σιωπήσουμε γιά τόν Θεό. Ὁ ἀββᾶς Ποιμένας, θεωρεῖ ὅτι καί οἱ δύο κάνουν καλά, γιατί αὐτό πού τούς καθοδηγεῖ εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ³³.

Σήμερα πάντως κουραζόμαστε συχνά, «ἀπό τήν ἀκατάσχετη πολυλογία, προχειρολογία καί φθηνολογία. Τό κόστος τους εἶναι βαρῦ, ἀλλοιώνουν τήν οὐσία, τά πρῶτα, τα σημαντικά, τά καιρία καί ἱερά. Ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό τήν ἀνάπαυση στή χρυσή σιωπή, τήν πολυτιμὴ ἀκοή, τή βιωματικότητα τῶν ἀπαραίτητων λόγων. Χρειάζεται μία ἀντίσταση στους πρόχειρους καί εὐκόλους λόγους. Ἀξίζει νά καταλαγιάσουμε, νά ἡσυχάσουμε, νά ξαποστάσουμε γιά ν' ἀκούσουμε μέσα στήν ἡσυχία τή χαμηλή φωνή τοῦ Θεοῦ, τήν ἐναγώνια

31 Ὅπ.π., σ. 583.

32 Α' Κορ. ιδ' 12-13.

33 Φιλοκαλία, ὅπ.π., σ. 595.

φωνή τῆς συνειδήσεώς μας, τῆ διδακτική φωνή τοῦ ἱεροῦ παρελθόντος, γιά νά μετανοήσουμε εἰλικρινά»³⁴. Τά λόγια εἶναι φύλλα, ἀλλά τά φύλλα δέν τρέφουν, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπό καρπούς, κι ὅταν αὐτοί οἱ καρποί εἶναι καρποί τοῦ Πνεύματος, τότε ὑπάρχει ἐλπίδα σωτηρίας. Αὐτό πού χρειάζεται σήμερα, εἶναι νά βρεθοῦν οἱ «προφήτες» πού θά μεταγγίσουν τόν λόγο τοῦ Θεοῦ στόν λαό Του. Ὅχι ἄτομα πού ἀσκοῦνται στήν ἐπικοινωνία καί τόν ρητορισμό, οὔτε αὐτόκλητοι φωστῆρες πού νόμισαν ὅτι ἦρθε ἡ ὥρα τους καί συναγωνίζονται στόν αὐτοδιασυρμό καί στή διαφήμιση τῆς πενίας τους. Ἀπουσία χάρις, πράξης, βίωσης, ἐμπειρίας πνευματικῆς. Πέρασε ἡ ἐποχή τοῦ Παπαφλέσσα καί τοῦ Γερμανοῦ Καραβαγγέλη, οἱ καιροί μας –δόξα τῷ Θεῷ– δέν τούς χρειάζονται πλέον. Σήμερα θέλουμε Πατέρες νά συμπονέσουν τήν ὀρφάνια μας, νά κλάψουν καί νά γελάσουν μαζί μας, νά συμπορευτοῦν στήν πορεία μας, νά βάλουν λάδι στίς πληγές μας, νά μᾶς μιλήσουν γιά τήν Ἀνάσταση καί νά φωτίσει ἡ ζωή μας, ἄν ὅμως χρειαστοῦν καί πάλι Παπαφλέσηδες, εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ ζωή καί ἐκκλησία θά γεννήσει δεκάδες τέτοιους ψυχωμένους παπάδες, στήν ὥρα τους, «Ὁ καθείς καί τά ὄπλα του». Κι ἄν κάποιος πιστεύουν ὅτι Χριστός δέν « εἰσώπα» μόνο, ἀλλά «ἔπαιρνε καί τό φραγγέλιο», ἄς ἀναλογιστοῦν μόνο, γιά ποιούς τό χρησιμοποίησε, φυσικά γι' αὐτούς πού φωνασκοῦσαν διαλαλώντας τό «ἐμπόρεμά τους». Ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης μᾶς παραδίδει ἕνα καταπληκτικό κείμενο: «βίος ἄνευ λόγου μᾶλλον ὠφελεῖν πέφυκε, ἢ λόγος ἄνευ βίου. Ὁ μὲν γάρ καί σιγῶν ὠφελεῖ, ὁ δέ καί βοῶν ἐνοχλεῖ. Εἰ δέ καί λόγος καί βίος συνδράμοιεν, φιλοσοφίας ἀπάσης ἀποτελοῦσιν ἄγαλμα»³⁵, σέ ἐλεύθερη ἀπόδοση: «ζωή καί χωρίς πολλά λόγια, εἶναι ὠφέλιμη, παρά ὁ λόγος χωρίς ζωή-βίωμα. Ὁ μὲν βίος καί ὅταν σιωπᾷ εἶναι ὠφέλιμος, ὁ δέ λόγος χωρίς βίωμα ὅταν μιλάει εἶναι ἐνοχλητικός. Ἐάν βέβαια καί λόγος καί βίος συνταριαστοῦν, τότε ἔχουμε τό τέλει».

34 Μωυσέως Μοναχοῦ, ὄπ.π., σ. 25.

35 Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Ἐπιστολή 275, PG 78,708.

Τελικά τό μόνο βέβαιο πού προκύπτει ἱστορικά καί ἐμπειρικά εἶναι ὅτι «ἡ σιωπή εἶναι χρυσός», σ' αὐτό συμφωνοῦν ὅλοι, ἀλοίμονο ὅμως στούς σύγχρονους «χρυσοθήρες» πού ἀναζητοῦν τό ἀντίτιμο τῆς ἀξίας του στά «τζοβαῖρικά» τῆς φωνασκούσης ἀγορᾶς, πού θά 'λεγε καί ἀείμνηστος Ἰωάννης Μακρυγιάννης. Τό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, γράφει ὁ Ἰωάννης Φουντούλης, «δέν εἶναι κοινό ἔργο, πού μπορεῖ νά γίνει ἀπό ὅποιονδήποτε ἄνθρωπο, πιστό ἢ ἄπιστο. Προϋποθέτει βαθειά πίστη καί ἐμπειρία τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας καί ζωῆς. Ὁ φορέας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι οὔτε ἄψυχο ἀντικείμενο οὔτε μηχανικό ὄργανο, «χαλκός ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλλάλαζον» (Α' Κορ. 1γ' 1), ἀλλά μάρτυς τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Χριστοῦ πρός τόν λαόν. Ἡ μαρτυρία αὐτή γιά τούς ἀποστόλους ἦταν μαρτυρία αἰσθήσεων, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι μαρτυροῦσαν καί κήρυτταν ἐκεῖνο πού εἶδαν καί ἄκουσαν καί ψηλάφησαν μέ τά χέρια τους (Α' Ἰω. α' 1-3). Καί τούτη ἡ συνάντηση τῶν αὐτοπτῶν τοῦ λόγου μέ τόν ἐναθροπήσαντα λόγο τοῦ Θεοῦ, λέγει ὁ ἀείμνηστος καθηγητής, συνεχίζεται στό πεδίο τῆς πίστεως μέ τούς μεταγενεστέρους ἱεροκήρυκες, καί αὐτό ἀποτελεῖ τήν προϋπόθεση τῆς μαρτυρίας τους³⁶. Ζητοῦμε ἀπό τούς ἄλλους τήν τελειότητα, καί ἐμεῖς δέν κάνουμε τό παραμικρό, λέει σύγχρονος ἀγιορείτης Γέροντας. Ἐάν ἡ ζωή μας δέν ἔχει σχέση μέ τά λόγια μας καί τά λόγια μας δέν ἀνταποκρίνονται στήν ζωή μας, μοιάζουμε μέ ψωμί δίχως ἀλάτι³⁷. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέει πῶς «μέγα το διδάσκειν, ἀλλά τό μανθάνειν ἀκίνδυνον, τί σεαυτόν ποιεῖς ποιμένα, πρόβατον ὦν; τί γίνῃ κεφαλή, πούς τυγχάνων; Τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ὦν ἐν σαρτιώταις;... γεγύμνασαι σοί τά αἰσθητήρια, καί λαμπρόν σοί τό φῶς τῆς γνώσεως, λάλει σοφίαν Θεοῦ τήν λαλουμένην ἐν τοῖς τελείοις, καί τήν ἀποκεκρυμένην ἐν μυστηρίῳ, καί ταύτην ὅταν καιρόν λάβῃς καί πιστευθεῖς. Τί γάρ ἔχεις παρά σεαυτοῦ, ὃ μή δέδοται, μηδέ εἴληφας; εἰ δέ ἔτι νήπιος καί χαμερπῆς τήν διάνοιαν καί τοῖς ὑψηλοτέροις προβαίνειν οὐχ ἰκανός, γενού Κορίνθιος, γάλακτι τράφιθι... φθέγ-

36 Ἰω. Φουντούλη, Ὁμιλητική, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 79-80.

37 Μωυσέως Μοναχοῦ, σ. 29.

γου μέν, εἰ τί κρεῖττον σιωπῆς ἔχεις, ἀγάπα δέ ἡσυχίαν, ἔνθα κρεῖττον λόγου τό σιωπᾶν»³⁸. Εἶναι σημαντικό νά ἔχουμε τήν δύναμη τῆς πίστεως καί νά μπορούμε νά ποῦμε τό «πιστεύω Κύριε βοήθει μοι τῆ ἀπιστία» (Μάρκ. 9, 24), εἶναι σημαντικό νά ἔχουμε αὐτογνωσία τῆς καταστάσεώς μας, ἀλλιῶς τά ἐρωτήματα πού θέτει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος εἶναι καταιγιστικά καί μένουν ἀναπάντητα: «τί πρός οὐρανόν ἀνίπτασαι, πεζός ὢν; Τί πύργον οἰκοδομεῖς, τα πρός ἀπαρτισμόν οὐκ ἔχων; τί καί σύ μετρεῖς τῆ χειρί τό ὕδωρ καί τόν οὐρανόν σπιθαμή, καί πᾶσαν τήν γῆν δρακί, στοιχεῖα μέγала καί μετρητά μόνω τῷ ποιήσαντι; Γνωθι σαυτόν πρῶτον, τά ἐν χερσί κατανόησον... τίς ὁ τῶν αἰσθήσεων μερισμός καί πώς διά τούτων ὁμιλεῖ ὁ νοῦς... ταῦτα κατανόησον ὡ ἄνθρωπε καί ἔτι φοβήθητι προσβῆναι τοῖς ὑψηλοτέροις καί τοῖς μᾶλλον ὑπέρ τήν σὴν δύναμιν»³⁹. Ἐάν δέν ὑπάρχουν ὅλες αὐτές οἱ προϋποθέσεις, τότε ὁ λόγος μας θά εἶναι ρηχός καί ἀδύναμος νά στηρίξει ἀκόμα καί τίς δικές μας θέσεις, πολύ περισσότερο νά μιλήσει γιά τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τήν Ἀνάστασή Του, γιατί « ἔνθα το ἄσθενές της ἀποδείξεως, τῆς ἀληθείας ἐστίν ἐλάττωσις» σημειώνει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος⁴⁰ καί βέβαια αὐτό δέν μπορεῖ νά ἀποτελεῖ στόχο γιά ἕναν ἱεροκήρυκα, ἀλλά ἀντίθετα ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας, ἡ εἶναι ἡ μόνη πού μπορεῖ νά ἐλευθερώσει καί αὐτόν καί τούς ἀκροατές του. Ὁ ἀββᾶς Ἀντώνιος⁴¹ ἐπισημαίνει τό χρέος τῶν δασκάλων τοῦ λαοῦ «παρηγορεῖτε τόν λαόν μου» (Ἠσ. 40, 1) καί μπορεῖ πραγματικά ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ νά εἶναι καί παρηγορία καί ἐλπίδα καί ζωή αἰώνιος.

38 Γρηγορίου Θεολόγου, PG 36, 188-189.

39 Ὅπ.π., 204-205.

40 Ὅπ.π., 204.

41 Φιλοκαλία, σ. 565.

Ἡ δύναμη τοῦ λόγου

Ἡ δυνατότητα ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀναμφίβολα ἕνα χάρισμα ἀπό τόν Θεό γιά κοινωνοῦν τίς ἐμπειρίες τους καί τούς βαθύτερους προβληματισμούς τους. Στήν Ἁγία Γραφή ἡ δύναμη τοῦ λόγου ἔχει μία ιδιαίτερα μεγάλη σημασία, γιατί ὁ Χριστός καί οἱ Ἀπόστολοι μέ τήν ἀπλή χρήση τοῦ λόγου θαυματουργοῦν. Μέ μία ἐντολή, ἕναν λόγο, ἐγείρουν νεκρούς καί παραλύτους, ἡ δέ ἐμπειρία τῶν ἀγίων εἶναι τέτοια πού ἀρκετές φορές χρησιμοποιοῦν τήν δύναμη τοῦ λόγου καί γιά νά θεραπεύσουν, καί γιά νά κατηχήσουν, καί γιά νά ἐλκύσουν ἀπίστους στήν πίστη. Ἐάν ἔχεις πίστη, λέει τό Εὐαγγέλιο, «ὡς κόκκον σινάπεως» πές στό βουνό αὐτό, πέσε στή θάλασσα καί θά γίνει. Μ' αὐτή τήν δύναμη καί τήν προοπτική τοῦ λόγου, ἔρχεται ἡ ἐκκλησία καί οἱ ποιμένες της νά διδάξουν τόν λαό καί νά εἰρηνεύσουν τίς καρδιές τους. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται τήν δύναμη πού ἔχει ὁ λόγος, ὁ νοῦς, τά συναισθήματα. Βλέπει τίς ἐνέργειές του νά ὑλοποιοῦνται στούς γύρω καί στό περιβάλλον του, ἀκόμα καί στόν ἑαυτό του, καί μπορεῖ νά ἀντιληφθεῖ αὐτή τήν δύναμη πού κρύβει ἐντός του, ἀλλά καί ἀντιλαμβάνεται τήν ἐπίπτωση καί τά ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς δυναμικῆς.

Ἴσως αὐτό πού δέν ἔχει κατανοήσει ἀκόμη, εἶναι ὅτι αὐτή ἡ δύναμη λεκτικοποιεῖται καί βγαίνει πρός τά ἔξω μέ τό ὕφος, τόν τόνο, τόν ρυθμό τοῦ λόγου, ἀκόμα καί μέ τή γλώσσα τοῦ σώματος. Κάποια στιγμή ἀντιλαμβάνεται ὅτι ὁ λόγος του μπορεῖ νά πάρει σάρκα καί ὁστᾶ καί νά γίνει πράξη. Ἡ φωνή καί ἡ δυνατότητα ὁμιλίας, μπορεῖ νά θεωρεῖται κάτι δεδομένο καί πολύ καθημερινό, τόσο καθημερινό πού τείνει νά χάσει τήν ἀξία του καί τήν πραγματική του οὐσία, ἀλλά πρέπει νά σκεφτεῖ ὁ ἄνθρωπος ὅτι ἡ κακή χρήση τοῦ λόγου, ἡ παράχρησή του χάνει τή δυναμική ἐνέργεια πού ἔχει καί πού προσφέρει ὁ λόγος στή θετική του χρήση. Ἡ φωνή τοῦ κάθε ὁμιλητῆ εἶναι ὁ ἀμεσότερος τρόπος γιά νά ἐκφραστεῖ ἡ ποικιλομορφία τῶν

έσωτερικῶν του καταστάσεων καί βιωμάτων, ἡ ἐμπειρία, ἡ χαρά ἢ ἡ λύπη του. Κάθε τι πού ἐπιλέγει ἕνας ἄνθρωπος νά ἐπικοινωνήσει καί νά μοιραστεῖ μέ τόν ἄλλον εἶναι φορτισμένο μέ ἕνα συναίσθημα καί ἕνα βίωμα, μία σκέψη, μία ποιότητα, ἄν θέλετε, ζωῆς, πού ἀνάλογα μέ τήν φόρτιση τῆς στιγμῆς μπορεῖ νά ἐπικοινωνηθεῖ καί στόν ἀκροατή. Αὐτό μπορεῖ νά εἶναι ἀκόμα μία ιδιαίτερη χαρά, κάτι ὁμοιοῦς ὅπως ἡ ἀγάπη, ἀλλά ἀκόμα καί θυμός, πίκρα ἢ ζήλια καί φόβος. Τό σημαντικό λοιπόν εἶναι πώς ὅ,τι καί νά ἐπιλέξει ὁ ὁμιλητής νά ἀποδώσει μέ λόγια, μεταφέρει τή δική του φόρτιση, τά δικά του συναισθήματα, καί ἀναμφίβολα ὡς ἕνα μεγάλο βαθμό ἐπηρασμένος ἀπό αὐτά, ἐπηρεάζει καί τούς ἀκροατές του, καί τοῦτο φανερώνει πώς σέ ἕνα μεγάλο βαθμό μεταγγίζει καί στούς ἀκροατές του τά δικά του συναισθήματα καί τήν δική του ψυχική κατάσταση τήν ὥρα τῆς ἐκφορᾶς τοῦ λόγου του. Ἡ φωνή μεταφέρει μέ πολύ εὐκολία καί μεγάλη δύναμη τίς ψυχικές, νοητικές ἀλλά καί συναισθηματικές ποιότητες καί λειτουργεῖ ὡς τό ταχύτερο ὄχημα μεταφορᾶς καταστάσεων καί ἐμπειριῶν.

Ἐνας ἤρεμος καί σεμνός ὁμιλητής μεταφέρει τήν ἡρεμία καί τή σεμνότητά του, ἕνας ταραγμένος μεταδίδει τήν ταραχή του, ἕνας φλογερός ρήτορας ἀνάβει φωτιές στά πλήθη. Οἱ λαοπλάνοι καί οἱ δημαγωγοί ἤξεραν πολύ καλά αὐτή τή δυναμική τοῦ λόγου καί τή χρησιμοποίησαν κατά κόρον, καί ὅσοι πλανῶνται σέ σοβαρά ζητήματα, καταφέρνουν μέ τή χρήση τοῦ λόγου καί τοῦ τρόπου τους νά οἰκοδομήσουν τήν πλάνη τους.

Ἡ ψυχολογία λέει πώς καθὼς οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται σέ ἐπαφή μεταξύ τους, εἶναι σάν νά συνδέονται αὐτόματα καί τά συναισθήματα καί οἱ ἐνέργειές τους, ἄμεσα προκαλεῖται μία ἐγγύτητα καί εἶναι πολύ εὐκόλη ἡ μεταφορά συναισθημάτων ἀκόμα καί ἀπό τή χροιά τῆς φωνῆς καί τόν ιδιαίτερο τόνο της. Μάλιστα μπορεῖ σέ κάποιο σημεῖο νά φτάσουν νά ταυτίζονται συναισθηματικά καί νά ἀλληλοεπιδρῶν στήν ψυχική κατάσταση τοῦ ἀκροατῆ καί νά ἐπηρεάζουν τίς ψυχικές του δονήσεις. Ἡ ἀλληλεπίδραση αὐτή ἐνισχύει τή δυνατότητα παρέμβασης στήν προσωπικότητα τοῦ ἀκροατῆ καί δέν μένει μόνο στή σύνδεση τοῦ ἐνεργειακοῦ πεδίου ἀλλά καί στίς λέξεις

καί τή φωνή. Ἀκόμα καί σέ μία τηλεφωνική συνομιλία μπορούμε νά καταλάβουμε τήν ψυχική κατάσταση τοῦ συνομιλητῆ μας καί νά ἀντιληφθοῦμε τήν κατάσταση, θετική ἢ ἀρνητική πού βιώνει. Συχνά λέμε τήν ἔκφραση «δέν σ' ἀκούω καλά» γιατί ἀκριβῶς ἡ χροιά, ὁ τόνος, τό ὕψος, τό ὄφρος τῆς φωνῆς, ἀποκαλύπτει τίς ψυχικές μας καταστάσεις. Εἶναι πολύ σημαντικό νά μπορούμε νά ἐλέγξουμε τόν ψυχικό μας κόσμο καί νά ξέρουμε τί ἐπιτρέπεται νά μοιραστοῦμε μέ τόν ἀκροατή μας καί ὡς πού εἶναι τά ὅρια τῆς ἐπιβολῆς μας στό ἄλλον, πιέζοντάς τον ψυχολογικά καί συναισθηματικά προκειμένου νά τόν πείσουμε γιά κάτι πού βαραίνει ἢ προβληματίζει μόνο ἐμᾶς. Ἀντίθετα ὁ τρόπος καί οἱ λέξεις πού δείχνουν σεβασμό καί εὐγένεια στόν ἄλλον, πού τόν ἀγκαλιάζουν προσωπικά καί ἀδελφικά, πού προσφέρουν ἀνακούφιση καί γαλήνη, μπορεῖ νά λειτουργήσει θεραπευτικά καί νά ἔχει τόν ρόλο θεραπευτικοῦ ἐργαλείου στά χέρια ἐνός ἔμπειρου ὁμιλητῆ.

Ἡ συμπυκνωμένη θετική ἐνέργεια, λειτουργεῖ ὅπως ὅποτε θετικά, ἐνῶ ἡ συσσωρευμένη ἀρνητική ἐνέργεια θά φέρει καί τά ἀντίστοιχα ἀρνητικά ἀποτελέσματα καί θά δημιουργήσουν ψυχολογική κατάπτωση καί ψυχικό σόκ. Εἶναι λοιπόν πολύ σημαντικό νά ξέρουμε τά ὅρια τῶν λόγων μας, ὅπως καί τῶν πράξεών μας. Νά μπορούμε νά ἀντιληφθοῦμε τό πόση ἐνέργεια μεταφέρει ὁ λόγος μας καί τί φορτία ἐνέργειας μεταφέρει στόν ἀκροατή καί πόσο δονεῖ τήν ἐσωτερική του κατάσταση πρὸς τό καλό, ὥστε νά εἶναι λόγος θεραπευτικός καί ὄχι ἀποδομητικός. Ὁ λόγος μας μπορεῖ νά ἐπηρεάσει ὄχι μόνο τόν λογικό ἄνθρωπο ἀλλά ἀκόμα καί τά ζῶα καί τά φυτά, νά δημιουργήσει τρόπο ἢ εὐεξία. Πολλοὶ ἀσκητές εἶχαν τή δυνατότητα νά μιλοῦν μέ τά ζῶα καί τά φυτά καί λειτουργεῖ ὁ λόγος τούς εὐεργετικά ἀκόμα καί στή φύση. Ἡ ταραχή φέρνει ταραχή καί διοχετεύει ἀρνητικά συναισθήματα. Γι' αὐτό ὁ ἐκκλησιαστικός λόγος εἶναι ἀνάγκη νά κινεῖται στή λογική των ἀγίων καί τῆς λειτουργικῆς πρακτικῆς πού ἀπό τήν ἔναρξη ἀκόμα τῆς θείας λειτουργίας μᾶς εἰσάγει στή λογική τῆς ἐκζήτησης τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ, μέ ὅλες ἐκεῖνες τίς δεήσεις πού λέγονται «εἰρηνικά». Αὐτή τήν εἰρήνη πού προσπαθεῖ νά κερδίσει ὁ πιστός μέσα στή λατρεία,

δέν ἔχει δικαίωμα κανένας νά τήν ἐξοβελίσει ἀπό τήν κοινή προπάθεια κλήρου καί λαοῦ.

Γι' αὐτό προσοχή στά λόγια μας... Κουβαλοῦν πολύ μεγαλύτερη δύναμη ἀπό ὅσο μποροῦμε νά φανταστοῦμε! Ἐπομένως ἡ κοινή αὐτή λογική-ψυχολογική ἀντιμετώπιση τοῦ λόγου ἀπό τόν ἄνθρωπο, ἰσχύει κατ' ἀναλογία καί γιά τό κήρυγμα. Ὁ λόγος τοῦ ἱεροκήρυκα ἢ θά ἔλξει ἢ θά ἀπωθήσει τούς ἀκροατές του, ἐάν δέν σεβαστεῖ τούς κοινούς καί παγκόσμιους κανόνες τῆς ἀνθρωπότητας. Ὁ λόγος θεραπεύει ἀλλά καί δημιουργεῖ πολέμους.

Δέκα βήματα καί τρεῖς συμβουλές γιά μία σωστή ὁμιλία

Τράβηξε ἀμέσως τήν προσοχή τοῦ κοινοῦ, βρίσκοντας ἕναν εὐστοχο τρόπο γιά νά κάνεις τήν εἰσαγωγή. Χρήσιμα ἐργαλεῖα γι' αὐτό εἶναι: ἕνα καλό ρητό ἢ μία μεστή θεματική πρόταση, ἢ ἀκόμα μία ἀναφορά γιά τόν τόπο πού ἐκφωνεῖται ὁ λόγος καί τήν ἀφορμή τοῦ κηρύγματος.

Καθόρισε ἀμέσως τό ἀντικείμενο τῆς ὁμιλίας. Ὁ ἀκροατής θά πρέπει ἀμέσως νά ξέρει τό θέμα καί νά μήν ἔχει καμιά ἀπορία ἢ κενό, γι' αὐτό εἶναι σημαντικό, το ρητό ἢ ἡ θεματική πρόταση νά φανερώσουν ἐξ ἀρχῆς τόν πυρήνα τοῦ θέματος πού θά ἀναπτύξεις.

Χρησιμοποίησε κατανοητές λέξεις καί παραδείγματα γιά νά εἶναι ἀποτελεσματική ἡ ὁμιλία. Ἡ ὀρολογία πού πιθανόν νά χρησιμοποιήσεις καλό θά εἶναι νά μήν εἶναι δυσνόητη ἢ διφορούμενη καί νά μήν ἐπιδέχεται ἄλλες ἐρμηνεῖες πού μπορεῖ νά μπερδέψουν τόν ἀκροατή.

Χρησιμοποίησε στοιχεῖα τά ὁποῖα θά πρέπει νά παρουσιαστοῦν ἔτσι ὥστε νά ἀναδεικνύουν τό θέμα καί νά ἐλκύσουν τό ἐνδιαφέρον τῶν ἀκροατῶν, καί ἀμέσως μετά στοιχεῖα καί παραδείγματα πού προτείνουν λύσεις στό ζήτημα.

Καλό θά εἶναι ὁ λόγος νά μήν εἶναι βαρῦς, ἀπό ἄποψη ὕφους, καί νά ποικίλει ἡ διαπραγμάτευση τοῦ θέματος μέ σωστά ἐπιλεγμένα χωρία ἢ γνωμικά ἢ ἀκόμα καί μέ περιστατικά ἀπό συναξάρια καί γεροντικά, κυρίως τῶν νεωτέρων ἀγίων της ἐκκλησίας, πού εἶναι ἰδιαίτερα προσφιλεῖς στό ἀκροατήριον.

Ἐξήγησε μέ σαφήνεια τό θέμα ὥστε νά μήν ὑπάρχουν σκοτεινά σημεῖα. Πρέπει νά εἶσαι ἀπόλυτα πειστικός καί νά ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀκροατής ὅτι κατέχεις ἀπόλυτα τό θέμα, δέν χωροῦν ἀμφιβολίες σέ μία ὁμιλία πού πρέπει νά δώσει ἀπαντήσεις, ἢ καί νά λύσει ἀπορίες καί προβλήματα. Χρειάζεται ἐπίδειξη δυναμισμού, ψυχραιμίας, σι-

γουριάς, αὐτοπεποίθησης, βεβαιότητας ὅτι μαρτυρεῖς τὴν ἀλήθεια, χρησιμοποίησε στὸν κατάλληλο χρόνο τὶς ἀπόψεις καὶ τὶς ἐμπειρίες προσώπων πού ὁ ἀκροατὴς σέβεται καὶ ἐκτιμᾷ.

Πρέπει ὁ ἀκροατὴς νὰ βεβαιωθεῖ ὅτι αὐτὰ πού λές πρῶτος ἐσύ τὰ ἀσπάζεσαι καὶ τὰ βιώνεις, ἄρα ἀληθεύεις κατὰ πάντα, καὶ ὁ λόγος σου νὰ εἶναι «ἄλατι ἠρτυμένος», δηλαδή νὰ ἔχει ὄλο ἐκεῖνο τό ἦθος καὶ ὕφος πού ἀπαιτεῖ ὁ λαός ἀπό τούς δασκάλους καὶ τούς μυσταγωγούς του. Ὁ τόνος τῆς φωνῆς σου νὰ φανερώνει τὴν πνευματικὴ σου καλλιέργεια ἀλλά καὶ τὴ φιλανθρωπία. Ἡ ὅποια «ράβδος ἐξουσίας», σοῦ δόθηκε γιὰ νὰ προπορεύεσαι ὡς πνευματικὸς καθοδηγητὴς καὶ ὄχι γιὰ νὰ ζύνεις πληγές.

Στόχος τοῦ κηρύγματός σου, ἡ παραμυθία, ἡ παράκληση, ἡ ἔνταξη τοῦ ἀνθρώπου στὴν κοινότητα, ἡ ἀλλαγὴ σκέψης καὶ ζωῆς, ἡ πρόταση προτύπων, ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς νέας πορείας.

Τό κλείσιμο τῆς ὁμιλίας πρέπει νὰ γίνῃ δυναμικά, μέ σιγουριά ὅτι δίνουμε λύση, μέ κάποιο συγκεκριμένο μήνυμα πού νὰ ἀγγίζει τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ μὴν ὑποτιμᾷ τὴν προσωπικότητά του.

Ἡ γλώσσα τοῦ ὁμιλητῆ, ἀπλή, κατανοητὴ, αἰσθητικὰ τέλεια, χωρὶς λεκτικούς λαϊκισμούς, χωρὶς δυσνόητους ὅρους, χωρὶς ἐπίδειξη γλωσσικῆς ἢ μορφωτικῆς ἀνωτερότητας. Τό κήρυγμα ἰδιαίτερα, πού εἶναι διερμηνεία τοῦ λόγου τῆς Ἁγίας Γραφῆς, δέν μπορεῖ νὰ γίνῃται σέ γλωσσικὸ ἰδίωμα δυσκολότερο τοῦ ἀρχαίου κειμένου, τό ὅποιο ὑποτίθεται ἐρμηνεύει.

ΣΥΜΒΟΥΛΗ 1η: Μὴν φορτῶνεις τό ἀκροατήριό σου μέ πλῆθος ἰδεῶν καὶ προτάσεων γιατί θὰ δυσκολευθεῖ νὰ τὰ συγκρατήσῃ ὅλα καὶ πιθανῶς στό τέλος νὰ μὴ θυμᾶται τίποτα, οὔτε ἐκεῖνα πού γιὰ σένα ἔχουν σημασία. Χρησιμοποίησε μικρές προτάσεις καὶ δῶσε προσωπικὸ τόνο στὸν λόγο σου, ὅπως θὰ μιλοῦσες σέ ἕναν φίλο.

ΣΥΜΒΟΥΛΗ 2η: Μὴ προσπαθήσῃς νὰ περάσῃς στὸν λόγο σου τὶς δικές σου ἐμμονές. Ὅ,τι ἐνδιαφέρει ἐσένα δέν ἐνδιαφέρει ἀπαραίτητα καὶ τὸν λαό. Σκέψου ἀπλᾶ ὅτι εἶσαι μόνον ἀγωγός του λόγου τῆς ἐκκλησίας.

ΣΥΜΒΟΥΛΗ 3η: Ἄν σου ἀνατεθεῖ νὰ συνθέσῃς ἕνα γραπτὸ κήρυγμα πρέπει νὰ βρεῖς τὸν ρυθμὸ τοῦ ὁμιλητῆ. Ὁ λογογράφος γράφει τὸν λόγο, ἀλλὰ ὁ λόγος ἀνήκει στὸν ὁμιλητῆ, σέ αὐτὸν πού τὸν ἐκφωνεῖ.

Ἄν σου ἀνατεθεῖ νὰ διαβάσῃς ἕνα γραπτὸ κήρυγμα, πρέπει νὰ βρεῖς τὸν ρυθμὸ τοῦ κειμένου καὶ νὰ κάνῃς τό κείμενο ἀπόλυτα δικό σου. Ὁμιλητὴς πού δέν συμφωνεῖ μέ τὰ γραφόμενα, πού δέν τὰ ἀσπάζεται, πού δέν ἀναγνωρίζει τό κείμενο ὡς δικό του, προτιμότερο εἶναι νὰ μὴν τό ἐκφωνεῖ, γιατί ἀδικεῖ καὶ τό κείμενο καὶ τὸν ἑαυτὸ του.

Καὶ μὴ λησμονεῖς ὅτι μία καλὴ πνευματικὴ προετοιμασία γιὰ τό κήρυγμα, εἶναι νὰ ἀφεθεῖς ὀλοκληρωτικὰ στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τοῦ δανείσῃς τό στόμα σου.

Κατωτέρα όμιλία

1. Άναλυτική όμιλία.
2. Στηρίζεται σέ άγιογραφικό κείμενο.
3. Άναπτύσσει πολλά διδάγματα άσχετα μεταξύ τους (2-3).
4. Υπάρχουν δύο τρόποι άναπτύξεως (άνάπτυξη και δίδαγμα, ή όλα μαζί στό τέλος).
5. Όλες οί περικοπές εἶναι κατάλληλες για κατωτέρα όμιλία.
6. Δέν όνομάζεται κατωτέρα ως πρός τό περιεχόμενο, αλλά ως πρός τή μορφή.
7. Εἶναι κατάλληλη για όλα τα άκροατήρια.
8. Εἶναι κατάλληλη και για άπειρους όμιλητές.
9. Η περικοπή καθοδηγεῖ τόν όμιλητή.

Άνωτέρα όμιλία

1. Συνθετική όμιλία.
2. Στηρίζεται σέ άγιογραφικό κείμενο.
3. Έπεξεργάζεται ένα κεντρικό δίδαγμα, άποτυπώνεται στή θεματική πρόταση.
4. Άναπτύσσεται μόνο μέ τόν ένα γνωστό συνθετικό τρόπο.
5. Δέν προσφέρονται όλες οί περικοπές για άνωτέρα όμιλία.
6. Δέν όνομάζεται άνωτέρα ως πρός το περιεχόμενο, αλλά ως πρός τή δομή.
7. Κατάλληλη για άπαιτητικά άκροατήρια.
8. Χρειάζεται έμπειρος όμιλητής.
9. Ό όμιλητής πρέπει νά κυριαρχεῖ στό θέμα του.

Λόγος

1. Ρητό: Σύντομο, άπλό, κατανοητό, εύκολομνημόνευτο, περιεκτικό, άκέραιο, ένα.
2. Προοίμιο: Σύνδεση ρητοῦ μέ τόν λόγο, ζωηρό και ενδιαφέρον όμιλητικά.
3. Πρόταση: Σύντομη φράση έξαγγελίας τοῦ θέματος.
4. Έπίκλιση: Κατακλείει τό εἰσαγωγικό μέρος τοῦ λόγου, δέν εἶναι πάντα άπαραίτητη.
5. Κύριο θέμα: Ό σκοπός και ή οὐσία τοῦ λόγου.
α) εύρεση τῆς ὕλης,
β) διαίρεση τοῦ θέματος (μεταβάσεις),
γ) εφαρμογή (μεταλλαγή τῆς θεωρίας σέ πράξη).
6. Έπίλογος: σύντομος και περιεκτικός τοῦ διδάγματος και κατακλείδα δυναμική.

Κατωτέρα όμιλία (συνοπτικά σχεδιαγράμματα)

Α΄ τύπος

Παραβολή τοῦ καλοῦ Σαμαρείτου (Λουκᾶ ι΄ 25-27)

A. Σύντομη παρουσίαση τῆς εὐαγγελικῆς διήγησης.

B.1. Ἑρώτηση τοῦ Νομικοῦ

ΔΙΔΑΓΜΑ: Ἡ ἀγωνία τῆς σωτηρίας στοιχεῖο τῆς ὑπάρξεώς μας.

2. Ἀπάντηση τοῦ Χριστοῦ.

ΔΙΔΑΓΜΑ: Ἡ ἀγάπη εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος δρόμος γιά τή σωτηρία.

3. Ποιός εἶναι ὁ πλησίον;

ΔΙΔΑΓΜΑ: Ὁ ποιήσας τό ἔλεος, ἡ ἀγάπη ἔμπρακτη στή ζωή μας.

Β΄ τύπος

Παραβολή πλουσίου (Λουκᾶ ιζ΄ 19-31)

Ὁ πλούσιος καί ὁ πτωχός, σήμερα χλιδή = πείνα

Θάνατος. Ὁριακή στιγμή τῆς ζωῆς μας.

«Πέμψον Λάζαρον...»

Διδάγματα

Ἡ Ἀπουσία τῆς ἀγάπης πρόξενος κοινωνικῶν προβλημάτων.

Μνήμη θανάτου, ἡ φιλοσοφία τῆς ζωῆς μας.

Ἡ μετάνοια εἶναι στοιχεῖο τῆς ζωῆς μας καί ὄχι μεταθανάτιο.

Ἄνωτέρα όμιλία

Ὁ χορτασμός τῶν πεντακισχιλίων (Ματθαίου, ιδ΄ 14-22)

Θεματική πρόταση: Ὁ Θεός προνοεῖ καί γιά τήν πνευματική ὑπαρξη, ἀλλά καί γιά τή σωματική ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου.

1. Θεραπεύει, διδάσκει ἀλλά καί χορταίνει τοὺς ἀνθρώπους.
2. Διττός ὁ ἄνθρωπος, ψυχή καί σῶμα, διττές καί οἱ ἀνάγκες του.
3. Στάση τῆς ἐκκλησίας ἀπέναντι στόν ὕλισμό, «οὐκ ἐπ' ἄρτω ζήσεται ἄνθρωπος».
4. Ἡ λειτουργική ζωή καί οἱ ἀκολουθίες ἀγιάζουν «πᾶσαν τήν ζωήν ἡμῶν».
5. «Ζητεῖται πρῶτον τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν».

Σχεδιάγραμμα λόγου

Ρητό: «Χαῖρε τῶν δακρῶν τῆς Εὔας ἢ λύτρωσις».

1. Στήν ὑμνογραφία τῆς ἐκκλησίας παραλληλίζεται ἡ Θεοτόκος πρὸς τὴν Εὔα. Τονίζεται ἡ ἀντίθεση τῆς παρακοῆς τῆς Εὔας πρὸς τὴν τέλεια ὑπακοή τῆς Παρθένου στό θέλημα τοῦ Θεοῦ. «Γένοιτό μοι κατὰ τό ρῆμά σου». Τό ζητούμενο στή σχέση μας μέ τόν Θεό εἶναι ἡ πίστη, δηλαδή ἡ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στό μεγαλεῖο τῆς ἀγάπης του. Αὐτή ἡ πίστη ὅμως δέν κατακτιέται ἀτομικά ἀλλά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Θυμηθεῖτε τόν πατέρα ἐκεῖνο τῆς περικοπῆς πού λέει «πιστεύω Κύριε, βοήθεῖ μοι τῇ ἀπιστία». Ἡ πρώτη Εὔα ἀπώλεσε τόν παράδεισο γιατί ἀπώλεσε τὴν πίστη της στό δημιουργό της, ἡ δευτέρα Εὔα, ἡ Θεοτόκος γίνεται ἡ γέφυρα πρὸς τόν οὐρανό μέ μόνο ἐφόδιό της ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στό θέλημα του, πού ἦταν ὄχι γιὰ τὴν θεότητά του, ἀλλά γιὰ τό ἀνθρώπινο πλάσμα του, γιὰ τὴν σωτηρία του καί τὴν ἐπιστροφή του στήν τρυφή τοῦ παραδείσου.

2. Ἀναδρομή στὰ τῆς παραβάσεως τῶν πρωτοπλάστων ἀφ' ἑνός καί στή σκηνή τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου ἀφ' ἑτέρου. Ἡ στάση τῆς ὑπακοῆς καί ἡ συνέπεια τῆς ζωῆς τῆς Θεοτόκου στό θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀνάκληση καί ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου ἀρχίζει ἀπό τό «ἀμήν» καί τό «γένειτό μου κατὰ τό ρῆμά σου», πού σημαίνει τὴν ἀπόλυτη ὑπακοή καί ἀποδοχή τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ καί συνάμα ἀποκαλύπτει τὴν διαφορὰ της μέ τὴν πρώτη Εὔα, τὴν Εὔα τῆς παρακοῆς καί τῆς αὐτονομήσεως ἀπὸ τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ. Μποροῦμε ἐπίσης νά βροῦμε κι ἄλλες στιγμές ὅπου ἡ Θεοτόκος γίνεται ὑπόδειγμα ὑπακοῆς στόν Θεό π.χ. γάμος τῆς Κανᾶ. Αὐτή ἡ στάση τῆς Θεοτόκου ἀλλάζει τό νόημα τῆς ζωῆς, μετατρέπει τὰ αἰσθήματα καί τίς ἐμπειρίες σέ φωτισμό καί γνώση, ἀλλά καί χαρά.

3. «Χαῖρε λοιπόν τῶν δακρῶν τῆς Εὔας ἢ λύτρωσις», εἶναι ἡ χαρά πού ἀκολουθεῖ τὴν ἀγάπη πρὸς τόν Θεό, τὴν ὑπακοή στό θέλημα του καί τὴν ἄνευ ὄρων παράδοση σ' Αὐτόν. Εἶναι ἡ χαρά πού προσφέρει ἡ σχέση μέ τόν Θεό, ἡ χαρά πού λύει τίς ὀδύνες τοῦ θανάτου καί ἀποκαθιστᾷ τίς σχέσεις μας μαζί Του. «Χαῖρε δι' ἧς ἡ χαρά ἐκλάμψει, χαῖρε δι' ἧς ἡ ἀρά ἐκλείψει».

Νέα περίοδος στή ζωή τῆς ἀνθρωπότητας, χαρά αἰώνια. Στήν ζωή τοῦ Θεοῦ δέν ὑπάρχει πόνος ἢ λύπη ἢ στεναγμός, καί ἡ κυρία Θεοτόκος εἶναι ἡ «Πάντων χαρά», ἡ «Πονολύτρια», ἡ «παυσολύπη», ὅπως πολὺ χαρακτηριστικά τὴν ἀποκαλεῖ ὁ εὐσεβὴς λαός μας.

Ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἡ σχέση λοιπόν καί ἡ ἐμπιστοσύνη πρὸς τόν Θεό ἐπεκτείνεται καί στήν καθημερινότητά μας, τότε κατὰ τὴν δέσμευση τοῦ Θεοῦ «ἐξαλείψει ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν» καί ἡ εὐτυχία θά ἔχει ἀντίκτυπο καί στήν καθημερινότητα τῶν ἀνθρώπων. Θά ἔχει ὁ ἄνθρωπος τὴν εὐκαιρία καί τὴ δυνατότητα νά βιώνει τὴν χαρά τοῦ παραδείσου, πού στερήθηκε ἐκείνη ἡ πρώτη Εὔα, ἀπὸ τὴν ἐδῶ, τὴν γήινη πραγματικότητα.

Αὐτό εἶναι ἓνα σχεδιάγραμμα λόγου. Ἐάν τό κείμενο πού ἐπιλέξατε δέν γίνεται λόγος, μπορεῖτε νά κάνετε σχεδιάγραμμα Ἀνωτέρας ὀμιλίας ἢ Κατωτέρας ὀμιλίας φροντίζοντας γιὰ μία σωστή διαίρεση τῶν θεμάτων πού προκύπτουν ἀπὸ τὴν περικοπή.

Ἡ δεοντολογία τοῦ κηρύγματος καί ὁ ἅγιος Δαμασκηνός ὁ Στουδίτης ἐπίσκοπος Λητῆς καί Ρεντίνης

Τά τελευταῖα χρόνια, γράφει ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν, ἐπισημαίνεται ἀπό πολλούς μία κλιμακούμενη λειτουργική κρίση, ἡ ὁποία μπορεῖ βέβαια νά εἶναι ἀπότοκος τῆς γενικῆς ἀντίληψης τῶν ἀνθρώπων περί Θεοῦ καί Ἐκκλησίας, ἀλλά ὅσοι κυρίως ἐπισημαίνουν αὐτή τήν κρίση τήν ὀριοθετοῦν μέσα στά ὅρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος. Αὐτή ἡ κρίση κυρίως συνίσταται στή λαθεμένη ἀντίληψη καί γνώση πού ἔχουμε γιά τόν ρόλο τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς θείας λατρείας καί γενικότερα γιά τήν ἐκκλησιαστική ζωή. Καί σίγουρα δέν πρόκειται γιά μία κρίση κατανόησης ἢ καί παρανόησης κειμένων καί γλώσσας τῆς λατρείας, πού συνήθως προβάλλεται ἀπό πολλούς πού ἀναζητοῦν τόν ἐκσυγχρονισμό τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου καί τήν ἐκλαΐκευση τῆς θεολογίας ἔτι περισσότερο, ἀλλά στό ὅτι ὑπάρχει μία ἀσυμφωνία ἀνάμεσα στόν βασικό σκοπό καί ρόλο τῆς λατρείας καί στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖον τά μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ἀλλά καί οἱ ποιμένες κατανοοῦν αὐτόν τόν σκοπό. Ἄναμφίβολα ἡ ὁποία κρίση τῆς λατρείας ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα καί στήν κρίση τοῦ κηρύγματος, πού εἶναι οὐσιαστικό καί ἀναπόσπαστο μέρος τῆς λατρείας. Καί ἐδῶ βέβαια ὁ λόγος εἶναι ὁ ἴδιος, ὅτι δηλαδή ξεχάστηκε ἢ παραθεωρήθηκε ὁ ρόλος τοῦ κηρύγματος στή λατρεία, πού ἴσως κατά προτεταντική ἀντίληψη ὑπερτιμήθηκε καί αὐτονομήθηκε ἀπό τό λειτουργικό γεγονός, ἢ ἡ αὐτονόμηση αὐτή ἔχει νά κάνει μέ τόν διάκονο τοῦ λόγου πού θεώρησε τό κήρυγμα ὡς ἀτομική του ὑπόθεση διδασχῆς καί ὄχι ὡς ἐντολή πού πῆρε τήν ἡμέρα τῆς χειροτονίας του καί τοῦ ἀνατέθηκε ἡ εὐθύνη νά «ιερουργεῖ τόν λόγον τῆς ἀληθείας». Ἴσως γιατί λησμονήθηκε ὅτι τό «εὐαγγελίζεσθαι» δέν εἶναι ἔμφυτο τάλαντο ἀλλά χάρις καί δωρεά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, σέ ἕναν ἄνθρωπο πού ταπεινά δέχτηκε νά γίνε σκεῦος ἐκλογῆς τοῦ Θεοῦ καί δάνεισε τό σῶμα του, τά χέρια, τά

πόδια και τό στόμα του στη διακονία της ιερουργίας του μυστικού σώματος του Χριστού. Δέν ἔρχεται ἐπομένως «καθ' ὑπεροχήν λόγου ἢ σοφίας, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καί δυνάμεως Θεοῦ», ὅπως γράφει ὁ θεῖος Παῦλος καί σημειώνει ὁ Γρηγόριος Θεολόγος ὅτι «τό διαλέγεσθαι περί Θεοῦ οὐ παντός ἀνθρώπου, οὔτε παντός καιροῦ». Καί ἐπισημαίνει χαρακτηριστικά «οὐ σιωπησόμεθα περί Θεοῦ... οὐ σιωπᾶν διακελεύομαι, ἀλλά μή φιλονείκως ἴστασθαι, οὐ κρύπτειν τήν ἀλήθειαν, ἀλλά μή διδάσκειν παρά τόν νόμον» καί ἐγώ, λέει, «ἐπαινώ τήν σοφίαν τῶν θείων λόγων, ἀλλά ἀποφεύγω τό ἄμετρον καί κολάζω τήν ἀπληστίαν τῶν λόγων». Ὁ λόγος νά εἶναι λόγος συνέσεως, μίλησε, κανείς δέν σ' ἐμποδίζει, ἀλλά νά μιᾶς ὅταν πρέπει, ἀλλιῶς νά βάζεις φρένο στη γλώσσα, κυρίως ὅταν δέν εἶσαι ἔτοιμος στό νά διδάξεις καί τότε εἶναι προτιμότερο νά ἐνεργοποιήσεις τήν ἀκοή. Μελέτα τά θεῖα καί μένε σ' αὐτά πού ἔμαθες. «Φθέγγου μέν, ἀλλά τά τοῦ Πνεύματος», μίλησε ἀλλά μόνο γιά αὐτά πού σοῦ ὑπαγορεύει τό Πνεῦμα. Οὐσιαστικά αὐτό πού τονίζουν οἱ Πατέρες εἶναι ὅτι τό κήρυγμα δέν εἶναι μία εὐκαιρία ἐπικοινωνιακῆς πολιτικῆς, ἀλλά μία εὐκαιρία σωτηρίας τῶν ἀκροατῶν, καί τῶν ὁμιλητῶν φυσικά, μία ἀφορμή νά μᾶς συναρμόσει καί νά μᾶς ἐκπαιδεύσει κατά Θεόν, κι ἄν χαθεῖ αὐτή ἡ εὐκαιρία τῆς σωτηρίας, τότε ἡ εὐθύνη βαρύνει τόν δάσκαλο τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία καί οἱ Πατέρες μιλοῦν γιά τό μυστήριο τοῦ «κεκλασμένου λόγου», πού ἀντιστοιχεῖ στό μυστήριο τοῦ κεκλασμένου ἄρτου καί ἔχει τή δυνατότητα σωτηρίας, «ὁ τόν λόγον μου ἀκούων ἔχει ζωήν αἰώνιον», καί ἐπισημαίνουν ὅτι χρειάζεται ζέσις τοῦ πνεύματος καί νήψις, διότι ὁ ἐχθρός σπέρνει πονηρά σπέρματα ἀνάμεσά μας. «Μέγα τό περί Θεοῦ λαλεῖν, ἀλλά μείζον το ἑαυτόν καθαίρειν Θεῷ, ἐπειδή εἰς κακότεχνον ψυχῆν σοφία οὐκ εἰσελεύσεται», «καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον καί εἶτα καθάραι, σοφισθῆναι καί εἶτα σοφίσαι», ἀλλά παράλληλα, συμβουλεύει ὁ θεολόγος Γρηγόριος «μέγα το διδάσκειν, ἀλλά τό μανθάνειν ἀκίνδυνον», γύμνασε τά αἰσθητήρια καί θά ἔχεις λαμπρό το φῶς τῆς γνώσεως, λάλησε τή σοφία τοῦ Θεοῦ, ὅταν σοῦ τήν ἐμπιστευθεῖ μέ τή χάρι Του, γιατί στ' ἀλήθεια, τί δικό μας ἔχουμε νά προσφέρουμε στόν κόσμο; Ἀφοῦ εἴμαστε χαμερπεῖς στη διάνοια, γιατί θέλουμε

νά δείξουμε ικανότητα; Ἀγάπα τήν ἡσυχία, λέει, εἶναι προτιμότερη τοῦ λόγου κάποιες φορές! Ἀφοῦ ἀκόμα νηπιάζεις στά πνευματικά, τί περισσότερο μπορείς νά κάνεις; «Σύ τίνας ἔθρεψας ἐξ οὐρανοῦ; ποῖον ὕδωρ δέδωκας ἐκ πέτρας; Ποίαν ἔρρηξας θάλασσαν ράβδω; Τίνα λαόν ὠδήγησας ὡς διά ξηρᾶς; Τίνας ἐχθρούς κατεπόντισας; Τίνας στήλω καί νεφέλη ὠδήγησας;».

Ἄν ὁ λόγος τοῦ Κυρίου 2000 χρόνια τώρα εἶναι ἀκόμα ζωντανός, εἶναι γιατί οἱ ἅγιοί μας ἐκκένωσαν τόν ἑαυτό τους καί τούς πλημύρισε «ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα», καί αὐτός ὁ πλοῦτος τῆς σοφίας καί τῆς ἀγάπης Του τούς κατέστησε δοχεῖα τοῦ ἀκενώτου καί ἀτελευτήτου Πνεύματος πού τροφοδοτοῦν, δροσίζουν καί στηρίζουν τήν Ἐκκλησία μας. Ἐνας ἀπό αὐτούς καί ὁ ἅγιος Δαμασκηνός ὁ Στουδίτης, ὁ ἐπίσκοπός μας.

Μία ματιά καί μόνο στη συγγραφική παραγωγή τοῦ Δαμασκηνοῦ θά ἐπιβεβαιῶνε τοῦ λόγου μας τό ἀληθές, καθώς μᾶς ἀποκαλύπτεται ἕνας ἄνθρωπος πιστός στό χρέος καί στήν εὐθύνη ἀπέναντι στόν Θεό καί τούς ἀνθρώπους πού τοῦ ἐμπιστεύθηκε ἡ χάρι Του. Εἶδε ὁ ἅγιος Δαμασκηνός τόν εὐαγγελισμό τοῦ λαοῦ, μέσα στήν ὅλη δυναμική πορεία τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμο, ὅπου οἱ ἀπόστολοι συνεχίζουν τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ στό διηνεκές καί ἐργάζονται τά ἔργα Του γιά τή σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Συνεχιστής κι αὐτός τοῦ ἔργου τῶν ἀποστόλων, ὡς ὑποδιάκονος, ὡς ἱερεὺς καί ἐπίσκοπος, ἀντιλαμβάνεται ὅτι δέν μπορεί νά ζησει χωρίς αὐτή τή σύνδεση μέ τόν ὁμόφαλο λῶρο τῆς ἀποστολικότητας τοῦ ἔργου του, τό ὅποιο εἶναι καί μοναδικό καί ἀποκλειστικό γιά ἕναν κληρικό, καί ἔτσι ἔλκυει τή χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί προσφέρει στόν λαό τό ἐκχύλισμα αὐτῆς τῆς θείας δωρεᾶς. «Ἐάν γάρ εὐαγγελίζομαι οὐκ ἔστι μου καύχημα, ἀνάγκη γάρ μοί ἐπίκειται, οὐαί δέ μοί ἔάν μή εὐαγγελίζομαι». Ἴσως γι' αὐτό, κι ἔχει σημασία νά τό τονίσουμε, ὅτι ὄντας μοναχός εἰσάγεται στη βαθμίδα τοῦ ὑποδιακόνου, μόνο καί μόνο γιά νά μπορεί μέ κάθε εὐθύνη καί πιστότητα ἀπέναντι στήν παράδοση καί τήν Ἐκκλησία νά διακονεῖ τό μυστήριο τοῦ λόγου, δεδομένου ὅτι ὑπῆρχε ὁ 64ος κανόνας τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, πού ἔλεγε πῶς «οὐ χρεῖ δημοσία λαϊκόν λόγον κινεῖν

ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα ἑαυτῷ διδασκαλικόν περιποιούμενον», καί ὁ συμπατριώτης του ὁ Θεσσαλονίκης Συμεών, ἕναν αἰώνα νωρίτερα συμβούλευε ὅτι «τό χάρισμα τοῦ λόγου καί ἡ διδασκαλία μόνων τῶν ἐπισκόπων, τήν τῶν ἀποστόλων λαβόντων χάριν παρά τοῦ ζῶντος λόγου. Ἰδιώτης δέ πάντη καί σφραγίδα μή κεκτῆμενος, ἢ μή εὐλαβοῦς βιωτής, μηδεὶς διδασκέτω ἐπ' Ἐκκλησίας. Λαϊκός δέ, ὁ μή σφραγίδα ἱεράν κεκτῆμενος, δημοσία μή διδασκέτω... Δεῖ γάρ τήν τάξιν τηρεῖσθαι». Πιστεύουμε λοιπόν ὅτι ὁ πόθος τῆς διδασκαλίας ἀλλά καί ἡ ἐμμονή στήν ἐκκλησιαστική παράδοση ὀδηγεῖ τόν Δαμασκηνό στή θέση τοῦ ὑποδιακόνου στό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου εἶχε προσφύγει γιά νά διδαχτεῖ καί νά παρακολουθήσει μαθήματα στή μεγάλη πατριαρχική σχολή ἀπό τόν μεγάλο διδάσκαλο τῆς ἐποχῆς Θεοφάνη Ἐλεαβούλκο. Ὁ χρονογράφος Δωρόθεος Μονεμβασίας παραδίδει τή μαρτυρία του γιά τόν Ἐλεαβούλκο λέγοντας: «Τότε ἦτον ὁ πολὺς καί μέγας ἄνθρωπος κυρ-Θεοφάνης... μέγας ρήτωρ καί ἐκαθέζετο εἰς τήν Χρυσοπηγὴν (ναὸ τοῦ Γαλατᾶ) καί ἐδίδασκε καθ' ἐκάστην Κυριακὴν τόν λαόν τοῦ Θεοῦ καί ἔβγαλε μαθητάς πολλοὺς καί θαυμαστούς, Θεωνᾶν τόν Θεσσαλονίκης, Ἀρσένιον Τυρνόβου, Δαμασκηνόν τόν Ναυπάκτου καί Ἄρτης, Μεθόδιον Μελενίκου ... ὁ Θεωνᾶς, ὁ Ἀρσένιος, ὁ Δαμασκηνός, ὁ Μεθόδιος, ἦσαν πολλὰ καλοὶ καί λόγοιοι καί προκομμένοι». Μέλος λοιπόν αὐτῆς τῆς λαμπρᾶς συνοδείας ὁ Δαμασκηνός, ἀρχίζει τήν κηρυκτικὴ του διακονία ἀπό τόν Πατριαρχικὸ Ναὸ καί ἀποκτᾶ ἔτσι τήν ἐμπειρία τῆς ἱερῆς τέχνης τοῦ λόγου, ἀλλά φαίνεται πὼς ἡ προσωπικότητά του, τὰ χαρίσματα καί ἡ διδασκαλικὴ του ἰκανότητα, τόν καθιερώνουν ὡς σοφὸ προσωπικὸ διδάσκαλο ἀκόμα καί τοῦ ἰδίου τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Τρανοῦ, ἑνὸς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων καί σοφῶν Πατριαρχῶν μετὰ τήν Ἄλωση.

Ὁ πιὸ ἀξιόλογος ἔπαινος γιά τόν Δαμασκηνό, γράφτηκε ἀπὸ ἕναν ἄνθρωπο πού δέν ἦταν φίλα προσκείμενος στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, τόν Stephan Gerlach, (Γκέρλαχ), ὁ ὁποῖος ἔγραψε πὼς «ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐπαινεῖται ὁ Ἐπίσκοπος Δαμασκηνός τῆς Ρενδίνης, λόγῳ τῆς ἰδιαίτερας μετριοφροσύνης, τῆς ὀλιγαρκείας καί τῶν ἀρετῶν του», τόν θεωρεῖ δέ ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ μορφωμένους

κληρικούς τῆς ΑΝΑΤΟΛΗΣ μαζί μέ τόν Ἀρσένιο Τυρνόβου καί τόν ἱερομόναχο Ματθαῖο. Τό διδασκαλικὸ καί τὸ κηρυκτικὸ τάλαντο τοῦ Δαμασκηνοῦ τοποθετήθηκε ἐξ ἀρχῆς «ἐπὶ τήν λυχνίαν» καί μάλιστα μέ τὸ πρῶτο κιόλας ἔργο του, τόν γνωστὸ «Θησαυρό», καθιερώνεται ὡς μέγας διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Γένους. Ἄνθρωπος μέ πλούσια ἀκτινοβολία, ταξίδευε συχνὰ στόν Ἑλλαδικὸ χῶρο ἀλλὰ καί στό ἐξωτερικὸ γιά νά ὑπηρετήσῃ τήν ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου. Οἱ ἀκαδημαϊκοὶ θεολόγοι τῆς ἐποχῆς τόν θεωροῦν περισσότερο «ιεροκήρυκα παρά θεολόγο» (δηλαδή ἀκαδημαϊκὸ ἐπιστήμονα), διατυπώνοντας ἔτσι τόν τιμητικότερο χαρακτηρισμὸ γιά ἕναν ἐπίσκοπο ὅπως ὁ Δαμασκηνός. Ἀπὸ τοὺς καλύτερους γνώστες τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας τῆς Ἀττικῆς καί τῆς Ὀμηρικῆς διαλέκτου, στήν ὁποία ἔγραψε καί κείμενα, («Ὀμηρόκεντρα εἰς τήν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου») χειρίζεται μέ καταπληκτικὴ ἄνεση τήν δημώδη γλώσσα τῆς ἐποχῆς του, προσαρμόζοντας τόν εὐαγγελικὸν λόγο στίς δυνατότητες τοῦ λαοῦ. Θεωρεῖ, ὅπως γράφει στόν πρόλογο τοῦ Θησαυροῦ, ὅτι ἡ γνώση εἶναι ἕνας κῆπος καί δέν ὠφελεῖ κανέναν νά παραμένει κλειστός, γιά αὐτὸ ἀπεφάσισε «λόγοις πεζοῖς» νά καταστήσῃ εὐληπτα τὰ νοήματα τῶν γραφῶν καί τῶν Πατέρων στόν λαό. Ἡ ταπεινώσῃ του φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι δέν διεκδικεῖ συγγραφικὲς δάφνες, γιατί ὅπως λέει «θά ὑπάρχουν ἀσφαλῶς ἄλλοι πού θά μπορούσαν νά προσφέρουν περισσότερα», ὅμως αὐτὸς ἐνδιαφέρεται γιά τήν διερμηνεία τῆς Γραφῆς καί τή σαφήνεια τῶν ἐννοιῶν, ἢ δέ ρητορικὴ τέχνη ἔρχεται σέ δευτέρη μοῖρα. Ἐδῶ ὅμως ἔγκειται καί ἡ μεγάλη προσφορά καί πρωτοτυπία τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅτι δέν αὐτονομεῖ τόν λόγο γιά νά προβάλλει τίς ιδέες ἢ τίς ἀπόψεις του καί σημειώνει: «λέγομεν ὄχι ἰδικὰ μας λόγια, ἀλλὰ τῆς Γραφῆς μας καί τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μας». Ταυτίζεται, θά λέγαμε, ἀπόλυτα μέ τήν παράδοση τῶν Πατέρων καί τῆς κανονικῆς διδασκαλίας πού διὰ τοῦ 19ου Κανόνος τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου λέει: «ὅτι δεῖ τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶτας ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δέ ἐν ταῖς Κυριακαῖς πάντα τόν κλῆρον καί τόν λαόν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους ἐκ τῆς θείας γραφῆς ἀναλεγόμενους τὰ τῆς ἀληθείας νοήματά τε καί κρίματα καί μή παρεκβαί-

νοντας τούς ἤδη τεθέντας ὄρους ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων πατέρων παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ εἰ γραφικός ἀνακινήθει λόγος, μὴ ἄλλως ἐρμηνευέτωσαν ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων». Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι καὶ ἡ ἐπιτυχία τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅτι «ἐπόμενος τοῖς ἁγίοις Πατράσι» συνεχίζει τὴν παράδοση, ὄχι μὲ τὴν ἀναζήτηση ἐντυπωσιακῆς καὶ θαυμαστῆς πρωτοτυπίας ἀλλὰ μὲ τὴν ἐμμονή του στὰ παραδεδομένα. Ἡ πίστη εἶναι τὸ κυρίαρχο στό ἔργο τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς δάσκαλος τοῦ Γένους φροντίζει, ὡς καλὸς τεχνίτης καὶ συγγραφέας τοῦ δημῶδου λόγου, νὰ στηρίζει τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ, νὰ προσφέρει ἀκόμα καὶ γνώσεις ἐπιστημονικῆς, νὰ διδάσκει, νὰ συμβουλεύει, νὰ προτρέπει, νὰ οἰκοδομεῖ μὲ τὸ ἐρμηνευτικὸ του ἔργο, σὲ σημεῖο πού νὰ θεωρεῖται ὁ πιὸ πολυδιαβασμένος συγγραφέας τῆς ἐποχῆς του, παράλληλα δὲ ὁ ἄνθρωπος πού κατόρθωσε νὰ πετύχει τὸν ἐκδοτικὸ ἄθλο, νὰ δεῖ τὸ ἔργο του, κυρίως τὸν Θησαυρό, νὰ μεταφράζεται καὶ νὰ κυκλοφορεῖ σὲ ὅλα τα Βαλκάνια καὶ τὴ Ρωσία καὶ μάλιστα σὲ πολλές ἐκδόσεις. Μόνο στὴ δεκαπενταετία 1765-82 ἔκανε 5 ἐκδόσεις καὶ ἀργότερα ἔφθασε τίς 50 ἐκδόσεις.

Εἶναι σημαντικό νὰ τονιστεῖ ὅτι ὁ ἰσλαμικὸς κατακλυσμὸς ἐπέβαλε πρὸς στιγμή, μετὰ τὴν ἄλωση, τὴν εἰκόνα μιᾶς ἀγωνιώσης Ἐκκλησίας καὶ μίας σιωπῆς τοῦ ἄμβωνος, ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἐξισλαμισμὸς, οἱ βιαιότητες καὶ οἱ σφαγιασμοὶ τοῦ ποιμνίου ἀπομάκρυναν πολλοὺς λογίους ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ Ἀνατολή καὶ τούς ἔστρεψαν πρὸς τὴ Δύση, ὅμως αὐτοὶ πού ἔμειναν νὰ φυλάττουν Θερμοπόλες, δὲν ἔπαψαν νὰ κηρύττουν καὶ νὰ διδάσκουν. Ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος, ἀλλὰ καὶ ὁ Μάξιμος ὁ Γ', μαρτυρεῖται ὅτι ἐδίδασκαν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τοῦ Πατριαρχείου κάθε Κυριακῆ, ὁ Νήφων ὁ ἀπὸ Θεσσαλονίκης δίδασκε καθ' ἡμέραν στὸν Πατριαρχικὸ ναὸ «καὶ ἐποίει διδαχὰς λογίως καὶ θαυμασίως», ὁμοίως καὶ ὁ Ἱερεμίας ὁ Τρανὸς δίδασκε καθ' ἐκάστην. Ἡ λατρεία καὶ ἡ διδασχὴ ἦταν ἡ μόνη καὶ σταθερὴ ποιμαντικὴ διακονία τῶν Πατέρων τοῦ 16ου αἰώνα καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς τῆς ποιμαντικῆς ἀγωνίας φάνηκαν ἀπὸ τίς πρῶτες ἐκδοτικῆς προσπάθειες, αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν αἰώνα, καὶ σὲ αὐτὸ τὸ δυναμικὸ πνευματικὸ ἔργο πρωτοστάτησε ὁ

Δαμασκηνὸς ὁ Στουδίτης. Δέν περιορίστηκε στὴ διδασχὴ ἐπ' Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἔστρεψε τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὰ χαρίσματα πού τοῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὸν καταρτισμὸ τοῦ λαοῦ, τῶν μοναχῶν, τῶν ἱερέων καὶ τοῦ πληρώματος ἐν γένει τῆς Ἐκκλησίας, μὲ συγγραφές πού ἔγιναν λαοφιλεῖ ἀναγνώσματα, δὲν ἔδωσε «ὑπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ καὶ τοῖς βλεφάροις αὐτοῦ νυσταγμόν». Ὁ κηρυκτικὸς λόγος γίνεται γραπτὸ κείμενο πού ἐκδίδεται καὶ κυκλοφορεῖ ἀνάμεσα στὸν λαὸ μὲ περισσότερη ἄνεση ἀπὸ ὅτι τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα καὶ βέβαια πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ ἡ προσπάθεια, ἕναν αἰώνα μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, ἦταν μία πραγματικὴ ἐπανάσταση κάτω ἀπὸ τὴ μπότα τοῦ κατακτητῆ, γιατί ἡ Κωνσταντινούπολη παρουσιάζει μία ἐξαιρετικὴ ἐξέλιξη ὡς κέντρο τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ἀξιοποιώντας τὰ προνόμια πού εἶχε δώσει ὁ Πορθητῆς.

Ὁ Δαμασκηνὸς πρωτοστατεῖ στὴ σύνταξη γραπτῶν κηρυγμάτων καὶ διδασχῶν καὶ ἡ μέρηνά του νὰ συντάξει λόγους στὸ Δωδεκάορτο, στίς Κυριακές, στίς μνημεῖς τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι Περί ἀγάπης, Περί πειρασμοῦ, Περί φιλαργυρίας, Περί ἐλεημοσύνης, Περί φθόνου, Περί μετανοίας, Περί ἐξομολογήσεως καὶ ἡ Ἐξήγησις στὸ Πάτερ ἡμῶν, θὰ ἀποδειχθοῦν ὄχι μόνον ἐπωφελῆ μαθήματα γιὰ τὸν λαὸ, ἀλλὰ θὰ προτρέψουν καὶ ἄλλους ποιμένες καὶ διδασκάλους νὰ τὸν μιμηθοῦν καὶ νὰ δημιουργηθεῖ μία πανστρατιά λογίων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, πού μετὰ τὸν 16ο αἰώνα τοῦ Δαμασκηνοῦ, θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ γραπτὸ κήρυγμα, τὸ ὁποῖο ἦταν ὄχι μόνον βοήθημα τοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ κλήρου, πού ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα σπουδῆς καὶ μετοχῆς στὴν ἀνύπαρκτη ἐκπαίδευση τοῦ γένους στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο. Τὰ σχολεῖα λειτουργοῦσαν σποραδικὰ καὶ μὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, καὶ κυρίως σὲ περιοχές (Ἰόνιο) πού ὑπῆρχαν κάποια προνόμια. Ὁ λόγος ἐπομένως τῆς Ἐκκλησίας ἦταν λόγος ζωῆς ὄχι μόνον πνευματικῆς ἀλλὰ καὶ ἐθνικῆς. Μὲ ὕφος λιτό, ἀπλό, κατανοητὸ χωρὶς ἐπιτηδευμένο λόγο ἐνδιαφέρεται νὰ κερδίσει τούς ἀκροατές του στὴν πίστη καὶ ὄχι στὸν προσωπικὸ του ἔπαινο καὶ τὴ ρητορικὴ του καταξίωση. Ἔχει τὴν αἴσθησι τῆς ποιμαντικῆς καὶ ἐθνικῆς του εὐθύνης καὶ τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὅταν κηρύττει καὶ γράφει γιὰ τὸν λαὸ μιλάει ἀπλά καὶ κατανοητὰ, ὅταν

ἀπευθύνεται σέ ἐπισκόπους καί μοναχούς, χρησιμοποιοῖ τό ἀντίστοιχο γλωσσικό ἐπίπεδο καί, ὅταν ὑμνογραφεῖ, γράφει στή λόγια λειτουργική γλώσσα, στή γλώσσα τῆς λατρείας, γιατί ἔχει συνείδηση ὅτι ἐκεῖ μπορεῖ νά συντηρηθεῖ καί νά διασωθεῖ τελικά ὁ Ἕλληνας λόγος. Δέν θεωρεῖ ὅτι, ἐπειδή ὁ λαός δέν ξέρει γράμματα, πρέπει νά ὑποβαθμίσει τόν λειτουργικό του λόγο στήν καθομιλουμένη τῆς ἐποχῆς. Ἀκολουθώντας τούς ρητορικούς κανόνες τῆς ἐποχῆς διαίρει τόν λόγο του σέ τρία μέρη, δηλαδή σέ κάθε ὀμιλία διακρίνονται τό «προοίμιο» ἢ «ὑπόθεση» ἢ «διήγηση» καί τέλος ὁ «συμβουλευτικός ἐπίλογος». Ἡ θεολογία του, καθαρὰ πατερική καί ὀρθόδοξη, χωρίς δυτικές ἐπιδράσεις –πού τήν ἐποχή ἐκείνη ἀνθοῦσαν λόγω τοῦ εὐσεβιστικοῦ κινήματος τῶν Προτεσταντῶν– τό περιεχόμενο τῶν λόγων τοῦ φανερώνει τή θεολογική ἀλλά καί ἐπιστημονική του ἐπάρκεια, καθώς παρέχει γνώσεις πού δύσκολα συναντᾶμε σέ ἔργα ἄλλων ἐπισκόπων. Θεολόγος, γεωγράφος, ἀστρονόμος, φυσιολόγος, ἱστορικός, ἀγιολόγος, ὑμνογράφος, ποιητής, μεταφραστής, ἐρμηνευτής καί ὑπομνηματιστής, μία πληθώρα ἀρετῶν καί χαρισμάτων, ὑποταγμένα ὅλα στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ λαοῦ καί πάνω ἀπό ὅλα ἐπίσκοπος, πατέρας καί ἀδελφός, πού μέ τόν δικό του τρόπο συμβουλευε τούς μοναχούς καί τούς στηρίζει στόν βίο τῆς ἀσκήσεως, ἢ καυτηριάζει τά ἔκτροπα τῆς ἐποχῆς του, πρὸς σωφρονισμό τῶν πολλῶν.

Μέ τή χάρι τοῦ Πνεύματος δέν πελαγοδρομεῖ στόν λόγο του. Μένει πιστός στήν παράδοση τῆς διερμηνείας τῶν Γραφῶν, ὅπως ὅλοι οἱ Πατέρες, παίρνει τό κείμενο καί ψάχνει νά βρεῖ τίς πηγές του, τίς λέξεις κλειδιά πού πιθανόν οἱ πιστοί νά μὴν ἔχουν κατανοήσει τό βάθος τους, καί ξεκλειδώνει τά κείμενα μέ μία θαυμαστή γνώση τῶν πηγῶν καί κυρίως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. «Αὐτά τά δέκα ζητήματα ἔχομεν εἰς τήν σημερινήν ἡμέραν, κι ἂν τύχη νά εἶναι καί ἄλλα περισσότερα ζητήματα, πλὴν ἡμεῖς τά ἀναγκαιότερα λέγομεν, ἀλλά πρὶν ἀρχίσω νά διαλύσω τά ζητήματα, αὐτό δέομαι καί παρακαλῶ τήν ἡμετέραν ἀγάπην, νά μὴν ἀμελεῖτε καί νυστάζετε, ἔπρεπε μὲν καί πρωτύτερα νά τό εἰπῶ, πλὴν ὁ λόγος μέ ἀνάγκασε καί ἐπερίσσευσα τόν λόγον καί τόν καιρόν ἐλιγότευσα. Ἀλλά καί ἔτσι

νά τό λύσω σύντομα. Ἀρχίζω δέ τό πρῶτον καί ἔχετε τόν νοῦν σας, ὅτι θεολογίαν περισσὴν ἔχει τό ζήτημα αὐτό καί εἶναι οὕτως». Καί ἀναλύει τό κείμενο γλαφυρότατα μέ τά θέματα πού ἔχει ἐντοπίσει. Δεκατρία θέματα βρίσκει στήν περικοπή τῆς Σαμαρείτιδος καί ἄλλα τόσα στήν Κυριακή των Ἁγίων Πατέρων. Ἐξετάζει τό κείμενο στήν κάθε του λεπτομέρεια, πού ἴσως οἱ ἀναγνώστες του ἢ οἱ ἀκροατές του νά ἀδυνατοῦσαν νά προσεγγίσουν τόσες γνώσεις καί νά εἶχαν τόση βιβλιογραφική ἐνημέρωση. Τό κάνει αὐτός ὡς πραγματικός ἱεουργός τοῦ μυστηρίου τοῦ λόγου λέγοντας εἰς ἑαυτόν καί ἀλλήλους: «Ἄς ἰδοῦμεν καί σήμερον τί λέγει τό θεῖον καί ἅγιον Εὐαγγέλιον καί ἄς τό ἐρευνήσωμεν καλῶς, νά κερδήσωμεν τήν ψυχικήν ὠφέλειαν». Ἡ ἀναλυτική μέθοδος βοηθάει στήν ἐξονυχιστική ἔρευνα τοῦ κειμένου καί παρουσιάζει τό κείμενο τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ὡς συνέχεια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πολλές φορές στέκεται σέ λεπτομέρειες καί ἀναλύσεις ἄγνωστες στοὺς πολλούς καί κάνει ἀκόμα καί φιλολογική ἀνάλυση. Παράλληλα στέκεται σέ συμβολισμούς καί τεκμηριώνει τόν λόγο του μέ τήν πατερική σοφία, γιὰ δείξει τή διαχρονικότητα τοῦ Εὐαγγελίου. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἀπό τό εὐαγγελικό κείμενο περνᾷ ἀμέσως στή μετάφραση καί, ἀφοῦ ἐντοπίσει τά θέματα, προβαίνει σέ λεπτομερῆ ἀνάλυση ἀνά παράγραφο ἢ ἀνά στίχο. Δέν ἀφήνει σκιές καί ἀνερμήνευτες λέξεις καί ἔννοιες, εἰσχωρεῖ στό βάθος μέ χειρουργική ἀκρίβεια καί ἀπαντᾷ σέ δεκάδες ἐρωτήματα πού θεωρεῖ ὅτι μπορεῖ νά ἀπασχολοῦν τούς ἀκροατές του, εἴτε αὐτοί πιστεύουν εἴτε ὄχι. Στήν ἑορτή τῆς Μεταμορφώσεως γιὰ παράδειγμα ἀποκαλύπτει τίς ρητορικές καί θεολογικές του προϋποθέσεις καί δυνατότητες καθώς κάνοντας μία ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα εἰσαγωγή γιὰ τό ἱστορικό καί θεολογικό ὑπόβαθρο τῆς ἑορτῆς ἐξετάζει καταλεπτῶς τά δεκαπέντε ζητήματα πού θεωρεῖ ὅτι προκύπτουν ἀπό τή μελέτη τοῦ θέματος καί ἀπαντᾷ σέ ἐρωτήματα πού πιθανόν νά ἀπασχόλησαν τούς πιστούς. Δέν φλυαρεῖ, δέν κουράζει, δέν ἀποπροσανατολίζει, μένει πιστός στό θέμα του καί ἐμβαθύνει σέ νοήματα πού ὁ ἀπλός ἀκροατής δέν θά μπορούσε νά διαλευκάνει. Διδάσκει μέ τόν λόγο τῆς ἐμπειρίας καί τῆς κατὰ Θεόν γνώσης, ἢ ὅποια πλοῦσια τοῦ προσφέρθηκε ἀπό τόν

Θεό. Γνωρίζει ότι ή διακονία του λόγου υπηρετεί τή διερμηνεία του Εὐαγγελίου, τή σωτηρία του ανθρώπου και τίποτα ἄλλο και αυτό μόνο ίερουργεί.

Αὐτός είναι ό Δαμασκηνός, πατέρας και διδάσκαλος, ἀκάματος ἐργάτης του λόγου και τής γραφής, υπόδειγμα ἀποστολικής συνέχειας και πατερικής ἐπάρκειας, σέ καιρούς δυσχειμέρους και τότε ἄλλά και τώρα, όπου τα κείμενά του μπορούν νά υποστηρίξουν τή μετρίότητά μας και νά μάς μνήσουν στά ἐνδότερα τής διακονίας του λόγου.

Τό «ἀπορεῖ πᾶσα γλώσσα, εὐφημεῖν πρός ἄξιαν» θά μπορούσε νά πει κανείς για τόν ἅγιο Δαμασκηνό τόν Στουδίτη, Ἐπίσκοπο Λητῆς και Ρεντίνης και Μητροπολίτη Ναυπάκτου και Ἄρτης. Ὅσο μελετᾶ κανείς τό ἔργο και τήν προσωπικότητά του, τόσο ἀντιλαμβάνεται αὐτόν τόν κρυμμένο θυσσαυρό, τόν ὁποῖον τό μέν υπόδουλο Γένος εἶχε ὡς διδαχό και ὁδηγό, ἄλλά οἱ νεοέλληνες σχεδόν τόν λησμόνησαν.

Χρέος μας νά ξαναφέρουμε στό προσκήνιο τή μορφή του, νά ξαναβροῦμε τή σχέση πού ἔλειπε μαζί του, νά τόν τοποθετήσουμε στό βᾶθρο πού πρέπει, νά τιμήσουμε τόν Πατέρα και Ἐπίσκοπό μας πού ἀφιέρωσε ἕνα μέρος τής ζωῆς και τής διακονίας του στην ἐπαρχία μας και νά φροντίσουμε νά γνωριστοῦμε καλύτερα μαζί του και μέ τό ἔργο του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Παράρτημα Κειμένων

Τὸ παράρτημα κειμένων πὸ ἀκολουθεῖ, εἶναι μία ἐπιλογή θεμάτων ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ ὁμιλίες καὶ λόγους πὸ ἀνήκουν στὸ λεγόμενο ἱστορικὸ κήρυγμα.

Τὰ κείμενα αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν σὲ γενικὲς γραμμές, τὴν διακονία τοῦ λόγου κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνες. Εἶναι κείμενα γνωστῶν ἀλλὰ καὶ ἀγνώστων, σὲ πολλούς, ἱεροκηρύκων τῆς ἐκκλησίας μας, μὲ θεματολογία πὸ κινεῖται σὲ ὅλες τὶς μορφές τοῦ κηρύγματος. Δὲν ἐπελέγησαν μὲ βάση τὴν σπουδαιότητά τους ὡς τὰ καλύτερα ὑποδείγματα λόγων, ἀλλὰ τὰ ἐπιλέξαμε μὲ βάση τὴν θεματολογία τους, (λόγοι ἐγκωμιαστικοί, μὲ ἀγιολογικὸ περιεχόμενο, περιστατικά κηρύγματα, μυσταγωγικά, ἀπολογητικά, ἐπικήδειοι λόγοι, ἐρμηνευτικὰ κηρύγματα κ.λπ.). Ἄλλα θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν καλὰ καὶ ἄρτια ὡς λόγοι, ἀλλὰ ὄχι, ἢ δὲ ἐπιλογή τους σκοπὸ ἔχει νὰ προβληματίσει τοὺς ἀναγνώστες καὶ αὐριανούς κήρυκες τοῦ λόγου, νὰ γνωρίσουν τὸν προβληματισμό, τὴν θεματολογία, τὸν τρόπο τῆς διακονίας τοῦ ἄμβωνος σὲ κάποιες ἄλλες ἐποχές, νὰ μελετήσουν τὸ ὕφος καὶ τὸ ἦθος τοῦ λόγου, νὰ προβληματιστοῦν στὴν αἰσθητικὴ τῆς γλώσσας τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ καὶ νὰ γνωρίσουν τὶς ἱστορικὲς παραμέτρους τῶν ἐποχῶν πὸ ἐκφωνήθηκαν αὐτοὶ οἱ λόγοι.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (†1951)

Λόγος ἐπὶ τῷ καθαγιασμῷ τοῦ Ἱεροῦ ναοῦ τῆς
τοῦ Θεοῦ σοφίας*

«Πάλε μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλε δικά μας θᾶναι». 1. Ὅτι ἐπὶ αἰῶνας ὡς προφητεία ἐλέγετο καὶ ὡς ἐθνικὸς πόθος διευτυποῦτο, ἰδοὺ ὡς τετελεσμένον γεγονός παρίσταται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν εἶναι «μακάριοι» διότι βλέπουν ὅσα οἱ πατέρες ἡμῶν «ἐπεθύμησαν ἰδεῖν καὶ οὐκ εἶδον».

Τὸ εὐσεβὲς καὶ ἀθάνατον ἡμῶν ἔθνος ἔχον πλήρη συναίσθησιν τῆς ἱερᾶς καὶ εὐγενοῦς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολῆς αὐτοῦ καὶ ἀκλόνητον πεποιθήσιν εἰς τὸ ἀπαράγραπτον τῶν δικαίων αὐτοῦ, ἤδη ἀπὸ τῆς ἀπαισίας ἐκείνης στιγμῆς, καθ' ἣν μαρτυρικῶς ἔπιπτεν ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων τοῦ Βυζαντίου ὁ τελευταῖος αὐτοῦ αὐτοκράτωρ καὶ τὰ πάντα περιήρχοντο, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, εἰς χεῖρας βαρβάρου καὶ ἀλλοθρήσκου κατακτητοῦ, προεφήτευσεν τὴν προφητείαν ταύτην «πάλε μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλε δικά μας θᾶναι» καὶ τὴν πληρωσιν αὐτῆς μετὰ πεποιθήσεως ἀνέμενε καὶ δι' ἀδιακόπων ἱερῶν ἀγῶνων ἐπεδίωκεν.

2. Εὐλόγητὸς ὁ Θεός. Ἡ προφητεία ἐπαληθεύει, οἱ ἐθνικοὶ πόθοι πληροῦνται, ἡ μακρὰ καὶ ζοφερὰ νύξ τῆς δουλείας δύνει, ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας ἀνατέλλει, αἱ ἐλληνικαὶ χώραι ἀνακτῶνται ἀπὸ παλαιούσιν καὶ νέουσιν κατακτητῶν καὶ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἐν Τριάδι ὑμνουμένου καὶ προσκυνουμένου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀποδίδονται οἱ ἐπὶ αἰῶνας ὑπὸ τῶν ἀλλοθρήσκων τῆς Ἁγᾶς ἀπογόνων βεβηλωθέντες ἱεροὶ ναοί, ἐν οἷς καὶ ὁ πάνσεπτος οὗτος ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὸν ὁποῖον καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἡμῶν ἐκινδύνευσεν νὰ μιάνωσιν οἱ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκταράξαντες καὶ σχίσαντες Βούλγαροι.

3. Πλήρεις εὐλαβείας καὶ κατανύξεως, πλήρεις ἱερᾶς συγκινήσεως εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον τοῦτον τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐθνικὸν τοῦτο καὶ Χριστιανικὸν κειμήλιον, ὡς ἀποτύπωμα τοῦ ἐν τῇ βασιλίδι τῶν

πόλεων ὑψωμένου ἀριστουργήματος τοῦ Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου καὶ τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ βασιλείας θαύματος, τοῦ μετὰ τοῦ βί ου ὀλοκλήρου τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους συνδεδεμένου καὶ ὡς παρθενῶνος χριστιανικῆς πίστεως θεωρούμενου περιωνύμου ναοῦ τῆς ὑπερτάτης τοῦ Θεοῦ Σοφίας, καθηιάσαμεν αὐτὸν κατὰ τὴν ἱεράν καὶ ἱστορικὴν ταύτην ἡμέραν, καθ' ἣν πανηγυρίζομεν τὴν μνήμην τῶν ἐνδόξων καὶ πανευφήμεων πρωτοκορυφαίων ἀποστόλων, τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, τοῦ τὴν καλὴν ὁμολογίαν πρώτου ὁμολογήσαντος «σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ» καὶ ὡς ἀπάντησι ἀξιωθέντος νὰ ἀκούσῃ παρὰ τοῦ Κυρίου «σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πῦλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τὸν ὁποῖον ὁ Κύριος ἐκάλεσε «σκεῦος ἐκλογῆς τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραὴλ» καὶ ὁ ὁποῖος διαδραμῶν τὴν οἰκουμένην ἐκήρυξε πρῶτος τὴν θρησκείαν τοῦ ἐσταυρωμένου καὶ ἀναστάντος Χριστοῦ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει ἔνθα καὶ ἔπηξε τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν τῶν Θεσσαλονικέων, οἱ ὁποῖοι, ὡς γράφει ἐν τῇ πρὸς αὐτοὺς Α' ἐπιστολῇ «ἐγένοντο τύπος πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ» καὶ τοὺς ὁποῖους ἀποκαλεῖ ἐλπίδα, χαρὰν καὶ στέφανον αὐτοῦ.

4. Καθηγιασμένοι δὲ ἤδη καὶ πλήρης τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ὁ πάνσεπτος οὗτος ναὸς ἀποδίδεται, οὐχὶ εἰς τὸν εὐσεβῆ μόνον τῆς Θεσσαλονικῆς λαόν, ἀλλ' εἰς ἅπαν τὸ ἔθνος, τὸ μὲν ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς τὸ ἱερώτατον τῶν συμβόλων τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ὑπάρξεως ἐν τῇ ἐλληνικῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους Μακεδονίᾳ, οἷος ἐθεωρεῖτο καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινοπόλει ὁμώνυμος αὐτοῦ ναὸς διὰ τὴν ὅλην αὐτοκρατορίαν, τὸ δὲ ἵνα θερμαίνῃ καὶ ζωογονῇ τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν εἰς αὐτὰ μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας εἰσερχομένων καὶ μετ' εὐλαβείας, προσευχομένων Ἑλλήνων πολιτῶν, ἐπαναφέρων πρὸ τῆς διανοίας αὐτῶν ζωηρὰν τὴν εἰκόνα τῶν πρὸ τῆς βαρβαρικῆς ἀλώσεως εὐσεβῶν χρόνων καθ' οὓς ἐν αὐτῷ ὑμνεῖτο τὸ πανάγιον ὄνομα τοῦ Τριᾶδικου Θεοῦ καὶ ἐβροντοφωνεῖτο τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου παρὰ σοφῶν καὶ ἀγίων ἀρχιεπισκόπων, οἱ οἱ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς

καὶ ὁ σοφὸς Εὐστάθιος, καὶ ἀνεπέμποντο δεήσεις ὑπὲρ ἀποτροπῆς τῶν ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐπικρεμαμένων κινδύνων καὶ ἀντήχουν εὐχαριστήριοι παιᾶνες μετὰ τὰς νικηφόρους ἐκστρατείας Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ καὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, κατὰ τῶν προαιωνίων τῆς ἐθνικῆς ἡμῶς ὑποστάσεως πολεμίων.

5. Ἀδελφοί: Ἄς ὑψώσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ θόλῳ τοῦ ἱεροῦ τούτου ναοῦ ἀπεικονιζόμενου Σωτῆρα καὶ Θεὸν ἡμῶν καὶ πρὸς τὴν ὑπερθεὶν τοῦ θυσιαστηρίου ἀπεικονιζομένην Παναγίαν Μητέρα αὐτοῦ καὶ πλήρεις κατανύξεως ἄς δοξάσωμεν καὶ εὐχαριστήσωμεν αὐτοὺς διότι ἐπὶ αἰῶνας ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ ἐφύλαξαν ὑπὸ τὴν ἄμαχον αὐτῶν σκέπη τὸ ἱερὸν τοῦτο σκήνωμα καὶ μᾶς ἠξίωσαν νὰ προσφέρωμεν ἐν αὐτῷ τὰς ἀναιμάκτους θυσίας τῆς ἀληθινῆς ἡμῶν λατρείας καὶ νὰ δοξολογήσωμεν κατὰ τὸν νέον ὑπὲρ πάντων διεξαγόμενον εὐλογητὸν ἀγῶνα θριάμβους τοῦ γενναίου ἡμῶν στρατοῦ καὶ τοῦ δαφνοστεφοῦς ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντικοῦ τοῦ Β΄, εἰς ὃν ἡ θεία πρόνοια ἐπεφύλασσε νὰ ἐπαναλάβῃ τοὺς ἀγῶνας Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου καὶ ἀπελευθερώσῃ πολυπαθεῖς ἑλληνικὰς χώρας, νὰ ἀναπέψωμεν δὲ ἐπιμνημοσύνας δεήσεις καὶ ὑπὲρ τῶν ἄρτι ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ἐνδόξως πεσόντων καὶ τίμιον ὀλοκαύτωμα ἑαυτοῦς προσενεγκόντων.

6. Πρὶν δὲ καταλίπωμεν τὸ ἱερὸν τοῦτο τῆς χριστιανοσύνης παλλάδιον, ἄς στρέψωμεν τῆς διανοίας ἡμῶν τὰ ὄμματα εἰς τὰ πεδία τῆς δόξης τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων καὶ ἄς ράνωμεν διὰ τῶν ἀειθαλῶν τῆς εὐγνωμοσύνης ἀνθέων, τὸν ἐν αὐτοῖς πρωταγωνιστοῦντα μεγαλοφυῆ στατηλάτην καὶ τρισένδοξον βασιλέα ἡμῶν καὶ τὰς γενναίως καὶ ἡρωϊκῶς μαχομένας ἑλληνικὰς φάλαγγας διότι, εἰς τὰς περιφανεῖς αὐτῶν νίκας ὀφείλομεν μετὰ Θεὸν τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἱεροῦ τούτου ναοῦ ἀπὸ τῆς ἀγαρηνῆς βεβηλώσεως καὶ τὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχαίων ναῶν «εἰς τὴν λατρείαν τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας» ἄς εὐχηθῶμεν δὲ, ὅπως ἡ πανσθενὴς τοῦ Κυρίου χεὶρ σκέπη καὶ εὐλογῆ μέχρι τέλους τὸν ἱερὸν ἡμῶν καὶ τῶν ἡρωϊκῶν Σέρβων ἀγῶνα, κρατύνη καὶ στερεοῖ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα ἡμῶν καὶ

ἀξιῶση αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ καὶ τὸν θρόνον τοῦ «μαρμαρωμένου βασιλεῖ» καὶ κοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἐν Κωνσταντινοπόλει Ἁγίας Σοφίας, διότι καὶ αὕτη κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἐθνικὰς ἡμῶν παραδόσεις «πάλε μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλε δικιά μας θᾶναι».

* Ἐξεφωνήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 29ῇ Ἰουνίου 1913.

ΗΛΙΑ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Λόγοι ἐκκλησιαστικοί

ἐν Ἀθήναις 1882 σσ. 236-244 Λόγος ΙΘ' ἐκφωνηθεὶς
ἐν τῇ πανηγύρει τοῦ ἁγίου Νικολάου.
Ἐν Πειραιεῖ, τὴν 6η Δεκεμβρίου 1875

Σεβασμιώτατε Μητροπολίτα!

Τὸ εὐσεβὲς τοῦτο χριστιανικὸν πλήρωμα, ὅπερ τὸν ναὸν τοῦ ἱεράρχου καὶ πατρὸς ἡμῶν Νικολάου σήμερον πληροῖ συνωθούμενον ἀπὸ τῶν πυλῶν μέχρι τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου, ἐρωτᾷ: διατί ἐν τῇ εὐσήμεῳ ταύτῃ πανηγύρει προβάλλει ἡ ἁγία Ἐκκλησία τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ περιέχοντος τοὺς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μακαρισμούς, ἐν οἷς πολὺς γίνεται λόγος περὶ πτωχείας καὶ ταπεινώσεως, περὶ πένθους καὶ δακρύων καὶ περὶ διωγμῶν καὶ θλίψεων, ἔνεκεν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ; Τί κοινὸν ἀνά μέσον τῆς σημερινῆς χαρᾶς, ἣτις ἐκλάμπει εἰς τὰ πρόσωπα πάντων, καὶ τῶν διωγμῶν καὶ θλίψεων, περὶ ὧν λαλεῖ τὸ ἀναγνώσθην Εὐαγγέλιον; Τὴν ἐρώτησιν ταύτην τῶν εὐσεβῶν πανηγυριστῶν θέμα τοῦ σημερινοῦ μου λόγου λαμβάνων, ἔρχομαι νὰ ὑποδείξω εἰς τὴν ἀγάπην αὐτῶν τοὺς λόγους, δι' οὓς ἡ Ἐκκλησία ἀναγινώσκει σήμερον τὴν εὐαγγελικὴν ταύτην περικοπὴν καὶ νὰ ἀποδείξω ὅτι ὅλοι οἱ ἀναγνώσθέντες μακαρισμοὶ τοῦ Σωτῆρος συνεκεντρώθησαν ἐν τῇ μακαρίᾳ ψυχῇ τοῦ πανηγυριζομένου ἱεράρχου καὶ ἐποίησαν αὐτὸν ἄξιον δόξης καὶ τιμῆς ἐν οὐρανῷ τε καὶ ἐπὶ γῆς.

Λαεὶ τοῦ Κυρίου περιούσιε

Ἄναγινώσκει σήμερον εἰς τὰ ὦτά σου ἡ Ἐκκλησία τοὺς μακαρισμούς τοῦ Σωτῆρος, διότι πανηγυρίζεις τὸ κατοικητήριον τῶν μακαρισμῶν, τὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δοχεῖον, τὸν παράδεισον τῶν ἀρετῶν, τὴν καλλονὴν τῆς ἀρχιερωσύνης, τὸν πρᾶον, τὸν ταπεινόν, τὸν ἐλεήμονα, τὸν δίκαιον, τὸν καθαρὸν τῇ καρδίᾳ, τὸν εἰρηνοποιόν, τὸν μέγαν ἐν ἱεράρχαις Νικόλαον. Παράδεισος καὶ γὰρ ἡ καρδία τοῦ ἀρχιερέως Νικολάου καὶ κῆπος περιέχων ὅλα τὰ ἄνθη τῆς εὐωδίας, ὅλα τα μῦρα τῆς εὐσεβείας, ὅλα τὰ κάλλη τῶν ἀρετῶν, ὅλους

τοὺς μακαρισμοὺς τοῦ Σωτῆρος. Δεῦτε τοίνυν ἐπισκεψώμεθα μετ' εὐλαβείας καὶ προσοχῆς τὸν πνευματικὸν τοῦ Νικολάου παράδεισον τὸν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν εὐωδίασαντα: ἃς ἀνοίξωμεν μὲ τὴν κλεῖδα τοῦ λόγου τὴν χαριτόβρυτον τοῦ ἱεράρχου Μυρέων καδρίαν, ἃς θεωρήσωμεν αὐτὴν καὶ ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς γεννήσεως αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τερατουργημάτων αὐτοῦ, καὶ ἃς πλέξωμεν εἰς τιμὴν καὶ μνήμην αὐτοῦ στέφανον πανηγυρικὸν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀνθέων, ἅτινα θὰ συλλέξωμεν ἐκ τῆς εὐώδους αὐτοῦ πολιτείας.

Ἄ Γενναῖται ὁ Νικόλαος εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Λυκίας, ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ μετὰ στοργῆς καὶ φίλτρου γαλουχεῖται ὑπὸ τῆς τεκούσης αὐτὸν εὐλαβοῦς μητρὸς, ἀγνοοῦσης ἤδη ὃν φέρει ἐν ἀγκάλαις πολυτίμον θησαυρόν. Ἄλλ' ἔρχεται πάσης ἐβδομάδος, ἡ σταυρώσιμος ἡμέρα, καὶ ὡς ἄλλος Σαμουὴλ θεόδοτος ἀποφεύγει τοὺς μαστοὺς τῆς τεκούσης. Ὅποια μυστηριώδης ἀρχή! Σφίγγει ἡ γεννήτρια μετὰ βίας τὸ βρέφος, ἵνα γαλακτροφήσῃ αὐτό, ὡσπερ καὶ τὰς λοιπὰς ἡμέρας. Ἄλλ' αὐτὸ στρέφει τὸ πρόσωπον δεδακρυμένον, κλαίει, φωνάζει, ἀνθίσταται διὰ τῶν τρυφερῶν αὐτοῦ χειρῶν καὶ δὲν εὐχαριστεῖται ποτὲ νὰ γευθῇ τὸ μητρικὸν γάλα, ἂν μὴ ἐπέλθῃ ἡ ἐσπέρα. «Τί ἄρα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται;» Τὸ γάλα βρέφος νηστεύει καὶ ἀρνεῖται τὴν μητρικὴν τροφήν εἰς τιμὴν τῆς σταυρωσίμου ἡμέρας πάσης ἐβδομάδος! Τί ἄρα ἔσται τὸ βρέφος τοῦτο; Ἔτερος Παῦλος, ὅστις μέλλει νὰ συσταυρωθῇ μετὰ τοῦ ἐσταυρωμένου Χριστοῦ, λέγων «Χριστῷ συνεσταύρωμαι, ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Τὸ βρέφος λοιπὸν τοῦτο ἀυξηθὲν θέλει ζῆσαι διὰ τὸν Χριστόν, διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ τὴν πίστιν. Τὸ βρέφος τοῦτο ἐκ κοιλίας μητρὸς ἡγιασμένον ὑπάρχει.

Ναί, ναί, τοιοῦτος ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων δείκνυται ὁ μικρὸς Νικόλαος, «καὶ πάντες οἱ περίοικοι καὶ οἱ συγγενεῖς συ νέχαιρον τῇ μητρὶ, ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπ' αὐτήν, καὶ διελαλεῖτο τὰ ρήματα ταῦτα πάσῃ τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ. Ἡῤῥαξαν δὲ τὸ παιδίον καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, καὶ χεῖρ Κυρίου ἦν μετ' αὐτοῦ».

Στρέψωμεν ἤδη τὰ βλέμματα ἐπὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὸν βίον τοῦ νεανίου Νικολάου. Τί βλέπομεν; Ὡ χάριτες καὶ αὔραι! Ὡ ὄψις εἰς

τὴν ὁποῖαν εἶναι ἐνθροнисμένη ἢ σεμνότης, ὧ βλέμμα ἰλαρόν, ὅπερ ἀρπάζει ψυχάς· ὧ χεῖλη, ἅτινα πνέουσιν αὔρας τοῦ παραδείσου· ὧ μέτωπον προωρισμένον διὰ τὴν ἀρχιερατικὴν μίτραν· ὧ χεῖρες πεπλασμένοι διὰ τὰ σκῆπτρα τῆς Ἐκκλησίας· ὧ πόδες εὐαγγελιζόμενοι τὴν εἰρήνην· ὧ ψυχὴ εἰς τὴν ὁποῖαν κατοικεῖ ἢ ὑπέρθος Τριάς! Νέος ἔτι τὴν ἡλικίαν ὁ Νικόλαος ἔχει γηραλαίαν τὴν φρόνησιν. Ταπεινὸς τὸ ἦθος, καθαρὸς τὸν βίον, πρᾶος τὴν καρδίαν, περιστερὰ ἀκεραία, νοῦς χερουβικός· ἔχει ὄμματα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν καὶ τὰ δά κρυα. Ὅλος προσευχῇ, ὅλος ἐγκράτεια ἄμωμος, ἄκακος, ἄμεμπτος· ἀγαπᾷ τὰ σκηνώματα τοῦ Κυρίου, ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἢ ψυχὴ αὐτοῦ διὰ τὰς αὐλάς τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ ὡς στρουθίον εὐρείσει καταφυγὴν, ὅπως ἀποφύγη τὰς παγίδας τοῦ θηρευτοῦ, ἐκεῖ ὡς ἢ τρυγῶν εὐρίσκει νοσσιὰν καὶ θέτει τὰ νοσσία ἐαυτῆς ἢ ψυχὴ τοῦ Νικολάου «ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» αἰσθάνεται ὁ Νικόλαος καὶ προβαίνει ἀπὸ δυνάμεως εἰς δύναμιν, ἀπὸ ἀρετῆς εἰς ἀρετὴν.

Ναί, ὁ νεανικὸς βίος τοῦ Νικολάου ὅλος ἀρετὴ ἔστι. Τὰ βλέμματα πάντων ἐπ' αὐτὸν ἀτενίζουσι, τὰ δὲ στόματα τοῦ λαοῦ πλήρη ἐλπίδων («οὗτος ἔσται μέγας») κρᾶζουσι. Ναί, μέγας καὶ πολὺς. Καὶ ἰδοὺ εἰσέρχεται εἰς τὸν ἱερατικὸν βίον ὁ Νικόλαος, μετ' οὐ δὲ πολὺ ἢ κοινὴ φωνὴ καλεῖ αὐτὸν εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν τῶν Μυρέων θρόνον. Ἔθηκεν ἤδη ὁ Κύριος τὸν Νικόλαον ὡς λύχνον ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν λυχνίαν τῆς ἐαυτοῦ οἰκίας, ἵνα λάμψη πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῆς.

Ἀτενίσωμεν ἤδη τὰ ὄμματα εἰς τὸ φῶς τοῦ λύχνου τούτου, ὃν ἦναψε καὶ ὑψώσεν οὐκ ἄνθρωπος, οὐ ραδιουργία, οὐ συστάσεις, οὐ χρήματα, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος. Τί βλέπομεν; Ὁ Νικόλαος γίνεταί τῶν δικαίων ὁ κανὼν, τῶν ἀδίκων ὁ πολέμιος, τῶν ἀσεβῶν ὁ κευρανός, τῶν ὀρφανῶν ὁ προστάτης, τῶν πτωχῶν ὁ τροφεύς, τῶν ἀδικουμένων ὁ βοηθός. Ἀλλὰ τί δοκιμάζομεν ἀριθμῆσαι τοῦ μεγάλου Νικολάου τὰς ἀρετάς; Ἄς θέσωμεν ἐνώπιον ἡμῶν τὸν εὐαγγελικὸν καθρέπτην, ἃς συγκρίνωμεν τὰς ἀρετάς τοῦ Νικολάου πρὸς τὰς μακαρισθείσας σήμερον ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀρετάς, ἵνα ἴδωμεν εἰ ἐχώρησαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Νικολάου ὅλαι αἱ ἀρεταὶ αἱ τὸν ἄνθρωπον μακάριον καθιστώσαι.

Ἐρωτήσωμεν ἦν ὁ Νικόλαος πτωχὸς τῷ πνεύματι; ἦν πεθνῶν καὶ λυπούμενος; Ἡ πτωχεία τοῦ πνεύματος συνίσταται εἰς τὴν ταπεινώσιν, ἦν ἀποκτᾷ ἢ ψυχὴ ὅταν γνωρίσῃ τὴν ἀτέλειαν ἐαυτῆς καὶ τὴν τελειότητα τοῦ Θεοῦ. Ἡ τοιαύτη συνειδησις ποιεῖ τὴν ψυχὴν ταπεινὴν καὶ πενθοῦσαν καὶ ἔνδυμα ἀρετῆς παρὰ Θεοῦ ζητοῦσαν. Ἡ ψυχὴ τοῦ Νικολάου ἦν ταπεινοτάτη, αἰσθανομένη τὴν ἐαυτῆς γυμνότητα καὶ πενθοῦσα, ἐφ' ᾧ καὶ ἐνέδυσεν αὐτὴν ὁ Θεὸς τὸ ἱμάτιον τοῦ σωτηρίου ἐν τάχει.

Ἦν ὁ Νικόλαος πρᾶος, δίκαιος, καὶ ἐλεήμων; Ἡ πραότης καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἐλεημοσύνη ἦσαν παιδιόθεν ἀχώριστοι ἀπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ Νικολάου. Ἐξέλαμψαν δὲ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ αἱ ἀρεταὶ αὗται καθ' ὅλον τὸν δημόσιον αὐτοῦ βίον. Μόλις μετέβησαν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τοῦ μεγάλου Νικολάου οἱ πλούσιοι γονεῖς, καὶ ἰδοὺ κληρονομεῖ ὁ Νικόλαος ὡς μονογενὴς ὅλον τὸν πατρικὸν πλοῦτον. Νικόλαος καὶ πλοῦτος πράγματα ἀσυμβίβαστα. Ὅθεν πτωχοί, ἄποροι, χῆραι, ὀρφανά, πάντες συμμετοχοὶ γίνονται «Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησι» καθ' ἃ λέγει ὁ προφήτης. Ἀλλὰ πῶς ἐσκόρπισεν πρῶτον καὶ ἔπειτα ἔδωκε; καὶ ἀφοῦ ἐσκόρπισεν εἰς τοὺς πτωχοὺς τὸν ἐαυτοῦ πλοῦτον ὁ Νικόλαος, τί λοιπὸν ἔδωκεν ὕστερον; ἢ τί ἔμεινεν εἰς αὐτὸν νὰ δώσῃ; ἔμεινεν αὐτῷ θησαυρὸς ἀκένωτος, ἢ ἀγάπη ἠνωμένη μετὰ τῆς δυνάμεως τῆς θαυματουργίας, ἦν ἄφθονον ἐδωρήσατο αὐτῷ ὁ Κύριος. Ἐσκόρπισεν τὴν περιουσίαν, ἔδωκε τὴν εὐλογίαν. Ἐσκόρπισεν τὰ ὑπάρχοντα, ἔδωκε τὰ θαύματα. Ἐθρεψε τοὺς πεινῶντας, δι' ἐκείνων ὅσα κατέλιπον αὐτῷ οἱ γονεῖς, ἐχόρτασε τοὺς διψῶντας δι' ὧν ἐπλούτισεν αὐτὸν ὁ Θεός. Ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν, ἐξέθρεψε καὶ ἐκτρέφει εἰς τοὺς αἰῶνας πᾶσαν ψυχὴν εὐλαβῆ καὶ πιστὴν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ χρόνος οὐκ ἐξαρκέσει ἡμᾶς εἰς ἐξύμνησιν τῶν εὐεργειῶν τῆς ἐλεήμονος ψυχῆς τοῦ Νικολάου, ἀκούσωμεν ἐν ὀλίγοις δύο μόνον αὐτοῦ ἔργα, εἰς δὲ τὰ ἐπίλοιπα ἢ σιωπῇ εἶναι πανηγυρίστρια. Ἡ ἄκρα πενία καὶ δυστυχία παρ' ὀλίγον νὰ πέμψῃ τρεῖς εὐγενεῖς παρθένους εἰς τὰ δημόσια ἐργαστήρια τῆς ἀπόλειας. Ἡ ἄκρα δὲ πείνα καὶ σιτοδεία ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μυρέων ἐκινδύνευε νὰ ἐξαλείψῃ ὅλα σχεδὸν τὰ πλήθη. Ἀλλ' ἀκούσατε πῶς ὁ καλὸς ποιμὴν,

ὁ ἐλεήμων Ἱεράρχης, ἰατρεῦει ἀμφότερα τὰ κακά. Ἐν τῷ βάθει τῆς νυκτὸς τρέχει εἰς τὴν δυστυχῆ ἐκείνην τῶν τριῶν ὠραίων παρθένων οἰκίαν, ὅπου ὁ ἄθλιος γέρων, ὁ ἀμπτωχος γεννήτωρ καθήμενος ὑπὸ λύχνον ἡμισεβυσμένον, περιέμενε πότε νὰ λάμψη τὸ φῶς τοῦ Ἥλιου ἵνα βάλῃ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀνομίας. Τριακόσια χρυσᾶ νομίσματα ἐκράτει ἐν ταῖς ἀγίαις αὐτοῦ χερσὶν ὁ ἐλεήμων Ἀρχιερεύς, ἅτινα ρίπτει ἐκ τοῦ παραθύρου καὶ σκορπίζει εἰς τὴν χέρσον ἐκείνην οἰκίαν, ἐν ἧ ἔμελλεν ὁ διάβολος νὰ καταπατήσῃ τῆς παρθενίας τὴν σωφροσύνην καὶ νὰ σπεῖρη τῆς ἀμαρτίας τὰς ἀκάνθας. Ἐσκόρπισε καὶ τὴν δευτέραν νύκτα ἰσάριθμα καὶ τὴν τρίτην ὡσαύτως, καὶ οὕτω περιέσωσε τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν σεμνότητα.

Ἴνα θεραπεύσῃ δὲ τὴν ἀνάγκην τῆς πείνης τῶν λογιῶν αὐτοῦ προβάτων ὁ θαυματουργὸς Ἱεράρχης πετᾷ ἐκ Μύρων ὡσεὶ περὶ στερεὰ πνευματικὴ καὶ φθάνει ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πελάγους εἰς πλοῖα φέροντα φορτίον σίτου καὶ ἀπερχόμενα εἰς Ἰταλίαν καὶ λέγει καθ' ὑπνοῦς τῷ ναυκλήρῳ· πρόφθασον εἰς τὰ Μῦρα τῆς Λυκίας, ἵνα πωλήσῃς καλῶς ἅπαντα τὸν σίτον σου, λάβε δὲ ὡς ἀρραβῶνα τρία χρυσᾶ νομίσματα, ἵνα πεισθῆς ἐν ὀνόματι τῆς ἀγίας Τριάδος ὅτι σώσεις ψυχὰς εὐσεβεῖς. Στρέφει οὖν ἀμέσως ὁ ναύκληρος τὰ πλοῖα πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Μυρέων, καὶ φθάσας περιέσωσε τοὺς κινδυνεύοντας νὰ λιμοκτονήσωσιν. Ἴδου τίνι τρόπῳ ὁ ἐλεήμων Ἱεράρχης ἐσκόρπισε καὶ ἔδωκε καὶ σκορπίζει καὶ δίδωσιν ἀφθόνως.

Πλὴν τί πρῶτον καὶ τί ὕστατον εἶπω; Τίς ἐστὶν ἐκεῖνος ὅστις ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς εἰσέρχεται εἰς τὰ παλάτια τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐλέγχει τοὺς τρεῖς βασιλικούς χιλιάρχους διὰ τὰς τῶν στρατιωτῶν ἀταξίας, ἃς εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Μύρων ἐποίουν; Ὁ Νικόλαος. Ποῖος ἀρπάζει τὸ ξίφος ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου, ὅστις ἔμελλε νὰ βιάσῃ αὐτὸ ἐν τῷ αἵματι τριῶν ἀθῶων ἀνδρῶν, καὶ ρίπτει αὐτὸ κατὰ γῆς καὶ λύει τὰ δεσμὰ καὶ φωνάζει «δὲν εἶναι δίκαιον νὰ θανατῶνται οἱ ἀθῶοι». Ὁ Νικόλαος. Ἐκεῖ ἀπειλεῖ τὸν ἄδικον κριτὴν, ὅστις ἔφιππος, ἤρχετο μετὰ δορυφορίας, ἵνα γείνη θεατὴς τῆς ἀδίκου σφαγῆς, στηλιτεύει αὐτὸν ὡς φιλοχρήματον καὶ ἀνάξιον τῆς βασιλικῆς ὑπηρεσίας ἀπειλεῖ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν βασι-

λέα Κωνσταντῖνον λέγων· «ἢ τοὺς ἀθῶους ἐκείνους ἄνδρας, ὧν τὴν καταδίκην ἀβασανίστως ὑπέγραψας, ἀπολύεις, ἢ δέομαι πρὸς τὸν Θεὸν τὸν μέγαν καὶ κόπτει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς σου.» Ἐκεῖ ὄνειδίζει καθ' ὑπνοῦς τὸν Ἐπίτροπον τῆς βασιλείας Ἀβλάβιον, λέγων αὐτῷ· «Εὐθὺς ἄφες τὴν κλίνην σου· πρόφθασον, ἐλευθέρωσον ἐκ τοῦ θανάτου τοὺς ἀθῶους ἐκείνους καταδίκους· εἰ δὲ μή, αὐτὴ σου ἡ κλίνη γίνεται τάφος σου». Ἄλλοῦ πετᾷ σπινθήρας ἐκ τῶν ὀμμάτων ὁ εἰρηνοποιὸς Ἱεράρχης ἐναντίον τῶν ἀμετανοήτων ἀματωλῶν καὶ φροντίζει νὰ εἰρηνέυσῃ αὐτοὺς μετὰ τοῦ παρωργισμένου Θεοῦ, ἀλλοῦ ρίπτει ἀστραπὰς διὰ τῆς γλώσσης ἐναντίον τῶν λυμαινομένων τὴν ποίμνην αὐτοῦ ἀσεβῶν.

Ἄλλὰ τὰ Μῦρα ἄρα γε μόνα ἐτράφησαν ἀπὸ τῶν χαρίτων τοῦ πλουτοδότου, τοῦ ἐλεήμονος, τοῦ δικαίου καὶ θαυματουργοῦ Ἱεράρχου; Εἰς ἅπασαν τὴν Ἀσίαν, εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον ἑτεροτούργησεν, ἔθρεψεν, εὐηργέτησεν ὁ θαυμάσιος Ἱεράρχης. Ἄπασα ἡ γῆ ἀνήγειρε ναοὺς εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὕψωσε σημαίας, ἀνεστήλωσεν εἰκόνας, συνεκρότησε καὶ συγκροτεῖ πανηγύρεις, συνθέτει ὕμνους καὶ ἐπικαλεῖται τὸν Νικόλαον ὡς βοηθόν, ὡς ρύστην, ὡς πατέρα. Τίνος ὄνομα ἀπαγγέλεται τόσον συχνὰ ἐκ στόματος τῶν πτωχῶν, τῶν πεινῶντων, τῶν γυμνῶν; Τοῦ Νικολάου. Τίνοι οἱ ναοὶ εἰσι πεπυκνωμένοι ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ ἐν ταῖς παραλίαις; Τοῦ Νικολάου. Τίνος ἡ εἰκὼν ἐγχαράσσεται εὐλαβῶς ἐπὶ τῆς πλώρας τῶν πλοίων; Τοῦ Νικολάου. Τὸν Νικόλαον ἐπικαλοῦνται οἱ τεθλιμμένοι καὶ λυτροῦνται τῶν θλίψεων, τὸν Νικόλαον οἱ ναῦται καὶ θαλαττευόμενοι καὶ καταπραΰνουσι τῆς θαλάσσης τὴν ἀγριότητα, τὸν Νικόλαον οἱ ξένοι καὶ ἀπολαμβάνουσι τὴν πατρίδα, τὸν Νικόλαον οἱ ἄποροι, αἱ χῆραι, τὰ ὀρφανὰ, καὶ θεραπεύουσι τὰς ἑαυτῶν ἀνάγκας, τὸν Νικόλαον οἱ ἔμπορεύμενοι καὶ πλουτοῦσιν.

Β'. Ἴδου ὁ λόγος, δι' ὃν σήμερον ἀναγινώσκει ἡ Ἐκκλησία τὸ Εὐαγγέλιον τῶν μακαρισμῶν, ἰδου ὁ λόγος, δι' ὃν γεραίρεται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ μακαρίζεται ὁ Νικόλαος. Ἴδου ὁ ἀληθὴς ἀρχιερεύς, τῶν ἀρχιερέων ἡ καλλονή, τὸ καύχημα τῶν Ὀρθοδόξων. Ἴδου ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὁ πτωχεύσας διὰ τοὺς πτωχοὺς, ὁ πενήσας

διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὁ θυσιάσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀρχιποίμενος Χριστοῦ καὶ διασώσας αὐτὰ ἐκ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ προσκαίρου καὶ τοῦ αἰωνίου.

Τίς μὴ προσκυνήσῃ τοιοῦτον Ἱεράρχην; Τίς μὴ καταφιλήσῃ εὐλαβῶς τοὺς ἁγίους αὐτοῦ πόδας; Τίς μὴ ἀσπασθῇ μετὰ πόθου τὴν χαριτόβρυτον αὐτοῦ δεξιάν, τὴν ἐλεήμονα, τὴν θαυματουργόν; Κατεφίλησά σου τοὺς ἁγίους πόδας, θαυμασιώτατε ἱεράρχα, τοὺς βαδίσαντας ὅλην τὴν ὁδὸν τῶν ἀρετῶν, καὶ πάλιν καταφιλήσω. Βλέπω γὰρ εἰς τὸ πρόσωπόν σου ἐγγεγραμμένας ὅλας τὰς ἀρετάς, ὅσας ὁ Θεὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν ἐμακάρισε. Βλέπω σε πτωχεύσαντα τῷ πνεύματι καὶ πλουτισθέντα σοφίας τε καὶ συνέσεως καὶ δυνάμεως. Βλέπω σε πενθήσαντα καὶ παρακληθέντα. Βλέπω σε πραινθέντα καὶ τὴν γῆν κληρονομήσαντα, βλέπω σε ἐλεοῦντα καὶ ἐλεηθέντα ὑπὸ Κυρίου ἕως σφόδρα. Βλέπω σε διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ διωχθέντα καὶ φυλακισθέντα, καὶ διὰ τοῦτο ὁ μισθός σου πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἡ δόξα σου μεγὰ λη ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐὰν δὲ τὸ ἀσθενές μου στόμα δὲν ἠδυνήθη νὰ πλέξῃ ἐπαξίως τὸν στέφανόν σου, μὴ με ὑστερήσῃς τῆς εὐλογίας σου, διότι μόνο ἀγγέλου γλῶσσα δύναται νὰ ἐξυμνήσῃ ἐπαξίως τὰς ἀρετάς σου. Ἐπίτρεψόν μοι δὲ ἤδη, θαυματουργέ ἱεράρχα, νὰ δώσω πέρας εἰς τὸν λόγον τῆς πανηγυρέως σου, μίαν εὐλογον ἀπορίαν γεννηθεῖσαν ἐν τῇ καρδίᾳ μου καὶ τὴν λύσιν αὐτῆς δι' εὐχῶν σου ποιήσω.

Διατί, ἀδελφοί, εἰς τὴν παροῦσαν δυστυχή ἐποχὴν φαίνεται κεκλεισμένη σχεδὸν ἡ βρύσις τῶν θαυμάτων τοῦ Ἱεράρχου Νικολάου; Διατί προσκαλούμενος ὑπὸ τῶν χειμαζομένων δὲν ἀκούει πολλάκις, κραζόμενος ὑπὸ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἐν θλίψει καὶ δυστυχίαις δὲν βοηθεῖ, δὲν σώζει: «Τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ ἀμεταμέλητα», οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἀδιαλείπτως βλέπουσι τὸ πρόσωπο αὐτοῦ καὶ πρεσβεύουσιν ὑπὲρ ἡμῶν. Ποῖον λοιπὸν τὸ αἶτιον; Ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν. Εἴμεθα ἡμεῖς αὐτοί, ἀδελφοί. Εἶναι ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἡμετέρας κακίας. Αἱ πολλαὶ ἡμῶν ἀνομίαι, γυμνώσασαι ἡμᾶς ἐκ πολλῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ὑστέρησαν ἡμᾶς καὶ τούτου τοῦ θησαυροῦ. Τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων, ὅσα καθ' ἐκάστην οἱ πλείστοι πράττομεν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ, γίνονται ἀφορμαί,

ὥστε νὰ μὴ θαυματουργῇ ἐφ' ἡμᾶς ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ζητοῦμεν πολλάκις καὶ οὐ λαμβάνομεν, ἐπικαλούμεθα καὶ οὐκ εἰσακούομεθα. Ἐπικυροῖ μου τὸν λόγον καὶ ὁ θεῖος Ἰάκωβος ἐν τῷ λέγειν· «Αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμβάνετε, ὅτι κακῶς αἰτεῖτε». Ναί! Κακῶς οἱ πλείστοι αἰτοῦμεν. Αἴρομεν χεῖρας πρὸς τὸν ἅγιον, ἀλλ' οὗτος βλέπει αὐτὰς πλήρεις ἀδικιῶν· ἀναπέμπομεν πρὸς αὐτὸν κραυγὰς ἐγκαρδίου ἐν ἀνάγκαις, ἀλλὰ βλέπει τὰς καρδίας ἡμῶν καθέδρας τοῦ μίσους, τοῦ φθόνου καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ· βλέπει τὰ στόματα ἡμῶν ὑπηρετοῦντα τὴν φρικτὴν βλασφημίαν κατὰ τοῦ θείου ὀνόματος, κατὰ τοῦ τιμίου Σταυροῦ, κατὰ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ ἀποστρέφει ἀφ' ἡμῶν τὸ πρόσωπον ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ.

Δυνάμεθα ἡμεῖς ποτε, ἀδελφοί, νὰ ἀγαπήσωμεν καὶ βοηθήσωμεν ἐκεῖνον, ὅστις ὑβρίζει καὶ κακολογεῖ τοὺς γονεῖς ἡμῶν καὶ εὐεργέτας; Δυνάμεθα νὰ εὐεργετήσωμεν ἐκεῖνον, ὅστις βλασφημεῖ τὰ πρόσωπα, ἅτινα ἡμεῖς λατρεύομεν καὶ ἀγαπῶμεν; οὐχὶ βέβαια. Πῶς λοιπὸν τολμῶσι νὰ ἀπαιτῶσι βοήθειαν καὶ προστασίαν παρὰ τοῦ ἁγίου τὰ κακὰ ἐκεῖνα στόματα, ἅτινα ἐσυνήθισαν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ὑβρίζωσι καὶ βλασφημῶσι τὸν Θεόν, ὃν ὁ ἅγιος ἀγαπᾷ καὶ λατρεῖ; Τοιαῦτα τέκνα ἀχάριστα πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γείνωσιν ἄξια τῆς πατρικῆς ἐπισκέψεως τοῦ Νικολάου;

Ἄλλὰ θαρσεῖτε, ἀδελφοί. Ὁ πατὴρ ἡμῶν εἶναι ἔκτυπον ἀφομοίωμα τοῦ ἀκάκου ἐκείνου ἀρνίου, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ κρεμάμενον ἔκραζε· «Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσιν». Ὁ καλὸς ποιμὴν Νικόλαος κράζει πρὸς τὸν Ἀρχιποίμενα Χριστὸν καὶ λέγει· «ἄφες αὐτοῖς, Κύριε, τοῖς βλασφημοῖς καὶ σταυρωταῖς σου οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι». Ναί, ἄφες αὐτοῖς. Ἄλλὰ ποίοις; Τοῖς αἰσθανομένοις τὰ ἑαυτῶν ἀνομήματα καὶ τύπτουσι τὰ ἑαυτῶν στήθη καὶ μετανοοῦσι καὶ διορθουμένοις. Τούτοις ἄφες, πολυεύπλαγχνε, κράζει.

Δεῦτε τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅσοι τὴν καρδίαν τοῦ πατρὸς Νικολάου ἄχρι τοῦδε ὀπωσδήποτε ἐνεπικράναμεν, ἅς ἀλλάξωμεν ἤδη ζωὴν καὶ διαγωγὴν, ἅς μισήσωμεν τὴν ὁδὸν τῆς κακίας καὶ ἁμαρτίας καὶ ἅς ἀγαπήσωμεν τὴν ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην. Ἄς ἀποκόψωμεν τὴν κακὴν συνήθειαν τῶν ὕβρεων καὶ βλασφημιῶν

αἰτούμενοι παρὰ Θεοῦ συγχώρησιν, καὶ ἔτοιμός ἐστιν ὁ ταχὺς εἰς βοήθειαν πατὴρ Νικόλαος νὰ ἀνοίξη τὰς πατρικὰς ἀγκάλας καὶ νὰ περιπτυχθῇ ἡμᾶς ὡς τέκνα αὐτοῦ ἀγαπητά, νὰ γίνῃ παρήγορος ἡμῶν εἰς τὰς θλίψεις, βοηθὸς εἰς τὰς ἀνάγκας, ἀντιλήπτωρ εἰς τὰς δυστυχίας.

Ναί, ἅγιε πάτερ, συμπαθέστατε ἱεράρχα, θαυματουργέ Νικόλαε· διάλυσον διὰ τῶν φωτειδῶν σου ἀστραπῶν τὴν ψυχρότητα καὶ ἀκηδῖαν τῶν καρδιῶν ἡμῶν καὶ βρέξον καὶ ἐφ' ἡμᾶς τὰ εὐωδέστατα μῦρά σου, ἵνα καὶ ἐνταῦθα θεαρέστως ζήσωμεν, τὴν ἱεράν σου μνήμην εὐλαβῶς πα νηγουρίζοντες, καὶ τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν ἀξιωθῶμεν διὰ τῆς σῆς μεσιτείας καὶ βοηθείας. Ἀμήν.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΨΗΜΑ ΜΗΤΡ. ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ

Λόγος Α΄

Ἐγκωμιαστικὸς εἰς ἱερομάρτυρα καὶ ἰσαπόστολον
Κοσμᾶν τὸν Αἰτωλὸν

(Ῥητὸν ἐκ τῆς ὑμνολογίας τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἱερομάρτυρος). «Τὸν Παύλου ζηλωτὴν εὐφημήσωμεν Κοσμᾶν τὸν Αἰτωλὸν ἰσαπόστολον».

1. Ἀποστόλων καὶ ἰσαποστόλων τὸ πλήρωμα, προφητῶν καὶ κηρύκων τὸ σύστημα, μαρτύρων καὶ νεομαρτύρων οἱ χοροί, τὸν ἰσοστάσιον τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ Παύλου τὸν ζηλωτὴν, τὸν θεόπνευστον προφήτην καὶ τῶν ἱεροκηρύκων τὸν καθηγητὴν, τὸν ἰσότιμον τῶν μαρτύρων καὶ τῶν νεομαρτύρων τὸν ἄριστον ἀθλητὴν, Κοσμᾶν τὸν Αἰτωλὸν ὑποδέξασθε καὶ περιπτύξασθε· καὶ ἴσον γενόμενον τὴν ἀποστολήν, ἴσον τὴν διδασκαλίαν, ἴσον τὴν χρησιμολογίαν, ἴσον τὰς βασάνους, ἴσον τὰς κακουχίας, ἴσον τὴν ἄθλησιν, διὰ τῶν ὁμοτίμων στεφάνων τῆς δόξης καὶ τοῦ μαρτυρίου κατακοσμήσατε.

Εἰς τῶν ἀποστόλων δὲ καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν μαρτύρων τὸ πλήρωμα, τῶν ἰσαποστόλων δὲ καὶ ἱερομαρτύρων καὶ νεομαρτύρων τὸ ὀλοκλήρωμα, ἃς προστεθῆ καὶ ἡμῶν τῶν φιλεόρτων καὶ φιλομαρτύρων τὸ συμπλήρωμα· καὶ κατέχοντες ἡμεῖς ὡς κόσμον πολῦτιμον καὶ ὡς βαρῦτιμον στολισμὸν τὸ πλῆθος τῶν ἀρετῶν τοῦ ἔθναποστόλου καὶ ἰσαποστόλου, ἃς ἀνυμνήσωμεν διὰ λόγων τὰ ἔργα, δι' ἐπαίνων τὰς πράξεις, καὶ δι' ἐγκωμίων τὰ θαυμαστά αὐτοῦ κατορθώματα.

Ὅπως δὲ τῶν γενναίων κατὰ τοὺς πολέμους τὰ ἀνδραγαθηματὰ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ ζωγράφοι ἀνιστοροῦσιν, οἱ μὲν ποιηταὶ διὰ τοῦ μέτρου τῆς στιχουργίας, οἱ δὲ ζωγράφοι διὰ τῆς τῶν πινάκων ἀριστουργίας, ἵνα διὰ τῆς ἀκοῆς οἱ πρῶτοι, διὰ τῆς ὁράσεως δὲ οἱ δεύτεροι πρὸς μίμησιν παρορμῶσιν τοὺς ἀνδρειότερους, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀμυδρῶς διὰ τοῦ πενιχροῦ λόγου τὸν τεράστιον ἄθλον τοῦ Κοσμᾶ εὐφημοῦντες, οὐχὶ τὴν ἀκοήν, οὐχὶ τὴν ὄρασιν, ἢ ἄλλην

τινὰ αἴσθησιν κινουῦντες, ἀλλὰ τὴν ἀγαθὴν τῆς καρδίας προαίρεσιν ἄς εὐτρεπίσωμεν, διὰ νὰ ἀντλήσωμεν ἐκ τῶν ἀξίων τοῦ ἱερομάρτυρος ἐγκωμίων τὸν πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ ἠθικὴν ὠφέλειαν ἀποκείμενον ἀνεκτίμητον ἠθικὸν ἀποθησαυρισμὸν.

Πρότασις

2. Ἀλλὰ ποία ἡ τοῦ Κοσμᾶ ζωὴ, ζωὴ τόσοσιν καταπληκτικὴ καὶ ὑπέροχος, ὥστε νὰ ἀναδειχθῆ ὁ Κοσμᾶς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ ἀναμορφωτὴς καὶ ἀναστηλωτὴς; Ποῖα τὰ αὐτοῦ τεράστια ἔργα, ἔργα εὐαγγελικῆς σοφίας καὶ χάριτος πεπληρωμένα, ὥστε νὰ ἀνακηρυχθῆ ὁ Κοσμᾶς τῶν ἀποστόλων ὁμόζηλος, τῶν προφητῶν ὁμότροπος, καὶ τῶν διδασκάλων ὁ κορυφαῖος; Ποῖα τὰ θαυμαστὰ αὐτοῦ κατορθώματα, δι' ὧν ὁ Κοσμᾶς τοὺς ἀτρύτους καμάτους καὶ τοὺς ἀδιαλείπτους κινδύνους καταβαλὼν, κατήντησεν εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τοῦ γένους φρικτὸν μαρτύριον, μαρτύριον ἀγιοσθὲν ὑπὸ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ὡς ἐπισφράγισμα τῶν καλῶν καὶ καλλινίκων αὐτοῦ ἀγωνισμάτων;

Κύριον Θέμα

3. Ὁ Κοσμᾶς διετέλεσεν ὄχι μόνον πρόδρομος τῆς ἀφυπνίσεως τῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς φυλῆς ἀφυπνιστῆς· ἀφυπνιστῆς ἅμα καὶ κατηχητῆς· κατηχητῆς ἅμα καὶ χρησιμοδότης· χρησιμοδότης ἅμα καὶ ἱεραπόστολος· ἱεραπόστολος, ἀλλὰ καὶ ἔνδοξος μάρτυς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Ἐπιθυμεῖς νὰ μάθῃς ποῖοί τινες ἦσαν οἱ ὀρμητικοὶ πρόδρομοι τῆς ἀφυπνίσεως τῆς φυλῆς; Μελέτησον τοῦ Κοσμᾶ τὸ προβάδισμα. Ἐπιθυμεῖς νὰ διδαχθῆς πῶς διεξάγεται ἡ καταπληκτικὴ ὁδοιπορία διὰ τὴν διάδοσιν τῶν εὐαγγελικῶν γνώσεων; Παρακολούθησον τὸν Κοσμᾶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεθιστάμενον, καὶ τὸν θεῖον λόγον ὡς πύρινον ἄρμα διφρηλατοῦντα. Ἐπιθυμεῖς νὰ ἀντιληφθῆς τὸ βάθος τοῦ κατὰ Θεὸν σοφοῦ, τοῦ διὰ τῆς ἀληθοῦς μαθήσεως καθαίροντος τῆς ψυχῆς τὰ σκότη; Ἐμβάθυνον εἰς τοῦ Κοσμᾶ τὰς ἀπλοϊκὰς διδαχὰς καὶ κατανόησον τὸν θεωρίαν καὶ πράξει εἰς ἀρετὴν διαλάμπαντα. Ἐπιθυμεῖς νὰ ἐξιχνιάσῃς τῶν τοῦ σύμπαντος μυστηρίων τὴν ἄπειρον οὐσίαν; Ἐπικοινωνήσον μετὰ τῆς ἀγνῆς τοῦ Κοσμᾶ ψυχῆς, καὶ θα μαντεύσῃς τὰς φωτεινὰς περὶ

τοῦ μέλλοντος ἐνοράσεις. Ἐπιθυμεῖς νὰ θαυμάσῃς πῶς οἱ ἀτρόμητοι μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ ἐβάδιζον σταθερῶς πρὸς τὸ μαρτύριον; Ἀκολούθησον τὸν Κοσμᾶν ἀνερχόμενον τὸ ἱκρίωμα, καὶ περισφιγόμενον τὸν βρόγχον τῆς ἀγχόνης, καὶ μάθε πῶς ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ ἰδίου αἵματος ἐπισφραγίσας τὴν ζωὴν, τὴν ζωὴν τῆς ἀθανασίας διὰ τοῦ μαρτυρίου περιεβλήθη.

4. Γέρων βραχύσωμος, ἰσχνὸς καὶ σκελετώδης, μὲ κατάλευκον, κόμην καὶ γενειάδα, καὶ μὲ ρυτιδωμένην καὶ ἠλιοκαῆ μορφὴν, στηριζόμενος ἐπὶ ὀξώδους ράβδου, περιβεβλημένος τρίχινον ἔνδυμα, καὶ φέρων διασάκκιον ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἐκστρατεύει πάνοπλος ἐξ ἱεροῦ ζήλου καὶ ἐξ ἱερωτέρου ἐνθουσιασμοῦ ἀπὸ τὰ δύσβατα τῆς Αἰτωλίας βουναὶ πρὸς τὰ ἀβυσσάλα τῆς ψυχῆς σπήλαια, ἀποφασισμένος νὰ κορυφώσῃ τὴν μεγάλην ἀποστολήν του. Ἄνὰ πᾶσαν σπιθαμὴν τῆς ὁδοιπορίας του θὰ συναντήσῃ ἀγῶνας, ἀδικίας, ἀμάθειαν, ἐξομώσεις, κινδύνους, μίση, πάθη, πλάνας, προλήψεις, παρανομίας, φθόνους, φόνους, ἐγκλήματα. Τὰ πάντα θὰ πολεμήσῃ· τὰ πάντα θὰ καταβάλῃ· τὰ πάντα θὰ κατανικήσῃ· τα πάντα εἰς Θεὸν θὰ κατακτήσῃ. Ποῖος εἶναι τάχα ὁ φλογερὸς αὐτὸς ρασοφόρος, ὁ ταχὺς ὡς ὁ ἄνεμος, καὶ ἀεικίνητος ὡς ὁ κυκλῶν; ὁ φοβερὸς αὐτὸς κυκλῶν, ὁ ταχὺς αὐτὸς ἄνεμος, ὁ φλογερὸς αὐτὸς ρασοφόρος ποῖος τάχα εἶναι; Μήπως εἶναι ὁ θεόπτης Μωϋσῆς; Μήπως εἶναι ὁ ζηλωτὴς Ἥλιος; Μήπως εἶναι ὁ προφητὰναξ Δαβὶδ; Μήπως εἶναι ὁ βαπτιστὴς Πρόδρομος; Μήπως εἶναι ὁ οὐρανοβάμων Παῦλος;

5. Δὲν εἶναι βεβαίως ὁ θεόπτης Μωϋσῆς, ἀλλὰ κατὰ βαθμὸν μέγαν ἀναλογίαν ὁμοιάζει τοῦ Μωϋσέως. Ἐκεῖνος τὸν Νόμον ἀπὸ τὸν Σινᾶ παρέλαβεν· οὗτος τὸν εὐαγγελικὸν νόμον εἰς πιστοὺς καὶ ἀπίστους ἐπέβαλεν· ἐκεῖνος τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν ἐκ τῆς δουλείας ἐξήγαγε καὶ πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὠδήγησεν· οὗτος τὸν ὑπόδουλον ἑλληνισμὸν πρὸς τὴν χαυραγὴν τῆς ἐλευθερίας προσαντόλισεν· ἐκεῖνος διὰ τῆς τερατουργικῆς ράβδου τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διέτεμεν· οὗτος διὰ τῆς ράβδου τοῦ ὁδοιπόρου πελώριον τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διαγράφων, τὰς κλονισθείσας ψυχὰς εἰς τὴν πίστιν ἐστήριξε. Δὲν εἶναι οὔτε ὁ ζηλωτὴς Ἥλιος, ἀλλὰ καὶ τούτου τὸν ἔνθεον ζῆλον ἐξήλωσε καὶ ἐφάμιλλος τῷ ζηλωτῇ ἀνεδείχθη.

Ἐκεῖνος τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης κατέσφαξεν· οὗτος τοὺς τῆς ἐξομώσεως κινδύνους ἠφάνισεν· ἐκεῖνος πῦρ ἐπικαλεσθεὶς ἐξ οὐρανοῦ, τοὺς βωμοὺς τῶν εἰδώλων κατέκαυσεν· οὗτος διὰ τῆς ἀγιότητος καὶ τῶν θερμῶν προσευχῶν του ὡς δῶρον ἐξ οὐρανοῦ τὴν θεϊκὴν εὐλογία ἀπέσπασε, καὶ τοὺς ἀπεγνωσμένους εἰς ἠθικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀσφάλειαν ἠμπέδωσεν. Ἄλλὰ καὶ τοῦ προφητάνακτος Δαβὶδ ἐδανείσθη τὴν λύραν καὶ τὸ προφητικὸν χάρισμα, καὶ προεκήρυξε τοῦ ἔθνους τὴν ἐξανάστασιν καὶ τῆς φυλῆς τὴν ἀποκατάστασιν· καὶ συνθέτων θείας ὠδὰς διὰ τῶν ὑπαιθρίων αὐτοῦ διδασκῶν καὶ κηρυγμάτων, καὶ συναγείρων κατὰ μυριάδας τὰ πλήθη πρὸς ἐξαγνισμόν, τὴν μαρτυρικὴν τῶν Ἑλλήνων χώραν ἀπὸ Ἰεβοῦς εἰς Ἱερουσαλήμ εἰρηρικῶς μετέστρεψεν. Ἄλλὰ καὶ τοῦ βαπτισμοῦ καὶ Προδρόμου ζηλώσας τὴν ἄσκησιν, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν τόλμην, τὴν παρρησίαν, καὶ θαυματουργίας ἐπετέλεσε, καὶ τυράννους ἠλεγε, καὶ δυνάστας ἐτιθάσσευσε, καὶ βαρβάρους ἐξεπολίτισε, καὶ τὸν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθήμενον ὑπόδουλον ἑλληνισμόν εἰς μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφὴν ἐκάλεσε, καὶ εἰς ἀναβαπτισμόν εἰς τὰ ἀείζωα τῆς φυλῆς νάματα καὶ τὰ πεπρωμένα αὐτῆς ἀνεζωογόνησε καὶ ἀνεκαίνισεν. Ἄλλὰ πλέον τούτων ἀπάντων τοῦ οὐρανοφοίτου Παύλου ζηλωτῆς γενόμενος, τοῦ ἀδαμάστου τούτου τῶν ἐθνῶν ἀποστόλου τὸ ἀπέραντον ἠκολούθησεν ἔργον· καὶ ἐπαιδαγώγησε τὴν φυλὴν, καὶ ἐχαλύβδωσε τὴν ψυχὴν, καὶ ἐπυράκτωσε τὴν πνοήν, καὶ ἐφανάτισε τὴν ὄρμην τῶν πρωτοκορυφαίων τοῦ γένους ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν διὰ τὴν τρομερὰν ἐκείνην ἐξανάστασιν τοῦ ἔθνους.

6. Περιφέρων δὲ ὡς σκόλοπα τῆ σαρκὶ τὴν ἐκ τοῦ γήρατος καὶ τῶν τοῦ σώματος κακουχιῶν ἀσθένειαν ἀνὰ τὰς καταπληκτικὰς αὐτοῦ περιουσίας, καὶ ἐντὸς τῶν ἐρειπίων τῆς καταπεπονημένης του σαρκὸς διαφυλάσων ὡς παλλάδιον ἀρετῶν τὸν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ζῆλον, ἐπαναλαμβάνων τὸ τοῦ Παύλου, «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲν ἐν ἐμοὶ Χριστός» καὶ «εἰ τὸ ζῆν Χριστός, τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀποθανεῖν κέρδος», ἀντὶ τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Νέρωνος, τὸ Βεράτιον καὶ τὸν τοῦ Βερατίου τύραννον ἀνεδέξατο ὁ Κοσμάς ὡς δῆμιον καὶ ὡς βωμὸν τοῦ μαρτυρικοῦ του θανάτου, θανάτου τὸν ὅποιον τόσον ἐπόθει καὶ τόσον ἐναγωνίως ἀνέμενε, ἀναφωνῶν ἀνὰ πᾶσαν στιγ-

μὴν τὸ τοῦ θεηγόρου Παύλου, «ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε· τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος» παρὰ τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ.

7. Ταῦτα τὰ θαυμαστὰ καὶ ἐξαισία τοῦ Κοσμᾶ κατορθώματα ἐγκωμιάζομεν, τὰ ἔργα διὰ λόγων ἀνυμνοῦντες, καὶ ἐπαξίως τὸν Κοσμᾶν ὡς τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου ἰσαπόστολον, καὶ τῶν προφητῶν ἰσοτιμον, καὶ τῶν εὐαγγελιστῶν ὁμότιμον, καὶ τῶν μαρτύρων ὑπέριμον γεραίρομεν σήμερον καὶ τιμῶμεν. Καὶ ἐκ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ θαυμάζοντες τῆς ἀρετῆς τὸν θρίαμβον, τῆς ἀρετῆς τοῦ Κοσμᾶ ἅς μιμηθῶμεν τὸν τρόπον. Ἄς ἀνακτήσωμεν ζῆλον ἀποστολικόν, καὶ ἐνθουσιασμόν χριστιανικόν, καὶ φρόνημα πατριωτικόν, ἵνα ὡς ὁ Κοσμάς καὶ ἡμεῖς κοσμήσωμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν διὰ πλοῦτου θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀφθονίας. Ἄς ἐπιδείξωμεν αὐταπάρνησιν καὶ ἐγκαρτέρησιν καὶ ἀφοσίωσιν καὶ προσήλωσιν εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ εὐγενῆ ἰδεώδη τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἵνα προσδοκῶμεν τὴν ἠθικὴν ἡμῶν τελείωσιν καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν καὶ ὀλοκλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πόθων καὶ ἐπαγγελιῶν.

Ἐπίλογος

8. Καὶ νῦν, ὦ Κοσμᾶ παμμακάριστε, ἰκέτευε τὸν παντάνακτα Θεὸν ἵνα κρατῆ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος, καὶ ἀσφαλίξῃ τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα εἰς σωτηρίαν· ἵνα διὰ τῶν εὐχῶν σου προκόπτῃ ἐν ἀρετῇ, εὐημερῇ ἐν ἀγαθοσύνῃ καὶ αὐξάνῃ ἐν ζῆλῳ τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης· ἡμᾶς δὲ τοὺς εὐλαβεῖς τῆς ἐνδόξου σου καὶ ἱεραῆς μνήμης πανηγυριστὰς ἄνωθεν προστάτευε καὶ διαφύλαττε. Ὡς μάρτυς Χριστοῦ ζωπύρωσον καὶ ἡμῶν τὸν πόθον, καὶ στερέωσον ἡμᾶς εἰς τὴν πίστιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐναρέτου ζωῆς ὡς ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ ζωογόνησον καὶ ἡμῶν τὸν ζῆλον, καὶ ποδηγέτησον ἡμᾶς εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ· ὡς κατηχητῆς τῆς φυλῆς κατάρτισαι καὶ ἡμῶν τὸ αἶσθημα, καὶ μαθήτευσον ἡμᾶς εἰς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος τὴν ὑψηλὴν καθηκοντολογία· ὡς ἀφυπνιστῆς τῆς φυλῆς ἀφύπνισον καὶ ἡμῶν τὸ φρόνημα, καὶ προσήλωσον ἡμᾶς εἰς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος τὴν ὑψηλὴν

καθηκοντολογίαν· ὡς φυλῆς κραταίωσον καὶ ἡμῶν τὰς προσδοκίας, καὶ ἐπίσπευσον τῶν ἐθνικῶν ἐπαγγελιῶν τὴν ἐκπλήρωσιν. Καὶ μεσίτευε πρὸς τὸν Δεσπότην Χριστὸν ὅπως τὰ μαρτυρικὰ τῆς Βορείου Ἡπείρου ἐδάφη, τὰ ἰχνηλατηθέντα διὰ τῶν ἱερῶν σου πεζοποριῶν καὶ καθαγιασθέντα διὰ τοῦ μαρτυρίου σου, στενάζοντα τώρα ὑπὸ ἐπαχθῆ ζυγὸν ὠμοτάτων βαρβαροδούλων τυράννων, καταρδευθέντα δὲ καὶ πάλιν καὶ πολλάκις διὰ τοῦ ἀγνοῦ ἠρωϊκοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος, ἀπαλλαγοῦν τῆς δουλείας καὶ ἀποδοθοῦν εἰς τὴν κοινὴν μητέρα πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα, ὡς τίμιαι λάρνακες τῶν ἱερῶν σου λειψάνων, καὶ ὡς ἀντάλλαγμα ἐλάχιστον τῆς ἀστειρευτοῦ ἑλληνικῆς θυσίας καὶ ὀλοκαυτώσεως. Ἡμεῖς παραμένομεν ἀκέραιοι καὶ σταθεροὶ εἰς τὰς ἱεράς σου θρησκευτικὰς καὶ πατριωτικὰς ὑποθήκας κατάδειξον ὅθεν καὶ σύ, τὰ ἐθνικὰ σου ταῦτα κληροδοτήματα, ἐθνικῶν διεκδικήσεων ἀπαράγραπτα δίκαια καὶ ἀδιαφιλονεικίτους ἐθνικὰς περγαμηνάς, διὰ τὴν ἀπόδοσιν στοιχειώδους ὀφειλῆς ἐκ μέρους τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς πρὸς τὴν ἔνδοξον καὶ μαρτυρικὴν τῶν Ἑλλήνων φυλὴν. Ἴνα ὡς ἀληθῆ ἐπινίκια πανηγυρίσωμεν μετὰ τῆς σεπτῆς σου μνήμης τὴν ἀποκατάστασιν θείου καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου ἐγκληματικῶς στραγγαλιζομένου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ δικαίου νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἐμπέδωσιν τῆς ἀδιατάκτου γαλήνης καὶ εἰρήνης ἐν τῷ κόσμῳ, πρὸς δόξαν του σὲ δοξασαντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄμετρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν. Ἀμήν.

ΔΩΡΟΘΕΟΥ ΕΥΕΛΠΙΔΟΥ

Ι΄ ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ

Ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τῆ 16ῃ Ἰουνίου 1874
ἐπὶ τῷ μνημοσύνῳ Εὐθυμίου Παπαϊωάννου, τοῦ ἐκ Κορυτσᾶς

Καὶ ὁ δεῦτερος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν... καὶ πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσῃ (Ἀποκαλ. ις', 3)

Ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ καὶ τέκνα.

1. ΜΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ, αἵτινες θέλουσι συνοδεύσει τὴν καθόλου ἐξαφάνισιν πάσης πνοῆς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, καὶ θέλουσι προηγηθῆ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου, ἐρχομένου ἐν δόξῃ μετὰ τῶν ἀγγέλων, ἵνα ἀποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἀναδείξῃ καινὸν οὐρανὸν καὶ γῆν καινὴν ἀνευλίχθη ἐνώπιον ἡμῶν ἐν μέρει ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῇ καταστροφῇ τοῦ ἀτμοπλοίου «Κάρς» κατὰ τὴν θάλασσαν τῆς Προποντίδος.

2. Σπαραξικάρδιον τὸ συμβάν. Ἐν ᾧ ἡ ἀτμήρης ναῦς, φέρουσα ἐν τοῖς στέρνοις αὐτῆς πληθυσμὸν ὀλοκλήρου χωρίου, πληθυσμὸν πλέον τῶν τριακοσίων ψυχῶν, πορευομένη ἐπορευέτο ἐν πλήρει νηνεμίᾳ τὴν πορείαν αὐτῆς, αἴφνης ἀντίξους σύγκρουσις ἐπεφερε τὸ ναυάγιον αὐτῆς παραπέμφασα καὶ αὐτὴν καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ πολυτίμου αὐτῆς φόρτου θύματα εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν ὑδάτων. Καὶ συνέβη ἐπ' αὐτὴν τὸ ἀντίθετον ἀντή τῆς κιβωτοῦ τοῦ Νῶε· καθότι, ἐν ᾧ ἐκείνη ἐν παγκοσμίῳ κατακλυσμῷ ἔσωσεν ἑαυτὴν καὶ τὸν ἐκλεκτὸν παγγενῆ τῆς σφαίρας ἡμῶν πληθυσμὸν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Ἀραράτ, αὕτη ἀπ' ἐναντίας ἐν παγκοσμίῳ εἰρήνην καὶ νηνεμίαν παρέπεμψε καὶ ἑαυτὴν καὶ ὃν ἐνεπιστεύθη πληθυσμὸν εἰς τὸν τάφον τῆς ἀβύσσου. Ὁ δεῦτερος τῶν καταστρεπτικῶν τῆς Ἀποκαλύψεως ἀγγέλων ἐξεπλήρωσε πρὸ καιροῦ καὶ ἐν μέρει τὸ ἔργον του, ἐκχέας ἐπὶ τῆς θαλάσσης μέρος τῆς ἀπαισίου φιάλης του, καὶ πολλὴ «ψυχὴ ζῶσα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσῃ».

3. Οὕτως ὥρισται, ἀφ' οὗ οἱ ἡμέτεροι γενάρχαι παραβάντες τὴν θείαν ἐντολὴν ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τὸν τόπον τῆς μακαριότητος εἰς τὴν γῆν, τὴν κοιλάδα ταύτην τοῦ κλαυθμῶνος, νὰ μὴ διατηρῶσιν ἐπ' αὐτῆς τὴν αἰωνιότητα εἰς τὰ ἄτομα αὐτῶν, οὕτω προῶρως καὶ κατὰ πάντα τρόπον καὶ τόπον ἀπολιπόντων τὸν βίον, ἀλλ' εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ γένους, ὑποκειμένου ἀλληλοδιαδόχως εἰς γένεσιν καὶ φθοράν· ἐκείνην δὲ ν' ἀποταμιεύωσιν ἐν τῇ μεταβάσει αὐτῶν εἰς τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀληθῆ πατρίδα, τὴν χώραν ταύτην τῆς μακαριότητος καὶ τῶν πνευμάτων, ὅπου νὰ εὐφραίνωνται βλέποντες τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ χορταίνόμενοι ἐν τῷ βλέπειν τὴν δόξαν αὐτοῦ.

4. Ἐν τῷ φρικαλέῳ ἐκείνῳ δεκαλέπτῳ μόλις χρονικῶ διαστήματι, καθ' ὃ χαίνουσα ἠνοιέτο ἡ ἄβυσσος τῶν ὑδάτων ἵνα καταπίη καὶ πλοῖον καὶ πλήρωμα, φρικτὸν δράμα παρίστατο οἰμωγῶν, ἀπελπισίας καὶ ἀγωνίας τῶν ἐν τῷ πλοίῳ ἀγωνιζομένων ἀντιμετώπως πρὸς τὸν θάνατον, καὶ προσπαθούντων ἐκ παντὸς τρόπου καὶ πάσῃ δυνάμει ἵνα ἀποφύγῃσι τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν παρουσιαζόμενον ὀδυνηρὸν δρέπανον τοῦ θανάτου. Ἐν τῷ συμπλέγματι τῶν ἀγωνιώντων ἐκείνων δύο ἄνδρες παρίσταντο δυνάμενοι πρῶτοι νὰ σωθῶσιν, ἀλλ' οἵτινες θερμὴν ἔχοντες τὴν καρδίαν ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, καὶ ἀκτινοβολοῦντα τὰ πρόσωπα ὑπὸ τῆς συναισθήσεως τοῦ καθήκοντος τούτου, ἔτρεχον ὅπως δυνηθῶσι νὰ σώσωσιν ὅσους πλείονας ἠδύναντο ἀπὸ τὸν ὄλεθρον, ὡς καὶ ἔσωσαν αὐτοὶ θύματα γενόμενοι μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων, παραδόντες ἑαυτοὺς εἰς τὰς ψυχρὰς ἀγκάλας τῆς θαλάσσης, ὁπόθεν φαιδροὶ παρέρστησαν ἐνώπιον τοῦ Ἰησοῦ, φέροντες τὸν στέφανον τῆς ἀθλήσεως τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, τὸν ὁποῖον προλαβοῦσα ἔπλεξεν ἡ δεξιὰ ἐκείνου, ὅστις εἶπε: «Μερίζονα ταύτης ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ», (Ἰωάν. ιε', 13).

5. Τὴν ξυνωρίδα ταύτην τῶν Διοσκούρων, οἵτινες μεθ' ἧν ἐπινεγκον σωτηρίαν εἰς τινὰς τῶν συμπλωτῆρων αὐτῶν ἐγένοντο ἄφαντοι δύσαντες, ὡς καὶ οἱ τοῦ οὐρανοῦ πόλοι διόσκουροι, ἴσως τινὲς ἐμάντευσαν, πολλοὶ δὲ ἴσως θέλουσι καὶ ν' ἀκούσωσιν. Οὗτοι

εἶναι ὁ πλοίαρχος Κωνσταντῖνος καὶ ὁ ἡμέτερος Εὐθύμιος, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ὁποῖου συνήλθομεν σήμερον ἵνα ἀναπέμψωμεν εὐχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν τῶν πνευμάτων. Εἶπον τοῦτον ἡμέτερον, οὐχὶ μόνον διότι ὑπὲρ αὐτοῦ προσηνέγομεν τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ἀλλὰ καὶ διότι γόνος καὶ θρέμμα γεγονῶς τῆς ἡμετέρας Κορυτσᾶς, ἡμέτερος πνευματικὸς υἱὸς ὑπῆρχε, τὸν ὁποῖον ἡ βουλή τοῦ Ἰησοῦ ἐκρινεν ἵνα πρῶτον παραλαβοῦσα ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀγκαλῶν παραπέμψῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν Ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων.

6. Ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐστερήθη ἡ μὲν στρατευομένη Ἐκκλησία ἕνα τῶν προσφιλῶν αὐτῆς υἱῶν, ἡ δὲ πατρὶς Κορυτσᾶ ἕνα τῶν πολυτίμων αὐτῆς πολιτῶν, ἡ κοινωνία ἕν τῶν χρησίμων μελῶν τῆς καὶ ἡ πολυτλήμων αὐτοῦ οἰκογένεια ἕνα σπάνιον σύζυγον, ἀδελφόν, πατέρα καὶ θεῖον. Καταγάγωμεν λοιπὸν ἐπ' αὐτῶν δάκρυα, διότι τοῦτο ὀρίζει μὲν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, λέγων: «Ἐπὶ νεκρῶ κλαῦσον» καὶ πάλιν «Ἐπὶ νεκρῶ κατάγαγε δάκρυα, καὶ δεινὰ πάσχω ἔναρξαι θρήνου» (Σειρ. κβ' 11. λη' 16)· τοῦτο δὲ ἀπαιτεῖ ἡ φύσις, ἵνα οὕτως ἐλαφρυνθῆ τὸ ἐπιβαρῦνον τὴν καρδίαν ἡμῶν ἄλγος. Ναί. Καταγάγωμεν δάκρυα, κλαύσωμεν ἐπὶ τῇ προῶρῳ στερήσει τοσούτῳ προσφιλοῦς ἡμῖν ἀδελφοῦ, ἀλλὰ τοσοῦτον μόνον, καὶ διὰ τοῦτο μόνον· οὐχὶ δέ, ὅπως εἶπὸν τινες, διότι ἀπέθανε τοιοῦτον θάνατον ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἀφανὴς γενόμενος ἐν τοῖς κύμασι δὲν παρεδόθη εἰς τοὺς κόλπους τῆς παμμήτορος γῆς.

7. Αἱ ἰδέαι αὗται, λείψανα οὔσαι τῆς ἀρχαίας εἰδῶ λολατρικῆς θρησκείας τῶν προγόνων ἡμῶν, ὅτε λα τρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα δὲν εἶχον εἰσέτι ἀπολαύσει τὰς ἀκτίνας τῆς οὐρανόθεν ἀποκαλυφθείσης πίστεως τοῦ Θεανθρώπου, εἶναι πάντῃ ξένοι ἡμῖν. Ἐκεῖνοι τῶνόντι ἐδόξαζον, ὅτι τοῦ ἐν τοῖς ὕδασι τῆς θαλάσσης ἀποθνήσκοντος ἀπόλλυται καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ. Οὕτως ὁ ὕπατος τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν λέγει περὶ τοῦ Αἴαντος τοῦ Ὀϊλέως, ὅστις ἐπνίγη ἐν τῇ θαλάσῃ, ὅτι ἐξαπόλωλεν, ἀπέθανε δηλαδὴ διπλοῦν θάνατον, καὶ σωματικὸν καὶ ψυχικόν· Αἴας δ' ἐξαπόλωλεν, ἐπεὶ πῖεν ἄλμυρὸν ὕδωρ (Ὀδ. Δ', 509), καὶ ὅτι τῶν ἐν θαλάσῃ ἀποθνησκόντων ἂν τὰ σώματα μὴ ἀνευρεθέντα ἀπολαύωσι τὰ τῆς τα-

φῆς νόμιμα, αἱ ψυχαὶ δὲν εἰσέρχονται εἰς τὸν ἄδην. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν εἰς θάνατον τοὺς δέκα στρατηγούς, τοὺς ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχίσαντας καὶ νικῆσαντας, διότι δὲν ἐφρόντισαν νὰ λάβωσιν ἐκ τῆς θαλάσσης τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων Ἀθηναίων (Ξενοφ. Ἑλλην. Α', 7).

8. Αἱ δοξασαὶ ὅμως ἐκείνων αὐταὶ οὐδὲ χῶραν οὐδὲ πάροδοι κἂν δύνανται νὰ λάβωσιν ἐντὸς τῶν ἱερῶν θριγκῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἡμεῖς πρεσβεύομεν ὅτι ἡ κυρίως ὑπόστασις τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται ἐν τῇ ψυχῇ καὶ οὐχὶ τῷ σώματι, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ πλασθεῖσα κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ εἶναι πνεῦμα εἰς μὴ δεμίαν ὑποκείμενον φθοράν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σώματος, ἐν ᾧ ἐτέθη ἵνα ὡς βασιλεὺς δεσπόζη αὐτοῦ, ἐπανέρχεται ὅθεν καὶ τὸ εἶναι ἔλαβε, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ (Α', β) «κυκλοῖ κυκλῶν πορεύεται τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπὶ κύκλους αὐτοῦ ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα» ἡμεῖς πρεσβεύοντες τὴν πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ παρουσίαν καὶ μετὰ τοῦ προφητάνακτος ψάλλοντες: «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου που φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ: ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει: ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγές μου κατ' ὀρθόν, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με, καὶ κατέξει με ἡ δεξιὰ σου» (Ψαλμ. ρλη', 7-10): ἡμεῖς πρεσβεύοντες τὴν κοινήν ἐξανάστασιν, καθ' ἣν μετὰ τὴν σάπλιγγα τοῦ ἀγγέλου καὶ ἡ γῆ δώσει τοὺς νεκροὺς αὐτῆς καὶ ἡ «θάλασσα τοὺς ἐν ἑαυτῇ νεκροὺς» (Ἀποκαλ. κ' 1), ὅπως αἱ ψυχαὶ ἀναλαβοῦσαι τὰ ἑαυτῶν σώματα καὶ παραστᾶσαι ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ ἀπολαύωσι τὴν ἀμοιβὴν ὧν ἐπὶ γῆς ἔπραξαν: οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τὰς ὀθνεῖας δόξας ἐκείνων, οἵτινες οὔτε κοινήν ἐξανάστασιν ἐγνώριζον, οὔτε τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ ἐπρέσβευον, οὔτε πνεῦμα τὴν ψυχὴν παρεδέχοντο, οὔτε τὴν ἐν τῇ ψυχῇ κυρίως ὑπόστασιν τοῦ ἀνθρώπου ἐγνώριζον.

9. Ἡμεῖς μαθηταὶ ὄντες ἐκείνου, ὅστις ἐδίδαξεν ὅτι «οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων» (Ματθ. κβ', 23), ὅτι «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται» (Ἰωάν. ια', 45) καὶ «Ἔρχεται ὥρα, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» (αὐτόθι

ε', 25), κλαύσωμεν μὲν ὡς ἄνθρωποι ἐπὶ τῇ προώρῳ στερήσει τοῦ φιλάτου ἡμῶν, παρηγορώμεθα δὲ ὅτι ὁ φίλατος ἡμῶν μετέβη ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ ματαίου τούτου κόσμου εἰς τὴν ἀγήρω χῶραν τῆς μακαριότητος. Τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις μου ἐπισφραγίζω διὰ τῶν λόγων τούτων τοῦ Ἀποστόλου: «Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπησθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτοῖς» (Α' Θεσσαλ. δ', 13-14).

10. Θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός, ὁ ἔχων τὸ κράτος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, προσδεξάμενος ἰλέω ὄμματι τὴν ψυχὴν τοῦ ἐξ ἡμῶν μεταστάντος δούλου σου Εὐθυμίου, κατατάξον αὐτὴν ἐν σκηναῖς δικαίων, ἐν χῶρᾳ ζώντων, «ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου καὶ εὐφραίνει πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἀγίους σου». Τοὺς δὲ τεθλιμμένους συγγενεῖς αὐτοῦ παρηγορήσον, σὺ ἡ ἐλπίς τῶν ἀπηλπισμένων καὶ παρηγορία τῶν τεθλιμμένων, βάλσαμον παρηγορίας ἐπιχέων ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν, ὅπως ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς σῆς εὐφροσύνης διελθόντες τὴν κοιλάδα ταύτην τοῦ κλαθμῶνος καταστήσωσιν εἰς τὸν τόπον τῆς παρὰ σοὶ μακαριότητος, καὶ συνευφραίνωνται καὶ συνευθυμῶσι μετὰ τοῦ φερωνύμου Εὐθυμίου ἐν τῷ βλέπειν τὴν δόξαν του. Ἀμήν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ

Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν ἀείμνηστον Πατριάρχην
Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον.

«Ἐν γενεᾷ αὐτοῦ ἐδοξάσθη, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ οὐκ ἐξαλειφθήσε-
ται». (Σοφ. Σειρ. μδ' 8, 13).

1. Ἐμελλες ἄρα, Παναγιώτατε Πατριάρχα Γρηγόριε, ἀφ' οὗ μ' ἔδω-
κας πολλὰς πολλῶν λόγων ὑποθέσεις καὶ ἀφορμὰς, ἔμελλες, τέλος,
νὰ κινήσης τὴν ἀσθενῆ μου γλῶσσαν καὶ εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον
σου. Καὶ πρώην μὲν, ἐνδεδυμένος ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ σου θρόνου
πᾶσαν τὴν λαμπρότητα τῆς ἀξίας σου, μὲ ἐγκαρδίονες νὰ εὐαγγε-
λίζωμαι τῆς θείας Δικαιοσύνης τοὺς λόγους εἰς τὴν Μεγάλην σου
Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ τώρα, ξένος εἰς ξένην γῆν προκείμενος νεκρός,
γίνεσαι Σὺ αὐτὸς ὑπόθεσις λυπηρᾶς ἀκροάσεως εἰς τοὺς συνεληθό-
ντας· καὶ ἀντὶ νὰ ἐμψυχώσης, καθὼς φαίνεται, καὶ εἰς τὴν ξεινι-
τείαν διωρισμένη διὰ τὸ πολυδάκρυτον τοῦτο ὑπούργημα. «Φωνὴ
θρηνοῦντος ἠκούσθη περὶ σέ, καὶ φωνὴ ὀδυνωμένου ἀνήγγειλε τὸν
ἔπαινόν σου».

2. Ἀλλὰ τί λέγω; πῶς κυριευμένος ὑπὸ τοῦ πάθους, δὲν βλέ-
πω τὴν λάμψιν, ἣτις περικυκλῶνει τὸν ἔνδοξον τοῦτον νεκρόν;
Ὅχι, Σεβασμιώτατε Πατριάρχα, δὲν ἔχασας, ἀλλ' ἐμεγάλυνας, ἀλλ'
ἐπλάτυνας, ἀλλὰ διαιώνισας μάλιστα τὴν δόξαν σου. Ἄν καὶ δὲν
στολίζεις πλέον τὸν θρόνον τὸν Οἰκουμενικόν, ἀλλὰ παρίστασαι
μετὰ παρρησίας εἰς τὸν θρόνον τῆς Μεγαλωσύνης τοῦ Ὑψίστου. Ἄν
καὶ δὲν ἄρχεις πνευματικῶς εἰς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
σίαν, ἀλλὰ διαπρέπεις μακαριστῶς εἰς τὴν οὐράνιον Ἐκκλησίαν
τῶν πρωτοτόκων. Ἄν καὶ δὲν σε περιστέφει πλέον ἡ Ἁγιωτάτη σου
Σύνοδος, ἀλλὰ περιστοιχοῦσι τὸ λείψανόν σου, ὡς στελέχη φοινί-
κων, σε βάσμιοι ποιμένες καὶ ἱερεῖς ἐκ μέρους τῆς ἀγιωτάτης Συ-
νόδου τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἄν καὶ δὲν ἐνταφιάζεσαι εἰς τὴν
ἔνδοξόν μεν, ἀλλὰ στενάζουσαν ἤδη γῆν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐντα-
φιάζεσαι ἐνδόξως εἰς γῆν ἐλευθέραν, καὶ τιμᾶσαι λαμπρῶς ὑπὸ τε

τῶν παρόντων ὁμογενῶν σου, καὶ ὑπὸ τῶν γενναίων καὶ θεοσεβῶν
Ῥώσων, τῶν ὁποίων ἡ τῆς πίστεως εὐσέβεια, συμφωνοῦσα πρὸς
τῶν νικηφόρων αὐτῶν ὅπλων τὴν ἰσχύν, ἐξεύρει νὰ τιμᾷ καὶ νὰ
ὑπερασπίζηται δημοσίως τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα.

3. Πανιερώτατοι τῶν Ἀποστόλων διάδοχοι, ὅσοι συνεληθόντες
εὐλογεῖτε τὸν Ἰσαπόστολον. Ἐξοχώτατε Κόμη, ὅστις, δι' Αὐτοκρατο-
ρικῆς εὐσεβοῦς ἐπινεύσεως παρῶν μετ' ἄλλων ἐπισήμων ἀξιωματι-
κῶν τῆς Ῥωσσίας τιμᾶς καὶ διατάττεις μεγαλοπρεπῶς τὴν κηδεῖαν
τοῦ μεγάλου τῆς Ἐκκλησίας Πατρός. Ἐκλαμπρότατοι Πρίγκηπες
καὶ ἡ ἄλλη σκυθρωπὴ τῶν Ἑλλήνων χορεία, ὅσοι ἔχομεν καύχη-
μα τῆς εὐγενοῦς ἡμῶν δυστυχίας νὰ συνοδεύσωμεν καὶ νεκρὸν τὸν
κοινὸν τῶν Ὀρθοδόξων πατέρα εἰς τοῦτο τῆς εὐσεβείας τὸ ἄσυλον
χριστιανοῖ ἀδελφοί· ἔλθετε νὰ θεωρήσωμεν ὅσα τοῦ λόγου, πῶς ὁ
παναγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης,
καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γρηγόριος ἐδοξάσθη καὶ εἰς τὴν ζωὴν
αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν θάνατον, δόξαν ἀνεξάλειπτον. Ἐν γενεᾷ αὐτοῦ
ἐδοξάσθη, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ οὐ ἐξαλειφθήσεται.

4. Ὁ νικῶν, ποιήσω αὐτὸν στύλον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ μου, καὶ
ἔξω οὐ μὴ ἐξέλθῃ ἔτι· καὶ ἐπιγράψω ἐπ' αὐτῷ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ
μου, καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ μου τῆς καινῆς Ἱερουσα-
λήμ, ἣτις καταβαίνει, ἐξ Οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνο-
μά μου τὸ καινόν. Ἴδου, ἀγαπητοί, πῶς ζωγραφίζει τὸ Πνεῦμα τὸ
Ἅγιον εἰς τὸ μυστηριώδες βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως ὅλους τοὺς
νικηφόρους καὶ δεδοξασμένους ἥρωας τῆς ἀρετῆς. Κα θεκάστον
αὐτῶν ὁ ἀμὸς τοῦ Θεοῦ τὸν ὀνομάζει στύλον ὑψηλόν, ἀκλόνητον,
σταθερὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του. Εἰς καθέκαστον ἐπιγράφει τρία
ὀνόματα, σύντομον καὶ ὑψηλὴν ἐπιγραφὴν. Α: τὸ φοβερὸν ὄνομα
τοῦ Θεοῦ τὸ ὅποιον φανερώνει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐγκάρδιον πίστιν.
Β: τὸ ὄνομα τῆς νέας Ἱερουσαλήμ, τὸ ὅποιον σημαίνει τὴν πρὸς τὴν
Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν θερμουργὸν ἀγάπην· καὶ Γ: τὸ Νέον Ὄνομα
τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ, τὸ ὅποιον ὑποδηλοῖ τὴν, εἶτε διὰ θλίψεων,
εἶτε καὶ δι' αἵματος ἀκολουθίαν εἰς τὰ ἴχνη τοῦ Σωτῆρος μέχρι τέ-
λους τῆς ζωῆς ἡμῶν. Ταῦτα τὰ ὀνόματα χαρακτηρίζουσι τὶς καλ-
λινικούς ἀθλητὰς τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας· καὶ ταῦτα θεωρήσα-

τε, ἀδελφοί, νοερῶς ἐπιγεγραμμένα εἰς τὸν ἀοίδιμον πατριάρχην Γρηγόριον· τὰ δύο μὲν τὰ πρῶτα ὀνόματα εἰς τὸ ἔνδοξον τῆς ζωῆς αὐτοῦ στάδιον, τὸ δὲ τρίτον, εἰς τὸν δι' αἰῶνος εὐκλεέστατον αὐτοῦ θάνατον. Ἐν γενεᾷ αὐτοῦ ἐδοξάσθη, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ οὐκ ἐξαλειφθήσεται.

5. Ἐν γενεᾷ αὐτοῦ ἐδοξάσθη. Ὅλη ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ τοῦ ἀνθρώπου θεμελιώνεται κυρίως εἰς τὴν πρὸς Θεὸν ἐγκάρδιον πίστιν. «Πᾶσα ἡ τιμὴ, λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος Πέτρος, πᾶσα ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν». Τοῦτο τὸ δῶρον τὸ ὑψηλότατον καὶ θεϊότατον ἐμπιστεύει ὁ Θεὸς εἰς ἅπαντα τῆς ἀγίας αὐτοῦ ἐκλογῆς τὰ πολύδοξα σκεύη, καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη καὶ εἰς τὴν γέννησιν καὶ εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πανευκλεοῦς πατριάρχου. Ἐκ γονέων γεννηθεὶς θεοσεβάστων καὶ βυζάζας μετὰ τοῦ μητρῶου γάλακτος καὶ τῶν τῆς Ὁρθοδοξίας δογμάτων τὸ νέκταρ, ἔδειξεν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ὅλα τὰ προτερήματα ὅσα χαρακτηρίζουσι τὸν γενναῖον τῆς πίστεως στρατιώτην. Ὅλος καιόμενος ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς σοφίας, ἦτις εἶναι καλὴ τῆς ἀμωμῆτου πίστεως λάτρις καὶ σύμμαχος, καὶ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου χειραγωγὸς πρὸς τὸν Θεόν, ἀνέκραζεν ὁ ἀείμνηστος, ὡς ἄλλος Σολομών, πρὸς τὸν Ὑψιστον τῶν φώτων Πατέρα· «Δός μοι τὴν τῶν σῶν θρόνων πάρεδρον σοφίαν, καὶ μὴ με ἀποδοκιμάσης ἐκ παιδῶν σου». Καὶ ἀφ' οὗ ἔστηριξεν εἰσάπαξ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν εἰς τὴν πέτραν τοῦ θείου φόβου, ὅς τις εἶναι πάσης σοφίας ἡ θεμελιώδης ἀρχή, ἔδραμεν εἰς τὰ σχολεῖα σπουδάζων νὰ κερδήσῃ τὸν θησαυρὸν τῆς γνώσεως τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, τῶν ὁποίων ἐπλάσθη παρὰ Θεοῦ ὁ ἀνθρωπος θεωρός. Ἡ μεγάλη τοῦ νοῦς αὐτοῦ εὐφυΐα καὶ ὀξύτης καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ κρίσις ἦσαν πολλὰ μικρὰ προτερήματα, ὡς πρὸς τὴν σωφροσύνην καὶ μετριότητα καὶ χρηστότητα, διὰ τῶν ὁποίων ἐγένετο καλὸν παιδείας παράδειγμα καὶ εἰς τοὺς πεπαιδευμένους καὶ εἰς τοὺς ἀπαιδευτούς. Ἀληθινά, «ἡ γνώσις φυσιοῖ», κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. «Εὐρίσκονται πολλοὶ ἄνθρωποι εἰς τὸν κόσμον, οἵτινες ὅσον κερδαίνουσιν ἀπὸ μέρους τῆς μαθήσεως καὶ τῶν γνώσεων, ἄλλο τόνον χάνουσιν ἀπὸ μέρους τῆς μετριοφροσύνης. Ἄλλ' ὁ Γρηγόριος, ὅσον ἐπροχώρει εἰς τὴν σοφίαν, τόσο ἐγνώριζε τὴν

οὐδαμινότητα τοῦ ἀνθρώπου, τόσο ἐταπεινώνετο ἔμπροσθεν εἰς τὴν ἀένναον πηγὴν τῆς Οὐρανοῦ σοφίας, τῆς ὁποίας ἔφερε τὰ κάλλιστα γνωρίσματα. Ἡ ἄνωθεν σοφία, λέγει ὁ θεῖος Ἰάκωβος, πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἔπειτα εἰρηνικὴ, ἐπιεικὴς, εὐπειθής, μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος».

6. Τοιοῦτος ὁ Γρηγόριος ἐφάνη πανταχοῦ, ὅπου ἂν ἔκαμε τὰς σπουδὰς· Πελοπόννησος, ἡ πατρίς αὐτοῦ, καὶ τὸ ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ Πάτμος καὶ ἡ Σμύρνη ἐθαύμασαν τὰ προτερήματα τῆς κοσμιωτάτης αὐτοῦ νεότητος. Παντοῦ, ὅπου ἂν ἦσαν δοῦλοι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σοφίας ἐργάται, ἔτρεχεν ὁ Γρηγόριος. Ἐγίνοντο περὶ θέσεως καὶ ἀρετῆς συνομιλίας ψυχωφελεῖς; ἐκεῖ ὁ Γρηγόριος. Ἐτύχαινον συναναστροφὰι πονηραὶ καὶ διεφθαρμένοι; ἄφαντος ὁ Γρηγόριος. Ὅμοιος τοῦ ἄστρου τῆς αὐγῆς, διέτρεχε τοῦ βίου τούτου τὴν πολυπλάνητον νύκτα, παρακολουθῶν τὸν Ἥλιον τῆς θείας σοφίας καὶ προπορευόμενος ἔμπροσθεν τῆς ἡμέρας τῆς ἀρετῆς.

7. Ἀλλὰ τέλος, ἡ πρόνοια τῆς Ὑψίστου, τῆς ὁποίας ὁ δάκτυλος ὀδηγεῖ καθέκαστον εἰς τὸν δρόμον τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, ἀνάγει καὶ τὸν Γρηγόριον εἰς τὸ ἔργον, ὅπου τὸν προώρισε νὰ δοξασθῇ λαμπρότερον. Ὁ Γρηγόριος εἰς τὴν Σμύρνην ἀγκαλίζεται τὴν ἀνωτάτην φιλοσοφίαν, ἐνδύεται τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα, χειροτονεῖται διάκονος, προχειρίζεται ἱερεὺς καὶ μετ' ὀλίγον προβιβάζεται εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς Σμύρνης νὰ ὑπηρετήσῃ δημοσίως τὸν ὅποιον ἐγκαρδίως ἠγάπα Θεόν. Εἰς ταύτην τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὴν ἐποχὴν, τὸ βαθέως ἐν αὐτῷ ἐγγεγραμμένον ὄνομα τοῦ Ὑψίστου παρευθὺς ἐξέλαμψε φαινοῦς καὶ φλέγοντας χαρακτῆρας. Ὡς ἄλλος Σαμουὴλ, ἀφιερωμένος ἐκ βρέφους εἰς τὸν Θεόν, ἐνθουσιᾷ καὶ νὰ εὐαρεστήσῃ τὸν Θεόν. Διδάσκει, συμβουλεύει, ἐλέγχει, παρακαλεῖ, γίνεταί τὸ πᾶν εἰς τὸ λογικὸν αὐτοῦ ποιμνιον, ὥστε νὰ ἐκπληρώσῃ πρεπόντως τοῦ ὑψηλοῦ ἐπαγγέλματος τὰ καθήκοντα. Ὁφθαλμὲ τῆς Ἀσίας, Μεγαλόπολις Σμύρνης, σὺ κήρυξον τόπου σου τοῦ ποιμένος τὰς ἀγαθοεργίας, τὰς ὁποίας σπεύδων ὁ λόγος δὲν με συγχωρεῖ κατὰ μέρες νὰ τὰς ἀπαριθμήσω. Κάλλιστοι Ναοὶ τῆς καλῆς ἐκείνης πόλεως, διότι σᾶς μόνον δὲν δύναμαι νὰ παρατρέξω σιωπῶν· ναοὶ μεγαλοπρεπεῖς, τοὺς ὁποίους ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων ὁ Γρηγόριος μετὰ πολλῶν

κινδύνων, ὅσους ὑπέμειναν ὑπὲρ τῆς θέσεως ὑπὸ τῶν ἀγρίων τῆς πίστεως ἐχθρῶν· σεῖς διὰ τῶν θείων ἀσμάτων κηρύξατε πανταχοῦ τὸν ζῆλον τῆς εὐσεβείας τοῦ Γρηγορίου. Ἄγγελοι οὐράνιοι, οἵτινες παρσετέκεσθε ἀοράτως εἰς τὰς ἀναιμάκτους αὐτοῦ θυσίας, καὶ ἀνεφέρετε εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ὑψίστου, τὸ θυμίαμα τῶν ἀγίων αὐτοῦ προσευχῶν, σεῖς, ὧ φιλάνθρωπα πνεύματα, παραστήσατε καὶ εἰς τὸν ἡμέτερον νοῦν τὴν ζέσιν τῆς καρδίας ἐκείνης, ἥτις, τετρωμένη ὑπὸ τοῦ βέλους τοῦ θείου πόθου, ἀνυψώοντο εἰς τὴν θεωρίαν τῶν τῆς πίστεως μυστηρίων. Σεῖς, ὧ καθαρῶτατοι νόες, ἐβλέπετε συχνάκις προχέομενα τὰ τακερὰ τῶν δακρύων αὐτοῦ ρεῖθρα διὰ τῶν ὁποίων ἐξέπλυνε καθ' ἑκάστην τὰς τῶν ἀμαρτημάτων κηλίδας, ὅσας ἡ ἀνθρώπινη ἀσθένεια ἄφινε κάποτε νὰ σκιάζωσι τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ καρδίαν. Ναι, Χριστιανοί, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐναρέτους ψυχὰς εἰσχωρεῖ πολλάκις ὁ λεπτός καὶ ἐπίβουλος τῆς ἀμαρτίας κονιορτός, ἀπὸ τῆς ὁποίας τοῦ ρύπου δὲν εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος καθαρὸς εἰς τὴν γῆν, «οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ὑπάρχη ὁ βίος αὐτοῦ», καθὼς εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ τοῦ Ἰωβ. Ἄλλ' αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἐνάρετοι ἄνδρες τόσον σεβασμῶ γίνονται, ὅσον προθυμότερον σπουδάζουσι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων αὐτῶν. Ἡ περὶ ταῦτα προσεκτικὴ θεωρία καὶ διάγνωσις, ἥτις εἶναι βὰς ἐν ταῦτῳ καὶ φύλαξ τῆς μετριοφροσύνης, δὲν τοὺς ἀφίνει νὰ ἀπομακρύνωνται παντάπασιν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς· τοιαύτη, τις, ἀγαπητοί, εἶναι ἡ φύσις τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς· ὡς καὶ αὐταὶ τῆς αἰ ἀβρώστια τὴν βοήθοῦσι νὰ μὴ ἀποθάνῃ. Ἄς φρίξωμεν, ὅσοι λησμονοῦντες ἑαυτοὺς καὶ τὸν Θεόν, ἐξετάζομεν καὶ κρίνομεν ὡς καὶ τὰ μικρὰ τῶν ἄλλων παραπτώματα. Παρατηροῦμεν τὸ μικρὸν καὶ κοῦφον ἄχυρον, ὃ, ποῦ σκιάζει τὰ βλέφαρα τοῦ πλησίον, μὴ προσέχοντες εἰς τὴν μεγάλην δοκόν, ἥτις ἐπιβαρύνει τὴν ἡμετέραν κεφαλὴν, ἐπαπειλοῦσα τὸν ψυχικὸν ἡμῶν ὄλεθρον. Ἄνθρωπε χριστιανέ! Τὶ βλέπεις τὸ κάρφος, τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῶ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς».

8. Ἄλλ' ὁ ἱερός Γρηγόριος, ἔνδοξος διὰ τὰς ἀρετάς, ἐδοξάζετο καὶ διὰ τὴν τῶν σφαλμάτων αὐτοῦ διόρθωσιν. Συμβαίνει ποτὲ πο-

λιτικὴ διχόνοια μεταξὺ τῶν τῆς Σμύρνης χριστιανῶν. Εἰς μάτην ὁ Ἄρχιερεὺς ἐσπούδασε νὰ τοὺς εἰρηνέουσι· οἱ ἄνθρωποι μανθάνουσι καὶ συνειθίζουσιν εὐκόλως τὰ πάντα, πλην τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν. Παρσεύρθη λοιπὸν ὁ Γρηγόριος εἰς τὸ ἕτερον τῶν ἀντιδιαφερομένων μερῶν καὶ, κατὰ δυστυχίαν, τὸ ἀδικώτερον. Ἄλλ' εὐθὺς γνωρίζει τὸ παράπτωμα. Ὅθεν κατ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ἱερὰν Μητρόπολιν, ἡμέραν ἑορτάσιμον, συνηγμένου πολυαρίθμου λαοῦ, πρῶτον μὲν δημηγορεῖ περὶ εἰρήνης καὶ ὁμοιοῦς, καὶ ἔπειτα καταβὰς ἀπὸ τοῦ θρόνου, φορῶν τὴν ἀρχιερατικὴν αὐτοῦ στολὴν, τὸ σχῆμα ταπεινός, τὴν καρδίαν συντετριμμένος, πλήρης δακρύων τοὺς ὀφθαλμούς, ὁμολογεῖ τὸ ἀμάρτημα καὶ προσπίπτει καὶ ζητεῖ παρὰ πάντων τὴν συγχώρησιν. Τοῦτο τὸ ὑψηλὸν τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ κίνημα συνεκλόνησε τὰς καρδίας τῶν διαφορομένων καὶ τὰς ἀνέλυσε εἰς δάκρυα καὶ τὰς συνεχώνευσεν εἰς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην. Τοσαύτη ὑπῆρχεν ἡ εὐαισθησία τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ καὶ ἡ γνησία πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη. Καὶ τοιοῦτος εἶναι ὁ χαρακτὴρ τῶν ἀξίων τοῦ παναγάθου Θεοῦ λειτουργῶν. Τούτων ἡ ἀρετὴ, χωρὶς ὄγκου, χωρὶς ὑποκρίσεως, χωρὶς τινος ἐπιτηδεύσεως ἐπεκτεινομένη πρὸς τὰ ἔμπροσθεν, ἐφ' ὅσον αἰσθάνεται τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρώπινης καρδίας, ἐπὶ τοσοῦτον γίνεται φιλανθρωποτέρα· καὶ ἡ μεταξὺ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν ἐπικρατοῦσα γλυκερὰ συμφωνία τοὺς κάμνει, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ παραπτώματα, διδασκάλους τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ἐνεπιστεύθησαν παρὰ Θεοῦ νὰ κυβερνῶσιν, ὄχι περισσότερον διὰ τοῦ λόγου, παρὰ διὰ τῶν πειστικωτάτων παραδειγμάτων τῆς ἐναρέτου ζωῆς αὐτῶν. Ἄλλὰ φθάνει πλέον, ὧ Γρηγόριε, ἡ κατὰ μέρος ποιμαντορία σου. Ἀνάβα εἰς τὸν θρόνον τὸν Οἰκουμενικόν, ὅθεν μέλλει νὰ ἐκλάμψῃ φανώτατον εἰς ὄλους καὶ τὸ ὄνομα τῆς νέας Ἰερουσαλήμ, τὸ ὁποῖον ἐπέγραψεν εἰς τὴν ἱερὰν σου καρδίαν ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ.

«Καὶ ἐπιγράψω ἐπ' αὐτῷ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ, τῆς καινῆς Ἰερουσαλήμ».

9. Ἡ ἀποστολικὴ καὶ ἀνατολικὴ ἀγία καὶ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἡ Μήτηρ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ καθολικὴ Νομο-

θέτρια τῆς Ὁρθοδοξίας ἐπιζητεῖ τῆς δόξης αὐτῆς ἀνάλογον Πατριάρχην. Ὁ θρόνος τῶν Γρηγορίων καὶ Χρυσοστόμων καὶ Γενναδίων ἀπαιτεῖ τὸν ἄξιον τούτων διάδοχον· καὶ ἰδοὺ φωνὴ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ φωνὴ τῆς ἀγιωτάτης Συνόδου προσκαλεῖ τὸν Σμύρνης Γρηγόριον εἰς τὴν Πατριαρχικὴν ἐπίσκεψιν τῆς νέας Σιών, τῆς μυστικῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ. Ἀναβαίνει λοιπὸν ὁ Πατριάρχης, ὡς ἄλλος Μωϋσῆς, εἰς τὸ ὄρος τὸ ὑψηλὸν μετὰ δόξης, ὥστε νὰ μεταδίδῃ εἰς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ τὰς θείας διαταγὰς. Ἐνδεδυμένος ὡς ἄλλος Ἀαρὼν, τὴν πατριαρχικὴν αὐτοῦ στολὴν καὶ φορῶν εἰς τὸ στήθος ἐγγεγραμμένων τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ τῆς ἀγίας αὐτοῦ πόλεως, εἰσέρχεται εἰς τὰ ἄδυτα καὶ ἐξέρχεται εἰς πνευματικὴν τῶν λαῶν αὐτοῦ θεραπείαν. Εἰς τοῦτο τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ λειτούργημα μοὶ φαίνεται παρόμοιος τῆς μυστικῆς ἐκείνης ἀμάξης, τὴν ὁποίαν εἶδεν ἐν πνεύματι ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ. Πνεῦμα πυρῶδες καὶ φωτεινὸν ἐμψύχωνεν ἐκεῖνο τὸ πολύτροχον καὶ πτερωτὸν ὄχημα· καὶ ὁ μὲν ἀὴρ ἐσχίζετο ὑπὸ τὰ κουφότατα αὐτοῦ ἴχνη, οἱ δὲ ἔμψυχοι τροχοὶ ἀνέβαινον μετέωροι, καὶ κατέβαινον προσγειότεροι ἀκολουθοῦντες τὴν ἰσχυρὰν τοῦ πνεύματος ὁρμήν. Παρομοίως καὶ ὁ τρισόλβιος Πατριάρχης, ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, πότε μὲν ἀνέβαινεν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἐπουρανίων καὶ ὑπερφυῶν μυστηρίων, πότε δὲ πάλιν κατέβαινεν εἰς τῆς πρακτικῆς εὐσεβείας τὰς ἀγαθοεργίας. Ἦγρῦναι, ἔτρεχεν, ἐπέτα πρὸς πάσας τῶν Ὁρθοδόξων λαῶν τὰς ἀνάγκας. Ἐχρειάζετο ἀρχιερέως τινος ἐκλογῆ; ὁ Γρηγόριος ἔτοιμος νὰ ἐκλέξῃ τὸν ἀξιώτερον εἰς ποιμαντορίαν ψυχῶν. Ἐχρειάζετο ναῶν οἰκοδομή, ἢ ἄλλου τινος κοινωφελοῦς ἀγαθοῦ σύστασις, ὁ Γρηγόριος δραστήριος νὰ τὸ κατορθώσῃ. Ἐχρειάζετο ὑπεράσπισις ἀδικουμένων; ὁ Γρηγόριος πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ ἂν τύχῃ, καὶ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ζωὴν. Ἐμπιστευμένος τὴν μέριμναν πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐγένετο τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, ἵνα τοὺς πάντας, ἢ πάντως τινὰς σώσῃ. Ποσάκις ὁ ἀοίδιμος κατεπάλαισεν ἀνδρείως, ἢ φρονίμως οἰκονόμησε προσταγὰς τυραννικάς, αἵτινες ἀπέβλεπον εἰς καταφρόνησιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Πόσους ἰδρώτας ἔχυσε νὰ διατηρήσῃ τὰ προνόμια τῆς Ὁρθοδοξίας, διὰ τῶν ὁποίων καὶ εἰς τὴν κοσμικὴν αὐτῆς δουλείαν, περιεχαράκωσεν αὐτὴν ἢ πρόνοια

τοῦ Ὑψίστου. Ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων τὸ πατριαρχεῖον κατὰ τὴν ἐνδεχομένην λαμπρότητα· συνέστησεν ἐν αὐτῷ τυπογραφεῖον πρὸς εὐκολωτέραν τῶν τῆς παιδείας φώτων μετάδοσιν εἰς τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ ποίμνιον· ἐξέδωκε θεσπίσματα καὶ τόμους συνοδικούς ἀφορῶντας εἰς τοῦ κλήρου τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν εὐζωΐαν τῶν χριστιανῶν.

«Ἐγένετο ὡς ἀστὴρ ἑωθινὸς ἐν μέσῳ νεφέλης, καὶ ὡς ἥλιος ἐκλάμπων ἐν ναῶ Κυρίου».

10. Πολλὰ καὶ καλὰ καὶ μεγάλα ὑπῆρξαν, ἀγαπητοί, τὰ παραδείγματα τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀοιδίμου τούτου πατρός. Τὸ τῶν Ἑλλήνων Ὁρθοδόξον γένος, τὸ σεβάσμιον καὶ εἰς αὐτὸν αὐτοῦ τῆς δυστυχίας τὸν ζυγὸν, εὗρηκε τὸν πατριάρχην Γρηγόριον κοινὸν πατέρα καὶ προστάτην ἀκάματον εἰς τὰς πολλὰς αὐτοῦ καὶ βαρείας ἀνάγκας. Πόσον ἀόκνως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὁ ἀείμνηστος διέλαμπε μετὰ τῆς ἀγιωτάτης Συνόδου, θεραπεύων τὰς ποικίλας τῶν κατὰ τόπους ἐπισκοπῶν περιστάσεις, καὶ κυρώνων τοὺς ἱερούς τῆς εὐσεβείας καὶ δικαιοσύνης χρησμούς· μετὰ τῆς συναγωγῆς τῶν, ὡς εἶπεν ὁ προφήτης, κατὰ χάριν Θεῶν προεξάρχων ὁ Πατριάρχης ἔφερε τὴν εἰκόνα τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐφίσταται ἀοράτως εἰς τοὺς ἱερούς μάλιστα συλλόγους, καὶ κρίνει καὶ αὐτοὺς τοὺς σεβασμίους κριτὰς· «Ὁ Θεὸς ἔστι ἐν συναγωγῇ Θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ Θεοῦ διακρινεῖ». Πόσον δὲ πάλι ἠπίως καὶ ταπεινῶς ἤκουε τὰς ἀπλάστους τῆς εἰλικρινείας φωνὰς· πόσον πρᾶως καὶ πατρικῶς ὑπεδέχετο καὶ διήλλαττε τοὺς διαφορομένους πόσον ὑπομονητικῶς καὶ γενναίως ὑπέφερε τὰς πολλὰς τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ δοκιμὰς· πόσον, τελευταῖον, προθύμως καὶ φιλανθρώπως διεσκόρπιζε πανταχοῦ τὰς εὐεργεσίας. Ἄν καὶ νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀκουσθῶσιν ἐνταῦθα πᾶσαι τῶν ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετημένων πτωχῶν αἱ φωναὶ πρὸς εὐλογίαν τοῦ περικλεοῦς αὐτοῦ ὀνόματος· ὦ, ποῦ εἴσθε χήραι, καὶ ὀρφανὰ, καὶ παρθένοι τὰς ὁποίας διέσωσε; Ποῦ εἴσθε πένητες πάσης τάξεως καὶ ἄγνωστοι καὶ γνωστοί; Πτωχοί, ἄοικοι, πεινῶντες, ἄρρωστοι, παραλυτικοί, λελωβημένοι, ἔλεινὰ τῆς ἀνθρωπότητος λείψανα! Σεῖς, ἂν ἦσθε παρόντες, διὰ μόνων τῶν στεναγμῶν σας ἠθέλετε πλέξει λαμπρότατον τοῦ φιλοπτώχου πατριάρχου ἐγκώμιον· Σεῖς καὶ μνη-

μονεύετε καὶ κηρύττετε καὶ εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὰς αἰμνήστους εὐεργεσίας τοῦ ἱεροῦ τούτου τῶν Ὁρθοδόξων πατρῶς «Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος».

11. Τοιουτρόπως, ἀδελφοί μου, ὁ κλεινὸς Γρηγόριος ἐδοξάσθη εἰς τὴν πατριαρχικὴν αὐτοῦ ζωὴν, δεικνύων ἐγγεγραμμένον εἰς τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ὄνομα τῆς καινῆς Ἱερουσαλήμ. Δις ἐξεβλήθη τῆς Πατριαρχείας ὁ μακάριος, ὡς ἄλλος Χρυσόστομος, ὑπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους. Δις ἀπῆλθεν εἰς τὸ τοῦ Ἄθωνος ὄρος, ὅχι νὰ ἡσυχάσῃ ἀργός, ἀλλὰ νὰ μεταλλάξῃ τοὺς πολυπόνους ἀγῶνας. Ἐκεῖ ἐγένετο τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τῆς μοναχικῆς πολιτείας. Ἐκεῖ συνέγραψε τὰ ἐκδοθέντα καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα ψυχωφελῆ συγγράμματα. Ἐκεῖ ὁμοιούμενος πελεκᾶνι ἐρημικῶς κατὰ τὸν προφήτην, ἐπανήρχετο πάλιν ὡς ἀετὸς ὑψηπέτης εἰς τὴν πατριαρχικὴν αὐτοῦ καθέδραν, ἐπίσης ποθεινὸς καὶ γλυκὺς, καθὼς μετὰ τὴν συννεφίαν ὁ ἥλιος. Ἀλλὰ τελευταῖον, ἐπὶ τῆς τρίτης αὐτοῦ πατριαρχείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθε, καθὼς φαίνεται, μόνον καὶ μόνον νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ Χριστοῦ, ἔδειξε μᾶλλον ἐκπεφρασμένως καὶ τὸ τρίτον ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τὸ προσκυνητὸν καὶ ὑπερύμνητον ὄνομα τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ, τὸ ὁποῖον προγραφὲν εἰς τὴν αὐτοῦ καρδίαν διὰ τῶν θλίψεων, ἔμελλε νὰ λαμπρυνθῇ καὶ διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ αἵματος, καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν δόξαν αὐτοῦ ἀνεξάλειπτον. «Ἡ δόξα αὐτοῦ οὐκ ἐξαλειφθήσεται».

12. Δὲν εἶναι χρεῖα νομίζω, ἀγαπητοί, νὰ ἀποδείξω εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀκοὰς σας, ὅτι σύμπας οὗτος ὁ κόσμος, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ ἄνθρωπος διοικεῖται κατὰ τὰς αἰωνίους βουλὰς τῆς προνοίας τοῦ παντεπόπου Θεοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων ἐκριζώνει καὶ φυτεύει βασιλείας, ταπεινώνει καὶ ἀνιστᾷ ἔθνη, κρατεῖ τοῦ Ἡλίου τὸν δρόμον, διασχίζει θαλάσσας, ἀφανίζει γαίαις, συγκλονεῖ τὴν φύσιν ὅλην διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ θεράποντας. Ἀπὸ ταύτης τῆς ἀνεξερευνήτου τῶν θείων κριμάτων ἀβύσσου ἐξερράγη καὶ ὁ παρῶν πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος κλονισμὸς ἐπὶ τῆς τρίτης πατριαρχείας τοῦ Γρηγορίου. Ἦχησεν ἡ τῆς ἐπαναστάσεως σάλπιγξ, καὶ εὐθύς μάχη καὶ τρόμος καὶ φρίκη διεσκορπίσθη παντοῦ. Παντοῦ ὄπλα, παντοῦ

φόννοι, παντοῦ ἀθῶνων αἵματα βάπτουσι καὶ μεθύουσι τῆς Βασιλευούσης τὸ ἔδαφος. Ὁ γηραιὸς πατριάρχης, ὅσον ἠδύνατο καὶ ὅσον ἠκούετο, ἔτρεχε νὰ οἰκονομήσῃ τὰς ἀνοικονομήτους καὶ φοβερὰς περιστάσεις τοῦ ἔθνους καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἠκολούθει κατόπιν, βηματίζουσα βήματα μεγάλα, ἡ δόξα τοῦ μαρτυρίου. Ἦλθεν ἡ μεγάλη ἑβδομάς καὶ ὁ γενναῖος Γρηγόριος, μεταξὺ μυρίων βαρβαρικῶν ὄπλων καὶ κραυγῶν καὶ σφαγῶν ἐτέλεσεν εὐλαβῶς τὴν ἀκολουθίαν τῶν κοσμοσωτηρίων παθῶν, δακρῶν συγχρόως καὶ τῶν θλιβομένων ὁμοφύλων τὰ πάθη. Ἐφίσταται δὲ τέλος καὶ ἡ ἔνδοξος ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως καὶ συνανατέλλει μετ' αὐτῆς ὁ φανώτατος τῆς δόξης αὐτοῦ ἥλιος. Ἐκτελέσας μετ' ἄκρας γαλήνης τοὺς ἱεροὺς τῆς Ἀναστάσεως ὕμνους, ἐλειτούργησε τὴν ἐσχάτην ἐπὶ γῆς ἱεουργίαν καὶ ἔφαγεν ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης τὸ τελευταῖον Πάσχα τὸ μυστικόν, περὶ τοῦ ὁποῖου, καθὼς ὁ δεσπότης καὶ διδάσκαλος Χριστὸς, ἠδύνατο καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος νὰ εἴπῃ πρὸς τοὺς συνιερουργούντας ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς. «Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν προτοῦ με παθεῖν».

13. Μόλις ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας Ἄλλ' ὦ Θεὲ Ὑψιστε ἀνύψωσον ταύτην τὴν ὥραν καὶ τὸν νοῦν μου καὶ τὴν φωνήν, ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ παραστήσω πρὸς τὴν σεβασμίαν ταύτην ὁμήγυριν τοῦ πατριάρχου τὴν γενναιότητα. Μόλις ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδοὺ τῆς ἀσεβείας οἱ ὑπηρέται τὸν ἀρπάζουσι βιαίως, τὸν ἐμβάζουσιν εἰς ἄχαρι πλοῖον καὶ τὸν καταβιβάζουσιν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν, ὅπου ἐκ τοσοῦτων αἰώνων ἀκούονται συχνὰ τῆς βασανιζομένης ἀνθρωπότητος στεναγμοί. Ἐκεῖ εὐρίσκει ὁ πατριάρχης τὴν ἁγίαν αὐτοῦ σύνοδον δεδεμένην εἰς ἀλύσεις καὶ πάσχουσαν καὶ αὐτὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐκεῖ, ἐκεῖ εἰς τὸ σκοτεινότατον χάος ἀνέλαμψεν ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν πολυτίμων λίθων τοῦ θυσιαστηρίου, ὅχι πλέον εἰς τὴν ἱερατικὴν αὐτῶν λαμπρότητα, ἀλλ' εἰς τὴν μαρτυρικὴν αὐτῶν γενναιότητα. Ἐκεῖ ὁ ἄγγελος τοῦ Ὑψίστου, ἐν ᾧ, τοὺς ἱεράρχας ἐνίσχυεν ἀοράτως πρὸς τὸ τοῦ μαρτυρίου ποτήριον, φαίνεται ὅτι ἔλεγε συγχρόνως πρὸς τοὺς ἀγγίλους αὐτῶν βασανιστάς. ὦ ἄνδρες αἱμάτων· τί στρεβλώνετε καὶ μαστίζετε καὶ καταξαίνετε, τοὺς νέους ἱερομάρτυρας; Ποία βάσανος,

ἢ θάνατος, ἢ ζωὴ θέλει τοὺς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Ποῖον ἀγαθόν, ἢ ποῖον κακὸν τῆς παρουσίας ζωῆς δύναται νὰ βιάσῃ τούτους νὰ ἀλλάξωσι τὴν ἀνώμητον πίστιν πρὸς τὴν ἀσέβειαν, εἰς τὴν ὁποίαν τολμᾶτε μιαιοὶ νὰ τοὺς προσκαλῆτε; εἰς μάτην κουράζετε καὶ τὰς βλασφήμους γλώσσας καὶ τὰς αἰμοχαρεῖς χεῖρας σας; Ὅταν πλέον τοὺς βασανίσῃτε, τόσον πλέον θέλετε καταισχυρῆσθαι τόσον πλέον θέλετε λαμπρύνει τὴν πορφύραν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἔβαψαν πρότερον διὰ τοῦ αἵματος τοσοῦτων μαρτύρων οἱ ἀσεβεῖς πατέρες σας. Ἄλλ' ὅμως πληρώσατε καὶ σεῖς τὸ μέτρον τῶν προγόνων σας. Τὸ ποτήριον τῆς θείας ὀργῆς γεμίσατέ το μέχρι στεφάνης, ὅπως ἐπέλθῃ κατὰ τῶν κεφαλῶν σας πᾶν αἷμα δίκαιον, ἔχουθὲν αὐτὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῆς ἐλευθερώσεως τῆς νέας Σιών, τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ.

14. Ἀλλά, τέλος ἀπέκαμον οἱ βασανισταὶ πρὶν ἀποκάμῃ τῶν βασανιζομένων ἀγίων ἢ καρτερία. Ἀφρίζοντες, καὶ λυσσῶντες καὶ βλασφημοῦντες οἱ ἄνομοι σύρουσιν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τῆς κατὰ δίκης. Πλήθος ἄμετρον ἀσεβῶς συρρέουσι πανταχόθεν, τῶν ὁποίων αἱ θηριώδεις κραυγαὶ ἀναβαίνουσιν ἕως εἰς τὸν αἰθέρα. Ἄλλ' οἱ γενναῖοι ἱερομάρτυρες ἀφορῶντες εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ βλέποντες, ὡς ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος, τὴν περιμένουσιν αὐτοὺς δόξαν, προσεύχεται πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, διδάσκουσι τοὺς διώκτας, εὐλογοῦσι τοὺς ὑπερασπιστὰς αὐτῆς, καὶ δέχονται, τέλος, εὐχαρίστως τὸν δι' ἀγχόνης πολυώδυνον θάνατον. Δι' ὅλης τῆς τριημέρου ἀναστάσεως ἐκρέματο ἐπὶ ξύλου ὁ Παναγιώτατος Πατριάρχης μετὰ τῶν τριῶν κορυφαίων τῆς ἀγίας Συνόδου· καὶ μετέπειτα παραδίδονται εἰς τοὺς Ἑβραίους τὰ πολυάθλα αὐτῶν σώματα ἐπὶ σκοπῶν νὰ τὰ ἐμπαίξωσι καὶ οὗτοι καὶ νὰ δείξουσιν καὶ τώρα, ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ υἱοὶ τῶν σταυρωσάντων τῆς δόξης τὸν Κύριον. Τελευταῖον, τὰ σεβάσματα λείψανα, περισυρρέοντα εἰς τὰς ὁδοὺς, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ὁ μὲν ἱερὸς Διονύσιος, ὁ τῆς Ἐφέσου σεβασμιώτατος ποιμενάρχης καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀοίδιμος εὐεργέτης, ἀνευρεθεὶς ὑπὸ χειρῶν εὐσεβῶν, ἐτάφη, καθὼς λέγουσιν, εἰς τὸ Σταυροδρόμιον, ὥστε νὰ παραμένη εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα διηνεκῆς ἔφορος καὶ διὰ τῶν πρὸς Θεὸν αὐτοῦ πρεσβειῶν συνεργὸς

εἰς ταχυτέραν ἐλευθέρωσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, κατὰ τῆς ὁποίας «Πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι».

15. Σὲ δέ, Παναγιώτατε Πατριάρχα, δοξασθέντα διὰ τοῦ μαρτυρίου, σὲ ὠδήγησεν ἔτι πορρωτέρω ἢ θεία πρόνοια, βουλομένη νὰ ἐπεκτείνῃ ἐπὶ πλέον τὴν ἄδυτον δόξαν τῆς Ἐκκλησίας Αὐτόματος ἀγαπητοί, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέδου ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης ὁ πατριάρχης, κρᾶζων καὶ νεκρὸς τὰ προφητικὰ ἐκεῖνα λόγια: «Ἀπερρίψαν με εἰς βάθος καρδίας θαλάσσης, καὶ ἐκ τῶν ἀβύσσων ἀνήγαγές με, καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδηγησάς με, καὶ μετὰ δόξης προσελάβου με». Ὁχοούμενος, ἀσφαλῶς, ὡς ὁ Πέτρος, εἰς τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα καὶ ὑπηρετούμενος ὑπὸ γαληνίων κυμάτων ὁ τρισόλβιος νεκρὸς ἀντιπλέει πρὸς τὰ ρεύματα καὶ καταφεύγει ὑπὸ τὸν σταυρὸν τῆς ἀνικητοῦ σημαίας τῶν Ῥώσων πλησιάσας εἰς τὸ πλοῖον ἀνδρὸς ὁμογενοῦς, ἀγαθοῦ καὶ θεοφιλοῦς. Ὁ εὐλαβῆς караβοκύριος βλέπει τὸν πατριάρχην, τὸν γνωρίζει, τὸν ἀρπάζει, τὸν περυστέλλει, τὸν μετακομίζει, τὸν ἐμπιστεύει εἰς τοῦτο τὸ ἄσυλον τῆς εὐσεβείας, νεκρὸν ἄφθορον δι' ὅλου σχεδὸν μηνὸς διαμείναντα καὶ ἀκήρατον. Ὡ βάθος πλοῦτου τῆς θείας προνοίας ἀνεξερεύνητον. Ἐδῶ, ἀδελφοί μου, παρατηρήσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ Πολυλαὶ πόλεις καὶ χῶραι εὐλογήθησαν ἐκλεχθεῖσαι θεόθεν εἰς ξένων ἀγίων λειψάνων οἰκητήρια. Τὰς Λιπάρεις ἐδιάλεξαν εἰς πρόσκαιρον κατοικίαν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ λειψάνου ὁ ἀπόστολος Βαρνάβας. Εἰς τὴν νῆσον τῶν Κορυφῶν διεύθυνε τὰς τριβάς αὐτοῦ διὰ τῆς θαλάσσης ὁ θεοφόρος ἅγιος Σπυρίδων· καὶ ὁ ἱερὸς Γρηγόριος ἔκλεξε τὴν Ὀδησόσιν. Ἀλλὰ τὸ θαυμαστότερον εἶναι, ὅτι τώρα, μετὰ τοσοῦτους αἰῶνας ἀνανεώνει πάλιν ὁ Πατριάρχης δι' ἐξωτερικῶν σημείων τὸν μεταξὺ τῆς Γραικικῆς καὶ Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας ἐσωτερικὸν καὶ ἀδιάσπαστον σύνδεσμον. Πρὸ ἐννέα περὶ αἰῶνων ἤνωσε μετὰ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ γάμος τὰς δύο ταύτας ἀγίας Ἐκκλησίας. Ὁ φιλόχριστος τῶν Ῥώσων βασιλεὺς, ὁ ἅγιος Βασιλεὺς ὁ Βλαδίμηρος ἔλαβε καὶ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν νύμφην αὐτοῦ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶδεν ἢ Ῥωσσία συγχρόνως καὶ τὸ φῶς τῆς πίστεως καὶ τὴν πρώτην ἑαυτῆς, εὐσεβῆ βασίλισσαν, τὴν μακαρίαν Ἄνναν τὴν πορφυρογέννητον. Καὶ τότε

μὲν εὐημεροῦσα ἡ Γραικικὴ Ἐκκλησία παρέδιδε γάμους καὶ ὑμεναίους καὶ εὐσεβῆ βασιλίδα Κωνσταντινουπολίτιν ὡς ἐνέχυρον τῆς ἑαυτῆς ἀγάπης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν Ῥωσικὴν. Ἀλλὰ τῶρα τε θλιμμένη παραδίδει πάλιν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἄλλον ἀνάλογον θησαυρόν, τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως. «Πρὸς σέ, μοὶ φαίνεται, ὅτι λέγει ἡ σεβασμία αὕτη Μήτηρ πρὸς τὴν ἀγιωτάτην καὶ ἀποστολικὴν αὐτῆς θυγατέρα. Πρὸς σέ φιλάτη μου ἀδελφή, ἀποστέλλω καὶ τοῦτον τὸν θησαυρόν μου. Εἰς τῆς ἐνεστώσης ὀδύνης μου τὰς ἡμέρας, Σὺ εἶσαι ἡ παραμυθία μου, ἡ ἀνάπαυσις τῶν κροτάφων μου, ἡ προστάτρια τῶν δικαιωμάτων μου. Ὁ ἱερός οὗτος πατήρ σφαγιασθεὶς ὑπὸ τῶν διωκτῶν τῆς πίστεώς σου, προσέρχεται εἰς τὴν σκέπην σου καὶ νεκρός, πρέσβυς καὶ ἰκέτης ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, διωκομένης καὶ περιϋβριζομένης εἰς ὄλον αὐτοῦ τὸ ἔθνος, τοῦ ὁποίου πολλὰ πολλάκις μέλη πιστῶς σέ ὑπηρετήσαν. Ὑποδέξαι, ἀδελφή μου, τὸν πατριάρχην μου εὐλαβῶς, ὡς διάδοχον τῶν πρώτων τῆς Ὁρθοδοξίας Σου διδασκάλων· καὶ μνημόνευε τῶν δεσμῶν μου, τοὺς ὁποίους ὑπομένω, ἕως ἄν πληρωθῶσι καιροὶ ἔθνων.

16. Καὶ τῷ ὄντι ἡ ἀγιωτάτη Ἐκκλησία τῶν Ῥώσων ὑπήκουσε τῆς ὀδυνωμένης μητρὸς τὰς φωνάς. Ὁ θεόχριστος τοῦ ἀγίου Βλαδημίρου διάδοχος, καὶ ΤΡΙΣΣΕΒΑΣΤΟΣ ὑπερασπιστὴς τῆς Καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὁ εὐσεβέστατος καὶ κραταιότατος αὐτοκράτωρ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ, ἐν ᾧ φυτεῦει τὰ τρόπαια τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἀρετῶν καὶ ἔξω καὶ ἐντὸς τῆς ἀχανεστάτης αὐτοῦ ἐπικρατείας, εἰς τὴν ὁποίαν πώποτε δὲν δύει ὁ ἥλιος, ἐν ταυτῷ ἀμιλλᾶται καὶ πρὸς τοὺς εὐσεβεστάτους αὐτοῦ προπάτορας κατὰ τὰ ἔργα τῆς εὐσεβείας. Ἡ βασιλικὴ τάτη καὶ μεγαλόδωρος αὐτοῦ δεξιὰ ἀγιάζεται καὶ τῶρα διὰ τῶν θεοφιλῶν καὶ δαφιλεστάτων αὐτῆς εὐεργεσιῶν. Στολίζει λαμπρῶς τὸν ἀοίδιμον πατριάρχην πολυτιμότερα ἄμφια, τιμᾷ τὴν ἱεράν αὐτοῦ κηδεῖαν διὰ δαπάνης ἀφθονωτάτης, ἀναλαμβάνει γενναίως καὶ εὐεργετεῖ πατρικῶς τοὺς ταλαιπώρους Ἑλληνας, τοὺς μετὰ τοῦ πατριάρχου καταφυγόντας ὑπὸ τὰς πτέρυγας τοῦ ἀηττήτου τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ αἵτου. Ἡ δὲ ἀγιωτάτη διοικοῦσα Σύνοδος τῆς Ῥωσσίας ὑποδέχεται τὸν ἱερώτατον νεκρὸν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τῶν ἀγίων αὐτῆς

λειτουργῶν στεφανώνει τὸν τάφον αὐτοῦ περιβάλλοντα τὰ σεμνὰ καὶ ὅσια τῆς εὐσεβείας παράσημα. Οἱ γενναῖοι Ῥῶσοι δεικνύουσιν ὄλον τῆς εὐσεβείας τὸ σέβας πρὸς τὸν κοινὸν τῶν Ὁρθοδόξων πατέρων. Ἡ Ὁδησὸς πλουτίζεται. Ὁ σταυρὸς θριαμβεύει. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἀνυμνεῖται καὶ δι' αὐτοῦ δοξάζεται καὶ ἀποθανῶν ὁ ἀοίδιμος πατριάρχης, δόξαν ἀνεξάλειπτον. «Ἐν γενεᾷ αὐτοῦ ἔδοξάσθη, καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἐκ ἐξαλειφθήσεται».

17. Δοξάζου λοιπὸν ἀείμνηστε Γρηγόριε καὶ εἰς τὴν γῆν, καθὼς εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἀναπαύου τὸ μὲν ἱερὸν σου λείψανον εἰς τὴν Ὁδησόν, τὴν δ' ἀγίαν σου ψυχὴν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν. Ἐκεῖ μετὰ τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ καὶ πάντων τῶν ἀγίων Ἱεραρχῶν. Ἐκεῖ ἔμπροσθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἄρνιου, ἐνδεδημένος τὴν λευκὴν τῆς ἀθωότητος στολὴν, τὴν ὁποίαν ἐλεύκανας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἄρνιου καὶ τοῦ αἵματος τοῦ μαρτυρίου σου, κράτει τὸν φοῖνικα τῆς νίκης καὶ ἀξιολόγει τῆς δόξης τὸν Κύριον. Καὶ τὸ αὐτοσχέδιον τοῦτο καὶ πρὸς τὰς παροῦσας περιστάσεις συστήμενον καὶ μικρὸν τῶν μεγάλων ἀρετῶν σου ἐγκώμιον εὐμενῶς ἀποδεχόμενος, ἐπίβλεψον ἰλαρὸς ἐπὶ τοὺς ὁμογενεῖς σου καὶ ἔμπνευσον εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν καὶ συμπάθειαν καὶ ἀγάπην.

18. Ναί, ἀδελφοί μου, κάτοικοι καὶ πάροικοι τῆς Ὁδησοῦ, πρὸς ἐσᾶς στρέφω τὸν λόγον, διότι σεῖς, φαίνεται, ὅτι ἔχετε χρεῖαν πλέον τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα κατὰ τὸ παρὸν νὰ σᾶς ἐνθυμίση κανεῖς τὰ καθήκοντά σας, ὅσα ὁ καιρὸς συγχωρεῖ νὰ ἀναφερῶσιν. Ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Μακρὰν πλέον ἀπὸ τοῦ μέσου σας ὁ φθόνος, ἡ μνησικακία, ἡ ὑπερηφανία, ἡ πλεονεξία, ὅλα τὰ ἄγρια πάθη, ὅσα διακόπτουσι τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης τὸν σύνδεσμον. Εἶναι ἀνομία μεγίστη, καὶ μάλιστα εἰς τὰς πενθίμους ταύτας ἡμέρας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδος, νὰ κατατρώγητε ἀλλήλους ἀναισθητοῦντες εἰς τὰς τοῦ γένους κοινὰς συμφοράς. Ἐνθυμήθητε, ὅτι ἡ πικρὰ διχόνοια κατέστησε πτώματα ἐλεεινὰ τοὺς προπάτορας ἡμῶν. Στρέψατε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας τριγύρω σας καὶ ἴδετε τὰ θύματα, ὅσα διέφυγαν τῆς παμφάγου ῥομφαίας τὸ στόμα. Οἱ ἀδελφοί σας οὗτοι, ἄοικοι, γυμνοί, τραυματῖαι, χωρισμένοι ἀπὸ τῶν ἰδίων

αὐτῶν τέκνων, διεσπασμένοι ἀπὸ τῶν ἐσφαγμένων αὐτῶν συγγενῶν, καταφεύγουσιν εἰς τὸ ἄσυλον τῆς θεοστηρίκτου πόλεως ταύτης καὶ ζητοῦσιν ἐν ταύτῃ τὴν βοήθειάν σας. Ὑποδέξασθε τοὺς εἰς τὰς ἀγκάλας σας, παρηγορήσατε τὴν τεθλιμμένην αὐτῶν ψυχὴν, συμμερίσθητε γενναίως τὴν μεγάλην συμφορὰν αὐτῶν, σεβόμενοι τὸν Θεὸν τῆς ἀγάπης, καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ ἴχνη τῶν λαμπρῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς φιλανθρωπίας παραδειγμάτων, ὅσα λάμπουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας Ἐξοχώτατε κόμη! Πόσον καλύνεις τὸ λαμπρόν σου ἀξίωμα, γινόμενος ἀξιώτατον ὄργανον τῆς εὐσπλαχνίας, τὴν ὁποίαν ὁ εὐλογημένος ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ἐπιχέει πρὸς τοὺς ἐνταῦθα καταφυγόντας δυστυχεῖς Ἕλληνας. Ὁ ἄοκνος ζῆλος σου πρὸς παραμυθίαν αὐτῶν εἶναι ἐν τῶν περὶ τὸν θρόνον τὸν αὐτοκρατορικὸν ἀξιοτίμων σου λειτουργημάτων, τὸ ὁποῖον κάμνει τὸ ὄνομά σου ἐπίσημον καὶ μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ γενναιότης τῆς καρδίας σου καὶ σοῦ καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ σὲ φιλανθρώπων ἀνδρῶν ἀναφαίνεται ὡς ἴρις παρηγορητικὴ μεταξὺ τῶν σκοτεινῶν τῆς δυστυχίας νεφῶν, τὰ ὁποῖα συσκιάζουσι τὰ δεδακρυμένα πρόσωπα τῶν ξένων Ἑλλήνων, ὅσοι κατέφυγαν ἐκ τοῦ κατὰ μέρος κατακλισμοῦ τῆς πατρίδος εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος τῆς ῥωσικῆς προστασίας. Ἀδελφοὶ Ἕλληνες, εὐγνωμονεῖτε πρὸς τὰς τοιαύτας ἀγαθοεργίας τοῦ τρισεβάρτου ΜΟΝΑΡΧΟΥ ὅστις, ὡς ἄλλος ἥλιος, σᾶς ζωογονεῖ καὶ σᾶς περιθάλλει ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ· καὶ δεῦτε συμφώνως ἐπάρατε τὰς ψυχὰς σας μετὰ τῆς ἀσθενοῦς μου φωνῆς πρὸς τὸν ὑψιστον ἡμῶν Πατέρα, νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν ἄπειρον αὐτοῦ εὐσπλαχνίαν.

19. Ὡ Θεὲ τοῦ ἐλέους, ἐπουράνιε τῆς κτίσεως βασιλεῦ! Ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ σου. Ἔως πότε, Κύριε, μέλλει νὰ ἐξυβρίζῃ παναθέσμως εἰς τὸ πανάγιόν σου ὄνομα ὁ βάρβαρος ἐχθρὸς τοῦ σταυροῦ; Ἔως πότε θέλει χύνει τὸ ἀθῶνον αἷμα τῆς ἐκλεκτῆς σου κληρονομίας; Κύριε τῶν δυνάμεων, ἰδοὺ βλέπεις τὴν μανίαν τῶν καθ' ἡμᾶς Ἀσσυρίων· τὴν ἀγία Σιών σου κατέσκαψαν, τοὺς ἱερούς σου ναοὺς ἐβεβήλωσαν, τὰς σάρκας τῶν ὀσίων σου προσέβριψαν εἰς τὰ θηρία τῆς γῆς καὶ θαλάσσης. Ἴδου δέσποτα, ἐσμικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, ἐγεννήθημεν ὄνει-

δος παρὰ τοῖς ἐχθροῖς σου, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν μᾶς ἔδειξας πολλὰ καὶ σκληρὰ, μᾶς ἐψώμισας δάκρυα καὶ πικρίαν, ἐπότισας ἡμᾶς οἶνον κατανύξεως. Ἄλλ' ἰκανούσθω Κύριε ἡ ὀργή σου.

Λόγος ἠθικοκοινωνικὸς πρὸς τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς
Καρδίτης κρατουμένους

Ἐξεφωνήθη τῇ 19ῃ Μαΐου 1902

1. Οἰκτρά ὄντως καὶ ἀξιοδάκρυτος, οἰκτρά καὶ συγκινητικὴ εἶνε ἡ θέσις σας, ἐλέους καὶ συμπαθείας, ἀξία εἶναι ἡ κατάστασίς σας. Τίς διερχόμενος ἔξωθεν τοῦ σι δηροφράκτου κατοικητηρίου σας καὶ ἀτενίζων τὸ ὄμμα αὐτοῦ πρὸς τὰς σιδηρὰς κιγκλίδας τῶν παραθύρων τῆς φυλακῆς σας, ὅπισθεν δι' αὐτῶν βλέπων συνωστιζομένας σαρδελιδὸν τὰς δυστυχεῖς ὑμῶν ὑπάρξεις ὠχράς, πελιδνάς, ρακενδύτους καὶ μελαγχολικάς, καὶ προσπαθούσας τρόπον τινὰ διὰ τῶν καθύγρων καὶ βουρκωμένων ὀφθαλμῶν αὐτῶν νὰ σβέσωσι τὴν δίψαν τῆς διακαῶς ποθούσης τὴν ἀπωλεσθεῖσαν αὐτῶν ἐλευθερίαν ψυχῆς των, τίς, λέγω, ὄλων τούτων καὶ τῶν λοιπῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν, ἅς ἐν ταῖς τρώγλαις ταύταις ταῖς καλουμέναις φυλακαῖς ὑφίστασθε, ἀπλοῦς θεατῆς γενόμενος, δὲν φρικιᾷ, δὲν συντρίβεται τὴν καρδίαν, καὶ εἰς ἄκρον δὲν συγκινεῖται; Καὶ μόνη ἡ σκέψις, ὅτι στερεῖσθε τοῦ πολυτιμοτέρου διὰ τὸν ἐπὶ γῆς ζῶντα θνητὸν ἀγαθοῦ, τῆς ἐλευθερίας, ὅτι, ἔχοντες εἰς τὰς χεῖράς σας, διὰ τὴν ἀπερισκεψίαν σας καὶ τὴν ἀντευαγγελικὴν πολιτείαν σας ἐχάσατε τὸ κυριώτερον δῶρον, μὲ τὸ ὅποιον ἐπροίκισεν ὁ πλάστης τὸ ἐκλεκτότερον τῶν πλασμάτων αὐτοῦ, τὸν ἄνθρωπον, καὶ μόνον, λέγω, ἡ σκέψις αὕτη ἀρκεῖ, ὅπως κινήσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν οἶκτον, καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν σύντονον περὶ τῆς ἀνακουφίσεως καὶ βελτιώσεως τῆς οἰκτρᾶς καὶ ἐλεεινῆς ἡμῶν θέσεως καὶ καταστάσεως προσοχὴν καὶ μέριμναν.

2. Οὐδεὶς πιστεύω, ἀγνοεῖ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας, οὐδεὶς τὰς δυσαρέστους συνεπειὰς τῆς στερήσεως αὐτῆς. Δι' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος θυσιάζει τὰ πάντα, καὶ αὐτὸν προτιμᾷ τὸν θάνατον πρὸ τῆς στερήσεως αὐτῆς «καλιτέρα μιᾶς ὥρας», λέγων μετὰ τοῦ Φερραίου

ἔθνομάρτυρος, «ἐλεύθερη ζωὴ, παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή». Δι' αὐτὴν τόσαι ἠγέρθησαν κατὰ τῶν τυράννων ἐπαναστάσεις καὶ τόσοι δ' ἐξήχθησαν καὶ διεξάγονται ἀγῶνες ἀπεγνωσμένοι καὶ εὐγενεῖς. Δι' αὐτὴν ἔχυσαν τόσον αἷμα οἱ πατέρες ἡμῶν, μὲ μυρίους ἀγῶνας καὶ θυσιάς κατορθώσαντες ν' ἀποτινάξωσι τὸν βαρύν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ θραύσωσι τὰ δεσμὰ τῆς ἐθνικῆς καὶ προσωπικῆς ἡμῶν δουλείας. Καὶ ἐν τούτοις αὐτὴν τὴν τόσον αἷμα καὶ ἀγῶνας στοιχίσασαν ἐλευθερίαν ἡμῶν σεῖς αὐτοί, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἴσως ἔλαβον μέρος ἐνεργὸν ἐν τῷ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀπολεσθείσης ἐλευθερίας ἱερῷ ἀγῶνι, ἐγίνατε αἴτιοι μὲ τὴν ἀπερισκεψίαν σας, μὲ τὰ πάθη σας καὶ μὲ τὴν κακὴν ἀνατροφὴν σας, ὅπως πάλιν ἀπολέσητε αὐτὴν· ἐγίνατε αἴτιοι, ὅπως αὕτη ἡ Δικαιοσύνη τῆς ἀπελευθερωθείσης πατρίδος θέσῃ εἰς τὸν τράχηλόν σας πολὺ βαρύτερον ἄλλ' ἀπαραίτητον ζυγόν.

3. Ναί· εἶνε βαρύτερος ὁ ζυγὸς αὐτός, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι βαρύνει μεγάλως τὸ σῶμα σας, πιέζει ἀπεπλιστικῶς καὶ τὴν ψυχὴν σας διότι κατὰ μὲν τὴν δουλείαν ἐκείνην τῆς ξενικῆς δεσποτείας καὶ τυραννίας, τῆς ὁποίας αἴτιοι ἦταν ἄλλοι, ἦσαν οἱ ἐχθροὶ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος, οἱ τύραννοι οἱ ἄγριοι καὶ αἰμοχαρεῖς, ὅσον ἂν ὑπέφερε τὸ σῶμά σας, εἶχε παρήγορον τὴν συνείδησιν καὶ βάλαμον τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς σας, ἐν ᾧ κατὰ τὴν δουλείαν αὐτὴν τοῦ πρὸς τιμωρίαν καὶ σωφρονισμὸν ἐπιβεβλημένου σωματικοῦ ὑμῶν περιορισμοῦ ἐντὸς τῶν φυλακῶν, τῆς ὁποίας, αἴτιοι εἴσθε σεῖς, οἱ ἴδιοι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κακουχεῖται καὶ ὑποφέρει τὸ σῶμα σας καὶ βαρύνεται ὑπὸ τῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν τῆς φυλακῆς, αἰσθάνεται πολὺ περισσότερον ἑαυτὴν βαρυνομένην καὶ ἡ ψυχὴ σας ἀπὸ τῆς τύψεως τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ιδέας, ὅτι σεῖς ὑπῆρξατε αἴτιοι τῆς δυστυχίας σας ταύτης. Ὅτι δὲ ἡ ψυχικὴ παραχῆ, τὸ βάρος τῆς ἐνοχῆς, καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως εἶναι πολλῶν φοβερώτερα τῆς σωματικῆς κακουχίας καὶ φυλακῆς φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἄνθρωποι ἔχοντες ὅλα τοῦ κόσμου τούτου τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰς ἀπολαύσεις, ἀλλ' ἄδικοι καὶ ἀμαρτωλοὶ, ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ ἐστερημένοι τῆς γαλήνης τῆς ψυχῆς, ἔζησαν βίον ἀβίωτον καὶ παρ' ὄλην τὴν φαινομενικὴν αὐτῶν εὐτυχίαν κατ' οὐ-

σίαν ὑπῆρξαν οἱ μάλλον τῶν ἄλλων δυστυχεῖς· οὕτω ὁ ἀδελφοκτόνος Κάϊν, μολονότι κατεῖχεν ἐκτεταμένας γαίας καὶ εὐφορωτάτους ἀγρούς, ἀφθόνους συγκομίζων κατ' ἔτος τοὺς καρπούς, ἐν τούτοις, βάψας τὰς χεῖράς του μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ του, δὲν ἠδύνατο πλέον οὔτε στιγμὴν νὰ ἡσυχάσῃ, αἰσθανόμενος πάντοτε τρέμον ὑπὸ τοὺς πόδας του τὸ ἔδαφος τῆς γῆς. Σαοὺλ ἐπίσης ὁ μέγας καὶ πολὺς τῶν Ἰουδαίων βασιλεύς, παρ' ὅλα τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ πολυτελῆ ἀνάκτορά του, παρ' ὅλην τὴν δόξαν του καὶ τὰ βασιλικά ἀγαθά του, ἀπελπιστικῶς, ἐνοχλούμενος ἀπὸ τὸ φοβερὸν τοῦ πρὸς τὸν Δαυίδ φθόνου πάθος του, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν κατώρθου νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἡσυχίαν του καὶ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του. Ἐπίσης δέ, ἵνα καὶ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας ἐν παράδειγμα ἀναφέρω, Τιβέριος ὁ μέγας τῆς Ρώμης αὐτοκράτωρ, βαρέως πιεζόμενος ἀπὸ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν του καὶ δεινῶς βασανιζόμενος ὑπὸ τῶν ἐλέγχων τῆς συνειδήσεώς του, εἰς μάτην ἀνεζήτει τὴν ψυχικὴν αὐτοῦ γαλήνην εἰς θεάτρα καὶ ὑποδρόμια, εἰς πανηγύρεις καὶ διασκεδάσεις, εἰς οὐδὲν ὠφέλουν αὐτὸν ὁ πλοῦτός του ἢ δόξα του, ἢ εἰς ὅλον σχεδὸν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον ἐπεκτεινομένη ἐξουσία του· πάντοτε ἔβλεπε τὴν γῆν χαίνουσαν πρὸ τῶν ποδῶν του, τὰς ὀριοπλοκάμους ἐριννύας ἀνηλεῶς καταδιωκούσας αὐτόν· λαβίδα μαχαίρας διαρκῶς ἐφαντάζετο κρεμαμένην εἰς τὸν ἀέρα, τὴν ὁποῖαν ἠδυνάτει ὁ αἰμοχαρὴς νὰ συλλάβῃ, καὶ τὸ ἔδαφος ἐνόμιζεν ὅτι ἔφευγεν ὑπὸ τοὺς πόδας· τοιαῦτα τ' ἀποτελέσματα τῆς τύψεως τῆς συνειδήσεως.

4. Τούναντίον δὲ οἱ ἅγιοι τοῦ χριστιανισμοῦ μάρτυρες καὶ γενναῖοι ἐθνομάρτυρες, μολονότι πολλῶ περισσοτέρας καὶ σκληροτέρας κακώσεις ὑφίσταντο ἀπὸ τοὺς θρησκευτικούς καὶ ἐθνικούς αὐτῶν ἐχθρούς εἰς πολλῶ χειροτέρας φυλακὰς ἐνεκλείοντο καὶ εἰς ἀσυγκρίτως φοβερωτέρας στερήσεις καὶ βασανιστήρια ὑπεβάλλοντο, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ εἶχον τὴν συνείδησιν ἀναπαυμένην, ὅτι τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος ὑφίσταντο καὶ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐβασανίζοντο, καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι, ὅσῳ περισσότερο εἰς τὸν κόσμον τοῦτο ἀδίκως ἐβασανίζοντο, τόσῳ εὐτυχέστεροι εἰς τὸν ἄλλον θὰ καθίσταντο καὶ ἀτελευτήτου μακαριότητος καὶ ἀναπαύσεως σώματος καὶ ψυχῆς θὰ ἀπῆλθον, διὰ τοῦτο διετήρουν τὴν

γαλήνην καὶ ἡρεμίαν τῆς ψυχῆς καὶ ἐπομένως ἀντὶ νὰ θλίβωνται καὶ ἀγανακτῶσι βασανιζόμενοι, τούναντίον ἀγογγύστως τὰ πάντα ὑπέμεινον καὶ μετὰ θαυμαστῆς ἀταραξίας καὶ ψυχικῆς ἀγαλλιάσεως καὶ πρὸς αὐτὸν ἀκόμη τὸν θάνατον ἐπορεύοντο, ἢ χαρὰ δὲ καὶ ἢ ἰλαρότης ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν ἐζωγραφίζετο. Οὕτω ἢ μὲν ἱερὰ ἱστορία περὶ τῶν ἀποστόλων ἀναφέρει, ὅτι, μολονότι ἐφυλακίσθησαν καὶ ἐδάρησαν ἀνηλεῶς ὑπὸ τοῦ παρανόμου συνεδρίου τῶν Ἰουδαίων, καὶ εἶτα ἐπὶ αὐστηρᾷ ἀπαγορεύσει τοῦ νὰ κηρύττωσι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἀπελύθησαν, «οὔτοι ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι» (Πρ. ε'. 41), ἢ δὲ ἐθνικὴ ἡμῶν ἱστορία ἀναφέρει, ὅτι οἱ γενναῖοι τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος πρόμαχοι ἄδοντες καὶ χορεύοντες εἰς τὸν θάνατον παρεδίδοντο ὡς λ.χ. ὁ ἀτρόμητος Ἀθανάσιος Διάκος, ὅστις καὶ σουβλιζόμενος ἀκόμη τοὺς περιωνύμους ἐκείνους στίχους ἀπαθῶς καὶ ἀταράχως ἔψαλλε: «γὰ ἰδὲς καιρὸν ποῦ διάλεξεν ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ, τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάν' ἢ γῆς χορτάρη». Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἔχαιρον, διότι ὑπέφερον καὶ ἀπέθνησκον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὑπὲρ τῆς πίστεως, πλήρεις πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ ἱκανοποιημένης συνειδήσεως, ὅτι ἔπασχον ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος· διότι πάντοτε εἶχον κατὰ νοῦν τοὺς ἐνθαρρυντικούς καὶ ἀλησμονήτους ἐκείνους τοῦ Σωτῆρος λόγους: «μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ρῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ· χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς», (Ματθ. ε'. 10-12), καὶ διότι εἶχον πλήρη τὴν πεποίθησιν, ὅτι διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ἐκείνης ὁδοῦ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἐπορεύοντο. Σεῖς ὅμως, οἱ ὅποιοι πάσχετε δικαίως, καὶ δίκαια, ὧν ἐπράξατε, ἀπολαμβάνετε, σεῖς οἵτινες παραβάντες θεῖους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους δικαίως εἰς τὰς φυλακὰς ταύτας ἐρρίφθητε, στερεῖσθε τῆς παρηγορίας ἐκείνης καὶ τῆς ἀνακουφίσεως καὶ πᾶν τούναντίον αἰσθάνεσθε τύπτουσαν ὑμᾶς βαρέως τὴν σφύραν τῆς συνειδήσεως.

5. Ἀλλὰ ἴσως τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπόκωφος καὶ βαρὺς ἀναστεναγμὸς νὰ ἐξήλθε ἀπὸ τὰ βεβαρημένα στήθη τινῶν ἐξ ὑμῶν· ἴσως πικρὸν δάκρυ ἀπελπισίας καὶ ἀγανακτήσεως νὰ κατέβρεξε τὰ ὠχρὰς παρειὰς αὐτῶν, συναισθανομένων τὴν ἀθωότητά των καὶ τὴν ἄδικον αὐτῶν καταβάσά νισιν ἐντὸς τῶν φυλακῶν. Ἄ! τὸ πιστεύω, εἶνε καὶ τοῦτο δυνατόν· εἶνε πιθανὸν νὰ ὑπῆρξατε θύματα δικαστικῆς πλάνης, καὶ τὸ τοιοῦτον εἶνε λίαν φοβερόν. Συμβαίνει πράγματι πολλάκις ἡ δικαιοσύνη τῶν ἀνθρώπων παρ' ὅλην τὴν καλὴν θέλησιν καὶ τὴν ἀκεραιότητα αὐτῆς ν' ἀποπλανηθῆ, νὰ δικαιοῦσῃ τὸν ἔνοχον, τὸν κακοῦργον, καὶ τὸν ἀθῶον νὰ τὸν ἀφήσῃ ν' ἀποθάνῃ ἐν τῇ φυλακῇ. Τοῦτο δὲ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ἀκριβῶς ἡ δικαιοσύνη, εἶνε πάντοτε λίαν ἐπιφυλακτικὴ καὶ προσπαθεῖ, νὰ δείκνυται, ὅσον δύ νатаι, ἐπεικῆς, καὶ προτιμᾷ ἐν ἀμφιβολίᾳ ν' ἀθώωσῃ 10 ἢ 100 κακούργους παρὰ νὰ καταδικάσῃ ἕνα ἀθῶον, καὶ κατὰ δύναμιν προσπαθεῖ, ὅπως μὴ ἀποπλανηθῆ· ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους πεπερασμένους καὶ ἀτελεῖς καὶ, ὅσον καὶ ἂν προσέξῃ καὶ ἐπιφυλαχθῆ, συμβαίνει, καίτοι πολὺ σπανίως, καὶ αὐτὴ νὰ ἀπατηθῆ. Ἀλλὰ σημειωτέον, ὅτι εἰς τοῦτο μεγάλως συντελοῦμεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μὲ τὰς ψευδορκίας μας καὶ ἐπιορκίας μας, μὲ τὰς συκοφαντίας καὶ τὰς ψευδομαρτυρίας μας· διότι, ὅταν ἡμεῖς, διὰ νὰ ἐκδικηθῶμεν τὸν ἐχθρόν μας, διὰ νὰ ὑποστηρίξωμεν τὸν φίλον μας, χωρὶς φόβον Θεοῦ ψευδομαρτυρῶμεν, καὶ διὰ τὸ συμφέρον μας μὲ ἐλαφρὰν ὅλως συνείδησιν ἐπιορκῶμεν, τότε ποῦ δύναται ἡ δικαιοσύνη νὰ βασισθῆ καὶ ἀσφαλῶς ν' ἀποφανθῆ;

6. Ἐὰν λοιπὸν τις ἐξ ὑμῶν συνέβῃ οὕτω πῶς ἀδίκως νὰ καταδικασθῆ, ὦ! ὁ τοιοῦτος ἀληθῶς εἶνε μάρτυς καὶ δὲ μένει δι' αὐτὸν ἄλλο τι, παρὰ ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ ἐλπίς, ὅτι ὑπὸ τῆς ἀλανθάστου θείας δικαιοσύνης ἡμέραν τινὰ θὰ δικαιωθῆ καὶ διὰ τὴν ἄδικον ἐνταῦθα τιμωρίαν ἐν οὐρανοῖς θὰ ἰκανοποιηθῆ, ἐκτὸς ἐὰν δι' ἄλλας ἀμαρτίας αὐτοῦ ἀσχέτως πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, δι' ἣν κατεδικάσθη, ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς, ἵνα οὕτω πως τιμωρηθῆ· ἄλλως, ἔχων τὴν συνείδησίν του ἀναπεπαυμένην, παρ' ὅλην τὴν φαινομενικὴν δυστυχίαν του, κατ' οὐσίαν εἶχε εὐτυχῆς ἐν ᾧ ὅσοι ἐξ ὑμῶν δικαίως τιμωροῦνται ἐν ταῖς

παρούσαις φυλακαῖς, αὐτοὶ εἶνε οἱ πράγματι καὶ κυρίως δυστυχεῖς, οἱ μᾶλλον ἐπομένως ἀξιοδάκρυτοι, οἱ ἄξιοι τοῦ οἴκου καὶ τοῦ ἐλέους τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔχοντες ἐπομένως μεγαλειτέραν ἀνάγκην παραμυθητικῶν λόγων καὶ διδασκαλίας θρησκευτικῆς. Διὰ τοῦτο δ' ἀκριβῶς καὶ ὁ πολυεὐσπλαγχνος ἡμῶν Κύριος, ὅστις οὐκ ἤλθε καλεῖσαι δικαίους, ἀλλ' ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, ὁ ὁποῖος ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου ὡς ὑπὲρ τέκνων αὐτοῦ προνοεῖ, «ἀνατέλλων τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους», δὲν ἐστέρησε τῆς πατρικῆς αὐτοῦ μερίμνης καὶ στοργῆς καὶ τοὺς κρατούμενους ἐντὸς τῶν φυλακῶν, συστήσας αὐτοὺς εἰς τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν μερίμναν τῶν ἀληθῶν αὐτοῦ ὀπαδῶν καὶ λέγων μάλιστα, ὅτι ὁ ἐπισκεπτόμενος αὐτοὺς ἢ ἄλλως πως εἰς τὴν ἀνακούφισιν αὐτῶν συντελῶν, εἶνε τὸ αὐτὸ ὡς νὰ πράττῃ τοῦτο εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον (πρβλ. *Ματθ.* κε' 39, 40).

7. Σκοπὸς δὲ τῆς τῶν φυλακισμένων ἐπισκέψεως πρέπει νὰ εἶνε ἔνθεν μὲν ἡ σωματικὴ, ἔνθεν δὲ ἡ ψυχικὴ ἀνακούφισις αὐτῶν· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐπιτυγχάνεται διὰ παροχῆς ἐνδυσμάτων καὶ τροφῆς καὶ ἐν γένει οἰασδήποτε ὑλικῆς συνδρομῆς, διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δι' ἐλάχιστα χρεῖα ἀσπλάχνως κρατούμενων ἐντὸς τῶν φυλακῶν, πληρωνόντων τῶν εὐπορούντων τὸ ὀφειλόμενον ποσόν, καὶ διὰ καταλλήλου τέλους ἐνεργείας πρὸς ἀνωτέραν καὶ ἀνθρωπινωτέραν διαρρυθμίσιν τῶν φυλακῶν· ἡ δὲ δευτέρα διὰ διδασκαλίας ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς καὶ λόγων παραμυθητικῶν δι' ἰδρύσεως ἐκκλησιῶν ἐντὸς τῶν φυλακῶν καὶ ἐπὶ τὸ σωφρονιστικώτερον διαρρυθμίσεως αὐτῶν. Καὶ περὶ πάντων μὲν τούτων κατὰ τὰ μᾶλλον καὶ ἥττον φροντίζει καὶ λαμβάνει πρόνοιαν τινα ἡ πολιτεία, ἐφ' ὅσον οἱ οἰκονομικοὶ αὐτῆς πόροι τῇ ἐπιτρέπουσιν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπέρχηται συνεπίκουρος αὐτῇ καὶ ἡ κοινωνία διὰ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἵνα οὕτω κατορθώσωσιν ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἐλαφρύνωσι τὸν ἐπιβεβλημένον ὑμῖν βαρῦτατον, ὡς εἶπομεν, ἀλλ' ἀπαραίτητον αὐτὸν ζυγόν. Ὅτι δὲ πράγματι εἶνει ἀπαραίτητος ὁ ζυγὸς αὐτὸς καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν ἐγκληματιῶν ἐντὸς τῶν φυλακῶν, εὐθὺς ἀμέσως θὰ δεῖξω εἰς τὴν ἀγάπην σας.

8. Β'. «Παιδεύετε τοὺς ἀτάκτους, ἵνα μὴ ὑπεραίρωνται» εἶναι ἀξίωμα παιδαγωγικόν, ἀξίωμα ψυχολογικόν, κοινωνικόν· διότι πράγματι, ἂν ἡ κακία δὲν παταχθῆ, ἂν ἡ παρανομία δὲν τιμωρηθῆ εἰς ἓν κράτος, εἰς μίαν κοινωνίαν, τότε σηκώνουν κεφάλι, ὡς κοινῶς λέγομεν, αὐταὶ καὶ ἡ κακία καὶ ἀναρχία βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐπὶ τοσοῦτον ἐπικρατοῦσιν, ὥστε πλέον οὔτε ὑπὸ τῆς πολιτείας οὔτε ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας δύνανται νὰ περιορισθῶσιν. Διὰ τοῦτο ἡ τε πολιτεία καὶ ἐκκλησία ὥρισαν νόμους, κανόνας καὶ ποινας, καθ' οὓς πᾶσα τοῦ νόμου παράβασις καὶ παρακοὴ λαμβάνει ἔνδικον μισθοποδοσίαν, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος (Ἐβρ. β' 2) καὶ πᾶσα κακὴ πράξις καὶ ἀδικία, πᾶσα ἀσέλγεια καὶ κακουργία, αὐστηρῶς παιδεύεται καὶ παραδειγματικῶς τιμωρεῖται. Καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτῶν αὕτη ἐπιβάλλεται ἀκριβῶς ὑπὸ τῆς ἰδέας τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας· διότι τὴν τιμωρίαν, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει εἴτε ἡ πολιτικὴ εἴτε ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία, τὴν ἐπιβάλλει πρὸς τὸ καλὸν πρῶτον αὐτοῦ τοῦ ἀμαρτάνοντος καὶ κακουργοῦντος καὶ ἔπειτα καὶ τῆς ὅλης κοινωνίας.

9. Καὶ ἡ μὲν κοινωνία ὠφελεῖται, καθ' ὅσον, τῶν κακοποιῶν στοιχείων ἐκλιπόντων ἐκ μέσου αὐτῆς, ἡ τιμὴ, ἡ ζωὴ, ἡ περιουσία τῶν μελῶν αὐτῆς εὐρίσκεται ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ αὕτη ἡ ἠθικὴ αὐτῶν ἔκλυσις καὶ διαφθορὰ προλαμβάνεται· διότι ἡ κακία καὶ ἡ ἀμαρτία εἶνε ὅπως τὸ μόλυσμα τῶν ἐπιδημιτικῶν νόσων καὶ εὐκόλως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον μεταδίδεται καὶ, ὡς λέγει μετὰ τοῦ ἀρχαίου ποιητοῦ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «φθειροῦσιν ἡθὴ χρηστὰ ὁμίλια κακαὶ» (Κορ. Α', ιε' 33). Ἐπειτα δὲ ἐκ τῆς τιμωρίας καὶ φυλακίσεως τῶν ἀμαρτανόντων καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κοινωνίας παραδειγματίζονται καὶ ἐκ φόβου τῆς φυλακῆς τοῦλάχιστον ἐὰν μὴ τὸν Θεὸν φοβῶνται, τὴν διάπραξιν τοῦ κακοῦ ἀποφεύγουσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς Παῦλος δίδει τὴν ποιμαντορικὴν ταύτην συμβουλήν εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Τιμόθεον (ἐπιστ. Α', ε' 20) «τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι». Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι αἱ ἀμαρτίαι καὶ αἱ φυλακαὶ καὶ ὁ φόβος τῶν ἀνθρώπων, ἄνευ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τῆς θρησκευτικῆς ἀνατροφῆς, καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου πολὺ μικρὸν ἀποτέλεσμα δύνανται νὰ

φέρωσι καὶ ἐπ' ἐλάχιστον τὸν ἐκ φύσεως καὶ ἀνατροφῆς διεστραμμένον καὶ κακοῦργον ἀπὸ τῶν κακουργημάτων νὰ περιορίσωσιν, ἀλλ' ὅπως ἴσως διὰ τινὰς χαρακτῆρας οὐκ ὀλίγον καὶ τὰ μεθοδικὰ αὐτὰ μέσα δύνανται πρὸς περιορισμὸν τοῦ κακοῦ νὰ συντελέσωσιν.

10. Ὁφέλιμος λοιπὸν διὰ τὴν ὅλην κοινωνίαν οὕσα ἡ τῶν παρὰ νόμων καὶ κακοποιῶν τιμωρία, εἶνε ὠφέλιμος καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους· διότι ἡ τιμωρία δύνата νὰ φέρῃ τὸν ἀνθρώπον εἰς συναισθησιν τοῦ κακοῦ, ὅπερ ἔπραξε, δύνата νὰ τὸν παρακινήσῃ εἰς μετάνοιαν, εἰς ἀλλαγὴν βίου καὶ ἀποστροφὴν τῆς ἀμαρτίας, καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιβαλλομένης τιμωρίας, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ὁ Θεὸς ἐπιβάλλει πολλάκις εἰς τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐπιγείου, τιμωρίας. Ὅπως δηλ. ὁ ἀγαπῶν τὸ τέκνον τοῦ ἐπίγειου γονεὺς, ὅταν βλέπῃ αὐτὸ νὰ ἐκκλίνῃ τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ νὰ διαπράξῃ κανὲν ἀμάρτημα, τὸ ἐπιπλήττει καὶ τὸ τιμωρεῖ, οὕτω καὶ οἱ πνευματικοὶ γονεῖς, ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐκκλησία, οὕτω καὶ ὁ οὐράνιος πατήρ, ὁ Θεός, τοὺς σφάλλοντας ἐξ ἀγάπης καὶ ἐνδιαφέροντος τιμωροῦσιν καὶ, ὡς ὁ Σοφὸς λέγει Σολομών, «ὃν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ υἱόν, ὃν παραδέχεται» (παροιμ. γ' 11, 12 πρβλ. ἔτι: ἐπιστ. πρὸς Ἑβραίους ιβ' 5 12). Ἐάν λοιπὸν ἔχωσι συνείδησιν τοῦ ὑψηλοῦ τούτου τῆς φυλακίσεως καὶ τιμωρίας σκοποῦ αἱ ἀρμόδιαι ἀρχαί, ὀφείλουσιν ἀναλόγως τὰς φυλακὰς νὰ μεταρρυθμίσωσι καὶ εἰς πραγματικὰ σωφρονιστήρια αὐτὰς νὰ μεταποιήσωσι, ἵνα πράγματι ὁ εἰς αὐτὰς εἰσερχόμενος ὠφελεῖται καὶ ὅλως διάφορος ἐξ αὐτῶν ἐξέρχεται. Νὰ εἰσερχεται δηλαδὴ θηρίον, καὶ ἀρνίον νὰ ἐξέρχεται. Νὰ εἰσερχεται ἄεργος καὶ ὀκνηρός, καὶ νὰ ἐξέρχεται τεχνίτης καὶ ἐργατικὸς. Νὰ εἰσερχεται ὡς σαπρὸν μέλος τῆς κοινωνίας καὶ ἄχρηστον, καὶ ὡς ἐν ἰατρείῳ, ἐν τῇ φυλακῇ ἠθικῶς θεραπευόμενος, νὰ ἐξέρχεται αὐτῆς πολίτης χρηστὸς καὶ μέλος τῆς κοινωνίας ἄκακον, καὶ ἀπὸ ἐπικίνδυνον καὶ βλαβερὸν εἰς χρῆσιμον καὶ τῇ πατρίδι ὠφέλιμον νὰ μεταβάλληται.

11. Πρὸς τοῦτον λοιπὸν τὸν σκοπὸν κυρίως ἐννοεῖ καὶ ὁ Κύριος τοὺς ἐν φυλακῇ νὰ ἐπισκεπτώμεθα, ἵνα δηλ. πρὸς τῇ πληρώσει τῶν σωματικῶν τῶν φυλακισμένων ἀναγκῶν καὶ τὰς πνευματικὰς αὐτῶν ἀνάγκας πληρῶμεν καὶ ἱκανοποιώμεν, εἰς τὴν ἠθικὴν δηλ.

βελτίωσιν καὶ τὴν ψυχικὴν αὐτῶν ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν παντὶ τρόπῳ νὰ συντελῶμεν. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἀκριβῶς καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου καθήκοντος ἤλθομεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα σήμερον ὅπως, ὅσον τὸ δυνατόν, τὴν θλίψιν ὑμῶν ἀνακουφίσωμεν καὶ εἰς ψυχικὴν ἡμῶν ὠφέλειαν τὸ κατὰ δύναμιν συντελέσωμεν, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τοῦ Ἀδελφοθέου, «ὅτι ὁ ἐπιστρέψας ἀμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου καὶ κλύψει πλῆθος ἀμαρτιῶν» (Ἰακωβ. ε' 20). Ἀλλὰ ποίαν ἀνακούφισιν εἰς τὴν ὀδυνηρὰν ὄντως θέσιν ὑμῶν νὰ φέρωμεν; ποίαν παρηγορίαν εἰς τὴν τεθλιμμένην καὶ ἀπαρηγόρητον ὄντως ὑμῶν καρδίαν νὰ δώσωμεν; Ὡ! τὸ μόνον, ὅπερ ἡμεῖς ἔχομεν, εἶναι εἰς τὸν μόνον παρηγόρον τῶν τεθλιμμένων καὶ ἀπηλπισμένων νὰ παραπέμψωμεν, εἰς ἐκεῖνον δηλαδὴ τὸν θεῖον τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἰατρόν, ὅστις τοὺς πάντας πάνυ εὐσπλάχνως καλεῖ εἰς θεραπείαν καὶ ἀνάπαυσιν, λέγων: «δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς» πρὸς Ἐκεῖνον, ὅστις καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην οὐδέποτε ἐξουδενώσει· πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμάμενον ληστήν μετανοήσαντα, ἔσωσε «σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσει ἐν τῷ παραδείσῳ» πρὸς αὐτὸν εἰπών. Μόνη λοιπὸν ἡ πίστις εἰς τὸν Χριστόν, ἡ πίστις εἰς τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος, καὶ ἡ εἰς τὴν ἀμώμητον ἡμῶν θρησκείαν προσήλωσις, καὶ ἡ ἐλπίς, ὅτι τὰς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ θλίψεις καὶ τὰ βάσανα διὰ τοὺς μετανοοῦντας ἡ μέλλουσα μακαριότης καὶ ἡ αἰώνιος ἀγαλλίασις διαδέχεται, αὐτὰ εἶνε ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἑλεεινοτάτην ὑμῶν κατάστασιν μεγάλως δύνανται νὰ σᾶς παρηγορήσωσιν καὶ τὰς θλίψεις ὑμῶν ἀνακουφίσωσιν.

12. Ἄλλ' ἵνα ἔλθῃ παρήγορος ὑμῶν ὁ Χριστὸς καὶ συμπαρηγορήτρια ἢ πανάχραντος αὐτοῦ μήτηρ θεοτόκος, ἡ πάντων τῶν θλιβομένων θερμὴ προστάτις, καὶ ὄχι μόνον ἐνταῦθα μεγάλως παρηγορηθῆτε, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ δικαιωθῆτε, καὶ οὕτω αἰώνια σωθῆτε, πρέπει καὶ σεῖς, δι' ὅσα ἐπράξατε κακά, οὐ μόνον ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐνταῦθα τιμωρεῖσθε ἀλλὰ καὶ δι' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διέφυγον τὰ ὄμματα τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐξουσίας, καὶ ὅσα διὰ λόγου ἢ ἔργου ἢ διαλογισμοῦ

καθ' ὅλον ὑμῶν τὸν βίον ἡμαρτήσατε, εἰλικρινῶς νὰ ὁμολογήσητε καὶ ἐξομολογηθῆτε, καὶ ὀριστικῶς ἀποφασίσσητε ν' ἀκολουθήσητε εἰς τὸς ἐξῆς τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου καὶ, ἐξερχόμενοι τῶν φυλακῶν, πολῖται Χριστοὶ καὶ ἐνάρετοι νὰ φανῆτε. Ὡ! τότε μόνον τὴν αὐστηρὰν τοῦ Θεοῦ θὰ κάμψητε δικαιοσύνην, ἡ ὁποία τόσον αὐστηροτέρα εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης, ὅσω βαθύτερον εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοὺς διαλογισμοὺς εἰσδύει, ἐτάζουσα καρδίας καὶ νεφρούς, τότε μόνον, λέγω, θὰ κάμψητε αὐτὴν ὅταν θερμῶς διὰ τὰ μέχρι τοῦδε πεπραγμένα μετανοήσητε καὶ δάκρυα καυστηρὰ ἐκ τε ταπεινωμένων ὀφθαλμῶν, ἄν χύσητε. Ἄλλὰ φεῦ! πόσους ἀπὸ σᾶς ἀντὶ ἡ φυλακὴ νὰ τοὺς συνετίσῃ ἀντὶ ἡ τιμωρία νὰ τοὺς σωφρονίσῃ, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην μεταβολὴν εἰς τὴν πεπωρωμένην καὶ ἀποτεθηριωμένην αὐτῶν καρδίαν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ! Πόσους καὶ μέσα εἰς τὰς φυλακὰς δὲν ἀκούομεν ἐρίζοντας καὶ ἀλληλοφθονομένους καὶ οὐχὶ σπανίως ἀναμεταξύ των κατασπαρασσομένους! Πόσοι δὲν κυττάζουν πότε νὰ ἐξέλθουν τῶν φυλακῶν καὶ τὸν πρότερον ἑαυτῶν ἀμαρτωλὸν καὶ παράνομον βίον νὰ ἐξακολουθήσουν καὶ ἔτι χειρότερα κακουργήματα νὰ διαπράξουν! Καὶ μήπως ὀλίγα ἔχομεν παραδείγματα ἀνθρώπων δις καὶ τρίς διὰ τὸ αὐτὸ ἔγκλημα καταδικαζομένων καὶ κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὰς φυλακὰς ἐγκλειομένων;

13. Ὡ! ἐὰν ὑπάρχωσι καὶ μεταξὺ ἡμῶν τοιοῦτοι ἄκαμπτοι καὶ πεπωρωμένοι, τοιοῦτοι σκληροτράχηλοι καὶ ἀποτεθηριωμένοι, τοὺς ὁποίους οὐτε τῆς φυλακῆς αἱ ἀθλιότητες καὶ κακουχίαι δὲν πτοοῦσιν, οὐτε ὁ φόβος τῶν μεγαλητέρων ἐπιγείων ποινῶν, τῶν ἰσοβίων δεσμῶν καὶ τῆς κατατομήσεως δὲν διαταράττει καὶ εὐχομαι κανεὶς ἐξ ὑμῶν νὰ μὴ ἔχη φθάσει εἰς τοιοῦτον σημεῖον πωρώσεως καὶ θηριωδίας ἃς συλλογισθῶσιν οἱ τοιοῦτοι, ὅτι ἡ παρούσα φυλακὴ καὶ τοῦ κόσμου τούτου αἱ βασάνοι καὶ αἱ ποιναὶ δὲν εἶνε τίποτε ἀπέναντι τῆς μελλούσης καὶ ἀτελευτήτου κολάσεως καὶ φυλακίσεως εἰς τὰ ζοφώδη καὶ ἀποτρόπαια τοῦ Ἄιδου ἐρέβη, τὴν ὁποῖαν θὰ ὑποστοῦν οἱ ἀμετανόητοι καὶ πεπωρωμένοι ἀμαρτωλοὶ, καὶ πάντες, ὅσους ἡ φυλακὴ αὕτη καὶ αἱ ἐπίγειοι βάνοι καὶ ποιναὶ δὲν κατῶρθωσαν νὰ τοὺς διορθώσουν. Ἐκεῖ τίς θὰ τολμήσῃ

νά παραστή πρὸ τῆς ἐξωργισμένης καὶ φοβεραῆς τοῦ δικαιοκρίτου ὄψεως, ἡ ὁποία διὰ τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ ἀδίκους θὰ εἶνε ὡς πῦρ καταναλίσκον, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ τάρτατα τοῦ Ἄδου αὐτοὺς θὰ κατακεραυνοβολήσῃ καὶ ἀδυσωπήτως ἐν αὐτῷ μὲ τρομερὰς καὶ ἀτελευτήτους βασάνους θὰ τιμωρήσῃ; Ὡ! φρίξατε, ἀδελφοί, τὴν γέννησαν ἐκείνην τῆς κολάσεως, τοὺς σκώληκας τοὺς ἀκοιμήτους, τὸ σκότος τὸ φοβερὸν καὶ ἀποτρόπαιον, καὶ τὴν κρίσιν τὴν αὐστηρὰν καὶ ἀνίλεων. Ὡ! φρίξατε ἐκεῖνας τὰς ἀπεριγράπτους βασάνους καὶ τὸν αἰώνιον θάνατον, ἐὰν ἐνταῦθα οὔτε τὰ ἰσόβια δεσμὰ οὔτε τὴν λαιμητόμον, οὐδὲ τὸν πρόσκαιρον θάνατον φοβεῖσθε. Σκεφθῆτε καλῶς, καὶ τὸ μέγεθος τῆς μελλούσης κολάσεως ἀναμετρήσατε, καὶ νὰ μετανοήσῃτε καὶ ἀλλάξῃτε βίον ἄνευ ἀναβολῆς ἀποφασίσασατε, ἐὰν θέλητε ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα καὶ αἰώνια δεινὰ ν' ἀποφυγῆτε, καὶ ἐνταῦθα μὲν, ἐξερχόμενοι τῆς φυλακῆς, ἔντιμοι πολῖται καὶ καλοὶ χριστιανοὶ ν' ἀποβῆτε καὶ εὐτυχεῖς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ζήσητε, καὶ εἰς τὸν ἄλλον τῆς αἰωνίου μακαριότητος ν' ἀπολαύσητε καὶ τὴν οὐράνιον τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ βασιλείαν μετ' αὐτοῦ νὰ κληρονομήσετε. Ἡμεῖς δὲ εὐχόμεθα ἐκ συμπονοῦσης καὶ ἀδελφικῆς καρδίας, ὅπως ὁ πανάγαθος Θεὸς δίδῃ ὑμῖν ὑπομονὴν καὶ ἐλπίδα, δύναμιν καὶ φωτισμόν, παρηγορίαν τῶν θλίψεων ὑμῶν καὶ ἀνακούφισιν, καὶ καλὴν τῆς ποινῆς ὑμῶν ἀπότισιν. Ἀμήν!

ΚΟΣΜΑ ΑΙΤΩΛΟΥ 1714-1779

Διδαχὴ τρίτη

(Μ. Γκιόλια, Ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του σσ. 351-361)

1. «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς ὅτι ἐν αὐταῖς εὐρίσκετε ζῶν αἰώνιον». Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀδελφοί μου, ὁ γλυκύτατος δεσπότης καὶ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων καὶ πάσης νοητῆς καὶ αἰσθητῆς κτίσεως, παρακινούμενος ἀπὸ τὴν εὐσπλαχνίαν καὶ πολλὴν του ἀγαθότητα καὶ ἀγάπην ὅπου ἔχει εἰς τὸ Γένος μας, μᾶς ἐχάρισε καὶ μᾶς χαρίζει καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὴν αὐγὴν καὶ τὸν δοξάζομεν, καὶ ἐδιαβάσαμεν τὸ ἅγιον εὐχέλαιον, καὶ ἐχρίσθημεν εἰς βοήθειάν μας, καὶ ἄμποτε ὁ Κύριος νὰ μᾶς εὐσπλαγχνισθῇ διὰ πρεσβειῶν τῆς δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων, νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἀμαρτίας μας καὶ νὰ μᾶς ἀξιώσῃ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, νὰ εὐφραίνώμεθα καὶ νὰ δοξάζομεν τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Τὸν παλαιὸν καιρὸν, χριστιανοὶ μου, οἱ ἄνθρωποι ἦσαν καθαροὶ καὶ ὠμίλουν μὲ τὸν Θεόν· ὕστερον ὁμως ἐξέπεσαν εἰς ἀμαρτίαν καὶ δὲν ἦσαν ἄξιοι νὰ ὀμιλοῦν μὲ τὸν Θεόν. Ἐφώτισε πρῶτον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοὺς ἁγίους προφήτας καὶ μᾶς ἔγραψεν τὴν Ἁγίαν Γραφήν· ἐφώτισε δευτέρου τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους· ἐφώτισε καὶ τρίτον τοὺς ἁγίους Πατέρας καὶ μᾶς ἐξήγησαν τὰ βιβλία τῆς ἐκκλησίας μας διὰ νὰ ἠξερῶμεν ποῦ περιπατοῦμεν.

2. Κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἦτον ἕνας ἄνθρωπος καὶ ἐλέγετο Μωυσιῆς. Αὐτὸς ἀπὸ μικρὸν παιδίον ὅπου ἦτον, ἔλαβε δύο χαρίσματα εἰς τὴν καρδίαν του· ἀγάπην εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀδελφούς του. Ὡστε πρέπει καὶ ἡμεῖς οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ νὰ ἔχωμεν αὐτὰς τὰς δύο ἀγάπας, καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου· «αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς». Ἀκούετε, ἀδελφοί μου, τί λέγει ὁ Χριστός; Ὅτι καθὼς ἐγὼ ὑβρίσθηκα, ἐδάρθηκα, ἐπείνασα, ἐδίψασα καὶ ἐσταυρώθηκα καὶ ἔχυσα τὸ αἷμά διὰ τὴν ἀγάπην σας, διὰ νὰ σᾶς ἐλευθερώσω ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου, ἔτσι πρέπει καὶ σεῖς ν' ἀγαπᾶτε τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀδελφούς

σας, καὶ ἂν τύχη καὶ ἀνάγκη, νὰ χύνετε καὶ τὸ αἷμά σας διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σας. Ἡ τελεία ἀγάπη εἶναι νὰ πωλήσης ὅλα σου τὰ πράγματα καὶ νὰ τὰ δώσης ἐλεημοσύνη, καὶ σὺ νὰ πωληθῆς σκλάβος καὶ ὅσα παίρνεις νὰ τὰ δίδης ἐλεημοσύνην. Εἰς τὴν Ἀνατολήν ἦτον ἕνας δεσπότης, τοῦ ἐπῆραν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν του ἑκατὸν σκλάβους, ἐπώλησεν ὅλα του τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἐξεσκλάβωσεν. Ἐνα παιδί μιᾶς χήρας ἀπέμεινε σκλαβωμένο. Τί κάμνει ὁ δεσπότης; Ξυρίζεται καὶ πηγαίνει καὶ παρακαλεῖ τὸν ἀφέντη, ὅπου εἶχει τὸ παιδί, νὰ τὸ ἐλευθερώσῃ καὶ νὰ κρατήσῃ ἐκεῖνον σκλάβον, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Καὶ ἐπερνοῦσε μεγάλην σκληραγωγίαν ἕως ὅπου διὰ τὴν ὑπομονὴν του τὸν ἠξίωσεν ὁ Θεὸς καὶ ἔκαμνε θαύματα. Ὑστερα τὸν ἠλευθέρωσεν ὁ ἀφέντης του καὶ πάλιν ἔγινεν ἀρχιερεὺς. Αὐτὴν τὴν ἀγάπην θέλει ὁ Θεὸς νὰ ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς. Εὐρίσκεται κανένας νὰ ἔχη αὐτὴν τὴν ἀγάπην; Ὅχι! Μὴ πωλήσαι σὺ, πώλησον μόνον τὰ πράγματά σου καὶ δός τα ἐλεημοσύνην. Δὲν δύνασαι νὰ τὸ κάμῃς; Δῶσε τὸ ἥμισυ, τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον. Δὲν δύνασαι καὶ τοῦτο; Μὴ παίρνης τὸ ψωμί τοῦ ἀδελφοῦ σου, μὴ τὸν κατατρέχῃς μὴ τὸν συκοφαντῆς. Πῶς θέλομεν νὰ σωθῶμεν, ἀδελφοί μου; Τὸ ἕνα μᾶς φαίνεται βαρὺ, τὸ ἄλλο πικρόν. Ὁ Θεὸς εἶναι εὐσπλαγχνος, ναί! ἀλλ' εἶναι καὶ δίκαιος· ἔχει καὶ ράβδον σιδηρᾶν. Λοιπὸν ἂν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν πρέπει νὰ ἔχωμεν τὴν ἀγάπην εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀδελφούς μας.

3. Ἐνήστευσεν ὁ Μωυσῆς σαράντα ἡμερόνυκτα καὶ ἔγινεν ὡσὰν ἄγγελος. Ἔτσι καὶ ἡμεῖς νὰ νηστεύωμεν τὴν Τετάρτην διότι ἐπωλήθη ὁ Χριστὸς μας, καὶ τὴν Παρασκευὴν διότι ἐσταυρώθη. Καὶ καθὼς ὁ Μωυσῆς ἔμαθε γράμματα, ἔτσι πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ μανθάνωμεν, διὰ νὰ ἠξεύρωμεν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἂν δὲν ἐμάθετε οἱ γονεῖς, πρέπει νὰ μάθουν τὰ τέκνα σας. Δὲν βλέπετε ὅτι ἀγρίωσε τὸ Γένος μας ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν καὶ ἐγίναμεν ὡσὰν θηρία; Διὰ τοῦτο σᾶς συμβουλεύω νὰ κάμετε σχολεῖον διὰ νὰ ἐννοήτε τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον καὶ τὰ λοιπὰ βιβλία. Βλέπων ὁ πανάγαθος Θεὸς τὴν καλήν του γνώμην τὸν ἠξίωσε καὶ ἔγινε βασιλεὺς εἰς τοὺς Ἑβραίους καὶ ἐβασίλευσε τεσσαράκοντα χρόνους· τὸν ἠξίωσε καὶ ἔγινε προφήτης. Καὶ τί θέλει νὰ εἰπῇ προφήτης; Νὰ ἠξεύρῃ τὰ περασμένα καὶ τὰ μέλ-

λοντα. Ἔτσι καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί μου, ὅταν κάμωμεν καλὰ ἔργα, μᾶς ἀξιώνει καὶ ἡμᾶς καὶ ὅ,τι τοῦ ζητήσωμεν μὲ πίστιν μᾶς τὸ δίδει. Εἰ δὲ καὶ κάμνομεν κακὰ καὶ δὲν ἔχομεν ἀγάπην καὶ ἔχομεν τὸ μῖσος, τότε δὲν ἔχομεν μέρος μὲ τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὲ τὸν διάβολον εἰς τὴν κόλασιν νὰ καιώμεθα πάντοτε.

4. Τὸν παλαιὸν καιρὸν, ἀδελφοί μου, ὁ μισόκαλος διάβολος ἔβγαλεν, ὅλας του τὰς κακίας καὶ παρεκίνει τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ὑπερηφανεύωνται, νὰ φονεύωνται, νὰ πορνεύουν, νὰ μοιχεύουν, νὰ κάμνουν πράγματα τὰ ὅποια δὲν τὰ ἔκαμνον μῆτε τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ τὸ χειρότερον, ἐπροσκυνοῦσαν διὰ Θεὸν τὸν ἥλιον, ἄλλος τὴν σελήνην, ἄλλος τὴν θάλασσαν. Θέλων ὁ Θεὸς νὰ κάμῃ κατακλυσμὸν νὰ χαλάσῃ τὸν κόσμον, ἐπρόσταξε τὸν Νῶε, νὰ κάμῃ ἕνα καράβι ἐπάνω εἰς τὴν γῆν, διὰ νὰ τὸν ἐρωτοῦν οἱ ἄνθρωποι, διατὶ τὸ κάμνεις; Νὰ τοὺς λέγῃ ὅτι ὁ Θεὸς θὰ χαλάσῃ τὸν κόσμον, καὶ αὐτοὶ θὰ σὲ περιγελοῦν, ἀλλὰ νὰ μὴ σὲ μέλλῃ. Ἦρχισεν ὁ Νῶε τὸ καράβι. Τὸν ἐρωτοῦσαν οἱ ἄνθρωποι, διατὶ κάμνεις τὸ καράβι; Ὁ Νῶε τοὺς ἔλεγε: Διότι ὁ Θεὸς θὰ χαλάσῃ τὸν κόσμον. Ἐκεῖνοι τοῦ ἔλεγον, ὅτι εἶναι τρελλός. Τί ἔπαθεν ὁ Θεὸς νὰ χαλάσῃ τὸν κόσμον; Ὁ Νῶε ἐτήραγε τὴν δουλειά του καὶ εἰς τοὺς 100 χρόνους ἐτελείωσε τὸ καράβι. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνον ὀκτῶ ἄνθρωποι εὐρέθησαν καλοί, ὁ Νῶε, ἡ γυναῖκα του, τὰ τρία τοῦ τέκνα καὶ αἱ τρεῖς του νυφάδες. Θέλων ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ αὐτοὺς τοὺς ὀκτῶ, ἐπρόσταξε τὸν Νῶε νὰ πισώσῃ τὸ καράβι διὰ νὰ μὴ ἔμβῃ μέσα βροχή, καὶ νὰ ἐμβάσῃ μέσα ὅλα τὰ ζῶα, ἀρσενικὰ καὶ θηλυκὰ, καθαρὰ καὶ ἀκάθαρτα. Καὶ ἀφοῦ ἐμβῆκε καὶ αὐτὸς μέσα μὲ τὴν γυναῖκα του, τὰ παιδιά του, καὶ οἱ νυφάδες του, ἔκλεισε καλὰ τὸ καράβι. Οἱ ἄνθρωποι ἔξω ἔτρωγον, ἔπινον, ἔκαμνον πραγματείας καὶ ἄλλα διαβολικὰ ἔργα. Τότε ἤνοιξεν ὁ Θεὸς τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἔπιπεν ἡ βροχὴ ὡς ποταμὸς εἰς τὴν γῆν. Ἐφώναζον οἱ ἄνθρωποι: Νῶε, ἄνοιξόν μας νὰ ἔμβωμεν εἰς τὸ καράβι. Ὁ Νῶε τοὺς ἔλεγε: Ποῦ εἴσθε ἐδῶ καὶ ἑκατὸ χρόνους ὅπου σᾶς ἔλεγον ὅτι ὁ Θεὸς θὰ χαλάσῃ τὸν κόσμον; Τώρα τί νὰ σᾶς κάμω; Ἐν τῷ Ἄδῃ οὐκ ἔστι μετάνοια! Καὶ τότε ἐπλημμύρισεν ἡ γῆ καὶ τὸ νερὸ ἐσκέπασεν ὅλα τὰ ὄρη καὶ ἐπνίγησαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι· ἐκτὸς τοῦ Νῶε καὶ τῆς οἰκογενείας του. Καὶ πάλιν ἀπὸ

αὐτοὺς ἐγένμισεν ὅλος ὁ τόπος, καθὼς λέγει ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον.

«Ὡσπερ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ἡγοῦν, καθὼς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Νῶε οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐπίστευον, ἀλλὰ τὸν περιεγέλων, ἕως ὅτου ἦλθεν ἕξαφ-
να ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἔπνιξεν ὅλον τὸν κόσμον ὁμοίως καὶ τώρα, χριστιανοί μου, εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, δὲν θὰ πιστεύωσιν οἱ ἄνθρωποι καθὼς καὶ τότε. Τὰ λόγια ὁποῦ σὰς λέγω δὲν εἶναι ἰδικά μου, ἀλλὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ὅστις θέλει ἄς πιστεῦσῃ. Ἐγὼ τὸ χρέος μου τὸ ἔκαμα. Ἔπαθα μίαν ἀπάτην, ἀδελφοί μου· ὅταν ἤμουν νέος ἔλεγα, ἄς κάμω ἁμαρτίας, καὶ ὅταν γηράσω κάμνω καλὰ καὶ σώζομαι. Τώρα ἐγήρασα καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἔκαμον ρίζας καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω κανένα καλόν. Λοιπὸν προσέξτε καὶ σεῖς νὰ μὴ πάθετε τὰ ὅμοια, ἀλλὰ τώρα ὁποῦ ἔχετε καιρὸν κάμετε ἔργα καλὰ διὰ νὰ σωθῆτε.

5. Τριακοσίους χρόνους μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ μας ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον καὶ ἐστερέωσε βασιλείον χριστιανικόν· καὶ τὸ εἶχαν χριστιανοὶ τὸ βασιλείον 1150 χρόνους. Ὑστερον τὸ ἐσῆκωσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς χριστιανούς καὶ ἔφερε τὸν Τοῦρκον καὶ τοῦ τὸ ἔδωσε διὰ ἰδικόν μας καλὸν καὶ τὸ ἔχει ὁ Τοῦρκος 320 χρόνους. Καὶ διατὶ ἔφερον ὁ Θεὸς τὸν Τοῦρκον καὶ δὲν ἔφε-
ρεν ἄλλο γένος; Διὰ ἰδικόν μας συμφέρον, διότι τὰ ἄλλα ἔθνη θὰ μᾶς ἔβλαπτον εἰς τὴν πίστιν, ὁ δὲ Τοῦρκος ἄσπρα ἅμα τοῦ δῶσης κάμνεις ὅ,τι θέλεις. Θέλων ὁ Κύριος νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀπὸ τὴν κατά-
κρισιν μᾶς ἐχάρισεν ἕνα λόγον, τὸν ὁποῖον ἂν φυλάξωμεν, θὰ σω-
θῶμεν. Ποῖος εἶναι ὁ λόγος οὗτος; «Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρω μὴ ποιήσης», δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμῃ ἄλλος, μὴ τὸ κά-
μνης καὶ σὺ εἰς ἄλλον. Καθὼς δὲν θέλεις νὰ σὲ κλέψουν, νὰ σὲ συ-
κοφαντήσουν, νὰ σὲ ὑβρίσουν οἱ ἄλλοι, ἔτσι καὶ σὺ νὰ μὴ κλέπτῃς, νὰ μὴ φονεύῃς τοὺς ἄλλους. Τώρα σὰς συμβουλεύω νὰ κάμετε ἀπὸ ἕνα κομβολόγι μικροὶ καὶ μεγάλοι καὶ νὰ τὸ κρατῆτε μετὰ τὸ ἀριστερὸ
χέρι, καὶ μετὰ τὸ δεξιὸ νὰ κάμνετε τὸ σταυρὸ σας καὶ νὰ λέγετε: «Κύ-
ριε Ἰησοῦ Χριστέ, υἱὲ καὶ λόγε τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, διὰ τῆς Θεοτό-
κου καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ ἀνάξιον

δοῦλον σου». Ὁ πανάγαθος Θεὸς μᾶς ἐχάρισε τὸν τίμιον σταυρὸν μετὰ τὸν ὁποῖον νὰ εὐλογῶμεν, καὶ τὰ ἄχραντα μυστήρια. Μετὰ τὸν σταυ-
ρὸν νὰ ἀνοίγωμεν τὸν παράδεισον, μετὰ τὸν σταυρὸν νὰ διώκωμεν
τοὺς δαίμονας, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸ χέρι μας καθαρὸν ἀπὸ
ἁμαρτίας καὶ τότε κατακαίεται ὁ διάβολος καὶ φεύγει. Ὅθεν, ἀδελ-
φοί μου, ἢ τρώγετε, ἢ πίνετε, ἢ δουλεύετε, νὰ μὴ σὰς λείπῃ αὐτὸς
ὁ λόγος καὶ ὁ σταυρὸς· καὶ καλὸν καὶ ἅγιον εἶναι νὰ προσεύχεσθε
πάντοτε τὴν αὐγὴν, τὸ βράδυ καὶ τὰ μεσάνυκτα. Ἀκούσατε, ἀδελ-
φοί μου, πῶς πρέπει νὰ γίνεται ὁ σταυρὸς καὶ τί σημαίνει. Πρῶτον·
ὅπως ἡ Ἁγία Τριάς δοξάζεται εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους,
οὕτω καὶ σὺ νὰ σμίγῃς τὰ τρία σου δάκτυλα τῆς δεξιᾶς χειρός· καὶ
μὴ δυνάμενος νὰ ἀναβῆς εἰς τὸν οὐρανὸν νὰ προσκυνήσῃς, βάνεις
τὴν χεῖρα σου εἰς τὴν κεφαλὴν σου (διότι ἡ κεφαλὴ σημαίνει τὸν
οὐρανὸν) καὶ λέγεις: Καθὼς οἱ ἄγγελοι δοξάζουσι τὴν Ἁγίαν Τριά-
δα εἰς τὸν οὐρανόν, ἔτσι καὶ ἐγὼ ὡς δοῦλος δοξάζω καὶ προσκυνῶ
τὴν Ἁγίαν Τριάδα· καὶ καθὼς τὰ δάκτυλα εἶναι τρία, εἶναι ξεχωρι-
στά, εἶναι καὶ μαζί, ἔτσι καὶ ἡ Ἁγία Τριάς εἶναι τρία πρόσωπα ἀλλ' εἷς
Θεός. Κατεβάζων τὸ χέρι σου εἰς τὴν κοιλίαν σου νὰ λέγῃς: Σὲ προ-
σκυνῶ καὶ σὲ λατρεύω, Κύριέ μου, ὅτι κατεδέχθης καὶ ἐσαρκώθης
εἰς τὴν κοιλίαν τῆς Θεοτόκου διὰ τὰς ἁμαρτίας μας. Τὸ βάζεις πάλιν
εἰς τὸν δεξιόν σου ὦμον καὶ λέγεις: Σὲ παρακαλῶ, Θεέ μου, νὰ
μὲ συγχωρήσῃς καὶ νὰ μὲ βάλῃς εἰς τὰ δεξιὰ σου μετὰ τοὺς δικαίους.
Βάνοντάς το πάλιν εἰς τὸν ἀριστερόν ὦμον λέγεις: Σὲ παρακαλῶ,
Κύριέ μου, μὴ μὲ βάλῃς εἰς τὰ ἀριστερὰ μετὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Ἐπει-
τα κύπτοντας κάτω εἰς τὴν γῆν: Σὲ δοξάζω, Θεέ μου, σὲ προσκυνῶ,
καὶ σὲ λατρεύω, ὅτι καθὼς ἐβάλθηκε εἰς τὸν τάφον, ἔτσι θὰ βαλθῶ
καὶ ἐγώ. Καὶ ὅταν σηκῶνεσαι ὀρθός, φανερώνει τὴν ἀνάστασιν καὶ
λέγεις: Σὲ δοξάζω καὶ σὲ προσκυνῶ, Κύριέ μου, ὅτι ἀνέστης ἐκ νε-
κρῶν διὰ νὰ μᾶς χαρίσῃς ζωὴν αἰώνιον. Αὐτὸ σημαίνει ὁ σταυρὸς.
Νὰ εἴπωμεν καὶ ἕνα παράδειγμα νὰ ἰδῆτε τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ.

6. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἦτον ἕνας βασιλεὺς ἀσεβής· εἶχε καὶ ἕναν
Ἑβραῖον βεζίρην, ὅστις ἔπειτα ἔγινε Τοῦρκος. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν
ἦτον ἕνας πατριάρχης, τὸ ὄνομα Ἰωακείμ, ἅγιος ἄνθρωπος καὶ σο-
φός. Ἀκούων ὁ βασιλεὺς ὅτι ἦτο ἅγιος ἄνθρωπος ὁ πατριάρχης τὸν

ἡγάπα πολύ. Λέγει ὁ Ἑβραῖος τοῦ βασιλέως: Κάτι πολλὴν ἀγάπην ἔχει εἰς τὸν πατριάρχην. Τοῦ λέγει ὁ βασιλεύς: Ὁ πατριάρχης εἶναι καλὸς ἄνθρωπος. Τοῦ λέγει ὁ Ἑβραῖος: Κράξε, βασιλεῦ, τὸν πατριάρχην νὰ ἔλθῃ νὰ διαλεχθῶμεν μαζί καὶ νὰ ἰδῆς ὅπου θὰ μείνῃ ἀναπολόγητος. Ἐκραξεν ὁ βασιλεύς τὸν πατριάρχην νὰ ἔλθῃ. Λέγει του ὁ Ἑβραῖος: Ἐγὼ θέλω, πατριάρχη, νὰ διαλεχθῶμεν μερικὰ περὶ πίστεως. Μὲ τὸν ὀρισμὸν σου. Ἔτοιμος εἶμαι διὰ τὴν πίστιν μου νὰ χύσω καὶ τὸ αἷμα μου. Καὶ κάμνων ἀρχὴν ὁ πατριάρχης νὰ φιλονεικῆ μὲ τὸν Ἑβραῖον, μὲ ἕναν τρόπον ἐπιδέξιον, πάντοτε τὸν ἐνίκα τὸν Ἑβραῖον. Λέγει ὁ Ἑβραῖος τοῦ πατριάρχῃ: Διατὶ νὰ φιλονεικῶμεν; Ἀκούω ὅπου λέγει ὁ Χριστὸς εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ὅτι, ὅστις ἔχει πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, μεταφέρει ἕνα βουνὸ ἀπὸ ἕνα μέρος εἰς ἄλλο. Μάλιστα τοῦ λέγει ὁ πατριάρχης. Λέγει του ὁ Ἑβραῖος: Λοιπὸν, ἂν εἶσαι ἄξιος, πρόσταξε καὶ σὺ νὰ γίνῃ καὶ τότε νὰ πιστεύσω. Τότε ἐζήτησεν ὁ πατριάρχης τρεῖς ἡμέρας διωρίαν καὶ λέγει τοῦ βασιλέως: Ἔτοιμος εἶμαι διὰ τὸ πρόσταγμα ὅπου εἵπομεν. Ἦτο ἐκεῖ ἕνα βουνὸ τρεῖς ὥρας μακρὰν. Λέγει ὁ Ἑβραῖος τοῦ πατριάρχῃ νὰ σηκώσῃ ἐκεῖνο τὸ βουνό. Τότε πιάνει ὁ πατριάρχης καὶ θυμιάζει ἐκεῖνο τὸ βουνό καὶ κάμνει τὸν σταυρὸν του τρεῖς φορὰς λέγων καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶτα λέγει: Σὲ προστάζω ἐσέ, βουνό, νὰ σηκωθῆς νὰ ἔλθῃς εἰς τὴν Αἴγυπτον· καὶ ὦ τοῦ θαύματος! εὐθὺς ἐσηκώθη τὸ βουνὸν καὶ ἔγινεν εἰς τρία, εἰς τύπον τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ ἐκίνησε καὶ ἤρχετο. Φωνάζει ὁ βασιλεύς: Πατριάρχη, βοήθησέ μας, διότι ἐχαθήκαμεν. Καὶ κάμνων δέησιν πάλιν ὁ πατριάρχης, ἐστάθη τὸ βουνό εἰς ἕξ μίλλια μακρὰν ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἄλλ' ὁ Ἑβραῖος δὲν ἐπίστευσε καὶ λέγει τοῦ βασιλέως: Ὁ Χριστὸς λέγει καὶ ἄλλο: Ὅτι ὅποιος ἔχει πίστιν, ἂν πῆθῃ θανάσιμον φαρμάκι, δὲν ἀποθνήσκει. Λοιπὸν, εἶπε τοῦ πατριάρχῃ νὰ τοῦ κάμω ἕνα φαρμάκι νὰ τὸ πῆθῃ καὶ ἂν δὲν ἀποθάνῃ νὰ πιστεύσωμεν καὶ ἡμεῖς. Νὰ ἡξεύρῃς καὶ τοῦτο, βασιλεῦ, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔχουν τὸν σταυρὸν· κάμνοντός τον τὰ διαλύουν ὅλα· καὶ τὸ πικρὸ τὸ κάμνουν γλυκό. Κάμνει λοιπὸν ὁ Ἑβραῖος τὸ φαρμάκι ἵνα ἅμα τὸ ἐγγίξῃ εἰς τὸ στόμα του ὁ πατριάρχης ἀποθάνῃ. Τὸ πηγαίνει εἰς τὸν βασιλέα καὶ τοῦ λέγει: Πρόσταξε τὸν πατριάρχην νὰ τὸ πῆθῃ καὶ νὰ μὴ κάμῃ τὸν

σταυρὸν του. Κράζει ὁ βασιλεύς τὸν πατριάρχην καὶ τὸν προστάζει νὰ πῆθῃ τὸ φαρμάκι ὡς ἤθελεν ὁ Ἑβραῖος. Καλὰ, λέγει ὁ πατριάρχης· μοῦ ἔδωσες, βασιλεῦ, τοῦτο τὸ ποτήρι μὰ δὲν μοῦ εἶπες πόθεν νὰ τὸ πῶ· καὶ κάμνων τὸ δεξιόν του χέρι ὡς νὰ εὐλογῆ εἰς τύπον, ἐρωτᾷ πόθεν νὰ τὸ πῆθῃ ἔδωθεν ἢ ἐκεῖθεν καὶ τὸ σταυρώνει. Ἀμὴ ἐκεῖνος δὲν τὸ ἐκατάλαβε. Λέγει του ὁ Ἑβραῖος· πῖε το ὅθεν θέλεις καὶ πίνοντάς το ὁ πατριάρχης ἔμεινεν ὑγιής. Λέγει τότε τοῦ βασιλέως: Ἐγὼ ἔπια ὅλο τὸ φαρμάκι, ὁ δὲ Ἑβραῖος νὰ ξεπλύνῃ τὸ ποτήρι μὲ ὀλίγον νερὸ καὶ νὰ τὸ πῆθῃ. Καὶ ἂν δὲν πάθῃ τίποτε νὰ πιστεύσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν πίστιν του. Δὲν ἤθελεν ὁ Ἑβραῖος νὰ τὸ πῆθῃ, τὸν ἐβίασεν ὁ βασιλεύς καὶ τὸ ἔπια, καὶ ὦ τοῦ θαύματος! ἔσκασεν εὐθὺς καὶ ἀπέθανεν. Ἐκατάλαβετε, ἀδελφοί μου, ὅστις ἔχει πίστιν εἰς τὸν Χριστὸν μας καὶ νὰ εἶναι καθαρὸς δὲν παθαίνει κανὲν κακό;

7. Θέλετε ν' ἀκούσετε καὶ ἄλλο διὰ τὸν σταυρὸν, πὼς δὲν ἐνεργεῖ, ὅταν εἶναι μολυσμένο τὸ χέρι ἀπὸ ἀμαρτίας; Ἦτον ἕνας ἄνθρωπος ὀνομαζόμενος Ἰουλιανὸς ἀναγνώστης, ὅστις ἐσπούδασε γράμματα μὲ τὸν Μέγαν Βασίλειον, ὁ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ γίνῃ βασιλεύς. Πηγαίνει λοιπὸν καὶ εὐρίσκει ἕνα μάγον Ἑβραῖον καὶ τοῦ λέγει: Εἶσαι καλὸς νὰ μὲ κάμῃς βασιλέα καὶ νὰ σὲ κάμω βεζίρη; Τοῦ λέγει ὁ μάγος· ἀρνήσου τὸν Χριστὸν καὶ ἐγὼ νὰ σὲ κάμω. Λέγει του ὁ Ἰουλιανός· τὸν ἀρνοῦμαι. Τότε κάμνει ἕνα γράμμα ὁ μάγος καὶ τοῦ λέγει: Πάρε τοῦτο τὸ χαρτὶ καὶ πήγαινε εἰς ἕνα μνημεῖον ἑλληνικὸ καὶ ρίψε το ὑψηλὰ καὶ θὰ ἔλθουν δαίμονες, καὶ ὅ,τι σοῦ κάμνουν μὴ φοβηθῆς καὶ νὰ μὴ κάμῃς τὸν σταυρὸν σου διότι θὰ φύγουν. Ἐπῆγεν ὁ Ἰουλιανὸς εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ρίχνοντας τὸ χαρτὶ ἦλθαν οἱ δαίμονες. Αὐτὸς φοβηθεὶς καὶ κάμνοντας τὸν σταυρὸν του ἔφυγον οἱ δαίμονες. Πηγαίνει εὐθὺς εἰς τὸν μάγον καὶ τοῦ λέγει τὰ γενόμενα. Τότε τοῦ λέγει ὁ μάγος· Πήγαινε νὰ σφάξῃς ἕνα παιδί καὶ νὰ μοῦ φέρῃς τὴν καρδιά του. Ἐπῆγε καὶ ἔσφαξε τὸ παιδί καὶ τοῦ ἔφερε τὴν καρδιά. Τότε κράζει πάλι τοὺς δαίμονας ὁ μάγος. Αὐτὸς πάλιν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ ἔκαμε τὸν σταυρὸν, ἀλλ' οἱ δαίμονες δὲν ἐφοβήθησαν διότι ἦτο μολυσμένος ἀπὸ τὸν φόνον. Ἔτσι ἔκαμε τὸ θέλημά του καὶ ἐβασίλευσε δύο χρόνους καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν κόλασιν νὰ καίεται

πάντοτε. Πρέπει και ἡμεῖς νὰ εἴμεθα καθαροὶ ἀπὸ ἁμαρτίας καὶ τότε φεύγει ὁ διάβολος.

8. Ἦθελα, χριστιανοὶ μου, νὰ εἶμαι πάντοτε μαζί σας, νὰ σᾶς λέγω, πότε τὸ ἓνα, πότε τὸ ἄλλο, μὰ τί νὰ σᾶς κάμω, ὅπου εἶναι χιλιάδες χώρες, ὅπου δὲν ἤκουσαν λόγον Θεοῦ ποτὲ καὶ μὲ περιμένουν. Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ, ἅγιοι ἱερεῖς, καὶ σᾶς παραγγέλλω νὰ φροντίσετε διὰ τοὺς κοσμικοὺς, πῶς νὰ σωθῶσι καὶ ἐκεῖνοι καὶ σεῖς. Ὅμοίως πάλιν οἱ κοσμικοὶ νὰ τιμᾶτε τοὺς ἱερεῖς σας καὶ ἂν τύχη ἓνας ἱερεὺς καὶ ἓνας βασιλεὺς, τὸν ἱερέα νὰ προτιμήσης καὶ ἂν τύχη ἓνας ἱερεὺς καὶ ἓνας ἄγγελος, τὸν ἱερέα νὰ προτιμήσης, διότι ὁ ἱερεὺς εἶναι ἄνωτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους. Ὁ δὲ ἱερεὺς ὅπου θέλει τὸ καλὸν του, νὰ διαβάσῃ τὸν νόμον, νὰ καταλάβῃ τὸ χρέος του. Διὰ τοὺς ἁγίους ἱερεῖς δὲ ἔχω νὰ σᾶς πῶ τίποτε. Ἐγὼ ἔχω χρέος ὅταν ἀπαντήσω ἱερέα νὰ σκύψω νὰ τοῦ φιλήσω τὰ χέρια καὶ νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας μου. Διότι ὅλος ὁ κόσμος νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν δὲν δύνανται νὰ τελειώσουν τὰ ἄχραντα μυστήρια, καὶ ἓνας ἱερεὺς ἔστω καὶ ἁμαρτωλὸς δύναται μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος νὰ τὰ τελειώσῃ. Λέγω μόνο ὅτι ὅστις θέλει νὰ γίνῃ ἱερεὺς, πρέπει νὰ εἶναι καθαρὸς ὡς ἄγγελος νὰ ἠξεύρῃ γράμματα, νὰ ἐξηγῇ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἁγίαν Γραφήν. Καὶ ὅταν γίνῃ 30 χρονῶν καὶ τὸν παρακαλέσουν οἱ κοσμικοὶ καὶ ὁ δεσπότης, τότε νὰ γίνῃ ἱερεὺς χωρὶς νὰ δώσῃ χρήματα, καὶ νὰ κατοικῇ πλησίον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅποιαν ὥραν τὸν ζητήσουν οἱ κοσμικοὶ νὰ τὸν εὐρίσκουν. Νὰ στοχάζεται ποῖος εἶναι μαλωμένος μὲ τὴν γυναῖκα του, ποῖος ἀδελφὸς μὲ τὸν ἀδελφόν του, ποῖος γείτονας μὲ τὸν γείτονά του, νὰ τοὺς φέρῃ εἰς ἀγάπην καὶ νὰ θυσιάζεται διὰ τὸ ποίμνιόν του. Καὶ ὅταν λειτουργῇ καὶ τελειῶνῃ τὸ Εὐαγγέλιον, νὰ τὸ ἐξηγῇ εἰς τοὺς χριστιανούς, τί παραγγέλλει ὁ Χριστὸς νὰ κάμνουν, καὶ νὰ στοχάζεται ὅτι οἱ φοῦντες ὅπου εἶναι εἰς τὸ ἐπιτραχιλί σημαίνουν τὰς ψυχὰς τῶν χριστιανῶν. Καὶ ἂν χαθῇ μία ψυχὴ ἔχει νὰ δώσῃ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, καὶ νὰ στοχάζεται ὅτι τὸ φελόνι ὅπου φορεῖ καὶ δὲν ἔχει μανίκια, φανερώνει πῶς ὁ ἱερεὺς δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ χέρια νὰ ἀνακατώνεται εἰς τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ πάντοτε τὸν νοῦν του εἰς τὸν οὐρανόν.

Καὶ ὅταν μαζεύῃ τὸ φελόνιον καὶ γίνῃται ὡσὰν δύο πτέρυγες φανερώνει πῶς ἂν κάμνῃ καλὰ ἔργα, ὡσὰν ἄγγελος θὰ πετάξῃ νὰ υπάγῃ εἰς τὸν παρά δεισον. Ἄν δὲ εἶναι ἀνάξιος, ἀγράμματος, μολυσμένος μὲ ἁμαρτίας, καὶ δίδῃ γρόσια καὶ βάνη μεσίτας νὰ γίνῃ ἱερεὺς, τότε μὲ αὐτὰ ἀγοράζει τὴν κόλασιν, καὶ ὅταν λέγῃ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ λέγει τόσα ψεύματα, ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον τὸν ἱερέα. Τὸν παλαιὸν καιρὸν οἱ ἄνθρωποι ὅταν ἤθελον νὰ παιδεύσουν κανένα ἄνθρωπον ἔκανον ὄρκον καὶ ἔλεγον, νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ τὸν βάλῃ μὲ τοὺς ἱερεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος· διὰ τοῦτο, ἀδελφοί μου, εἶναι δύσκολον τὴν σήμερον νὰ σωθοῦν πατριάρχαι, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, κ.λπ. Διὰ τοῦτο σᾶς συμβουλεύω, ἅγιοι ἱερεῖς, τώρα ποὺ ἔχετε καιρὸν, μετανοήσατε ἵνα σωθῆτε.

9. Οἱ προεστοί, ὅπου εἴσθε εἰς τὰ χωρία, ἂν θέλετε νὰ σωθῆτε, πρέπει νὰ ἀγαπᾶτε ὅλους τοὺς χριστιανούς καθὼς καὶ τὰ παιδιά σας, καὶ νὰ ρίχνετε τὰ χρέη κατὰ δύναμιν ἐκάστου καὶ νὰ μὴ κάμνετε φιλοπροσωπίαν. Ὅμοίως καὶ σεῖς οἱ κατώτεροι νὰ τιμᾶτε τοὺς μεγαλυτέρους σας, οἱ ἄνδρες ν' ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας σας, καὶ ἂν ἡ γυναῖκα σου εἶναι κακὴ, τὴν ὑπομένης καὶ τὴν συμβουλεύης, ἔχει μισθὸν ἀπὸ τὸν Θεόν. Ὅμοίως καὶ αἱ γυναῖκες νὰ ἀγαπᾶτε καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε εἰς τοὺς ἄνδρας, διότι μὲ τὴν ὑπομονὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὸ καλὸν ἔχετε μισθὸν εἰς τὴν ψυχὴν σας. Καὶ ἂν ἔχῃ καὶ κανένα σφάλμα, νὰ τὸ παραβλέπητε, διότι ὁ ἄνδρας ἔχει περισσοτέρας φροντίδας ἀπὸ τὴν γυναῖκα. Λοιπὸν πρέπει ἀμφοτέροι ν' ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ὅμοίως καὶ τὰ τέκνα νὰ τιμᾶτε καὶ νὰ σέβεσθε τοὺς γονεῖς σας, διότι ὅστις δὲν τιμᾷ καὶ δὲν ὑπακούει τοὺς γονεῖς του εἰς τὸ καλόν, κολάζεται.

Πάλιν, ἔτυχεν οἱ γονεῖς σου καὶ ἠρνήθησαν τὸν Χριστὸν καὶ σὲ παρακινοῦν καὶ σὲ νὰ τὸν ἀρνηθῇς· τότε νὰ μὴν ἀκούσης καὶ ἔχεις μισθὸν ἀπὸ τὸν Θεόν, καθὼς ἔκαμεν ὁ Ἀβραάμ ὅπου τὸν ἔστειλεν ὁ πατὴρ του Θάρα, ὁ εἰδωλολάτρης, νὰ φέρῃ ἐν πρόβατον νὰ θυσιάσῃ εἰς τὰ εἰδῶλα καὶ εἰς τὸν δρόμον ὅπου ἐπήγαινε ὁ Ἀβραάμ ἐσκεφθῆ μὲ τὸν νοῦν του, ὅτι τοῦτος ὁ κόσμος ὅπου στέκει πάντοτε καινούργιος τάχα δὲν ἔχει ἀφέντη; Καὶ διατί ὁ πατέρας μου νὰ προσκυνᾷ τὰ εἰδῶλα, κωφὰ καὶ ἀναίσθητα, καὶ νὰ μὴ προσκυνᾷ τὸν ἀληθῆ

Θεὸν ὁποῦ ἐποίησεν τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, κ.λπ.; Καὶ εὐθὺς ἤκουσε φωνὴν οὐρανόθεν. Καλὴ εἶναι ἡ γνώμη σου καὶ πήγαινε εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καὶ κάθησε ἐκεῖ ἕως νὰ σοῦ εἶπω τί νὰ κάμῃς· διότι ἂν υπάγῃς ὀπίσω εἰς τὸν πατέρα σου νὰ τοῦ εἰπῆς αὐτὰ ὁποῦ ἐστοχάσθης, θὰ σὲ θανατώσῃ ἀλλὰ φεύγα. Ἔτσι ἐπῆγεν ὁ Ἀβραὰν καὶ τὸν ἔκαμεν ὁ Θεὸς ὑπέρπλουτον ὡς βασιλέα. Καὶ ἠύλογησεν ὁ Θεὸς τὸ σπέρμα του καὶ ἔγιναν ὡσὰν τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ. Εἶχε καὶ 318 δούλους, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὡς ἀδελφοὺς του. Βλέπετε, ἀδελφοί μου, ὅστις ἔχει τὸν νοῦν του εἰς τὸν Θεόν, πῶς ὁ Θεὸς τὸν ἀξιώνει καὶ περνᾷ καὶ ἐδῶ καλὰ καὶ πηγαίνει εἰς τὸν παράδεισον. Καὶ ὅταν τὰ τέκνα σας θέλουν νὰ γίνουν καλόγηροι, μὴ τὰ ἐμποδίζετε, ἀλλὰ νὰ χαίρετε διότι ἀκολουθοῦν τὸν καλὸν δρόμον. Ὅταν ὅμως τὰ βλέπῃς εἰς τὸν κακὸν δρόμον, νὰ τὰ ἐμποδίζῃς.

10. Νὰ ἔχετε εὐλάβειαν εἰς ὅλους τοὺς ἀγίους τῆς ἐκκλησίας καὶ περισσότερο εἰς τὴν δέσποιναν Μαρίαν, διότι ὅλοι οἱ ἅγιοι εἶναι δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, ἡ δὲ Θεοτόκος εἶναι βασίλισσα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἥτις παρακαλεῖ τὸν εὐσπλαγχνον Χριστὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας μας. Διὰ τοῦτο πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ τιμῶμεν τὴν δέσποιναν μας μὲ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνας. Ἐνας ἄνθρωπος ὀνομαζόμενος Ἰωάννης ἐνίκηθη καὶ ἔγινε κλέπτης, ἔγινε καὶ καπετάνιος εἰς 100 κλέπτας· ἀλλὰ εἶχε πολλὴν εὐλάβειαν εἰς τὴν Θεοτόκον καὶ κάθε πρωὶ καὶ ἑσπέρας ἔλεγε τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας· Θέλων ὁ πανάγαθος Θεὸς νὰ τὸν σώσῃ διὰ τὴν εὐλάβειαν ὁποῦ εἶχεν εἰς τὴν Θεοτόκον, ἔστειλεν ἕνα ἅγιον ἀσκητὴν, τὸν ὁποῖον ἅμα εἶδον οἱ κλέπται τὸν ἔπιασαν. Τοὺς λέγει ὁ ἀσκητής: Σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ υπάγετε εἰς τὸν καπετάνιο σας, διότι ἔχω νὰ σᾶς εἰπῶ λόγον διὰ τὸ καλὸν σας. Τὸν ὑπῆγαν εἰς τὸν καπετάνιον καὶ τοῦ λέγει: Κράξε μου ὅλα τὰ παλληκάρια νὰ ἔλθουν νὰ σᾶς εἰπῶ ἕνα λόγον. Τοὺς κράζει ὁ καπετάνιος καὶ ἦλθαν. Λέγει ὁ ἀσκητής: Δὲν ἔχει ἄλλον; Ἔχω, λέγει, ἕνα μάγειρον. Λέγει του ὁ ἀσκητής: Κράξε τον νὰ ἔλθῃ καὶ ἅμα ἦλθε δὲν ἠδύνατο νὰ ἰδῆ τὸν ἀσκητὴν ὁ μάγειρος, ἀλλ' ἐγύριζε τὸ πρόσωπόν του εἰς ἄλλο μέρος. Τότε λέγει ὁ ἀσκητής εἰς τὸν μάγειρον: Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σὲ προστάζω νὰ μὲ εἰπῆς ποῖος εἶσαι, καὶ τίς σὲ ἔστειλε καὶ τί κάμνεις ἐδῶ ποῦ

κάθεσαι; Ἀπεκρίθη ὁ μάγειρος καὶ λέγει: Ἐγὼ εἶμαι ψεύστης καὶ πάντοτε τὸ ψεῦδος λαλῶ, ἀλλὰ τώρα ἐπειδὴ μὲ ἔδεσες μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἠμπορῶ παρὰ νὰ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν. Ἐγὼ λοιπὸν εἶμαι διάβολος καὶ μὲ ἔστειλεν ὁ μεγαλύτερός μου νὰ δουλεύω τοῦτον τὸν καπετάνιον καὶ νὰ τὸν φυλάγω νὰ τὸν εὐρῶ καμμίαν ἡμέραν ὁποῦ νὰ μὴ διαβάξῃ τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας, νὰ τὸν βάλω εἰς τὴν κόλασιν. Καὶ ἔχω τώρα 14 χρόνους, ὁποῦ τὸν φυλάγω καὶ δὲν εὐρον καμμίαν ἡμέραν ὁποῦ νὰ μὴ διαβάξῃ τὸ «Ἄγγελος πρωτοστάτης». Τότε λέγει ὁ ἀσκητής: Σὲ προστάζω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος νὰ γίνῃς ἄφαντος καὶ πλέον νὰ μὴ πειράξῃς τοὺς χριστιανούς. Καὶ εὐθὺς ἔγινεν ἄφαντος ὁ διάβολος ὡσὰν καπνός. Τότε ἐδίδαξεν ὁ ἀσκητής τοὺς κλέπτας καὶ ἄλλοι ἔγιναν καλόγηροι καὶ ἄλλοι ὑπανδρεύθησαν καὶ ἔκαμαν καλὰ ἔργα καὶ ἐσώθησαν. Διὰ τοῦτο σᾶς συμβουλεύω ὅλους, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νὰ μάθετε τὸ «Ἄγγελος πρωτοστάτης», νὰ τὸ λέγετε εἰς τὴν προσευχὴν σας, καὶ ἂν θέλετε, πάρете τὸ Ἀμαρτωλῶν Σωτηρία, ὁποῦ ἔχει 70 θαύματα τῆς Θεοτόκου ἀπὸ τὰ ὁποῖα σᾶς εἶπα ἕνα διὰ νὰ καταλάβετε.

11. Ἦτο μία κόρη ὀνομαζομένη Μαρία. Ὁ πατήρ της ἦτο χριστιανὸς καὶ ἐζήτηε νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ· ἐκείνη δὲν ἠθέλε, θέλουσα νὰ φυλάξῃ παρθενίαν. Τὴν ἔβαλε εἰς ἕνα μοναστήριον γυναικεῖον καὶ τὴν παρέδωκε τῆς ἡγουμένης νὰ τὴν ἔχη ὡς παιδί της. Καὶ ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ πατήρ της ἔγινεν ἄλλος ἀφέντης εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, ὅστις ἐβγήκε μίαν ἡμέραν καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸ μοναστήριον ὁποῦ ἦτο ἡ Μαρία. Καὶ εὐθὺς ὁποῦ τὴν εἶδεν ὁ ἀφέντης, ἐτρώθη ἡ καρδιά του ἔρωτα σατανικόν, καὶ γυρίζοντας εἰς τὸ σπίτι του ἔστειλε γράμματα εἰς τὴν ἡγουμένην καὶ τῆς ἔλεγεν: Ἀμέσως νὰ μοῦ στείλῃς τὴν Μαρίαν, διότι τὴν εἶδον καὶ μὲ εἶδε, μὲ ἠγάπησε καὶ τὴν ἠγάπησα. Διαβάξῃ τὸ γράμμα ἡ ἡγουμένη, κράζει τὴν Μαρίαν καὶ τῆς λέγει: Παιδί μου, τί καλὸν εἶδες εἰς τὸν πασᾶν καὶ τὸν ἐκοίταξες μὲ ἀγάπην; Κοίταξε τί μοῦ γράφει ἐδῶ! Λέγει ἡ Μαρία: Ἐγὼ δὲν ἠξεύρω τίποτε· τὸν ἐκοίταξα μὲ ἄλλον σκοπὸν καὶ εἶπα: Ἄρα, Θεέ μου, ταύτην τὴν δόξαν ὁποῦ ἔχει ἐδῶ τοῦτος ὁ πασᾶς, θὰ τὴν ἔχη καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον; Καὶ αὐτὸς μ' ἐκοίταξε μὲ διαβολικὸν σκοπόν. Ἐγὼ ἂν ἠθελα ὑπανδρεῖαν, μὲ ὑπάνδρευε καὶ ὁ πατέρας μου καὶ ἔπαιρνα

χριστιανόν. Τότε γράφει ἡ ἡγουμένη εἰς τὸν πασᾶν: Καλλιτέρα σοῦ στέλνω τὸ κεφάλι μου παρὰ τὴν Μαρίαν. Στέλλει πάλιν ὁ πασᾶς καὶ λέγει τῆς ἡγουμένης: Ἦ νὰ μοῦ στείλῃς τὴν Μαρίαν ἢ ἐρχομαι καὶ τὴν παίρνω μόνος μου καὶ καίω τὸ μοναστήρι. Τὸ ἤκουσεν ἡ Μαρία καὶ λέγει τῆς ἡγουμένης: Ὅταν ἔλθουν οἱ ἀπεσταλμένοι, στείλε τους εἰς τὸ κελλί μου καὶ ἐγὼ τοὺς ἀποκρίνομαι. Ἦλθον οἱ ἀπεσταλμένοι εἰς τὸ κελλίον τῆς Μαρίας καὶ τοὺς ἠρώτησε τί θέλουν. Τῆς εἶπον ἐκεῖνοι: Μᾶς ἔστειλεν ὁ πασᾶς νὰ σὲ πάρωμεν, διότι εἶδε τὰ μάτια σου καὶ τὰ ὠρέχθηκε. Τοὺς εἶπε νὰ περιμείνουν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τότε παίρνει ἕνα μαχαίρι καὶ ἕνα πιάτο καὶ πηγαίνει εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐμπρὸς καὶ λέγει: Κύριέ μου, μοῦ ἔδωκες τὰ μάτια τὰ αἰσθητὰ διὰ νὰ πηγαίνω εἰς τὸν καλὸν δρόμον, καὶ ἐγὼ πηγαίνω μὲ τὸ θέλημά μου εἰς τὸν κακὸν δὲν εἶναι πρέπον. Καὶ ἐπειδὴ αὐτὰ τὰ αἰσθητὰ θὰ μοῦ βγάλουν τὰ νοητὰ, ἰδοῦ ὅπου τὰ βγάνω διὰ τὴν ἀγάπην σου, διὰ νὰ φύγω ἀπὸ τὸν βόρβορον τῆς ἀμαρτίας. Καὶ εὐθὺς βάζει τὸ μαχαίρι μέσα εἰς τὸ μάτι της καὶ τὸ βγάνει εἰς τὸ πιάτο. Ἐπῆγεν ἐμπρὸς καὶ εἰς τὴν Παναγίαν καὶ βγάζει καὶ τὸ ἄλλο τῆς μάτι καὶ τὰ βάνει μαζί. Τότε τὰ στέλλει τοῦ πασᾶ, καὶ ἀφοῦ τὰ εἶδεν ὁ πασᾶς ἐγύρισεν εὐθὺς ὁ σατανικὸς ἔρωσις εἰς κατάνυξιν καὶ σηκώνεται εὐθὺς καὶ πηγαίνει εἰς τὸ μοναστήριον καὶ παρακαλεῖ τὰς καλογραίας νὰ ὑπάγουν νὰ κάμουν δέησιν εἰς τὸν Θεόν, νὰ ἰατρευθῇ ἡ Μαρία. Πηγαίνουν πάραυτα ὅλοι μαζί μὲ τὸν πασᾶ καὶ πίπτουσαι κατὰ γῆς παρεκάλουν τὸν Κύριον καὶ τὴν Θεοτόκον νὰ δώσῃ τὸ φῶς τῆς Μαρίας. Ἐφάνη ἡ Θεοτόκος τότε ὡς ἀστραπή εἰς τὴν Μαρίαν καὶ τῆς λέγει: Χαῖρε Μαρία! Ἐπειδὴ ἐπροτίμησες νὰ βγάλῃς τὰ μάτια σου διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ υἱοῦ καὶ τὴν ἰδικὴν μου, ἰδοῦ πάλιν ἔχε τὰ μάτια σου καὶ πλέον πειρασμὸς νὰ μὴ σοῦ συμβῇ. Βλέποντας δὲ τὸ θαῦμα οἱ παρόντες ἐχάρησαν πολὺ καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν καὶ τὴν Παναγίαν. Ἐπειτα ὁ πασᾶς ἀφιέρωσε πολὺ χρυσίον εἰς τὸ μοναστήρι καὶ ἐπῆρε συγχώρησιν ἀπὸ τὰς καλογραίας καὶ ἀνεχώρησεν καὶ ἔκαμε καλὰ καὶ ἐσώθη. Ἀκούετε, ἀδελφοί μου, τί ἔκαμεν ἡ Μαρία μὲ τὴν δύναμιν τῆς Παναγίας; Διὰ τοῦτο πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ τιμῶμεν τὴν Παναγίαν Θεοτόκον μὲ ἔργα καλὰ.

12. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀδελφοί μου, ἀνάμεσα εἰς τὰ καλὰ τὰ ὅποια μᾶς διδάσκει εἰς τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, μᾶς λέγει καὶ τοῦτον τὸν λόγον, ὅτι ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπο ὅπου σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν του καὶ δὲν ζητήσῃ συγχώρησιν προτοῦ νὰ δύσῃ ὁ ἥλιος, διότι κολάζεται, Τώρα εἶναι δυνατὸν καὶ ἐγὼ ὅπου ἦλθα ἐδῶ νὰ μὴ ἐσκανδάλισα τινὰ ἀπὸ λόγου σας; Λοιπὸν μὲ ἄλλον τρόπον δὲν δυνάμεθα παρὰ μὲ τὸν ἐξῆς: Σᾶς παρακαλῶ νὰ εἰπῆτε ἡ εὐγένειά σας τρεῖς φορές, συγχώρησόν μας καὶ Θεὸς συγχωρήσει σε. Τώρα ἂν θέλετε νὰ χαρῆ ὁ Χριστός νὰ χαρῆ ἡ Παναγία μας Θεοτόκος καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, νὰ πικραθῇ ὁ διάβολος, ὁ ἐχθρὸς μας, τώρα ὅπου εἴσθε ἐδῶ μαζευμένοι, νὰ εἰπῆτε μεταξύ σας τρεῖς φορές: Συγχωρεῖτε μας, ἀδελφοί, καὶ ὁ Θεὸς συγχωρήσει σας.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ

Λόγος ΚΖ΄ τῆ Α΄ Ἀπριλίου καὶ τῆ Ε΄ Κυριακῆ
τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς

Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας,
μεταφρασθεὶς εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν παρὰ τοῦ ἐν Μοναχοῦ
ἐλαχίστου Δαμασκηνοῦ τοῦ Ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου.

1. Μέγα τί καλὸν εἶναι, εὐλογημένοι χριστιανοί, ἢ μετάνοια, καὶ τοιοῦτον καλὸν εἶναι, ὅτι πάντα ἄνθρωπον σώνει, ὅλαις ταῖς ἀμαρτίαις ταῖς ἐξαλείφει, ὅλαις ταῖς ἀτυχίαις ταῖς ἀφανίζει· δὲν εἶναι καμμία ἀμαρτία, ὅπου νὰ μὴ συγχωρήσῃ ὁ Θεός, ὅταν μετανοήσῃ ὁ ἄνθρωπος· ἢ μετάνοια κάμνει μεγάλην χαρὰν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους, καθὼς τὸ ὀρίζει καὶ ὁ Κύριος εἰς τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον· Χαρὰ γίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῷ μετανοοῦντι· ἢ μετάνοια εἶναι καθαρισμὸς τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δευτέρα βάπτισις· διότι ὅποιος ἐμόλυνε τὸ πρῶτον βάπτισμα μὲ ἀμαρτίαις, πάλιν μὲ τὴν μετάνοιαν τὸ κερδαίνει· ἢ μετάνοια εἶναι μέγα ὄφελος εἰς τὸν ἀμαρτωλὸν ἄνθρωπον, καθὼς τὸ μαρτυροῦν τὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας μας· ἀπ' αὐτὴν τὴν μετάνοιαν ἐσώθησαν πολλοὶ ἀμαρτωλοὶ ἄνθρωποι, καὶ οὐ μόνον ἐσώθησαν, ἀλλὰ καὶ ἅγιοι ἔγιναν καὶ τοὺς προσκυνοῦμεν ἡμεῖς τὴν σήμερον ἡμέραν, ὡσὰν καὶ ἡ ἁγία Μαρία ἢ Αἰγυπτία, ὅπου ἦτον πόρνη καὶ ἀμαρτωλὴ γυναῖκα καὶ μόνον διατὶ ἐμετανόησε καὶ ἀσκήτευσεν, ἁγίασε καὶ ἐτιμήθη ἐκ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Αὐτῆς τῆς ἁγίας ταῖς ἀμαρτίαις καὶ τὴν μετάνοιαν βούλομαι νὰ διηγηθῶ σήμερον, εὐλογημένοι χριστιανοί. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ τὴν αὐθεντίαν σας, ἀκούσατε τοὺς λόγους μου μετὰ πάσης προθυμίας, νὰ καταλάβετε, καὶ νὰ μάθετε, πόσον δύναται ἢ μετάνοια εἰς τὸν ἄνθρωπον.

2. Εἰς τὰ μέρη τῆς Παλαιστίνης ἦτον ἓνας ἱερομόναχος, Ζωσιμᾶς τὸ ὄνομά του· ἦτον δὲ ὁ γέρον αὐτὸς κατὰ πολλὰ ἐνάρετος, καὶ τὸσον ἦτον φημισμένος εἰς τὴν ἀρετὴν, ὅσον πολλοὶ καλόγεροι ἀπὸ τὰ τριγύρου μοναστήρια ὑπήγεναν πολλαῖς φοραῖς νὰ ἀκούσουν

λόγον ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ γέροντος αὐτοῦ· ἔκαμε γοῦν εἰς ἐκεῖνο τὸ μοναστήριον, ὅπου ἦτον, χρόνους πενήντα τρεῖς· ἔπειτα ἤλθέ του λογισμὸς τοιοῦτος, ὅτι τάχατες εἶναι κανένας, ὅπου νὰ μὲ διδάξῃ τίποτες ἔργον καλογορικῆς; εἶναι κανεὶς, ὅπου ποτὲ δὲν τὸν ἔλειψε τίποτες εἶναι τινὰς εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου μὲ περισσεύει εἰς τὴν ἀρετὴν; αὐτὰ ἐνθυμούμενος ὁ γέρον ἄγγελος Κυρίου ἐφάνη, καὶ λέγει τὸν Ζωσιμᾶ, ἀγκαλὰ καὶ μεγάλη εἶναι ἡ ἐδική σου ἀρετὴ, ἀμὴ σὺρε εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, εἰς τὸ μοναστήριον ὅπου εἶναι ἐκεῖ πλησίον, νὰ ἰδῆς, ἄλλους μεγαλύτερους εἰς τὴν ἀρετὴν ἀπὸ σένα. Ἐσηκώθη παρευθὺς ὁ γέρον καὶ ὑπήγεν εἰς ἐκεῖνο τὸ μοναστήριον καὶ ἔβαλε μετάνοιαν, καὶ ἀπόμεινεν ἐκεῖ. Συνήθειαν δὲ εἶχαν οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι, ὅτι τὴν καθαρὴν Δευτέραν ἐβγαίναν οἱ καλόγεροι ὅλοι ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ ὑπήγεναν εἰς τὴν ἔρημον χώρια πᾶς ἓνας, καὶ ἔκαμναν ἐκεῖ ἕως τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων. Κατὰ τὴν συνήθειαν γοῦν τοῦ μοναστηρίου ἐβγήκε καὶ ὁ γέρον Ζωσιμᾶς, καὶ ἐπέρασε τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν μὲ τοὺς ἄλλους καλόγερους. Ὡς γοῦν ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων τους, ἤλθέ τον λογισμὸς νὰ σέβῃ παραμέσα εἰς τὴν ἔρημον, μήνα εὖρη τινὰ γέροντα ἀσκητὴν, νὰ ἀκούσῃ τίποτες λόγον Θεοῦ ἀπ' ἐκεῖνον καὶ πηγενάμενος, ἔφθασεν ἢ ὦρα νὰ διαβάσῃ τὴν ἀκολουθίαν του· ἔπειτα ἐστάθη κατὰ ἀνατολὰς καὶ ἐπροσεύχετο· καὶ ἐκεῖ στεκόμενος, εἶδεν ὡσὰν ἴσκιον ὅπου ἐφάνη ἀνθρωπίνου κορμίου· ἐνόμισεν ὁ γέρον, ὅτι εἶναι φαντασία δαιμονικὴ καὶ παρευθὺς ἔκαμε τὸν σταυρόν του.

3. Ὅταν δὲ ἀπόσωσε τὴν ἀκολουθίαν του, βλέπει φανερὰ καὶ ἐπεριπάτει ἄνθρωπος πρὸς τὴν δεξιάν του μεραίαν, καὶ τὸ κορμὶ του ἦτον μαῦρον κατὰ πολλὰ, τὰ μαλία του ἦσαν ἄσπρα ὡσὰν τὸ βαμπάκιον, πλὴν ἦτον μικρά, μόνον ἕως τὸν ὠμὸν του ἔφθαναν· καὶ ὡς τὸν εἶδεν ὁ γέρον, ἐχάρη κατὰ πολλὰ, πῶς εὐρήκεν ἐκεῖνον ὅπου ἐζήτει καὶ παρευθὺς ἄρχισε καὶ ἔτρεχε καταπόδι του· καὶ ὡς τὸν εἶδεν, ὅτι τρέχει ὁ Ζωσιμᾶς, ἐκεῖνος περισσότερον ἔφευγεν· ἀλλὰ ὁ Ζωσιμᾶς ἂν καὶ ἦτον γέροντας, πλὴν ἔτρεχε περισσότερον καὶ ὅταν ἐζύγωσε κοντὰ ὅσον νὰ ἀκούεται φωνή, ἔκλαυσεν ὁ γέρον καὶ λέγει πρὸς ἐκεῖνον ὅπου ἐφαίνετο· Διατί με φεύγεις τὸν ἀμαρτωλόν, δοῦλε τοῦ Θεοῦ; τί μὲ συγχέουσαι τὸν γέροντα καὶ δὲν στέκεσαι νὰ

μέ εὐλογίης; στάσου διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ὅτι εἶμαι γέρων, καὶ δὲν δύνομαι νὰ σὲ ἀκολουθῶ. Αὐτὰ συντυχένωντας ὁ γέρων καὶ πηλαλῶντας ἔφθασεν εἰς ἓνα τόπον, ὅπου ἦτον ὡσὰν ξηροπόταμον μικρόν· ἐκεῖνος μὲν ὅπου ἐφαίνετο ἐκατέβη καὶ πάλιν ἀνέβη, ὁ δὲ γέρων ἐστάθη μὴ δυνάμενος νὰ περάσῃ καὶ ἔκλαιε περισσότερον. Τότε ἀπηλογήθη ἐκεῖνος ὅπου ἐφαίνετο, καὶ λέγει πρὸς τὸν Ζωσιμᾶν· Συγχώρησόν με Ἄββᾶ Ζωσιμᾶ διὰ τὸν Χριστόν· δὲν δύνομαι νὰ σταθῶ νὰ μὲ ἰδῆς ὅτι εἶμαι γυμνή, ὡσὰν μὲ βλέπεις, καὶ ἄλλο ὅτι εἶμαι γυναῖκα· πλὴν ἐὰν θέλῃς νὰ σταθῶ, ρίψε με ἓνα ράσον νὰ τὸ βάλω, καὶ τότε νὰ μὲ ἰδῆς νὰ μὲ δώσης τὴν εὐχὴν σου.

Ὡς γοῦν ἤκουσεν ὁ Ζωσιμᾶς, ὅτι ἐξ ὀνόματος τὸν ἔκραζεν, ἐθαύμασε πῶς ἦτον προορατικός· ὅμως ἔρριψε τὸ ἓνα του παλαιόρασον καὶ τότε ὑπήγε καὶ ἔβαλε μετάνοιαν· ὁμοίως καὶ ὁ φαινόμενος ἔβαλε μετάνοιαν καὶ πολλὴν ὥραν ἐστέκοντο πρὸς αὐτὰ καὶ οἱ δύο τους καὶ ἓνας τὸν ἄλλον ἔλεγεν· Εὐλόγησόν με, δοῦλε τοῦ Θεοῦ· καὶ μὲ πολλὴν ὥραν, λέγει ἡ γυναῖκα ἐκείνη· Ἄββᾶ Ζωσιμᾶ, ἐσένα πρέπει νὰ μὲ εὐλογίης ὅτι εἶσαι ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὅτι πολλαῖς φοραῖς ἐστάθης εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ παρεκάλεις τὸν Θεόν διὰ ἄλλων ἁμαρτίας, διὰ τοῦτο ἐσὺ εὐλόγησον ἐμένα.

4. Τότε λέγει ὁ Ζωσιμᾶς· Ἄγία τοῦ Θεοῦ, τὸ χάρισμά σου φαίνεται περισσότερον ἀπὸ τὸ ἐδικόν μου, ὅτι εἶσαι προορατικὴ, καὶ ἤξεύρεις καὶ τὸ ὄνομά μου, καὶ πῶς εἶμαι ἱερεὺς διὰ τοῦτο παρακαλῶ σε πολλά, ἐσὺ με εὐλόγησον. Ὡσὰν εἶδε γοῦν ἡ γυνὴ ἐκείνη, ὅπου ἐφαίνετο, ὅτι πλέον δὲν τὴν εὐλογεῖ, ἐσηκώθη μοναχὴ τῆς καὶ λέγει· Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὅπου ἀγαπᾷ τὴν σωτηρίαν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἐκεῖνος νὰ σὲ εὐλογίῃ· τότε ἐσηκώθη καὶ ὁ γέρων Ζωσιμᾶς. Ἀπεκρίθη ἡ ἄγία, καὶ λέγει πρὸς τὸν Ζωσιμᾶν· Ἄββᾶ Ζωσιμᾶ διατὶ ἐκοπίασες καὶ ἦλθες ἔως ἐδῶ, νὰ ἰδῆς μίαν γυναῖκα ἁμαρτωλήν; πλὴν ἐπειδὴ σὲ ἔφερον ὁ Θεὸς ἔως ἐδῶ, εἰπέ με, πῶς εἶναι οἱ Χριστιανοί; πῶς εἶναι ὁ κόσμος; πῶς εἶναι οἱ βασιλεῖς; πῶς εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ; Ἀπηλογήθη ὁ γέρων καὶ λέγει· Ὅλοι καλὰ εἶναι μὲ τὴν εὐχὴν σου, μῆτερ ὀσία, ἀλλὰ παρακάλεσαι τὸν Θεὸν καὶ διατ' ἐκείνους, καὶ διατ' ἐμένα, ὅτι διὰ τοῦτο ἐκοπίασα τόσῃν στρατάν ὁ ἁμαρτωλός. Λέγει τὸν ἡ γυναῖκα ἐκείνη· Ἄββᾶ Ζωσιμᾶ, ἐσένα πρέπει νὰ παρακα-

λέσης διατ' ἐμένα τὸν Θεὸν πλὴν ἐπειδὴ μὲ ὀρίζεις, νὰ κάμω ὑπακοήν. Τότε ἐστάθη πολλὴν ὥραν καὶ προσηύχετο ἡ ἄγία καὶ φωνῆ ἀπὸ τὸ στόμα τῆς δὲν ἠκούετο. Καὶ ὁ γέρων ἔπεσε πρὸς αὐτὰ καὶ τὴν γῆν καὶ ἔλεγε τό, Κύριε ἐλέησον· ὅμως μὲ καιρὸν πολὺν ἐσήκωσε τὰ μάτια του καὶ βλέπει ὅτι ἦτον ἡ γυναῖκα μίαν πῆχυν ψηλὰ ἀπὸ τὴν γῆν· καὶ ὡς τὴν εἶδεν, ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του, ὅτι θέλει εἶσθαι τίποτε φάντασμα δαιμονικόν, καὶ καμώνεται ὅτι προσεύχεται.

5. Τότε ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ ἐκείνη καὶ λέγει· Τίνες οἱ λογισμοὶ σου Ἄββᾶ Ζωσιμᾶ, καὶ βάνεις εἰς τὸν νοῦν σου, ὅτι εἶμαι φάντασμα; γυναῖκα εἶμαι ἁμαρτωλότερη παρὰ τὸν κόσμον ὅλον τότε ἔκαμε τὸν σταυρόν τῆς εἰς ὅλον τῆς τὸ κορμί καὶ λέγει πρὸς τὸν γέροντα· Ὁ Θεός, Ἄββᾶ Ζωσιμᾶ, νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ ταῖς τέχναις τοῦ διαβόλου. Τότε ὁ Ζωσιμᾶς ἔπεσε κάτω εἰς τὴν γῆν μὲ δάκρυα πολλά, καὶ ἐπίασε τὰ ποδάρια τῆς ἄγίας, καὶ λέγει πρὸς αὐτή· Ὁρκίζω σε, δούλη τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ με πῶς εὐρέθης αὐτοῦ εἰς τὴν ἔρημον; πό θεν εἶσαι; καὶ πῶς ἀσκήτευσες; καὶ πόσον καιρὸν ἔχεις αὐτοῦ; εἰπέ με τα διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, μὴ με κρύψῃς τίποτες ὅτι διατ' αὐτὸ εὐδόκησεν ὁ Θεός, καὶ σὲ εἶδα, νὰ ἀκούσω καὶ ἐγὼ νὰ ὠφελῆθῶ ἀπὸ τοὺς λόγους σου· διότι ἂν δὲν ἤθελεν ὁ Θεὸς νὰ σὲ ἰδῶ, δὲν ἤθελα περιπατήσῃ τόσῃν στρατάν ἐγὼ ὁ γέρων καὶ ἀδύνατος, ὅπου ποτὲ δὲν ἐδυνήθηκα ἔξω ἀπὸ τὸ κελλί μου νὰ ἐβγῶ. Ὡς γοῦν εἶδεν ἡ ἄγία τοὺς λόγους καὶ τὰ δάκρυά του, λέγει πρὸς τὸν Ζωσιμᾶν:

Ἄββᾶ Ζωσιμᾶ, ἐντρέπομαι ἡ ἁμαρτωλὴ νὰ διηγθῶ τὰ ἔργα μου, ὅτι εἶναι γεμάτα ἐντροπῆς, πλὴν νὰ τὰ ἐξομολογηθῶ σήμερον φανερὰ πρὸς τὴν ἀγιωσύνην σου· ἐγὼ τίμιε γέρον, εἶμαι ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ὅμως οἱ γονεῖς μου ἐζοῦσαν καὶ ἐγὼ ἤμουν δώδεκα χρονῶν καὶ παρευθὺς ἄφησα τοὺς γονεῖς μου καὶ ἔφυγα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἐκεῖ ἤμουν πολιτικὴ δεκαεπτὰ χρόνους. Καὶ τόσον ἤμουν εἰς τὴν ἁμαρτίαν ξεκυλισμένη, ὅτι μόνο διὰ νὰ ἔρχωνται πολλοὶ πρὸς ἐμένα, δὲν τοὺς ἔπαιρνα τίποτες· καὶ τόσον ἤμουν πτωχὴ ὅτι μὲ τὰ χέρια μου ἔζουν, πότε μὲ τὴν ρόκκαν, πότε μὲ ἄλλην δουλείαν. Μίαν γοῦν ἡμέραν ἐβγῆκα ἔξω εἰς τὸ περιγιάλι καὶ βλέπω πλῆθος πολλῶν ἀνθρώπων, ὅπου ἐσέβαιναν εἰς ἓνα μέγαλον κα-

ράβι, και ὡς τὸ εἶδα, ἐρώτησα ἓνα ἀπ' ἐκείνους, πού πηγαίνουν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί; καὶ εἶπέ με, ὅτι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ πηγαίνομεν, διότι τώρα κοντὰ φθάνει τῆς Ὑψώσεως ἡ ἡμέρα. Τότε λέγω πρὸς ἐκεῖνον· Τάχατες θέλουν καὶ ἐμένα; λέγει με ἐκεῖνος· Ἐὰν ἔχῃς τὸν ναῦλον νὰ δώσης κανεὶς δὲν σὲ ἐμποδίζει· ἀποκρίθηκα καὶ λέγω του· Τὸν ναῦλον δὲν ἔχω, ἀμὴ ἔχω τὸ κορμί μου, καὶ νὰ θραψῶ, καὶ νὰ ὑπάγω καὶ ἕως τὰ Ἱεροσόλυμα χωρὶς ἀγῶγιον· ἐκεῖνος ὡς ἤκουσε τοὺς λόγους μου, ἔφυγε γελῶντας ἀπὸ ἐμένα· ἐγὼ δὲ, Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, ὄχι ὅτι εἶχα καλὸν σκοπὸν νὰ ὑπάγω εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀμὴ ἤθελα νὰ εὕρω καὶ ἄλλους ἀνθρώπους, νὰ κάμνω τὴν ἐπιθυμίαν. Εἶπά σε, Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ μου, μὴ με ἀναγκάζεις νὰ εἰπῶ καὶ παρέκει, ὅτι μιαίνω τὸν ἀέρα καὶ τὴν γῆν μὲ τὰ λόγια μου. Αὐτὰ εἶπεν ἡ ἀγία, καὶ ἐσιώπησε.

6. Τότε λέγει τὴν ὁ γέρον· Εἶπέ μου, μήτηρ ὅσια ἕως τὸ τέλος καὶ μὴν ἀποκρύψης τίποτε ἀπὸ ἐμένα· πάλιν ἀπεκρίθη ἡ ἀγία, καὶ λέγει τον Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, ἐπειδὴ μὲ ἀναγκάζεις νὰ σὲ εἰπῶ καὶ παρέκει, παρευθὺς ἔρριψα κάτω τὴν ρόκκάν μου καὶ τότε τρέχω εἰς ἓνα καράβι ἀπ' ἐκεῖνα, ὅτι ἦσαν καὶ ἄλλα πολλὰ καράβια ἔτοιμα νὰ κινήσουν, καὶ βλέπω δέκα παληκάρια εὐμορφα, ὅπου ἐσέβαιναν εἰς τὸ καράβι, καὶ λέγω τα· Ἐπάρετε καὶ ἐμένα μὲ τοῦ λόγου σας καὶ δόσετε τὸν ναῦλον διατ' ἐμένα καὶ θέλω τὸν ἐξαγοράσει. Ἐκεῖνοι δὲ ὡς ἤκουσαν, ἔβαλάν με εἰς τὸ καράβι, καὶ ὅσαις ἁμαρτίαις ἔκαμα ἐκεῖ, Ἀββᾶ, ἐντρέπομαι νὰ σοῦ ταῖς εἰπῶ· πλὴν αὐτὸ μόνον θαυμάζω, πῶς δὲν ἔσχισεν ἡ θάλασσα νὰ μᾶς καταπίη ὅλους, ὅσοι ἤμεσθεν· ἀμὴ ἂν τύχη ὁ Θεὸς ἐκαρτέρει τὴν μετάνοιάν μου· ὡσὰν δὲ εὐγῆκα ἀπὸ τὸ καράβι, δὲν μὲ ἔσωσαν οἱ πρῶταις μου ἁμαρτίαις, ἀμὴ ἐγύρευα καὶ ἄλλους ἀγαπητικὸς περισσοτέρους. Ὅταν δὲ ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς Ὑψώσεως, ἐγὼ ὡσὰν καὶ πρῶτα ἔκαμνα τὴν ἁμαρτίαν· ἔβλεπα δὲ ἀνθρώπους τὴν νύκτα ὅπου ὑπήγαιναν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ἀκολούθησά τους γοῦν ἐγὼ, μόνον νὰ βλέπω τὰ παληκάρια· ὅσον δὲ ἐστριμῶνουμουν νὰ σέβω εἰς τὴν θύραν, μὲ ἐστρίμωναν ἄλλοι, καὶ δὲν μὲ ἄφηναν νὰ σέβω. Ὅταν δὲ ἐσέβηκαν ὅλοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐγὼ πλέον δὲν ἠμπόρεσα νὰ σέβω παρέκει· τρεῖς καὶ τέσσαρες φοραῖς ἐπάσχισα, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσα νὰ σέβω. Τότε ἐπῆγα καὶ ἐστά-

θηκα ἔξω εἰς μίαν γωνίαν καὶ στεκάμενη ἐκεῖ ἐνθυμήθηκα, ὅτι ἀπὸ ταῖς ἁμαρτίαις μου δὲν δύναμαι νὰ σέβω· καὶ ὡσὰν ἔκλαια διὰ τὰς ἁμαρτίας μου, βλέπω ἐπάνωθέν μου καὶ ἦτον μία εἰκόνα τῆς Παναγίας, καὶ ὡς τὴν εἶδα, ἐδάκρυσα καὶ εἶπα· Παρθένε Δέσποινα Θεοτόκε, ὅπου ἐγέννησες τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, γνωρίζω, ὅτι δὲν εἶμαι ἀξία νὰ βλέπω τὴν ἀγίαν σου εἰκόνα διὰ τὰς πολλὰς μου ἁμαρτίας· πλὴν ἐπειδὴ διὰ τοῦτο ἐγένετο ὁ Θεὸς ἄνθρωπος, διὰ νὰ καλέσῃ τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, βοήθησόν με καὶ ἐμένα νὰ σέβω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ ἰδῶ τὸ ἅγιον ξύλον, ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Υἱός σου διὰ ταῖς ἐδικαῖς μου ἁμαρτίαις, καὶ ἔχυσε τὸ ἅγιόν του αἷμα, διὰ νὰ σώσῃ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἂν καταξιωθῶ νὰ τὸ ἰδῶ, ἐσένα βάνω ἐγγυητὴν πρὸς τὸν Υἱόν σου, ὅτι πλέον νὰ μὴ μιάνω τὸ κορμί μου, ἀλλὰ ὡσὰν ἐξέβω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου μὲ ὀδηγήσης νὰ ὑπάγω.

7. Αὐτὰ εἶπα καὶ ἐπῆρα καμπόσην πληροφορίαν, ἔπειτα ἀνακατώθηκα μὲ ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ ἐσέβηκα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πλέον κανεὶς δὲν ἦτον νὰ μὲ ἐμποδίσῃ ὡσὰν τὴν πρώτην φορά· ἀλλ' ὡσὰν προτύτερα δὲν ἐμποδίζομουν καὶ ἔτσι ἐπῆγα εὐκόλα μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ παρευθὺς τρόμος καὶ φόβος μὲ ἐπῆρεν, ὅταν εἶδα τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ· ἔπεσα γοῦν κάτω εἰς τὴν γῆν καὶ ἐπροσκύνησα μὲ δάκρυα τὸ ἅγιον ἐκεῖνο ξύλον· καὶ ὡσὰν τὸ ἐπροσκύνησα, ἔδραμα πάλιν εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἦτον ἱστορισμένη ἡ Θεοτόκος, καὶ μὲ δάκρυα κλαίωντας ἔλεγα· Ἐσὺ Παναγία Παρθένα δὲν με ἐσυγχάθης τὴν ἁμαρτωλὴν καὶ ἀναξίαν δούλην σου, ἀμὴ ἐκαταξιώσές με νὰ ἰδῶ ἐκεῖνο, ὅπου ἠγάπουν καὶ ἤθελα· διὰ τοῦτο Δέσποινα Θεοτόκε δεῖξέ με καὶ στρά ταν πῶς νὰ σωθῶ· ἐσὺ γενοῦ ὀδηγία τῆς σωτηρίας μου· ἐσὺ ὅπου μὲ ἔγινες ἐγγυητρία, ἐσὺ με καθοδήγησε, πῶς νὰ ἀρέσω τὸν υἱόν σου. Λέγοντας ἐγὼ τοιαῦτα, ἤκουσα φωνὴν ὅπου μὲ ἤλθεν, ὅτι ἂν περάσης τὸν Ἰορδάνην, θέλεις εὕρη μεγάλην ἀνάπαυσιν· καὶ ὡς τὸ ἤκουσα, ἔκραξα μεγαλοφώνως· Δέσποινα Δέσποινα, μὴ ἐγκαταλίπης με. Αὐτὸ εἶπα, καὶ ἐβγήκα νὰ πηγαίνω πρὸς τὸν Ἰορδάνην καὶ πηγαίνάμενη μὲ εἶδεν ἓνας χριστιανός καὶ ἔβγαλε τρεῖς φόλαις καὶ μὲ ἔδωκε διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπῆρα ταις γοῦν ἐγὼ καὶ ἀγόρασα τρία ψωμιὰ μετ' ἐκεῖναις· ἐκεῖ ἐρώτησα ἓνα

ἄνθρωπο, ποία στράτα πηγαίνει εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ ἔδειξέ με· καὶ παρευθὺς κλαίωντας ἐπεριπάτουσ τὴν στράταν καὶ πρόσαργα ἔφθασα εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, κοντὰ εἰς τὸν Ἰορδάνην. Καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐμετάλαβα εἰς τὸ μοναστήριον καὶ ἔφαγα καὶ μισὸν ψωμί καὶ ἔπια καὶ ἀπὸ τὸ νερὸν τοῦ Ἰορδάνου· ἔπειτα ἔπεσα καὶ ἐκοιμήθηκα ἐκεῖ· καὶ τὸ ταχὺ ὅταν ἐξημέρωσεν, ἐκατέβηκα κάτω εἰς τὸν ποταμὸν καὶ εὐρήκα μικρὸν καράβιον καὶ ἐπέρασα καὶ ἦλθα ἕως ἐδῶ ὅπου με βλέπετε, Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ.

8. Ἀπεκρίθη ὁ γέρων καὶ λέγει τὴν· Πόσους χρόνους ἔχεις ἁγία, ἀφόντις εἶσαι αὐτοῦ εἰς τὴν ἔρημον; λέγει τὸν ἡ ἁγία· Τεσσαράκοντα χρόνους ἔχω, Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, ἀφόντις εἶμαι ἐδῶ· λέγει τὴν ὁ Ζωσιμᾶς· Καὶ πόθεν εὕρισκες τὴν τροφήν σου ἕως τὴν σήμερον; ἢ πῶς ἐπέρασες τόσους χρόνους; λέγει τὸν ἡ ἁγία· Δύο ἡμισυ ψωμῖα εἶχα, ὅταν ἐπέρασα τὸν Ἰορδάνην καὶ τόσον ἐξηράνθησαν, ὥστε ἔγιναν ὡσὰν πέτραις· ἀπ' ὀλίγον γοῦν ὀλίγον ἐπέρασα μετ' ἐκεῖνα καὶ ἀπὸ χορτάρια αὐτῆς τῆς ἐρήμου. Ἀπεκρίθη ὁ γέρων καὶ λέγει τὴν· Πῶς ἐπέρασες τόσον καιρὸν; εἶχες τίποτε πειρασμὸν ἀπὸ τὸν διάβολον, ἢ ὄχι; λέγει τὸν ἡ ἁγία· Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, πρᾶγμα με ἐρώτησες, ὅπου φρίττω νὰ σὲ τὸ εἰπῶ· διότι ἂν ἐνθυμηθῶ τοὺς τόσους πειρασμούς, ὅπου ὑπέμεινα καὶ ἔπαθα, φοβοῦμαι νὰ μὴ τοὺς πάθω ἄλλιν. λέγει τὴν ὁ γέρων· Παρακαλῶ σε δούλη τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ, μὴ με κρύψῃς τίποτε, ἀμὴ ὅλα δείξετε τα διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. Ἀπεκρίθη ἡ ἁγία καὶ εἶπε του· Πίστευσέ με, Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, δεκαεπτὰ χρόνους ἔκαμα εἰς τὴν ἔρημον ἐτούτην, ὅπου πειρασμούς πολλοὺς εἶχα ἀπὸ τὸν δαίμονα· διότι ὅταν ἤθελα ἀρχίσῃ νὰ φάγω, ἐνθυμούμουν τὸ κρέας καὶ τὰ ψάρια, ὅπου ἦσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐνθυμούμουν τὸ κρασί τὸ πολὺ, ὅπου ἔπινα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκατακαίετο ἡ καρδία μου, ὅτι ἐδῶ κἂν νερὸν δὲν εἶχα νὰ πῖω· καὶ ἄλλιν ἐνθυμούμουν τὰ τραγοῦδια ὅπου ἤξευρα καὶ ἄρχιζα νὰ τραγοῦδῶ· καὶ παρευθὺς ἐνθυμούμουν ταῖς ἁμαρτίαις μου καὶ τὴν Παναγίαν Παρθένον ὅπου ἔβαλα ἐγγυήτριαν, καὶ ἤρχοντό με ὡσὰν δάκρυα καὶ ἔκλαια ἢ ταλαίπωρη· καὶ ὡσὰν ἐπεκαλούμουν τὴν Θεοτόκον, φῶς περισσὸν ἔλαμπεν ἐμπροστά μου καὶ ἐχάνοντο οἱ κακοὶ λογισμοί. Πῶς νὰ σὲ διηγηθῶ, Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, τὴν ἐστίαν, ὅπου ἔκαιε τὴν καρ-

δίαν μου διὰ τὴν πορνείαν; ἀλλὰ ὡσὰν με ἤρχετο τέτοιος λογισμὸς, ἔπιπτα κάτω εἰς τὴν γῆν με δάκρυα, καὶ δὲν ἐσηκώνομουν, ἔαν δὲν ἤθελα ἰδῆ ἐκεῖνο τὸ φῶς νὰ σκορπίσῃ τοὺς λογισμούς μου· λοιπὸν με τοιούτους πειρασμούς, Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, ἐπειράζουμουν τοὺς δεκαεπτὰ ἐκείνους χρόνους· ἀπὸ τότε δὲ ἕως τὴν σήμερον, με τὴν βοήθεια τῆς Παναγίας μου, δὲν ἔχω κανένα πειρασμὸν.

9. λέγει τὴν ὁ Ζωσιμᾶς· Καὶ πλέον δὲν ἐγύρευσε τροφήν ἢ ροῦχον νὰ ἔχῃς; λέγει τὸν ἡ ἁγία· Τὰ ψωμῖα ἐκεῖνα, ὡσὰν σὲ εἶπα, ἔφαγα τα εἰς τοὺς δεκαεπτὰ χρόνους καὶ ἀπὸ τότε τρέφομαι με τὰ χορτάρια τῆς γῆς ταύτης· τὸ ροῦχόν μου δὲ τὸ πρῶτον ὅπου εἶχα, ἐχάλασε καὶ ἔπεσε, καὶ κρυάδα πολλὴν εἶχα περισσὸν καῦμα, τόσον ὅπου πολλαῖς φοραῖς ἔπιπτα κάτω ὡσὰν ἀποθαμμένη ἀπὸ τὴν κρυάδα τὴν πολλήν· ἀλλ' ὁ Θεὸς ὅπου εἶπεν, ὅτι «Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος» αὐτὸς με ἔθρεφε καὶ ἐσκέπαξέ μοι ὅτι αὐτὸς «περιβάλλει τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις». Ὁ Ζωσιμᾶς δὲ ὡσὰν ἤκουσεν, ὅτι διὰ γραμμάτων τὸν ἐσύντυχεν, ἀπηλογήθη καὶ εἶπέ τὴν· Ἥξευρες ἁγία γράμματα; ἢ ἔδειξέ σου τα κανεῖς; λέγει τὸν ἡ ἁγία· Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, ἐγὼ ἄνθρωπον ἀκόμη δὲν εἶδα, ἀφόντις ἦλθα ἐδῶ, μόνον τὴν ἀγιωσύνην σου σήμερον· ἀλλὰ μὴδὲ κἂν θηρίον, ἢ ἄλλο τίποτε ζῶον εἶδα τόσον καιρὸν· μὴδὲ γράμματα ἤξεύρω, ἢ ἔμαθα Ἀββᾶ μου· ἀμὴ ὁ Θεὸς ὅπου δίδει τὴν γνῶσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐκεῖνος με δείχνει αὐτὰ τὰ λόγια· παρακάλεῖ γοῦν τὸν Θεὸν, Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, διὰ ἐμένα τὴν ἁμαρτωλήν. Ὡσὰν τοῦ εἶπεν ἡ ἁγία αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ Ζωσιμᾶς ἠθέλησε νὰ βάλῃ μετάνοιαν, καὶ ἡ ἁγία δὲν ἄφησε νὰ βάλῃ σωστὴν μετάνοιαν, μόνον τὸν εἶπεν· Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, αὐτὰ ὅπου σὲ εἶπα καὶ ἤκουσες, πρόσεχε κανένα νὰ μὴ τὰ εἰπῆς, ἕως οὔ νὰ ἀποθάνω· ἀμὴ ἐσὺ τώρα σῦρε εἰς τὸ καλόν, καὶ εἰς τὸν χρόνον ὅπου ἔρχεται, θέλει με ἰδῆς ἄλλιν· πλὴν νὰ κάμῃς αὐτὸ, ὅπου σὲ λέγω· ἀπὸ χρόνου νὰ μὴ περάσῃς τὸν Ἰορδάνην, κατὰ πῶς ἔχετε συνήθειαν, ἀμὴ ἀπόμεινε εἰς τὸ μοναστήριον, ὅτι ἂν θέλῃς νὰ εὐγῆς, δὲν θέλεις δυνηθῆ· καὶ τὴν μεγάλην Πέμπτην ἀργὰ ἔπαρε τὰ ἅγια μυστήρια κατὰ μόναν καὶ φέρε τα εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ καρτέρει με ἐκεῖ, ὅτι ἀφόντις ἦλθα ἐδῶ, ἀκόμη δὲν ἐμετάλαβα, καὶ διὰ τοῦτο παρακαλῶ σε νὰ με φέρῃς τὴν ἁγίαν Κοινωνίαν, καὶ νὰ εἰπῆς καὶ τὸν Ἀββᾶ

Ἰωάννην τὸν ἡγούμενον τοῦ μοναστηρίου σας, νὰ προσέχη καλὰ, ὅτι πολλὰ κακὰ εἶναι μέσα εἰς τὸ μοναστήριον καὶ χρειάζονται νὰ διορθωθοῦν. Αὐτὰ εἶπεν ἡ ἀγία καὶ παρευθὺς ἔφυγε πρὸς τὴν ἔρημον. Ὁ δὲ γέρων ἐθαύμαζε, πῶς τὸν εἶπε τὴν συνήθειαν τοῦ μοναστηρίου, καὶ πῶς ἤξευρε τὰ σφάλματα τοῦ μοναστηρίου· καὶ μόνον ἔπεσε κάτω εἰς τὴν γῆν καὶ ἐφίλησε τὸν τόπον, ὅπου ἐστέκετο ἡ ἀγία, καὶ εὐχαριστῶντας τὸν Θεὸν ἐγύρισεν εἰς τὸ μοναστήριον.

10. Ὡσὸν δὲ ἦλθεν ὁ ἄλλος χρόνος, κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ μοναστηρίου, ἠθέλησεν ὁ Ζωσιμᾶς νὰ εὐγῆ καὶ ἐκεῖνος, καὶ δὲν ἠμπόρεσεν, ὅτι τὸν ἐπίασε θερμασία, καὶ τότε ἐνθυμήθη πῶς τὸν εἶπεν ἡ ἀγία μὴν εὐγῆ ἀπὸ τὸ μοναστήριον· λοιπὸν ἔκαμιν ὀλίγαις ἡμέραις θερμασμένος καὶ πάλιν ὑγιάνεν. Ὅταν δὲ ἔφθασεν ἡ μεγάλην Πέμπτη, ἐπῆρε τὴν ἀγίαν κοινωσίαν, ὡσὸν τὸν εἶπεν ἡ ἀγία, καὶ ἐπῆρε καὶ ὀλίγα σῦκα καὶ φοινίκια, καὶ φακὴν βρεμένην εἰς νερόν καὶ ὑπῆγε κοντὰ εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐκαρτέρει νὰ ἰδῆ τὴν ἀγίαν, καὶ ἔκλαιε περισσά, πῶς ἄργησεν ἡ ἀγία καὶ δὲν ἤρχετο· καὶ πάλιν ἐκεῖ ἦλθέ τον ἄλλος λογισμὸς καὶ ἔβανε εἰς τὸν νοῦν του, ὅτι ἐάν ἔλθῃ ἡ ἀγία, μὲ τί νὰ περάσῃ τὸν Ἰοδράνην, ὅπου καράβιον δὲν ἦτον; Αὐτὰ ἐνθυμούμενος, εἶδε τὴν ἀγία καὶ ἔφθασε· καὶ ὡσὸν τὴν εἶδεν, ἐστάθη πάλιν ὁ γέρων, καὶ ἐθαύμαζε μὲ τί νὰ περάσῃ καὶ παρευθὺς βλέπει τὴν καὶ ἔκαμε τὸν σταυρό της· νύκτα ἦτον ὁ καιρὸς, καὶ φεγγάρι καθαρὸν καὶ ἔβλεπέ τὴν· καὶ ὡς ἔκαμε τὸν σταυρόν, εὐρέθη εἰς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ ποταμοῦ. Ὁ δὲ Ζωσιμᾶς, ὡς τὴν εἶδεν, ἔκαμε σχῆμα νὰ προσκυνήσῃ· καὶ λέγει τὸν ἡ ἀγία· Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, τί θέλεις νὰ κάμῃς; τὰ ἅγια μυστήρια βαστάζεις καὶ θέλεις νὰ ποιήσῃς μετάνοιαν; Λέγωντας τὸν λόγον αὐτὸν ἡ ἀγία, ἔφθασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ εἶπεν· Εὐλόγησόν με Ἀββᾶ, εὐλόγησόν με. Ἐπειτα ἔβαλε τὸν γέροντα, καὶ εἶπε τὸ «Πάτερ ἡμῶν», καὶ τὸ «Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν», καὶ ἐφίλησέ τον κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἀγάπης, καὶ τότε ἐμετάλαβε, καὶ εἶπε «Νῦν ἀπολύεις τὴν δούλην σου Δέσποτα, ἐν εἰρήνῃ κατὰ τὸ ρῆμά σου, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου».

Τότε λέγει τῷ γέροντι· Συγχώρησόν με Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, ἄλλο ἕνα θέλημα νὰ μὲ κάμῃς· τώρα σῦρε εἰς τὸ μοναστήριόν σου μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸν ἄλλον χρόνον ὅπου ἔρχεται, πάλιν

νὰ ἔλθῃς εἰς τὸν τόπον ὅπου μὲ εὕρηκες τὴν πρώτην φοράν καὶ μὲ θέλεις ἰδέῃς καθὼς θέλει ὁ Θεὸς μου. Λέγει τὴν ὁ γέρων· Δούλη τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἄμποτε νὰ ἤμουν ἄξιος νὰ σὲ ἀκολουθήσω· ἀμὴ κἂν ἔπαρε ἀπὸ ταῦτα, ὅπου σὲ ἔφερα, τὰ φαγητά. Ἄπλωσε γοῦν ἡ ἀγία, καὶ ἐπῆρε μόνον τρία σπειρία ἀπὸ φακὴν, καὶ πάλιν ἔκαμε τὸν Σταυρόν της καὶ ἐπέρασε τὸν Ἰοδράνην ποταμὸν ἀποπάνω, ὡσὸν τὴν πρώτην φοράν. Ὁ δὲ γέρων ἐγύρισεν εἰς τὸ μοναστήριον, δοξάζοντας τὸν Θεόν· ἀμὴ πολλά ἐπικραίνεται, πῶς δὲν ἔμαθε τὸ ὄνομα τῆς ἀγίας, ὅμως ἐθάρρει πάλιν νὰ τὴν ἐρωτήσῃ.

11. Ὅταν δὲ ἔφθασε πάλιν ὁ χρόνος καὶ ἡ ἡμέρα τῆς Τυρινῆς καὶ ἐβγῆκεν ἀπὸ τὸ μοναστήριον, κατὰ τὴν συνήθειαν ὅπου εἶχε καὶ ἐπεριπάτει τὴν ἔρημον, κοιτάζοντας ἐδῶθεν καὶ ἐκεῖθεν, μὴ νὰ ἰδῆ τὴν ἀγίαν πούποτο καὶ ὡς δὲν ἔβλεπεν, ἄρχισε καὶ ἔκλαιεν ὁ γέρων, καὶ μὲ δάκρυα πολλὰ ἔλεγεν πρὸς τὸν Θεόν· Θεὲ μεγαλοδύναμε, ὅπου μὲ κατηξίωσες νὰ ἰδῶ τοιοῦτον μυστήριον, μὴ με ὑστερήσῃς καὶ ἔως τέλους νὰ τὸ τελιώσω· καταξιώσαί με, Χριστέ μου, νὰ ἀπολαύσω καὶ πάλιν τὴν εὐχὴν τῆς δούλης σου. Αὐτὰ λέγοντας ὁ γέρων, ἐκοίταξε δεξιὰ καὶ ζερβὰ μὴ νὰ τὴν ἰδῆ καὶ κοιτάζοντας, εἶδεν ὅπου ἦτον ἀποθαμμένη καὶ σταυρωμένη τὰ χέρια, καὶ τὸ κεφάλι της ἦτον πρὸς τὴν δύσιν· καὶ ὡσὸν τὴν εἶδεν, ἔδραμε κλαίοντας καὶ ἐπίασε τὰ ποδάρια τῆς ἀγίας, καὶ ἔβρεχεν μὲ τὰ δάκρυά του· ὅσον γοῦν ἐδύνετο ἐδάκρυσεν, καὶ ἀπὸ τὸ Ψαλτήριον εἶπε τὸν Ἄμωμον· καὶ τότε ἐθαύμαζε τί νὰ κάμῃ καὶ παρευθὺς βλέπει ἀπανωκέφαλα τῆς ἀγίας καὶ ἦτον γραμμένη ἡ γῆ, καὶ ἔλεγεν ἔτσι· Ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, θάψε τὸ κορμὶ τῆς ταπεινῆς Μαρίας αὐτοῦ ὅπου τὸ ηῦρες, καὶ παρακάλει τὸν Θεὸν διὰ ἐμένα· ἐτελειώθηκα δὲ εἰς τὸν μῆνα τὸν Φαρμουθί, ἡγουν τὸν Ἀπρίλιον, τὴν νύκτα ἐκείνην ὅπου ἐμετάλαβα. Αὐτὰ τὰ γράμματα ὡς τὰ εἶδεν ὁ Ζωσιμᾶς, ἐθαύμασε τίς νὰ τὰ ἔγραψε· πῶς τὸν εἶπεν ἡ ἀγία ὅτι δὲν ἤξευρε γράμματα καὶ πῶς εἴκοσι ἡμερῶν στρατὰν, εἰς μίαν ὥραν τὴν ἐπεριπάτησεν ἡ ἀγία· ὅμως πάλιν ἐθαύμαζε μὲ τί νὰ σκάψῃ τὴν γῆν· καὶ ἐκεῖ εἶδε μικρὸν ξύλον κάτω εἰς τὴν γῆν ριμμένον, καὶ ἄρχισε μετ' ἐκεῖνο νὰ σκάπτῃ τὴν γῆν καὶ δὲν ἐδύνετο, ὅτι ἦτον καὶ γέρων, ἀλλὰ καὶ ὁ τόπος ἦτον πολλὰ ξηρός· καὶ παρευθὺς βλέπει ἕνα λέοντα, ὅπου ἔγλυφε τὰ ποδάρια τῆς

ἀγίας, καὶ ὡς τὸν εἶδεν, ἐσκιάχθη, ὅτι ἐνθυμήθη τὸν λόγον τῆς ἀγίας, ὁποῦ εἶπεν, ὅτι θηρίον δὲν εἶδε τοὺς σαράντα χρόνους ὄμως ἔκαμε τὸν Σταυρόν του καὶ ἐθάρρει νὰ μὴ βλαβῆ· καὶ ἀπεκρίθη πρὸς τὸν λέοντα, καὶ εἶπεν· Ὡ θηρίον ἀνήμερον, ἐπειδὴ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ σὲ ἔφερον ἐδῶ νὰ με βοηθήσης σκάψε τὴν γῆν νὰ θάψωμεν τῆς ἀγίας τὸ λείψανον, ὅτι ἐγὼ εἶμαι γέρων, καὶ δὲν δύναμαι μῆτε νὰ σκάψω, μῆτε νὰ ὑπάγω νὰ φέρω ἐργαλεῖα, διὰ νὰ σκάψω· διὰ τοῦτο ἐσὺ κάμε τὸν τάφον τῆς ἀγίας. Ἔτσι εἶπεν ὁ γέρων καὶ παρευθὺς ὁ λέων ἐπίασε μὲ τὰ ἐμπροστινὰ του ποδάρια καὶ ἔσκαψε, ὅσον νὰ σκεπασθῆ τὸ κορμὶ τῆς ἀγίας· καὶ ὡσὰν ἔσκαψεν, ἔβαλε μετάνοιαν τὸν γέροντα, καὶ ἐσέβη μέσα εἰς τὴν ἔρημον. Ὁ δὲ γέρων ἔθαψε τὸ λείψανον τῆς ἀγίας ἐκεῖ ὁποῦ τὸ ἡῦρε, καὶ ἐγύρισεν εἰς τὸ μοναστήριον δοξάζοντας καὶ ὑμνῶντας τὸν Θεόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἡγούμενος Ἰωάννης εὐρήκε πολλά σφάλματα εἰς τὸ μοναστήριον, καθὼς εἶχεν εἰπῆ ἡ ἀγία. Ἐκεῖ γοῦν εἰς ἐκεῖνο τὸ μοναστήριον ἀπέθανεν ὁ γέρων Ζωσιμάς ἑκατὸν χρόνων γέροντας.

12. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἔργα τῆς πόρνης, εὐλογημένοι χριστιανοὶ αὐταῖς εἶναι ἡ ἀρεταῖς τῆς ἀπεγνωσμένης γυναικός· πόρνη ἀληθῶς ἦτον, ἀλλ' οἱ μεγάλαις της ἀρεταῖς τὴν ἀξίωσαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἀμαρτωλὴ ἦτον, ἀλλὰ ἡ μετάνοιά της τὴν ἔσωσε· ἄς ἰδοῦμεν πῶς ἀσκήτευσεν· ἄς ἰδοῦμεν πῶς ἠγωνίσθη· δὲν ἦτον καὶ αὐτὴ ἀπεγνωσμένη; Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἄς μετανοήσωμεν εἰς τὰς ἀμαρτίας καὶ ἄς μὴ πίπτωμεν εἰς ἀπόγνωσιν· ἂν καὶ ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης εἶναι οἱ ἀμαρτίαις μας, ἀλλὰ δὲν εἶναι καμμία ἀμαρτία, ὁποῦ νὰ καταπονῆ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, μηδὲ εἶναι κανένα σφάλμα, ὁποῦ νὰ μὴ διορθῶνεται ἀπὸ τὴν μετάνοιαν· δέχεται ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν καθ' ἑνός, μόνον προθύμως ἄς ἐπιστραφοῦμεν, μὲ πᾶσαν μας καρδίαν ἄς μετανοήσωμεν, καὶ δέχεται μας ὁ Θεός, ὅτι εἶναι εὐσπλαγχνος καὶ πολυέλεος· καὶ μὴ λέγωμεν, ὅτι ἄς κάμωμεν ἀμαρτίας πολλά, καὶ ὕστερον θέλομεν μετανοήσει καὶ τί ἠξεύρομεν, ἐὰν ἀπόψε ἀποθάνωμεν; ἢ πότε γνωρίζομεν τὴν ὥραν τοῦ θανάτου μας; διὰ τοῦτο ὀρίζει ὁ Κύριος εἰς τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, «Γρηγορεῖτε ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν, οὐδὲ τὴν ὥραν, ἐν ᾗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται». Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠξεύρομεν τὴν ἡμέραν τοῦ θα-

νάτου μας, ἄς μὴν ὀκνοῦμεν τὴν σωτηρίαν μας, ἄς μὴν ἀμελοῦμεν τὸ καλὸν τῆς ψυχῆς μας, διότι ἡ ἀμέλεια ποτὲ καλὸν δὲν ἐκατάρθωσε, ποτὲ ἀγαθὸν δὲν ἐτελείωσε μῆτε σωματικόν, μῆτε ψυχικόν· καὶ ὡσὰν πῶς ἐὰν ἀμελήσῃ τινὰς τὸ χωράφι του, ἢ τὸ ἀμπέλι του, καὶ δὲν τὸ σκάψῃ χάνεται ἀπὸ ἀκανθία καὶ βοτάνια, ἔτσι εἶναι καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ καθενὸς χριστιανοῦ· ὅταν ἀμελήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς του, ἀπόλλυται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ἀπὸ λογισμοὺς κακοὺς, ἀπὸ νοήματα δαιμονικά καὶ ἀπὸ ἄλλα συμβάματα τοῦ πονηροῦ· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ μὴν ἀμελοῦμεν τὸ καλὸν τῆς ψυχῆς μας, καὶ νὰ μὴ λέγωμεν· σήμερον ἄς ἀμαρτήσωμεν καὶ αὔριον θέλομεν μετανοήσει· εἰς τὴν νεότητά μας ἄς κάμωμεν ἀμαρτίαις καὶ εἰς τὸ γῆρας μας θέλομεν μετανοήσει· διότι ὁ τοιοῦτος λογισμὸς εἶναι τοῦ διαβόλου, ὁποῦ ποτὲ τὸ καλὸν τῆς ψυχῆς μας δὲν τὸ θέλει· ἐὰν εἰς τὴν νεότητά μας δὲν θέλωμεν νὰ μετανοήσωμεν, ὁποῦ δυνόμεσθην νὰ δουλεύσωμεν τὸν κανόνα τοῦ πνευματικοῦ μας, πῶς νὰ μετανοήσωμεν εἰς τὸ γῆρας, ὁποῦ δὲν δυνόμεσθην μῆτε νὰ μετανοήσωμεν, μῆτε νὰ νηστεύσωμεν, μῆτε νὰ ἀγρυπνήσωμεν, μῆτε ἄλλον κόπον νὰ κάμωμεν διὰ τὰς ἀμαρτίας; τώρα ὁποῦ ἔχομεν καιρὸν, ἄς μετανοήσωμεν μάλιστα· σήμερον ὁποῦ ἐκάμαμεν τὴν ἀμαρτίαν, σήμερον ἄς τὴν ἐξομολογηθούμεν· διότι ὡς λέγει ὁ σοφὸς Σολομών «Οὐκ οἶδαμεν τί τέξεται ἡ ἐπιούσα» ἡγουν, δὲν ἠξεύρομεν τί θέλει γένη εἰς τὴν αὔριον· τὸ λοιπὸν ἐπειδὴ δὲν ἠξεύρομεν τί μᾶς θέλει ἔλθῃ ἕως τὴν αὔριον, ἄς μὴ φανταζόμεσθην ὡς ἀθάνατοι, ἄς μὴν ἀμαρτάνωμεν ὡσὰν νὰ μὴν ἠθέλαμεν ἀποθνήσκει ποτέ· ἀλλὰ ὡς γνωρίζοντες ὅτι ὀλίγη καὶ πρόσκαιρη εἶναι ἐτούτη μας ἡ ζωὴ, ἄς ἐπιστρέψωμεν τὸ θέλημά μας εἰς τὸ ἀγαθὸν ἄς μεταγυρίσωμεν τὴν ἔννοιάν μας εἰς τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς μας.

13. Μὴν ἐννοιαζόμεσθην μόνον πῶς νὰ πλουτήσωμεν, ἢ πῶς νὰ ἐνδυσθῶμεν, ἢ πῶς νὰ θραφῶμεν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ συλλογίζόμεσθην πῶς νὰ ἀρέσωμεν τὸν Χριστόν πῶς νὰ τελειώσωμεν τὰς ἀρετάς, πῶς νὰ τύχωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· διότι καὶ ὁ Κύριος ἔτσι μᾶς παραγγέλλει εἰς τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, καὶ λέγει· «Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, καὶ τί πίητε, μηδὲ τῷ σώμα-

τι ὑμῶν τί ἐνδύσησθε· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖον ἐστὶ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος;» ἤγουν, μὴ συλλογίζεσθε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν σας τί νὰ φάγετε, ἢ τί νὰ πῖετε, μηδὲ νὰ ἔχετε ἔννοιαν τί νὰ ἐνδύσετε τὸ κορμί σας· δὲν εἶναι ἡ ψυχὴ σας περισσότερη ἀπὸ τὸ φαγί; δὲν εἶναι τὸ κορμί σας περισσότερο ἀπὸ τὸ φόρεμα; δηλονότι, ὡσὰν πῶς συλλογίζεσθε διὰ τὸ φαγί, ὅπου δὲν εἶναι τίποτε, πῶς δὲν ἐννοιάζεσθε καὶ διὰ τὴν ψυχὴν σας, ὅπου εἶναι πρᾶγμα τιμιώτερον τοῦ κόσμου ὅλου; Καὶ πάλιν ὀρίζει παρακάτω ὁ Κύριος· «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθῆναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;» ἤγουν, ἰδέτε εἰς τὰ πουλῖα ὅπου πετοῦν εἰς τὸν ἀέρα, πῶς μηδὲ σπέρνουν, μηδὲ θερίζουν, μηδὲ μαζώνουν εἰς ἀποθήκας καὶ ἀμπάρια, καὶ ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ ὀλωνῶν τρέφει καὶ αὐτά· ἐσεῖς γοῦν οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀλλάσσετε περισσότερο ἀπ' αὐτά; ποῖος δὲ ὅπου ἐννοιάζεται δύναται νὰ ἀυγατίσῃ εἰς τὸ κορμί του μίαν πῆχυν; Καὶ πάλιν ὀρίζει· «Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς ἀυξάνει, οὐ κοπιᾷ οὐδὲ νήθει· λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομῶν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων· εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῶ μᾶλλον ὑμᾶς ὀλιγόπιστοι;» ἤγουν, διὰ τί ἐννοιάζεσθε διὰ φόρεμα; γὰρ καταλάβετε τὰ λουλούδια τοῦ κάμπου, πῶς ἀυγαίνου, ὅπου μηδὲ κοπιάζουν, μηδὲ γνέθουν· λέγω σας ὅτι ὁ Σολομῶν, εἰς ὅλην του τὴν εὐμορφάδα καὶ τιμὴν, δὲν ἐνδύθη ὡσὰν ἕνα ἀπ' αὐτά, νὰ στολισθῇ τόσον εὐμορφα, ὡσὰν εἶναι στολισμένα τὰ λουλούδια· εἰ δὲ τὸ χορτάρι τοῦ κάμπου, ὅπου σήμερον εἶναι, καὶ αὔριον τὸ βάνουν εἰς φοῦρνον καὶ καίεται, ὁ Θεὸς ἐνδύει καὶ τὸ στολίζει ἔτζι, πόσω μᾶλλον ἐσᾶς ὀλιγόπιστοι, νὰ μὴ σᾶς ἐνδύσῃ; «Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες τί φάγωμεν, ἢ τί πῖωμεν, ἢ τί περιβαλλώμεθα; πάντα γὰρ ταῦτα, τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ· οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χρῆζετε τούτων ἀπάντων ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν» ἤγουν, τὸ λοιπὸν μὴ ἐννοια-

σθῆτε, λέγοντες· τί νὰ φάγωμεν, ἢ τί νὰ πῖωμεν, ἢ τί νὰ ἐνδυθοῦμεν; διότι αὐτὰ ὅλα, τὰ ἔθνη τὰ ζητοῦν; διότι ὁ Θεὸς ὁ πατέρας σας, ὅπου εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἠξεύρει πῶς τὰ χρειάζεσθε αὐτά· διὰ τοῦτο ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην του, καὶ αὐτὰ ὅλα σᾶς ἀπανωδίδονται. Τὸ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, εὐλογημένοι Χριστιανοί, ἄς μὴν ἐννοιαζώμεσθιν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς μας τὸ συμφέρον ἄς συλλογιζώμεσθιν, τὴν σωτηρίαν μας ἄς σπουδάζωμεν πῶς νὰ θρέψωμεν μὲ λόγον Θεοῦ· τὴν ψυχὴν μας ἄς ἀγωνισθοῦμεν πῶς νὰ ποτίσωμεν μὲ διδαχὴν θεάρεστον· τὴν ψυχὴν μας ἄς ἐγνοιασθοῦμεν πῶς νὰ ἐνδύσωμεν μὲ ταῖς ἀρεταῖς, διὰ νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ ὁ Χριστός, ἐδῶ μὲν νὰ περάσωμεν ὑγειεῖς, εὐημερημένοι, ἀσκανδάλιστοι ἀπὸ ἐχθροὺς ψυχικοὺς καὶ σωματικοὺς· ἐκεῖ δὲ, νὰ μᾶς καταξιώσῃ τῆς αἰωνίου του βασιλείας· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, τιμὴ καὶ προσκίνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρί, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΤΙΜΟΘΕΟΥ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ ΚΑΙ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ

Αἱ δύο σημαῖαι

Λόγος ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἐπισκόπου κ. Τιμοθέου τὴν 29ην Ὀκτωβρίου 1912 μετὰ τὴν τελεσθεῖσαν ἐν Ἁγίᾳ Λαύρᾳ ἱερὰν λειτουργίαν καὶ δοξολογίαν ἐπὶ ταῖς νίκαις τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ καὶ τῇ ὑπ' αὐτοῦ καταλήψει τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀγαπητοὶ πατέρες

1. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὑπὸ βαθυτάτης, ὥσπερ ἐγώ, κατέχεσθε τὴν στιγμὴν ταύτην συγκινήσεως, προσβλέποντες εἰς τὰς δύο ταύτας σημαίας.

Ἴδου αὕτη! Εἶνε ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἡ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ὑπὸ τὸν τύραννον στενάζουσα Ἑλληνικὴ ψυχὴ ὕψωσεν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τόπῳ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἥρωος τῆς πίστεως καὶ τῆς φιλοπατρίας Ἱεράρχου παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ.

Εἶναι ἡ σημαία ἡ παριστώσα τὴν θλίψιν καὶ τὴν ὀδύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καθηλωμένου ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τῆς στυγεῆς δουλείας, ἀλλὰ καὶ συμβολίζουσα τὴν ἐλπίδα τὴν βεβαίαν καὶ τὴν πεποιθήσεν τὴν σταθεράν, ὅτι τὸ μαρτύριον θὰ παρέλθῃ καὶ ἡ ἀνάστασις θὰ ἐπακολουθήσῃ.

Ὁ ἐκπροσωπῶν τὸν Ἑλληνικὸν κληρὸν ἥρωας, τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἀνύψου αὐτὴν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀνεδεικνύετο ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἠνωμένης ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως μετὰ τῆς ιδεώδους φιλοπατρίας. Ἀνυψοῦν αὐτὴν, ἐκ βάθους τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐπικαλεῖτο τὸν παντοδύναμον Θεὸν ἐκδικητὴν καὶ προστάτην κατὰ τοῦ αἰμοχαροῦς θηρίου τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τὸ βλέμμα στρέφων πρὸς τοὺς συμπαρισταμένους ἥρωας ἠσθάνετο καὶ ἠννόει μετ' αὐτῶν σύμπαντας τοὺς Ἑλληνας πατριώτας ὀρκιζομένους αὐτοθυσίαν καὶ ἀκράδαντον ἔχοντας τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ.

Ὁρμησαν εἰς τὸν θάνατον, πεποιθότες εἰς τὸν ζωοδότην Ἐσταυρωμένον, τὸν προστάτην καὶ σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος.

Ἦσαν βέβαιοι περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ζωῆς τῆς ἐσταυρωμένης καὶ νεκρᾶς ὑπὸ πάντων τῶν ξένων θεωρουμένης τότε πατρίδος ἡμῶν, διότι ἐπίστευον εἰς τὴν ζωὴν, ἐπίστευον εἰς τὸν παντοδύναμον Σωτῆρα τοῦ κόσμου.

Καὶ ὡς προφητῆται ἐμπνευσμένοι καὶ ὡς μάρτυρες καρδίαν καὶ νοῦν εἰς τὸν οὐρανὸν ἔχοντες καὶ τὴν παντοδυναμίαν ἐν ἑαυτοῖς συνασθανόμενοι, εἷς πρὸς ἕκατόν, ὡς λέοντες ἐπετίθεντο καὶ τὸ θαῦμα τῆς κατατροπώσεως τοῦ κολοσσοῦ τῆς βαρβαρότητος ἐπέτελεσαν.

Πάντες οἱ ἀγωνισταί, μάρτυρες ἀπτόητοι, καὶ πρῶτοι πάντων οἱ κληρικοί, καὶ πρῶτος πάντων ὁ πρωθιεράρχης τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Πατριάρχης ὁ ἅγιος, χαίρουσι θυσιαζόμενοι, ἀγάλλονται ἀπαγχοιζόμενοι.

Ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀγαλλίασις ἐν τῷ μαρτυρίῳ τῆς αὐτοθυσίας ἐσήμαινε τὴν ἀκράδαντον πεποίθησιν περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ζωῆς.

Καὶ τὸ βαθὺ συναίσθημα τῆς πεποιθήσεως ταύτης εἶναι τὸ συναίσθημα τὸ αἰώνιον τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς ἀπ' αὐτῆς ταύτης τῆς πτώσεως καὶ ἀλώσεως τῆς Πόλεως τῆς μεγάλης.

Τοῦ Θεοῦ τελεῖται ἡ βουλή. Τὸ θαῦμα ἐτελέσθη. Ὁ σταυρὸς φέρει τὴν ἀνάστασιν. Ἡ ἔθνικὴ παλιγγενεσία εἶναι γεγονός. Ἡ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας ποθοῦμεν ἑλευθερία ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δωρεῖται. Κράτος Ἑλληνικὸν ἰδρύεται. Ἡ σημαία τὴν ἀναστάσεως ὑψοῦται.

2. Ἴδου αὕτη! Εἶναι προῖον καὶ δημιουργία τῆς σημαίας τῆς ὀδύνης καὶ τῆς θλίψεως, τῆς σημαίας τοῦ σταυροῦ τῆς δουλείας, ἡ ὁποία εἰς τὸ χεῖρ τοῦ ἥρωος ἱεράρχου καὶ πάντων τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἦτο σημαία βεβαίας ἐλπίδος καὶ ἀκράδαντου πεποιθήσεως.

Πᾶσα ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ καρδία πρὸς τὴν σημαίαν ταύτην τῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου ἐνατενίζει, χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ αὐτὴν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν μακρὰν τῆς σημαίας τοῦ πόνου καὶ τῆς ὀδύνης, τῆς σημαίας τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδος καὶ ἀκράδαντου πεποιθήσεως, ἐφ' ὅσον ἐξακολουθοῦσιν ὑπάρχοντες ἀδελφοὶ πατριῶται ὑπὸ τὸ θηρίον δουλεύοντες.

Ἐνατενίζει πρὸς αὐτὴν μὲ τὸν μυχιαίτατον καὶ γλυκύτατον πόθον νὰ τὴν ἴδῃ πανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς ὑψωμένην καὶ κυματίζου-

σαν, νὰ τὴν ἴδη ἀκτινοβολοῦσαν καὶ τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας συμβολίζουσιν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, τῆς μητροπόλεως τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἦλθε. Μία ἑλληνικὴ καρδιά τόσον περισσότερο γενναία καὶ τολμηρά, μὲ ἓνα νοῦν τόσον περισσότερο φωτισμένον καὶ πεπειραμένον, ὅσον περισσότερο ἐγεύθη τὴν πικρίαν τῆς βαρβάρου δουλείας, ἐμφανίζεται ἐν τῷ κράτει τῷ ἑλληνικῷ ὅπου ἡ σημαία τῆς ἀναστάσεως καὶ παλιγγενεσίας κυματίζει.

Ὁ Θεὸς διευθύνει καὶ ἐμπνέει. Αὐτὸς ἐμπνέεται καὶ ἠγεῖται. Καὶ αἴφνης σύμπαν τὸ ἔθνος ἐμπνευσμένον ἐπιφαίνεται καὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα ὡς μία ψυχὴ καὶ ὡς μία καρδιά ὁρμᾷ.

Νέοι ἥρωες εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα ἀνατέλλουσι καὶ ἥρωες πρῶτος μὲ ἐμπνευστὴν στρατηγικὴν τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ νικῶντος ὁμωνύμου αὐτῷ Μ. Κωνσταντίνου, μὲ σθένος καὶ ἀποφασιστικότητά τοῦ κατατροπώσαντος τοὺς Πέρσας καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν ἀνακτησαμένου Ἡρακλείου, μὲ αὐταπάρνησιν καὶ ὁρμὴν εἰς αὐτοθυσίαν τοῦ ἐτέρου ὁμωνύμου αὐτῷ, τοῦ ὑπὲρ τῆς πιπτούσης πατρίδος μὲ τὴν βεβαίαν εἰς τὰ χεῖλη ἐλπίδα θυσιασθέντος, καὶ μὲ ταχύτητα τοῦ Ἑλληνος Ἀλεξάνδρου τῆς Μακεδονίας, πρῶτος ἥρωες τρομεροὶ.

Κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ περίλαμπρος διὰ τὰ παληκάρια του ἐμφανίζεται ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ἐπόθησε καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐζήτησεν ἡ ἑλληνικὴ καρδιά καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον μετὰ Θεὸν συγκεντροῖ πᾶσαν αὐτῆς τὴν ἐλπίδα καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν πεποιθήσιν ὡς πρὸς τὸ μέλλον.

Καὶ ἰδοὺ πτερωτὸς ἄγγελος, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπεσταλμένος, φέρει καὶ στήνει τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως καὶ παλιγγενεσίας, τὴν σημαίαν τῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, παντοῦ ὅπου νὰ ὑψωθῆ πάντοτε ἐτόιμη εἶναι ἡ σημαία τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψεως, ἡ σημαία τῆς πρὸς τὸν Θεὸν προστάτην ἐλπίδος.

Ἔστησεν αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς Θεσσαλονίκης! Κατόρθωμα ἐκπλήττον πάντα νοῦν καὶ ἀναγκάζον εἰς τὴν ὁμολογίαν «αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου». Πᾶσα ἑλληνικὴ καρδιά εὐχεται καὶ σύμπας ὁ κόσμος ὀφείλει νὰ ἀναγνωρίσῃ, ὅτι ἀξίζει εἰς τὸν Κωνσταντῖνόν μας νὰ στήσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς χαρᾶς,

ἐκεῖ, ὅπου εἶναι ὁ θρόνος του, κατελιμμένος ὑπὸ τοῦ θηρίου τῆς βαρβαρότητος, καὶ ἐκεῖ ὅπου οἱ πόδες τοῦ Θεανθρώπου Σωτῆρος ἐπάτησαν, ἵνα παύσῃ τὸ ὄνειδος καὶ ἡ ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων καὶ δυσσεβῶν βεβλήλωσις τοῦ ἀγιωτάτου τόπου τῆς ὑψηλίου.

Ἄ! Πόσον ἐπεθύμουν, ἀγαπητοὶ πατέρες, νὰ εὐρίσκοντο τὴν ὥραν αὐτὴν ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τόπῳ σύμπας ὁ κληρὸς καὶ σύμπαν τὸ ἔθνος τὸ Ἑλληνικόν, ἵνα ἴδῃ τὴν σημαίαν τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως καὶ παλιγγενεσίας τὴν κυματίζουσιν σήμερον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον παρὰ τὴν σημαίαν τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψεως, τὴν σημαίαν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδος, τὴν πρώτην ὑψωθεῖσαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας! Ἀλλὰ τίνας ἑλληνας ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι εἰς τὴν ἁγίαν Λαύραν κατὰ τὴν σημερινὴν περίστασιν, καθ' ἣν τὰ κατορθώματα τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῆς πίστεως καὶ τῆς φιλοπατρίας εἶναι ἐντελῶς ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ 21; Καὶ εἶναι μεγάλη τιμὴ εἰς ἡμᾶς ἐκπροσωποῦντας τὴν ὥραν αὐτὴν σύμπαντα τὸν ἑλληνικὸν κληρὸν καὶ σύμπαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ καθορῶντας εἰς τὰ σύμβολα ταῦτα τὴν πλήρωσιν τῶν πόθων τῆς πιστευστικῆς εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ καὶ τοῦ σταυροῦ ἀγωνιζομένης ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἡ ἁγία Λαύρα θὰ μείνῃ πάντοτε ὁ κατ' ἐξοχὴν δεδοξασμένος τόπος. Διότι, ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον αὐτῆς ἀντλήσαντες δύναμιν καὶ θάρρος οἱ πρῶτοι ἥρωες τοῦ 1821, ἐδῶ πρῶτον ὑψωσαν τὴν σημαίαν τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψεως, οὐσαν ἐνταυτῷ σημαίαν τῆς βεβαίας ἐλπίδος καὶ τῆς ἀκραδάντου περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ γένους πεποιθήσεως.

Καὶ ὁ ἥρωες ἱεράρχης καὶ πάντες οἱ Ἑλληνες ἥρωες, οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ σήμερον μετὰ τῶν ἀγγέλων ἀγαλλόμενοι, μετέχουσι τὴν ὥραν αὐτὴν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐγνώμονος δοξολογίας ἡμῶν διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν προαιωνίων ἐθνικῶν πόθων αὐτῶν.

3. Καὶ νῦν, ἀδελφοί, ἄς ἐκφράσωμεν, ὅ,τι ἡ καρδιά ἡμῶν καὶ πάντων τῶν ἐλλήνων ἀδελφῶν ἡμῶν αἰσθάνεται πρὸς τὸν Θεὸν τὸν προστάτην καὶ Σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος. Δέσποτα παντοκράτορ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, Πάτερ δίκαιε, ἐκδικητὰ καὶ ἀνταποδοτὰ τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν σου καταφευγόντων καὶ ἐπὶ σοὶ πάσας τὰς

ἐλπίδας αὐτῶν ἀνατιθέντων, εὐχαριστοῦμέν σοι, διότι, εὐδοκήσας τῷ ἔλεει σου, ἔθηκας τέρμα εἰς τὰ δεινὰ τοῦ ὑπὸ τὸν βάρβαρον ζυγὸν στενάζοντος καὶ ἐπὶ αἰῶνας ταλαιπωρουμένου ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Νῦν, εἴπέρ, ποτε λαμπρότερον καὶ πραγματικώτερον κατεδείχθη, ὅτι τὸ ἐκλεκτὸν ἔθνος ἡμῶν διὰ μακρᾶς ταλαιπωρίας ἐπαίδευσας, ἀκριβῶς διότι τοῦτο ἀξίον τῆς αἰδίου ἀγάπης σου ἐξελέξω καὶ ἀπόστολον τοῦ Εὐαγγελίου σου προώρισας. Ἐδοκίμασας αὐτὸ ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἵνα ἀναδείξῃς σήμερον περιβαλλόμενον δόξαν καὶ τιμὴν θείου μεγαλείου. Ἐν τῇ παγγνωσίᾳ σου καρδιογνώστης ὢν, ἐγίνωσκας ὅτι, καίπερ πολλάκις πλανηθὲν καὶ ἀμαρτήσαν, εἰς σὲ πάντοτε τὴν καρδίαν προσηλωμένων εἶχε καὶ ἀπὸ σοῦ οὐδέποτε ἀπέστη. Διὰ τοῦτο καὶ ἠβουλήθης, ἵνα σὸν ἔργον ἦναι ἢ ἐλευθερία αὐτοῦ καὶ πᾶντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ φωτισθέντων καὶ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ τῆς Ὁρθοδοξίας διατελούντων ἐθνῶν.

Διὰ τοῦ θριάμβου, ὃν ἐδωρήσω εἰς τὴν ἐν τῷ ὀνόματί σου ὁμοφρονήσασαν καὶ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνισθεῖσαν ὀρθοδοξίαν, εἰς σύμπασαν τὴν οἰκουμένην ἐπληροφόρησας τὴν παγκόσμιον αὐτῆς ἀποστολήν. Διότι μόνη ἡ ὀρθοδοξία τοῦ Εὐαγγελίου σου ἐγκαθιστᾷ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ κόσμῳ τὸν ἀληθινὸν πολιτισμὸν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀνυποκρίτου καὶ ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης.

Διὰ τοῦ θαύματος τῆς κατατροπώσεως τῆς βαρβάρου καὶ αἰμοχαροῦς φυλῆς εἰς σύμπαντα τὸν κόσμον ἐπληροφόρησας καὶ ἐδίδαξας, ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι λαοί, οἱ λαβόντες παρὰ σοῦ τὴν παρακαταθήκην τῆς πλήρους ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου σου, ἵνα ταύτην εἰς σύμπασαν τὴν οἰκουμένην μεταλαμπαδεύσωσιν, ὀφείλουσιν, ἐν τῷ ὀνόματι σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀγαπώμενοι καὶ ὁμοφροντοῦντες, εἰς σὲ μόνον νὰ ἐπλίζωσι καὶ ἐπὶ σοὶ μόνῳ πεποιθήσιν σταθερὰν καὶ ἀκλόνητον πάντοτε νὰ ἔχωσιν, ἵνα ἀπέναντι πάντων τῶν ἐχθρῶν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀγάπης σου κραταιοὶ καὶ φοβεροὶ ἀναδεικνύωνται ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐν τῇ πλάνῃ διατελούσης ἀνθρωπότητος.

Ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν, κηρύττομεν τὸ ἔλεός σου, οὐ κρύπτομέν τὴν εὐεργεσίαν.

Καὶ νῦν Θεέ, προστάτα καὶ Σῶτερ ἡμῶν, δέξαι τὴν ἔκφρασιν τῆς θερμότητος καὶ ἐγκαρδίου ἡμῶν εὐγνωμοσύνης καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς ἐν τῇ νέᾳ σταδιοδρομίᾳ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ζωῆς. Κράτουν ἡμᾶς καὶ πάντας τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς ἐν τῇ πρὸς σὲ ἀληθινῇ πίστει. Ἐμπνευσσον εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς πάντας τοὺς ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ τῆς ὀρθοδοξίας συναγωνιζομένους, φρόνημα καὶ συναίσθημα ἀδελφοσύνης, ἵνα, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἐγωϊστικῆς ματαίας φιλοκερδείας καὶ ἠνωμένοι πάντοτε εἰς μίαν καρδίαν, εὐθὺ βαδίζωμεν εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῆς παγκοσμίου ἀποστολῆς ἡμῶν.

Κατάστησον ἡμᾶς ὄργανα ἄξια τῶν βουλῶν τῆς ἀγάπης σου καὶ εὐδόκησον, ἵνα ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸ κέντρον τοῦ φωτὸς τῆς Ὁρθοδοξίας, ἡ Πόλις ἡ μεγάλη, ὁ τόπος τῶν Ἑλλήνων μαρτύρων καὶ ἀποστόλων τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Θεανθρώπου, ἡ Ἀσία, ὅπου μεγάλην Ἑλλάδα ἀποτελοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν καὶ ιδιαίτατα οἱ τόποι οἱ ἅγιοι, ὅπου ἡ λυτρώσασα τὸν κόσμον θυσία τοῦ ἀναμαρτήτου ἐτελέσθη, εὐδόκησον, πολυεύσπλαγχνε Κύριε, ἵνα ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἴδωσι τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας, ἐκδιωκομένου εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον τοῦ σκότους τῆς πλάνης καὶ τῆς αἰμοδιψοῦς θηριωδίας διὰ τῆς σημαίας τῆς ἐν χρώμασι συμβολιζούσης τὸν οὐρανὸν τοῦ ἰδεώδους πνευματικοῦ κόσμου καὶ τὴν ἀγνότητα τῆς ἐν συναισθήμασιν ἀληθινῆς ἀγάπης λευκῆς ψυχῆς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, τῆς ὑπερμάχου στρατηγοῦ τῶν καταδυναστευόμενων καὶ παντῶν τῶν μαρτύρων τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης σου, ὅτι σοῦ μόνου ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας.

Σημ. Παρίσταντο ἐν τῷ ναῷ πάντες οἱ μοναχοὶ καὶ τινες ἐκ Καλαβρῦτων καὶ τῶν πέριξ χωρίων. Ὁ πανοσιώτατος Ἡγούμενος τῆς Ἁγίας Λαύρας Ἄρχιμ. Ναθανήλ Ἀντωνίου ἐκ δεξιῶν τοῦ Ἐπισκόπου, κρατῶν τὸ περίφημον Ἱερὸν Λάβαρον τοῦ 1821 καὶ ὁ πανοσιώτατος Ἡγούμενος τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου Ἄρχιμ. Γερμανὸς Παναγιωτόπουλος ἐξ ἀριστερῶν, κρατῶν τὴν κυανόλευκον σημαίαν.

Ἡ γυναικεῖα χειραφέτησις

52 Ὀμιλῖαι, σσ. 177-180

1. Οἱ εἰδικῶς σπουδάσαντες τὴν κατάστασιν τοῦ θήλεος ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν εὐρῆκαν ἀξιοθρήνητον. Παραγκωνιζομένη ἡ γυνὴ ὑπὸ τῆς ἐταίρας ἐν τῇ κλασικῇ Ἑλλάδι, ἐξηχρειωμένη ἐν Ρώμῃ, καιομένη ζωντανὴ μετὰ τοῦ νεκροῦ ἀνδρός της παρὰ Σκύθαις καὶ Ἰνδοῖς, παρουσίαζε τὸ θλιβερώτερον θέαμα δούλης ἐξυπηρετούσης τὰ ἀνδρικὰ ἔνστικτα καὶ μηχανῆς τροφοδοτούσης διὰ σαρκῶν τὸ μεγαθήριον τῆς πολιτείας. Ἡ ζηλοτυπία τῇ ἀπηγόρευε τὴν ἐλευθέραν ἔξοδον. Ἡ παιδεία ἐλογίζετο δι' αὐτὴν ὡς ἀτιμία. Ἡ ὑπαρξίς της ἐθεωρεῖτο ἰδιοκτησία τοῦ ἀνδρός. Πολλάκις καθίστατο ἀντικείμενον ἀγοροπωλησίας, ὡς μέχρι σήμερον συμβαίνει παρ' ἀγρίοις, παρ' οἷς οἱ μὲν Καφῖραι τὴν ἀγοράζουν ἀντὶ 5 ἀγελάδων, οἱ δὲ Δαμάραι ἀντὶ μιᾶς, οἱ δὲ Οὐγανδαῖοι ἀντὶ ἐνὸς ζεύγους πεδίλων ἢ καὶ ἔξ σακκοραφῶν. Καὶ αὐτὰ τὰ γεννήματά της, τὰ ὅποια μετὰ τὴν ἀγωνίαν ἔφερον εἰς ὑπαρξιν, ἀπεσπῶντο προῶρως ἀπὸ τὰς ἀγκάλας της ὑπὸ τοῦ δημοσίου μινω ταύρου, ὡς συνέβαινε π.χ. εἰς τὴν Σπάρτην.

2. Ὁ Χριστιανισμὸς εἰσήγαγε νέον γυναικεῖον ἰδεῶδες εἰς τὸν κόσμον, τὴν Παναγίαν. Στήσας δὲ παραπλευρῶς τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος σεμνὰ γυναῖκα, διὰ τῶν ὁποίων πρώτων εὐηγγελίσθη τὴν Ἀνάστασιν καὶ ἐλκύσας πρὸς τὴν νέαν πίστιν ἠρωϊκὰς θηλείας, οἶαι ἢ Λυδία, ἢ Δορκάς, ἢ Πρίσκιλλα, ἢ Φοίβη, ἢ Λωΐς καὶ ὅλα τὰ σμήνη τῶν μετ' αὐτὰς Χριστιανῶν παρθένων, συζύγων καὶ μητέρων, ὄχι μόνον ἐκήρυξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπραγματοποίησε τὴν ψυχικὴν τῶν δύο φύλων ἰσότητα, ἐκατέρου ἐννοουμένου εἰς τὸν κύκλον του. Τούντεῦθεν ἡ γυνὴ ἀποκτᾷ τὸ δικαίωμα νὰ θεωρῆται συνεργὸς καὶ συμπαραστάτης τοῦ ἀνδρός της, νὰ συμβάλλῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ οἴκου, νὰ ἀπολαύῃ αὐτὴ καὶ μόνον τὸν ἄνδρα της ἐφ'

ὄρου ζωῆς, νὰ εὐθύνεται αὐτὴ διὰ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων της, νὰ μετέχη τῆς παιδείας καὶ νὰ διαπρέπῃ εἰς πᾶν εἶδος ἀρετῆς. Ἦλθον μάλιστα χρόνοι, κατ' οὓς ὁ ἄνθρωπος ἵπποτικῶς καὶ εἰς ἀντικείμενον λατρείας τὴν ἀνύψωσε. Καὶ ἡ τοιαύτη λατρεία, εἰς τὴν ὁποίαν δικαιούται ἡ γυνὴ πρὸ παντὸς ὡς μήτηρ, δὲν νομίζω ὅτι ἔπαυσε μέχρι σήμερον ὑφισταμένη.

3. Δυστυχῶς ἢ οὕτω πως ἀνυψωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τοῦ χαμηλοῦ ἐπιπέδου της ἡ γυνὴ δὲν φαίνεται νὰ εἶνε παντελῶς ἱκανοποιημένη, ἂν δώσωμεν προσοχὴν εἰς τὰς φωνασκίας εὐαρίθμων τινῶν φεμινιστριῶν. Περιφερόμεναι αὐταὶ διδασκαίς ποικίλαις καὶ ξέναις ὡσεὶ ἐνώπιον προθηκῶν ἄρτι ἐξ Ἐσπερίας ἀφιχθέντων νεωτερισμῶν, ἐμπρὸς εἰς τοὺς ὁποίους αἰωνίως χασομεροῦν ὡς νὰ μὴν εἶχον τίποτε σοβαρότερον, εὐαγγελίζονται εἰς τὴν πτωχὴν Ἀνατολήν μας τὰ καινὰ δαιμόνια τῆς γυναικείας χειραφετήσεως καὶ κόπτονται ὑπὲρ πλειοτέρων γυναικείων ἐλευθεριῶν, αὐταὶ αἱ μονοπωλήσασαι καὶ τὰ λιθόστρωτα καὶ τὰς ἀπογευματινὰς καὶ τοὺς χοροὺς καὶ τὰ θέατρα καὶ τὸ χρηματοκιβώτιον καὶ πάντα ὅσα εἰς τὸν ἄνδρα ἀνήκουν.

4. Ὅπως δὴποτε ἡ παροῦσα κατάσταση δὲν ἀρέσκει εἰς τὰς νέας αὐτὰς Βολσεβιστριάς. Θέλουν, λέγουν, τὴν γυναῖκα νὰ εὐρύνη ἀπὸ τὰ ἔσω εἰς τὰ ἔξω τὴν δράσιν της. Τὴν θέλουν νὰ ἐξισωθῇ πέραν καὶ πέραν μετὰ τὸν ἄνδρα εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὸ πανεπιστήμιον, εἰς τὴν βουλήν, εἰς τὸν ναόν, εἰς τὸ καπνιστήριον. Μὲ ἄλλας λέξεις ἂν ὁ ἄνθρωπος εἶνε γεωργός, ἔμπορος, καθηγητής, ἱερεὺς, δικαστής, βουλευτής, στρατιώτης, ναύτης, ἀεροναύτης, σωφῆρ, καμικοκαθαριστής, χασάπης, ἀχθοφόρος, κάπηλος, μεταλλωρύχος, λουστρός καὶ ὅ,τι δὴποτε ἄλλο, αὐτὸ πρέπει ἐξ ἅπαντος καὶ ἡ γυνὴ νὰ γείνη. Καὶ ἀληθὲς μὲν ὅτι προτείχισμα ἐγείρεται ὁ οἶκος ἀλλ' ἐπὶ τέλους κηρύττουν αἱ φεμινίσταιαι διὰ τὸν οἶκον δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ πολυσκοτιζώμεθα. Ἄν ὁ οἶκος εἶνε ἐμπόδιον πρὸς τὴν γυναικεῖαν χειραφέτησιν, ἔρρητῶ τότε ὁ οἶκος. Ἡ γυνὴ ὀφείλει πάση θυσίᾳ νὰ ἀποβῇ ἀνεξάρτητος· καὶ δὲν πειράζει ἂν ὁ ἐλεύθερος ἔρως ὑποκαταστήσῃ τὴν μονιμότητα καὶ τοὺς περιορισμοὺς τῆς στέγης.

5. Εἶμαι εὐτυχῆς διαβεβαιῶν ὅτι τὰ ἄνω φληναφήματα δὲν ἐκστομίζει ἡ θαλερὰ κόρη, ἡ ὄνειροπολοῦσα νὰ καταστῆ μίαν ἡμέραν ἢ σεμνὴ τοῦ τιμίου γάμου ἰέρεια· οὐδὲ ἡ οἰκοδέσποινα, ἡ τεκνογονήσασα καὶ ἀπερροφημένη ἀπὸ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων της οὐδὲ πᾶσα φυσιολογικῶς ἔχουσα γυνὴ καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸν νοῦν· ἀλλὰ μερικὰ ἄσκοπα γυναικάρια, μασσῶντα εἰς τοὺς ὁδόντας τὸ σιγάρον καὶ μὴ γνωρίζοντα πῶς νὰ σκοτώσουν τὴν πληξίν των. Ἐρωτήσατε ὅμως καὶ τὴν γυναικείαν ὀλομέλειαν καὶ θὰ σας δώσῃ ἄλλην γνώμην. Αἱ φρενοτροπίαί τοῦ συρμοῦ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ χαρακτηρίζουν καὶ τοὺς αἰωνίους νόμους, τοὺς ὁποίους ἐφάπαξ ἔθηκεν ὁ Δημιουργός. Ἡ ἀνατομία τῆς γυναικὸς θὰ παραμένῃ διαρκῶς ἀνατομία ὄντος γεννῶντος καὶ ἐξαντλουμένου, τὴν ὁποίαν κανεὶς ἀθλητισμὸς δὲν θα μεταβάλῃ. Στάδιον ἄρα τῆς σωματικῶς εὐπαθεστεράς γυναικὸς θὰ ἀποτελῇ καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ἀξίαν της. Ὁ ἀνὴρ θὰ ἐπιζητῇ τὴν γυναῖκα, ἀκριβῶς διότι εἶνε κᾶτι διαφορετικόν του. Ἦνδροποιήθη ἡ γυνή; Ἐγείνε τερας, σφίγξ, τραγέλαφος. Ἐγείνε βδέλυγμα καὶ περίγελως.

6. Ἡ ἀξία τῶν δύο φύλων σύγκειται εἰς τὴν ἀλληλοσυμπλήρωσίν των, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ γυνὴ κάμνει ὅ,τι δὲν ἔμπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ ἀνὴρ, καὶ ὁ ἀνὴρ κάμνει ὅ,τι δὲν ἔμπορεῖ νὰ κάμῃ ἡ γυνή. Κατόρθωμα βεβαίως εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς χειρισμὸς τοῦ ξίφους ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἠρωϊσμὸς του. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἄρα γε κατόρθωμα πολλῶ ἀνώτερον, καθὸ θετικώτερον, ἢ γέννησις ἐνὸς παιδίου καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ μηδενὸς αὐξήσις καὶ ἀνατροφή του, εἰς τὴν ὁποίαν ὑποβάλλεται ἐκάστοτε ἡ γυνή, ὑπερφαλαγγίζουσα τὸν ἀνδρα εἰς καρτερίαν, ἀντοχὴν καὶ γενναιότητα; Ποῦ λοιπὸν ὑπάρχει ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἀνδρὸς, ἀφοῦ καὶ ἡ γυνὴ ἐξ ἴσου ἀνδραγαθεῖ εἰς τὸν οἶκον, θετικῶς μάλιστα συνεισφέρουσα τὸ εὐγενέστερον μερίδιον;

7. Ναί, μᾶς λέγουν, ἀλλὰ πρέπει νὰ δράσῃ καὶ ἔξω τοῦ οἴκου. Ποῦ; εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὸ βουλευτήριον καὶ εἰς τὸ χρημαστήριον;

Ἀλλὰ ποῖος τότε συνεκτικὸς δεσμὸς ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως θὰ συνδέῃ τὰ δύο φύλα, ὅταν ἀνὴρ καὶ γυνὴ θὰ διαγκωνίζονται εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον ἀντίπαλοι καὶ αἱ μεγάλαι δυσκολίαι τῆς ἐξευρέσεως ἐργασίας διὰ τοὺς ἄρρενας ἀπέργους θὰ χειροτερεύουν ἔτι μᾶλλον

μὲ τὴν προσθήκην καὶ γυναικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατριῶν, γρονθοκοπουμένων μὲ τοὺς ἄνδρας διὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θέσιν; Ἐν μόνον θὰ μένη: ἀφοῦ ἐργασία εἰς τὴν ἀγοράν δὲν θὰ ὑπάρχῃ καὶ διὰ τοὺς δύο ἀρκετὴ, νὰ δώσουν οἱ ἄνδρες τὰς ἐργασίας των εἰς τὰς γυναῖκας καὶ νὰ ἀποσυρθοῦν αὐτοὶ εἰς τὸν οἶκον μαγειρεύοντες, σαρώνοντες, πλύνοντες καὶ παιδοτροφοῦντες.

8. Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ περιφέρεσθε. Ὅ,τι μόλις καὶ μετὰ βίας ὡς πείραμα δοκιμαστικόν καὶ ἀμφίβολον ἤρχισε γινόμενον εἰς κράτη προηγμένα, ὅπου ἡ ὑψηλὴ ἐκπαίδευσις εἶναι γενική, αἱ δὲ διπλωματοῦχοι γυναῖκες τῶν πανεπιστημίων μετροῦνται κατὰ ἑκατοντάδας, θὰ ἦτο σαφὴς ἀκρισία νὰ θέλωμεν νὰ τὸ ἐφαρμόσωμεν ἀμέσως οἱ χθεσῖνοι ἡμεῖς. Ψῆφος διὰ τὴν Ἀνατολίτιδα εἶνε ὑψηλὸς πῖλος εἰς ἀνυπόδητον. Ἄλλοῦ πρέπει νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχήν. Τὰ εἰδωλολατρικὰ ἀπομεινάρια τοῦ ἀνδρικοῦ κοτζαμπασισμοῦ μας πρέπει νὰ ἐκλείψουν. Ἡ γυναικεία ἀγραμματωσύνη νὰ παύσῃ. Ἐπαγγέλματά τινα, ἀλλὰ μόνον τὰ σύμφωνα πρὸς τὴν γυναικείαν φύσιν, νὰ επιτραποῦν εἰς τὰς θηλείας μας, διὰ νὰ ἐλαττωθῇ κᾶπως ἢ ἀπὸ τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν των ἰσόβιος ἐξάρτησις των καὶ μὴ γίνωνται βάρος. Ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ! Ἄς μὴ βιαζώμεθα, ἄς μὴ προχωροῦμεν μέχρι τῶν ἄκρων καὶ ἄς μὴ λησμονοῦμεν ὅτι Ἄτλας φέρων ἐπ' ὤμων τὸ πᾶν εἶνε ἡ οἰκογένεια.

Τὸ νέον ἔτος

Μελέται καί λόγοι ἐκκλησιαστικοί ἐν Ἀθήναις 1883, σσ. 472-479

«Ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει. Ὅτι πνεῦμα διήλθεν ἐν αὐτῷ καὶ οὐχ ὑπάρξει, καὶ οὐχ ἐπιγνώσεται ἔτι τὸν τόπον αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν. Καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ υἱοῖς υἱῶν, τοῖς φυλάσσουσι τὴν διαθήκην, αὐτοῦ καὶ μεμνημένοις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι αὐτάς» (Ψαλμ. ρβ' 15-19).

1. Ἰστάμεθα σήμερον ἐπὶ τοῦ μεταιχμίου ἔτους παρελθόντος καὶ ἔτους ἀρχομένου. Κατὰ τὴν σοβαρὰν ταύτην στιγμὴν λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος ἀφορμὰς νὰ σκέπτηται περὶ ἑαυτοῦ ἐμβριθέστερον ἢ ἄλλοτέ ποτε. Κατὰ τὴν σοβαρὰν ταύτην στιγμὴν ὀφείλομεν νὰ ρίψωμεν βλέμμα ἐταστικὸν εἰς τὸ παρελθὸν καὶ νὰ ἐρωτήσωμεν τί ἐπράξαμεν ὀφείλομεν ν' ἀτενίσωμεν εἰς τὸ μέλλον καὶ νὰ ἴδωμεν τί ἔχομεν νὰ πράξωμεν. Τὸ πᾶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ βλέπομεν μαραινόμενον καὶ πίπτον. Τὸ ρεῦμα τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ῥέει ἀκαταπαύστως, καὶ συμπαρασυρόμεθα καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτοῦ καὶ καταντῶμεν ἐν τέλει εἰς τὸν ἀχανῆ τοῦ θανάτου ὠκεανὸν καὶ διδασκόμεθα ὅτι τοῦ ἀνθρώπου αἱ ἡμέραι εἶνε χόρτος, ὡς ἄνθος τοῦ ἀγροῦ.

«Ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει». Ἄλλ' ὁ χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ σταθῇ ἐνταῦθα. Ὁφείλει νὰ ὑψωθῇ ὑπεράνω τοῦ χρόνου, ὑπεράνω τῆς ἀσταθείας καὶ ματαιότητος τῶν ἐπιγείων, ν' ἀναλογισθῇ ὅτι ὁ προορισμὸς αὐτοῦ δὲν περιορίζεται εἰς τὴν γῆν ταύτην τῶν στεναγμῶν καὶ θλίψεων, ἀλλ' εἶνε πολὺ ἀνώτερος καὶ ἐξοχώτερος, εἰς ὃν πρέπει ἀδιαλείπτως νὰ σπεύδῃ. Ἄλλαις λέξεσιν, ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ μάθῃ, ὅποια εἶνε ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῷ ἀπεράντῳ τῆς φύσεως βασιλείῳ. Δὲν εἴμεθα παιδιὰ τύχης. Δὲν ἐρρίφθημεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα ζήσωμεν μόνον καὶ ἀποθάνωμεν. Δὲν

προωρίσθη τὸ ἐξοχώτερον τῶν πλασμάτων νὰ διαδραματίσῃ τὸ οἰκτρότερον πρόσωπον ἐν τῷ πολυσυνθέτῳ δράματι τοῦ σύμπαντος. Καθὼς πάντα τὰ ὄντα, οὕτω καὶ ἡμεῖς συνδεόμεθα μετὰ τοῦ ὄλου καθὼς πάντα τὰ ὄντα ἐκπληροῦσιν ἀναπτυσσόμενα τὸν προορισμὸν αὐτῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀναπτυσσόμενοι κατ' ἀμφοτέρα, κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ὀφείλομεν νὰ τείνωμεν πάσῃ δυνάμει εἰς τὸν προορισμὸν ἡμῶν, εἰς τὴν ἐξομοίωσιν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, οὗτινος ἡ τελειότης προβάλλεται ἡμῖν ὡς τέρμα τοῦ προορισμοῦ ἡμῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγοντος: «Ἔσεσθε τέλειοι, ὡσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι» (Ματθ. ε' 48).

2. «Ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει». Εὐτελέστατον εἶνε τὸ φυτὸν ἐκεῖνο, ὅπερ χόρτον καλοῦμεν. Συντρίβομεν αὐτὸ ἀνὰ πᾶν βῆμα ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, οὐδὲν δὲ αἴσθημα ἀλγινὸν γεννᾶται ἐν ἡμῖν. Πρὸς τὸ εὐτελέστατον τοῦτο φυτὸν, πρὸς τὸν χόρτον παραβάλλει τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀγία Γραφή. Χόρτος εἶνε ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἀπεράντῳ δημιουργίᾳ. «Ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ». Μυριάδες ἀνθρώπων ἔρχονται καὶ παρέρχονται, λαοὶ ὅλοι ἀφανίζονται ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου· τί πρὸς τοῦτο; εὐτελής ἐξηράνθη ἐν τῷ σύμπαντι χόρτος, ὃν οὐδεὶς ἀναζητεῖ. Τί εὐτελέστερον, τί μᾶλλον πρόσκαιρον τοῦ ἄνθους; πόσον βραχεῖα εἶνε ἡ ζωὴ αὐτοῦ! Πόσον ταχέως ἀνθεῖ καὶ μαραίνεται! Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ζωὴ δὲν εἶνε μακροτέρα τοῦ ἄνθους· καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνθεῖ καὶ μαραίνεται ὡς τὸ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ. «Ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει». Ἡ ἐλαχίστη ἀφορμὴ δύναται νὰ ἐπενέγκῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνθρώπου. Πόσαι οἰκογένεια, πόσαι φυλαὶ καὶ λαοὶ ἠφανίσθησαν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ οὐχ εὐρέθη ὁ τόπος αὐτῶν! Ἡ θεωρία τοῦ σύμπαντος διαπρυσίως κηρύττει ἡμῖν, ὅτι τῷ ὄντι καὶ ἡμῶν ἡ θέσις ἐν τῷ σύμπαντι εἶνε εὐτελής καὶ ἀσήμαντος ὡς τοῦ ἄνθους, ὡς τοῦ χόρτου τοῦ ἀγροῦ. Δὲν βλέπομεν καθ' ἐκάστην, πῶς τὰ τρυφερώτατα φυτὰ τοῦ γένους ἡμῶν ξηραίνονται περὶ ἡμᾶς· πῶς οἱ ὠραιότατοι κάλυκες πίπτουσι μετὰ τῶν ἡμῶν πρὸ τῆς ἀνοίξεως· πῶς τὰ κάλλιστα τῶν ἀνθρωπίνων ἀνθέων μαραίνονται, πρὶν ἢ παραγάγῃσι καρπούς; Καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν παλαί-

μεν καθ' ἐκάστην πρὸς τὸν θάνατον; Εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι μετὰ μίαν ἡμέραν, μετὰ μίαν ὥραν, μετὰ μίαν στιγμὴν θά ὑπάρχωμεν; Καὶ τὶ κενὸν ἀφίνομεν ἀποθνήσκοντες; Μεταβάλλεται ἄρα γε τό σύμπαν διὰ τοῦ θανάτου ἡμῶν; Μὴ ταράσσεται ἡ τάξις τῶν ὄντων; Μὴ ἡ γῆ πᾶσα θρηνεῖ ἡμᾶς; Δὲν αἰσθανόμεθα, ὅτι ἔτι ὀλίγον καὶ δὲν ὑπάρχομεν, καὶ ὁ τόπος ἡμῶν δὲν θά εὐρεθῆ; «Ὅτι πνεῦμα διήλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐχ ὑπάρξει, καὶ οὐκ ἐπιγνώσεται ἔτι τὸν τόπον αὐτοῦ; Γενεαὶ ἄπειροι ἀνθρώπων ἦλθον καὶ παρήλθον· τί δ' εἶνε τὸ ἄτομο ἐν τῇ ῥοῇ καὶ φθορᾷ πάντων; Τί εἶνε ἡ στιγμή τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν τῇ ἀτελευτήτῳ τοῦ κόσμου διαρκείᾳ;

3. Ἡ σκέψις αὕτη, ἣν γεννᾷ ἐν ἡμῖν τὸ νέος ἔτος, πρέπει νὰ συνεντίσῃ ἡμᾶς, νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐπηρμένην ἡμῶν ὀφρὺν καὶ νὰ ταπεινώσῃ ἡμᾶς. Μὴ μεμψιμοιρῶμεν, ὅτι ὁ κληρὸς ἡμῶν ἔλαχε τοιοῦτος· διότι οὕτω σπουδαιότεροι καὶ σοβαρότεροι εἰσερχόμεθα εἰς τὸ νέον ἔτος· διότι οὕτω περιστέλλομεν τὰς ἀκατασχέτους ἡμῶν τάσεις· διότι οὕτω συνωρῶμεν, πρὸς τί ἐπλάσθημεν καὶ δὲν φρονοῦμεν περὶ ἡμῶν μείζονα τοῦ πρέποντος. Ὅταν μὲ τοιαῦτα φρονήματα εἰσέρχηται τις εἰς τὸ νέον ἔτος, ἀδιαφορῆ ἂν τοιοῦτο ἢ τοιοῦτο ἀποβῆ εἰς αὐτὸν τὸ νέον ἔτος· διότι ἔχει συνειδήσιν ἑαυτοῦ καὶ εἶνε ἔτοιμος, εἶνε παρεσκευασμένος νὰ ὑποστῇ πᾶσαν περιπέτειαν τύχης καὶ ἀνωμαλίαν. Ἀλλὰ σεῖς, οἵτινες τὸ νέον ἔτος ἀρχίζετε μεθ' ὑπερηφανείας καὶ οἰήσεως, διατί δὲν ἀναπολεῖτε εἰς τὴν μνήμην τοὺς λόγους τῆς ἀγίας Γραφῆς· «Ἄνθρωπος, ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως ἐξανθήσει»; Σεῖς, οἵτινες εἶσθε βεβυθισμένοι μέχρι κορυφῆς εἰς τὰ τοῦ κόσμου καὶ οὐδόλως ὑψοῦσθε ὑπεράνω τῶν πέντε αἰσθήσεων καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐπιδιώκετε ἢ πρόσκαιρα καὶ φθαρτὰ ἀγαθὰ, διατί δὲν μελετᾶτε τοὺς λόγους τῆς ἀγίας Γραφῆς; «Ὅτι πνεῦμα διήλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐχ ὑπάρξει, καὶ οὐκ ἐπιγνώσεται ἔτι τὸν τόπον αὐτοῦ»; «Καὶ εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον ὡς τὰς κέρδους, τοῦ λιβάνου, καὶ παρήλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν· καὶ ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὐρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ»; Σεῖς, οἵτινες εἰσέρχεσθε εἰς τὸ νέον ἔτος κύπτοντες ὑπὸ τὸ βάρος τῶν κακιῶν καὶ τῶν παθῶν, διατί δὲν μεταβάλλετε βίον ἀναλογιζόμενοι τοὺς λόγους τῆς ἀγίας Γραφῆς; «Πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ

πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου»; Διατί δὲν μεταβάλλετε βίον ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς ἀγίας Γραφῆς· «Υἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι; Κύριος κρινεῖ λαούς. Δικαιοσύνην μάθετε οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς»;

4. Ἀλλὰ μὴ δυσανασχετῶμεν, ὅτι τοιοῦτος ἡμῖν ἔλαχε κληρὸς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι οὕτω μικρὰ καὶ ἀσήμαντος εἶνε ἡ θέσις ἡμῶν ἐν τῷ σύμπαντι. Ἀντλήσωμεν θάρρος καὶ παρρησίαν ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι διατελοῦμεν ὑπὸ τὴν σκέπην ὑπερτάτης ἀγαθότητος, ὅτι ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ ἴλεως καὶ εὐμενῆς ἐπιβλέπει ὁ Θεὸς ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν. «Τὸ δὲ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν. Καθὼς οἰκτερεῖ πατὴρ υἱούς, ὠκτείρησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν». Ναί, ὑπάρχει ὑπεράνω ἡμῶν δύναμις, ἣτις τὰ πάντα περιλαμβάνει, συντηρεῖ καὶ εὐλογεῖ· ἣτις χορηγεῖ πᾶν ἀγαθὸν εἰς ἡμᾶς. Ἐμβλέψατε εἰς τὴν φύσιν. Δὲν ἀνακαλύπτετε τὴν ὑπεράνθρωπον σοφίαν, ἣτις τὰ πάντα ἐδημιούργησε καὶ διευθύνει; δὲν ἀνακαλύπτετε τὴν ἔξοχον ἀρμονίαν καὶ σκοπιμότητα, ἣτις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μικροσκοπικὰ ἀντικείμενα; δὲν ἀνακαλύπτετε τὸν ἄμετρον πλοῦτον τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα πανταχοῦ εἶνε ἐγκατεσπαρμένα; δὲν ἀνακαλύπτετε πανταχοῦ τὰ ἴχνη παντοδύναμου ἀγαθότητος, ἧς ἕνεκα ἀνεπαισθήτως ψελλίζετε τοὺς λόγους τῆς ἀγίας Γραφῆς· «Τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν»;

5. Ἀλλ' ἂν ταῦτα πάντα δὲν ἀρκοῦσι νὰ πείσωσιν ἡμᾶς, ὅτι ὁ Θεὸς μεριμνᾷ τῷ ὄντι πατρικῶς περὶ ἡμῶν, ποῖα δύναται νὰ μένη εἰς ἡμᾶς περὶ τούτου ἀμφιβολία, ὅταν ἀναμνησθῶμεν, ὅποιαν ἐπεδείξατο πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἀγαθότητα καὶ ἀγάπην ἐξαποστείλας εἰς τὸν κόσμον τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τῆς κακίας καὶ τῆς πλάνης καὶ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν. Ἄν ὡς ἄνθρωποι ὀφείλομεν ν' ἀναπέμπωμεν λατρείαν εὐγνωμοσύνης εἰς τὸν δημιουργὸν ἡμῶν καὶ προνοητὴν, πόσον ζωηρότερον πρέπει νὰ τρέφωμεν τὸ τῆς εὐγνωμοσύνης αἶσθημα πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἠυδόκοσε νὰ γεννηθῶμεν καὶ ἀνατραφῶμεν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Εὐαγγελίου, τῆς πηγῆς ταύτης τῆς ἠθι-

κῆς ἡμῶν ἀναπλάσεως καὶ ἀναγεννήσεως! Εἰσέλθετε λοιπόν μετὰ θάρρους εἰς τὸ νέον ἔτος. Τὸ μέλλον ἔστω σκοτεινὸν καὶ ἀσαφές. Τί πρὸς τοῦτο; τύχη τυφλῆ δὲν δεσπόζει πλέον ἡμῶν. Θεία πρόνοια κυβερνᾷ ἡμᾶς. Ἐν τῷ Θεῷ «ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν». Εἰσέλθετε μετὰ θάρρους εἰς τὸ νέον ἔτος. Ἡ θεία πρόνοια ἄρχει ὑμῶν, διευθύνουσα τὰ πάντα πρὸς τὸ ἀληθές ὑμῶν συμφέρον. Πιέζεσθε ὑπὸ τῆς πενίας; μὴ περιπίπτετε εἰς ἀπόγνωσιν. Ἴδου τὸ Εὐαγγέλιον λέγον πρὸς ὑμᾶς: «Ἐμβλέψατι εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά: οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν» (Ματθ. ζ´ 26). Εἰσέλθετε μετὰ θάρρους εἰς τὸ νέον ἔτος: χεὶρ πανάγαθος ἐπιδαφιλεῖ ὑμῖν πάντα τὰ ἀγαθὰ. Ἐλέγχει ὑμᾶς ἡ συνειδήσις; αἰσθάνεσθε τὰς δυνάμεις ὑμῶν ἐξηντλημένας; εἰσέλθετε μετὰ θάρρους εἰς τὸ νέον ἔτος: ὑπεράνω ὑμῶν ὑπάρχει πρόνοια, ἣτις σοφῶς διευθύνει τὰ πάντα καὶ ἣς «ἡ δύναμις ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦσα». Αἰσθάνεσθε τὸν θάνατον προσεγγίζοντα; εἰσέλθετε μετὰ θάρρους εἰς τὸ νέον ἔτος, διότι ὑπεράνω ὑμῶν ὑπάρχει Θεός, οὗ τὸ ἔλεος «ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος», ὅστις μετὰ θάνατον πρῶτον ἡμῶν ζῶν νέαν καὶ ἀγήρω.

6. Ἄλλὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ χεὶρ ἢ διέπουσα ἡμᾶς εἶνε οὐ μόνον πανάγαθος, ἀλλὰ καὶ δικαία: καὶ τοῦτο πρέπει νὰ καταστήσῃ ἡμᾶς τῷ ὄντι καλλιτέρους ἐν τῇ νέῳ ἔτει. Δὲν διατελοῦμεν ὑπὸ τὸ κράτος τυφλῆς, ἀσθενοῦς, μεροληπτικῆς ἀγαθότητος, ἣτις αἰθαιρέτως καὶ εἰς ἀναξίους ἐπιδαφιλεῖ τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς. Ἀκούσωμεν τὸν Δαυῖδ λέγοντα: «Καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ υἱοῖς υἱῶν, τοῖς φυλάσσουσι τὴν διαθήκην αὐτοῦ, καὶ μεμνημένοις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, τοῦ ποιῆσαι αὐτάς». Δὲν χορηγεῖται λοιπόν ἡ θεία χάρις ἄνευ ὄρων ἢ θεία χάρις ἐνεργεῖ ἐκεῖ, ἔνθα αἱ θεῖαι ἐντολαὶ τηροῦνται. Ἡ θεία ἀγαθότης εἶνε ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἣτις ἀποδίδει «ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ» (Ῥωμ. β´, β). «Δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνης ἡγάπησεν· εὐθύτητας οἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ». Καὶ αἰσθανόμεθα τοῦτο: καὶ βεβαιοῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ ψέγουσα διὰ τὸ κακόν. Ὑπάρχουσιν ἐντολαί, ἃς ὀφείλομεν νὰ τηρῶμεν. Δὲν εἶνε ἀδιάφορον, ἂν φοβούμεθα ἢ

περιφρονοῦμεν τὸν Θεόν, ἂν τηροῦμεν ἢ παραβαίνομεν τὸν νόμον αὐτοῦ. Δὲν εἶνε ἀδιάφορον, ἂν κανόνα τοῦ βίου ἡμῶν ἔχομεν τὸν θεῖον νόμον, ἢ ἂν ζῶμεν συμφώνως πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ἰδίου ἡμῶν συμφέροντος καὶ τῆς ἰδιοτελείας. Εἶνε «γραπτὸς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν» ὁ νόμος οὗτος (Ῥωμ. β´ 16), ὃν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἔθετο τοσοῦτον ἐξόχως ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπῃ: «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» (Ματθ. κβ´ 40). Καὶ δὲν ἀποδεικνύει ἡ καθ' ἐκάστην πείρα, ὅτι τελοῦμεν ὑπὸ τὸ κράτος αὐστηρᾶς, ἀδεκάστου δικαιοσύνης, ὅτι δὲν δυνάμεθα ἀυστόλως νὰ παραβαίνομεν τὸν θεῖον νόμον; Λησμονεῖτε, ὅτι ὑπάρχει θεῖος νόμος καὶ παραβαίνετε αὐτόν; ὅποια τότε ἀνωμαλία ἀναφαίνονται, εἰς ὁποίας ἀμηχανίας περιπίπτετε, ὅποιον οἰκτρὸν τέλος παρουσιάζεται εἰς ὑμᾶς αὐτούς, πόσον δ' ἔκπληκτοι θέλετε τάχιον ἢ βράδιον πεισθῆ, ὅτι οὐδὲν κακὸν μένει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀτιμώρητον, ὅτι ὁ Θεὸς ἀποδίδει ὄντως ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

7. Μὲ τοιαύτας σκέψεις πρέπει νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ νέον ἔτος: πρέπει δηλαδὴ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς αὐτὸ νέον ἀντὶ παλαιῶν, ἐπαναλαμβάνοντες μετὰ τοῦ Ἀποστόλου: «Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδὸν γέγονε καινὰ τὰ πάντα» (Β´ Κορ. ε´ 17). Οὕτω μόνον δυνάμεθα τὸν νέον ἔτος νὰ καταστήσωμεν δι' ἡμᾶς ἔτος εὐλογιῶν. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, ἢ τήρησις τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν, τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε τὸ κύριον τοῦ βίου ἡμῶν μέλημα: διότι ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ πραγματικὴ ἡμῶν εὐημερία. Μὴ νομίζης, χριστιανέ, ὅτι ἡ θεία πρόνοια σοὶ ἐπιδαφιλεῖ ἀδιαφόρως τὰ ἀγαθὰ. Μὴ νομίζης ὅτι ἱκανοποιεῖς τὴν θεῖαν δικαιοσύνην, πιστεύων ἄπλως εἰς Χριστόν, τηρῶν ἄπλως τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς θρησκείας καὶ φαινόμενος δίκαιος ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. Ἰστασαι διηνεκῶς ἐνώπιον ἐκείνου, ὅστις ἐτάζει καρδίας καὶ νεφρούς, ὅστις δὲν βλέπει εἰς πρόσωπα. Ἐνθυμοῦ πάντοτε τοὺς λόγους τῆς ἀγίας Γραφῆς: «Καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ υἱοῖς υἱῶν, τοῖς φυλάσσουσι τὴν διαθήκην αὐτοῦ, καὶ μεμνημένοις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι αὐτάς». Μέμνησο λοιπόν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐχε τὸν θεῖον νόμον ὀδη-

γὸν τοῦ βίου σου. Μὴ λησμόνει ὅτι καθὼς πᾶσα κακία τιμωρεῖται, οὕτω καὶ πᾶσα ἀρετὴ ἀνταμείβεται ὑπὸ τοῦ δικαιοκρίτου Θεοῦ, «ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ».

Ναὶ, εἶνε ἕξοχος ἡ θέσις ἡμῶν ἐν τῷ σύμπαντι· δὲν εἴμεθα ὕλη ἀπλῆ· βραχύ τι παρ' ἀγγέλοις ἡλαττώθημεν. Εἴμεθα λογικοὶ καὶ ἐλεύθεροι, εἴμεθα ἀθάνατοι καὶ ὁ προορισμὸς ἡμῶν ἄρα εἶνε ἡ ἀθανασία. Διὰ τοῦ σώματος ἀνήκομεν εἰς τὴν γῆν, διὰ τοῦ πνεύματος εἰς τὸν οὐρανόν. Ἄν ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι κτῆμα ἡμῶν, τότε χαίροντες θέλομεν εἰσέλθει εἰς τὸ νέον ἔτος καὶ νέας θ' ἀντλήσωμεν ἐξ αὐτοῦ δυνάμεις, ἵνα ἀγωνισάμενοι τὸν καλὸν ἀγῶνα εἴπωμεν ἐν τέλει μετὰ τοῦ Ἀποστόλου «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνισαίμεν, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής» (Β' Τιμ. 6, 7, 8).

ΑΡΧΙΜ. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΜΙΟΥ

Λόγοι ἐκκλησιαστικοί

Ἐν Ἀθήναις 1871, σσ. 292-294

Λόγος εἰς τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον περὶ τοῦ φωτὸς
τῆς ἀληθείας

Εἰς τὴν ἑβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον ἐπὶ τῆς Βασιλείας Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, ἐπὶ καθαιρέσει καὶ ἀνατροπῇ τῶν ἀθέων δογμάτων τῶν μισοχριστῶν εἰκονομάχων τοῦ τε Κοπρονύμου καὶ τῶν οὖν αὐτῶ συμφρονούντων, ἐορτάζετε δὲ ἀπὸ τῆς 11 Ὀκτωβρίου μηνὸς μέχρι τῆς 19 τῆς πρώτης Κυριακῆς «Ἡμεῖς ἐσταί τὸ φῶς τοῦ Κόσμου» (Ματθ. κεφ. ε' στιχ. 11.)

Περὶ τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας

1. Φῶς τοῦ κόσμου· ὁ φωτοδότης τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς τῶν φώτων ὀνομάζει τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους «ὕμεῖς ἐσταί τὸ φῶς τοῦ Κόσμου» καὶ δικαίως, διότι δι' αὐτῶν ἅπαντες οἱ ἔσκοτισμένοι λαοὶ τοῦ κόσμου, ὅλα τὰ ἔθνη ἐφωτίσθησαν καὶ ἔλαμψαν εἰς τὰ καλὰ ἔργα, ὡς τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ Ἡλίου, δι' ὧν καὶ αὐτὸς ὁ οὐράνιος Πατὴρ ἐδοξάσθη ἡ πηγὴ τοῦ καθαροῦ φωτὸς. Οὕτω λαμψάτω, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸ αὐτὸ πέμπτον Κεφάλαιον τοῦ Εὐαγγελίου «τὸ φῶς ἡμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὅπως ἴδωσιν ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Πλὴν ἄς ἴδωμεν διατί ὀνομάζει τοὺς ἀποστόλους «τὸ φῶς τοῦ κόσμου»; καὶ μὲ ποῖον τρόπον καὶ ἡμεῖς θέλομεν δυνηθῆ καὶ ἀξιωθῆ τῆς τοιαύτης προσηγορίας, ἂν καὶ τινες τὴν σήμερον ἀναξίως λέγουσιν πρὸς αὐτοὺς τοῦτο, ἐξετάσωμεν λοιπὸν τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐπικαλεσθῶμεν τὸν Θεὸν βοηθόν.

Φωτοδότα Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ φωτίζων πάντα πιστὸν ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον φωτίσον με καὶ δίδαξον τῷ φωτὶ τῆς φωτοβόλου δόξης, ἵνα δυναθῶ νὰ παραστήσω τὰς αἰτίας τῆς τοιαύτης φωτοβόλου τῶν σῶν μαθητῶν προσηγορίας.

Ἵμεῖς δὲ, ἐν Χριστῷ τέκνα μου ἀγαπητά, ἀκούσατέ μου εὐμενῶς, ὅπως ἀποκατασταθῆτε ἄξιοι τῆς τοιαύτης ὀνομασίας.

«Ἡμεῖς ἐσταὶ τὸ φῶς τοῦ Κόσμου».

2. Ἀπλούστατοι ἄνθρωποι, ἀλιεῖς, ζωγράφοι, ἰατροὶ, ἐγένοντο φῶς τοῦ κόσμου; Πῶς, ὡς ἥλιος; ὡς σελήνη καὶ ἀστέρες ἀνατέλοντας καὶ δύοντες; Ὅχι· ἀλλὰ φῶς οὐράνιον, ἐξομοίωσις Θεοῦ, ἐξομοίωσις τοῦ ἀνεσπέρου φωτός, ὅστις λέγει «ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ Κόσμου», «ἐγὼ εἰμὶ ἡ ὁδὸς, ἐγὼ ἡ ἀλήθεια», «ὁ περιπατῶν ἐν τῷ φωτὶ οὐ προσκόπτει», «ὁ δὲ ἐν τῷ σκότει προσκόπτει», «ὅτι φῶς οὐκ ἐστὶ», «ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ ἔξει τὸ φῶς, τῆς ζωῆς».

Φῶτα δευτέρα ἐπλάσθησαν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ οἱ θεῖοι ἄγγελοι: τὰ αἴθλα καὶ οὐράνια πλάσματα ἐκεῖνα, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ὀνομάσθη Ἀνατολή, Ἐωσφόρος, φέρων τὸ ἀνέσπερον φῶς, ὅπου κοιλίς δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' οὔτε ἀμαρτία, διότι κατακαίεται καὶ ἀφανίζεται, ἀλλ' ὅμως ἀμαρτήσαντος διὰ τῆς ὑπερηφανείας τοῦ Ἐωσφόρου, διὰ τοῦτο μετονομάσθη Σατὰν (Σατανᾶς). Τοῦτο προῖδὼς ὁ δημιουργὸς ἔπλασε τὸν Ἀδὰμ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθομοίωσιν αὐτοῦ, καθὼς λέγει ἡ θεία Γραφή. «Δεῦτε ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», ὁ ἐστὶν φῶς ὁ Θεός, φῶς καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔπλασεν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπατηθεὶς φθόνῳ τοῦ διαβόλου ἐσκοτίσθη καὶ ἀπώλεσεν τὸ φῶς, καὶ ἐκ τοῦ φωτεινοῦ Παραδείσου ἐξωσθεὶς εἰς τὸν σκοτεινὸν τῆς ἀμαρτίας κόσμον ἐρρίφθη, ἀπολέσας τὸν φωτινὸν λύχνον τῆς ἀρετῆς.

Τὸ τοιοῦτον λοιπὸν φῶς ἐπαναγαγεῖν θέλων ὁ Θεός, νέον πλάσμα ἀναγεννᾷ ὅπερ κατὰ φύσιν καὶ ἀρετὴν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ἐκ τοῦ φωτός τῶν φώτων φέρει, ὡς τοὺς θεῖους προφήτας, τοὺς πατριάρχας Ἀβραάμ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, καὶ τελευταῖον τὸν πρόδρομον Ἰωάννην τὸν μείζονα πάντων τῶν ἐκ γεννητῆς γυναικῶν γεννηθέντα, καθὼς καὶ διὰ τοὺς ἰδίους. Μαθητὰς καὶ ἀποστόλους αὐτοῦ,

λέγει ὁ ὕμνωδός, οἱ φωτίσαντες ἅπασαν τὴν οἰκουμένην τῷ φωτὶ τῆς θεογνωσίας.

3. Ἴδωμεν δὲ τὸ τοιοῦτον φῶς μόνον εἰς τοὺς προειρημένους ἐπροσδιώρισεν ὁ Θεός καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλους; ὅχι· ἀλλ' εἰς πάντας τοὺς θέλοντας λαμβάνειν τὸ λαμπρὸν τοῦτο θεῖον φῶς, ὅπως μὴ προσκόπτουσιν οἱ πόδες των εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἐπὶ τέλους πέσωσιν εἰς ἐκεῖνο τὸ αἰώνιον σκότος τῆς ἀτελευτήτου κολάσεως.

Διὰ τοῦτο καὶ οἱ σήμερον ἅγιοι πατέρες τῆς οἰκουμένης ἐβδόμης ἀγίας Συνόδου, ἀκολουθήσαντες τὸ τοιοῦτον φῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας Ἐκκλησίας λάμπουσιν διὰ τοῦ ἰδίου φωτός, καὶ φωτίζουσιν ἅπαντα τὸν κόσμον, καθὼς διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν διδασκαλιῶν ἐφώτισαν καὶ ἐδίδαξαν πάντα ἄνθρωπων θελήσαντα νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀληθινὴν καὶ ὀρθόδοξον ἀγίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστιν, καθελῶντες ἅπαντας τοὺς αἰρεσιάρχας, τὸν Ἄρειον, τὸν Νεστόριον, τὸν Εὐτυχεῖα Σεβήρον καὶ Ὀνώριον, καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν, στηρίζαντες καὶ βεβαιώσαντες τὴν ἀγίαν πίστιν διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, καὶ διὰ τῶν θείων κανόνων τοὺς ὁποίους ἐθέσπισαν καὶ ὁμολόγησαν.

Τούτους λοιπὸν μιμηθέντες τέκνα μου ἀγαπητά κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ ἀγιότητα τοῦ βίου, καὶ ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ γίνωμεν φῶς τῆς ἀληθείας, φῶς καὶ ὁδηγοὶ εἰς τοὺς περιπατοῦντας εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαρτίας, καὶ πλανωμένους ἔνθεν κάκειθεν ἀπὸ τῆς ἀσεβείας. Ἀκολουθήσωμεν λοιπὸν βαδίζοντες τὴν φωτοφόρον ὁδὸν τῆς ἀληθείας, καὶ θέλωμεν φθάσει εἰς τὸν προορισμὸν εἰς τὸν ὅποιον παρὰ Θεοῦ ἐπλάσθημεν, καὶ ἀξιοθησόμεθα τῆς ἐπουρανίου Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἀμήν.

Χριστιανική ζωή

«Οί Ἀπόστολοι», Ἀθήναι 1949, σσ. 147-150

1. Εἰς τὴν σημερινὴ ἀποστολικὴ περικοπὴ παρμένη καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὴν πρὸς Κολασσαεῖς ἐπιστολὴ του, ὁ Μέγας Παῦλος, μᾶς παρουσιάζει τὴ Χριστιανικὴ ζωὴ πῶς πρέπει νὰ εἶναι, τί παλμούς πρέπει νὰ κτυπᾷ ἡ χριστιανικὴ καρδιά, τί σκέψεις πρέπει νὰ κάνη τὸ χριστιανικὸ μυαλό, πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρονται οἱ Χριστιανοὶ με ταξὺ τους. Στὶς προηγούμενες περικοπὲς μᾶς ἐφωδίασε μὲ ὅσες πρέπει φιλοσοφικὲς ιδέες, βαθειὲς ιδέες καὶ ἐτοίμασε τὶς καρδιές μας γιὰ νὰ φέρουν τοὺς καρπούς τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Ἀπλᾶ λόγια, συμβουλὲς πρακτικὲς. Θὰ τὶς ἀκολουθήσωμε στὴ φυσικὴ τους σειρὰ ὅπως ὁ Μέγας Ἀπόστολος τὶς γράφει στὴν ὑπέροχο ἐπιστολὴ του.

2. «Ἀδελφοί, εἴσασθε ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. Ἀνάμεσα στὰ ἑκατομμύρια τῶν λαῶν τῆς γῆς σᾶς ἐδιάλεξεν ὁ Θεὸς γιὰ νὰ σᾶς δεῖξη τὸ δρόμο τῆς σωτηρίας, σᾶς ἔδωσε τὴ δύναμι νὰ γίνεται ἅγιοι, σᾶς ἀγάπησε τόσο, ὥστε γιὰ σᾶς ἔστειλε στὸν κόσμον «τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν Μονογεννῆ». Σᾶς ἔκαμε ἰκανοὺς μὲ ἓνα βλέμμα σας μόνον πρὸς τὸν ἐσταυρωμένο Σωτῆρα μὲ πίστι βαθειὰ νὰ ἀνοίγη ἡ πύλη τοῦ Παραδείσου, γιὰ σᾶς. Σὰν τόσο λοιπὸν ἀγαπημένοι ἄνθρωποι ποὺ εἴσθε τοῦ Θεοῦ, φορέστε στὴν ψυχὴ σας σὰν φόρεμα «σπλάγχνα οἰκτιρμῶν». Κρατᾶτε στὸ χέρι σας πάντοτε τὸ στοργικὸ μανδῆλι, καὶ σπογγίζετε μὲ αὐτὸ τὰ δάκρυα τῶν πονεμένων ἀδελφῶν σας, αἰσθάνεσθε τὸν πόνο τοῦ ἄλλου γιὰ ἰδικὸ σας πόνο καὶ γλυκαίνετε τον. Ποτέ σας μὴ ἐξετάζετε ἂν ὅποιος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν συμπόνια σας εἶναι φίλος ἢ ἐχθρὸς, συγγενὴς ἢ ξένος, ὁμόθρησκος ἢ ἀλλόθρησκος, ὁμοεθνὴς ἢ ἀλλοεθνὴς. Αὐτὴ τὴ στιγμή εἶναι πλησίον σας, ἔχετε «σπλάγχνα οἰκτιρμῶν» ὁμοιάσατε τὸν φιλεῦσπλαγχνον Θεόν, ὁ ὅποιος «τὸν Ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Φορέστε τὴ χρηστότητα φόρεμα στὴν ψυχὴ σας. Ὁ τίμιος ἄνθρωπος, ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος, ἀντλεῖ

εὐτυχία ἀπὸ τὴν ἀρετὴ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Μά, καὶ στοὺς ἄλλους θὰ ἐπιβληθῇ. Καὶ ἂν ὁ Σατανᾶς μὲ τὰ ὄργανά του ποτίσῃ τὸν ἐνάρετο φαρμάκια καὶ ἂν λικνισθῇ σὰν τὸ σιτάρι στὸ ἀλῶνι, στὸ τέλος θὰ ἐπιβληθῇ. Στὶς ὥρες τῆς δοκιμασίας του θὰ βλέπῃ ἐμπρὸς του τὸ Χριστὸ νὰ τὸν παρηγορῇ λέγοντας τὰ ἴδια λόγια, ποὺ εἶπε καὶ στὸν Πέτρο «... Ἴδου ὁ Σατανᾶς ἐζητήσατο ὑμᾶς τοῦ συνιάσαι ὡς τὸν σῖτον, ἐγὼ δὲ ἐδέηθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου». Ὁ Χριστὸς ὁ ἴδιος προσεύχεται γιὰ τὸν ἐνάρετο ἄνθρωπο στὶς ὥρες τῆς δοκιμασίας του. 3. Φορέστε ταπεινοφροσύνη γιὰ φόρεμα στὴν ψυχὴ σας. Ὁ μυαλωμένος ἄνθρωπος, ὁ ἠλεημένος ἀπὸ τὸν Θεὸν ἄνθρωπος γνωρίζει ὅτι ὅσα ἔχει χαρίσματα εἶναι δῶρα τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ τοῦ ζητήσῃ μιὰ μέρα λόγο.

Γιὰ νὰ ὑπερηφανεύεται γι' αὐτά; Τὰ ἐλαττώματά σου μόνον εἶναι δικά σου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ φροντίξῃ νὰ ἀπαλλαγῇ. Ἡ συναίσθησις αὐτὴ πρέπει νὰ σᾶς κάμῃ νὰ ἔχετε σκυμμένο τὸ κεφάλι, νὰ εἴσθε ταπεινοὶ διότι ὁ Θεὸς «ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν». Ἡ ὑπερηφάνεια κάμει ἐκεῖνον, ποὺ τὴν ἔχει ἀντιπαθητικὸν ἀπέναντι τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι καὶ ὅταν δὲν ἤμποροῦν ἐμπρὸς νὰ τὸν ἐλέγξουν, ἰδιαιτέρως ὅμως κρυφογελοῦν εἰς βάρος του. Εἶδατε τὴν ἄνοιξι, ὅταν τὰ στάχυα κοντεύουν νὰ ὠριμάσουν; Ὅσα εἶναι γεμάτα σιτάρι εἶναι γυρμένα πρὸς τὰ κάτω, ὅσα εἶναι ἀδειανὰ εἶναι τεντωμένα πρὸς τὰ ἐπάνω. Ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει συναίσθησι τοῦ ἑαυτοῦ του ἔχει καὶ ταπεινοφροσύνην, ὁ ἄμυαλος εἶναι ὑπερήφανος σὰν τὸ στάχυ τὸ ἀδειανό. Ἡ ταπεινοφροσύνη προκαλεῖ τὴ συμπάθεια, ἡ ὑπερηφάνεια ἐξευτελίζει ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔχει καὶ τὸν βγάζει πάντα ζημιωμένον.

4. Φορέστε στὴν ψυχὴ σας τὴν πραότητα γιὰ φόρεμα μά της. Ὁ πρᾶος, ὁ ἥρεμος, ὁ γλυκὺς ἄνθρωπος βγαί νει πάντοτε κερδισμένος. «Μὲ τὸ μέλι τρῶς πιὸ καλὰ τὸ ψωμί, παρὰ μὲ τὸ ξύδι» λέγει ἡ λαϊκὴ παροιμία. Ὁ πρᾶος ἄνθρωπος ἔχει πάντοτε τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, μακαρίζει τοὺς πραεῖς «ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν». Ἡ ζωὴ τους κυλᾷ ἥρεμη, ζοῦν πολλὰ καὶ εὐλογημένα χρόνια ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀκόμη ἓνα φόρεμα ὀλόλευκο φορέσετε στὴν ψυχὴ σας, τὴν μακροθυμία. Ἔχετε ὑπομονήν. Ὁ Σατανᾶς πολλὰς

φορές πειράζει τὸν πλησίον σας καὶ σᾶς ἀδικεῖ. Σεῖς σὰν ἄνθρωποι ἠλεημένοι ἀπὸ τὸν Θεόν, πού εἴσθε, μὴ ταράττεσθε, ἔχετε ὑπομονήν. Ἡ ταραχὴ θολώνει τὸ μυαλὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡμπορεῖ νὰ κάμη πράγματα, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ μετανοήση. Σεῖς ἐστὲ μακρόθυμοι. Συλλογισθῆτε ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς βλέπει κάθε ἡμέραν νὰ ἁμαρτάνωμε καὶ ὅμως μακροθυμεῖ, ἀλλοιώτικα κανένας ἀπὸ μᾶς δὲν θὰ εἶχε μείνει, ἐὰν δὲν ἦταν μακρόθυμος ὁ Θεός. Ὅπως λοιπὸν φαίνεται στὶς ἁμαρτίες σου ὁ Θεὸς μακρόθυμος, ἔτσι καὶ σὺ πρέπει νὰ φαίνεσαι μακρόθυμος στὰ σφάλματα τῶν ἀδελφῶν σου. Εἴσθε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀνέχεσθε ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου τὶς ἀδυναμίες, νὰ εἴσθε ἔτοιμοι νὰ συγχωρήσετε τὰ σφάλματα τοῦ ἄλλου, ἐὰν ποτε σᾶς ἀδικήση, φθάνει μόνον νὰ συναισθανθῆ τὸ σφάλμα του καὶ νὰ μετανοήση. Ὅπως ἀκριβῶς φέρεται σὲ μᾶς ὁ Χριστός, ἔτσι καὶ σεῖς πρέπει νὰ φέρεσθε πρὸς τοὺς ἀδελφούς σας. Ὅσαδὴποτε σφάλματα καὶ ἂν κάμετε, ὅσο βᾶρος ἁμαρτίας καὶ ἂν ἀναλάβετε στοὺς ὤμους σας, φθάνει νὰ πάρετε τὸν ἀνηφορικὸ τῆς μετανοίας καὶ συντριβῆς δρόμο, νὰ γονατίσετε μπρὸς στὸ Λυτρωτὴ καὶ νὰ εἰπῆτε τὸ «ἡμαρτον» γιὰ νὰ σᾶς πάρῃ φιλόστοργα στὴν ἀγκαλιά Του καὶ νὰ σᾶς δώσῃ τὴν ἄφεσι τῶν ἁμαρτιῶν σας. Ἔτσι νὰ κάμετε καὶ σεῖς στοὺς ἀδελφούς σας, ἂν τυχὸν σᾶς ἀδικήσουν.

5. Μ' ἓνα λόγο, ἂν θέλετε νὰ φθάσετε στὰ ὕψη τῆς τελειότητος νὰ ἐνωθῆτε γιὰ πάντα μὲ τὸν Θεόν, βάλτε ἀγάπη μέσα στὴν καρδιά σας. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ τελειότερα ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετές. Ὅποιος ἔχει ἀγάπη στὴν καρδιά του, τὸν Θεὸν ἔχει. Ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀρετῶν ἐνώνονται στὴν εὐλογημένη αὐτὴ λέξι. Ὅποιος ἀγάπη ἔχει μέσα του, ποτὲ δὲν βάζει κακὸ στὸ μυαλὸ του, γιὰ τὸν ἀδελφὸ του, διότι «ἡ ἀγάπη οὐ λογίζεται τὸ κακόν. ... πάντα στέργει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει». Μὲ τὴν ἀγάπη θὰ τελειοποιηθῆτε καθ' ὅλα, διότι ἡ ἀγάπη «ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος». Καὶ τότε, ὅταν ἡ ἀγάπη πλημμυρίξῃ τὴν καρδιά σας καὶ ρυθμίξῃ τὴ ζωὴ σας, σὰν βραβεῖο, οὐράνιο θὰ σᾶς δίδῃ ὁ Θεὸς τὴν εἰρήνην μεταξύ σας. Καὶ εἰρηνευμένες οἱ καρδιές σας θὰ χαρίζουν σὲ σᾶς μὲν πραγματικὴ εὐτυχία καὶ χαρά, στὴν Ἁγία μας δὲ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἀποτελεῖτε καὶ σεῖς μέρος, τὴν ἁρμο-

νικὴ ζωὴ καὶ δρᾶσι. Γι' αὐτὸ σᾶς ἐκάλεσε ὁ Θεός. Ὅλοι μαζί ἀποτελεῖτε ἓνα σῶμα, τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας μὲ κεφαλὴ τὸν ἴδιο τὸ Χριστό. Ὅπως λοιπὸν τὰ μέλη ἐνὸς σώματος ὅλα ὑποτάσσονται εἰς τὸ λογικὸ καὶ βασιλεύει ἁρμονία, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ σεῖς εἰρηνεύετε στὴν καρδιά σας καὶ ἀναμεταξύ σας. Κεφαλὴ εἶναι ὁ Χριστὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τότε καὶ μὲ τὶς σκέψεις σας καὶ μὲ τοὺς πόθους σας καὶ μὲ τὰ λόγια σας καὶ μὲ τὴ ζωὴ σας ὁλόκληρη θὰ ἐκφράζετε διαρκῶς τὴν εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεόν.

6. Ὡ! ἀδελφοί μου, ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἃς κατοικῆ μέσα σας πλούσια μὲ κάθε σοφία. Νύκτα μέρα διαβάζετέ τὸν μέσα εἰς τὰ ἅγια βιβλία τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ζητώντας πάντοτε καὶ τὴ βοήθεια τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, πού τὰ ἐρμήνευσαν. Ἀκούετε μὲ δίψα, ὅπου κηρύττεται, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸ κάθε τι, πού γύρω σας γίνεται, ἀντλεῖτε διδάγματα, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸ μυρμηγκι. Ὅλα ἡμποροῦν νὰ σᾶς διδάξουν, διότι ὅλα εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ. Καὶ μὲ τὸν πλούσιο αὐτὸ λόγο τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν ἑαυτὸ σας θὰ διδάσκειται καὶ τοὺς ἄλλους θὰ συμβουλευέτε. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ πλημμυρίσουν οἱ καρδιές σας ἀπὸ τὰ ὠραιότερα συναισθήματα τῆς λατρείας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς καὶ αὐθόρμητα θὰ ἐκδηλώνονται μὲ ἐνθουσιώδεις ψαλμούς καὶ ὕμνους καὶ τραγούδια πνευματικά, πού θὰ φέρουν δάκρυα εὐτυχίας στὰ μάτια σας καὶ βάλαμο γλυκὸ μέσ' στὴν καρδιά σας καὶ θὰ φωτίζουν ἄπλετα τὸ δρόμο τῆς ζωῆς σας. Ὁ Κύριός μας θὰ εἶναι μαζί σας, θὰ σᾶς εὐλογῇ πλούσια, θὰ συμπάλη μαζί σας. Καὶ σεῖς εὐτυχισμένα θὰ περνάτε τὴ ζωὴ σας «ἐν χάριτι ἄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ».

7. Ὁ εὐλογημένος Παῦλος! Μᾶς ἐγέμισε σήμερα μὲ φῶς τὴν σκέψι μας, μὲ βάλαμο τὴν καρδιά μας, μὲ δύναμι τὰ νεῦρα μας, μὲ χαρὰ μᾶς πλημμύρισε, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμε ἐζωγραφήθηκε τὸ χαμόγελο τῆς χαρᾶς στὰ χεῖλη μας, εἶδαμε ὁλοζώντανο ἐμπρὸς μας τὸν Χριστὸ, ἁρμονίες, ὁλόγλυκες, οὐράνιες, ἐβγήκαν αὐθόρμητες ἀπὸ τὰ βάθη μας, ἱερὸς ἐνθουσιασμὸς κατέλαβε ὅλους μας.

Λοιπὸν, ἀγαπητοί μου φίλοι ἃς ὑφάνωμε καὶ μεῖς ὁλόλευκο τὸ φόρεμα τῆς ψυχῆς μας μὲ νήματα «σπλάγχνα οἰκτιρῶν», χρηστό-

τητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν καὶ ὑπομονὴν καὶ ἀλληλοεκτίμησιν, ἅς τὸ συνθέσωμε στὸν ἀργαλειὸ τῆς ἀγάπης τῆς ἀληθινῆς γιὰ νὰ γίνῃ τέλειο. Τότε ὁ Θεὸς γιὰ βραβεῖο θὰ δώσῃ τὴν εἰρήνην Του στὶς καρδιές μας, θὰ τὶς πλημμυρίσῃ μὲ χαρὰ καὶ εὐτυχία, ἓνα ἀτελείωτο ψαλμό, ἓνα ὕμνον ὀλόγλυκο, μιὰ συναρπαστικὴ ᾠδὴ θὰ κάμῃ τὴ ζωὴ μας ὀλόκληρη καὶ μὲ τὴν ἀγκαλιά Του ἀνοικτὴ θὰ μᾶς προσμένῃ τὴν ἡμέρα ἐκείνη γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ θέσι στὰ δεξιὰ Του.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΘΕΟΤΟΚΗ 1731-1801

Ἑὐμιλία Α΄ Κορ. τῆς ΛΕ΄ Κυριακῆς Ἀπόκρεω

σσ. 602-609

Ὁ θεόπνευστος Παῦλος καὶ ὁ λογιώτατος Ἀπολλῶς ἐκήρυξαν εἰς τὴν περίφημον πόλιν τῆς Κορίνθου τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον. Πόθεν οὖν οἱ σοφώτεροι τῶν εἰς Χριστὸν πιστευσάντων Κορινθίων, μαθηταὶ γεγονότες τοιούτων διδασκάλων, εἰς τόσην ἀνόητον πλάνην κατήντησαν, ὥστε εἰσερχόμενοι, εἰς τοὺς τῶν εἰδώλων βωμοὺς, καὶ εἰς τὰς τῶν εἰδωλολατρῶν τραπέζας κα τακλινόμενοι, ἔτρωγον τὰ κρέατα τῶν ζῶων τῶν θυσιασθέντων τοῖς εἰδώλοις; πῶς οὐκ ἐγνώριζον, ὅτι τοῦτο τὸ ἔργον ἐκάπνιζε τὴν πρὸς τὰ εἴδωλα εὐλάβειαν; πῶς οὐκ ἠσθάνοντο, ὅτι τοῦτο πράττοντες ἐσκανδάλιζον τοὺς πιστοὺς, καὶ ἔσειρον αὐτοὺς εἰς τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν; ἄραγε οὐκ ἔμαθον πόσον μεγάλη ἐστὶ τοῦ σκανδάλου ἡ ἀμαρτία; διὰ τῆς γνώσεως, ἡγουν διὰ τῆς μαθήσεως καὶ σοφίας αὐτῶν ἐγνώριζον ὅτι, «Οὐδὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰμὴ εἷς»; Ἀλλὰ πῶς διὰ τῆς αὐτῆς γνώσεως οὐκ ἐγνώριζον οὐδὲ διέκρινον τὸ προξενούμενον σκάνδαλον, καὶ τὴν τῶν ἀπλουστέρων ἀνθρώπων βλάβην, καὶ ἀπώλειαν; Πάθος ἰσχυρὸν τοσοῦτον ἐκυρίευε καὶ κατεσκότιζε τὸν νοῦν αὐτῶν, ὥστε ὡς αἰχμαλώτους καὶ ὑποχειρίους ἔσειρεν αὐτοὺς εἰς τὰ εἰδωλεῖα. Ποίου δὲ πάθος εἶχε τόσην δύναμιν καὶ κράτος ἐπ' αὐτοὺς, διδάσκουσι τὰ πράγματα. Διατὶ αὐτοὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὰ εἰδωλεῖα; ἵνα φάγωσι τὰ κρέατα καὶ πίωσι τὸν οἶνον τὸν προσενεχθέντα τοῖς εἰδώλοις, ὅθεν περὶ τοῦτου ἠλεγχεν αὐτοὺς ὁ Παῦλος, λέγων· Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης «δαιμονίων». Τὶς οὖν οὐ βλέπει, ὅτι κοιλιοδουλεῖα ἦν τὸ πάθος τὸ κατασκοτίζον αὐτούς; ἐκλεκτός ἦν ὁ οἶνος, ἐκλεκτὰ τὰ κρέατα τὰ ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν τοῖς εἰδώλοις προσφερόμενα· αὐτὰ οὖν ἔθελγον καὶ ἐφλόγιζον τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν· ὅθεν ἔτρεχον εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν εἰδώλων,

ἵνα εὐαρεστήσωσι τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ. Μέγα καὶ ἰσχυρόν, ἀδελφοί, καὶ μεγάλης βλάβης πρόξενόν ἐστι τῆς κοιλιοδουλείας τὸ πάθος. Ἐπειδὴ δὲ τῆς μὲν νηστείας τὰς πρόθυρα αὖριον ἀνοίγουσιν, ἡ δὲ κοιλιοδουλεία καταλύτης ἐστὶ τῆς θεαρέστου νηστείας, δι' ἧς καταδαμάζοντες τῆς σαρκὸς τὰ πάθη καὶ αἴροντες τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τὸν σταυρὸν, προσφέρομεν ἑαυτοὺς θυσίαν εἰς τὸν Θεόν, καλὸν καὶ ωφέλιμόν ἐστιν, ἵνα περὶ κοιλιοδουλείας λαλήσωμεν σήμερον.

2. Τρία εἰσὶ τῆς κοιλιοδουλείας τὰ εἶδη· λαιμαργία, γαστριμαργία, ἀδηφαγία. Λαίμαργός ἐστιν ἐκεῖνος ὅστις ἀκράτητον ἔχει ἐπιθυμίαν διὰ τὰς τροφὰς τὰς ἀρεστάς εἰς τὸ στόμα καὶ εἰς τὸν λαιμόν αὐτοῦ. Γαστριμαργός δὲ ἐστὶν ὅστις φλέγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας πασῶν τῶν τροφῶν δι' ὧν πληροῦται ἡ γαστήρ· ὅθεν ὁ μὲν λαίμαργος αἰχμαλωτίζεται ὑπὸ τῆς ποιότητος τῶν βρωμάτων, ὁ δὲ γαστριμαργός ὑπὸ τῆς ποσότητος. Ἀδηφάγος δὲ ἐστὶν ὁ παμφάγος καὶ βάρος καὶ καταβοηθιστὴς πάσης τροφῆς. Ἐπειδὴ δὲ «τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν», ὡς λέγει ὁ θεηγόρος ἀπόστολος, κατανωσι δὲ πάντα τὰ ἐσθιόμενα εἰς τὴν κοιλίαν, διὰ τοῦτο ὅστις ἢ λαιμαργεῖ, ἢ γαστριμαργεῖ, ἢ ἀδηφαγεῖ, πρεπόντος κοιλιόδουλος καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται, καθότι τῇ ἑαυτοῦ κοιλίᾳ δουλεύει, ὁ δὲ κοιλιόδουλος πολλὴν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν καὶ εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπισωρεύει τὴν βλάβην.

3. Ἀλλὰ διατί, λέγεις, ἡ κοιλιοδουλεία βλάπτει καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν; Ἡ ὄρεξις τῶν τροφῶν ἐστὶ φυσικὴ, ἐστὶ δὲ καὶ ἀναγκαία πρὸς συντήρησιν τοῦ σώματος, διότι ἐὰν μὴ ἔχω ὄρεξιν τροφῆς, οὐ τρώγω· ἐὰν δὲ μὴ φάγω, ἀποθνήσκω. Ἀληθῶς, πᾶσαι αἱ ὀρέξεις, ἡγουν αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος εἰσι φυσικαί, ὑπὸ Θεοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν ἐμπεφυτευμένα πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ καὶ σωτηρίαν τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ δύναμις τῆς ἐγρηγόρσεως, καὶ τοῦ ὕπνου, τῆς κινήσεως καὶ τῆς στάσεως, τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς πραότητος, τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ μίσους, δυνάμεις εἰσὶ φυσικαί, καθὼς καὶ ἡ δύναμις τῆς ὀρέξεως τῶν τροφῶν πλήν· εἰσὶ δυνάμεις ἄλογοι, καὶ ὁρμαὶ ἀχάλινοι. Διὰ τοῦτο ἐπάνω εἰς αὐτὰς ἔθετο ὁ Θεὸς τὸν νοῦν ὡς ἡγεμόνα καὶ χειραγωγόν· ἐὰν οὖν αὐτὸς χαλιναγωγῇ καὶ διευθύνῃ αὐτάς, συντηρεῖται ὁ ἄνθρωπος καὶ διασώζεται· ἐὰν δὲ ἐγκαταλείπῃ αὐτάς ἀχα-

λίλους καὶ ἀδιευθύντους, φθείρουσιν αὐτὸν καὶ ἀπολοῦσιν. Ἐχουσι δὲ αἱ τοιαῦται δυνάμεις καὶ τὰ πρὸς ὑπηρεσίαν ἡμῶν πλασθέντα ζῶα πολλὴν τὴν ὁμοίτητα· ὅταν, παραδείγματος χάριν, βάλῃς χαλινὸν εἰς τὸν ἵππον, καὶ διευθύνῃς αὐτόν, τότε αὐτὸς ὑπακούει εἰς τὰ θελήματα σου, καὶ διασώζει σε ἀβλαβῆ ὅταν ἐπ' αὐτὸν ἐπιβαίνῃς· ἀλλ' ἐὰν ἀφήσῃς αὐτόν ἀχάλινον καὶ ἀδιευθύντον, ἀνυποτακτεῖ καὶ ῥίπτει σε εἰς τὴν γῆν καὶ κατατραυματίζει ἢ καὶ ἀποκτείνει σε. Ὅταν ὡς λογικὸς καὶ φρόνιμος βάλῃς ὄρον εἰς τὴν ἐγρηγόρσιν, καὶ εἰς τὸν ὕπνον, εἰς τὴν κίνησιν καὶ εἰς τὴν στάσιν, τότε αὐτὰ διαφυλάττουσιν σε σῶον καὶ ὑγιαίνοντα· ὅταν δὲ ἀπεριορίστως καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἢ γρηγορῆς ἢ κοιμᾶσαι, ἢ περιπατῆς ἢ κάθησαι, τότε αὐτὰ βλάπτουσι τὴν ὑγείαν σου. Ἐὰν μὲν εὐθύνης τὸν θυμόν σου κατὰ τοῦ διαβόλου τοῦ ἐχθροῦ σου, σώζεσαι ἐκ τοῦ ψυχικοῦ θανάτου· ἐὰν δὲ ἐγκαταλείπῃς αὐτόν ἀχάλινον, καὶ οὐκ ἐμποδίζῃς ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν ἀδελφῶν σου ὁρμῆς, κολάζεις τὴν ψυχὴν σου. Ἐὰν μὲν γίνεσαι πρᾶος πρὸς τοὺς ἀδελφούς σου, ἔχει μακαρισμὸν διὰ τὴν πραότητά σου· ἐὰν δὲ μένης πρᾶος καὶ ἡσυχος καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν θείων νόμων πολέμους, μεγάλην προξενεῖς εἰς τὴν ψυχὴν σου κατάκρισιν. Ὅταν προσηλώσῃς τὴν ἀγάπην σου εἰς τὰ ἀγαθὰ ἔργα, καὶ τὸ μῖσός σου εἰς τὰ κακὰ, κληρονομεῖς τὴν πρὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοιμασμένην τοῖς δικαίοις βασιλείαν· ὅταν δὲ ποιῆς τὸ ἀνάπαλιν, ἡγουν ἀγαπᾶς τὸ κακόν, καὶ μισῆς τὸ ἀγαθόν, τότε γίνεσαι ὑπόδικος τῆς κολάσεως τῆς ἡτοιμασμένης, τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Τοῦτο αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν περὶ τὰς τροφὰς ὄρεξιν· ὅταν ὡς μὲν διακριτικὸς καὶ φρόνιμος χαλιναγωγῆς τὰς ὁρμὰς τῆς ὀρέξεώς σου, καὶ βάλλῃς μέτρον εἰς τὴν ποσότητα, καὶ διάκρισιν εἰς τὴν ποιότητα, ὡς δὲ πιστὸς καὶ εὐσεβὴς φυλάττης τῶν νηστειῶν τὰ ὅρια, τότε ὑγιαίνει τὸ σῶμά σου, καὶ ἀγιαζεται ἡ ψυχὴ σου· ὅταν δὲ παραβλέψῃς αὐτὴν ἀχάλινον καὶ ἀκράτητον πρὸς πάντα τὰ ὑπ' αὐτῆς ποθούμενα, τότε καὶ τὸ σῶμά σου βλάπτεις καὶ τὴν ψυχὴν σου καταδικάζεις.

4. Ἄλλα ἐστὶ τὰ συστατικὰ τοῦ σώματος, καὶ ἄλλα τὰ περὶ τὸ σῶμα ἀγαθὰ, πρῶτον τοῦ σώματος συστατικόν ἐστὶν ἡ ὑγεία, πρῶτον περὶ τὸ σῶμα ἀγαθόν ἐστὶν ἡ τιμὴ. Ὅταν λείψῃ ἡ ὑγεία τότε

ἢ πᾶσα ἡ οἰκονομία τοῦ σώματος πάσχει ὀδυνηρῶς, ἢ φθείρεται καὶ παντελῶς διαλύεται ὄλου τοῦ σώματος ἢ ὑπόστασις, ὅταν ἡ ὑγεία λείψει, τότε οὐδὲ ὁ πλοῦτος ἔχει ἡδονήν, οὐδὲ ἡ δόξα εὐαρέστησιν, πᾶν δὲ ἀγαθὸν τοῦ κόσμου γίνεται ἄχαρι καὶ ἀηδὲς καὶ ἄτερπνον. Ἡ δὲ τιμὴ ἔχει τὰ πρωτεῖα πάντων τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν· καὶ ὁ μὲν σοφὸς Σολομῶν προετίμησεν αὐτὴν τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων θησαυρῶν· «Αἰρετώτερον», εἶπεν, «ὄνομα καλόν, ἢ πλοῦτος πολὺς». Οἱ δὲ ἄνθρωποι ὑπὲρ τῆς τιμῆς αὐτῶν προσδίδουσι πολλάκις οὐ μόνον τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν ζωὴν. Ἡ κοιλιόδουλεία βλάπτει καὶ τὰ συστατικά τοῦ σώματος, καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα ἀγαθὰ. Ἐρωτήσατε τοὺς ἰατροὺς πόσιν βλάβην προξενοῦσιν εἰς τὸ σῶμα αἱ πολυφαγίαι καὶ πολυποσίαι, καὶ αἱ χωρὶς τινος διακρίσεως μεταλαμβανόμεναι τροφαί· αὐτοὶ ἐπιβεβαιοῦσιν, ὅτι αὐταὶ γεννῶσιν ἀπειψίας, κακοχυμίας, πληθώρας, ψωριάσεις, φλογώσεις, σπασμούς, ἀποπληξίας καὶ ἄλλα μύρια ἀνίατα καὶ θανατηφόρα ἀρρώστιατα.

5. Ἀκούσατε δὲ πόσον φθείρει ἡ κοιλιόδουλεία καὶ αὐτὸ τὸ πρῶτιστον τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν, ἡ γουν τὴν τιμὴν. Τῶν πρωτοτοκίων ἡ τιμὴ πολλὰ μεγάλη ἐλογίζετο καὶ ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν, ἐξόχως δὲ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Θεὸς ἵνα πληροφορήσῃ ἡμᾶς, ὅτι ἡ λαιμαργία ἐστὶ φθορεὺς τῶν περὶ τὸ σῶμα ἀγαθῶν, εὐδόκησεν ἵνα γραφθῇ εἰς τὰ ἅγια βιβλία, τὸ συμβᾶν εἰς τὸν Ἡσαῦ διὰ τὴν λαιμαργίαν. Αὐτὸς ὡς πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Ἰσαὰκ εἶχε τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῶν πρωτοτοκίων, ἡ δὲ λαιμαργία ἐν μιᾷ καιροῦ στιγμῇ μετὰ ἀτιμίας ἐγύμνωσεν αὐτὸν τούτου τοῦ πολυτίμου προνομίου· ἐπέστρεψεν ὁ Ἡσαῦ ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπου ὁ Ἰακώβ ἐβάσταζεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, «Ἐψημα φακοῦ». Ἡ ἐψημένη καὶ ἔτοιμος φακὴ, τόσον ἀναψε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Ἡσαῦ, ὥστε ἐλειποψύχει· «Γεῦσόν με, ἔλεγε πρὸς τὸν Ἰακώβ, ἀπὸ τοῦ ἐψηματος πυροῦ τούτου, ὅτι ἐκλείπω». Καὶ ἦσαν μὲν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἄρτοι καὶ κρέατα καὶ ἄλλαι τροφαί, ἵνα χορταθῇ, ἐὰν ἐκεῖνα, καὶ ἵνα ἐνισχυθῇ ἀπὸ τῆς λειποψυχίας αὐτοῦ, ἐὰν διὰ τὴν ὀδοιπορίαν ὀλιγοθύμῃ· αὐτὸς ὅμως οὐδὲν ἄλλο ἤθελεν, εἰμὴ τὸ ἔψημα τοῦ φακοῦ· ὁ δὲ Ἰακώβ, «Ἀπόδος μοι», λέγει πρὸς αὐτόν, «τὰ πρωτοτόκιά σου» ἐγὼ ἀπεκρίθη ὁ Ἡσαῦ, εὐρίσκομαι εἰς τοῦ

θανάτου τὸν κίνδυνον, τὶ ὠφελοῦσί μοι τὰ πρωτοτόκια; Ἴδου ἐγὼ πορεύομαι τελευτᾶν· καὶ ἵνα τί μοι ταῦτα τὰ πρωτοτόκια; Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἰακώβ, ὁμοσόν μοι σήμερον· Ὁ δὲ Ἡσαῦ ὤμωσεν εὐθύς. Ἀπέδοτο δὲ Ἡσαῦ τὰ πρωτοτόκια τῷ Ἰακώβ. Ἰακώβ δὲ ἔδωκε τῷ Ἡσαῦ ἄρτον καὶ ἐψημα φακοῦ». Ἀκούετε τί ἐποίησεν ὁ λαιμαργὸς ὑπὸ τῆς λαιμαργίας τυφλωθεὶς; ἐπώλησε τὴν πολυτίμητον αὐτοῦ τιμὴν διὰ ὀλίγον ἔψημα φακοῦ. «Καὶ ἐφάυλισεν» ἡ γουν κατεφρόνησε, λέγει ἡ θεία Γραφή,

«Ἡσαῦ τὰ πρωτοτόκια». Καὶ ταῦτα μὲν κατ' εὐδοκίαν Θεοῦ ἱστορήσαν τὰ ἅγια βιβλία· ἡμεῖς δὲ πόσους καὶ πόσους βλέπομεν, οἵτινες ἵνα χορτάσωσι τὰς ἐπιθυμίας τῆς κοιλίας αὐτῶν οὐ μόνον περιφρονοῦσι τὴν τιμὴν τοῦ ἰδίου ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑαυτῶν ὑπάρχοντα καταναλίσκοντες καταντῶσιν εἰς τῆς πτωχείας τὴν κατάστασιν; ἡμεῖς πρὸς τούτοις βλέπομεν ὅτι ὅσοι εἰσὶ κοιλιόδουλοι, γαστρίμαργοι, ἀδηφάγοι, ἐκεῖνοι ἀνεπιτήδαιοι γίνονται καὶ πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ πρὸς τὰς τέχνας καὶ πρὸς πάντα τὰ ὑπουργήματα ὅσα νοῦν ζητοῦσι καὶ διάκρισιν. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, ἐπειδὴ αἱ πολυφαγίαι καὶ πολυποσίαι οὐ μόνον ἀσθενείας προξενοῦσι πολυποικίλους καὶ βαρείας, ἀλλὰ καὶ ἀτονοῦσι καὶ ἐκνευρίζουσιν ἐκεῖνα τὰ σωματικά ὄργανα, δι' ὧν ὁ νοῦς παρρησιάζει τὰ ὀρθὰ αὐτοῦ νοήματα, καὶ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν καὶ διάκρισιν. Ἐκ τούτου δὲ προήχθη ἡ παροιμία· «Παχεῖα γαστήρ λεπτὸν οὐ τίκει νόα».

6. Ἐὰν ἡ κοιλοδουλεία ἐβλαπτε μόνον τὸ σῶμα καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ σώματος, ἡ βλάβη αὐτῆς εἶχε τέλος, καθότι πάντα τὰ τοῦ σώματος καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα φθαρτά εἰσι καὶ πρόσκαιρα. Ἀλλὰ, φεῦ τῆς δυστυχίας, τῆς κοιλοδουλείας ἡ βλάβη ἐστὶν αἰώνιος, ἐπειδὴ καταποντίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς πολλὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα. Αἱ πολυφαγίαι καὶ πολυποσίαι αὐξάνουσι τὸν χυλὸν, τοὺς χυμούς, τὸ αἷμα, τὸ ζωτικὸν πνεῦμα, τὸ σπέρμα, αὐτὰ δὲ εἰσὶν ὕλη καὶ τροφή τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας, καθὼς τὰ φρύγανα καὶ ἡ πίσσα καὶ ἡ νάφθα καὶ τὸ θεῖον καὶ τὸ ἔλαιον εἰσὶν ὕλη καὶ τροφή τοῦ πυρός· ἐκ τούτων δὲ ἐξάπτεται ἡ αἰχρὰ ἐπιθυμία, καὶ γίνεται κάμινος φλογερά καὶ φλόξ ἀκάματος· καὶ ἐκ τούτου ἀκολουθοῦσιν αἱ πτώσεις εἰς τὰ ἄτιμα καὶ βέβηλα καὶ αἰχρὰ τῆς σαρκὸς ἁμαρτήματα. Πρὸς τούτοις

μετὰ τὰς ἐν τοῖς συμποσίοις γινομένης πολυφαγίας καὶ πολυποσίας ἀκολουθοῦσιν οἱ χοροὶ καὶ αἱ ἄσμενοι ὡδαὶ καὶ αἱ ἀργολογίαι καὶ φλυαρίαι καὶ τὰ ἐρωτοπαίγνια, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα οὐδὲν πρέπουσιν εἰς τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας. «Ἐκάθισε λέγει ἡ θεία Γραφή», ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ ποιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζουσιν.

7. Καὶ ἄλλα δὲ φοβερὰ ἀμαρτήματα, ἔκγονα τῆς κοιλιοδοουλίας ἱστοροῦσι τὰ ἅγια βιβλία. Τὸ μάννα, ὡς ὑπὸ Θεοῦ πεποιημένον πρὸς τροφήν τῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐξεληθόντων Ἰσραηλιτῶν, καὶ νόστιμον ἦν εἰς τὸ στόμα, καὶ εὐπεπτον εἰς τὸν στόμαχον, καὶ θρεπτικὸν τοῦ σώματος, καὶ εἶχεν ἐνὶ λόγῳ, πάσας τὰς τελειότητας ὅσας ἔχει ἡ ἐκλεκτὴ καὶ ἀρίστη τροφή· εἰς αὐτοὺς ὁμοίως οὐκ ἤρρεσεν ἡ μονοφαγία τοῦ μάννα, «Νυνὶ δὲ», ἔλεγον «ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατάξηρος οὐδὲν πλὴν εἰς τὸ μάννα οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν». Διατὶ δὲ τοῦτο; Διότι κατέφλεγε τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἢ μνήμη τῶν πολλῶν καὶ πολυποικίλων τῆς Αἰγύπτου τροφῶν. Τίς, ἔλεγον, ἡμᾶς ψωμιεῖ κρέα; Ἐμνήθημεν τοὺς ἰχθύας, οὓς ἐσθίομεν ἐν Αἰγύπτῳ δωρεάν, καὶ τοὺς σικύους, καὶ τοὺς πέποννας, καὶ τὰ πράσα, καὶ τὰ κρόμμυα, καὶ σκόροδα. Ἀκούεις ἀχαριστίαν, τὸ δὲ ἔτι περισσότερον, ὅτι καὶ ἐγόγγυζον οἱ τρισάθλιοι κατὰ τοῦ Θεοῦ.

«Καὶ ἦν ὁ λαὸς γογγύζων πονηρὰ ἔναντι Κυρίου». Τί δὲ σημαίνει τοῦτο, καὶ τί ἄλλο, εἰ μὴ ὅτι ἐβλασφήμουν τὴν θεϊαν πρόνοιαν καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν; ὅτι δὲ τὴν τοιαύτην ἀχαριστίαν καὶ βλασφημίαν ἐγέννησεν ἡ λαιμαργία καὶ ἡ γαστριμαργία φανερόν ἐστιν ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν ἀχαριστία καὶ βλασφημία κατὰ τίνος; κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλευθερώσαντος αὐτοὺς ἐκ τῆς τυραννικῆς δουλείας τοῦ Φαραώ, τρέφοντος δὲ αὐτοὺς διὰ τῆς ἀρίστης τροφῆς τοῦ μάννα, καὶ παράγοντος αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τὴν ρέουσαν μέλι καὶ γάλα. Τί τούτων τῶν ἀμαρτημάτων ἢ βαρύτερον ἢ φοβερότερον, παρώργησαν αὐτὰ καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν, ὅθεν ὁ Κύριος «Ἐθυμώθη ὀργῇ· καὶ ἐξακαύθη ἐν αὐτοῖς πῦρ παρὰ Κυρίου, καὶ κατάφαγε μέρος τὴν τῆς παρεμβολῆς».

8. Ἀλλὰ καὶ τὸ μόνον παράδειγμα ἐκείνων τῶν κοιλιοδούλων Κορινθίων, οἵτινες ἔτρωγον τὰ εἰδωλόθυτα ἀρκετόν ἐστι παραστῆσαι τὴν ὑπὸ τῆς κοιλιοδοουλίας προξενουμένην ψυχικὴν βλάβην,

πόσους αὐτοὶ ἐσκανδάλισαν; εἰς πόσους ἐψύχραναν τὴν θερμότητα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως; πόσους κατεπόντισαν εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων; πόσας ψυχὰς ἀπώλεσαν, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανε; Τὴν σήμερον οὐκ ἔχομεν βρώματα τεθυμένα τοῖς εἰδώλοις, ἔχομεν ὁμοίως τροφὰς ἀπηγορευμένας ὑπὸ τῶν νόμων. Πόσους οὖν εὐσεβεῖς σκανδαλίζουσιν οἱ κοιλιόδουλοι κρεωφαγοῦντες ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν, πόσων χριστιανῶν ψυχραίνουσι τὴν θερμότητα τῆς πίστεως, καὶ μαραίνουσι τὴν χρεωστουμένην εἰς τοὺς θείους νόμους εὐλάβειαν; πόσους δὲ ποιοῦσιν αὐθάδεις καὶ καταφρονητὰς τῆς Ἐκκλησίας; πόσοι δὲ βλέποντες ἐκείνους τοὺς κοιλιοδούλους, οἵτινες γινώσκοντες καὶ σοφοὶ νομιζόμενοι, τραπέζας καὶ συμπόσια συνιστῶντες τρώγουσι παρρησίᾳ ἐν τῷ καιρῷ τῆς νηστείας οὐχὶ τὰ εἰδωλόθυτα, ἀλλὰ τὰ παράνομα βρώματα, σκανδαλίζονται, καὶ οὐδὲν λογιζόμενοι τοὺς θείους νόμους, μετὰ μεγάλης αὐθαδείας καταφρονοῦντες τὴν νηστείαν, ἀπολοῦσι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς; Καὶ ὁ μὲν ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ μεγαλοφώνως κραυγάζει· οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸ αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω». Οἱ δὲ κοιλιόδουλοι ἀνυποστόλως κρεωφαγοῦντες ἐν ταῖς τῶν νηστειῶν ἡμέραις οὐ μόνον τῆς νηστείας τὴν ἐντολὴν καταπατοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀδελφούς ὑπερβαλλόντως σκανδαλίζουσιν, δικαίως οὖν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος κλαίων ὠνόμασεν «ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ» τοὺς κοιλιοδούλους, ὡς θεοποιοῦντας τὴν κοιλίαν, ὡς νομίζοντας δόξαν τὴν αἰσχύνην, ὡς φρονοῦντας τὰ ἐπίγεια, καὶ μὴ στέργοντας σταυρῶσαι τὰς ἐπιθυμίας τῆς γαστρὸς, κἂν σκανδαλίζωσι, κἂν καταποντίζωσιν εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ τὴν ἰδίαν ψυχὴν, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἄλλων. «Πολλοὶ γάρ, λέγει, περιπατοῦσιν, οὓς πολλακίς ἔλεγον ὑμῖν, νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω, «τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ. Ὡν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνη αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες».

9. Ἀγαπητοὶ μου ἀδελφοί, διατὶ οὐ γίνεσθε «Φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις» κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου; Διατὶ οὐ διακρίνετε τὴν ὠφέλειαν τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς κοιλοδοουλίας τὴν βλάβην; Ἐνατενίσατε εἰς τοὺς ἐγκρατεῖς καὶ δεσπότας τῆς γαστρὸς, ἵνα εἰδῆτε πόσον αὐτοὶ εἰσὶ σώφρονες, ἐγρήγοροι, ὑγιεῖς, μακρόβιοι, πρὸς πᾶσαν

μάθη σιν καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἐπιτήδευοι. Διατί γίνεσθε δοῦλοι τῆς κοιτίας; αὐτὴ χωρεῖ πολλά, χωρεῖ καὶ ὀλίγα, δέχεται καὶ τὸ κρέας, δέχεται καὶ τὰ λάχανα, στέργει καὶ τὴν μονοφαγίαν, στέργει καὶ τὴν πολυφαγίαν, ὑποτάσσεται εἰς τὸ πρόσταγμα σου· σὺ εἶ δεσπότης, αὐτὴ ἐστὶ δούλη. Διατί ἀναποδίζεις τὴν τάξιν, καὶ γίνεται δοῦλος ἀντὶ δεσπότη; τί κερδαίνεις ἐξ αὐτῆς τῆς δουλείας, ποῖον μισθὸν ἀνταποδίδωσί σοι ἢ τοιαύτη δέσποινα; αὐτὴ ἐπιβουλεύει τὴν τιμὴν σου, σκορπίζει τὰ ὑπάρχοντά σου, φθείρει τὴν εὐφυίαν τοῦ νοός σου, βλάπτει τὴν ὑγείαν σου, ἀρπάζει τὴν σωφροσύνην σου, κατακρημνίζει σε εἰς πολλὰ ἁμαρτήματα κολάζει τὴν ψυχὴν σου. Ἄλλ' ἐνοχλεῖ, λέγειν, καὶ πειράζει, καὶ ζητεῖ. Σὺ δὲ ἴασον αὐτήν, ἵνα μὲνη εἰς τοὺς ὄρους τῆς δουλείας αὐτῆς. «Ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν. Ἐγὼ φρίττω καὶ τρέμω, ὅταν ἀναγινώσκω τὴν κατὰ τῶν πολυφάγων καὶ πολυποτῶν φρικτὴν τοῦ Θεοῦ ἀπόφασιν.

«Προσέχετε», λέγει, «ἐαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδία ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνίδιος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστῇ «ἡ ἡμέρα ἐκείνη». Τίς δὲ ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔχων νοῦν καὶ αἴσθησιν καὶ πίστιν, ὅστις οὐ φρίττει καὶ τρομάζει ἀκούων ταύτην τὴν φοβερωτάτην τοῦ Θεοῦ ἀπόφασιν; «Καὶ αἰφνίδιος, λέγει, ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη». Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι ὁ καταβαρυνόμενος ὑπὸ τῆς πολυφαγίας καὶ πολυποσίας ἀποθνήσκει ἐξαίφνης, ἀνέτοιμος, ἀδιόρθωτος, ἀδιάτακτος, ἀμετανόητος, χωρὶς ἐξομολογήσεως ἁμαρτιῶν, χωρὶς μεταλήψεως τῶν θείων μυστηρίων. Ὡ πολυέλεε καὶ πανοικτίρμων Κύριε, ἐλευθέρωσον ἡμᾶς τῆς τοιαύτης ἔλεεινοτάτης καταδίκης.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ

«Τὸν λύχνον ἐπὶ τὴν λυχνίαν» ἦτοι Περί τῆς ἐν τῷ κόσμῳ
θέσεως τῶν Χριστιανῶν Κυριακῆ τῶν ἁγίων Πατέρων

(Πρακτικαὶ ὁμιλίαι εἰς τὰ Κυριακὰ Εὐαγγέλια. Ἀθήναι 1960 σσ. 468-475)
ΟΜΙΛΙΑ ΝΖ΄

1. Διπλὴ εἶνε ἡ ἐπιρροή, τὴν ὁποίαν ὁ Χριστιανὸς ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς κοινωνίας, ἀδελφοί μου: ἐπιρροὴ σιωπῶσα καὶ ἐπιρροὴ φωνάζουσα. Τὴν πρώτην ὁ Σωτὴρ παρωμοίωσε πρὸς ἄλλας: «ὕμεις ἐστε τὸ ἄλλας τῆς γῆς» τὴν δευτέραν παρωμοίωσε πρὸς φῶς: «ὕμεις ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Ποία εἶνε ἡ εὐεργετικὴ ιδιότης τοῦ ἄλλας; Ἄφ' ἑνὸς μὲν νὰ προλαμβάνῃ τῶν κρεάτων τὴν σῆψιν, ἄφ' ἑτέρου δὲ νὰ καρυκεύῃ καὶ νοστιμίξῃ τὰ φαγητά, καίτοι ἐντὸς αὐτῶν τὸ ἄλλας πίπτον διαλύεται καὶ ἐξαφανίζεται. Οὕτω καὶ ὁ ἀληθὴς μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, ἄλλας τυγχάνων τῶν κοινωνιῶν, ἐν αἷς ζῆ, ἄφ' ἑνὸς μὲν προλαμβάνει διὰ τοῦ αὐστηροῦ του βίου πᾶσαν ἠθικὴν σῆψιν τείνουσαν εἰς τὴν τῶν δημοσίων ἠθῶν ἔκλυσιν, ἄφ' ἑτέρου δὲ ἐξωραΐζει τὸ κοινωνικὸν σῶμα, ἀνυψῶν τὴν ἠθικὴν στάθμην καὶ παρεισάγων εὐγενεστερὰς ἀρχάς. Παλαιὸς τις, ἀλλ' ἀνώνυμος τοῦ β' μ.Χ. αἰῶνος συγγραφεύς, διαγράφων τὴν πρὸς τὸν τότε κόσμον σχέσιν τῶν ὁμοπίστων του, παρέβαλλεν αὐτοὺς πρὸς τὴν ψυχὴν, ἣτις ἀόρατος ἐν ὁρατῷ φρουρουμένη σῶματι καὶ ἐν αὐτῷ ἐγκλεισμένη, αὐτὴ συνέχει καὶ διατηρεῖ τὸ σῶμα, οἰκοῦσα μὲν ἐν τῷ σῶματι, οὐκ οὔσα δὲ ἐκ τοῦ σώματος. Ἡ ὡραία αὕτη παρωμοίωσις τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς εἶνε μία διαφορετικωτέρα ἔκφρασις τῆς αὐτῆς Εὐαγγελικῆς ἀληθείας ὅτι οἱ Χριστιανοὶ σπουδαιοτάτην, καίτοι ἀθόρυβον, ἐξασκοῦν ἐπὶ τοῦ κόσμου ἐπιρροήν, οὐαὶ δ' εἰς τὰς κοινωνίας ἐκεῖνας, ἐν αἷς θὰ ἔπαυεν ἐπιπνέουσα ἡ ἀρωματώδης καὶ ζωογόνος Χριστιανικὴ πνοή, διὰ νὰ τὰς ἀφήσῃ ἄψυχα ἔρμαιο πάσης ἀποσυνθέσεως.

2. Ἄλλ' ὁ Χριστιανός, ἀγαπητοί, δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι μόνον σιωπηλῶς δρῶν ἄλλας. Ἀνάγκη νὰ εἶνε καὶ φῶς πανταχοῦ σκορπίζον φαι-

σφόρους ἀκτῖνας: «ὕμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Ἀνάγκη νὰ εἶνε καὶ πόλις περίοπτος ἐκτισμένη ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ ἀμφιθεατρικῶς: «οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη». Ἀνάγκη νὰ εἶναι καὶ λύχνος ἐπὶ λυχνοστάτου ἐστημένος: «οὐδὲ καίουσι λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν». Μαζὶ μὲ τὴν μυστικώτεραν τοῦ ἐκείνην ἐπίδρασιν χρεῖα νὰ προσθέσῃ καὶ μίαν ἄλλην φανερωτέραν, ἀμεσωτέραν, παρρησιαστικώτεραν. Καὶ περὶ τῆς δευτέρας ταύτης, ἐπιδράσεως τοῦ Χριστιανοῦ ἐπιθυμῶ σήμερον νὰ λαλήσω πρὸ σᾶς. Ἡ μικρὰ παρομοίωσις τοῦ λύχνου καὶ τῆς λυχνίας εἶνε γονιμωτάτη εἰς ἱερὰς παροτρύνσεις μοὶ φαίνεται δὲ ὅτι ἐξ ἀγαθῆς τύχης ἐτέθη εἰς τὸ τέλος τῶν Εὐαγγελικῶν περικοπῶν, διὰ νὰ γείνη ἡ κατακλείς τῶν ἐπὶ τῶν Κυριακῶν Εὐαγγελίων κηρυγμάτων μας, συνοψίση αὐτὰ διὰ βραχέων καὶ προσκαλέσῃ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κυρίου ὅπως μεταβληθοῦν διὰ τοῦ παραδείγματός των εἰς εὐαγγελιστὰς θερμουργοὺς καὶ ζηλωτὰς ἱεροκήρυκας.

Α'

3. Ἑρμηνεύων πρὸς τὴν ἀγάπην σας τὴν μικρὰν παραβολὴν τοῦ λύχνου, ἐπὶ δύο σημείων κυρίως ἐπιθυμῶ νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν σας: ἐπὶ τοῦ λύχνου αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν πρῶτον καὶ ἐπὶ τῆς λάμπης αὐτοῦ δευτέρον. «Οὐ καίουσι», δηλ. δὲν ἀνάπτουν, «λύχνον, εἶπεν ὁ Σωτήρ, καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν». Καὶ ἐνταῦθα δέον κατ' ἀρχὰς νὰ ἐννοήσετε ὅτι ὑπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ λύχνου συμβολίζεσθε σεῖς. Βλέπετε ὅτι κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Εὐαγγελίου ὁ λύχνος δὲν ἀνάπτεται μόνος. Ἀνάγκη κάποιον χεῖρ, ἀνωτέρα τοῦ λύχνου, νὰ φέρῃ φῶς ἕξωθεν, νὰ προσεγγίσῃ τὸ φῶς εἰς τὴν θρυαλλίδα καὶ οὕτω ν' ἀναφθῇ ὁ λύχνος. Παρομοίως καὶ σεῖς δὲν εἴσθε οἱ πρωταρχικοὶ δημιουργοὶ τῆς πίστεως τῆς φεγοβολούσης εἰς τὰ στήθη σας. Ὑπῆρχε καιρὸς, καθ' ὃν ἐτυγχάνετε, τίποτε ὀλιγώτερον, τίποτε περισσότερον, παρὰ σκότος. «Ἦτε γάρ ποτε σκότος». Ἀλλ' ὁ Θεός, ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὁ Θεὸς ὁ φωτίσας τὸ πρωτόγονον χάος, ὁ Θεὸς ὁ διαχωρίσας ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους καὶ τὸ μὲν φῶς καλέσας ἡμέραν, τὸ δὲ σκότος νύκτα. Αὐτὸς ἔλαμψε καὶ εἰς τὰς καρδίας σας «πρὸς

φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰ. Χριστοῦ», καὶ ἡ πίστις τότε εἰς τὸν Φωτοδότην ἤγγισε τὴν θρυαλλίδα τῆς ἐνδομύχου ὑπάρξεώς σας, καὶ σεῖς κατέστητε λύχνος θεοκατασκευάστος, ἐκλεκτός, ἔντιμος, λύχνος ἀυγάζων ὑψηλόρους ἀληθείας, λύχνος προφαίνων θεοχαρίτωτα μυστήρια, λύχνος ποιῶν ἡμέρα ἐν γῆ Γεσέμ, ἐνῶ τριέσπερος γνώφος καὶ θύελλα ἐπιχύνται ἐπὶ πᾶσαν γῆς Αἰγύπτου. Εἶνε ἀνάγκη νὰ σᾶς ὑποδείξω, ἀδελφοί μου, ὅτι, ἅπαξ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἔλλαμφθέντες, χρέος ἔχετε νὰ διατηρήσετε τὸ φῶς σας, τροφοδοτοῦντες διαρκῶς τὴν θρυαλλίδα σας μὲ νέον ὅλον ἐλαιον διὰ νὰ μὴ σβεσθῇ στιλβόνοντες τὸ ἀγγεῖον, ὅπως καθαρὸν διατηρήται καὶ προσθέντες εἰς τὰς ἀρχικὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ἰδικὰς σας, ἵνα ἡ θρησκεία τοῦ Εὐαγγελίου ἀφομοιωθῇ ἐπὶ μᾶλλον μετὰ τοῦ ἀτόμου σας, περιλάβῃ τὰ σκέψεις σας, τοὺς πόθους σας καὶ τὰς ἐνεργείας σας καὶ καταστῇ ἐσώτατος μηχανισμὸς τῆς γῆϊνης ὑπάρξεώς σας;

4. Πλὴν ὁ Θεὸς δὲν ἤναψε μόνον τὸν λύχνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔθεσεν ἐπάνω εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὁπόθεν ὁ προορισμὸς του θὰ ἐπετυγχάνετο ἐπιτυχέστερον: «Οὐδὲ καίουσι λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ». Ὁ λύχνος λοιπὸν ἀναφθῆις, ἐτέθη ἀπὸ τὸν Θεόν, γενικῶς εἰπεῖν, ἐντὸς οἴκου. Ὁ λύχνος ἀναφθῆις, ἐτέθη ἀπὸ τὸν Θεόν, εἰδιώτερον εἰπεῖν, ἐπὶ λυχνίας, ἤγουν λυχνοστάτου. Ἀφοῦ ἐμάθομεν ποῖος εἶνε ὁ λύχνος, ἄς μάθωμεν ἤδη καὶ τίς μὲν ὁ οἶκος, ἐν ᾧ φέγγει, τίς δὲ ὁ λυχνοστάτης, ἐφ' οὗ φέγγει. Οἶκος, ἀδελφοί μου, εἶνε ὁ κόσμος ὅλος, ἡ πατρίς μας ὅλη, ἡ κοινωνία ἀπαξάπασα, τὴν ὁποῖαν ὡς λύχνος καιόμενος καὶ ὡς λαμπὰς τηκομένη χρεωστοῦμεν μετ' αὐταπαρνησίας καὶ ἐθελοθυσίας νὰ ὑπηρετήσωμεν. Ὁ Θεὸς δὲν ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο, διὰ νὰ τὸν ρίψῃ μόνον καὶ ἔρημον εἰς τὸ ἔρημητήριον· διότι τότε εἰς τί ὁ λύχνος θὰ ἐχρησίμευε καὶ τίνα θὰ ἐφώτιζεν; Ἀλλὰ τὸν ἔπλασε ζῶον κοινωνικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπαρξίς εἶνε μὲ τὰς ὑπάρξεις τῶν ὁμοίων του συγκεκριμένη, ζῶον κοινωνικὸν δεόμενον τῆς τῶν ἄλλων βοήθειας καὶ προσφέρον εἰς τοὺς ἄλλους βοήθειαν. Ὁ λύχνος φέγγει εἰς τὸν οἶκον, ὄχι εἰς τὴν Σαχάραν. Ὁ Χριστιανὸς τυγχάνει συμπολίτης, συμπατριώτης, ἐνο-

ρίτης, οικογενειάρχης, φίλος, όχι βραχμάνος, μισάνθρωπος, άκοινωνήτος, έγωπαθής. 'Υπάρχουν διάφορα έπιπλα εις ένα οίκον: πολυτελή και πολλά εις οίκον πλούσιον, εύθηνά και πενιχρά εις οίκον πτωχόν· πλὴν και τὰ μὲν και τὰ δὲ περιμένουν τὸν λαμπτήρα διὰ τὸ νὰ φέξῃ και ἀναφανοῦν ἀπὸ τὴν κρύπτῃ των. Οὕτω και αἱ κοινωνίαι αἱ κοινωνίαι αἱ μικραὶ και αἱ κοινωνίαι αἱ μεγάλαι περιμένουν τὴν εμφάνισιν τοῦ πραγματικοῦ Χριστιανοῦ, διὰ τὸ νὰ τὰς ἱλαρύνῃ με τὴν παρουσίαν του, διὰ τὸ νὰ τὰς φωτίσῃ, διὰ τὸ νὰ τὰς καθοδηγήσῃ, διὰ τὸ νὰ τὰς ἡθικοποιήσῃ. Ὡ ψυχὰι σεμναὶ και ἄγιοι, αἱ μακρὰν τῆς τύρβης τοῦ κόσμου κρατοῦσαι τοὺς πολυφώτους φανούσας, ἐκ φόβου μὴ φουσήσῃ τῆς ἀμαρτίας ὁ ἄνεμος και σὰς τοὺς σβύσῃ ἂν γνωρίζετε πόσῃν ἀνάγκῃν ἔχει ἀπὸ σὰς ὁ κόσμος, ὁ ἐν τῇ σκοτίᾳ κυλιόμενος!...

5. Ἡ παρομοίωσις μολαταῦτα κάμνει λόγον και περὶ λυχνοστάτου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μερικώτερον ὁ λύχνος τίθεται. «Οὐδὲ καίουσι λύχνον και τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν». Ποία δὲ ἡ λυχνία; τίς ὁ τοῦ Χριστιανοῦ λυχνοστάτης, ἐφ' οὗ ὡς ἄγαλμα ἐπὶ στυλοβάτου ἀνερείδεται; Λυχνοστάτης τοῦ Χριστιανοῦ εἶνε ἡ κοινωνικὴ θέσις, εις ἣν τὸν ἔταξεν ὁ Θεὸς και ἀπὸ τῆς ὁποίας ἰστάμενος χρεωστεῖ τὸν φεγγοβολῆ. Διότι, ἀφοῦ ὁ Χριστιανὸς κατὰ θεϊαν διάταξιν ἐτέθη ἐν τῇ κοινωνίᾳ δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ τὸ νὰ μετέχη και αὐτὸς τῶν πολυειδῶν ποικιλιῶν και ἀναβαθμῶν αὐτῆς. Τώρα γνωρίζετε βέβαια ὅτι ὅλοι οἱ λυχνοστάται δὲν εἶνε κατασκευασμένοι ἀπὸ τὸ αὐτὸ ὑλικόν. Ὑπάρχουν λυχνοστάται χρυσοὶ και λυχνοστάται ἀργυροὶ και λυχνοστάται χαλκοὶ και λυχνοστάται σιδηροὶ και λυχνοστάται μολύβδινοι και λυχνοστάται πῆλινοι και λυχνοστάται ξύλινοι. Καὶ ἄλλο μὲν φῶς βάσιν ἔχει ἕνα ὑπερήφανον και οὐρανομήκη φάρον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὡς ἥλιος σελαγίζει, ἄλλο δὲ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς θόλους τοῦ ναοῦ ὡς πολυέλαιος, ἄλλο δὲ κρέμαται βοτρυδὸν ὡς ἠλεκτρικὸν ἀπὸ τῆς ὀροφῆς πλουσίας αἰθούσης, ἄλλο δὲ καίει ἐμπρὸς εἰς εἰκονοστάσιον και ἄλλο μόλις εὐρίσκει κανὲν ταπεινὸν καρφίον, διὰ τὸ νὰ ἐξαρτηθῇ ὡς εὐτελὲς λυχνάριον ἐξ αὐτοῦ. Κατὰ παρόμοιον τρόπον και ἡ κοινωνικὴ θέσις τῶν Χριστιανῶν δὲν εἶνε ἀναλλοιώτως διὰ πάντας ἢ αὐτῆ· ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἐτέθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν ὑψηλότερα, ἄλλοι δὲ χαμηλότερα.

Οὗτοι ἐπλάσθησαν διὰ τὸ νὰ εἶνε ἀρχιερεῖς και διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ἐκεῖνοι διὰ τὸ νὰ εἶνε ἄρχοντες και πολιτικοὶ και κυβερνηταί, ἕτεροι τεχνῖται, ἔμποροι, βιομήχανοι ἢ ἐργατικοὶ, πλεῖστοι δ' ὅσοι διὰ τὸ νὰ εἶνε πατέρες, μητέρες, προστάται, προϊστάμενοι. Πλὴν τὸ σπουδαῖον διὰ τὸν Χριστιανὸν δὲν ἔγκεται εἰς τὸ ἐὰν ὁ λύχνος του στηρίζεται ἐπάνω εἰς χαμηλὸν ἢ ὑψηλὸν λυχνοστάτην και ἐὰν ζῆ μεταξὺ ἀριστοκρατῶν ἢ συνήθων ἀστῶν. Ὅχι. Τὸ σπουδαῖον διὰ τὸν Χριστιανὸν ἔγκεται εἰς τὸ ἐὰν ὁ λύχνος φέγγῃ ἐπὶ τοῦ λυχνοστάτου, ἐὰν αἱ χριστιανικαὶ του ἀρχαὶ σελαγίζον ἀπὸ οἰαοδήποτε και ἂν ἐτέθη κοινωνικῆς θέσεως, ἐὰν, πιστὸς αὐτὸς, χύνη εἰς τοὺς περὶ ἑαυτὸν τῆς οἰκοδομῆς τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος και τῆς ἀγάπης τὸ παρήγορον και ἱλαρώτατον φῶς. Διότι, ὡς ἀμέσως θὰ βεβαιωθῆτε, μέγα ἔχει καθῆκον ὁ χριστιανικὸς λύχνος, ἀδελφοί μου.

Β'

6. Ποῖον δὲ εἶνε τὸ καθῆκον τοῦτο; Τὸ νὰ λάμψῃ. «Οὐδὲ καίουσι λύχνον και τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν και ΛΑΜΠΕΙ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ». Ὁ λύχνος λοιπὸν πρέπει νὰ τεθῆ εἰς μέρος ἀναπεπταμένον, ὁποθεν θὰ ἐκπέμπεται τὸ φῶς του ἀνεμπόδιον· δὲν πρέπει νὰ κρυβῆ ὑπὸ τὸν μόδιον. Ἀλλὰ τίς εἶνε αὐτὸς ὁ μόδιος; Γραμματικῶς εἶπεν, ὁ μόδιος ἦτο μέτρον, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Ἑβραῖοι ἐμέτρων τὰ δημητριακά των μέτρον χρησιμον, τὸ ὁποῖον πᾶσα σχεδὸν Παλαιστίνη οἰκογένεια ἀποζῶσα διὰ τῆς γεωργίας ἐκέκτητο, διὰ τὸ νὰ γνωρίζῃ πόσα σιτηρὰ ἔχει, πόσα εἰς τὸν γείτονα δίδει και πόσα ὡς ἀντάλλαγμα ἀντὶ τῶν δοθέντων λαμβάνει. Ἀλλὰ τροπικῶς και ἀλληγορικῶς ἐρμηνευόμενος ὁ μόδιος, ὑποδηλοῖ ὅλα ἐκεῖνα τὰ κοσμικὰ ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα σκιάζουν τὴν πίστιν μας και δὲν τὴν ἀφίνουν νὰ προβάλλῃ πεπαρρησιασμένη. Κρύπτει τὸν λύχνον ὑπὸ τὸν μόδιον και δὲν τὸν θέτει εὐπαρρησιάτως ἐπὶ τοῦ λυχνοστάτου ἐκεῖνος ὁ Χριστιανός, ὁ ὁποῖος προφασιζόμενος τοὺς οικογενειακοὺς του περισπασμοὺς και τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντά του δὲν ἔρχεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ νὰ ὑμολογήσῃ ὑψηλῆ τῇ φωνῇ μετὰ τῶν ὁμοίων του τὸν οὐράνιον Πατέρα. Κρύπτει τὸν λύχνον ὑπὸ τὸν μόδιον και δὲν τὸν θέτει ἐπὶ τοῦ λυχνοστάτου ἐκεῖ-

νη ἢ μήτηρ καὶ ἐκεῖνος ὁ πατήρ, οἵτινες δὲν προσεύχονται μαζὺ μὲ τὰ τέκνα των, διὰ νὰ τοῖς δείξουν ὀφθαλμοφανῶς τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἀνήκουν εἰς σοβαρωτέραν ἡλικίαν τὰ ἀφίνουν νὰ εὔρουν τὸν Θεὸν μόνα των. Κρύπτει τὸν λύχνον ὑπὸ τὸν μόδιον καὶ δὲν τὸν θέτει ἐπὶ τοῦ λυχνοστάτου ἐκεῖνος ὁ διδάσκαλος ἢ ἱεροκήρυξ, ὅστις ἀντὶ δι' ἀπλοῦ καὶ ἀφελοῦς ὕφους νὰ διαλέγεται πρὸς τοὺς μαθητὰς ἢ ἀκροατὰς του, μεταχειρίζεται ὕφος στρυφνόν, ὄρους φιλοσοφικοὺς καὶ τρόπον τινά, σκοτίζοντα μᾶλλον ἢ φωτίζοντα. Κρύπτει τὸν λύχνον ὑπὸ τὸν μόδιον καὶ δὲν τὸν θέτει ἐπὶ τοῦ λυχνοστάτου ἐκεῖνος ὁ πιστός, ὅστις, καίτοι κατὰ βᾶθος ἐγεύθη τὴν χρηστότητα Κυρίου, ἐν τούτοις ὡς ὁ Πέτρος πρὸ τῆς παιδίσκης, ὀρρωδεῖ νὰ ὁμολογήσῃ παρρησίᾳ τὸν Χριστόν. Ὡ ἀδελφοί μου! Οἱ μάρτυρες ἀνεστήλωνν περίοπτον τὴν σημαίαν των καὶ λυχνοστάτης δι' αὐτοὺς ὑπῆρχεν ἡ συναγωγὴ, τὸ δικαστήριον, τὸ ἀμφιθέατρον, τὸ ἰκρίωμα, ἡ στρέβλη, ἡ ἀγχόνη. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπάνω αὐτοὶ ἐξέπεμπον σε λασφόρους τὰς μαρμαρυγὰς τῆς ὁμολογίας των καὶ οὐδὲ τὰ βαρύτερα σύννεφα τῶν μαρτυρίων ἠδύναντο νὰ τὰς ἐπισκιάσουν· καὶ ἡμεῖς διατὶ θὰ φοβηθῶμεν νὰ κάμωμεν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ διατὶ θὰ δειλιάσωμεν νὰ συμμίζωμεν τὰς φωνὰς μας εἰς τὴν δημοσίαν προσευχήν, διατὶ θὰ ὑποσταλῶμεν νὰ κηρύξωμεν τὸν Ἐσταυρωμένον, καθ' ἣν ἐποχὴν ὅλος ὁ πολιτισμὸς ἀπ' αὐτοῦ προχέεται, διατὶ ἡ σεμνοτυφία, ἡ μικροψυχία, ἡ ἀδιαφορία, ἡ φιλία τοῦ κόσμου ὡς τόσοι μόδιοι θὰ σκεπάσουν τὴν θείαν κλησίν μας; Τὸ ὄρος Κυρίου, διελάλει ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ἀνάγκη νὰ ἐπαρθῇ ὑπεράνω ὄλων τῶν ἄλλων ὀρέων καὶ βουνῶν. Ἡ υἰοθεσία τοῦ Χριστιανοῦ ἀνάγκη ὡς μεσουρανῶν ἥλιος νὰ πέμψῃ τὰς ἀκτίνάς της μέχρι τῶν βαθυτέρων χαραδρῶν καὶ κοιλάδων. Ἡ ἀλήθεια ἀνάγκη νὰ καταστῇ κτῆμα κοινόν.

7. Καὶ τοῦτο θα κατορθωθῇ κυρίως διὰ τοῦ καλοῦ μας παραδείγματος. «Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα». Τὰ καλὰ ἔργα· ἴδου τί κυρίως πεινᾷ καὶ διψᾷ ἡ ἀνθρωπότης. Συμβουλαί, λόγοι, κηρύγματα, ὅλα καλὰ καὶ ἄγια, ἀλλ' ἀποτελοῦν ἀφηρημένην θεωρίαν. Μόνον τὸ παράδειγμα δεικνύει ἐμπειρικῶς τὴν ἀρετὴν ὡς κατορθωτήν, ἐλ-

κύει τὴν δυστροποῦσαν βούλησιν, φιμώνει τοὺς τὸ Εὐαγγέλιον ὡς ἀνεφάρμοστον κατηγοροῦντας, καθιστᾷ τοὺς δειλοὺς ἀναπολογήτους, ἐπιβάλλει τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοῦ κόσμου τὴν ἐκτίμησιν. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ἀρετὴ, καθὼς καὶ ἡ κακία, εἶνε κολλητικὴ. Μετὰ ἀνδρὸς ὀσίου ὀσιωθήσῃ καὶ μετὰ στρεβλοῦ στρεβλωθήσῃ. Ἐντεῦθεν καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων δὲν ἔπαυσεν ἡ ἀνθρωπότης νὰ στολίζῃ τὰς πόλεις της διὰ προτομῶν τῶν ἐνδόξων της ἀνδρῶν, μέχρι σήμερον δὲ καὶ ναοὺς καὶ σχολὰς καὶ πλατείας καὶ οἰκίας διὰ καλλιτεχνικῶν ἀπεικασμάτων κοσμοῦμεν καὶ ὕμνους πρὸς τὰς κορυφὰς τῆς ἱστορίας τονίζομεν καὶ ἐορτὰς συνιστῶμεν καὶ πρὸς τὰς μεγαλουργίας των συμπλησιάζομεν νοερώς. Καὶ καταφαίνεται οὕτως ἡ μεγάλη σημασία τοῦ καλοῦ παραδείγματος, πρὸς ὃ θὰ ἀποβλέπῃ ὁ κόσμος μετὰ πολὺ γλυκυτέρας ἡδονῆς, παρὰ μεθ' ὅσης εἰς πελαγοδρομῶν ναύτης θὰ ἐνητέτιζεν ἐν τῇ σκοτίᾳ του φάρον, ἢ πεπλανημένος εἰς τὰς ἐρήμους διαβάτης θ' ἀνεκάλυπτε φῶς μακρυνῆς καλύβης παρήγορον καὶ ἰλαρόν. Ἐξυγιάνετε τὸ περιβάλλον, φωνάζουν οἱ ἠθικολόγοι τοῦ αἰῶνός μας. «Ἡ ἀρετὴ ἀσφυκτιᾷ εἰς μεμολυσμένην ἀτμόσφαιραν». Τύχη ἀγαθῆ! Ὅ,τι φωνάζει ὁ αἰὼν μας, τὸ ἐφώναξεν ἤδη πρὸ εἴκοσι αἰῶνων ὁ Σωτὴρ, ὅταν ἔλεγεν: «Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα».

8. Ἀλλὰ (μᾶς ἀντιτείνουν) δὲν ὑπάρχει φόβος μήπως ἡ διαγωγή μας κατηγορηθῇ ὡς φαρισαϊσμός; Οὐδαμῶς, ἀπαντῶ. Ἄν φόβος τοιοῦτος ἦτο βᾶσιμος, δὲν θὰ μᾶς ἀπέτεινε ὁ Κύριος ἐντολὴν οὕτω κατηγορηματικὴν. Ὑπάρχει ἄλλως μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ Χριστιανοῦ καὶ Φαρισαίου. Ὁ μὲν Φαρισαῖος εἶνε πλήρης ἀντιφάσεων, πράττων μὲν τὸ ἀγαθὸν εἰς τὸ φῶς, πράττων δὲ τὸ κακὸν εἰς τὸ σκότος· ὁ δὲ Χριστιανὸς εἶνε ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἀρμονίας, διότι συνταυτίζει τὴν βούλησίν του πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ καὶ ἐν τῷ φανερῷ καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ. Καὶ ὁ μὲν Φαρισαῖος τοὺς ἐπαίνους ἐπιζητῶν τῶν ἀνθρώπων, πράττει πάντα πρὸς τὸ θεαθῆναι καὶ πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν· ὁ δὲ Χριστιανὸς οὐδὲν ἔχων ἐπίπλαστον, ζῆ ζωὴν ἀφελῆ, ἧς σκοπὸς εἶς καὶ μόνος ὑπάρχει ὄχι τὸ «δοκεῖν», ἀλλὰ τὸ «εἶναι». Ἐπόμενον δὲ ὅτι ζωὴ τοιαύτη, ὅσον

καὶ ἂν κρυβῆ εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ἐξωτερικευθῆ καὶ μὴ χύση τὴν ὥραιαν λάμπην της. Διότι φυσικὸν εἶνε ἡ ἀρετὴ καὶ ἄνευ σαλπικτῶν νὰ ἐλκῆ θαυμαστάς, ὡς φύσις τοῦ λύχνου εἶνε νὰ φέγγῃ, φύσις τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὠκοδομημένης ἀκροπόλεως νὰ φαίνεται, φύσις τοῦ εὐώδους ἄνθους νὰ διαχύνῃ, καὶ κεκρυμμένον ἀκόμη, τὸ γλυκὺ ἄρωμά του. Καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶνε τοῦτο: ὅτι ὁ μὲν Φαρισαῖος μὲ τοὺς θεατρισμοὺς του τὴν ἰδικὴν του ζητεῖ δόξαν, τὸν ἰδικόν του ἔπαινον· ἐνῶ ὁ Χριστιανὸς διὰ τῶν καλῶν του ἔργων δοξάζει ὄχι ἑαυτόν, ἀλλὰ τὸν Θεόν. «Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΥΜΩΝ ΤΟΝ ΕΝ ΤΟΙΣ ΟΥΡΑΝΟΙΣ». Ναί· ἡ λάμπις ἐνὸς ἀγνοῦ χαρακτήρος, ἡ δύουσα βιοτὴ μιᾶς ἀγαθοεργοῦ ὑπάρξεως, ἡ ὄψις ἐνὸς ἀγίου ἀνδρὸς ζήσαντος ἐπὶ τῆς συσσειομένης γῆς μὲ τὸ ὄμμα πρὸς οὐρανοὺς ἀναποσπάτως προσηλωμένον, εἶνε ἡ καλλιτέρα διαφήμις τοῦ θείου ὀνόματος. Ὅταν οἱ ἐθνικοὶ παρίσταντο αὐτόπαι μάρτυρες τῆς πρώτης ἐκείνης Χριστιανικῆς ἀγάπης, ἧς παρομοίαν οὐδέποτε εἶδεν ὁ κόσμος, ἐκόντες ἄκοντες ἠναγκάζοντο νὰ ἐπαινοῦν τὴν νέαν πίστιν καὶ ν' ἀναφωνοῦν ἐν θαυμασμῷ. Ἰδε, πῶς ἀγαπῶσιν ἀλλήλους! Καὶ ὅταν ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος ἐμάνθανε τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Ἀνθοῦσαν, δὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατηθῆ ἀπὸ τοῦ ν' ἀναφωνήσῃ: «Βαβαί, οἶαι παρὰ Χριστιανοῖς γυναικῆς εἶσι!... Ὁ Χριστιανικὸς βίος εἶνε ἡ σάλπιγξ ἡ ἐγεργήριος, ἡ σαλπίζουσα ἀνὰ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, ὅπερ καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ μέσον καὶ τέλος εἶνε διὰ τὸν Χριστιανόν. Εἷς περίφημος ζωγράφος ἐζωγράφε ποτε τὴν εἰκόνα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Παρέστησε τὸν Ἰ. Χριστόν ἐν τῷ μέσῳ τοὺς μαθητὰς ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, τὴν τράπεζαν, ἐφ' ἧς τὸ μυστήριον ἐτελεσιουργεῖτο ἐνώπιόν των. Καὶ ὅταν ἡ εἰκὼν ἐτελείωσεν, ἐκάλεσεν ἕνα φίλον του διὰ νὰ τὴν ἴδῃ καὶ ἐκφέρῃ κρίσιν. Ὁ φίλος ἐβύθησεν εἰς τὴν εἰκόνα τὸ βλέμμα του ἐπὶ τινὰ λεπτὰ καὶ ἔπειτα ἀνέκραξεν: «ὦ, πόσον φυσικόν, πόσον ἐπιτυχημένον φαίνεται αὐτὸ τὸ πινάκιον!» Ὁ ζωγράφος, χωρὶς νὰ χάσῃ στιγμήν, ἀρπάζει τὸν χρωστήρα καὶ σβύνει τὸ πινάκιον. «Τί κάμνεις αὐτοῦ»; τῷ φωνάζει ὁ ἄλλος. «Ἐγώ, ἀπὴντησεν ὁ καλλιτέχνης, κέντρον παρατηρήσεως τῆς εἰκόνας μου

δὲν ἔκαμα τὸ πινάκιον, ἀλλὰ τὸν Χριστόν. Πᾶν ἄλλο, ὅπερ ἀποσῶνται τὰ βλέμματα τοῦ παρατηρητοῦ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ σβεσθῆ».

9. Ἰδοῦ, ἀγαπητοί, ἐν παραδείγματι ὁ σκοπὸς τῶν ἀγαθῶν μας ἔργων. Τί ἄλλο εἴμεθα ἡμεῖς, παρὰ πινάκια καὶ μαχαίρια καὶ περούνια, ἀντικείμενα ὅλως ἐπουσιώδη μέσα εἰς τὴν τεραστίαν εἰκόνα τῆς πίστεώς μας; Ἄλλ' ὁ Χριστὸς εἶνε τὸ κέντρον τῆς παρατηρήσεως. Χριστὸς ἠγείσθω! Πᾶν ὅ,τι πράττομεν, τὸ πράττομεν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. Ὑπὲρ ταύτης ἄς ἀγωνισθῶμεν. Καὶ ἄς ἀγωνισθῶμεν ὄχι ὡς ἐγγαστρίμουθοι καὶ ἄψυχα φωνόγραφα, διὰ τῶν λόγων μόνον· ἀλλ' ἄς ἀγωνισθῶμεν δι' ἔργων, «ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ λόγον ζωῆς ἐπέχοντες». Εἶνε περιττὸν ν' ἀναζητῶμεν εἰς τοὺς Στράους, Χαϊκελ καὶ Μολεσὸθ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ χειρότερος καὶ ἀποτελεσματικώτερος ἐχθρὸς τοῦ Εὐαγγελίου εἶνε ὁ χριστιανικὸς ἀντινομισμὸς μας, ὁ παρενθέτων τὴν σκιάν μας μεταξὺ τοῦ φαεσφόρου ἡλίου καὶ τῆς τὸν ἡλιον διψώσης γῆς. Ἄλλ' αἱ κοινωνίαι ἀπαιτοῦν ὑποδειγματικὰς παρ' ἡμῶν διδασκαλίας. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Σατανᾶς περιέρχεται τὰς ὁδοὺς σβύνων διὰ τῶν πονηρῶν φυσημάτων του τὰ φανάρια τοῦ Θεοῦ, ὁ κόσμος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ περιμένει νὰ προέλθουν εἰς τὸ μέσον, διὰ ν' ἀντιπαλαίσουν κατὰ τοῦ φωτοσβέστου. Λάμψατε λοιπὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἀδελφοί μου. Ὑψώθητε ὡς σωτήριος φάρος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κυμαινομένου πελάγους τῆς ἀμαρτίας. Διδάξατε διὰ τοῦ βίου σας τὰς ὑψηλὰς ἀρχὰς τῆς πίστεως. Ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε. Ἐκαστος ἀπὸ σᾶς ἄς καταστῆ καὶ ἐν ζωντανόν καὶ ἐμπράγματον Εὐαγγέλιον, ἀνιστοροῦν ὄχι διὰ γραφῆς καὶ μελάνης, ἀλλὰ διὰ διαγωγῆς καὶ ἔργων τοῦ Θεανθρώπου τὸν βίον. Γίνατε ἡ πρώτη πλάξ τοῦ τυπογράφου, ἧς στοιχειοθετηθείσης, εὐκόλον πλέον νὰ τυπώνεται ὁ ἄγραφος χάρτης εἰς ἀντίτυπα πολλά. Σκορπίσθητε ὡς μία μεγάλη λαμπαδηφορία ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ ἀγυὰς, κρατοῦντες ὑψηλὰς τὰς λαμπάδας σας. Ἄς ἐνωτισθῆ καὶ πάλιν ἡ γῆ τὸ «Γενηθήτω φῶς» καὶ ἄς ἀφυπνισθῆ ὁ ἠθικὸς κόσμος ἀπὸ τὸ χάος του. Χριστὸς ἠγείσθω! Ἀμήν.

ΦΩΤΙΟΥ ΕΙΡΗΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Η' Λόγος

Ἐκφωνηθεὶς τῷ κατὰ τὸ μέγα ρεῦμα πέρα ναῶ
τῶν Ταξιαρχῶν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ αὐτοῦ εἰς ἐπίσκοπον
Εἰρηνοπόλεως τῇ ιδ' Αὐγούστου τοῦ ΑΩΟΖ

1. ΕΝΩΠΙΟΝ τῶν θυρῶν τοῦ θυσιαστηρίου εὕρισκόμενος καὶ καλούμενος ἴν' ἀναβῶ τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς ἱερωσύνης, αἰσθάνομαι ἐντὸς τῆς καρδίας μου ὅτι ἀντίθετα διασταυροῦνται αἰσθήματα· αἰσθήματα χαρᾶς καὶ αἰσθήματα φόβου· χαρᾶς μὲν, καθόσον ἀξιοῦμαι σήμερον τῆς μεγίστης τῶν τιμῶν, ἵνα καταλεγῶ καὶ ἐγώ, καίπερ ἐλάχιστος ἐν τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἱεραρχῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, φόβου δέ, καθόσον τὸ μέγεθος τοῦτο τῆς τιμῆς μεγαλειτέρας ἀπὸ τοῦδε μοὶ ἐπιβάλλει ὑποχρεώσεις, ἐπειδὴ καὶ ἀγιότητα ἀπαιτεῖ τελειότεραν, καὶ τοῦ ἔργου τῆς ἀνωτάτης ταύτης διακονίας πλήρη ἐπίγνωσιν, καὶ ἀφοσίωσιν ἀκάματον περὶ τὴν ἀνελλιπῆ ἐπιτέλεσιν τῶν ἐπισκοπικῶν μου καθηκόντων. Ἀνώτερον ἄρα καὶ ἀνώτερον λίαν τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων τὸ εἶδος τούτου τοῦ λειτουργήματος, ἤθελον δ' εὐσεβάστως παραιτηθῆ αὐτοῦ, ἐὰν μὴ καλῶς ἐγίνωσκον, ὅτι ἄφθονος ἄνωθεν καταπέμπεται ἢ ἀντίληψις εἰς τὸν ἐπιθυμοῦντα, ἐν τῷ ζήλῳ αὐτοῦ, ἵνα πράξῃ τι ὑπὲρ τῆς δόξης του Θεοῦ, ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ πλησίον. Ἴσως ἔπρεπεν ἵνα, ἀρκούμενος εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα, κλίνω τὴν κεφαλὴν καὶ λάβω διὰ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης μέγα ἀξίωμα· κρατούμενος ὅμως ὑπὸ τῆς ιδέας ὅτι τὸ εὐσεβές τοῦτο ἀκροατήριον, τὸ ἀθρόως συρρεῦσαν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τούτου περιβόλου, ἐπιθυμῶ νὰ μάθῃ τι περὶ ἱερωσύνης, πρὶν ἢ κλίνω τὸ γόνυ ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου, ἐπιτραπήσω μοι ἵνα εἴπω τινὰ περὶ τοῦ τίς ὀφείλει εἶναι ὁ ἱερεὺς καθόλου, τί τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ τί ὀφείλει ἔχειν πρὸς ἐκπλήρωσιν ἀκριβῆ τῆς ἀποστολῆς του. Ταῦτα ἀκούσαντες, θέλετε μὲ δικαιοῦσαι, καὶ θέλετε κατανοήσει τὸ αἴτιον καὶ τῆς

χαρᾶς καὶ τοῦ φόβου, ἅτινα κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ὥραν κατέχουσι τὴν καρδίαν μου.

2. Ὅταν ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Σινᾶ καθίδρυε τὸ μέγα τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, ἐζήτει παρὰ τῶν λειτουργῶν αὐτῆς πρὸ πάντων ἄλλου ἀγιότητα, «ἵνα ὧσιν, εἶπεν, ἡγιασμένοι, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι». Ἐὰν ἀπὸ τὸν ἀτελεῖ Ἰουδαῖον τοσαύτην ἐζήτει ἀγιωσύνην, ὁποῖαν δὲν ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν χριστιανόν, ὅστις εἶναι τέλειος ἐν τῇ πίστει; Ὁ χριστιανὸς ἱερεὺς ὀφείλει νὰ ᾗ ἁγιώτερος τοῦ ἑβραίου, ὅσον τελειότερα εἶναι ἡ ἱερωσύνη τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρῶν. Ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρῶν ἦτο σαρκική, περιορισμένη καὶ πρόσκαιρος. Σαρκική, διότι κληρονομικῶς μετεδίδοτο ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν· περιορισμένη, ἐπειδὴ ἦν διὰ μόνον τὸ γένος τῶν ἑβραίων, καὶ πρόσκαιρος, καθόσον ἔμελλεν ἵνα ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἱερωσύνην τῆς χάριτος, ἐνῶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἱερωσύνη εἶναι πνευματική, ὡς μεταδιδομένη οὐχὶ κληρονομικῶς, ἀλλὰ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ· εἶναι παγκόσμιος, ὡς μὴ περιοριζομένη ἐντὸς τῶν στενῶν ὀρίων φυλῆς μιᾶς ἢ γλώσσης· εἶναι αἰώνιος, καθόσον ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς μένει εἰς τὸ διηνεκές. Ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρῶν ἦτο, τέλος, ἀτελής, διότι προσέφερε μὲν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν εὐχὰς καὶ θυσίας ἰλαστηρίους, δὲν ἠδύνατο ὅμως καὶ νὰ συγχωρήσῃ ἐξ οἰκείας δυνάμεως, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Χριστοῦ ἔλαβε κατὰ διαδοχὴν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἱερωσύνῃ τὸ ἀνεκτίμητον δικαίωμα τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τα τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτήματα, προσφέρων τῷ Θεῷ οὐχὶ το αἷμα ταύρων καὶ τράγων, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ θεανθρώπου. Βαβαὶ τῆς ἀξίας τοῦ χριστιανοῦ ἱερέως!

Τί εἶπον; συνέκρινα τὸν ἱερά τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν ἱερέα τῆς συναγωγῆς, καὶ δὲν συγκρίνω αὐτὸν πρὸς τοὺς ἀγγέλους! Ἴσως εἶς τινὰς ἤθελε φανῆ πρωτάκουστον τοῦτο, τὸ ἄλλως λίαν γνωστὸν καὶ ἀληθές, ὅτι ὁ ἱερεὺς τῆς χάριτος, συγκρινόμενος καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους, εὕρσκεται ἀνώτερος, ἐπειδὴ, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς ἱεραργεῖ τὴν ἀναίμακτον καὶ λογικὴν θυσίαν καὶ ἐκτελεῖ πάντα τὰ μυστήρια, οἱ ἄγγελοι μετὰ τρόμου ἀτενίζουσι καὶ ὑπηρετοῦσι τὸν ἱερέα. Ὅποια λοιπὸν ἀγιότης ἀπαιτεῖται εἰς τοιαύτην διακονίαν; Καθὼς ὁ λύχνος ἀνάπτει καὶ καίει, οὕτως ὁ ἱερεὺς τίθεται ἐπὶ τὴν

λυχνίαν τῆς Ἐκκλησίας ἵνα φωτήση τὸ σκότος τῆς διανοίας, ἵνα θερμάνῃ τὴν καρδίαν τοῦ ποιμνίου του. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὁποίους κόπους, τίνας θυσίας δὲν χρεωστεῖ νὰ καταβάλλῃ; πόσας κακάς του κλίσεις νὰ ἐκριζώσῃ; πόσας ἀρετὰς νὰ ἐμφυτεύσῃ εἰς τὸ ἔδαφος τῆς καρδίας του; Ζῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὀφείλει νὰ ζῆ ὡς μεμακρυσμένος τοῦ κόσμου· ἀναστρεφόμενος τοὺς ἀμαρτωλοὺς, νὰ ἔχη βίου καθαρότητα· ταπεινοφροσύνην ἐν τῷ πλούτῳ, ὑπομονὴν εἰς τὰς θλίψεις καὶ σταθερότητα ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐναντίον καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων καὶ τῶν τυράννων. Τὸ θάρρος ὑπὲρ τοῦ δικαίου, ἢ εἰλικρίνεια ἐν τῇ ἀναστροφῇ ἢ ἱερά γενναιότης καὶ ὁ συνετὸς ἠρωϊσμός ἐν τοῖς διωγμοῖς, τὸ σῶφρον, τὸ κόσμιον, τὸ φιλόξενον, τὸ διδακτικόν, τὸ ἄμαχον, τὸ ἀφιλάργυρον, εἴ τι, ἐνὶ λόγῳ σοφὸν καὶ ἅγιον, πρέπει νὰ ἦναι τὸ ἀναφαίρετον κτῆμα τοῦ ἱερέως τοῦτο συμβολικῶς παριστᾶ καὶ ὁ ἀετός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴσταται ὁ ὑποψήφιος, προφέρων τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν.

3. Ἀλλὰ πρὸς τί ἡ τοσαύτη ἀγιότης τοῦ ἱερέως, εἰ μὴ ἵνα ἀγιασθῇ τὸ ἑαυτοῦ ποίμνιον; Ὁ ἰδιώτης μόνον τῶν πράξεων του φέρει τὴν εὐθύνην, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς φέρει τὴν εὐθύνην καὶ τῶν πράξεων τοῦ ποιμνίου του. Ὁ ἰδιώτης σώζεται καὶ καταστρέφεται μόνος του, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς σώζεται, ὅταν σώσῃ, καὶ καταστρέφεται, ὅταν καταστρέψῃ τὰς ψυχὰς τοῦ ποιμνίου. Τιμὴ καὶ δόξα εἰς τὸν ἱεουργὸν τοῦ Εὐαγγελίου, ἐάν, ποιμαίνων τὴν λογικὴν αὐτοῦ ἐκλογάδα, ὑπομένη δι' αὐτήν, καθὼς ὁ Ἰακώβ διὰ τὰ πρόβατα τοῦ πενθεροῦ του τὰ καύματα τῆς ἡμέρας καὶ τὸν παγετὸν τῆς νυκτός, καὶ ἀφίσταται ὁ ὕπνος τῶν ὀφθαλμῶν του. Οὐαὶ δὲ εἰς τὸν ποιμένα ἐκεῖνον, ὅστις ποιμαίνει ἑαυτόν. Οὐαὶ εἰς ἐκεῖνον, ἐάν νομίξῃ ὅτι ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου ἵνα δοξασθῇ παρὰ τῶν ἀνθρώπων. Ἴδου διατὶ καὶ οἱ ἀγιώτεροι τῶν φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ Γρηγόριοι καὶ οἱ Χρυσόστομοι, μετὰ τρόμου ἀπέφευγον τὴν κλῆσιν, καθόσον ἐγίνωσκον ἀκριβῶς ὅτι ἀκανθώδης καὶ δύσβατος καὶ στενὴ εἶναι ἡ ὁδὸς τῆς ἱερωσύνης. Καὶ βέβαια, τί δυσχερέστερον τοῦ νὰ φωτίξῃ τις τοὺς ἐσκοτισμένους, νὰ ὀδηγῇ τὰ πλανώμενα, νὰ ἐνισχύῃ τοὺς ἀσθενεῖς ἐν τῇ πίστει, νὰ διεγείρῃ τὸ καταπίπτον φρόνημα τῆς εὐσεβείας εἰς τοὺς ραθύμους, νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ὀλιγοψύχους, νὰ

παραμυθῇ τοὺς θλιβομένους, νὰ προλαμβάνῃ τὸ κακόν, νὰ ἐνισχύῃ τὴν ἀρετὴν, καί, ἐνὶ λόγῳ, νὰ μεταβάλλῃ τὴν γῆν εἰς οὐρανόν;

4. Ἀλλὰ πῶς δύναται ὁ ποιμὴν νὰ κατορθώσῃ ταῦτα πάντα, καὶ ἀγιασθῇ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸ ἑαυτοῦ ποίμνιον; Τὰ πάντα δύναται ὁ ποιμὴν, ἐάν ἔχη ζῆλον ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ ζῆλον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, τοῦ ποιμνίου του. Τὸ δεύτερον τοῦτο πρέπει νὰ ἦναι τὸ διαρκὲς ὄνειρον τοῦ ποιμένου, διότι τότε μόνον δοξάζεται ὁ Θεός, ὅταν σωθῇ ὁ ἄνθρωπος. Τοῦτο ἐδίδαξε διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτὸς ὁ Χριστός. Ὁ Κύριος ἡμῶν ἐλατρεύθη ἀπὸ τὰ πλήθη διὰ τὰς πολυεῖς ἀγαθοεργίας αὐτοῦ καὶ τὰ θαύματα, ἐζητήθη μάλιστα ἵνα γείνη καὶ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· καὶ ὅμως ὅλα ταῦτα ἐνόμιζεν ἀνάξια τῆς ἀληθινῆς δόξης, μόνον δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐθεώρει τοιοῦτον, διότι ἔσωζε δι' αὐτοῦ τὸ ἔργον τῶν χειρῶν του. «Νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ἔλεγε διὰ τοῦτο τὰς παραμονὰς τοῦ πάθους του, ἀναστὰς δὲ ἐκ νεκρῶν, ὡς δεῖγμα τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης τῶν μαθητῶν δὲν ἐζήτηε εἰ μὴ νὰ ποιμαίνωσι τὰ ἀρνία του. «Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾶς με πλεῖον τούτων; ποίμαινε τὰ πρόβατα μου». Τοσοῦτον δὲ δις καὶ τρις ἐπιμένει εἰς τὴν ἐρώτησιν, ὥστε κινεῖ μέχρι δακρύων τὸν Πέτρον· «ἐλυπήθη ὁ Πέτρος ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον «φιλεῖς με», καὶ εἶπεν αὐτῷ· «Κύριε, σὺ πάντα οἶδας, σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε»· λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· «ποίμαινε τὰ ἀρνία μου».

5. Εἰς τοιαύτην ποιμαντορίαν, καθὼς ὁ Πέτρος, καλοῦμαι καὶ ἐγὼ σήμερον. Ἀλλὰ ποῦ εἰς ἐμὲ ἡ ἀγάπη, ἡ πίστις, ὁ φλογερὸς ζῆλος τοῦ Πέτρον; Καὶ ὅμως ἐκεῖνος μεθ' ὅλα ταῦτα ὠνομάσθη παρὰ τοῦ Χριστοῦ Σατανᾶς· τρις ἠρνήθη τὸν Κύριον καὶ ἐδίστασεν εἰς τὸ παντοδύναμον λιτὸν κάλεσμα· τίς εἰμι ἐγὼ ὁ μεταξὺ κακίας καὶ ἀρετῆς σαλεύων καὶ σαλεύόμενος; Ὑπὲρ τὸν Πέτρον λοιπὸν ἔχω ἀνάγκην τῆς ἄνωθεν ἀντιλήψεως, μήπως ἐπιχειρήσας νὰ περιπατήσω ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς ἀρχιερωσύνης, καταποντισθῶ εἰς τὰ κύματα τῆς ἀντιλογίας ἢ ἀπιστίας, τῆς ραθυμίας ἢ τῆς ἀρνήσεως. Ἐν τῇ κρισίμῳ καὶ φοβερᾷ ταύτῃ θέσει εὐρισκόμενος, ὧ ποιμένες τῆς λογικῆς μάνδρας τοῦ Χριστοῦ, χρήζω τῶν ὑμετέρων εὐχῶν καὶ δεήσεων. Προσάγοντές με ἤδη ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου ἵνα διὰ τῆς χάριτος τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος λάβω το μέγα τῆς ἀρχι-

ερωσύνης ἀξίωμα, δεήθητε ἀπὸ βαθέων καρδίας ἵνα ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, κατασκηνώσασα ἐν ἐμοί, μεταστρέψῃ με εἰς ἄνδρα ἄλλον, ἄνδρα δόκιμον, ἐργάτην τοῦ ἀμπελῶνος Κυρίου ἀνεπαίσχυντου, καὶ δυνάμενον ἵνα προσέχῃ ἐαυτῷ καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπίσκοπον ποιμᾶναι τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην τοῦ Θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο τῷ τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι. Γένοιτο!

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛ. ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ
(ΑΙΓΥΠΤΟΥ)

Ὁμιλία 45ῃ

Τὰ ἑπτὰ μυστήρια τὸ ἅγιον ἔλαιον (Εὐχέλαιον)

Ἡ θεία λατρεία εἰς 48 πρακτικὰς ὁμιλίαις.
Ἀλεξάνδρεια 1933, σσ. 244-248

«Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; Προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποικώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ» (Ἰακ. ε' 14).

1. Συμπληροῦντες τὴν περὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων διδασκαλία θὰ πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ ἁγίου Ἐλαίου ἢ κοινῶς Εὐχελαίου καλουμένου. Εἶναι δὲ Εὐχέλαιον ἢ ἱερά τελετὴ κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ τῆς χρίσεως τοῦ ἀσθενοῦντος δι' ἡγιασμένου ἐλαίου μετὰ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ μεταδίδεται εἰς τὸν ἄξιον ἢ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ θεραπεύει ἀπὸ τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν ἀσθενειῶν. Εἶναι καὶ τὸ μυστήριον τοῦτο ἀποστολικὴ ἐντολή, τὴν ὁποίαν ὁ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος περιέλαβεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ (ε' 14) λέγων, ὡς ἂν ἀσθενεῖ τις (ψυχικῶς ἢ σωματικῶς) ἄς προσκαλέσῃ τοὺς ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι θὰ εὐχηθῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ θ' ἀλείψωσι τὸν ἀσθενοῦντα δι' ἡγιασμένου ἐλαίου ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ θαυματουργὸς πίστις θὰ σώσῃ μὲν τὸν ἀσθενοῦντα καὶ ὁ Κύριος θὰ ἐγείρῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς κλίνης, θὰ συγχωρηθῶσι δὲ αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ. Οἱ Ἰουδαῖοι μετεχειρίζοντο τὸ ἔλαιον ὡς θεραπευτικὸν μέσον καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις καὶ ἐπὶ τῶν λεπρῶν (Λευϊτ. ιδ' 15-18), ὁ δὲ καλὸς Σαμαρεῖτης τοῦ Εὐαγγελίου ἔλουσε τὰς πληγὰς τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς ληστὰς καὶ θανασίμως τραυματισθέντος, διὰ οἴνου καὶ ἐλαίου (1).

2. Ἄλλ' ἢ Ἐκκλησία μεταχειρίζεται τὸ ἔλαιον ὑπὸ ἄλλην ἔννοιαν, ὡς μεταδοτικὸν τῆς παντοδυνάμου καὶ ζωοπαρόχου Χάριτος

τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς ἴασις ψυχῶν καὶ σωμάτων. Ἦδη οἱ ἀπόστολοι κατ' ἐντολήν τοῦ Σωτῆρος, καθ' ἃ μαρτυρεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, ἤλειπον ἐλαίω πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον (Μάρκ. 13). Ὁ δὲ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος περιγράφει τὴν μυστηριακὴν τοῦ Ἐλαίου τελετήν, εὐσεβῆ συνήθειαν τῶν χριστιανῶν, νὰ ἀλείψωσι δι' ἐλαίου ἐκ τῶν κανδηλῶν τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν εἰς θεραπείαν καὶ ἐνίσχυσιν, τὴν συνήθειαν δὲ ταύτην συνδυαζομένην πολλάκις καὶ μετὰ συντόμου καὶ αὐτοσχεδίου προσευχῆς τῶν οἰκείων ἐπαινοῦσιν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος προσθέτων «καὶ ἴσασιν ὅσοι, μετὰ πίστεως καὶ εὐκαίρως χριστάμενοι, νοσήματα ἔλυσαν» (Ὁμιλ. λβ'). Ἡ συνήθεια ὅμως αὕτη τῆς ἰδιωτικῆς χρήσεως τοῦ ἐλαίου δὲν εἶναι μυστήριον, ἀλλ' εἶναι ὅλως διάφορος τῆς μυστηριακῆς τελετῆς, ὅπως μάλιστα αὕτη διεμορφώθη καὶ ἐξελίχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὸν τύπον, τὸν ὁποῖον ἔχομεν ἐν τῷ Εὐχολόγιῳ.

3. Αἱ Ἀποστολικά Διαταγαὶ ὀρίζουσι τὴν τέλεσιν τοῦ Ἁγίου Ἐλαίου οὕτω. «Εὐλογεῖτω ὁ Ἐπίσκοπος τὸ ὕδωρ ἢ τὸ ἔλαιον· ἐὰν δὲ μὴ παρῆ εὐλογεῖτω ὁ πρεσβύτερος, παρεστῶτος τοῦ διακόνου· ἐὰν δὲ ὁ Ἐπίσκοπος παρῆ παριστάσθω ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ διάκονος». Καὶ παραθέτουσιν εὐχὴν διὰ τῆς ὁποίας παρακαλεῖται ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἔλαιον «δύναμιν ὑγείας ἐμποητικὴν, νόσων ἀπελαστικὴν, δαιμόνων φυγαδευτικὴν, πάσης ἐπιβουλῆς διωκτικὴν» (Η' 29). Βραδύτερον προστέθησαν καὶ ἄλλαι εὐχαὶ ἕως ὅτου τὸ εὐχέλαιον ἔλαβεν ὀριστικῶς τὴν ἑπταδικὴν τυπικὴν διάταξιν (13ος αἰ.), ἵνα δι' ἑπτὰ, εἰ δυνατόν, ἱερέων τελεῖται. Τούτου ἕνεκα προσετέθησαν καὶ ἄλλαι ἀποστολικά περικοπαὶ καὶ ἑπτὰ εὐαγγελικά περικοπαὶ καὶ ἑπτὰ εὐχαί, ἵνα ἀναλογῆ μία εἰς ἕκαστον ἱεροπράττοντα. Ὅτι οἱ ἱερεῖς πρέπει νὰ εἶναι περισσότεροι τοῦ ἐνὸς φαίνεται ἐκ τῆς προτροπῆς τοῦ Ἰακώβου ἀδελφοθέου γράφοντος εἰς πληθυντικόν «προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας...» καὶ ὅχι τὸν πρεσβύτερον. Ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ θεωρεῖται ἱερὸς καὶ ἐρμηνεύεται ἀλληγορικῶς, διότι ἑπτὰ εἶναι τὰ Μυστήρια κ.τ.λ. Φυσικώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι συνιστᾶται ἡ συμμετοχὴ πλειόνων ἱερέων, ἵνα ἱεροπρεπέστερον τὸ μυστήριον καὶ ἐπιβλητικώτερον τε-

λεσθῆ καὶ πλειόνων δεήσεις ἀναπεμφθῶσι πρὸς τὸν ἱατρὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, διότι καὶ τρεῖς ἱερεῖς δύνανται νὰ τελῶσι τὸ μυστήριον καὶ ὅπου τρεῖς δὲν ὑπάρχουσι, εἷς ἱερεὺς ἐν ἀνάγκῃ ἀρκεῖ.

4. Περιττὸν εἶναι νὰ εἴπωμεν ὅτι καταλληλότατος τόπος καὶ διὰ τὸ Μυστήριον τοῦτο εἶναι ὁ ναός, (ἐφ' ὅσον ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦντος ἐπιτρέπει τοῦτο) ὅπου ἐπεκράτησε νὰ γίνηται τὴν Μεγάλην Τετάρτην, καὶ τινὲς εὐχαὶ εἶναι γεγραμμέναι ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ κατ' οἶκον τέλεσις τοῦ Εὐχελαίου διὰ τοὺς ἀσθενεῖς εἶνε ἐπιτετραμμένη διὰ τοὺς σωματικῶς ἀσθενοῦντας.

5. Ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἐλαίου μακρά, ἀλλ' ἀριστοτεχνική, διττὸν ἔχει σκοπὸν, νὰ ἀγιάσῃ μὲν τὸ ἔλαιον, νὰ προκαλέσῃ δὲ τὸ θεῖον ἔλεος καὶ νὰ κινήσῃ τοὺς παρεστῶτας εἰς θερμὴν προσευχὴν καὶ δὴ τὸν ἀσθενοῦντα τῇ πίστει καὶ τῷ σώματι. Ἐπὶ τραπέζης εἶναι προτεθειμένα, λυχνία φέρουσα ὕδωρ (ἢ οἶνον) καὶ ἔλαιον, τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, κηροπήγια καὶ εὐχολόγια. Ψαλμοί, αἰτήσεις, τροπάρια, εὐχαὶ διαδέχονται ἄλληλα, ἑπτὰ ἀποστολικά περικοπαί, ἑπτὰ Εὐαγγελικά καὶ ἑπτὰ ἱλαστικά εὐχαὶ ἀναγινώσκονται, ἐπικαιροὶ ὄλοι καὶ σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὸ ἅγιον ἔλαιον καὶ πρὸς γεγονότα Εὐαγγελικά ἐν τοῖς ὁποίοις ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἢ ἱαματικὴ ἐξεδηλώθη. Διὰ δύο εὐχῶν παρακαλεῖται ὁ Κύριος ὁ θεραπεύων τὰ συντρίμματα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, ὅπως ἀγιάσῃ τὸ ἔλαιον τοῦτο, «ὥστε γενεσθαι τοῖς χριομένοις ἐξ αὐτοῦ εἰς θεραπείαν καὶ ἀπαλλαγὴν παντὸς πάθους, μολυσμοῦ, σαρκὸς καὶ πνεύματος καὶ παντὸς κακοῦ» καὶ καταστήσῃ τοῦτο ὁ Κύριος «ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, ἔλαιον ἀγιασμοῦ, ἔνδυμα βασιλικόν, θώρακα δυνάμεως, πάσης διαβολικῆς ἐνεργείας ἀποτρόπαιον, σφραγίδα ἀνεπιβούλευτον, ἀγαλλίαμα καρδίας, εὐφροσύνης αἰώνιον».

6. Οὕτως ἀγιασθέντος τοῦ ἐλαίου ὁ ἱερεὺς ἀλήφει δι' αὐτοῦ τὸν ἀσθενῆ ἐπιλέγων καὶ κατάλληλον εὐχὴν. «Πάτερ ἅγιε, ἱατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων... ἴασαι τὸν δοῦλόν σου (τόνδε) ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ σου...». Ὡς ἐπιστέγασμα τῆς ἱεραῆς ἀκολουθίας εἶναι ἡ τελευταία συγχωρητικὴ εὐχή, τὴν ὁποίαν ἀπαγγέλλει ὁ πρωτιερεὺς μεγαλοφώνως κρατῶν τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον μετὰ τῶν συλ-

λειτουργῶν αὐτοῦ ἀνοικτὸν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀσθενοῦς ἐπικαλούμενος τὸν Εὐσπλαγχνον καὶ Πολυέλαιον Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, ἐνῶ οἱ παριστάμενοι ψάλλουσι χαμηλῆ τῆ φωνῆ τὸ «Κύριε Ἐλέησον».

Ταῦτα τὰ ὀλίγα περὶ τοῦ τυπικοῦ μέρους τοῦ εὐχελαίου.

7. Ὁ δὲ σκοπὸς αὐτοῦ, ὅπως ἐξάγεται ἐκ τῶν λόγων Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν εὐχῶν εἶναι, καθὼς ἐπανειλημμένως εἵπομεν, διττός, θεραπεία τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν ἀσθενειῶν. Ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ διδάσκεται ὅτι αἱ σωματικαὶ ἀσθένειαι εἶναι συνήθως ἀποτελέσματα ἁμαρτιῶν καὶ διὰ νὰ θεραπευθῇ τὸ ἀποτέλεσμα πρέπει νὰ ἐκλείψῃ ἡ αἰτία. Ὁ Κύριος λέγει πρὸς τὸν παραλυτικὸν πρῶτον τὸ «ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι σου» καὶ ἔπειτα τὸ «ἄρον τὸν κράββατόν σου». Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἁμαρτία ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφάς, βίος ἄσωτος καὶ σπατάλη τῶν σωματικῶν δυνάμεων συνεπάγεται παντοίας ἀσθενείας. Ἡ ἐπιστήμη ἀναγνωρίζει τὸν στενὸν σύνδεσμον ψυχῆς καὶ σώματος καὶ τὴν ἀλληλεπίδρασιν τῆς ἠθικῆς καὶ σωματικῆς καταστάσεως. Πρὸ παντὸς θαύματος καὶ πρὸ πάσης θεραπείας ἀσθενοῦς ὁ Κύριος ὡς ἀπαραίτητον ὄρον ζητεῖ τὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία συνδέει τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου μετὰ τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἐξομολογήσεως καὶ δι' ἀμφοτέρων παρασκευάζει πρὸς τὴν θείαν κοινωνίαν.

8. Ἄλλως τε Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος εἰς τὸ προμνημονευθὲν χωρίον οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ Εὐχέλαιον δέον νὰ γίνηται πρὸς θεραπείαν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν νόσων καὶ δύναται νὰ ἐπαναλαμβάνεται. Διότι λέγει «Ἀσθενεῖς τις ἐν ὑμῖν» ὄχι ἅπαξ τοῦ βίου, ἀλλ' ὡσάκις ἀσθενεῖ καὶ παρίσταται ἀνάγκη, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως θὰ σώσῃ τὸν ἀσθενούντα καὶ θὰ ἐγείρῃ αὐτὸν ὁ Κύριος ἀπὸ τῆς κλίνης καὶ ἂν διέπραξεν ἁμαρτήματα θὰ συγχωρηθῶσιν, ἐὰν πιστεύῃ καὶ μετανοῇ. Εἶναι λοιπὸν ἀπορίας ἄξιον πῶς ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸ μυστήριον τοῦτο τὸ τόσον σαφὲς καὶ ἐν τῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας οὕτω καθωρισμένων, μετέβαλεν εἰς ἔσχατον χρῖσμα καὶ τελεῖ αὐτὸ μόνον ἐπὶ τῶν ψυχορραγούντων, ὡς ἐφόδιον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, καὶ ὄχι πρὸς θεραπείαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν.

Ἄλλ' ἡ ἀρχαία ἠνωμένη Ἐκκλησία εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἀπέλθωσι τοῦ κόσμου τούτου μεταδίδεν ὡς ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου τὴν θείαν κοινωνίαν καὶ ὄχι τὸ Εὐχέλαιον.

9. Δοξάσωμεν λοιπὸν τὴν ἀνεξάντλητον τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν, διότι ἄφθονα παρεχώρησεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰ μέσα τῆς σωτηρίας. Ὀλισθαίνοντα τὸν στηρίζει καὶ τὸν ἐνισχύει, αἰχμαλωτιζόμενον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας τὸν ἐλευθερώνει, τραυματιζόμενον τὸν θεραπεύει διὰ τῆς μετανοίας καὶ τοῦ ἁγίου Ἐλαίου. Ἐπὶ τῆς κλίνης κατακείμεθα, μᾶς παρηγορεῖ καὶ μᾶς ἀνακουφίζει διὰ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅταν πᾶσα ἐλπίς διασώσεως τοῦ σαρκίου ἐκλείψῃ καὶ τοῦτο μαρανθῇ καὶ τότε μᾶς παρέχει τὴν γλυκυτάτην ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ εὐδαιμονίας. Πίστευε, χριστιανέ, εἰς τὰ αἰώνια καὶ ἀληθῆ ρήματα τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος καὶ μὴ ἐξαρτᾶς τὴν σωτηρίαν σου ἀπὸ τῶν πενιχρῶν τῆς Ἐπιστήμης μέσων μόνον. Πᾶν δῶρημα τέλειον ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ Πατὴρ πηγάζει, αὐτὸς εἶναι Ζωὴ καὶ φῶς αὐτὸς εἶναι ὁ πλήρης ἀγάπης πλάστης ἡμῶν. Αὐτὸς εἶπε «Δεῦτε πρὸς με πά ντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». «Προσερχώμεθα λοιπὸν μετὰ παρηγορίας» εἰς τὰ ἅγια μυστήρια, «ἵνα λάβωμεν ἔλεον καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν» (Ἐβρ. δ' 16).

Σημ. (1). Ἡ ἀντισηπτικὴ καὶ δυναμωτικὴ ιδιότης τοῦ ἐλαίου εἶναι γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας, διότι μετεχειρίζοντο τοῦτο εἰς τὰ γυμνάσια, τὰς πληγὰς καὶ εἰς τὴν κατάπαυσιν σωματικῶν ἀλγηδόνων.

Σημ. (2). Ἡ πολὺ διαδεδομένη ἐν Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν Ἀμερικῇ προτεσταντικῇ αἵρεσις τῆς Χριστιανικῆς Ἐπιστήμης (Christian Science) φθάσασα εἰς παραδοξολογίας καὶ εἰς ἀκρότητας βάσιν ἔχει τὴν θεραπείαν τῶν σωματικῶν νόσων διὰ προσευχῆς καὶ πίστεως ἄνευ ἰατρικῆς περιθάλψεως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΔΕΣΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΛΛΗΣ

Γ΄ ΟΜΙΛΙΑ ΕΤΟΣ Β΄

54 Πρακτικά Ὁμιλίας. Ἀθήνα 1957, σσ. 153-156.
Β΄ Κυριακή Ματθαίου. Ἀπόστολος. Ρωμ. Β΄ 10-16

Ἀγαπητοὶ ἀκροαταί!

1. Ἡ μεγάλη καὶ ἱστορική Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἔχει ἀναπτυχθῆ καὶ βαδίζει τὰ σταθερὰ βήματα αὐτῆς πρὸς κατάκτησιν ὀλοκλήρου τῆς Δύσεως. Τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν ἐτῶν ἔχουν ἰδρύσει ἐμπνευσμένοι χριστιανοὶ φθάνοντες ἐκεῖ, εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν κοσμοῦπολιν καὶ κοσμοκράτειραν, τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου εἶχον ἰδρυθῆ καὶ ἤκμαζον χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι. Τόση πολλὴ καὶ καταπληκτικὴ ἦτο ἡ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ μέσα εἰς τὴν ἀκόλαστον καὶ διεφθαρμένην αὐτὴν πόλιν, ὥστε μετ' ὀλίγα ἔτη, μετ' ἀπόστολος Παῦλος νὰ γράφῃ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς σκοτεινῆς φυλακῆς, ὅτι ἡμεῖς οἱ ἄσμηοι καὶ καταπολεμούμενοι ὅπαδοι τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ συκοφαντούμενου καὶ καταδιωκόμενου αὐτοῦ θύματος τῆς ἰουδαϊκῆς μανίας, ἴδετε, ὅτι μετ' ἡμῶν πίστιν μας καὶ τὸν ἔνθεον ζῆλον μας, ἐμπνευσμένοι ὑπὸ ἐκείνου ὅστις διεκήρυξεν ὅτι «ἡ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται», ἴδετε ὅτι ἡμεῖς ποῦ ὁ κόσμος, μᾶς νομίζει διὰ «σκύβαλα καὶ περιψήματα» καὶ μᾶς διώκει καὶ μᾶς καταφρονεῖ, ἴδετέ μας. Κατεκτήσαμεν ὅλους σας. Εἰσήλθομεν εἰς ὅλας σας τὰς κρατικάς, τὰς στρατιωτικάς σας ὑπηρεσίας. Εἰσήλθομεν ἀκόμη καὶ εἰς αὐτά, τὰ δι' ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον ἀπροσπέλαστα καὶ ἀπάτητα ἀνάκτορα τοῦ τρομεροῦ ρωμαίου αυτοκράτορος. Καὶ ἐκεῖ μέσα ἔχομεν ὅπαδούς. Καὶ ἐκεῖ μέσα σκορπίζομεν τὸ φῶς τῆς παρηγορίας καὶ ἀναπλάσσομεν τὰ ἠθικῶς συντετριμμένα σκεύη καὶ τὰ ὀδηγοῦμεν πλησίον εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἴδετέ μας. Διαρκῶς διωκόμεθα, ἀλλὰ πάντοτε ἐπανερχόμεθα κατακτηταὶ τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν. Παρατηρήσατέ μας. Κλαδεύομεθα ἀγρίως καὶ ἀπανθρώπως ὡσὰν κλήματα, ἀπὸ ἄξεστον καὶ

κακοῦργον καὶ ἀμαθῆ γεωργόν. Καὶ ὅμως! Ἡμεῖς ἀναθάλλομεν καὶ νέα βλαστάρια ἐξαπολύομεν! Ὅσον κλαδεύομεθα, τόσον εὐρωστότεροι γινόμεθα! Ἴδετέ μας! Εἴμεθα οἱ διαρκῶς θανατούμενοι, ἀλλὰ καὶ οἱ διαρκῶς ἀνιστάμενοι! Τὸ αἷμα μας χύνεται ποταμηδόν, ἀλλὰ ποτίζει τοὺς ἀγρούς, τοὺς ἐσπαρμένους μετ' ἀκάνθας καὶ βότους καὶ τριβόλους καὶ ἀπὸ τὰ δηλητηριώδη αὐτὰ φυτὰ, κάμνει νὰ βλαστάνουν καλλίφυλλα καὶ καλλίκαρπα δένδρα, κάτω ἀπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὁποίων ἔρχονται καὶ κάθονται «οἱ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθεύδοντες» καὶ ἐκεῖθεν, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν ὀλόλαμπρον καὶ ὀλολαμπῆ ἥλιον τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς αἰωνίου καὶ ἀτελευτήτου ζωῆς ἐνατενίζομεν.

2. Ἀγαπητοὶ ἀκροαταί! Τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν τῆς Ρώμης, τὴν τόσον ἀκμάζουσαν καὶ προοδευτικὴν, θέλει ὁ τρισεγγίτος τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος, νὰ τὴν ἐπισκεφθῆ, ἵνα «μεταδώσῃ ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἐνοικουμένης θείας χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος» εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν ἀνάτασιν καὶ νὰ ἐνισχύσῃ καὶ αὐτὴν καὶ ἑαυτὸν «ἵνα βασιλεύσῃ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἐνώπιον βασιλέων καὶ ἡγεμόνων» διότι προβλέπει τὴν καταιγίδα, τὴν ὁποῖαν ὀλόκληρος ὁ χριστιανικὸς κόσμος καὶ δὴ αὐτὴ αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης καὶ ὁ ἴδιος θὰ ἀντικρύσῃ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον διὰ τοῦ μεγάλου διωγμοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐγείρῃ ἐναντίον τοῦ χριστιανισμοῦ ὁ ἔκφυλος ρωμαῖος αυτοκράτωρ, ὁ Νέρων. Σὰν καλὸς κυβερνήτης προαισθᾶνεται τὴν θύελλαν καὶ τὴν ἀνεμοζάλην ποῦ ἐπέρχονται. Ἀκούει ἀπὸ μακρόθεν τὸν τρομερὸν ῥόχθον τῶν κυμάτων, ποῦ ἐπέρχονται καὶ θὰ ἀρχίσουν μανιασμένα νὰ κτυποῦν τὸ πλοῖον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς κυβερνᾷ. Καὶ λαμβάνει τὰ μέτρα τοῦ ἵνα καὶ τὸ πλοῖον σώσῃ καὶ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρας ζημίας τοῦτο, ἐκ τοῦ τρομεροῦ κλύδωνος, ποῦ ἐπέρχεται, νὰ πάθῃ. Ἀλλ' ἀκόμη. Ὁ οὐρανομήκης ἀπόστολος γνωρίζει καὶ μερικὰ ζιζάνια, τὰ ὁποῖα ἔχει σπεῖρει ὁ σατανᾶς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν τῆς εὐλογημένης ἐκείνης Ἐκκλησίας καὶ θέλει καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν νὰ ἐκκαθαρίσῃ ἀπὸ τὰ ζιζάνια αὐτὰ καὶ τὸν κόσμον τὸν χριστιανικὸν νὰ διδάξῃ τὰ μεγάλα καὶ ὑψηλὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ νὰ τὸν

καταστήση κατάλληλον, «ἵνα δίδῃ λόγον περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἐλπίδος, παντὶ τῷ αἰτοῦντι».

3. Ἀγαπητοὶ ἀκροαταί. Τὸ μέγα ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἀπασχόλει τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Ῥώμης τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο τὸ ζήτημα τῆς «δικαιώσεως» ἥτοι τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τε τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν προαιρετικῶν ἐνὸς ἐκάστου ἁμαρτημάτων, διὰ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐδίδασκον καὶ ἦσαν αὐτοὶ οἱ ἐξ Ἰουδαίων προερχόμενοι χριστιανοί, ὅτι διὰ τὴν νὰ δικαιωθῆ ὁλοκληρωτικῶς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποβληθῆ προηγουμένως εἰς ὅλας τὰ διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Ἄλλοι χριστιανοί, καλῶς ἀντιλαμβανόμενοι, τὴν ἀξίαν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀντέτασσαν τὴν ἀληθινὴν κατανόησιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ἔλεγον, ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τοῦ σταυρικοῦ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεώς του, κατήγγησε τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Καὶ σχῆμα καὶ διαιρέσεις, ἀπειλοῦντα τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν ὑπόστασιν τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐκαλλιεργεῖτο.

4. Ὅλοι μας δὲ σήμερον, ἀγαπητοὶ ἀκροαταί, καθὼς καὶ τότε, γνωρίζομεν τὰ τρομακτικὰ ἀποτελέσματα, πὺν ἐπέρχονται, εἰς μίαν κοινωνίαν καὶ δὴ θρησκευτικὴν κοινωνίαν, ἀπὸ τὰς διαιρέσεις. Μᾶς ἀρκεῖ, διὰ τὴν νὰ κατανοήσωμεν τοῦτο, ἐὰν ρίψωμεν μόνον ἓν βλέμμα εἰς τὰ ἀποτελέσματα, πὺν ἐπῆλθον μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἐκ τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ εἰς Ὀρθοδόξους, Ρωμαιοκαθολικοὺς καὶ Προτεστάντας. Καὶ ἂν ἀναλογισθῶμεν πόσον ὠπισθοδρόμησεν ἢ ἔμεινεν στάσιμος ὁ Χριστιανισμὸς ἢ δὲν κατῴρθωσεν ἀκόμη νὰ ἐκχριστιανίσῃ ὁλόκληρον τὸν κόσμον εἰς τὸν Χριστόν, τότε θὰ ἴδωμεν τὸ βάρος τῆς εὐθύνης τῶν προκαλεσάντων καὶ τῶν συντηρούντων καὶ τῶν ὑποδαυλιζόντων τὴν διαίρεσιν αὐτήν. Καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ κατάστασις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου διαιρέσεως. Διηρέθημεν. Αὐτοπολεμοῦμεθα. Ξεσχίζομεν τὸν ἄραφον χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ. Ὁπισθοδρομοῦμεν. Δὲν ἔρχεται ἡ «βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς», διότι ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μὲ τὰ μίση μας καὶ τὰς διαιρέσεις μας, τὴν ἀποκρούομεν. Τὴν ἀποδιώκομεν. Τὴν πολεμοῦμεν λυσσωδῶς. Σφαγιάζεται τσοάκις ὁλόκληρος ὁ κόσμος.

Καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν σφαγιαστῶν προέρχονται ἀπὸ τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἐξηπλώθη μεταξὺ αὐτοῦ ἡ ἀγυρτεία καὶ ἡ ἀνομία καὶ ἡ ψευτιά καὶ διὰ τοῦτο «ἐψύγη ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν» ἢ τὰ «πάντα στέγουσα» καὶ τὰ «πάντα κατορθοῦσα» καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσεχώρησεν ἡ ἀνομία ἢ σαρκολατρεία, ὁ ἐκφυλισμὸς, ἢ χρηματολατρεία. Ὁ πύργος τῆς Βαβέλ ὑψώθη μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Ἐκάθησεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς του ὁ σατανᾶς καὶ ἐκεῖθεν σκορπίζει τὴν φθορὰν καὶ τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἀνείπωτον συμφορὰν εἰς τὸν κόσμον. Ἀπεδιώχθη καὶ λιθοβολούμενος ὁ ἄρχων τῆς εἰρήνης ἀποπέμπεται. Δικαιοσύνη οὐδεμία διαφαίνεται εἰς τὸν «ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθεύδοντα κόσμον». Καὶ ὁ κόσμος ὁ χριστιανικὸς, ἀντὶ τὴν νὰ χρησιμεύῃ, «ὡς τὸ ἄλας» τὸ ὁποῖον νὰ συγκρατῆ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν σῆψιν, τὴν ἀποσύνησιν καὶ τὴν φθορὰν, κατήντησεν «ἄλας μωρανθὲν καὶ εἰς οὐδὲν ἰσχύον ἔτι εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων» ἥτοι τῶν ἀπίστων καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν. Νὰ μία μόνη πτυχὴ ἀπὸ τὸ ἀπειρόπτυχον βιβλίον τῶν κακῶν τοῦ κόσμου τούτου, τῶν ἐκ τῶν διαιρέσεων ἀπείρων κακῶν. Πουθενὰ δὲν διδάσκεται ἡ στερεὰ, ἡ πραγματικὴ, ἡ σώζουσα ἀλήθεια. Δὲν ὑψώνεται. Δὲν λάμπει ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Ὁ κόσμος ἐστερημένος τοῦ φωτὸς τοῦ ἄστρου τῆς Βηθλεέμ πελαγοδρομεῖ, σὰν τὸν Ἡρώδη τὸν βρεφοκτόνον, νομίζοντα, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀπαλλαγῆ του νεογεννήτου βασιλέως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ ἐνανθρωπήσαντος μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸν φόνον τῶν ἀκάκων νηπιῶν τῆς Βηθλεέμ!

5. Ἀγαπητοὶ ἀκροαταί! Ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα τῆς σημερινῆς Ἀποστολικῆς περικοπῆς, ἥτις περιλαμβάνεται εἰς τὸ 2ον κεφάλαν τῆς πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου στίχ. 10-16. Ἴδου ἐν μικρᾷ καὶ ἀμυδρᾷ σκιαγραφίᾳ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ διδασκαλία.

Ἀγαπητοὶ ἀκροαταί, γράφει ὁ Παῦλος, ζητεῖτε τὴν δόξαν καὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν τιμὴν. Αὐτὰ ἀναγνωρίζονται ὅχι εἰς κάθε χριστιανῶν, ὅστις ἐβαπτίσθη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ ἀναγνωρίζεται καὶ ἀπονέμεται εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ζῆ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀσχέτως τοῦ ἔθνους ἢ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχεται. Αὐτὰ ἀναγνωρίζονται εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἐργάζεται καὶ μοχθεῖ διὰ τὴν νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ διαδοθῆ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μεταξὺ

τοῦ κόσμου. Ἀνήκει εἰς τὸν ταπεινὸν ἐργάτην τοῦ Εὐαγγελίου. Εἰς τὸ ταπεινόν, τὸ μικρόν κατηχητόπουλον, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν πίστιν του, μὲ τὴν προσευχήν του, μὲ τὴν εὐλάβειάν του, κατορθώνει νὰ σπείρῃ μέσα εἰς τὰ ἄλλα παιδιὰ τὸν σπόρον τῆς ἀληθείας καί, ὄχι σπανίως, νὰ διορθώσῃ τὸν ἔκφυλον, τὸν μέθυσον, τὸν ἄστοργον πατέρα ἢ μεγαλείτερον ἀδελφόν, τὴν φαύλην καὶ ἀνοικοκύρευτον μητέρα, εἰς τὸν ἴσον δρόμον τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀληθείας νὰ ἐπαναφέρῃ.

Δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν, ἐὰν ὁ χριστιανὸς προέρχεται ἀπὸ τὰς τάξεις ἐκείνων, πού γνωρίζουν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον καὶ τυπικὰ τὸν τηροῦν. Ἀξίαν ἔχει τὸ ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τῶν πιστῶν, ἐὰν τιμᾷ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, διότι σύμφωνα μὲ τὸν νόμον αὐτὸν θὰ κριθῇ ἕκαστος. Ὅσοι δὲν ἐγνώρισαν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ θὰ κριθοῦν μὲ ἐλαφροτέραν τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιεικεστέραν. Ὅσοι ὅμως ἐγνώρισαν καὶ ἐδιδάχθησαν καὶ ἔμαθον τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ ἀμειλίκτως θὰ κριθοῦν.

6. Καὶ ἐρωτῶμεν τώρα. Ὑπάρχει σήμερον ἄνθρωπος, πού νὰ μὴν ἔχη γνωρίσει τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ; Ἀσφαλῶς ὄχι. Καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχη κάποιος, μὴ διδαχθεὶς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ὁ αὐτὸς, ὅπως καὶ κάθε ἕνας, φέρει τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἐγγεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ φυσικὸν χάρισμα δοθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, μέσα εἰς τὴν καρδίαν, εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ Χριστὸς μᾶς εἶπεν «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἐντὸς ὑμῶν αὐτῶν ἐστίν». Ὡστε κάθε ζῶν ἀσώτως, κάθε παραβάτης τῆς φυσικῆς ἀληθείας, τοῦ φυσικοῦ νόμου τοῦ ἐγγεγραμμένου εἰς τὴν ψυχὴν του, τὸν ὁποῖον παραβαίνει, ἀμειλίκτως θὰ κριθῇ ὑπὸ τοῦ Δικαιοκρίτου Θεοῦ.

Ἀγαπητοὶ ἀκροαταί! Εἰς τὸ θέμα τοῦτο θὰ ἐπανέλθωμεν καὶ πάλιν. Εἶναι τόσο εὐρύ καὶ ἡ κατανόησις αὐτοῦ τόσο ἐπιτακτική, ὥστε μᾶς ἀναγκάζει εἰς τοῦτο. Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν ἄς προσπαθῶμεν νὰ ζῶμεν σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Οἱ λογισμοὶ μας, αἱ σκέψεις μας, αἱ ἀποφάσεις μας, ἄς ὀδηγοῦνται ὑπὸ «τῶν ἐν ἡμῖν κατηγορούντων λογισμῶν».

Τῷ ἄρχοντι τῆς ἀγάπης καὶ τῆς δικαιοσύνης ἡ δόξα. Ἀμήν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΟΥΪΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁμιλία εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου

Ὁμιλίαι εἰς τὰ Κυριακὰ εὐαγγέλια Ἀθήναι, ἄ.ἔ.2, σσ. 396-402

«Ἄνθρωπον οὐκ ἔχω» (Ἰωάν. ε' 7)

1. Περίφημος ἦτο, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἡ κολυμβήθρα τῆς Βηθεσθᾶ οἱ κάτοικοι τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὅλοι τὴν ἐγνώριζαν ὡς τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐφανερώνετο κάθε τόσο ἡ φιλάνθρωπία καὶ ἡ συμπάθεια τοῦ Θεοῦ. Ἄγγελος Κυρίου κατὰ ἀπροσδιόριστα χρονικὰ διαστήματα ἐτάραττε τὸ ὕδωρ τῆς δεξαμενῆς ἐκείνης καὶ ὅστις εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἔμβῃ εἰς τὸ ὕδωρ πρῶτος μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος «ἐγίνετο (ύγιης) ἀπὸ οἰανδήποτε ἀσθένειαν καὶ ἂν κατείχετο».

Δι' αὐτὸ καὶ πολὺ ἦτο τὸ πλῆθος τῶν ἀσθενῶν, οἱ ὁποῖοι πλησίον τῆς δεξαμενῆς κατέκειντο, ἀναμένοντες τὴν θεῖαν ἐνέργειαν. Ὁ καθείς συνωδεύετο ἀπὸ κάποιον στενὸν φίλον ἢ συγγενῆ, μὲ τοῦ ὁποῖου τὴν βοήθειαν πρῶτος θὰ ἐρρίπτετο εἰς τὸ θαυματουργὸν ὕδωρ.

2. Ἀλλ' ἴδου μεταξὺ τῶν τόσων καὶ τόσων ἀσθενῶν ἕνας ταλαίπωρος παράλυτος κατάκειται ἐκεῖ πλησίον. ὦ! τρομερὰ εἶνε ἀληθῶς ἡ ἀσθένεια τῆς παραλυσίας καὶ νεκρὸν ζῶντα κάμνει τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ὁ παράλυτος ἐκεῖνος τῆς Βηθεσθᾶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς θλιμμένην εἶχε τὴν ἔκφρασιν καὶ μία ἀπογοήτευσις, βαθεῖα καὶ ζοφερὰ, ἐσκίαζε τὸ χλωμὸν πρόσωπόν του.

Ὁ Σωτὴρ διήρχετο ἀπ' ἐκεῖ πλησίον ὅπως κάθε τόπος, ὁ ὁποῖος συνεκέντρωνε τὴν ἀνθρωπίνην ὀδύνην καὶ δυστυχίαν, προσεῖλκε τὸν Ἰησοῦν, οὕτω καὶ ἡ κολυμβήθρα ἐκείνη τῆς Βηθεσθᾶ δὲν τοῦ ἔμεινε ἀδιάφορος ἀλλ' ἐστάθη μεταξὺ τῶν ἀρρώστων. Ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς χαρᾶς. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἦλθε διὰ νὰ θεραπεύσῃ κάθε πόνον καὶ νὰ ἐπουλώσῃ κάθε πληγὴν καὶ ν' ἀφαιρέσῃ πᾶν δάκρυον, ὁ γλυκὺς Ἰησοῦς περιφέρει πονετικὸν τὸ βλέμμα του μεταξὺ τοῦ

πλήθους τῶν ἀσθενῶν καὶ σταματὰ ἐμπρὸς εἰς τὸν πλέον δυστυχι-
σμένον ἀπ' αὐτούς, εἰς τὸν ταλαίπωρον ἐκεῖνον παραλυτικόν.

Ἄλλὰ διατὶ ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς τόσην εἶχε τὴν ὀδύνην, καὶ τὴν
ἀπελπισίαν τόσον ἔκδηλα ζωγραφισμένην εἰς τὸ πρόσωπόν του; καὶ
διατὶ τὸ βλέμμα του, τὸ ἄτονον καὶ ἀπηλπισμένον, ἐπλανᾶτο τόσον
μελαγχολικὸν ὑπὸ τὰς στοὰς τῆς δεξαμενῆς; Τὸ εἶπεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν
Ἰησοῦν· χρόνια ὀλόκληρα ὑπέφερε ἀπὸ παραλυσίαν καὶ ματαίως
ἐπερίμενε καὶ αὐτὸς θεραπείαν ἐπὶ τραγικὴν σειρὰν ἐτῶν.

3. Εἶδε πολλοὺς ὁμοιοπαθεῖς του ἐκεῖ νὰ θεραπεύωνται· εἶδεν
ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν ἦλθον εἰς τὴν κολυμβήθραν,
νὰ ἀποκοτῶν τὴν ὑγείαν των ἀπὸ τὴν θαυματουργὸν ἐνέργειαν τοῦ
ὔδατος. Δι' αὐτὸν ὅμως ἐπερνοῦσαν ματαίως τὰ ἔτη καὶ ἄλλοι ἀπε-
λάμβανον τῆς θαυματουργοῦ ταραχῆς τοῦ ὔδατος. Ἄλλὰ διατὶ ἔτσι;
Διατὶ καὶ ὁ ταλαίπωρος αὐτός, τόσα χρόνια τώρα, νὰ μὴ κατορθώσῃ
εἰς τὴν θαυματουργὸν κολυμβήθρα νὰ ῥιφθῆ;

«Κύριε, ἀπήντησεν ὁ ἴδιος ὁ παράλυτος εἰς τὸν Σωτῆρα ἄνθρω-
πον δὲν ἔχω», διὰ νὰ μὲ βάλλῃ εἰς τὴν κολυμβήθραν μετὰ τὴν ταρα-
χὴν τοῦ ὔδατος· συγγενῆ δὲν ἔχω, οἱ φίλοι μου μὲ ἐγκατέλειψαν,
ὁ κόσμος ἀδιάφορος περνᾷ ἐμπρὸς μου καὶ ὁ καθεὶς διὰ τὸν ἰδικόν
τοῦ ἀσθενῆ ἐνδιαφέρεται

«Κύριε, ἄνθρωπον δὲν ἔχω».

Ἦ, μὲ πόσον πόνον ἐπροφέροντο ἀπὸ τὸν δυστυχή παραλυτικὸν
οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ λόγοι! Πόσον πικρὰ καὶ ζωντανὰ καὶ ἀπελπι-
στικά ἐζωγράφιζε τὴν ἀνθρωπίνην ἐγκατάλειψιν καὶ σκληρότητα:
«Κύριε, ἄνθρωπον δὲν ἔχω».

Ἄλλὰ, βασανισμένε παραλυτικέ, μὴ στενοχωρεῖσαι πλέον! Ἴδου
ἔχεις τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, τὸν ὅποιον ἐπόθεις, τὸν πονετικόν,
τὸν ἔτομον νὰ σὲ βοηθήσῃ, τὸν ἔχει ἐμπρὸς σου· καὶ ἔτι πλέον· Ἐκεῖ-
νον, ὁ ὅποιος ὄχι ἀπλῶς εἰς τὴν κολυμβήθραν θὰ σὲ βάλλῃ, ἀλλὰ, μὲ
ἓνα Του λόγον παντοδύναμον, τὴν ὑγείαν θὰ σοῦ δώσῃ καὶ ζωηρὸς
καὶ πηδῶν, ὡς παιδίον, ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια, θὰ ὑπάγῃς εἰς σπητὶ
σου, Ἐκεῖνον τὸν εὔρες πλέον καὶ σοῦ ὀμιλεῖ καὶ θὰ σὲ θεραπεύσῃ...

Ναί, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί· διότι ὁ γλυκὺς Ἰησοῦς τὸ γνωρίζετε ὅλοι
μὲ μίαν προσταγὴν, προσταγὴν Θεοῦ παντοδύναμον, τὰ μέλη τοῦ

παραλύτου συσφίγγει, τὴν ὑγείαν τοῦ ἀποδίδει, καὶ ἀγαλλόμενος
καὶ χαίρων ὁ παράλυτος βαδίζει πρὸς τὴν πόλιν, τὸν θεῖον ἱατρὸν
καὶ σωτῆρά του δοξάζων. Πράγματι ὁ παραλυτικὸς εὔρε τὸν ἄνθρω-
πον.

4. Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀδελφοί, εὔρομεν τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὅποιος θὰ
μᾶς σώσῃ; Διότι μοῦ φαίνεται ὅτι, κατὰ μίαν ἰδιαιτέραν ἀλλὰ πολὺ
ταιριασμένην ἀναλογίαν, ὅλοι μας ὁμοιάζομεν τὸν παράλυτον τοῦ
σημερινοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ὅποιος τὸν σωτῆρά του ἐζήτει καὶ ὅμως
ἀπέναντί του τὸν εἶχε...

Κουρασμένοι ἀπὸ τὴν παραζάλην τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, ἐξη-
ντλημένοι ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας τὴν φθοροποιὸν ἐπίδρασιν, ἄτονοι καὶ
πράλυτοι ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς, πόσας φορές, ὑπὸ τὸ κράτος
μῆς τοιαύτης καταστάσεως, δὲν ἐποθήσαμεν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰ
δεινά μας, μίαν καλλιτέρευσιν τοῦ βίου μας, μίαν κατάστασιν τέλος,
ἢ ὅποια θὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἱκανοποίησιν καὶ τὴν γαλήνην
τοῦ πνεύματός μας; Ζητοῦμεν τὴν σωτηρίαν μας καὶ καταφεύγομεν
ὁ καθεὶς ὅπου νομίζει ὅτι θὰ τὴν εὔρῃ, ἄλλος εἰς τὰς διασκεδάσεις
καὶ τὰς ἀπολαύσεις, ἄλλος εἰς τὰς ἀνέσεις τοῦ πλοῦτου, ἄλλος εἰς
φιλοσοφημάτων τὰ ἀβέβαια συμπεράσματα, διὰ νὰ ἀπελπισθῶμεν
ἐπὶ τέλους, διὰ νὰ χάσωμεν κάθε ἐλπίδα ὅτι εἶνε δυνατὸν εὐτυχέ-
στεροι νὰ ζήσωμεν καὶ διὰ νὰ καταντήσωμεν τέλος, ὅπως ὁ παρά-
λυτος τοῦ σημερινοῦ Εὐαγγελίου, μὲ θλιψὶν καὶ μὲ ἀπογοήτευσιν
ἐπαναλαμβάνοντες: «ἄνθρωπον δὲν ἔχομεν», διὰ νὰ μᾶς σώσῃ.

5. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος ἀπὸ τὰ δεινά σου θὰ σὲ ἀπαλλάξῃ
ὦ κουρασμένε ἁμαρτωλέ, ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας
σου θὰ σὲ ἐλευθερώσῃ καὶ τὴν ἠθικὴν ὑγείαν θὰ σοῦ δώσῃ καὶ τὴν
ψυχικὴν σου γαλήνην θὰ ἐπανεύρῃς καὶ ἠρεμος καὶ εὐτυχὴς πλέον
θὰ ζήσῃς, – ἐνώπιόν σου εἶνε· εἶνε αὐτὸς ὁ Σωτῆρ σου, καὶ σύ, ταλαί-
πωρε ἄνθρωπε, νὰ φωνάζῃς ἐξακολουθεῖς ὅτι ἄνθρωπον δὲν ἔχεις;

Εἶνε ἐκεῖνος ἀκριβῶς, ὁ ὅποιος ἔδωκε τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος
εἰς τὸν παραλυτικὸν τοῦ σημερινοῦ Εὐαγγελίου· εἶνε ὁ γλυκὺς Ἰη-
σοῦς, τοῦ κόσμου ὁ Σωτῆρ, ὁ ὅποιος καὶ σήμερον σοῦ παραστέκει,
ἔτοιμος νὰ σὲ σώσῃ, πρόθυμος τὴν ἀληθινὴν ζωὴν νὰ σοῦ χαρίσῃ.
Καὶ κτυπᾷ τῆς ψυχῆς σου τὴν θύραν καὶ περιμένει τῆς καρδίας σου

τὰς πύλας νὰ τοῦ ἀνοίξης, διὰ νὰ εἰσέλθῃ πρὸς σὲ καὶ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὴν σωτηρίαν νὰ σοῦ φέρῃ «Ἴδου ἔχω σταθῆ εἰς τὴν θύραν καὶ κρούω» μᾶς φωνάζει ὁ ἴδιος.

Ποῖος δυστυχῆς καὶ ἀπηλπισμένος ἀποκρούει καὶ ἀποδιώκει τὴν σωτηρίαν του, ὅταν αὕτη μὲ τόσην καλωσύνην καὶ μὲ προθυμίαν τόσην τοῦ προσφέρεται: Καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, δυστυχισμένοι καὶ πονεμένοι ψυχαί, αἱ ὁποῖαι ματαίως ἐζητήσαμεν τὴν σωτηρίαν μας εἰς τοῦ κόσμου, τοῦ πλάνου κόσμου τὰς ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις, δὲν θὰ ἀνοίξωμεν τὴν καρδίαν μας καὶ τὴν ψυχὴν μας διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος θὰ μᾶς σώσῃ ὁ θεάνθρωπος Λυτρωτὴς μας;

Τὸ εὐαγγέλιόν Του μᾶς δεικνύει καθαρὸ τὸν δρόμον τῆς ἀληθινῆς εὐτυχίας: διὰ τὸν ζητήσωμεν εἰς τὰς σκοτεινὰς ἀτραποὺς τῆς ἁμαρτίας; Ἡ χάρις Του μᾶς παρέχεται πλουσία καὶ δωρεὰν διὰ τῆς Ἐκκλησίας του, τῆς ἀγίας, καὶ θεραπεύει τὰς ἠθικὰς ἀσθενείας μας, ἐπουλῶνει τὰς πληγὰς τῆς ψυχῆς μας, καὶ τὰς ἁμαρτίας μας ἐξαφανίζει, καὶ νέαν ζωὴν, ζωὴν ἡρεμον καὶ πνευματικὴν καὶ ἀπὸ χαρὰν γεμάτην μᾶς χαρίζει: ποῖος μὲ εὐγνωμοσύνην καὶ προθυμίαν δὲν θὰ σπεύσῃ νὰ ἀπολαύσῃ τοῦ τοιοῦτου Σωτῆρός του τὰς τόσας εὐεργεσίας καὶ δωρεάς;

6. Ὡ! εἶθε ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, νὰ θελήσωμεν νὰ σωθῶμεν. Εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι ζῶμεν μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀρμόζει ἡ ἀπελπισ κραυγὴ: «ἄνθρωπον οὐκ ἔχω» διὰ νὰ σωθῶ ὁ Σωτὴρ μας εἶνε πλησίον μας, πολὺ πλησίον ἢ ὅσον ἡμεῖς φανταζόμεθα, ἔτοιμος μὲ στοργὴν καὶ μὲ χαρὰν νὰ μᾶς σώσῃ: ἂν δὲν τὸν καλοῦμεν, ἂν εἰς αὐτὸν δὲν καταφεύγωμεν, ἂν ἀπὸ τὴν δυστυχίαν μας καὶ τὴν ἠθικὴν μας ἀσθένειαν θέλωμεν νὰ βασανιζώμεθα, δι-
καιολογίαν καμμίαν δὲν θὰ ἔχωμεν. Θὰ ἐμμείνωμεν ἀνάλητοι εἰς τὴν ψυχικὴν μας παραλυσίαν; Ναί, δικαίωμά μας εἶνε: ἀλλ' ἄς γνωρίζωμεν καλὰ ὅτι ταλαιπωρημένοι καὶ δυστυχεῖς, ἀφοῦ περάσωμεν τὴν πρόσκαιρον αὐτὴν ζωὴν παραδερόμενοι ἀπὸ τὰ κύματα τῶν παθῶν καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἔχομεν φρικτὸν εἰς τὸν Θεὸν νὰ δώσωμεν λόγον, διὰ τὴν ἀπεκρούσαμεν τὴν σωτηρίαν μας, τὴν εὐτυχίαν μας, αὐτὸ τέλος τὸ αἰώνιον μέλλον μας!